

Hankesuunnitelman osa B RHS

Hyökkälän alakoulu

Hyrylän ala-aste

Hyrylän kansakoulu

Kirkonkylän - Hyrylän kansakoulu

RAKENNUSHISTORIASELVITYS 16.4.2014

Linja Arkkitehdit Oy 2014

Etukansi: Heikki Havas, 1955, AM.

Hyökkälän alakoulu
RAKENNUSHISTORIASELVITYS
16.4.2014

Linja Arkkitehdit Oy
Heli Soramäki

Julkaisutiedot

Työn tekijä
Arkkitehti Heli Soramäki, SAFA

Linja Arkkitehdit Oy
Kaisaniemenkatu 3 a 8
00100 Helsinki
puh 044 777 1043 (HS)

Kansankatu 49
90100 Oulu
puh 08 311 3710

etunimi.sukunimi@linja-arkkitehdit.fi

Työn tilaaja
Tuusulan kunta
Tilakeskus /
arkkitehti Maini Alho-Ylikoski, SAFA
Koskenmäenpolku 4 D, PL6
04301 Tuusula

Tulostuspaikka
KopioNiini

PERUSTIETOLOMAKE

kohteen nimi ja kuvailu
Hyökkälän koulu (alakoulu),
alkup. Kirkonkylän - Hyrylän kansakoulu 1954 - 1959 (alkup. pääpiirustuksissa "Tuusulan kansakoulu"), Hyrylän kansakoulu 1959 - 1976, Hyrylän ala-aste 1976 – 81(?), Hyökkälän ala-aste 1981 - 2004, Hyökkälän alakoulu 2004 -
kohteen sijainti
Tuusula, kylä Hyökkälä, kortteli 35017
osoite: Kirkkotie 9, 04300 Tuusula
arkkitehti (pääsuunnittelija) ja arkkitehtisuunnitteluun osallistuneet henkilöt
Osmo Sipari ja Viljo Revel, Helsinki
muut suunnittelijat
Rakennesuunnittelu Insinööritoimisto P.Simula, Helsinki
LVI-suunnittelu Ekono Voima- ja polttoainetaloudellinen yhdistys, Helsinki
Sähkösuunnittelu Eino Ranta-aho, Helsinki
urakoitsijat
rakennusurakoitsija rakennusmestari Olavi Mattila
rakennuttaja
Tuusulan kunta
suunnitteluajankohta
1953, suunnittelukilpailu 1952
rakennusluvan myöntämisajankohta
2.7.1953 (pääpiirustusten pvm 14.3.1953)
rakennuksen käyttöönoton ajankohta
syksyllä 1954 (rakennustyön vastaanotto 13.10.1954, koulun vihkiäiset 13.2.1955)
alkuperäinen käyttötarkoitus
Kansakoulu
rakennukseen ja sen käyttöön liittyvät muutokset
Rakennuksen käyttötarkoitus on pysynyt samana eli koulurakennuksena. Rakennuksessa on tehty jonkun verran kunnostustoimenpiteitä ja tilamuutoksia.
nykyinen käyttötarkoitus
alakoulu
omistaja
Tuusulan kunta / Tilakeskus
kaavatilanne
rakennuskaavan muutos, vahvistettu 3.3.1981, no 1486
kohteen koko
4.245 m2 (alkup. pinta-ala)
kohteen rakennusoikeus ja mitä siitä on käytetty / jäljellä
tontin rakennusoikeus 10.983m2, rakennusoikeutta jäljellä 734m2
suojelutilanne
suojeltu asemakaavassa sr-merkinnällä
millainen selvitys kohteessa on tehty ja mihin tarkoitukseen
Suppea rakennushistoriaselvitys Tuusulan kunnan Tilakeskukselle koulun peruskorjauksen hankesuunnittelua varten.
työn tavoite ja käytetty aika
Vuonna 1954 valmistuneen koulurakennuksen suppea rakennushistoriallinen selvitys (ei sisällä esim. kattavaa tilainventointia). RHS on laadittu 11/2013-4/2014 välisenä aikana.
mitä kohteessa on selvitetty, tutkittu ja inventoitu
Selvitetty rakennuksen historia, merkittävimmät rakennukselle tehdyt toimenpiteet ja tilamuutokset. Rakennuksen kaikki tilat on käyty läpi silmämääräisesti ja merkittävimmistä tiloista on laadittu huonekortit.

Luokkakuva vuodelta 1955. TM

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	8
1.1 TYÖN TAVOITTTEET	8
1.2 KESKEISET LÄHTEET	8
1.3 RAKENNUKSEN NIMI	8
2. KOULUSUUNNITTELUSTA	10
2.1 KOULUSUUNNITTELU SUOMESSA 1950-LUVULLA	10
2.2 KOULUN ARKKITEHDIT	11
2.2.1 Viljo Revell	11
2.2.2 Osmo Sipari	12
3. KOULUN SUUNNITTELU JA RAKENTAMINEN	14
3.1 SUUNNITTELU	14
3.2 RAKENTAMINEN	15
4. ARKKITEHTUURI JA RAKENNUSTAPA	16
4.1 ARKKITEHTUURI	16
4.1 RAKENNUSTAPA	18
5. MUUTOKSET	19
6. NYKYTILANNE	21
7. RINNASTUSKUVAT 1953 / 2013	23
8. SÄILYNEISYYS	46
Säilyneisyyskaaviot	46
9. YHTEENVETO	50
Huonekortit tärkeimmistä tiloista	51
Lähdeluettelo	66
Pohjapiirustukset 1953 (pääpiirustukset)	69
Pohjapiirustukset 2014 (lähtökohtapiirustukset)	69

1. JOHDANTO

Tämä rakennushistoriaselvitys on tilattu Tuusulan kunnan Tilakeskuksen toimesta Hyökkälän alakoulun peruskorjauksen hankesuunnitelmaa varten. Rakennushistoriaselvityksen on laatinut arkkitehti Heli Soramäki Linja Arkkitehdit Oy:sta.

1.1 TYÖN TAVOITTTEET

Rakennushistoriaselvityksen tarkoituksena on ensisijaisesti toimia koulun peruskorjauksen lähtötietoaineistona sekä tilaajalle että suunnittelijoille. Mutta selvityksestä toivotaan jatkossa olevan iloa myös esim. koulurakennuksen historiasta ja arkkitehtuurista kiinnostuneille koulun käyttäjille.

Tämän rakennushistoriaselvityksen tarkoituksena on kartoittaa koulun rakentamisen vaiheet; koulun rakentaminen, rakennuksen historian aikana siihen tehdyt muutokset ja nykytilanne. Selvityksessä ei ollut tarkoituksena inventoida rakennusta perusteellisesti, vaan koulun kaikki tilat on käyty läpi silmämääräisesti ja vain tärkeimmistä tiloista on laadittu huonekortit.

Selvityksessä keskitytään Viljo Revellin ja Osmo Siparin 1950-luvulla suunnittelemaan koulurakennukseen, joka toimii tällä hetkellä Hyökkälän yhtenäiskoulun alakouluna. Selvityksen ulkopuolelle on jätetty tarkoituksella mm. koulun kanssa yhtä aikaa rakennettu opettajien asuntolarakennus ja koulun ympärille myöhemmin 1980- ja 2000-luvuilla tehdyt yläasteen tilat.

1.2 KESKEISET LÄHTEET

Tätä selvitystä laadittaessa rakennus on säilynyt alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan kouluna lähes 60 vuoden ajan. Rakennuksesta on runsaasti piirustusaineistoa. Rakennuksen alkuperäiset arkkitehtipiirustukset ja mm. rakennusselostus ovat säilyneet kunnan keskusarkistossa. Jonkun verran arkistosta löytyy myös rakennuksen suunnittelun ja rakentamisen aikaiseen päätöksentekoon liittyvää aineistoa. Luonnollisesti myös rakennuslupaa vaatineet muutostyöt ovat tallentuneet kunnan arkistoon.

Suomen arkkitehtuurimuseon arkistosta löytyy mm. juuri valmistuneesta koulusta laadittu Arkkitehtilehden artikkeli vuodelta 1955. Artikkelia varten koulusta otettiin useita laadukkaita esittelyvalokuvia, jotka on taltioitu Arkkitehtuurimuseon arkistoon. Myös kohteen arkkitehdeista löytyy aineistoa arkkitehtuurimuseosta. Viljo Revellistä menestyneenä arkkitehtina on kirjoitettu useita kirjoja ja hänen suunnittelemiaan kohteita on julkaistu useissa arkkitehtuuria esittelevissä julkaisuissa. Toinen arkkitehdeista, Osmo Sipari suunnitteli mm. useita kouluja, jotka on valmistuttuaan esitelty ainakin Arkkitehti-lehdissä.

Kaikki nykytilanteen kuvat on Linja Arkkitehtien talvella 2013 / 2014 ottamia.

1.3 RAKENNUKSEN NIMI

Hyökkälän koulu on rakentamisestaan lähtien toiminut alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan eli kouluna, vain nimi on matkan varrella muuttunut. Rakennus rakennettiin Kirkonkylän-Hyrylän kansakouluksi vuonna 1954, koska koulu sijaitsee Hyrylässä ja uuteen kouluun sijoitettiin vanhan Kirkonkylän kansakoulun oppilaat ja opettajat. Alkuperäisissä arkkitehtipiirustuksissa tosin esiintyy myös nimitys "Tuusulan kansakoulu". Jo vuonna 1959 koulun nimi muuttui Hyrylän kansakouluksi, kun Kirkonkylä sai oman kansakoulurakennuksensa.

Kansakoulujen muuttuessa vuonna 1976 myös Tuusulassa peruskouluiksi, muuttui koulun nimi Hyrylän ala-asteeksi. Vuonna 1981 koulun viereen rakennettiin yläaste ja vuonna 2004 koulujen yhdistyttyä yhtenäiskouluksi koulun nimeksi tuli Hyökkälän alakoulu. Tässä työssä käytetään nimitystä Hyökkälän koulu, kun tarkoitetaan Hyökkälän koulun vanhinta, vuonna 1954 valmistunutta, alakouluna toimivaa osaa.

Näkymä Hyrylän nykyisen linja-autoaseman kohdalta Hyökkälän koulun suuntaan 31.10.1971. TM

2. KOULUSUUNNITTELUSTA

2.1 KOULUSUUNNITTELU SUOMESSA 1950-LUVULLA

Yleinen oppivelvollisuus tuli Suomessa voimaan vuonna 1921. Kaikkien 7-15-vuotiaiden tuli hankkia kansakoulun oppimäärää vastaavat tiedot. Laki oppivelvollisuudesta edellytti ennennäkemätöntä koulurakennusten rakentamista. Vanhentuneiden mallipiirustusten tilalle oli saatava uudet. Vuonna 1922 julkaistiin piirustuskilpailun tuloksena kokoelma Maalaiskansakoulujen rakennuspiirustuksia. 1930-luvulla koulujen mallipiirustuksiin alkoi ilmaantua erikoisluokkia sekä ruokala- ja keittiötiloja.

Suomessa 1950-luku oli vilkasta koulujen rakentamisaikaa. 1940-luvulla sotavuodet olivat keskeyttäneet tai lykänneet kokonaan monien koulujen rakentamistyöt. Sodan jälkeen Suomesta luovutetuille alueille jäi yli 500 koulua ja noin 150 jäljelle jääneistä kouluista oli tuhoutunut. Oppivelvollisuuden täyteen voimaan saattaminen ja siirtolaiset lisäsivät vähentyneiden koulujen oppilasmäärää. Kuntien tilannetta yritettiin auttaa mm. nopeasti laadituilla, vanhaa rakennustapaa noudattaneilla koulujen mallipiirustuksilla.

1950-luvulla kouluja kunnostettiin ahkerasti ja joinakin vuosina jopa yli 200 koulua saivat esim. sähkövalot, vesijohdot ja viemärit. Kouluja myös laajennettiin ja rakennettiin uusia koulurakennuksia. Jo 1950-luvun alkupuolella varojen sijoitus koulurakentamiseen alkoi valtion taloudessa tuntua raskaalta velvoitteelta. Valtiovalta asetti koulurakentamiskomitean tutkimaan rakennuskustannusten supistamismahdollisuuksia. Komitean työn valmistuttua valtioneuvosto antoi vuonna 1954 uudet säännökset kansakoulurakennusten rakentamisperusteista. Säännöksissä hylättiin rakennusavustusten perusteena olevien normaalihintojen kuutiomittojen mukainen laskemistapa, jonka katsottiin houkuttelevan tarpeettomien ja toisarvoisten tilojen rakentamiseen, ja siirryttiin normaalihintojen määräämiseen ns. hyötyneliöitten perusteella. Uusien suunnittelunormien tiukkuus vaikeutti suunnittelua ja johti jopa joidenkin liian ahtaiden tilojen suunnitteluun. Alku- ja sopeutumisvaikeuksien ja normien tarkistuksen jälkeen osoittautui 1950-luvun arkkitehtuuri ripeästi suuntaa etsiväksi, kansainvälistä kehitystä seuraavaksi ja sen tasoa tavoittelevaksi.[1]

Hyökkälän koulun suunnittelu ja rakentaminen ehdittiin toteuttaa ennen uusien säännöksien voimaan tuloa. Hyökkälän koulun rakentamisajankohtaan saattoi vaikuttaa edellä mainitut seikat; maan sodan jälkeinen tilanne lisärakentamistarpeineen ja koulujen suunnittelunormien tiukentamisuhka.

---

1 *Kansakoulu 1866-1966,* Valtasaari ,Pauli Palvan artikkeli: "Koulurakennukset vuosisadan aikana".

Viljo Revel Toronton kaupungintalon työmaalla 1964.

2.2 KOULUN ARKKITEHDIT

2.2.1 Viljo Revell

Viljo Revell 25.1.1910, Vaasa - 8.11.1964, Helsinki

Viljo Gabriel Revell (aik. Rewell) kirjoitti ylioppilaaksi 1928 ja valmistui arkkitehdiksi Teknillisestä korkeakoulusta 1937. Hän teki opintomatkoja moniin Euroopan maihin. Jo ennen valmistumistaan 1936 Revell oli osakkaana arkkitehtitoimistossa Kokko —Rewell—Riihimäki. Valmistuttuaan hän avusti Alvar Aaltoa Pariisin maailmannäyttelyn paviljongin suunnittelu- ja rakennustehtävissä. Vuosina 1942—44 Revell oli SAFA:n jälleenrakennustoimiston johtaja ja samanaikaisesti SATO Oy:n Vaasan osaston toimitusjohtaja. Jälkimmäisessä virassa hän toimi vuoteen 1948. Revellin läpimurtotyö oli hänen opiskeluaikanaan yhdessä Niilo Kokon ja Heimo Riihimäen kanssa suunnittelemansa Lasipalatsi vuodelta 1935. Se oli ensimmäinen puhtaasti funktionalistinen rakennus pääkaupungissa. Tämä basaarityyppinen liiketalo oli alun perin tarkoitettu tilapäiseksi, mutta on myöhemmin luokiteltu arvokkaiden säilytettävien rakennusten joukkoon. Toisen maailmansodan jälkeen Revellin tuotannossa kuvastuvat kansainvälisessä arkkitehtuurissa tapahtuneet muutokset, mm. betonitekniikan ja elementtiteollisuuden tarjoamat mahdollisuudet. 1948 Revell voitti yhdessä Osmo Siparin, Eero Eerikäisen ja Keijo Petäjän kanssa Teollisuuskeskuksen liiketalokilpailun. Nykyään Hotelli Palacen nimellä tunnettu rakennus oli ensimmäisiä kansainvälisen modernismin edustajia Suomessa 1940-luvun jälleenrakennuskauden jälkeen. Uutta teollista ajattelutapaa kuvastavat myös Revellin Tapiolaan 1950-luvulla suunnittelemat elementtitalot. Perinteisempää tiiliarkkitehtuuria edustaa sen sijaan Meilahden kansakoulu, jossa hallitsevana aiheena on vapaasti kaareutuva rakennusrunko. 1955 valmistui Hankoon Kudeneuleen suoraviivaista

City-Center eli "Makkaratalo", Helsinki. Näkymä Kekuskadulta.

rationalismia edustava tehdas, yksi Revellin toimiston päätöistä ennen Toronton kaupungintaloa. Rakennus on matala, tarkoituksena on ollut sijoittaa työpaikat lähelle luontoa. Julkisivumateriaalina on poimutettu alumiinilevy. Toronton kaupungintalokilpailun vuonna 1958 voittaneen ryhmän - Viljo Revell, Heikki Castrén, Bengt Lundsten ja Seppo Valjus - ehdotus muodostuu kahdesta jalustalla seisovasta kaarevasta tornista, jotka suojaavat matalaa, pyöreää kokoussaliosaa. Taloudellisista syistä johtuen suunnitelmaan jouduttiin toteutusvaiheessa tekemään useita kompromisseja. Rakennus valmistui vasta 1964, eikä Revell koskaan ehtinyt nähdä sitä valmiina. Revellin muista töistä mainittakoon kotikaupunkiin Vaasaan rakennettu keskuskortteli ja pientalot Villa Didrichsen (nyk. taidemuseo) Helsinkiin ja Sauna Johnson Wisconsiniin. Päinvastoin kuin usein luullaan, Revellin toimisto ei koskaan ollut kovin suuri, etenkään silloin kun se vapaamuotoisesti toimi Laajasalon Sofieberg-huvilassa. Revellille oli sen sijaan tyypillistä koota kulloinkin sopiva työryhmä tekemään kilpailuehdotuksia.[2]

2 *Arkkitehtiesittely Revell*, http://www.mfa.fi/arkkitehtiesittely?apid=3869

Lasipalatsi, Helsinki.

2.2.2 Osmo Sipari

Osmo Sipari 14.4.1922, Vehkalahti - 22.5.2008, Helsinki

Osmo Artturi Sipari kirjoitti ylioppilaaksi 1941 ja valmistui arkkitehdiksi Teknillisestä korkeakoulusta 1951. Hän teki opintomatkoja Italiaan ja Ranskaan ja perusti valmistuttuaan oman arkkitehtitoimiston.

Siparin varhaiskauden tunnettuja töitä on hänen jo opiskeluaikanaan yhdessä Eero Eerikäisen kanssa suunnittelemansa Sallan kirkko. Eerikäinen ja Sipari voittivat rakennuksesta käydyn arkkitehtuurikilpailun 1947, ja kirkko valmistui kaksi vuotta myöhemmin. Vuonna 1960 rakennettiin Siparin suunnittelema Kemin pohjoinen siunauskappeli Paattioon.

Sipari on toiminut myös koulusuunnittelijana. Kuuluisin esimerkki on hänen yhdessä Viljo Revellin kanssa suunnittelemansa Meilahden kansakoulu 1949-53, joka sekin syntyi kilpailuvoiton pohjalta. Yhteistyönä Revellin kanssa syntyi myös Kirkonkylän-Hyrylän kansakoulu 1954 Tuusulaan.

Muita Siparin kouluja ovat Heinäveden kansakoulu 1950-luvulta sekä Metsolan kansakoulu Espoon Tapiolassa vuodelta 1960. Chydeniuksen kansakoulu Kokkolaan valmistui 1965 ja Suomalais-venäläinen koulu 1964 Helsinkiin. Pieksämäen keskikoulu on syntynyt kutsukilpailun pohjalta 1968. Osmo Siparin arkkitehtuurissa betoni näytetään yleensä sellaisena kuin se on.

Siparin suunnittelemista asuinrakennuksista tunnetuimmat ovat Asunto Oy Hiihtovuoren kolme tornitaloa Herttoniemessä vuodelta 1957. Kuopioon vuonna 1964 valmistuneet Puijonlaakson tornitalot ovat nekin Siparin käsialaa.[3]

3 *Arkkitehtiesittely Sipari*, http://www.mfa.fi/arkkitehtiesittely?apid=957170

Meilahden koulu, Helsinki. Kohteesta järjestettiin vuonna 1949 arkkitehtuurikilpailu, jonka Viljo Revel ja Osmo Sipari voittivat ehdotuksellaan "Piha". Päätavoitteena oli muodostaa ahtaalle ja mutkaiselle tontille mahdollisimman laaja ja suojainen piha, jonka ympärille luokkahuoneet ryhmiteltiin. Pohjoisjulkisivut ovat saaneet suljetun luonteen, kun eläjulkisivu avautuu koulun pihalle.

3. KOULUN SUUNNITTELU JA RAKENTAMINEN

Hyökkälän koulun edeltäjänä voidaan pitää vuonna 1875 toimintansa aloittanutta Kirkonkylän kansakoulua. Kirkkoa vastapäätä sijainneessa koulussa opiskeltiin neljä luokkaa käsittävässä ylemmässä koulussa. Ennen Kirkonkylän kouluun siirtymistä lukemis- ja kirjoitustaito harjoiteltiin Hyrylän keskustassa, Rapsikanmäellä sijainneessa rakennuksessa.[4]

Tuusulan väkiluku kasvoi voimakkaasti 2. maailmansodan jälkeen. Myös Tuusulan kunta sai oman osansa luovutettujen alueiden siirtolaisista. Tuusulan väkiluvuksi ilmoitettiin vuoden 1944 lopussa kirkonkirjojen mukaan 9811 henkeä ja neljä vuotta myöhemmin 13118. Kun siirtokuntien toiminta oli päättynyt, laskettiin tuusulalaisia olleen jo 18284.[5]

Kunnan väkiluvun kasvun voidaan päätellä vaikuttaneen myös Kirkonkylän ja Hyrylän kylien väkimäärään. Kirkonkylän ja Hyrylän kouluissa kärsittiin tilanahtaudesta kuten muuallakin.

3.1 SUUNNITTELU

Tuusulan kunnanhallitus päätti toukokuussa 1951 yhdistää Kirkonkylän ja Hyrylän kansakoulupiirit ja rakentaa uuden koulun keskeiselle paikalle Tuusulan Hyrylään. Sopiva kahden hehtaarin tontti löytyi Kirkkotien varrelta, peltojen keskeltä. Maa-alueen omisti Klaavolan talon isäntä Torsten Ferdinand Collin. Heti suunnitteluvaiheessa päätettiin rakentaa riittävän suuri koulu, joka palvelisi kansakoulun jälkeen tyttöjen ja poikien jatko-opetusta. Rakennushanketta pidettiin tuolloin hyvin mittavana ja koulun suunnittelusta päätettiin julistaa arkkitehtikilpailu.

Kirkonkylän-Hyrylän kansakoulun suunnittelukilpailuun jätettiin määräaikaan mennessä peräti 53 ehdotusta. Palkintolautakuntaan kuuluivat kunnanhallituksen puheenjohtaja Einar Winqvist, muina jäseninä kunnanhallituksen jäsenet Oiva Löf ja Edvin Lindfors, kouluneusvos H.I.Holma, rakennuslautakunnan jäsen Anton Pajula, opettaja Inkeri Laine, kansakoululautakunnan puheenjohtaja Maire Holma ja kunnansihteeri N.A.Rosenberg sekä Suomen arkkitehtiliiton valitsimina arkkitehdit Woldemar Baeckman ja Jorma Järvi.

Kaksi ehdotuksista nousi selvästi muiden ehdotusten yläpuolelle. Parhaina ehdotuksina pidettiin ehdotuksia "1952" ja "Peleg". Ensimmäisen palkinnon sai ehdotus "1952", jonka olivat laatineet arkkitehdit Viljo Revell ja Osmo Sipari. Toisen palkinnon sai arkkitehti Aarno Ruusuvuoren ehdotus "Peleg" ja kolmannen arkkitehtiylioppilas Pekka Pitkäsen laatima ehdotus "Viheriäinen epäsuunnikas"

Myöhemmin marraskuussa 1952 kansakoululautakunta totesi, että vaikka myöskin "1952":ssa on huomauttamista, niin siitä huolimatta se on erinomaisesti suunniteltu, selväpiirteinen ehdotus ja on huomattavasti parempi kuin "Peleg":ssä ilmenevää ehdotusta. Ehdotuksen ansioiksi mainittiin mm. yhden opettajan hyvin valvottavissa oleva avara piha, juhlahuoneiston hyvä sijainti vaatteiden säilytystiloineen, kerho- ja kirjastohuoneen sijainti ja opettajain huoneen hyvä sijainti (näköala pihalle) ja poikien käsityön opetustilojen hyvä sijainti.

Kansakoululautakunta päättikin yksimielisesti ehdottaa, että "1952" otettaisiin tulevan koulurakennuksen suunnittelun pohjaksi. Kunnanvaltuusto päätöksellä Revellin ja Siparin ehdotus otettiin jatkosuunnittelun pohjaksi ja Tuusulan kunnan ja arkkitehtien välinen suunnittelusopimus allekirjoitettiin joulukuun puolivälissä 1952. Sopimuksessa arkkitehdeille annettiin toimeksi Kirkonkylän-Hyrylän kansakoulun sekä siihen kuuluvan asuinrakennuksen suunnittelutehtävä sekä rakennustyön ylivalvonta.

Koulun pääpiirustukset valmistuivat päivämäärällä 14.3.1953 ja koulun suunnittelua jatkettiin rakennustöiden alettua. Piirustusten allekirjoituksesta päätellen rakentamisen aikana suunnittelusta vastasi Osmo Sipari.

Koulun rakennesuunnitelmat laati Insinööritoimisto P.Simula, "saniteettiteknilliset-" eli LVI-suunnitelmiksi nykyisin kutsuttavat suunnitelmat

4 *Hyökkälän koulun historiaa,* http://web.tuusula.fi/hyokkalankoulu

5 Holma. *Tuusulan vaiheet itsenäisyyden aikana.*1983. s.11

laati Ekono (Voima- ja polttoainetaloudellinen yhdistys) ja sähkösuunnitelmat Eino Ranta-aho.

3.2 RAKENTAMINEN

Koulun rakentaminen alkoi 1.8.1953 maankaivulla. Urakkasopimus oli allekirjoitettu rakennusurakoitsija rakennusmestari Olavi Mattilan kanssa kuukautta aikaisemmin. Mattila oli työskennellyt 1930-luvulla, ennen 2. maailman sotaa mestarina rakennustyömailla Helsingissä, perustanut rakennusliikkeen yhdessä rakennusmestari K.E.Suvannon kanssa vuonna 1938 ja ryhtynyt yksin urakoimaan sodasta palattuaan. Ennen Hyökkälän koulun rakentamista Mattila oli urakoinut koulut Mäntsälään ja Koskelle (HI).
Uusi Kirkonkylän-Hyrylän kansakoulu aloitti toimintansa syksyllä 1954. Koulurakennuksen ja opettaja-asuntolan lopputarkastus pidettiin 13. lokakuuta 1954 ja rakennukset otettiin vastaan täysin valmiina. Koulutyö pääsi alkamaan lähes aikataulussa upouusissa ja moderneissa tiloissa 320 oppilaan, 10 opettajan, vahtimestarin, kolmen siivoojan, lämmittäjän ja koulukeittolahoitajan voimin. Rakentamisen aikana koululle oli valittu myös uusi johtaja, Yrjö Luukkainen. Syksyn viiletessä joukkoon liittyi myös apulämmittäjä. Koulun vihkiäiset pidettiin seuraavan vuoden puolella, helmikuun 13.päivänä.

Ilmakuva vuodelta 1969, koulun taustalla siintää Tuusulanjärvi. TM

Ilmakuva vuodelta1969, Hyrylän kansakoulu ja opettajien asuntola.

Julkisivu etelään, alkuperäinen ARK-piirustus.

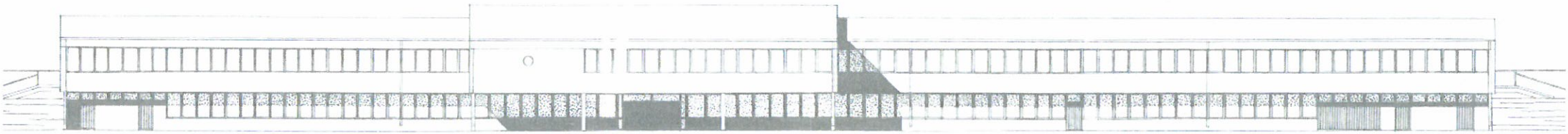
4. ARKKITEHTUURI JA RAKENNUSTAPA

4.1 ARKKITEHTUURI

Koulurakennus rakennettiin maalaismaisemaan, aikaisemmin Klaavolan tilan viljelysmaana toimineelle noin 1,7 hehtaarin tontille. Valmistuttuaan koulurakennus ja opettajien asuntola sijaitsivat etelään viettävän peltoalueen pohjoisreunalla, tontin rajoittuessa pohjois- ja länsisivultaan metsikköön.

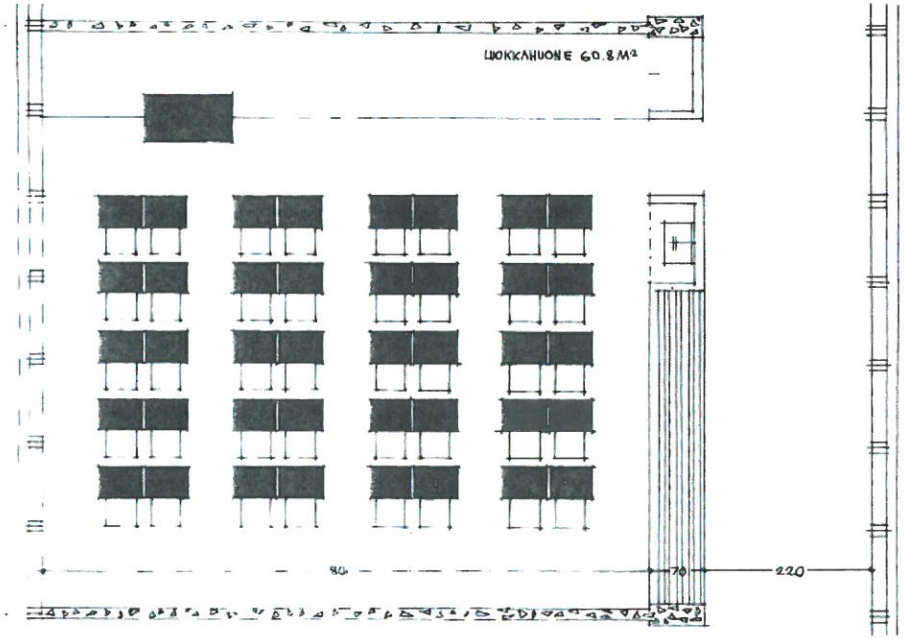
Lähtökohtana koulun suunnitteluratkaisulle voidaan pitää tilaohjelman lisäksi rakennuspaikan maaston muotoja ja maaperän laatua. Perusmaan ollessa laadultaan helposti irrotettavaa hienoa hiekkaa, muodostettiin koulun piha-alueet loivaan rinteeseen vaakasuoriksi maastoleikkauksella, jolloin rakennuspaikalle muodostui rakennuksen leikkausratkaisulle riittävä maaston tasoero.

Arkkitehdit jakoivat koulun rakennusmassan kahteen osaan. Toisen osan rakennuksesta muodostivat varsinaiset opetustilat, jotka sijoitettiin etelästä päin katsottuna etualalle kaksikerroksiseen puikkomaiseen osaan. Toiseen, kuutiomaiseen osaan luokkasiipien pohjoispuolelle sijoitettiin kolmeen kerrokseen paitsi koulun myös yleiseen käyttöön tarkoitettuja tiloja, kuten esim. juhla-voimistelusali, ruokasali keittiöineen, Tuusulan kunnan kirjasto ja kerhohuone. Pyrkimyksenä oli ratkaista suunnittelutehtävä näiltä osiltaan niin, ettei edellä mainituissa tiloissa käyvä yleisö joudu häiritsevästi liikkumaan varsinaisissa opetustiloissa. Juhla-voimistelusalia ja siihen keskihallin välityksellä liittyvää ruokasalia oli tarkoitus käyttää myös paikkakunnan yleisenä juhlahuoneistona. Rakennuksen tässä osassa sijaitsivat edellä mainittujen tilojen lisäksi koulun vahtimestarin asunto, lääkärin vastaanottotilat,

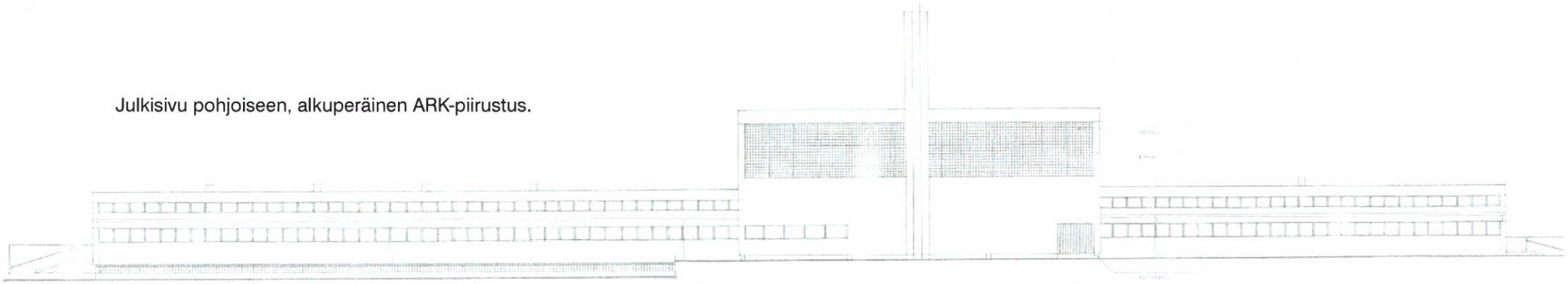
pukeutumis- ja suihkuhuoneet sekä lämmitystilat. Varsinaisia opetustiloja kouluun suunniteltiin 10 luokkahuonetta, luonnontieteiden opetusluokka kokoelmatiloineen, piirustus- ja laululuokka, tyttöjen käsityöluokka, tyttöjen kotitalousopetustilat ja poikien ammattiopetustilat. Opetustilojen yhteyteen sijoitettiin opettajien huoneryhmä opetusvälinevarastoineen. Sivukäytävän varrelle sijoitetut luokkahuoneet valaistiin kaksipuolisesti ikkunoilla ja pohjamuodoltaan neliömäisinä tilat tarjosivat mahdollisuuden sen aikaisen opetuksen suosimaan oppilaiden ja opetuspöytien ryhmittelyyn.

Arkkitehtuuriltaan rakennus poikkesi 1950-luvulla koko Suomessa koulurakennuksen ikoniksi muodostuneesta monikerroksisesta, vaaleaksi rapatusta, harjakattoisesta kivitalosta, jota liuskekivisokkelit koristivat. Hyökkälän koulu edustaa ajankohtansa modernimpaa tyylisuuntaa, 40-luvun romanttisesta rakennustyylistä oli luovuttu. Rakennuksen julkisivuille leimaa antavaa on selkeä, suoraviivainen muotokieli, pulpettikatot, nauhaikkunat ja lasitiilen käyttö laajoina pintoina. Värien ja materiaalien käyttö on hillittyä; sisätiloissa on pyritty valoisuuteen valkeilla pinnoilla ja lasitiilen käytöllä, mutta myös rakennuksen julkisivupinnat kalkittiin valkoisiksi.

Luokkahuoneen pohjapiirros, alkuperäinen ARK-piirustus.

Julkisivu pohjoiseen, alkuperäinen ARK-piirustus.

4.1 RAKENNUSTAPA

4.1.1 Runko

Rakennuksen kantava runko on paikalla valettua teräsbetonia, julkisivuissa lämmöneristeenä on kantavan rungon ulkopuolella käytetty Siporex – kevytbetoniharkkoamuuria.

Rakennusselostuksen mukaan anturat ja perusmuuri valettiin osittain säästöbetonista. Ulkoaskelmia ja –tasoja kannattavat ulokkeet sekä kellariluiskat valettiin perusmuurin yhteyteen.

Ulkoportaiden askelmat päällystettiin harmailla graniittilankuilla. Sokkelit valettiin teräsbetonista ja niiden näkyviin jäävissä osissa käytettiin sahapintaisia lautamuotteja.

Alapohja valettiin maanvaraiseksi laataksi teräsbetonista. Luokkasiivissä välipohja valettiin teräsbetonista kaksilaattaisena ja laattojen välitila täytettiin koksikuonalla 200mm vahvuudelta. Muualla rakennuksessa välipohja tehtiin yleensä ylälaattarakenteena ja alapintaan asennettiin akustinen verhous suunniteltuihin paikkoihin.

Yläpohja toteutettiin ylälaattarakenteena, laatan päälle asennettiin 150 mm lastulevy limittäin ja levyn päälle huokoinen kalkkisementtilaasti. Yläpohjan alapintaan asennettiin akustiikkaverhous. Akustiikkaverhouksena käytettiin 300x600 mm rei'itettyä ja rei'ittämätöntä kipsilevyä.

Ulkoseinän rakenne oli seuraava; kantava rakenteena teräsbetonia 120-150 mm, jonka ulkopuolelle lämmöneristeeksi siporexia 150 mm. Kaikki julkisivupinnat rapattiin käyttäen kauttaaltaan alustana rappausverkkoa. Rappaus tehtiin ohuin kerroksin kolmikerrosrappauksena, pintarappaus kalkkilaastilla. Lopuksi rappaus maalattiin kalkkimaalilla.

Kantavat väliseinät ja pilarit tehtiin paikalla valuna teräsbetonista, pinnat rapattiin kalkkilaastilla ja hierrettiin hienoksi. Lisäksi seinät maalattiin öljymaalilla.

Kevyet väliseinät muurattiin syrjätiilimuurauksena joko normaalitiilistä tai kevyistä tiilistä ja rapattiin kalkkilaastilla sileäksi ja maalattiin, kellaritilojen seinät slammattiin. Saniteettitilojen seinät laatoitettiin joko kokonaan tai osittain esim. käsienpesualtaan yläpuolelta.

Luokkasiiven käytävät, aulojen portaat ja lattiapinnat tehtiin paikalla valetusta mosaiikkibetonista, mikä jaettiin noin 1,2x1,25 metrin ruutuihin metallilistoin.[6]

4.1.2 Vesikatto

Vesikatto tehtiin asentamalla galvanoitu teräspelti harvalaudoituksen päälle. [7]

4.1.3 Ikkunat ja ovet

Ikkunaksi juhlasaliin, luonnontieteiden luokan kokoelmahuoneeseen ja luokkasiiven pohjakerrokseen koko pohjoisjulkisivun pituudelta muurattiin lasitiiltä. Lasitiili oli pinnaltaan rihlattua ja kooltaan 200x200mm.

Kaikki rakennuksen muut julkisivujen ikkunat tehtiin sisään-sisään-aukeavina puuikkunoina, jotka peittomaalattiin. Ikkunoiden molemmissa puitteissa oli yksinkertainen lasitus. Kouluun tehtiin myös sisätiloihin, esim. ruokalan ja juhlasalin aulan välille ikkunaseinää, jonka lasitus oli yksinkertainen.

Ulko-ovet ja tuulikaappien ovet tehtiin umpiovina molemmin puolin jalopuupaneelilla vuorattuna lukuun ottamatta pääsisäänkäynnin tuulikaappien ovet, jotka tehtiin lasiaukollisina. Muut ovet tehtiin huultamattomina vanerilaakaovina, jotka peittomaalattiin.[8]

4.1.4 Talotekniikka

Lämmitysjärjestelmäksi asennettiin matalapaine-vesilämmitysjärjestelmä. Lämmitys tapahtui haloilla ja koksilla. Ilmanvaihtojärjestelmänä toimi luonnollinen, painovoimainen ilmanvaihto lukuun ottamatta juhlasalin ja luokkasiiven pohjakerroksen koneellista poistoa. Ilmanvaihdon kanavat johdettiin luokkasiivessä vesikatolle mm. niin, että ne näkyivät pohjoisjulkisivussa luokkakäytävän vesikaton yläpuolella.

Kaikki talotekniikan putket asennettiin kanaviin tai rakenteisiin upotettuna.[9]

6-9 Rakennus- ja työselostus - Tuusulan kansakoulu ja opettajain asuntola

5. MUUTOKSET

Koulurakennus oli alusta alkaen kovassa käytössä. Se oli koululaisten opetuksen lisäksi kuntalaisten lukuisten juhlien ja kokousten pitopaikka. Ilta- ja viikonlopputoiminta oli myös vilkasta, mm. kansalaisopisto aloitti toimintansa syksyllä 1955 kuten myös kunnan kirjasto. Kirjasto toimi tiloissa 17 vuotta.

Koulu on toiminut koko ajan täydellä kapasiteetilla muuttuen 1970-luvulla kansakoulusta peruskouluksi. Oppilasmäärien ja opetussuunnitelmien muuttuessa myös tilojen käyttötarkoituksia on jouduttu muuttamaan paremmin vastaamaan kulloisenkin tilanteen tarpeita.

Vuonna 1981 koulun välittömään läheisyyteen rakennettiin Kirkonseudun yläaste. Yläasteen valmistumisen jälkeen koulun tiloissa alkoi ensimmäinen laaja peruskorjaus. Esim. Keittiö ja ruokala siirtyi pois yläasteen tiloihin. Keittiön ja ruokalan tilalle tehtiin opetustiloja. Oppilaiden ns. ulko-wc-tiloista luovuttiin ja wc-tiloja rakennettiin oppilaille luokkasiiven 1.kerroksen käytävän varrelle. Luonnontieteiden luokasta purettiin luokan porrastus ja tila muutettiin kirjastokäyttöön. Myös talonmiehen asunto otettiin koulun käyttöön. Ilmanvaihto muutettiin kokonaan koneelliseksi ja lämmitysjärjestelmä liitettiin kaukolämmön piiriin. Koneellista ilmanvaihtoa varten rakennettiin kaksi iv-konehuonetta piiloon pulpettikattojen lappeiden alle, toinen liikuntavälinevaraston yläpuolelle ja toinen suunnilleen keskelle luokkasiipeä. 1990-luvulla koulun julkisivu oli päässyt huonoon kuntoon ja ratkaisuksi valittiin julkisivujen peittäminen eristerappauksella. Ulkoseiniä kasvatettiin lämmöneristeellä ja uudella julkisivurappauksella ulospäin noin 150 mm. Samassa yhteydessä vesikaton peltikate uusittiin ja räystäitä pidennettiin. Suurin osa ikkunoista uusittiin kaksilasisista puuikkunoista kolmilasisiksi puu-alumiini-ikkunoiksi. Alkuperäisiä puuikkunoita jäi vielä luokkasiiven pohjoisjulkisivulle; luokkien yläikkunoiksi ja käytävään.

2000-luvun alkupuolella ala- ja yläasterakennukset yhdistettiin Hyökkälän kouluksi ja uudisrakentamisen yhteydessä kouluun tehtiin mm. yhdistämisen vaatimat rakennustyöt. Pohjakerroksen teknisentyön- ja kotitalouden opetustilat kunnostettiin ja 2.kerroksen opetustiloja otettiin oppilashuollon käyttöön.

Kuva ruokalasta 1955. TM

Varuskunnan hevoset ja koulu 1950- tai 60-luvulla otetussa kuvassa. TM

Lista koululle tehdyistä toimenpiteistä:

AJANKOHTA	TOIMENPIDE
1953 - 54	ala-asteen rakentaminen, ARK: Viljo Revel ja Osmo Sipari
1965	halko-/ koksilämmityksen muutos öljylämmitykseksi, LVI: Ekono
1973	pieniä parannuksia teknisentyön ilmanvaihtoon
(1981	yläasteen rakentaminen)
1981	ala-asteen saneeraus, ARK: Kaupunkisuunnittelu, LVI: Insinööritoimisto LVI-69, - kytkentä kaukolämpöön - keittiö ja ruokasali muutettiin opetustiloiksi - toinen pohjakerroksen ulko wc:tä muutettiin teknisen työn käyttöön, käyttöön jäävä wc jaettiin sekä tytöille että pojille. - rakennettiin sisä-wc-tiloja - rakennettiin koko kouluun koneellinen tulo- ja poistoilmanvaihto, jossa lämmöntalteenotto (aiemmin vain osittain koneellinen poistoilma) - iv-konehuoneet 2 kpl - talonmiehen asunto otettiin koulun käyttöön - ilmanvaihtokanavien naamioimiseksi rakennettiin alakatot
1982	- kirjasto muutti pois, vapautuneet tilat muutettiin opetustiloiksi - toinenkin pohjakerroksen wc-tila muutettiin toimistokäyttöön (kansalaisopisto)
1992	- teknisentyön opetustilojen ilmanvaihtoa parannettiin
1995	Julkisivukorjaus - ulkoseiniin eristerappaus - pääosa ikkunoista uusittiin puu-alumiini-ikkunoiksi - peltikate uusittiin - räystäitä jatkettiin
2002-03	Hyökkälän koulukeskus, laajennus ja saneeraus, ala- ja yläasteen yhdistäminen ARK: P&R Arkkitehdit Oy, LVI: Ins.toim. Hintikka Oy - rakennusten yhdistämisen edellyttämät rakennustyöt - teknisentyön- ja kotitalouden opetustilojen saneeraus,

6. NYKYTILANNE

Tämän selvityksen yhteydessä ei rakennuksen tiloja inventoitu järjestelmällisesti tekemällä esim. huonekortteja joka tilasta. Rakennuksen tilat käytiin läpi silmämääräisesti joulukuussa 2013. Tilat valokuvattiin ja merkittävimmistä tiloista laadittiin huonekortit.

Rakennus on koko historiansa ajan ollut Tuusulan kunnan omistuksessa ja toiminut alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan koulurakennuksena. Rakennus on melko hyvin säilynyt; rakennus on säilyttänyt ulkomuotonsa pääpiirteissään ja koulun sisätiloihin on vuosikymmenien aikana tehty vain yksi peruskorjaus, lisäksi tiloja on päivitetty tarpeen mukaan. Toimenpiteiden yhteydessä on kunnostamisen lisäksi tehty mm. koulun toiminnan muutoksesta aiheutuneita tilamuutoksia.

Parhaiten koulun tiloista on luonnollisesti säilyneet ne tilat, joiden käyttötarkoitus ei ole vuosikymmenien aikana muuttunut. Hyvin säilyneitä tiloja ovat mm. luokkasiiven 1.kerroksen luokat ja niiden käytävätilat, liikuntasali ja yleisesti ottaen koko rakennuksen aulatilat portaineen. Muutoksista voidaan mainita, että mm. pohjakerroksen aineopetustiloja on päivitetty useampaan kertaan, 2.kerroksen keittiön ja ruokalan siirryttyä pois rakennuksesta 2. kerroksen aulan ilme muuttui olennaisesti kun aulan yhden sivun pituinen ikkunaseinä muutettiin umpinaiseksi. Ruokala- ja keittiötila otettiin opetus- ja toimistotilakäyttöön.

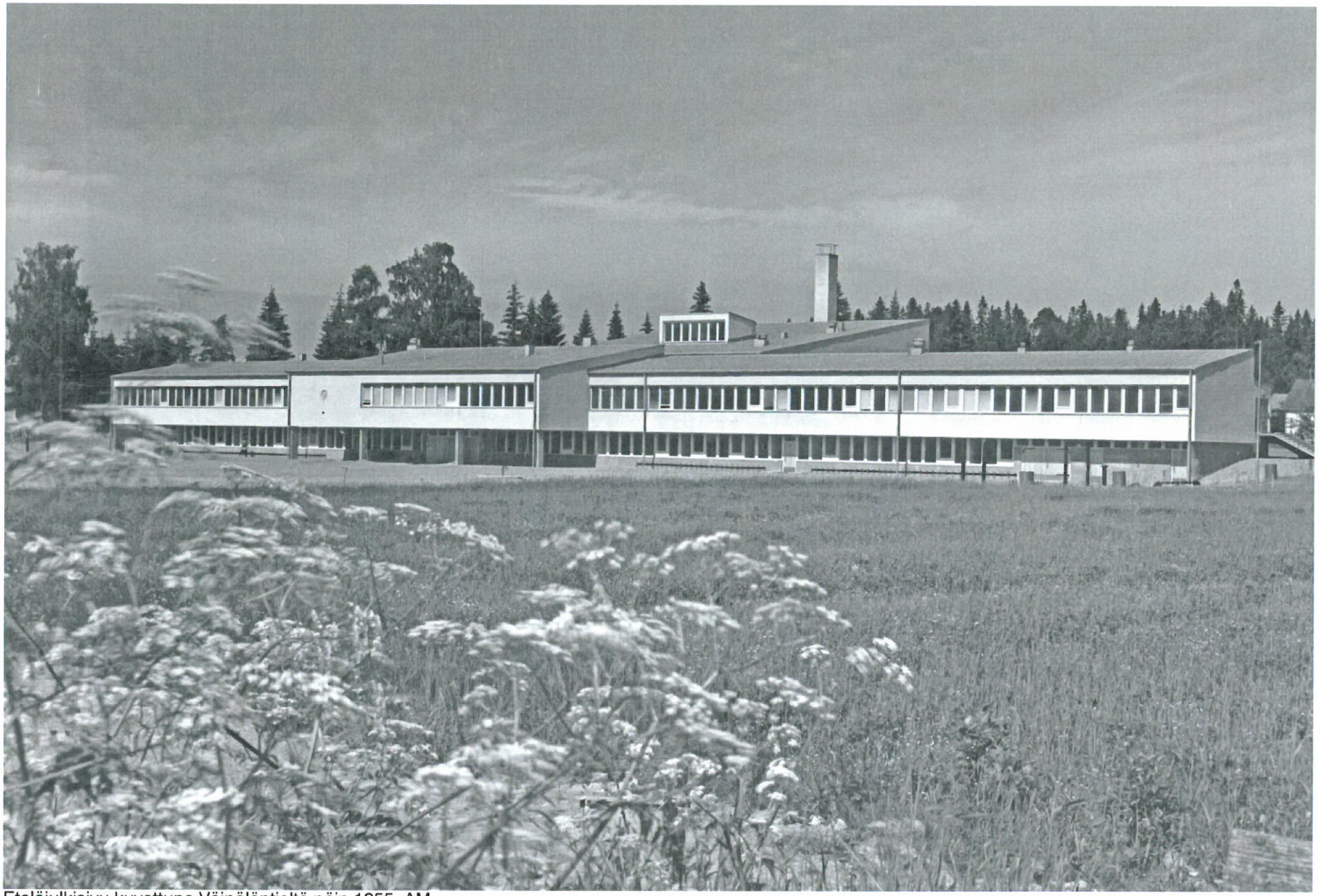
7. RINNASTUSKUVAT 1953 / 2013

Eteläjulkisivu kuvattuna Kirkkotieltä päin 1960-luvulla. TM

Eteläjulkisivu kuvattuna Kirkkotieltä päin 2013. LA

Eteläjulkisivu kuvattuna Väinöläntieltä päin 1955. AM

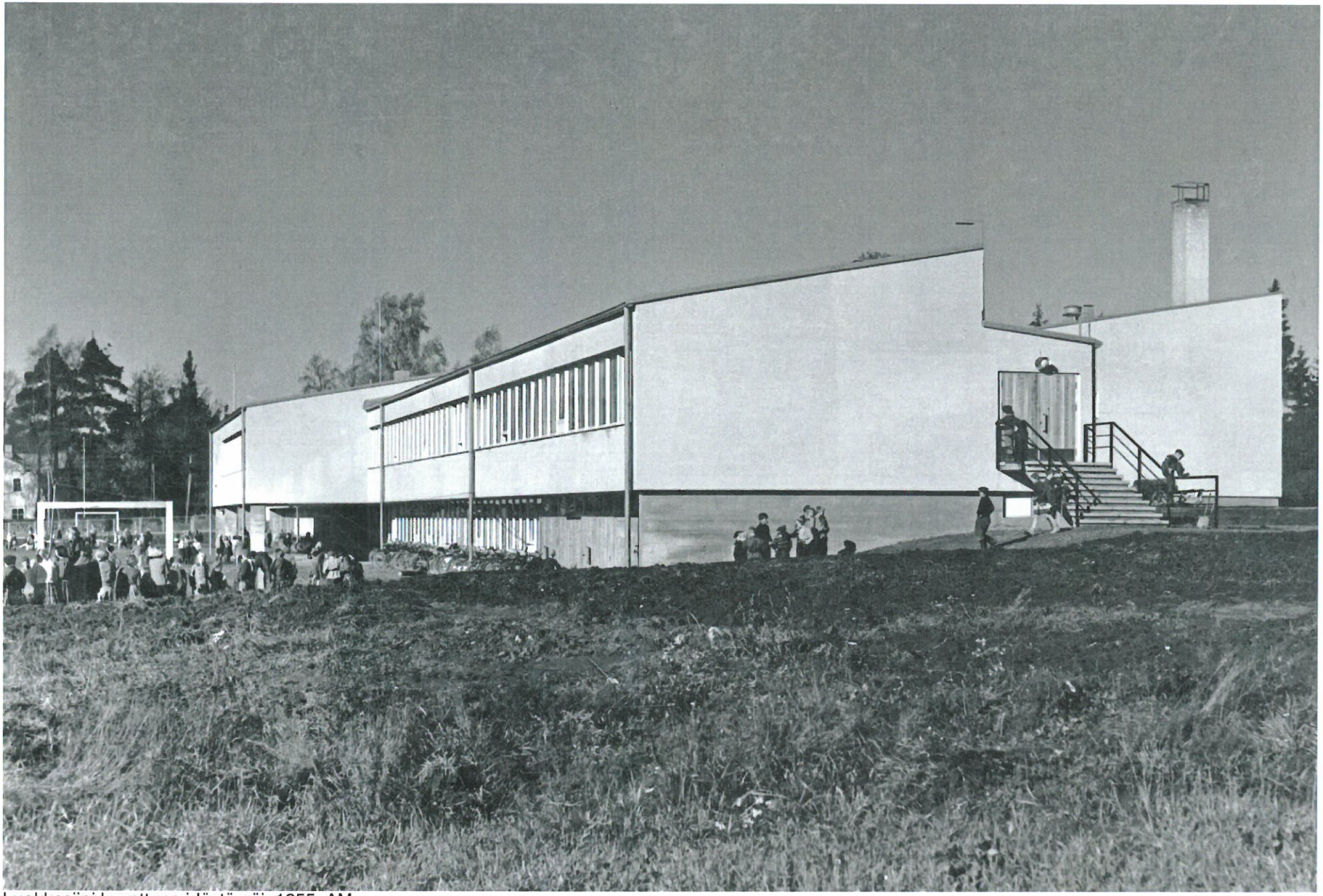
Eteläjulkisivu kuvattuna Väinöläntieltä päin 2014. LA

Näkymä lännestä 1955. AM

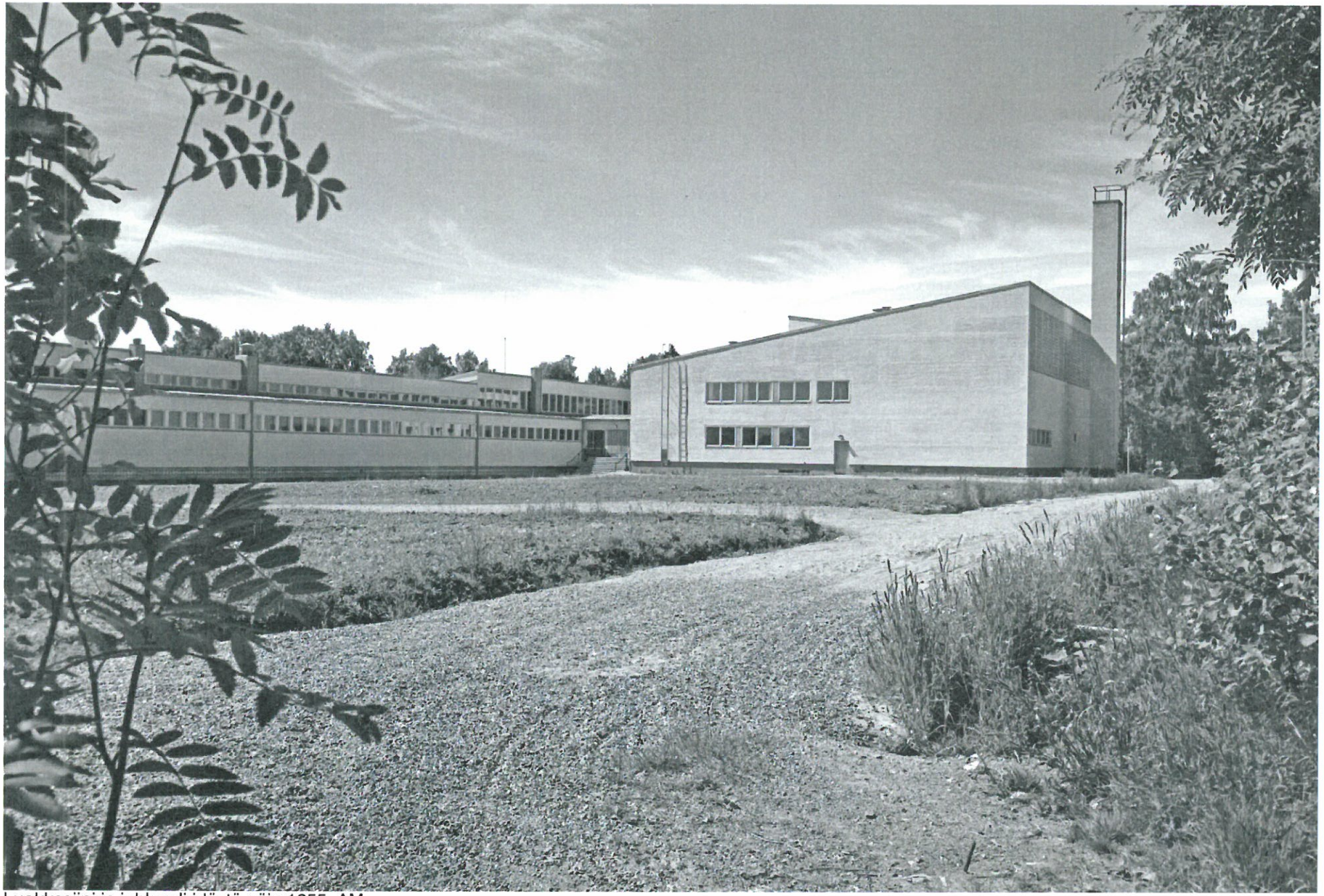
Näkymä lännestä 2013. LA

Luokkasiipi kuvattuna idästä päin1955. AM

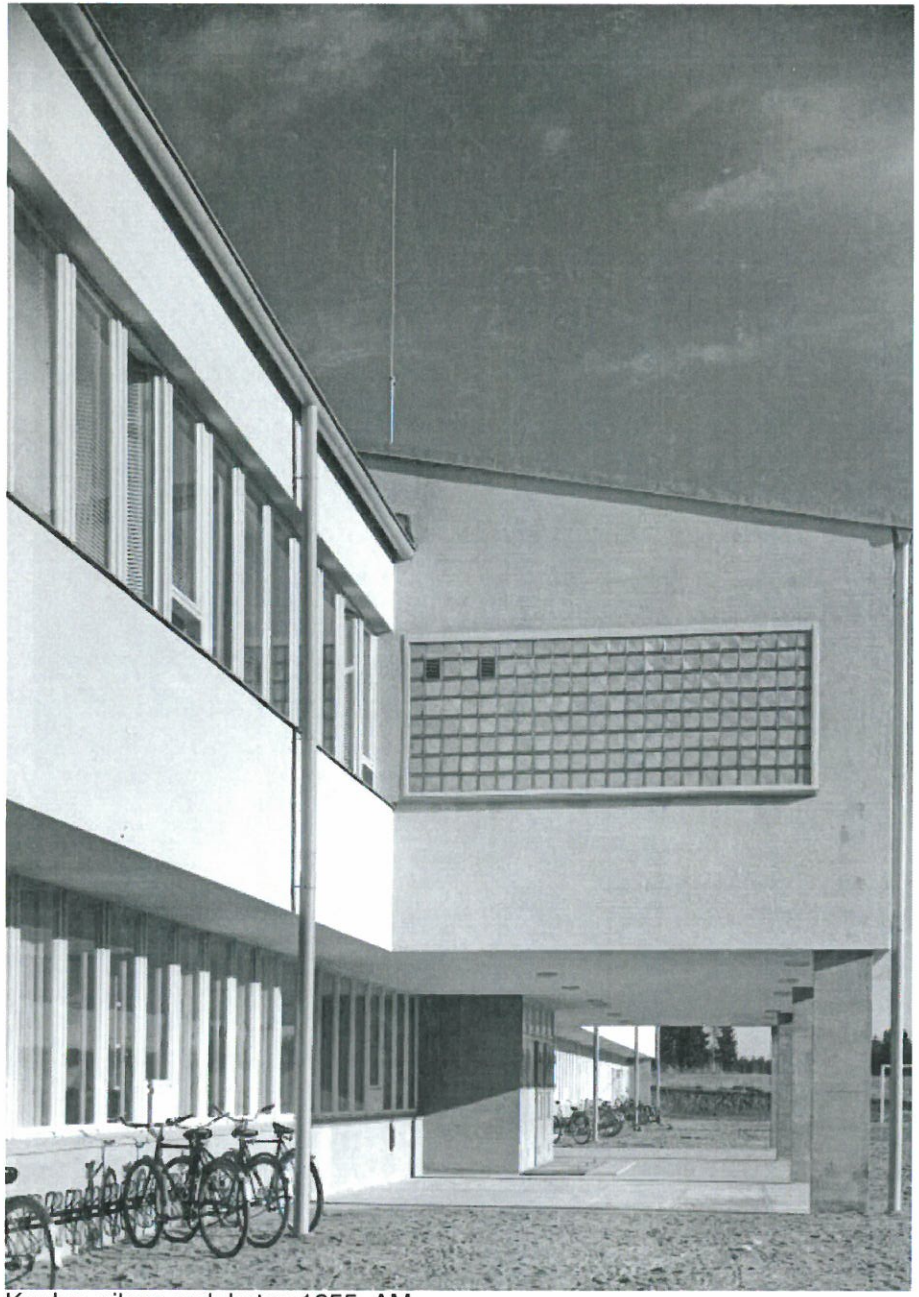
Luokkasiipi kuvattuna idästä päin, rakennuksen päädyssä purunpoistotila 2014. LA

Luokkasiipi ja juhlasali idästä päin 1955. AM

Luokkasiipi idästä päin 2014. Yläasteen rakennusosat peittävät vanhan juhlasaliosan. LA

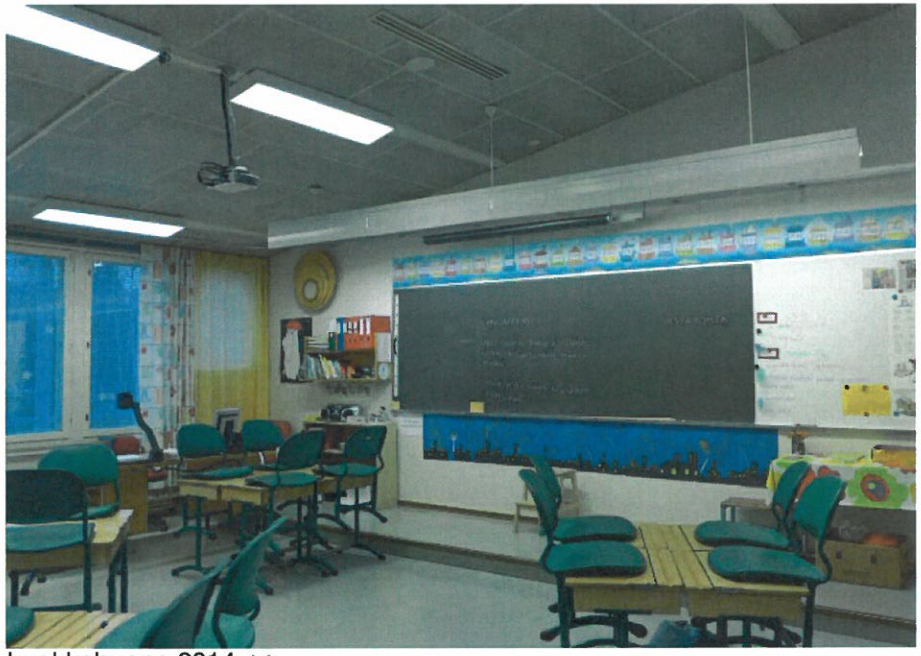
Koulun pihan sadekatos 1955. AM

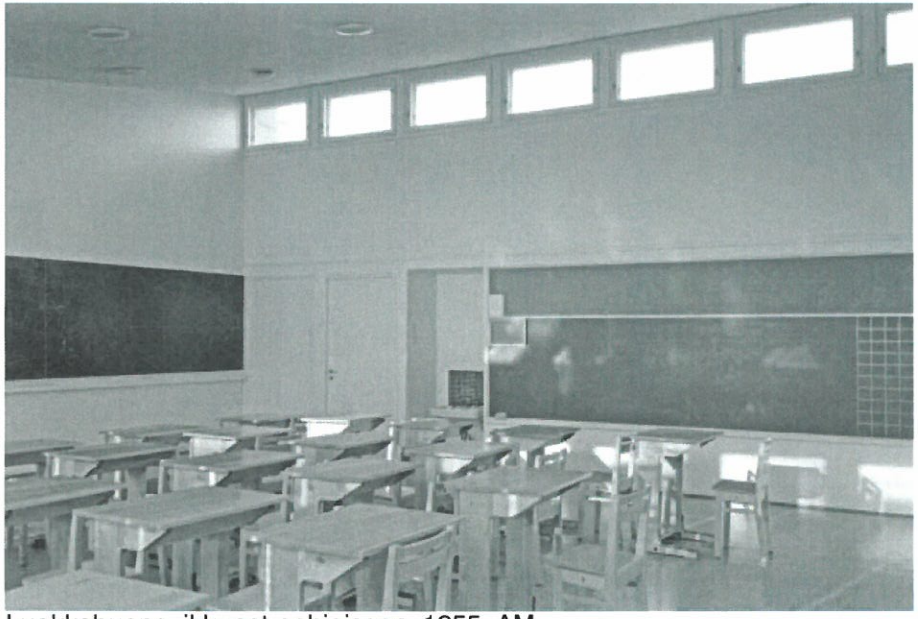
Koulun pihan sadekatos 2014. LA

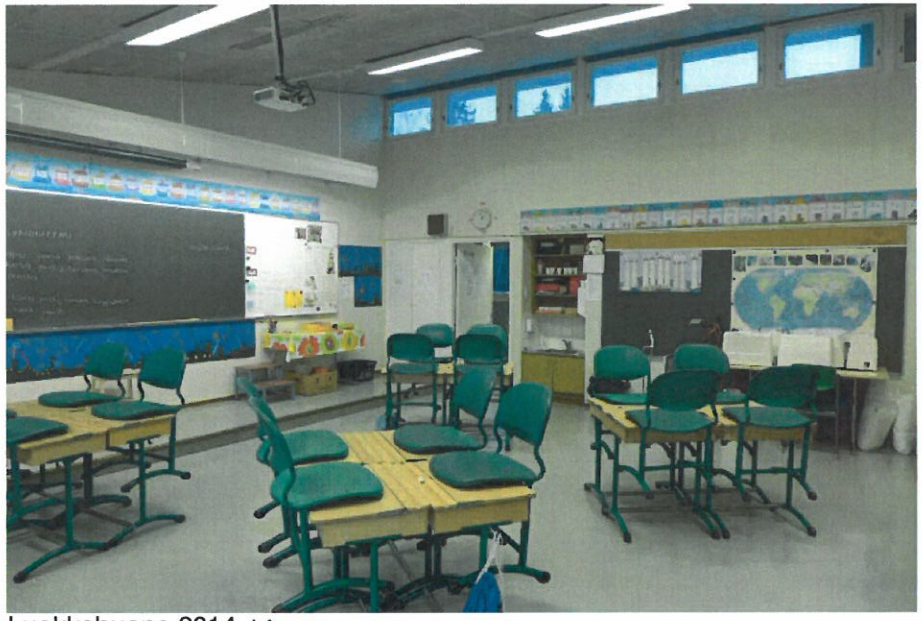
Luokkahuone, ikkunat etelään ja tauluseinä 1955. AM

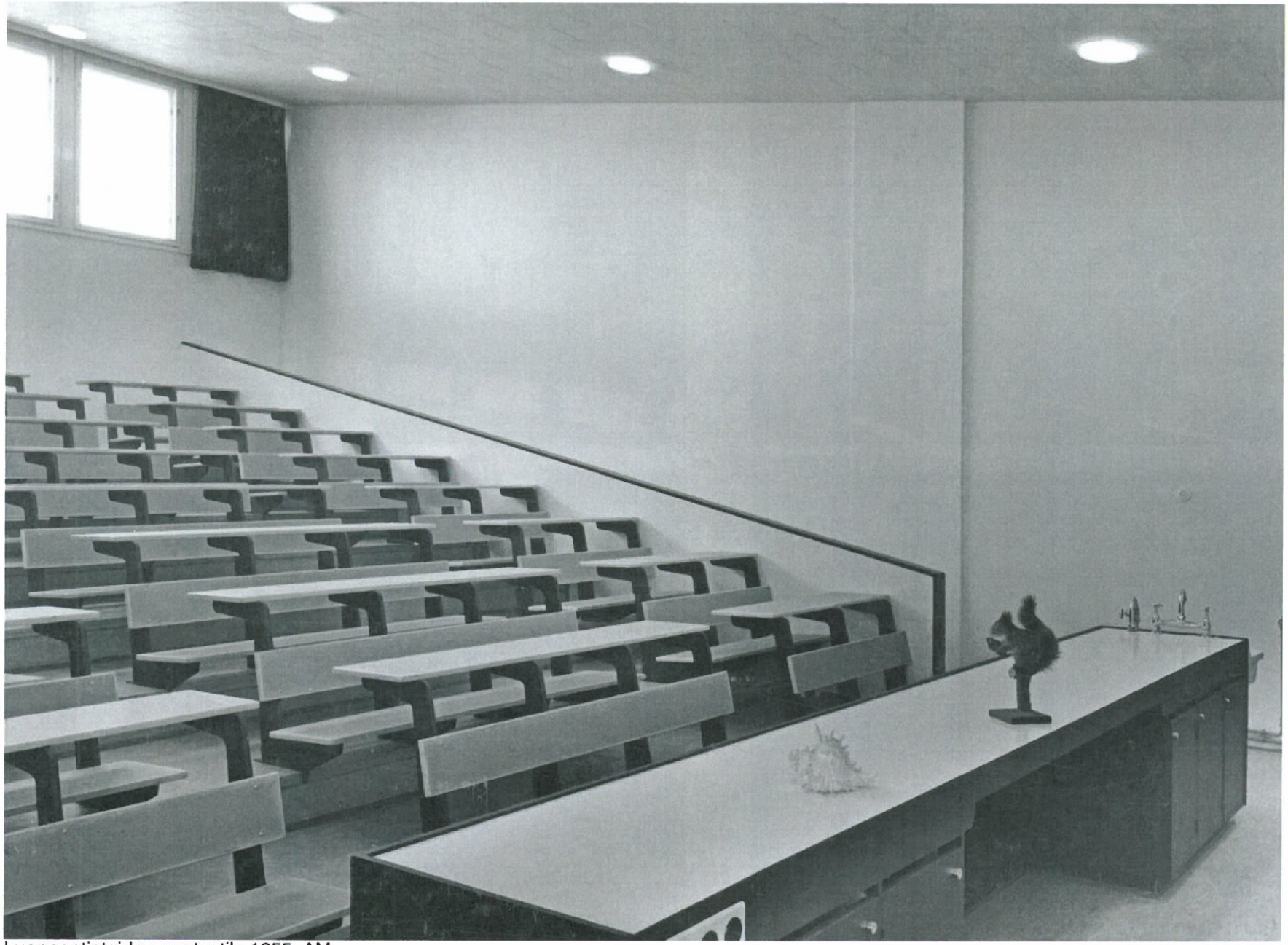
Luokkahuone 2014. LA

Luokkahuone, ikkunat pohjoiseen, 1955. AM

Luokkahuone 2014. LA

Luonnontieteiden opetustila 1955. AM

Entinen luonnontieteiden opetustila, nykyinen musiikin opetustila 2014. LA

1. kerroksen luokkakäytävä 1955. AM

1. kerroksen luokkakäytävä 2014. LA

Portaat 1.kerrokseen 1955. AM

Portaat 1.kerrokseen 2014. LA LA

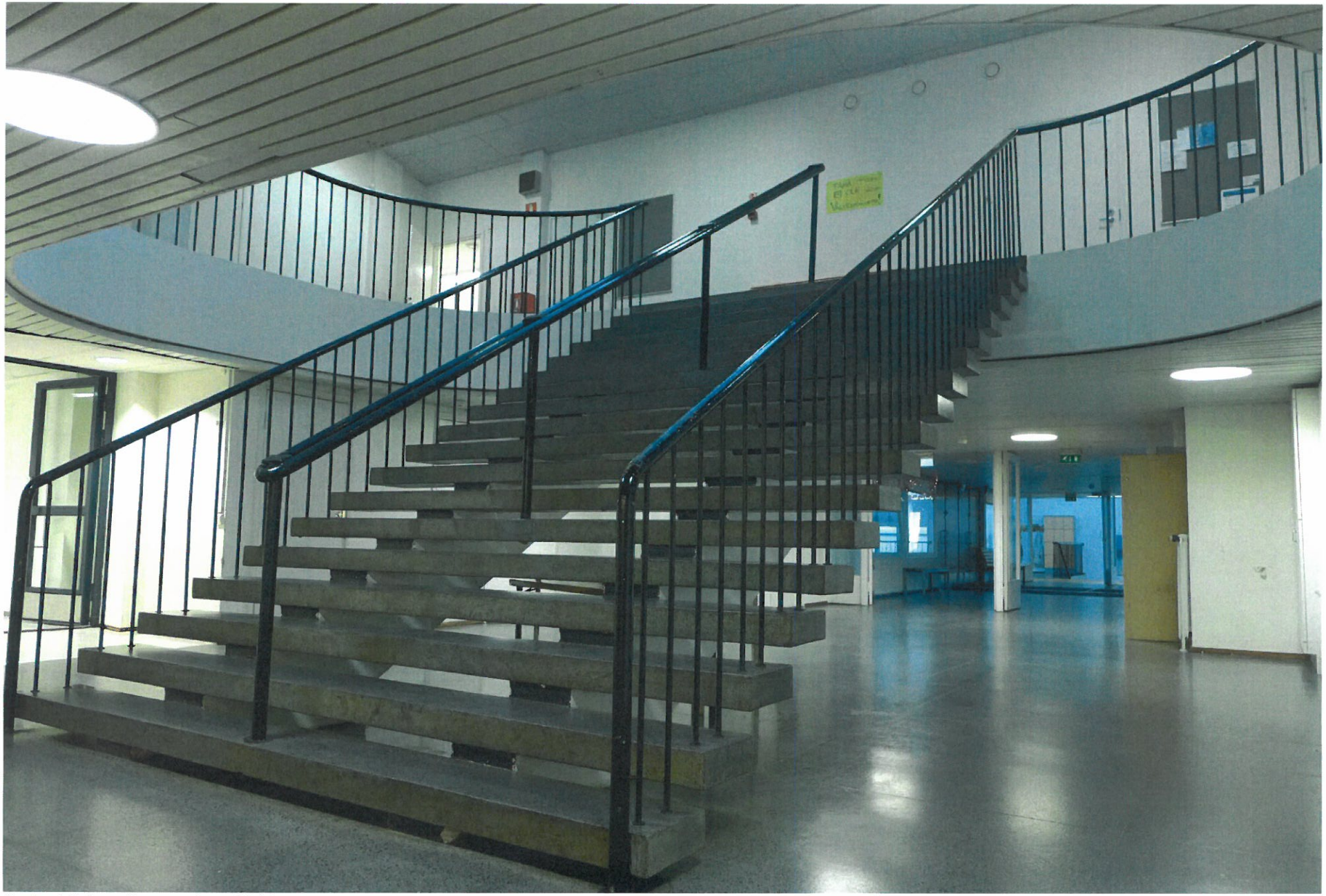
2. kerroksen aula, taustalla ruokala 1955. AM

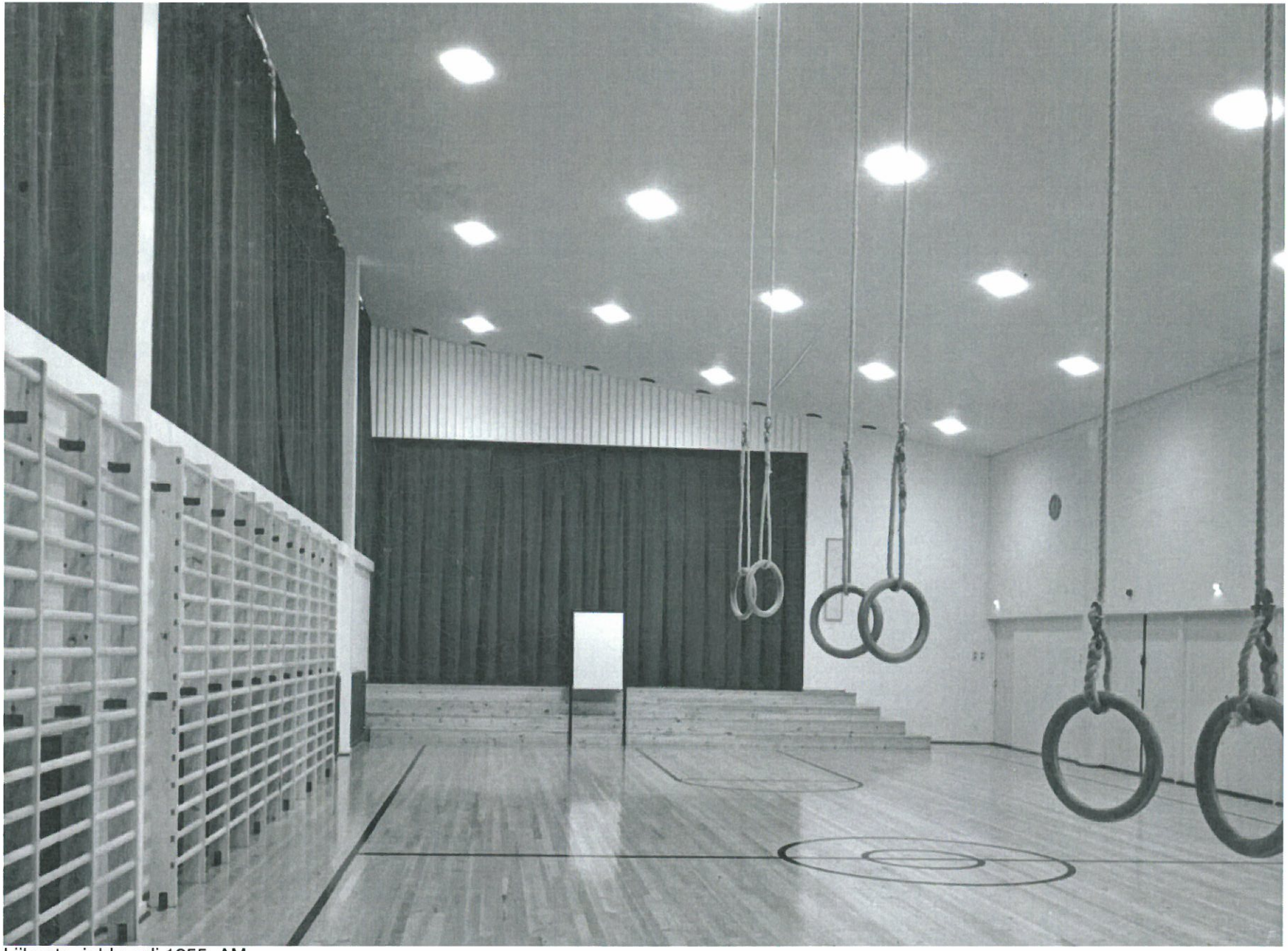
2. kerroksen aula, ruokalan tilat otettu mm. oppilashuollon käyttöön 2014.

Portaat 2.kerroksen aulaan 1955. AM

Portaat 2. kerroksen aulaan 2014. LA

Liikunta- juhla-sali 1955. AM

Liikunta- juhla-sali 2014. LA

8. SÄILYNEISYYS

Koulun huonetilojen säilyneisyyden arviointi perustuu vanhojen pohjapiirrosten tutkimiseen ja koululla joulukuussa 2013 tehtyyn inventointikäyntiin, jonka yhteydessä kierrettiin ja valokuvattiin lähes kaikki koulun tilat. Pohjakerroksen kotitalouden- ja teknisentyön opetustiloja sekä kaikkia 1. kerroksen luokkasiipien luokkatiloja ei käyty läpi, koska 1. kerroksen luokkatilat ovat keskenään lähes identtisiä ja pohjakerroksen aineopintotiloja tiedetään muutetun useampaan otteeseen. Rakennuksesta laadittiin kerroksittain säilyneisyyskaaviot, joihin tilojen säilyneisyysluokitus on merkitty värikoodein. Säilyneisyysluokituksessa huomioitiin huonetilan tilajako, käyttötarkoitus ja pintamateriaalit.

TILOJEN LUOKITUS:
1.luokka (keltainen)
- tilajako alkuperäinen
- käyttötarkoitus alkuperäinen
- pintamateriaalit ovat alkuperäisiä

2. luokka (vihreä)
Sama kuin 1.luokka, mutta yksi kriteereistä on muuttunut: tilajako, käyttötarkoitus tai materiaalit.

3. luokka (sininen)
Enemmän kuin yksi kriteereistä on muuttunut: tilajako, käyttötarkoitus tai materiaalit.

Merkittävimmistä ja toistuvista tiloista laadittiin huonekortit. Yleisesti voidaan sanoa, että rakennus on melko hyvin säilynyt. Rakennuksen käyttötarkoitus on pysynyt alkuperäisenä, useiden huonetilojen käyttötarkoitus ja tilajako ovat pysyneet alkuperäisenä. Tilojen pintamateriaalien säilyneisyyttä on heikentänyt rakennuksessa tehdyt tilamuutokset, julkisivukorjauksen yhteydessä uusitut ikkunat ja ovet sekä se seikka, että lähes kaikissa tiloissa on joko alas laskettu katto tai kattopinta, joka on jo ainakin kertaalleen uusittu.

Säilyneisyyskaaviot

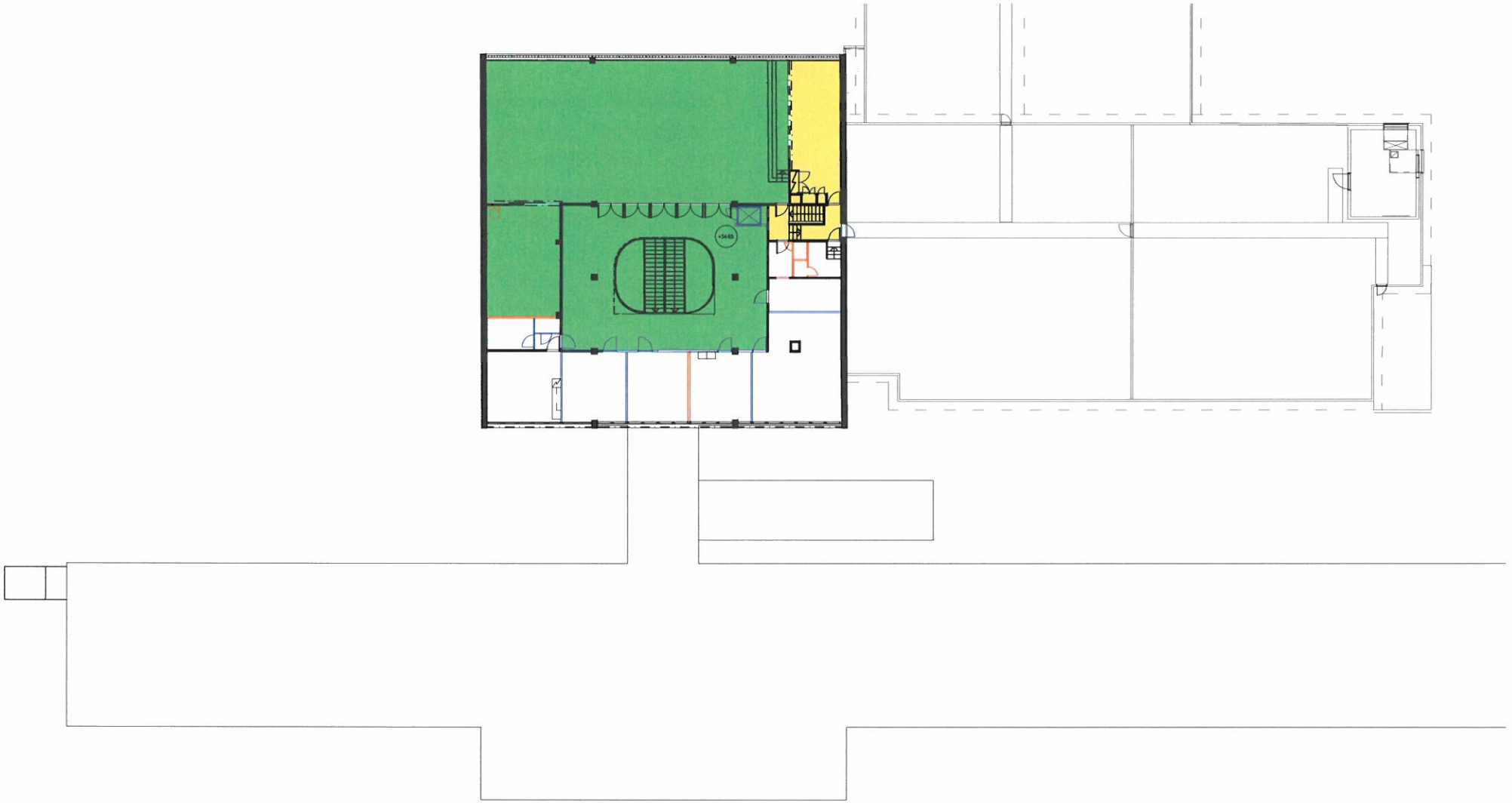
= ALKUPERÄINEN RAKENNE 1953
= MUUTOS VÄLILLÄ 1953-1981
= MUUTOS 1981
= MUUTOS 2003

= 1.LK - HYVIN SÄILYNYT TILA
= 2.LK - MELKO HYVIN SÄILYNYT TILA
= 3.LK - OLENNAISESTI MUUTETTU TILA
= TILAJAKO-, KÄYTTÖTARKOITUS- JA MATERIAALIMUUTOKSIA

SÄILYNEISYYSKAAVIO
pohjakerros

SÄILYNEISYYSKAAVIO
1.kerros

= ALKUPERÄINEN RAKENNE 1953
= MUUTOS VÄLILLÄ 1953-1981
= MUUTOS 1981
= MUUTOS 2003

= 1.LK - HYVIN SÄILYNYT TILA
= 2.LK - MELKO HYVIN SÄILYNYT TILA
= 3.LK - OLENNAISESTI MUUTETTU TILA
= TILAJAKO-, KÄYTTÖTARKOITUS- JA MATERIAALIMUUTOKSIA

SÄILYNEISYYSKAAVIO
2.kerros

9. YHTEENVETO

Tuusulan väkiluku kasvoi voimakkaasti 2. maailmansodan jälkeen, jolloin Tuusulan kunta päätti yhdistää Kirkonkylän ja Hyrylän kansakoulupiirit ja rakentaa uuden koulun keskeiselle paikalle Tuusulan Hyrylään. Rakennushanketta pidettiin tuolloin hyvin mittavana ja koulun suunnittelusta julistettiin arkkitehtuurilukilpailu vuonna 1952.

Suunnittelukilpailuun osallistui peräti 53 ehdotusta, joista voittajaksi valittiin arkkitehtien Osmo Sipari ja Viljo Revell ehdotus. Viljo Revell, arkkitehdeistä tunnetumpi, suunnitteli urallaan useita tunnettuja julkisia rakennuksia ja Osmo Sipari suunnitteli Hyökkälän koulun lisäksi mm. useita muita koulurakennuksia.

Vuonna 1954 valmistunut Hyökkälän koulu edustaa ajankohtansa modernimpaa tyylisuuntaa.

Koulurakennus on rakennusmassaltaan ja toiminnallisesti jaettu kahteen eri osaan. Toisen osan rakennuksesta muodostaa puikkomainen, kaksikerroksinen luokkasiipiosa, missä edelleen sijaitsevat varsinaiset opetustilat. Puikkomainen osa on osittain upotettu rinteeseen ja sijoitettu etelästä päin katsottuna rakennusmassan etualalle.

Toiseen, kuutiomaiseen osaan, luokkasiipien pohjoispuolelle sijoitettiin kolmeen kerrokseen paitsi koulun myös kuntalaisten yleiseen käyttöön tarkoitettuja tiloja. Nykyään kuutiomainen osa on kokonaan alakoululaisten käytössä ja siellä sijaitsee juhla-/ liikuntasalin lisäksi mm. opetus- ja oppilashuollon tiloja.

Rakennuksen julkisivuille leimaa antavaa on selkeä, suoraviivainen muotokieli, pulpettikatot, nauhaikkunat ja lasitiilen käyttö laajoina pintoina. Sisäänkäyntien ulkokatokset on rakennukseen jälkikäteen lisättyjä rakennusosia. Rakennuksen julkisivupinnat kalkittiin rakennettaessa valkoisiksi. 1990-luvun julkisivukorjauksessa alkuperäiset julkisivupinnat peitettiin eristerappauksella, mutta vaalea väri säilyi.

Värien ja materiaalien käyttö on hillittyä; sisätiloissa on pyritty valoisuuteen valkeilla pinnoilla ja lasitiilen käytöllä. Sisätilojen valoisuutta on pyritty lisäämään myös yläikkunoilla. Aulatilojen lisäksi luokkien käytäväseinälle sijoitettiin yläikkunanauha, niin että luonnonvaloa tuli luokkaan kahdesta suunnasta. Luokkien valaiseminen kahdesta suunnasta oli aikansa innovaatio. Suurin osa rakennuksen ikkunoista on uusittu eristyslasilla varustetuilla puu-alumiini-ikkunoilla, mutta luokkien ja 1.kerroksen aulan yläikkunat ovat alkuperäisiä kaksilasisia puuikkunoita.

Aula-, porras- ja käytävätiloja yhdistää alkuperäinen, valettu mosaiikkibetonilattiapinta, mikä on hyvin säilynyt.

Rakennus on koko historiansa ajan ollut Tuusulan kunnan omistuksessa ja toiminut alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan koulurakennuksena. Rakennus on melko hyvin säilynyt; rakennus on säilyttänyt ulkomuotonsa pääpiirteissään ja parhaiten koulun sisätiloista on luonnollisesti säilyneet ne tilat, joiden käyttötarkoitus ei ole vuosikymmenien aikana muuttunut. Hyvin säilyneitä tiloja ovat mm. luokkasiiven 1.kerroksen luokat ja niiden käytävätilat, liikuntasali ja yleisesti ottaen koko rakennuksen aulatilat portaineen. Aulatiloista saliosan aulat ovat kärsineet suurimmat muutokset, kun saliosaan on lisätty hissi, 2. kerroksen vanhan ruokalan lasiseinä on muutettu umpiseinäksi ja 1. kerroksesta on puhkaistu yhteys yläkoulun tiloihin.

Huonekortit tärkeimmistä tiloista

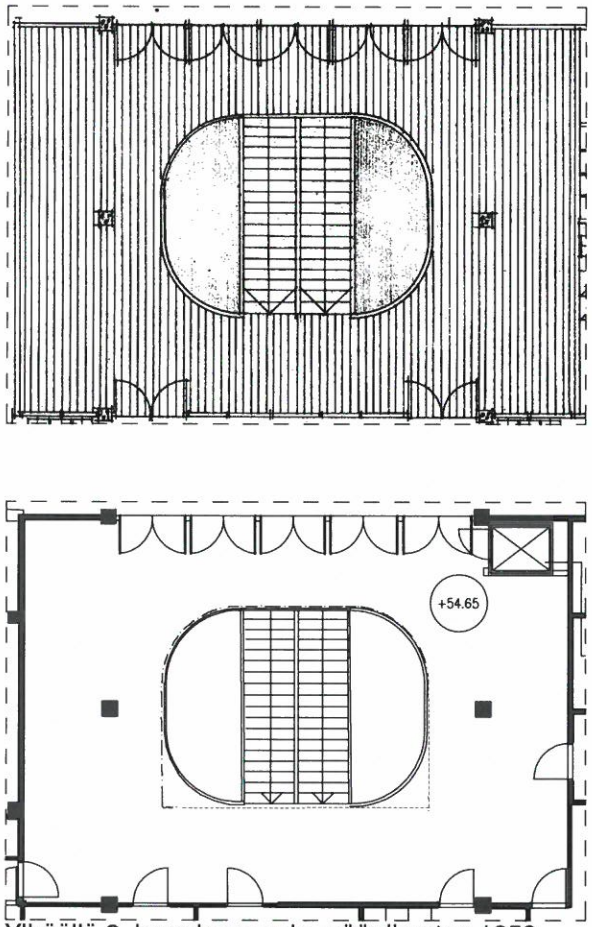
(tilojen tilanumeroiden mukainen sijainti lähtökohtapiirustuksissa)

2. kerroksen aula. LA

Hissi, joka on sijoitettu aulan nurkkaan. LA

Ylhäällä 2. kerroksen aula, pääpiirustus 1953.
Alhaalla 2.kerroksen aula vuonna 2014. 1:200
Ruokalan ja aulan välinen lasiseinä on muutettu umpinaiseksi (kuvan alareunassa).

HUONEKORTTI 1

Tilan nimi, käyttötarkoitus ja muutokset

2.kerros aula 2.05

Lattiat ja jalkalista

lattia: mosaiikkibetoni; betoni tumman harmaa, kivi musta
jaettu n.1,25x1,25 m ruutuun
jalkalista: puulista, maalattu, väri tumman harmaa tai kuultokäsitelty, väri ruskea
listan korkeus n.35 mm

Seinät

kiviseinä, maalattu, väri valkoinen

Katto

kattopintaan kiinnitetty akustointilevy 600x1200mm

Väliovet

uusitut huulletut laakaovet, maalattu, väri valkoinen

Ikkunat

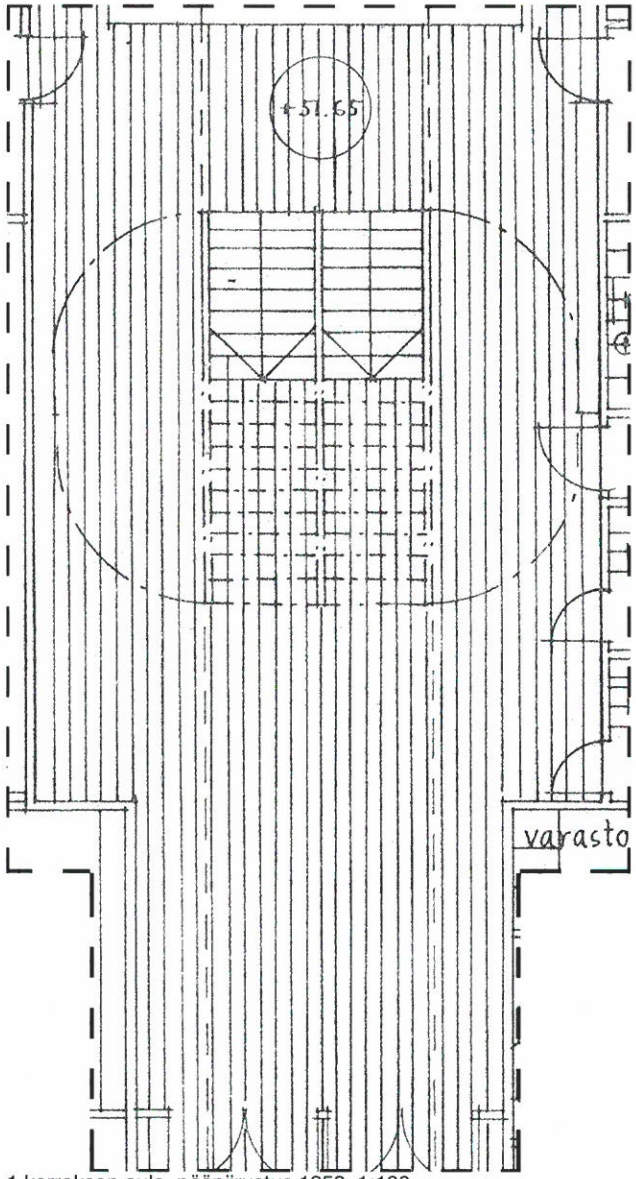
kattolyhdyssä uusitut puuikkunat, sisälasi eristyslasi

Valaisimet

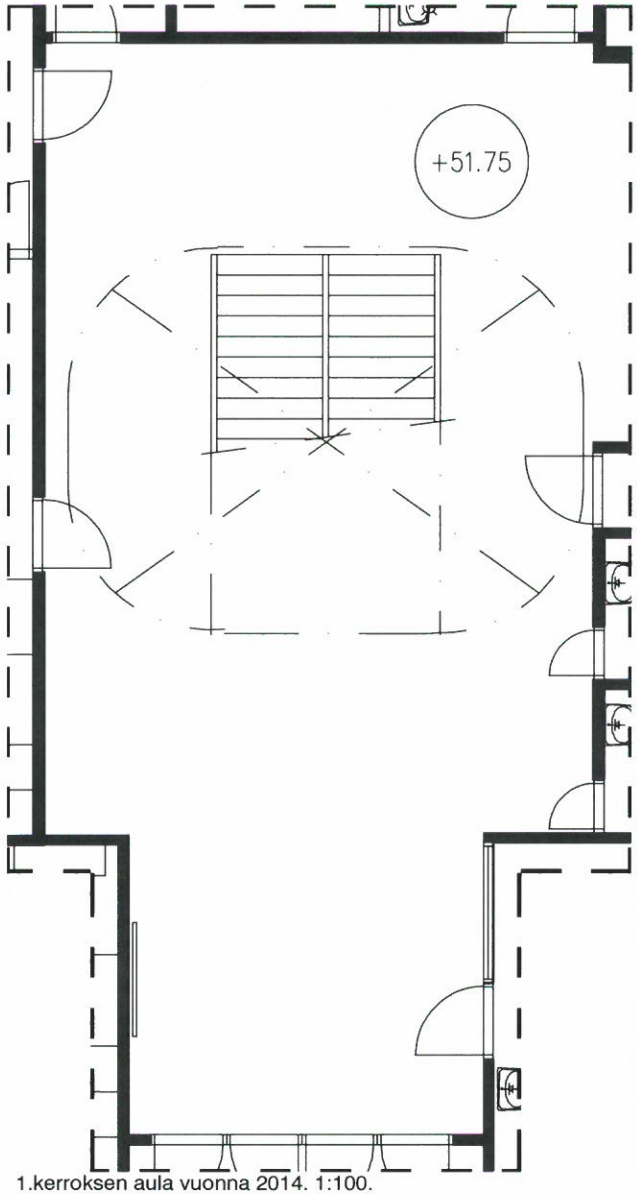
kattopintaan upotetut valaisimet

Muuta

Tilasta mosaiikkibetoniportaat alas, portaissa teräspinnakaiteet.
Teräspinnakaiteet maalattu mustiksi.
Tilassa hissi (v.2003). Tilan kalusteet ja varusteet: yksittäisiä irtokalusteita, seinillä kiinnityspintaa.

1.kerroksen aula, pääpiirustus 1953. 1:100

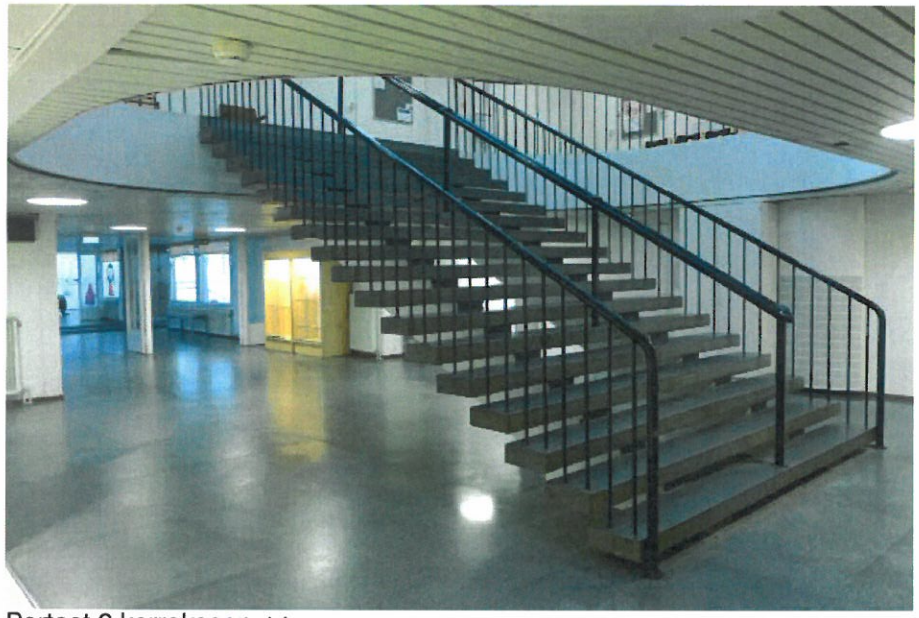
1.kerroksen aula vuonna 2014. 1:100.
Oikealta sivulta käynti yläasteen puolelle.

Ala- ja yläaste yhdistettiin vuonna 2003. Näkymä yläasteen puolelta ala-asteen 1.kerroksen aulaan. LA

Näkymä ala-asteen 1.kerroksen aulasta yläasteen puolelle. LA

Portaat 2.kerrokseen. LA

Näkymä aulasta tuulikaappiin ja luokkasiipeen päin. LA

HUONEKORTTI 2

Tilan nimi, käyttötarkoitus ja muutokset

1.kerros: 1.39 aula

Lattiat ja jalkalista

aulan lattia: mosaiikkibetoni; betoni tumman harmaa, kivi musta, jaettu n.1,25x1,25 m ruutuun

jalkalista: puulista, kuultokäsitelty, väri ruskea

listan korkeus n.35 mm

Seinät

kiviseinä, maalattu, väri valkoinen

Katto

terässälealakatto, maalattu valkoinen

Ovet

valkoiseksi maalattuja laakaovia

ala- ja yläasteen yhdistymiskohdassa palo-ovet; lasiaukolliset teräsovet

tuulikaappiin lasiaukolliset, valkoiseksi maalatut puuovet (alkuperäisen näköiset)

Ikkunat

ei ikkunoita

Valaisimet

kattopintaan upotetut pyöreät valaisimet

Muuta

Tilasta mosaiikkibetoniportaat ylös, portaissa teräspinnakaiteet. Teräspinnakaiteet maalattu mustiksi. Tilasta puhkaistu käynti ala- ja yläasteen tilojen välille vuonna 2003.

Aulatilassa hissi, joka jää alkuperäisen aulatilan ulkopuolelle.

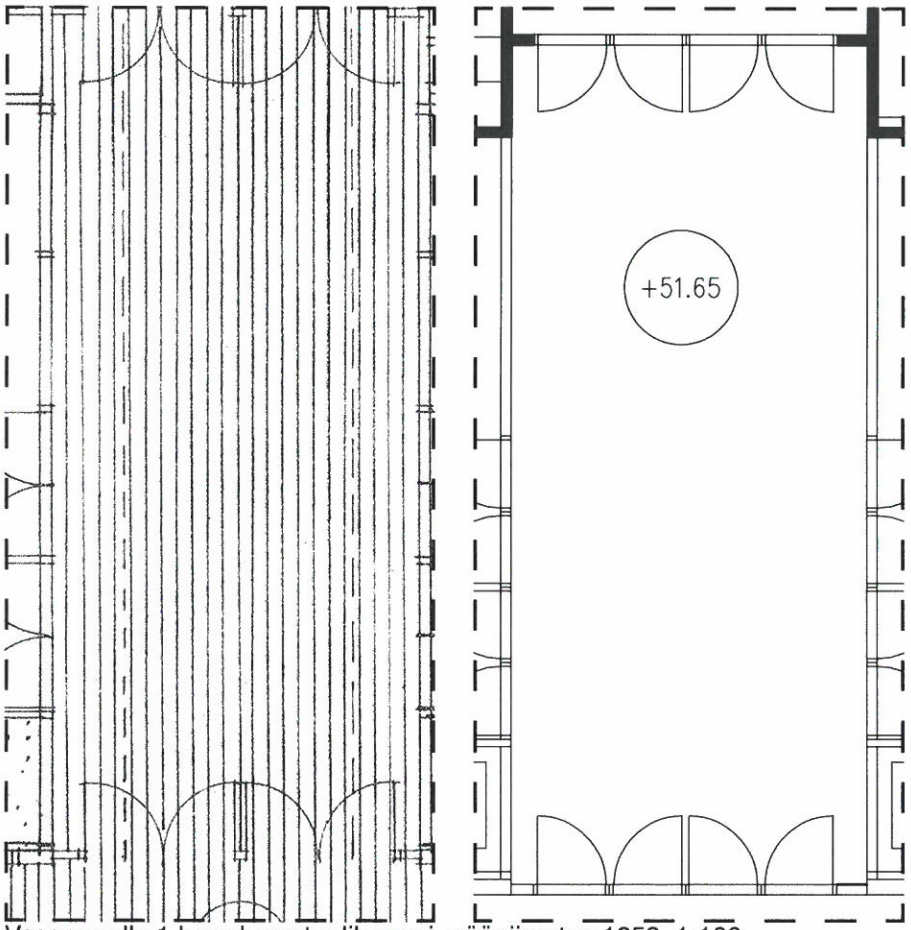
1. kerroksen tuulikaappi.Tilassa on alkuperäiset ikkunat. LA

Tuulikaapin ulko-ovet. LA

Tuulikaapin alkuperäiset väliovet. LA

Vasemmalla 1.kerroksen tuulikaappi, pääpiirustus 1953. 1:100
Oikealla 1.kerroksen tuulikaappi vuonna 2014.1:100

HUONEKORTTI 3

Tilan nimi, käyttötarkoitus ja muutokset

1.kerros: 1.38 tuulikaappi

Lattiat ja jalkalista

mosaiikkibetoni; betoni tumman harmaa, kivi musta,
jaettu n.1,25x1,25 m ruutuun
jalkalista: puulista, kuultokäsitelty, väri ruskea
listan korkeus n.35 mm

Seinät

kiviseinä, maalattu, väri valkoinen

Katto

terässälealakatto, maalattu valkoinen

Ovet

ulko-ovet: teräsrunkoisia puupaneeliverhoiltuja ulko-ovia,
puuverhoilu lakattu
väliovet: lasiaukollisia puuovia (alkuperäisen näköisiä)
peittomaalattu, väri valkoinen

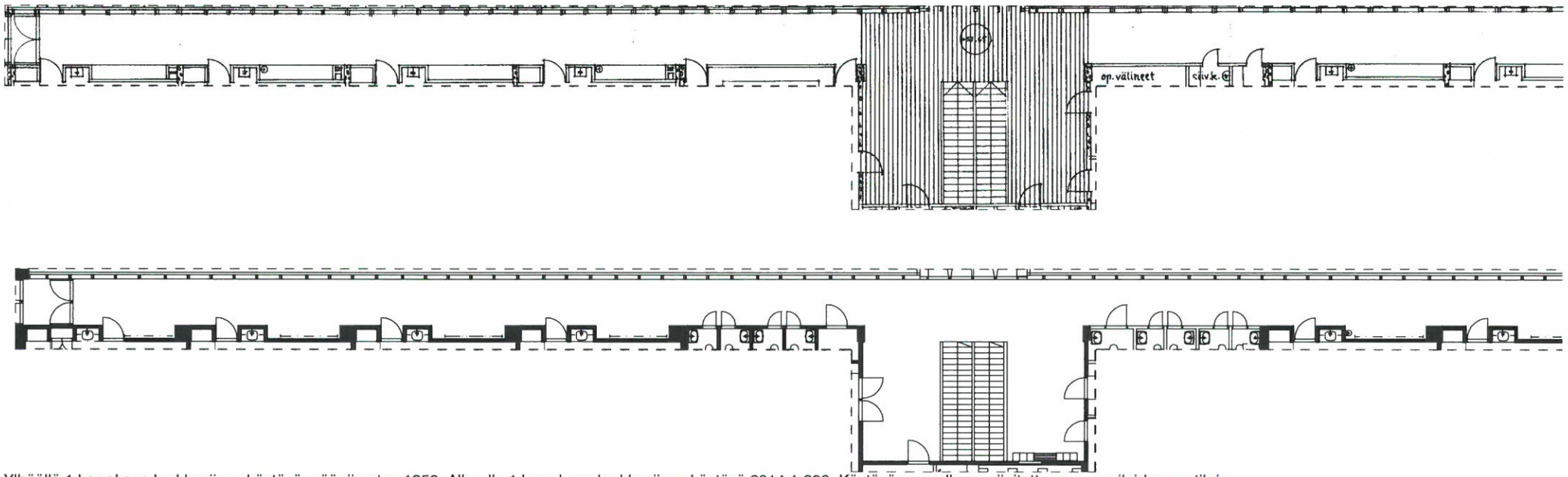
Ikkunat

alkuperäiset kaksilasiset puuikkunat, peittomaalattu, väri valkoinen

Valaisimet

alakattoon upotetut pyöreät valaisimet

Muuta

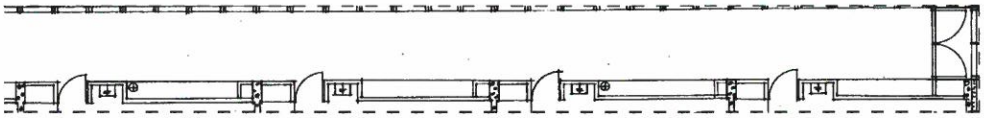
Ylhäällä 1.kerroksen luokkasiiven käytävä, pääpiirustus 1953. Alhaalla 1.kerroksen luokkasiiven käytävä 2014.1:200. Käytävän varrelle on sijoitettu mm. oppilaiden wc-tiloja.

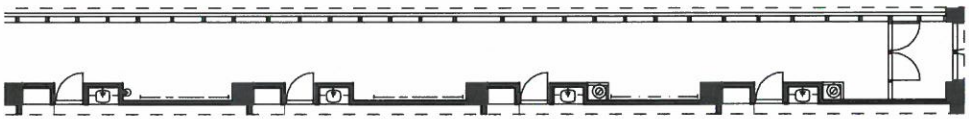

Käytävän uusitut tuulikaapin ovet ja ulko-ovet. LA

Luokkasiiven käytävä aulasta itään päin. Käytävässä on säilynyt alkuperäiset puuikkunat. Ensimmäisenä oikealla jälkikäteen rakennetut wc-tilat. LA

Luokkasiiven käytävä itäpäästä aulaan päin. Syvennyksiin on sijoitettu naulakkovarusteet, juoma-altaita ja luokkien sisäänkäyntiovet. LA

HUONEKORTTI 4

Tilan nimi, käyttötarkoitus ja muutokset

1.kerros: 1.05 käytävä

Lattiat ja jalkalista

aulan lattia: mosaiikkibetoni; betoni tumman harmaa, kivi musta,
käytävän lattia mosaiikkibetoni; betoni harmaa, kivi valkoinen/ musta,
jaettu n.1,25x1,25 m ruutuun
jalkalista: puulista, kuultokäsitelty, väri ruskea
listan korkeus n.35 mm

Seinät

kiviseinä, maalattu, väri valkoinen, käytävässä kaksivärimaalaus; alaosa siniharmaa ja yläosa valkoinen

Katto

aulassa kattopintaan kiinnitetty akustointilevy 600x1200mm
käytävässä terässälealakatto, maalattu valkoinen

Ovet

opetustilojen ovet: huultamattomia laakaovia (alkuperäisiä?), maalattu, väri valkoinen, helat uusittu
tuulikaappien ovet: lasiaukollisia teräsovia, maalattu, väri musta
ulko-ovet: teräsrunkoisia puupaneeliverhoiltuja ulko-ovia, puuverhoilu lakattu

Ikkunat

alkuperäiset kaksilasiset puuikkunat, peittomaalattu, väri valkoinen

Valaisimet

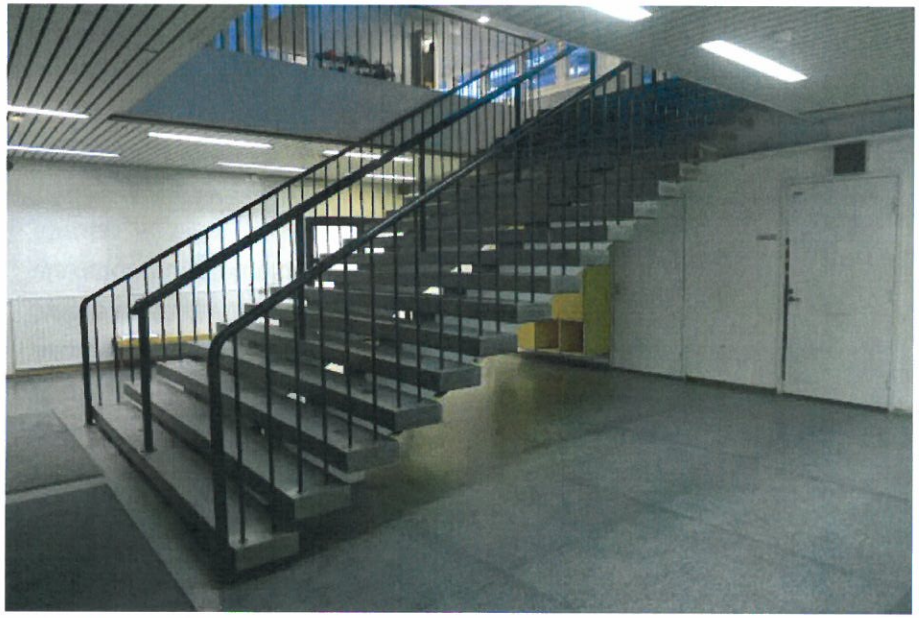
alakattoon upotetut loisteputkivalaisimet

Muuta

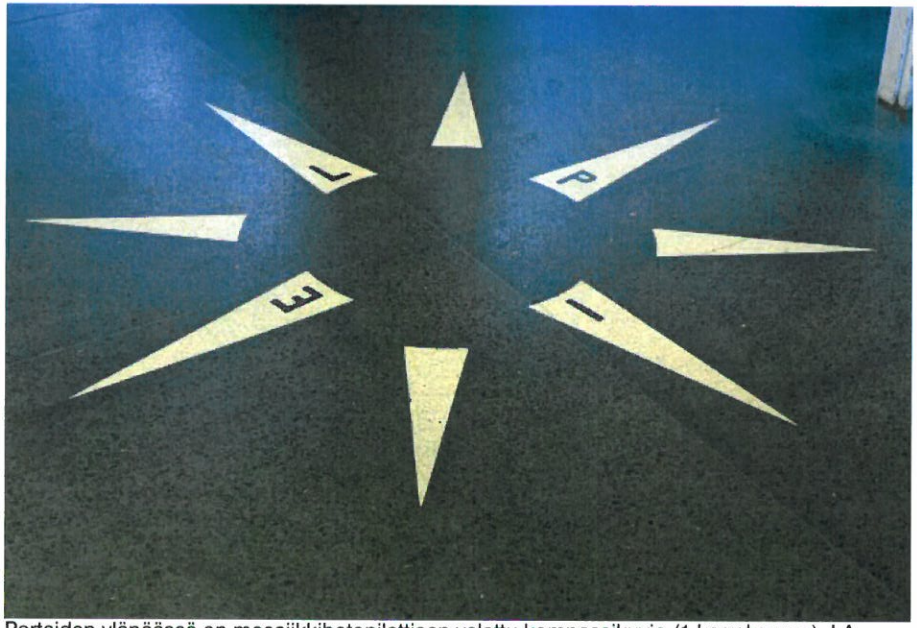
Tilasta mosaiikkibetoniportaat alas, portaissa teräspinnakaiteet. Teräspinnakaiteet maalattu mustiksi.
Portaiden yläpäässä lattiakuvio mosaiikkibetonissa kompassi.
Tilan kalusteet ja varusteet: käytävässä kiintokalusteina oppilaiden seinäkiinnitteiset käytävänaulakot ja juoma-altaita, aulatilassa oppilaslokeroita ja yksittäisiä irtokalusteita, seinillä kiinnityspintaa.

Pohjakerros, näkymä portaiden alapäästä 1.kerroksen aulaan. LA

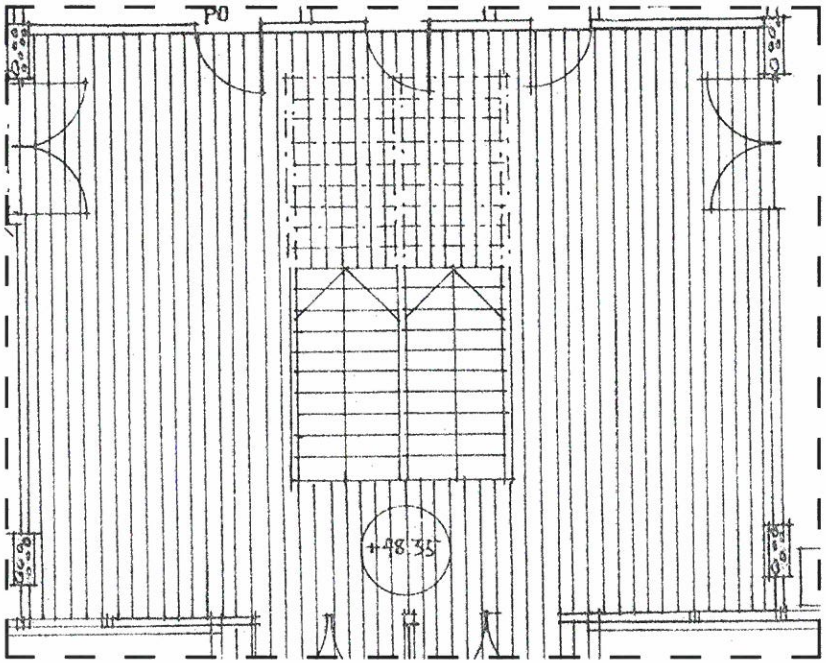

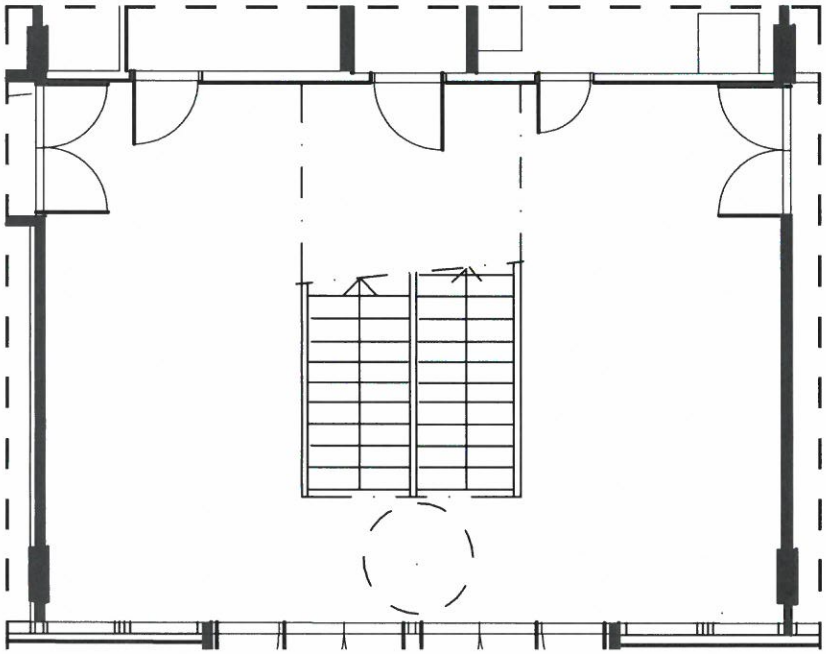
Pohjakerros, portaat 1. kerrokseen. LA

Portaiden yläpäässä on mosaiikkibetonilattiaan valettu kompassikuvio (1.kerroksessa). LA

HUONEKORTTI 5

Tilan nimi, käyttötarkoitus ja muutokset

pohjakerros: Porrashuone 0.20

Lattiat ja jalkalista

lattia: mosaiikkibetoni; betoni tumman harmaa, kivi musta
jaettu n.1,25x1,25 m ruutuun
jalkalista: puulista, maalattu, väri kuultokäsitelty, väri ruskea
listan korkeus n.35 mm

Seinät

kiviseinä, maalattu, väri valkoinen

Katto

käytävässä terässälealakatto, maalattu valkoinen

Väliovet

Uusitut laakaovet, maalattu, väri valkoinen. Sivukäytäviin johtaa teräslasiovet.

Ikkunat

uusitut puuikkunat, sisälasi eristyslasi

Valaisimet

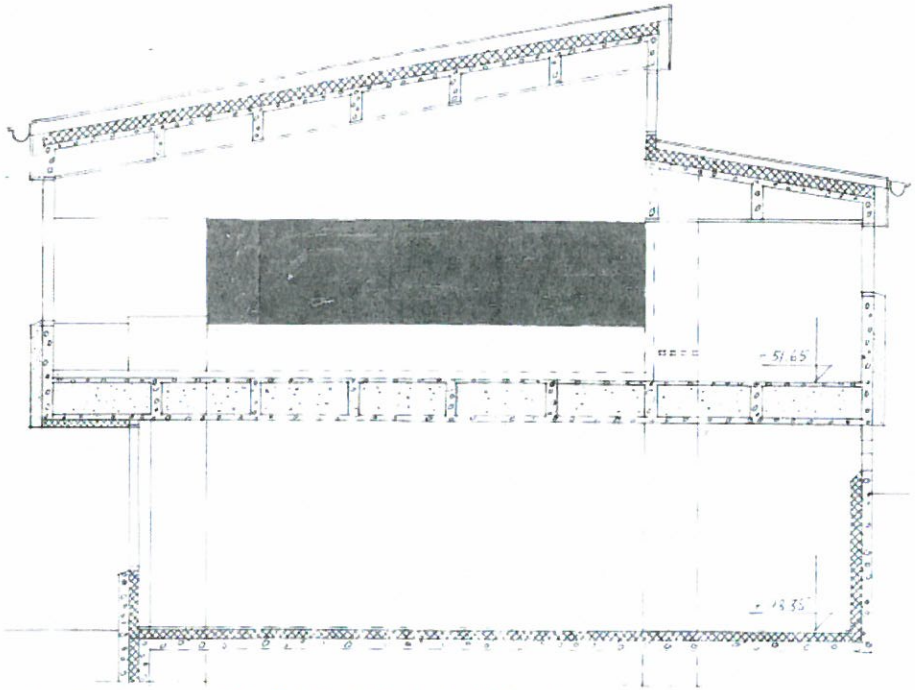
kattopintaan upotetut loisteputkivalaisimet

Muuta

Tilasta mosaiikkibetoniportaat ylös, portaissa teräspinnakaiteet.
Teräspinnakaiteet maalattu mustiksi.
Tilan kalusteet ja varusteet: kiintokalusteena oppilaiden naulakot, yksittäisiä irtokalusteita, seinillä kiinnityspintaa.

Luokkasiiven opetustila, Pohjoisisvun ikkunat ovat alkupeäisiä puuikkunoita. LA

Leikkaus luokkasiivestä opetustilan kohdalta, pääpiirustus 1953.

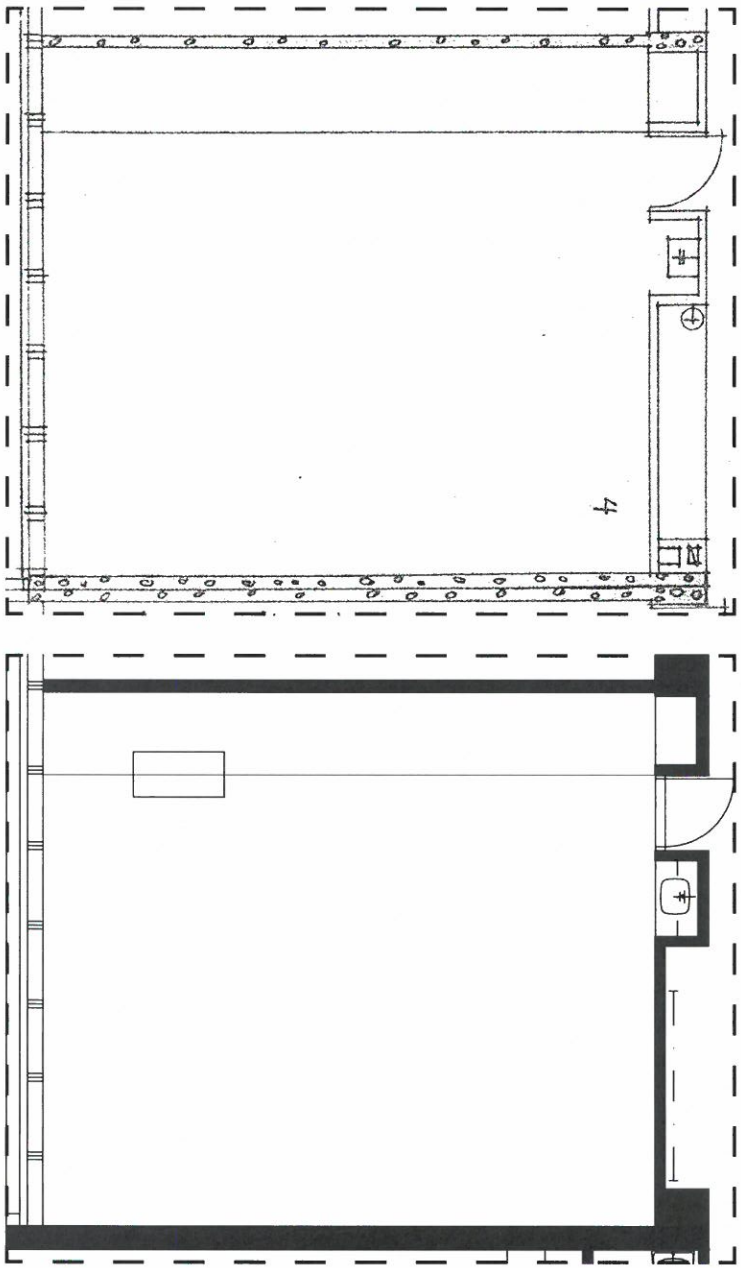
Opetustilan eteläsivun ikkunat on uusittu puu-alumiini-ikkunoiksi. Luokissa on säilyneet myös opettajien korokkeet. LA

Luokan kalusteet on sijoitettu syvennykseen. LA

Luokan ovi on huultamaton. Ovien heloitus on uusittu. LA

Ylhäällä 1. kerroksen luokkasiiven opetustila, pääpiirustus 1953.
Alhaalla 1. kerroksen luokkasiiven opetustila 2014.

HUONEKORTTI 6

Tilan nimi, käyttötarkoitus ja muutokset

1.kerros: OT3 yleensä, yht. 10 kpl (1.01 - 1.04 ja 1.29 - 1.37)

Lattiat ja jalkalista

lattia: vinyylilaatta 250x250mm, väri harmaa
jalkalista: puulista, maalattu, väri kuultokäsitelty, väri ruskea
listan korkeus n.35 mm

Seinät

kiviseinä, maalattu, väri valkoinen

Katto

kattopintaan kiinnitetty akustointilevy 600x1200mm

Väliovet

käytävän ovet: huultamattomia laakaovia (alkuperäisiä?), maalattu, väri valkoinen, helat uusittu

Ikkunat

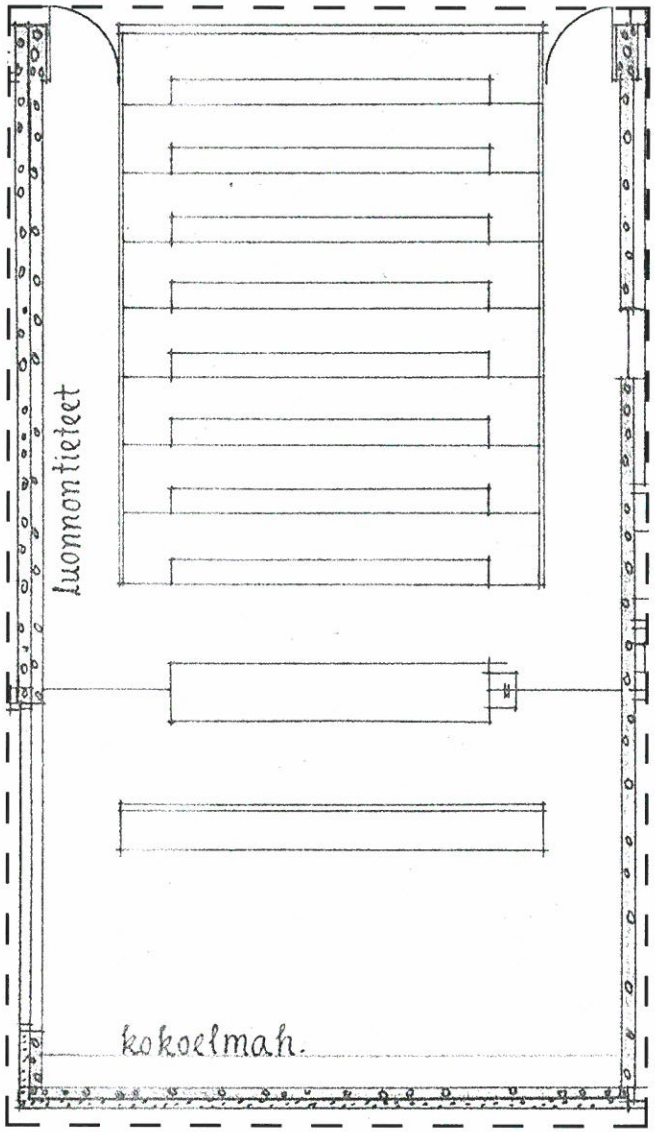
eteläjulkisivulla ikkunat uusittu, puu-alumiini-ikkunat, sisälasi eristyslasi
pohjoisjulkisivulla (yläikkunat) alkuperäiset kaksilasiset puuikkunat

Valaisimet

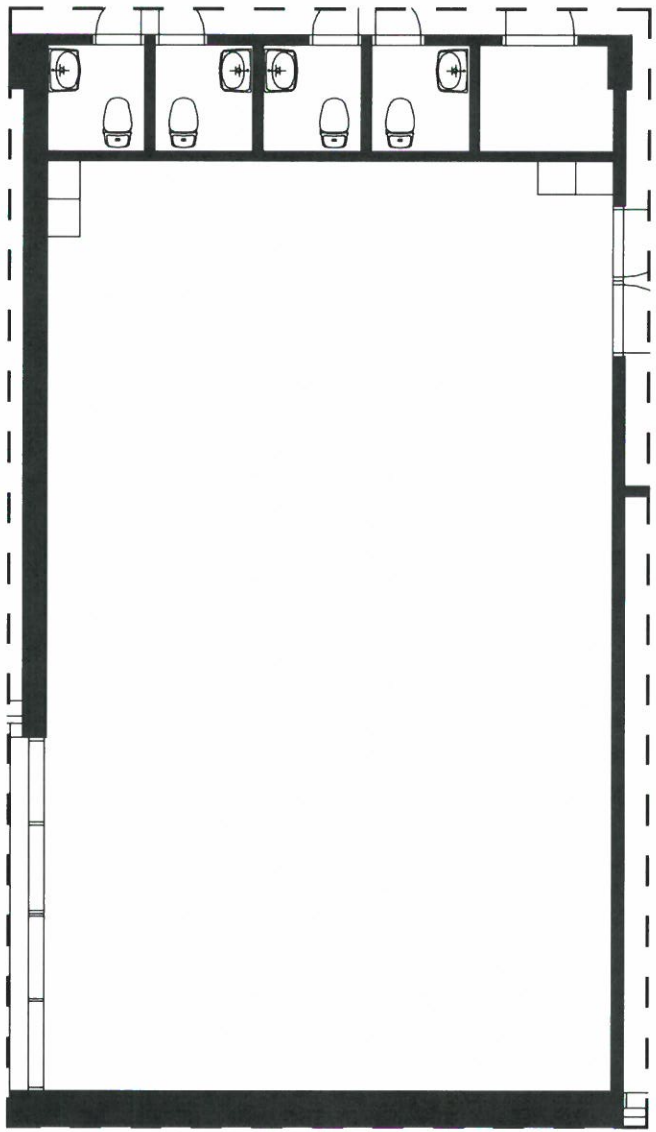
kattopintaan kiinnitetyt loisteputkivalaisimet

Muuta

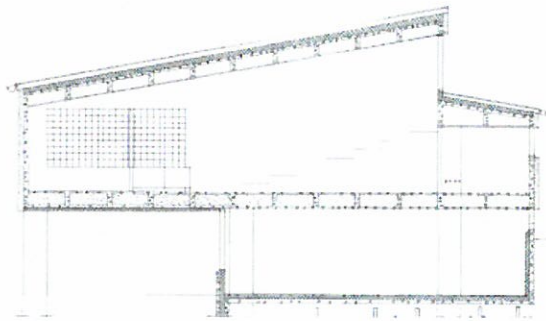
Tilassa rakennusaineiset kaapit, opettajan koroke ja syvennys käsienpesualtaalle. Kalusteet ja varusteet; oppilaiden tuolit ja pulpetit, opettajan pöytä ja tuoli, säilytyskalusteita, liitu- ja valkotauluja ym. opetusvarusteita.

Luonnontieteiden opetustila, pääpiirustus 1953.
Alkuperäinen tila oli porrastettu, tilasta osa on lohkaistu mm. wc-tiloiksi.
Ulkoseinän lasitiiliseinä on muutettu puu-alumiini-ikkunoiksi.

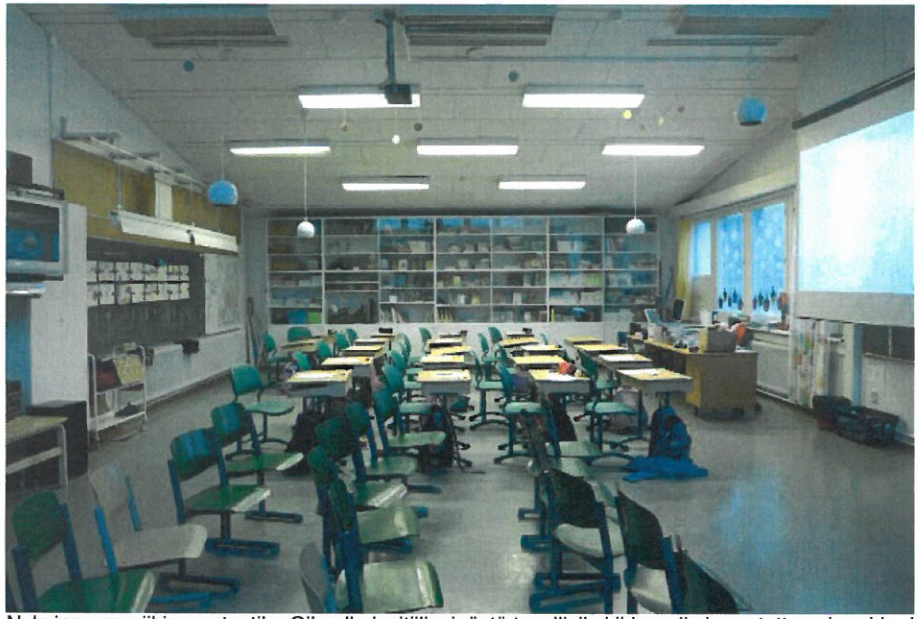
Nykyinen musiikin opetustila 2014.1:100.

Leikkaus luokkasiivestä luonnontieteiden luokan kohdalta, pääpiirustus 1953.

Nykyinen musiikin opetustila.Yläikkunat pohjoiseen päin. LA

Nykyinen musiikin opetustila. Oikealla lasitiiliseinästä tavallisiksi ikkunoiksi muutettu valoaukko.LA

HUONEKORTTI 7

Tilan nimi, käyttötarkoitus ja muutokset

1.kerros: 1.10 musiikin opetustila (alkup. käyttötarkoitus luonnontieteiden opetustila)

Lattiat ja jalkalista

lattia: muovimatto, väri harmaa

jalkalista: puulista, kuultokäsitelty, väri ruskea

listan korkeus n.35 mm

Seinät

kiviseinä, maalattu, väri valkoinen

Katto

kattopintaan kiinnitetty akustointilevy 600x1200mm

Väliovet

ikkuna-aukollinen laakaovia, maalattu, väri valkoinen, helat uusittu

Ikkunat

länsijulkisivulla ikkunat uusittu, puu-alumiini-ikkunat, sisälasi eristyslasi (alun perin lasitiili ikkunoiden sijaan)

pohjoisjulkisivulla (yläikkunat) alkuperäiset kaksilasiset puuikkunat

Valaisimet

kattopintaan kiinnitetyt loisteputkivalaisimet ja riippuvalaisimia

Muuta

Kalusteet ja varusteet; oppilaiden tuolit ja pulpetit, opettajan pöytä ja tuoli, säilytyskalusteita, liitu- ja valkotauluja ym. opetusvarusteita. Tilassa on ollut alun perin porrastettu luonnontieteiden opetustila

Lähdeluettelo

Arkistot ja niistä käytetyt lyhenteet:

AM Arkkitehtuurimuseo

TKA Tuusulan kunnan keskusarkisto

TM Tuusulan museotoimi

Painetut lähteet, kirjallisuutta:

Didrichsen Maria (toim.), *Viljo Revell: "It was teamwork, you see"* Didrichsen, Helsinki, 2010.

Holma Kauko, *Tuusulan vaiheet itsenäisyyden aikana*, Keski-Uusimaa Oy, Tuusula, 1983.

Härö Mikko, *Kulttuurimaisema ja rakennettu ympäristö,* Tuusulan kunta, 1988

Keppo Juhani (toim.), Tuusula-Seura, *Tuusulan kulttuurimaisema – ihmisen kokoista rakentamista*, Uusimaa Oy, 2000.

Kirkonkylän - Hyrylän kansakoulu, artikkeli Arkkitehti-lehti 11/1955 s. 179-183

Meilahden kansakoulu, artikkeli Arkkitehti-lehti 9/1954 s.143-148

Rakennuslupaluettelo toimenpiteistä 1954 - 2006, Tuusulan keskusarkisto

Rakennuslupaluettelo toimenpiteistä 2006- 2014, Tuusulan rakennusvalvonnan lähiarkisto

Revell, Arkkitehtilehden liite, Arkkitehti-lehti 4/1996

Valtasaari Antero, Henttonen Antti, Järvi Lauri, Nurmi Veli (toim.), *Kansakoulu 1866-1966,* Otava, Keuruu 1966; artikkeli Kansakoulurakennukset vuosisadan aikana, Palva Pauli

Viljo Revell 100 vuotta / år, Vaasan kaupungin Kaupunkisuunnittelu, Vaasa, 2010.

Ålander Kyösti(toim.), *Viljo Revell – Works and projects,* 1966

Muut kirjalliset lähteet:

Lausunto 27.12.1952, (Uudenmaan lääninlääkärin lausunto tontista), Tuusulan kunta

Maalaustöiden selostus, Tuusulan kansakoulu, 16.3.1953, V.Rewell ja O.Sipari, Helsinki, 1953

Olavi Mattilan kirjeenvaihtoa Tuusulan kunnanhallituksen kanssa, Tuusulan kunta.

Olavi Mattilan kirjeenvaihtoa Tuusulan rakennuslautakunnan kanssa, Tuusulan kunta.

Ote pöytäkirjasta 6.11.1952, Tuusulan kansakoululautakunta (lausunto Kirkonkylä-Hyrylän kansakoulun suunnittelukilpailussa palkituista ja lunastetuista ehdotuksista)

Ote pöytäkirjasta 11.11.1952 Tuusulan kunnanvaltuusto (Koulun suunnittelukilpailun voittajan esittely)

Pöytäkirja lopputarkastuksesta 13.10.1954. Tuusulan kunta

Rakennetekninen kuntotutkimus 17.10.2013, Raksystems Anticimex, Helsinki, 2013

Rakennuslupahakemus no 23/1953, 1.4.1953, Tuusulan kunta

Rakennuslupapäätös 2.7.1953, Tuusulan kunta

Rakennus- ja työselostus Tuusulan kansakoulu, 16.3.1953, V.Rewell ja O.Sipari, Helsinki, 1953

Pöytäkirja Välitarkastus 20.8.1954. Tuusulan kunta

Toimeksiantosopimus 16.12.1952, Tuusulan kunta, (Koulun ja asuinrakennuksen suunnittelun toimeksiantosopimus)

Tuusulan kunnan Kirkonkylä-Hyrylän kansakoulun suunnittelukilpailun pöytäkirja, 16.10.1952.

Verkkojulkaisut:

Arkkitehtiesittely Revell, http://www.mfa.fi/arkkitehtiesittely?apid=3869

Arkkitehtiesittely Sipari, http://www.mfa.fi/arkkitehtiesittely?apid=957170

Hyökkälän koulun historiaa, http://web.tuusula.fi/hyokkalankoulu/sivu.tmpl?sivu_id=4892

Piirustukset:

Leimatut pääpiirustukset, Tuusulan keskusarkisto

dwg-piirustukset, Tuusulan Tilakeskus

Valokuvat:

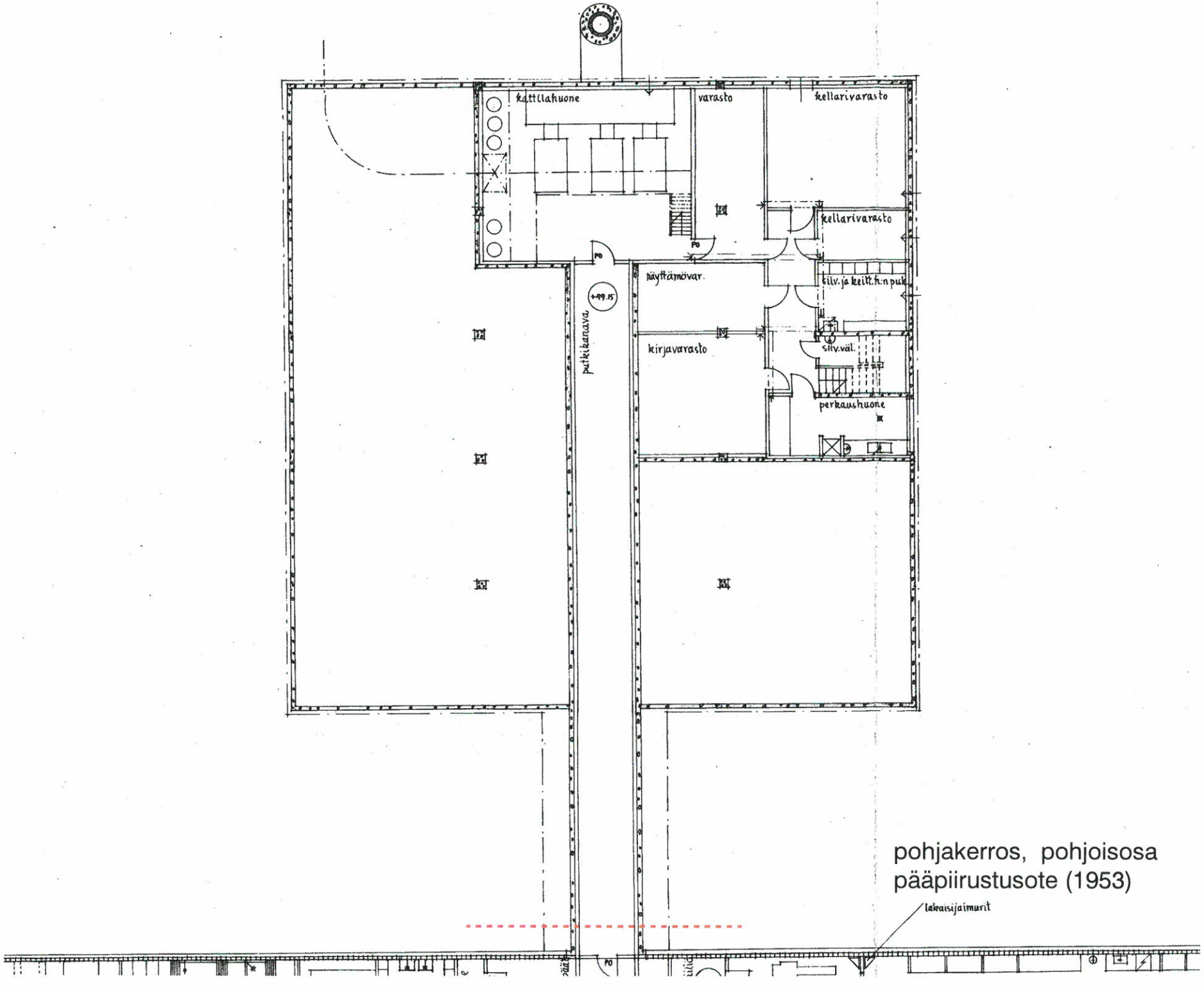
AM, Arkkitehtuurimuseo

LA, Linja Arkkitehdit Oy / Heli Soramäki

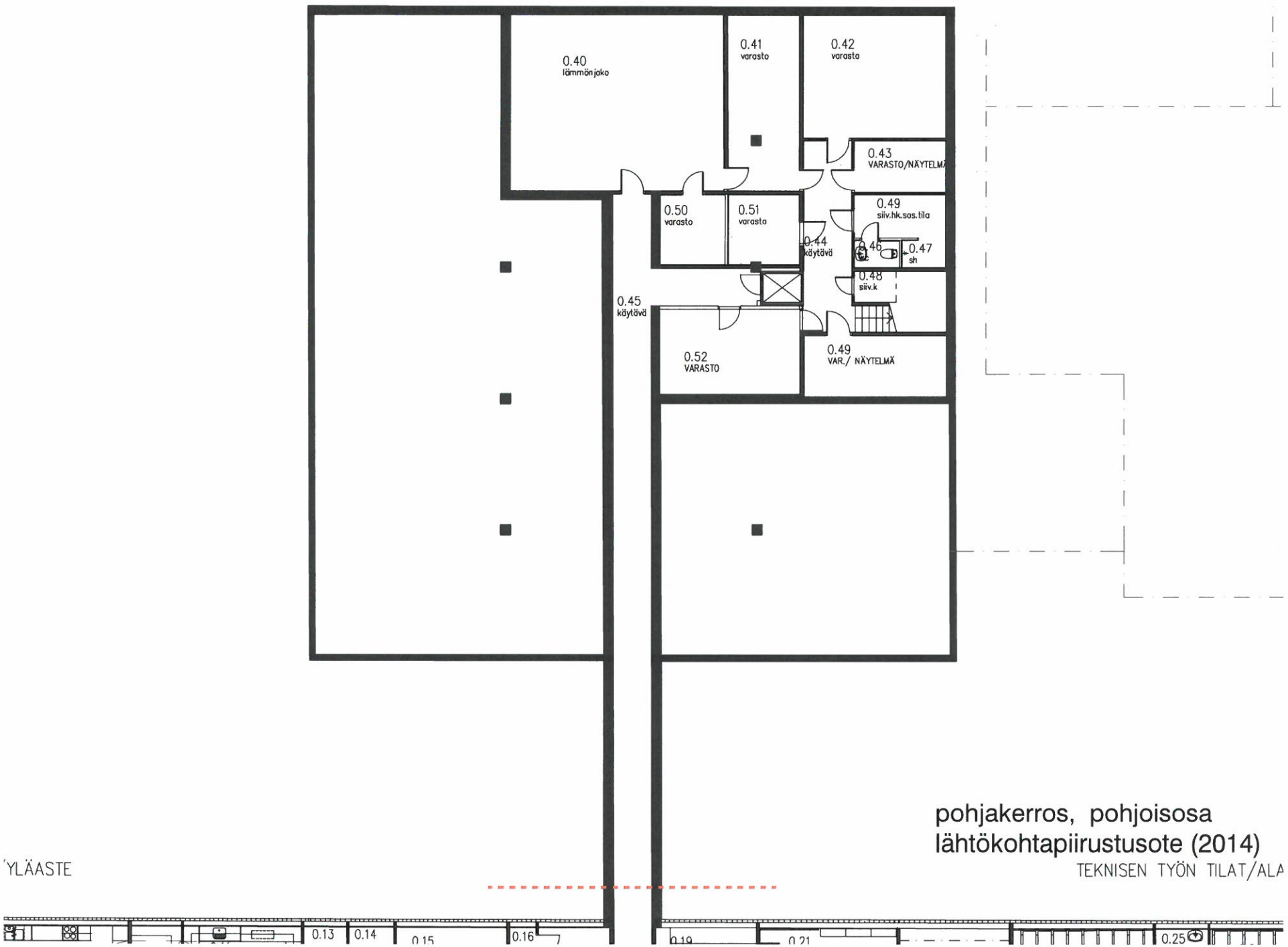
TM, Tuusulan museotoimi

Pohjapiirustukset 1953 (pääpiirustukset)

Pohjapiirustukset 2014
(lähtökohtapiirustukset)

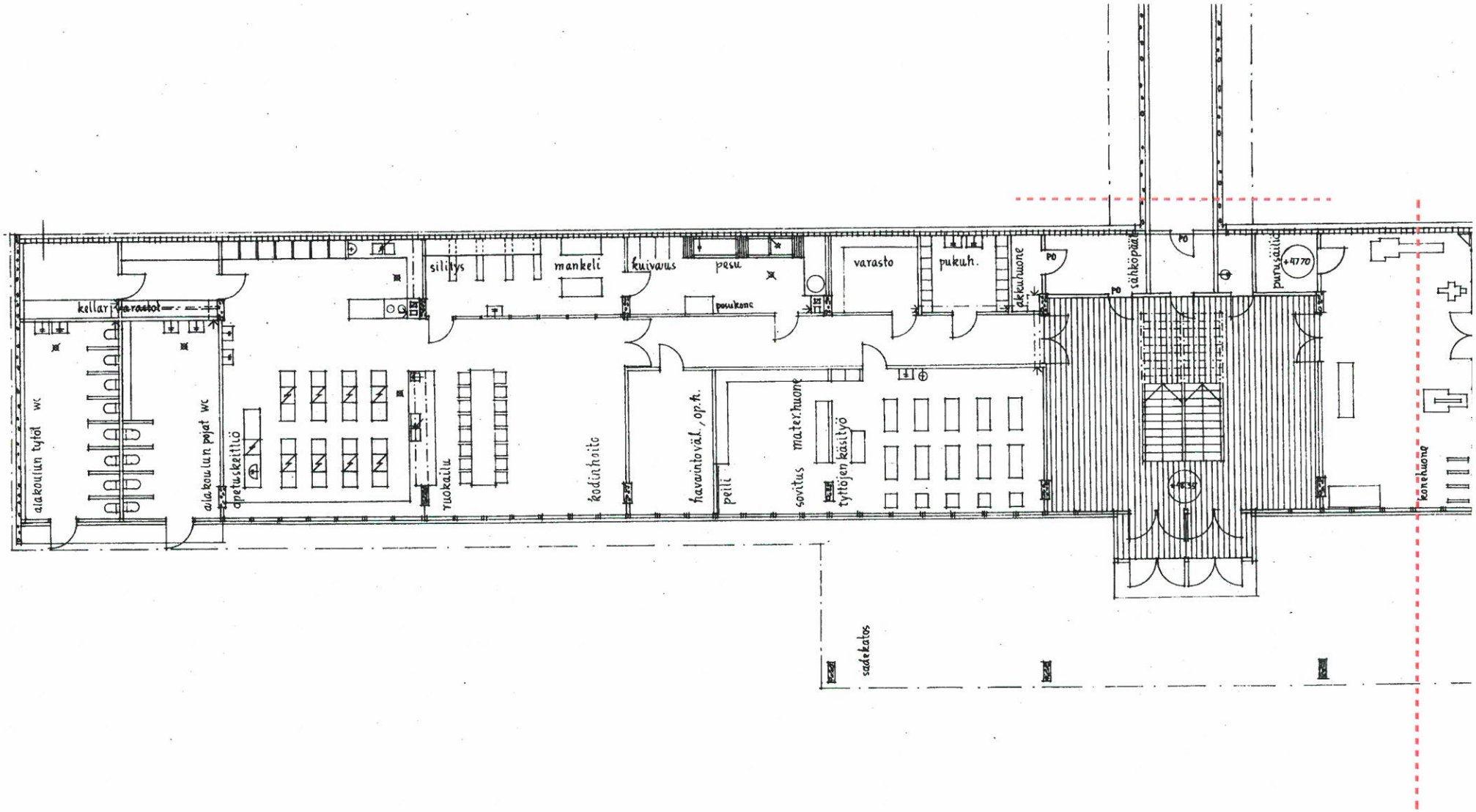
pohjakerros, pohjoisosa
pääpiirustusote (1953)

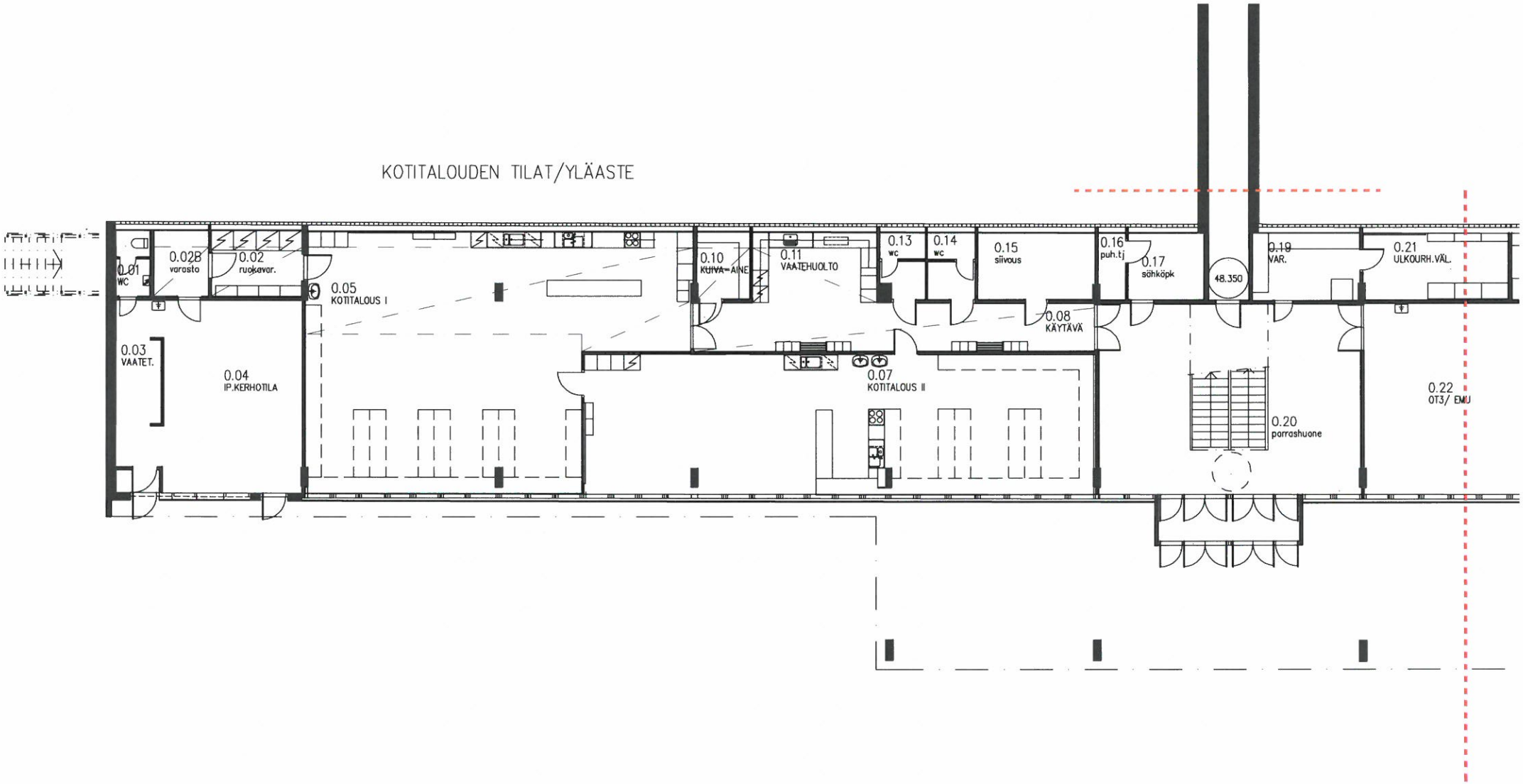
pohjakerros, pohjoisosa
lähtökohtapiirustusote (2014)

TEKNISEN TYÖN TILAT/ALA

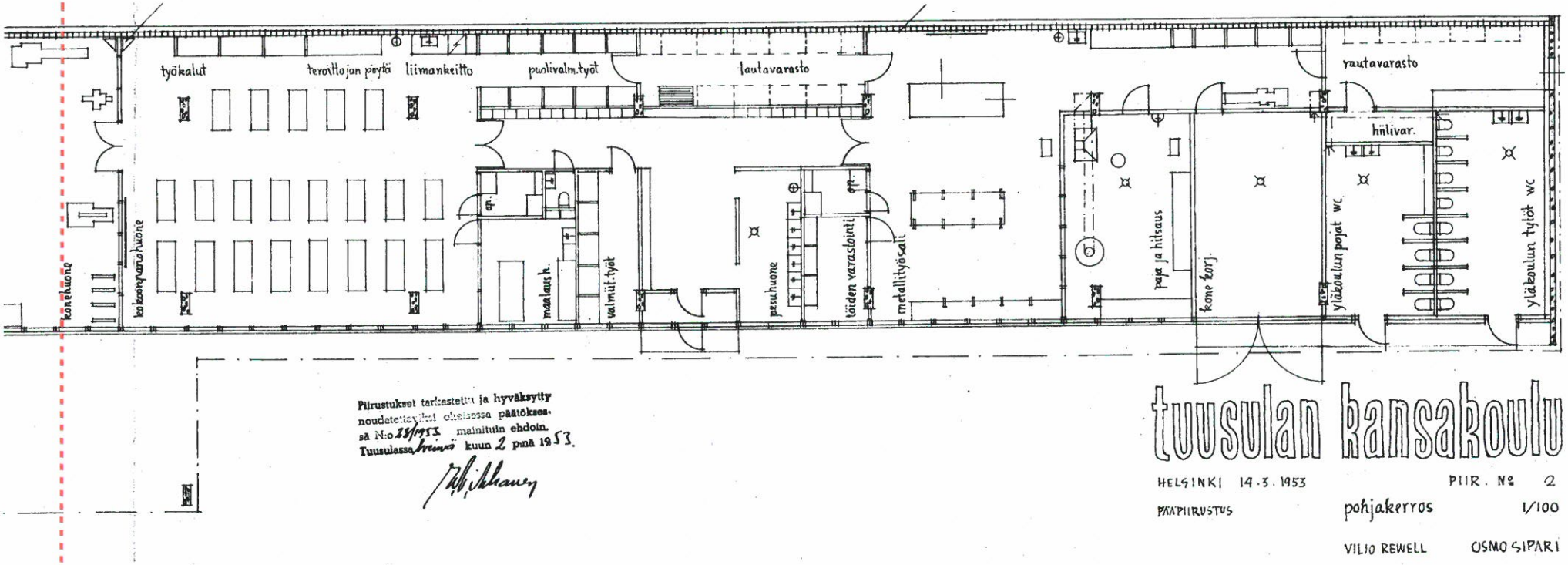
YLÄASTE

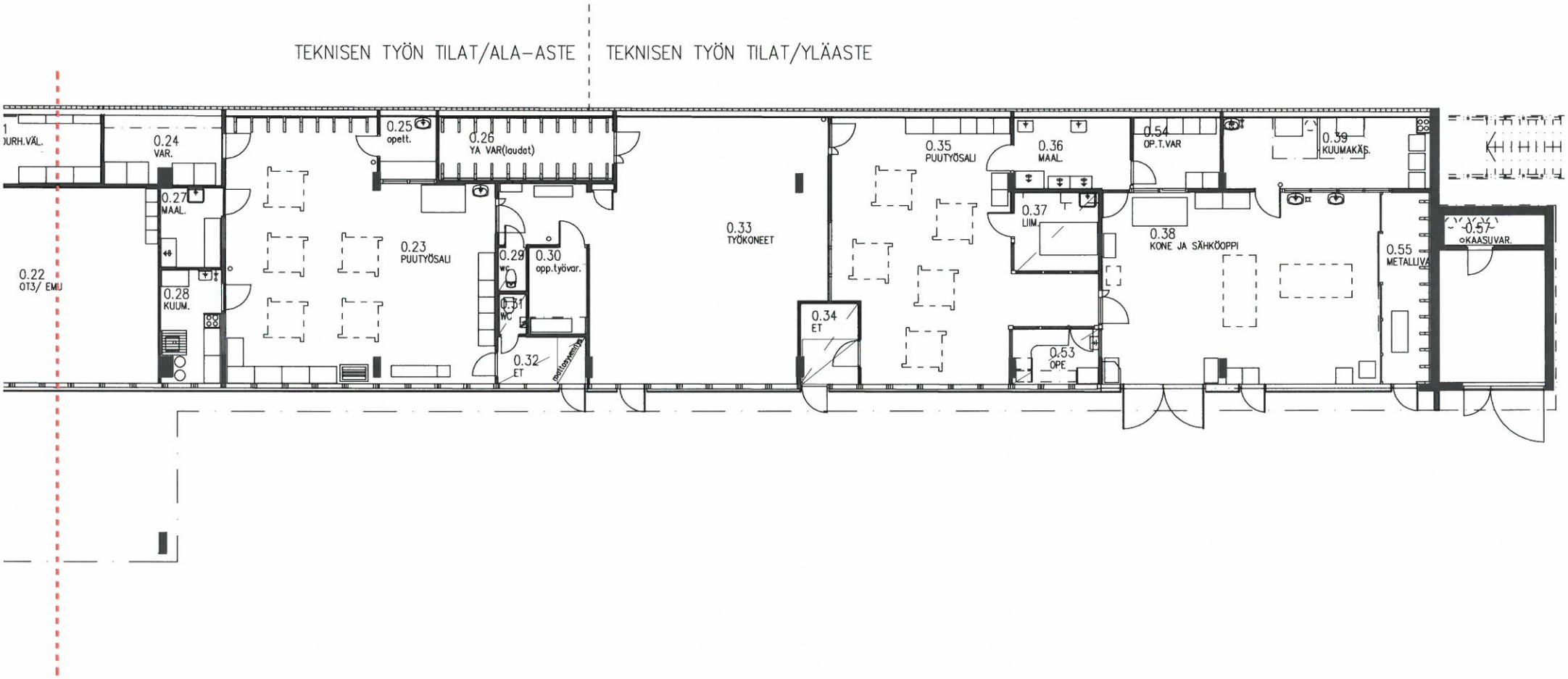
pohjakerros, eteläosan länsipuoli
pääpiirustusote (1953)

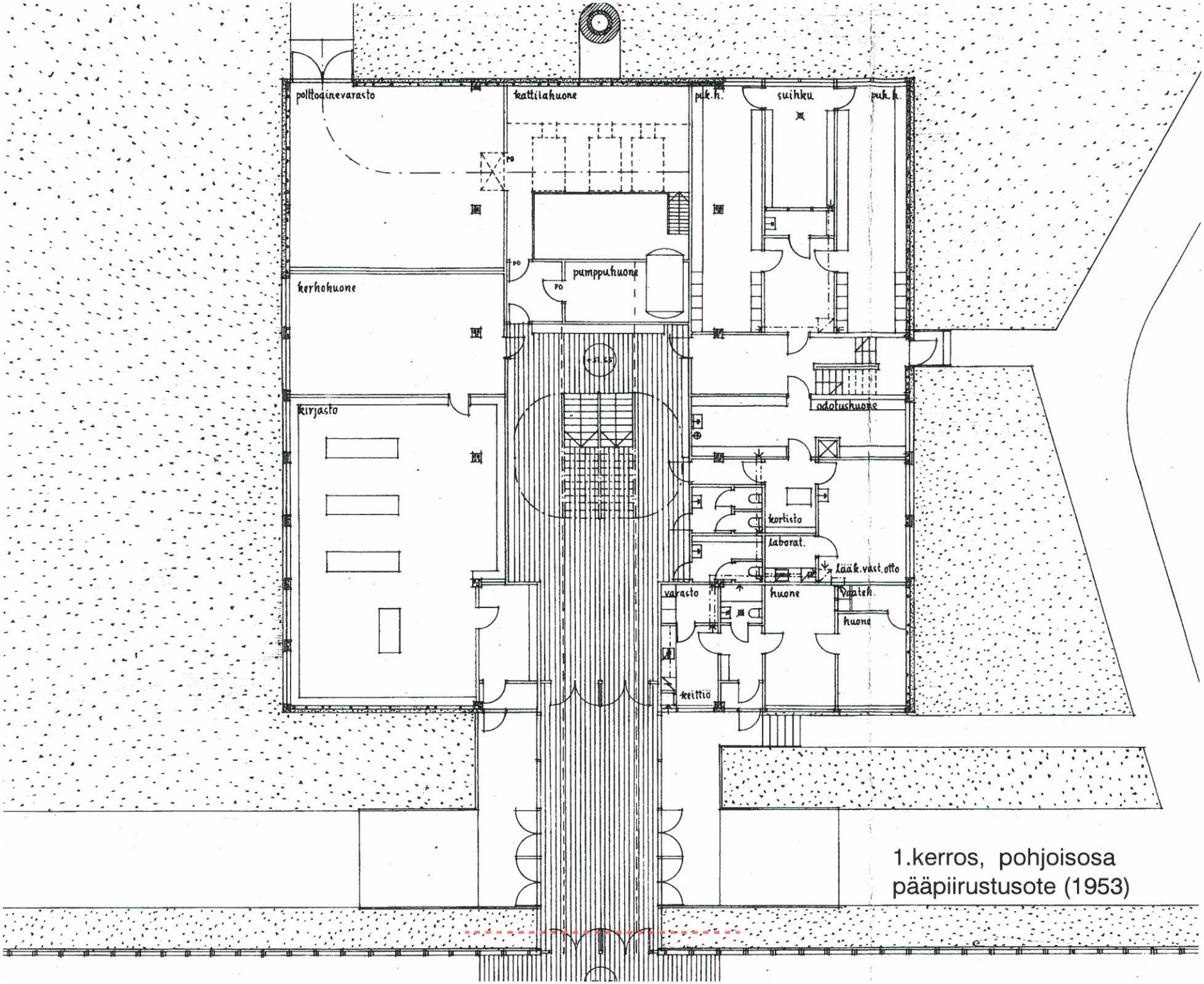
pohjakerros, eteläosan länsipuoli
lähtökohtapiirustusote (2014)

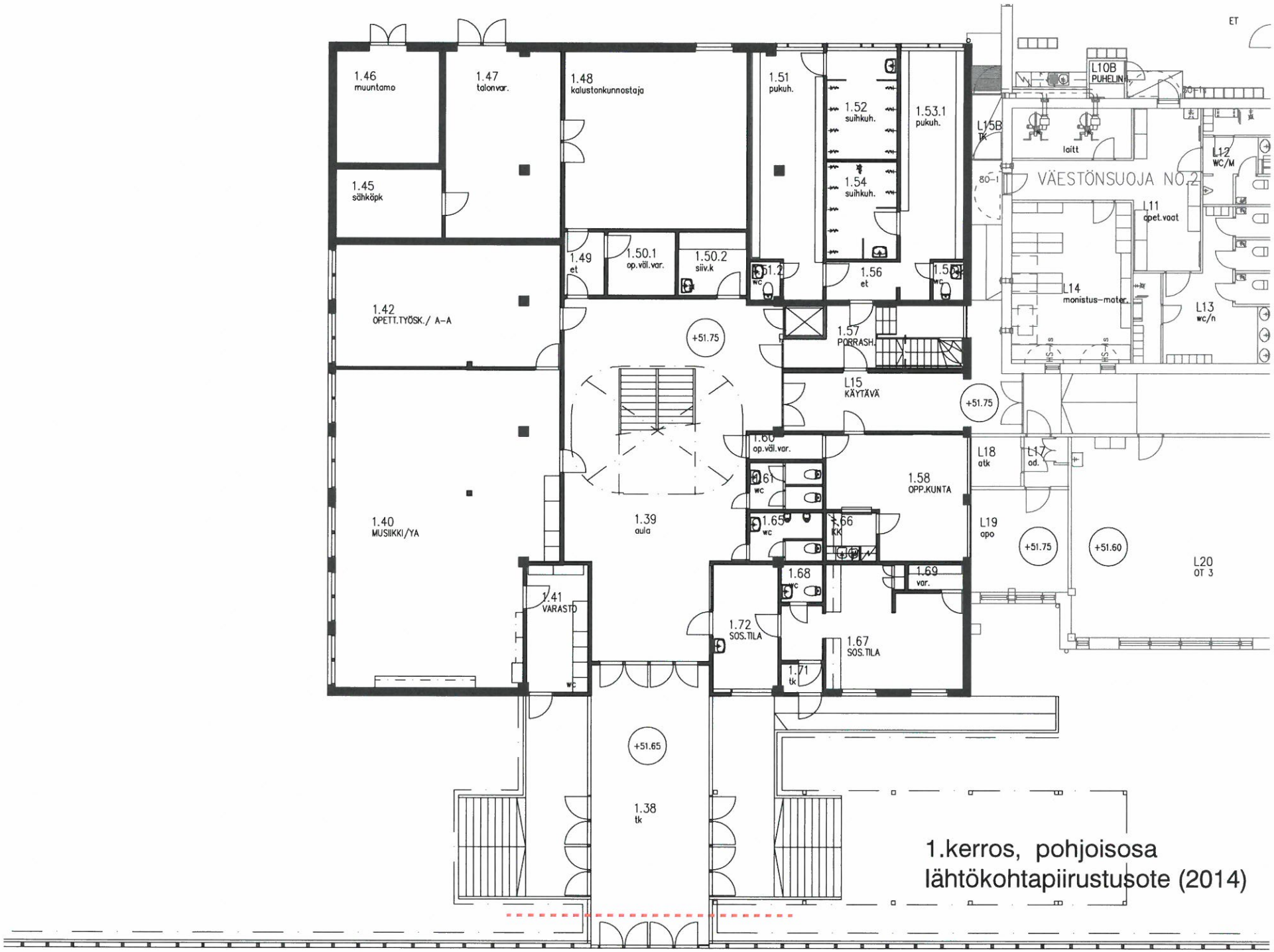
pohjakerros, eteläosan itäpuoli
pääpiirustusote (1953)

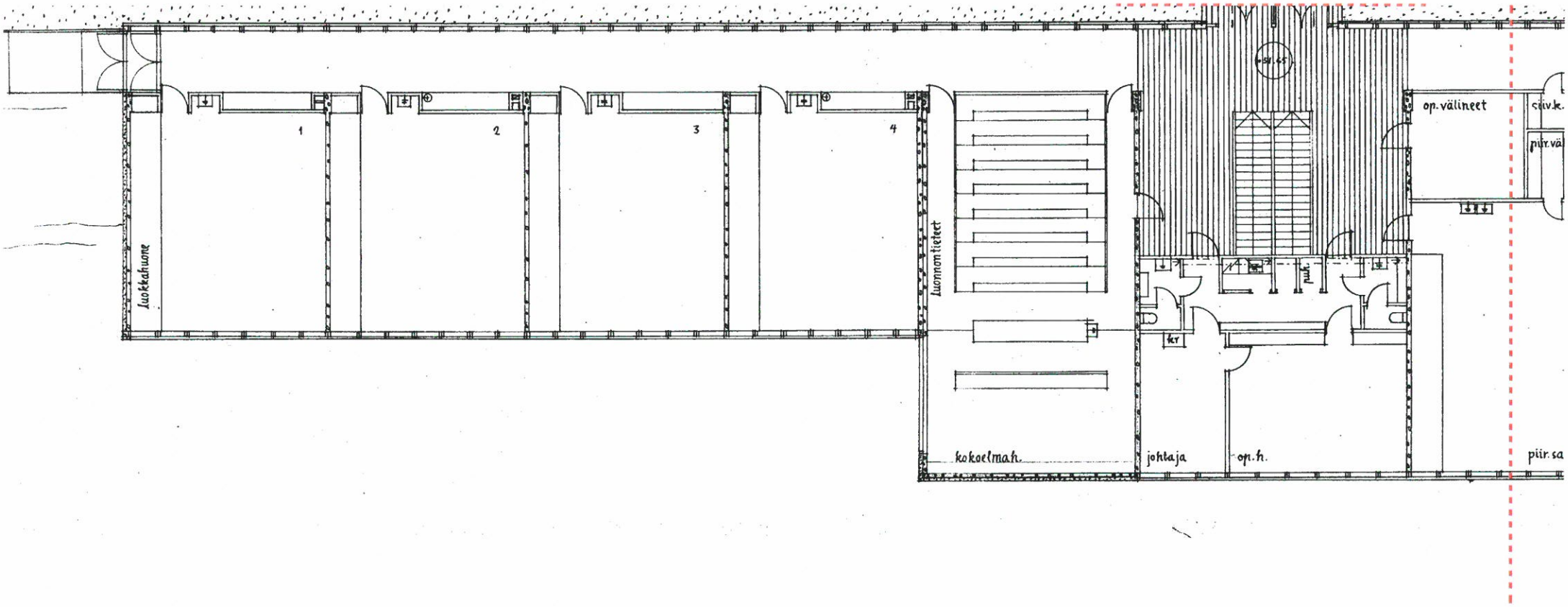
pohjakerros, eteläosan itäpuoli
lähtökohtapiirustusote (2014)

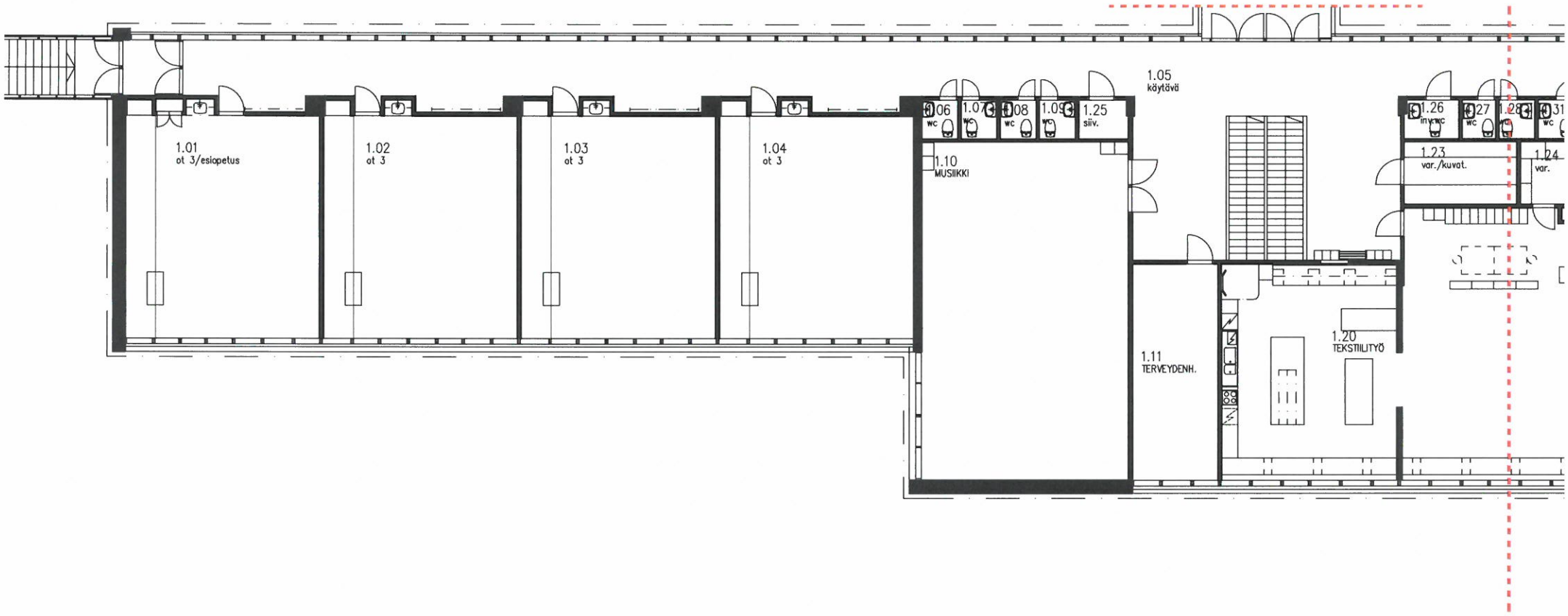
1.kerros, pohjoisosa
pääpiirustusote (1953)

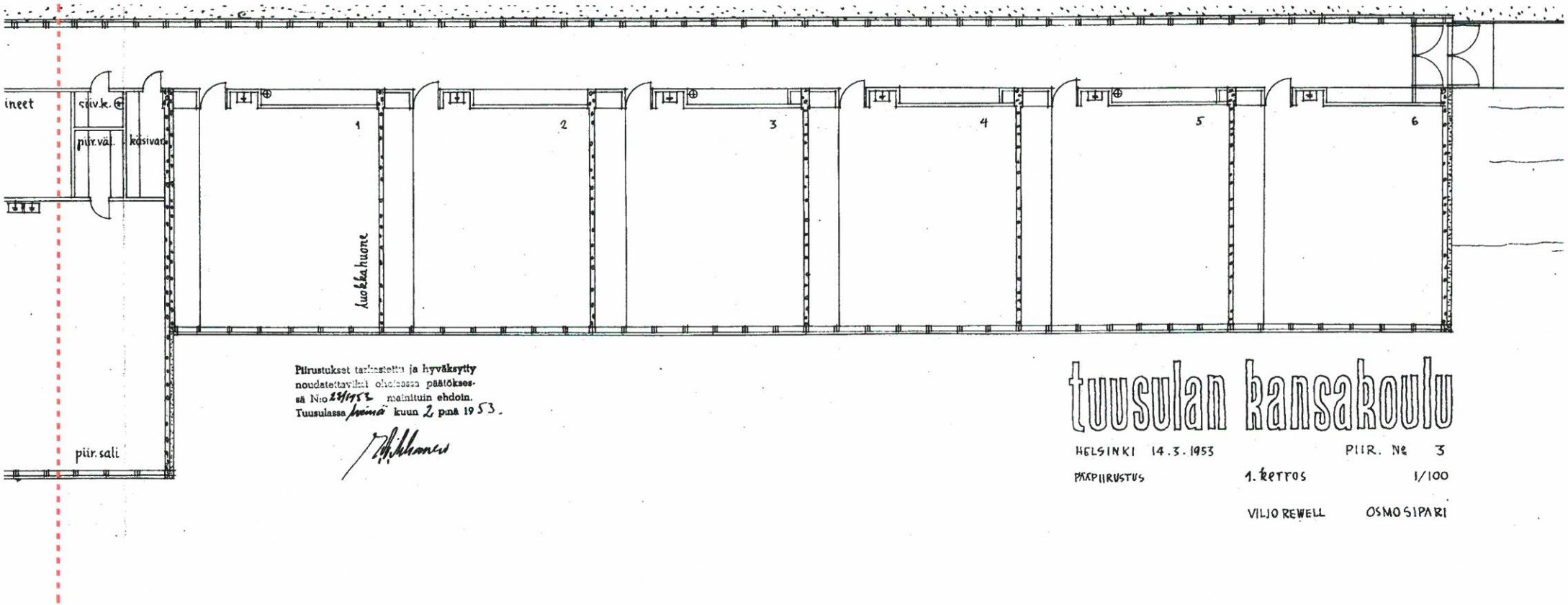
1.kerros, pohjoisosa
lähtökohtapiirustusote (2014)

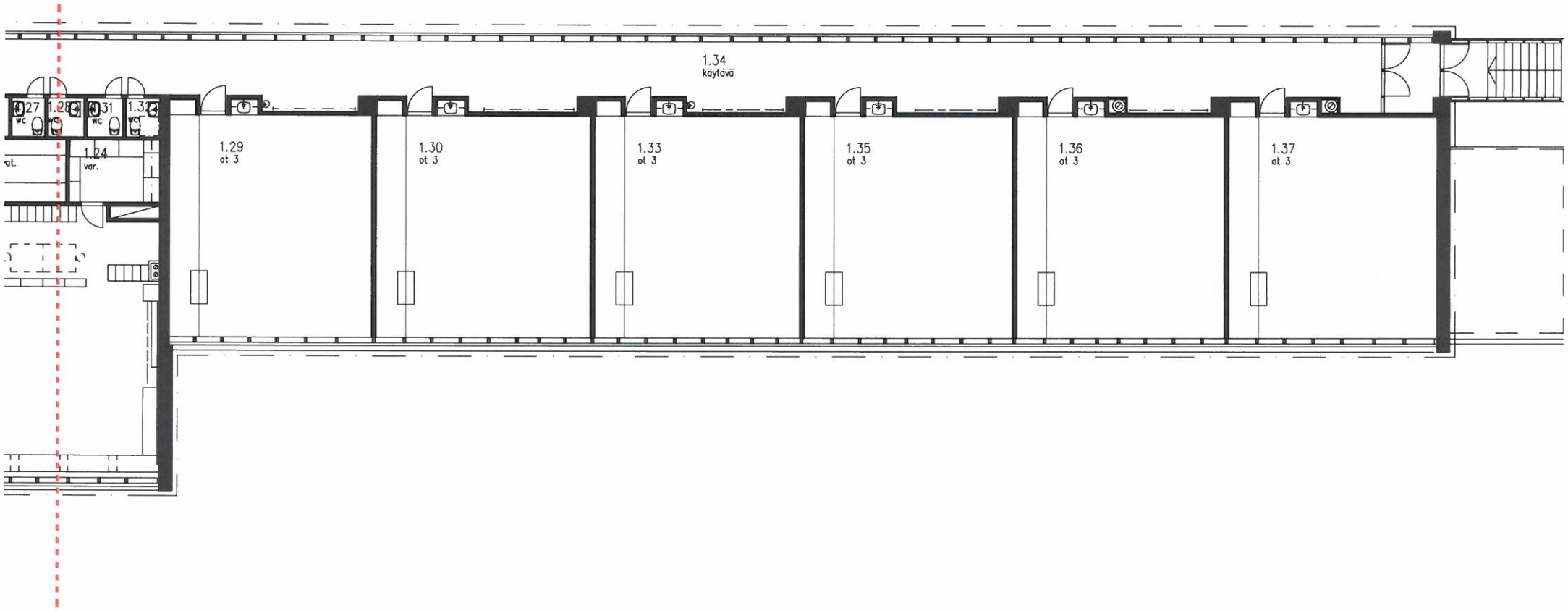
1.kerros, eteläosan länsipuoli
pääpiirustusote (1953)

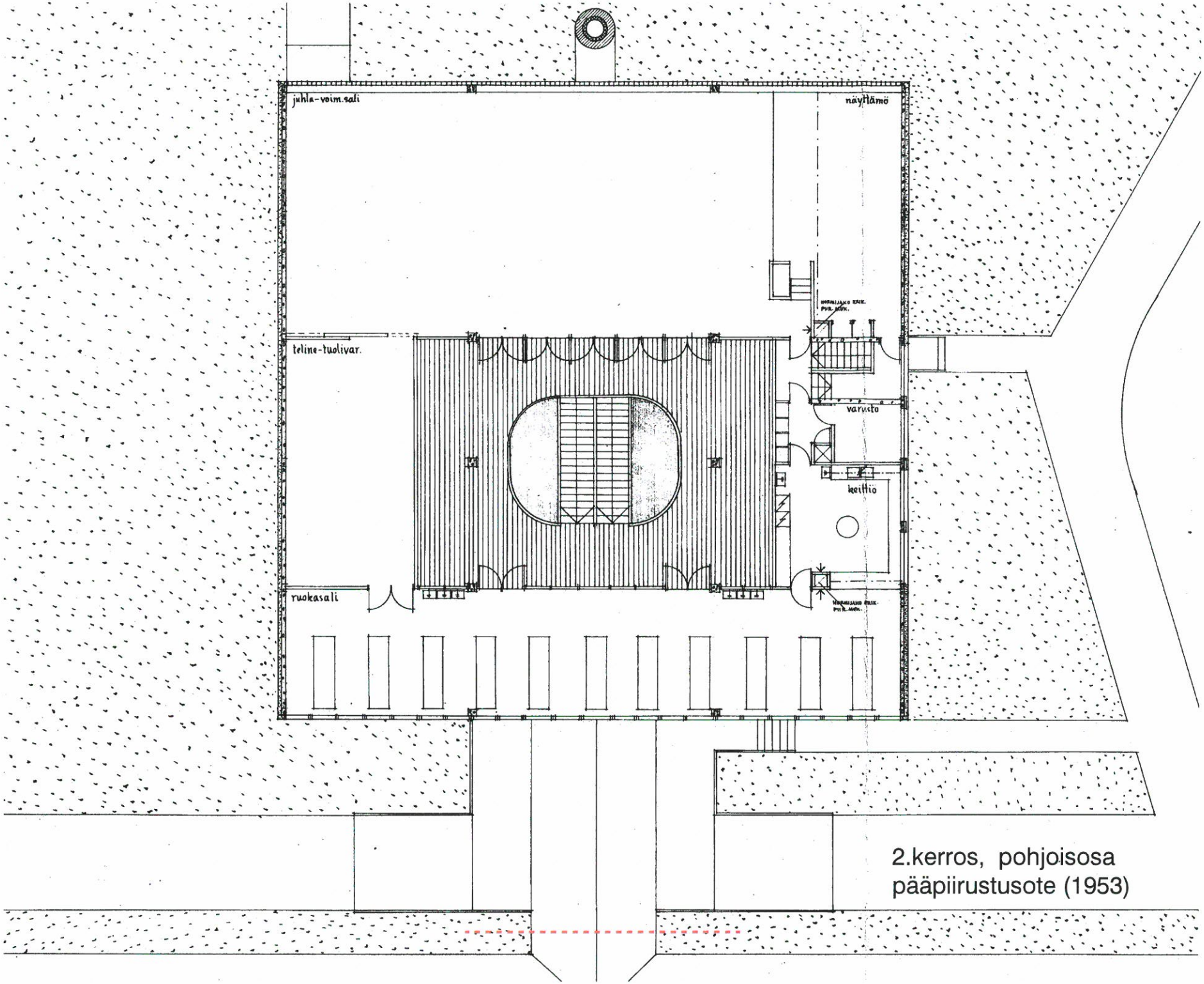
1.kerros, eteläosan länsipuoli
lähtökohtapiirustusote (2014)

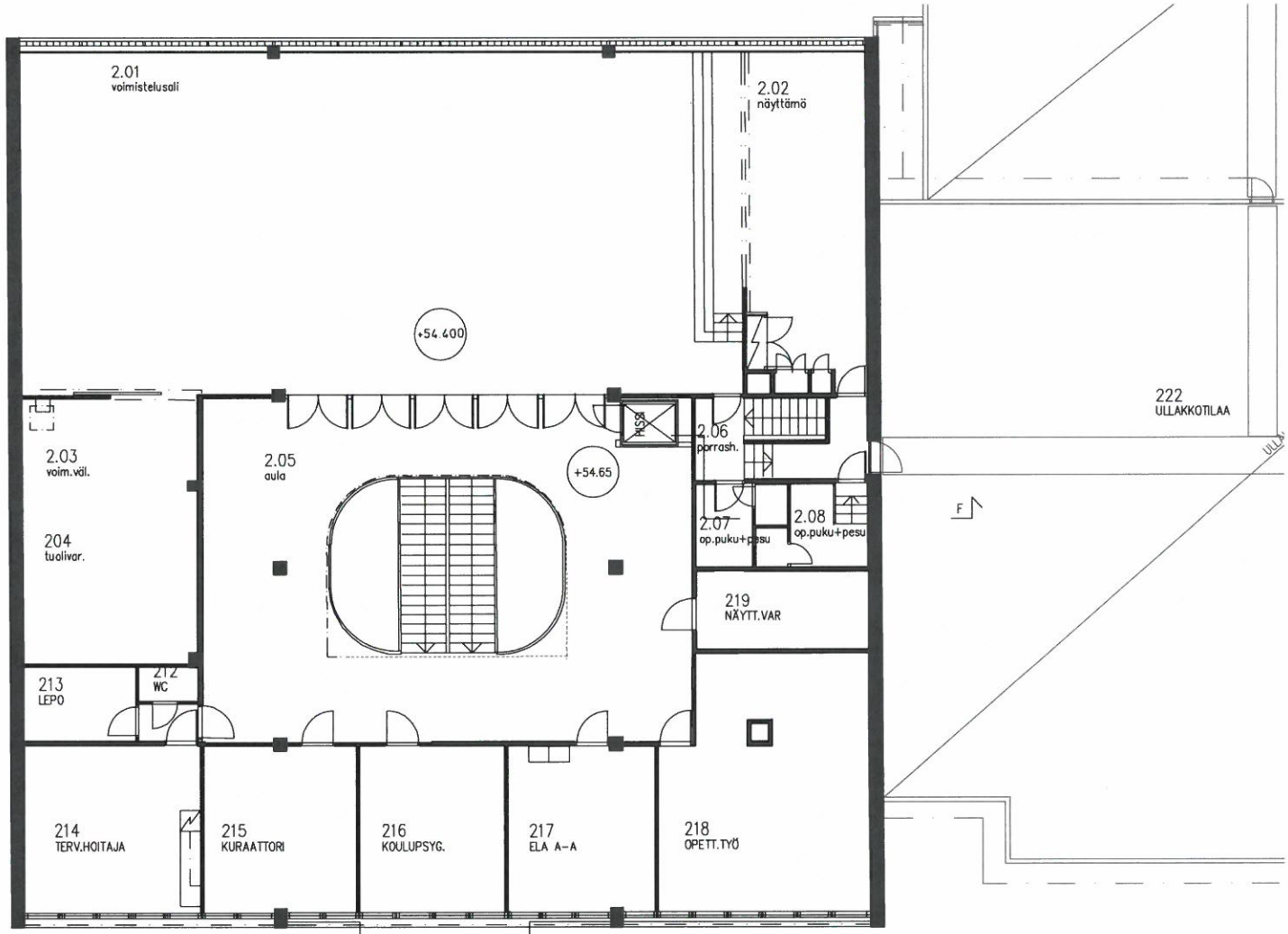
1.kerros, eteläosan itäpuoli
pääpiirustusote (1953)

1.kerros, eteläosan itäpuoli
lähtökohtapiirustusote (2014)

2.kerros, pohjoisosa
pääpiirustusote (1953)

2.kerros, pohjoisosa
lähtökohtapiirustusote (2014)

KULTTUURIMAISEMA JA RAKENNUSKANTA

Tuusula

www.tuusula.fi

HYRYLÄN TAAJAMA YMPÄRISTÖINEEN

osa 2/8

Kansikuva: Viksberg, kuvannut Anne Vähätalo

Tuusula

www.tuusula.fi

Tekijät:

Alkukartoitus arkkitehtuurin ylioppilas
Panu Savolainen vuosina 2004-2005.

Inventoinnin täydentäminen, vieminen paikkatietoon, uudelleenkuvaus, tarkistus ja viimeistely Anne Vähätalo, arkkitehti SAFA vuosina 2010-2014.

Kiitokset kommentoinnista ja täydentävistä tiedoista Tuusulan museoamanuenssi Jaana Koskenranta sekä lukuisat kohteiden omistajat ja kyläaktiivit.

Taitto ja paikkatieto-otteet:
2014 Tuusulan kunta / Grapica Oy

SISÄLTÖ

Luokitus 5
Luokituksen kriteerit 5
Pääkohteet 5
Aluekohteet ja historialliset tielinjat 5

II. HYRYLÄN TAAJAMA 7
257. Hyrylän taajama 7
27. Viksberg eli Rustholli 16
28. Prijuutti 19
241. Fallbackantien asutus 22
29. Amer-yhtymä 25
30. Korvenranta ja Korkki 28
222. Kotikallio 30
226. Yli-Jussila 32
227. Vanha Hyrylän maalaiskylä
ja 27. Viksbergin pihapiiri 34
31. Maamiesseuran talo - Mäntymäki 39
213. Isä Arsenin pappila - Päämaja 41
216. Hyrylän vanha kaupparaitti 43
32. Rapsikanmäki (Koulumäki) ja paloasema 46
(33) Hyrylän seurakuntakeskus - purettu 2013 50
33 Tuusulan uimahalli, seurattava 51
34. Hyrylän torialueen rakennukset ja kunnantalo 52
35. Hyrylän koulukeskus 54
36. Kasarmialue 57

HYÖKKÄLÄN KYLÄ 65
37. Hyökkälän vanha kylänraitti
(Klaavola, Klaavo ja Saksa) 70
38. Klaavo 72
39. Klaavola 75
40. Hyökkälän Saksa, kruunun puustelli 77
211. Mahlamäen metsälähiö 80
246. Keravan Sammalojan hautausmaan kappeli 83
42. Koskenmäen työväentalo (Hyrylän torppa) 85
43. Koskenmäen palstatila-asutus 87
44. Rauhamäki ja Saunapirtti 96
45. Nummenkankaan eli Paijalan hautausmaa 98

LÄHTEET 101

Hyrylän ja Hyökkälän isojakokartat täydennyskarttoineen ja uusjaon kartta on digitoitu Kansallisarkistossa tammikuussa 2017 ja siksi niitä ei ole voitu käyttää tutkimuksessa (digitointia odottavat kartat olivat käyttökiellossa). Koska kartoilla on huomattava merkitys kylien historian ja maisemarakenteen muodostumisen esilletuojana, ne on lisätty viime metreillä tuomaan lisävalaisua kulttuuriympäristöselvitykseen. Isojakokartat ovat olleet kuninkaankartaston lähtömateriaalina.

LUOKITUS

Kohteiden ja alueiden luokittelussa on 1960- ja 1970-luvuilla käytetty kolmiportaista numeroluokitusta, jolla pyritään määrittelemään lähinnä kohteen säilytettävyyden aste. Luokitus on nyttemmin tullut takaisin käyttöön, mm. Pirkanmaan maakuntamuseon tekemässä Pispalan kaupunginosan inventoinnissa sekä Järvenpään kaupungin rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnissa.

Luokitus helpottaa inventoinnin tulosten hyödyntämistä maankäytössä. Paljon tietoa käsittävän raportin sisältö voidaan luokituksen avulla hahmottaa helpommin maankäytön suuntaviivoja laadittaessa. Luokituksen haittapuoli on välimuotojen puuttuminen hienovaraisuudesta huolimatta. Rajatapauksia on paljon, ja inventoijan tiedostamaton subjektiivisuus vaikuttaa luokitukseen väkisinkin.

Luokituksen käyttö on perusteltua, mikäli alueella on paineita uudisrakentamiseen ja ympäristön muutokset ovat nopeita. Tuusulan rakennuskanta ja ympäristöt ovat pääkaupunkiseudun lievealuetta, minkä vuoksi kunnan väestönkasvu ja sitä kautta uudisrakentaminen ovat nopeaa. Tuusulan maaseutu käsittää arvokkaan kokonaisuuden maanviljelyskulttuuriin liittyvää rakennuskantaa ja maisemaa, jotka ovat viimeisten vuosikymmenten aikana ehtineet kärsiä maisemaan sopimattomasta uudisrakentamisesta sekä suoranaisesta tuhoamisesta. Luokituksen ideana on Tuusulan tapauksessa auttaa tiedon nopeampaa siirtymistä maankäytön ratkaisuihin sekä rakennusvalvonnan työskentelyyn inventoinnin paikkatietojärjestelmään viennin avulla. Luokituksen avulla maankäyttöä voidaan ohjata tunnistamaan arvokkaat ympäristön osat ja inventoinnin yhteydessä luodun kuvapankin avulla huomioimaan ne asiat, joita numeerisesti ei voida ilmaista.

Numerot eivät välttämättä anna kuvaa kohteiden välisten arvojen suhteesta, sillä ehdoton säilymisen vaatimus voi olla hyvin erilaisilla kohteilla.

Osalle kohteista ei ole annettu lainkaan luokitusta. Joissain tapauksissa kohde ei täytä riittäviä säilyneisyyden kriteereitä, mikä ei merkitse, ettei sillä olisi lainkaan arvoa. Erityisesti useiden rakennusten kokonaisuuksilla saattaa olla historiallista merkitystä, vaikka rakennukset yksin olisivat vähäarvoisia. Myös erittäin huonokuntoiset kohteet on jätetty luokituksen ulkopuolelle, jos voidaan arvioida, että niiden kunnostaminen väistämättä tuhoaisi rakennuksen antikvaarisen arvon.

LUOKITUKSEN KRITEERIT

Pääkohteet

Luokka I
Luokkaan kuuluvat automaattisesti RKY2009-kohteet ja maakunnallisesti arvokkaat kohteet sekä paikallisesti erityisen merkittävät kohteet, joilla voi olla myös mahdollisesti valtakunnallista merkitystä.

Ensimmäisen luokan paikallisia kohteita ovat antikvaarisesti hyvin säilyneet kohteet, joilla on suuri merkitys Tuusulan rakennusperinteen osana. Näihin kohteisiin sisältyy useita arvonäkökulmia tai erittäin vahva yksi peruste. I luokan kohteiden kuvauksiin on liitetty lyhyt perustelu luokituksesta.

Suojelusuositus: Rakennuksia ei saa purkaa. Rakennuksiin sallitaan säilyttäviä tai alkuperäistä asua kunnioittavia muutoksia, jotka tulee tehdä harkiten ja rakennuksen kulttuurihistorialliset ominaispiirteet huomioiden. Luokan kohteita muutettaessa ja korjattaessa tulee Keski-Uudenmaan maakuntamuseolta pyytää lausuntoa rakennuslupaa, poikkeamislupaa tai suunnittelutarveratkaisua haettaessa.

Luokka II
Kohteita, jotka ovat vähintään kohtalaisen hyvin säilyttäneet rakenushistoriallisen arvonsa tai kerroksellisuutensa ja edustavat Tuusulan rakennuskulttuurin arvokasta osaa. Niihin saattaa sisältyä useita arvonäkökulmia kuten esimerkiksi autenttisuus, henkilöhistoria, paikallishistoria, rakennustaiteelliset arvot, rakennustyypin harvinaisuus paikkakunnalla.

Suojelusuositus: Rakennuksia saa purkaa vain erityisen pakottavasta syystä, joka täytyy perustella alan asiantuntijoita apuna käyttäen. Mahdollisia muutoksia saa tehdä rakennuksen ominaispiirteitä kunnioittaen ja muutoksissa tulee ottaa huomioon rakennusten historiallinen ilme ja aiempi muutoshistoria. Harkitut laajennukset tai muutokset ovat mahdollisia. Kohteita muutettaessa ja korjattaessa tulee Keski-Uudenmaan maakuntamuseolta pyytää lausuntoa rakennuslupaa, poikkeamislupaa tai suunnittelutarveratkaisua haettaessa.

Luokka III
Kohteita, joilla on paikallishistoriallista arvoa ja joissa on mahdollisesti tehty suuriakin muutoksia, ja jotka ovat mahdollisesti osana arvokkaampaa kokonaisuutta.

Suojelusuositus: Rakennukset tulisi pyrkiä säilyttämään. Muutokset tulisi tehdä rakennusta kunnioittaen, vaikka suuremmatkin laajennukset ovat mahdollisia. Muutokset tulisi toteuttaa rakennuksen muodon ja koon sekä ympäristön ehdoilla.

Osakohteet
Osakohteet on luokiteltu samojen periaatteiden mukaan kuin pääkohteet, mutta niiden ensijainen valinta perustuu niiden merkitykselle kokonaisuuden luojina ja täydentäjinä. Nämä kohteet voivat olla pääkohteita täydentäviä, esimerkiksi pihapiirien rakennuksia tai rakennelmia tai aluekokonaisuuksien osakohteita mukaanlukien siltoja, muuntamotorneja, kilometritolppia, taideteoksia.

Suojelusta yleisesti
Rakennuksen omistaja on velvollinen ylläpitämään ja huoltamaan rakennettua omaisuuttaan. Rakentamisen yhteydessä tulee tiedostaa rakennuksesta syntyvä vastuu ja velvollisuus varautua ylläpitokustannuksiin: rakennus ei ole koskaan kertaluontoinen sijoitus vaan jatkuvaa huoltoa ja rahallista panostusta vaativa omaisuuserä.

Suojella paikoillaan vai siirtää?
Tuusulassa on muutamia kylien ja taajamien keskusta-alueille ”jääneitä” vanhemman rakennuskannan edustajia, joiden käytöstä ja korjauksesta on käyty jopa vuosikymmeniä kestäviä kädenvääntöjä omistajien, paikkakuntalaisten ja ”suojeluviranomaisten” välillä. Tilanteissa, joissa aikaisempien sukupolvien toiminta on tuhonnut ympäröivän rakennuskannan, paikoilleen unohtunut rakennus on ymmärrettävä joko siirtää sellaiseen mahdollisimman lähellä alkuperäistä sijoitusta sijaitsevaan paikkaan, jossa sillä on ikäistään ja arvoistaan seuraa tai vaihtoehtoisesti siirtää/rakentaa tämän yksinäisen ympärille luonteva ja vanhaa rakennusta kunnioittava ympäristö. Ensijaisesti vanha rakennus tulee säilyttää alkuperäisellä tai nykyisellä paikallaan, sillä sijainti kertoo omaa historiallista tarinaa juuri kyseisestä rakennuksesta ja sen merkityksestä. Käytännössä suuri osa hirsirunkoisista rakennuksista on siirretty kerran olemassaolonsa aikana: joko veistopaikalta rakennuspaikalle tai muusta syystä paikasta toiseen mm. kauppa- tai perinnönjakotilanteessa; toisinaan vanha hirsirunko on ostettu uuden rakennuksen alta pois ja muotoiltu uudelleen pystytysvaiheessa.Vanhan, yksittäisen rakennuksen uudessa käytössä on huomioitava mahdollisimman tarkasti vanhan säilyminen sellaisenaan, sillä maankäyttö- ja rakennuslaki antaa mahdollisuuden poiketa uudisrakentamisen normeista silloin kun kyseessä on suojelukohde tai muutoin arvokas rakennus. Uudiskäyttötarkoitus tulee valita ensisijaisesti rakennuksen ehdoilla.

Erityisesti tulee huomioida rakennusten rakennusosien säilyttäminen sekä korjauksessa että siirtotapauksissa: rakennuksen rakennushistoriallinen arvo muodostuu alkuperäisistä rakennusosasista: ovista, ikkunoista, heloista, ulko- ja sisävuorauksesta, kivijalasta, koristelusta niin sisällä kuin ulkona (mukaanlukien vuorilaudat ja listat) ja kiinteistä kalusteista mm. kaiteet, kaapistot, komerot, portaat, uunit ja muut mahdolliset rakennelmat. Vanhassa rakennuksessa saa näkyä ajan kuluminen: kunnostuksessa tulee ymmärtää patinan ja lian ero. Useimmiten vanhat, ennen 1960-lukua valmistetut rakennusosat ovat kunnostettavissa. Paikallinen maakuntamuseo osaa antaa tarvittaessa neuvoja kunnostukseen.

Aluekohteet ja historialliset tielinjat

Rakennetun ja rakentamattoman suhde, pihapiirit, maisema-alueet. muutama selventävä rivi. maisemallinen ja historiallinen merkitys.

Luokka 1
Luokkaan kuuluvat automaattisesti RKY2009-kohteet ja maakunnallisesti arvokkaat kohteet sekä paikallisesti erityisen merkittävät aluekokonaisuudet, joilla on suuri paikallinen arvo ja myös valtakunnallista merkitystä.

Rakennuskannaltaan erityisen hyvin säilyneitä kokonaisuuksia, joiden rakennukset ovat pääasiassa 1 tai 2 luokkaa. Alueet sisältävät useita arvonäkökulmia, mm.rakennushistoriallisia, historiallisia tai maisemallisia arvoja. Alueilla voi olla uudisrakennuksia, mikäli niiden arvo on muuten kulttuurihistoriallisesti tai esim. taajamakokonaisuuden osana erityisen merkittävä.

Suojelusuositus: Kokonaisuuden keskeiset ominaispiirteet tulee säilyttää.

Tiet, pihojen rakenteet yms. tulisi huomioida. Uudisrakentamista tulee tehdä harkitusti ja tarkkaan huomioida mm. olemassa olevan ympäristön mittakaava ja rakennustapa. Luokan kohteita muutettaessa ja korjattaessa

tulee Keski-Uudenmaan maakuntamuseolta pyytää lausuntoa rakennuslupaa, poikkeamislupaa tai suunnittelutarveratkaisua haettaessa.

Luokka 2
Merkittävät aluekokonaisuudet.

Alueella on vanhaa, pääasiassa 2-luokan rakennuskantaa, jonka joukossa voi olla muutama uusi rakennus. Uudisrakennukset sopivat mittakaavaltaan ja rakennustavaltaan vähintään kohtalaisen hyvin ympäristöönsä.

Suojelusuositus: Kokonaisuuden keskeisiä ominaispiirteitä tulee vaalia osakohteiden luokitusta noudattaen. Myös tiet ja pihojen rakenteet tulisi huomioida. Sopeutuva uudisrakentaminen on mahdollista.

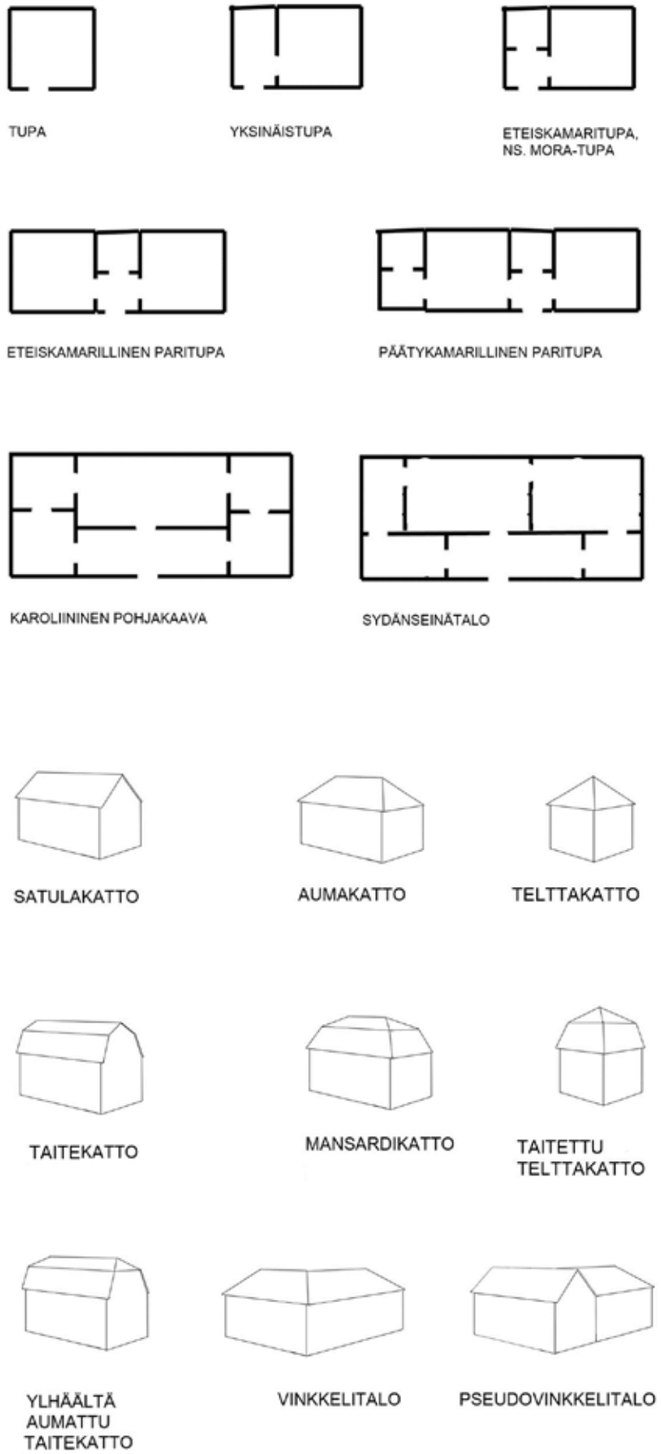
Luokka 3
Muutoin mielenkiintoiset, arvokkaat tai seurattavat rakennetut alueet.

Alue on muuttunut esimerkiksi rakennuskannaltaan, rakenteiltaan, tiestöltään, pihaistutuksiltaan. Rakennukset ovat pääasiassa II ja III-luokan kohteita ja alueella on useita uudisrakennuksia, joista suurin osa sopii kuitenkin vanhan rakennuskannan mittakaavaan ja rakennustapaan.

Suojelusuositus: Rakennuksia saa purkaa vain pakottavasta syystä (huomioitava mitä edellä on sanottu kohteista), myös tielinjaukset tulisi säilyttää. Uudisrakentaminen on mahdollista vanhaa rakennustapaa kunnioittaen.

Erilaisten kohdetyyppien keskinäisestä arvotuksesta
Inventointi sisältää ”suur”maisema-aluejaon (I-VIII), jossa on ensisijaisesti kiinnitetty huomiota yhtenäisiin maisema-alueisiin ja niiden erilaisiin tyyppeihin. Paikkatiedossa maisema-aluejako on esitetty nimellä ”Maaseudun kulttuurimaisema-alue”, vaikka Tuusulassa on myös kolme taajama-aluetta. Maisema-aluejako on myös ollut johtotähtenä selvityksen vihkojakoa luotaessa, vaikka maisema-alueet eivät aina noudata hallinnollista kyläjakoa. Pääsääntöisesti maisema-alueita ei ole arvoluokiteltu ellei kyseessä ole valtakunnallisesti tai maakunnallisesti tärkeän alueen sisältävä maisema-alue. Maisema-alue voi sisältää myös paikallishistoriallisen kehitysjuonteen, joka lisää sen omaleimaisuutta. Maisema-aluejako on luotu kaavoittajille ja suunnittelijoille Tuusulan maisemaa ja historiaa selventäväksi kaavioksi yleiskaavoitusta ja täydennysrakentamista ohjaamaan.

”Rakennuskulttuurikohde” on tässä inventoinnissa aina muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta yksittäinen rakennus, jota erittäin usein ympäröi ”Rakennettu kulttuurialue” ja jolla on ”Rakennettua kulttuurialuetta täydentäviä rakennuksia tai rakennelmia”. Eli yksinkertaisimmillaan kyse on pihapiiristä (=rakennettu kulttuurialue), pihassa olevasta päärakennuksesta (=rakennuskulttuurikohde) ja talousrakennuksista (=rakennettua kulttuurialuetta täydentävät rakennukset tai rakennelmat). Rakennelma voi olla vaikka vanha kiviaita, kivipengerrys/porrastus, maakellari ja toisinaan myös pellon keskelle tai reunaan kasattu ei-muinaismuistoksi luokiteltava kiviröykkiö, joka on syntynyt pellonraivauksen yhteydessä ja jossa on havaittavissa selkeä rakennustaiteellinen pyrkimys (=symmetria, selkeä, järjestelmällinen latominen, keon päälle kasattu ”majakka”). Rakennettu kulttuurialue voi pitää sisällään myös puutarhaa, peltoaluetta, metsälaidunta tai muuta vastaavaa, jolla on kohteelle selkeä toiminnallinen ja maisemallisesti näkyvä yhteys.

Maaseudun rakennuskulttuurin pohjakaavat
Maalaistalojen pohjakaavat noudattavat yhtenäistä kehityslinjaa. Maaseudun rakentamisessa vakiintui 1700-luvun kuluessa yleiseksi rakennustyypiksi paritupa. Rakennustyyppi syntyi usein yksinäistuvasta, kun rakennusta jatkettiin symmetrisesti toisella tuvalla tai salilla - toisinaan vanhasta tuvasta tehtiin sauna kuten on tapahtunut Seurasaareen siirretyssä Niemelän torpassa.

1700-luvulla säätyläisrakennuksissa yleistyi ns. karoliininen pohjakaava, jossa huonetilat jaettiin päätykamareihin ja keskeisesti sijoitettuun tupaan, jonka edessä oli koko tuvan levyinen eteistila. Mallin takana oli ruotujakolaitoksen virkatalot, joiden perusmuoto oli tämä neljän kamarin, salin ja eteishallin ratkaisu. Karoliininen pohjakaava jäi elämään erilaisina pienempinä variaatioina kansanrakentamiseen aina 1940-luvulle asti. Sydänseinätalot tulivat talonpoikaisrakentamiseen 1800-luvun loppupuolella. Ne olivat viimeinen askel ennen vapaiden pohjakaavojen syntyä. Sydänseinän molemmin puolin saatettiin huonetilat järjestää käyttäjän toivomusten mukaan.

Rakennuksen ikä on suunnilleen määritettävissä jo sen pohjakaavan perusteella, tosin määrityksessä on otettava aina huomioon myös paikallinen traditio sekä perustamistapa, työkalujen työstöjälki, nurkkaliitokset ja mahdolliset merkit aikaisemmista rakennusvaiheista - ja muistettava se seikka, että rakennusmateriaaleja, erityisesti hirsiä, ovia, ikkunoita laseineen, sokkelikiviä ja heloja on kierrätetty niin kauan kuin ne ovat olleet käyttökelpoisia.

Talojen kattomuodot
Kattomuodot kertovat pohjakaavoja selkeämmin erilaisten tyylisuuntien vaikutukseen maalaistaloissa. Harjakatto on talonpoikaisrakentamisen ikivanha kattotyyppi, jonka ohelle muita kattotyyppejä alkoi ilmestyä 1700-luvun lopulta alkaen. Taitekatto pohjautuu 1700-luvun lopulla rakennetuista säätyläistaloista, mutta suurin osa nykyaikaan säilyneistä taitekatoista on jugendin mukanaan tuoman 1910- ja 20-lukujen tuotosta.

Aumakatto liittyy erityisesti empireen mutta myös 1700-luvun ylempien upseerien sotilasvirkataloihin mallipiirustuksineen. 1900-luvulla aumakattoa on käytetty klassistisissa rakennuksissa. Telttakatto on tavallaan aumakaton typistys, joka esiintyy pääosin klassistisissa, pohjamuodoltaan neliömäisissä asuinrakennuksissa ja erityisesti talousrakennuksissa kuten viljamakasiineissa ja eteläisessä Suomessa harvinaisissa kesänavetoissa. Myös funktionalistissa pientaloissa on telttakattoja. Aumattu telttakatto ja mansardikatto esiintyvät lähinnä 1900-luvun alkupuolen rakennuksissa, joita Tuusulasta löytyy molemmista vain muutama esimerkki. Mansardikaton lappeet peittävät rakennusta kaikilta sivuilta, taitekatto vain kahdella vastakkaisella sivulla.

Vinkkeli- ja pseudovinkkelitalot eroavat siinä, että pseudovinkkelitalo on useimmiten syntynyt poikkipäädyllä jatketusta rakennuksesta.

Frontoni on päätykolmio. Keskirisaliitti on rakennuksen pitkän julkisivun keskilinjalla oleva, mahdollisesti hieman ulkoneva, poikkipääty, jota on korostettu erilaisin arkkitehtonisin tehokeinoin kuten pilasterein. Pilasteri on esim laudoista tehty valepilari, joka ulkonee hieman julkisivusta ja saattaa piilottaa taakseen mm. pitkänurkkaisen hirsiliitoksen päät, följarin - tai ei välttämättä yhtään mitään.

II. HYRYLÄN TAAJAMA

257. Hyrylän taajama

Hyrylän arvokkain rakennettu ympäristö on varuskunta-alue, joka on niin rakennuskannaltaan kuin historialliselta merkitykseltään maakunnallista arvoa. Tämän lisäksi taajama-alueella on yksittäisiä merkittäviä rakennuksia sekä pieni, muutaman rakennuksen keskittymä Kauppakujalla edustamassa eri-ikäisiä kauppiastaloja.

Historia ja rakennuskanta

Hyrylän eli Skavabölen läpi kulkee jo 1400-luvulla asiakirjoissa mainittu Hämeentie. Tienristeys Hyrylästä tuli 1680-luvulla, jolloin rakennettiin nykyisen keskustan kohdalla Hämeentiestä haarautuva Tuusula-Hollola-maantie.[1] Uuden tienristeyksen eteläpuolella oli jo toiminut ennen 1600-luvun puoliväliä majatalo Hyrylän Simo Markunpojan (isäntänä vuoteen 1649) ratsutilalla, joka sai nimekseen Gästgivars. Majatalolla oli oikeus majoituksen lisäksi myydä matkustavaiselle ruokaa ja juomaa. Varsinaista krouvia ei uuden, pienen Hyökkälän kahden talon kylän läheisyyteen muodostuneen tienristeyksen tienoilla ollut ennen 1790-lukua, jolloin Kirkonkylässä everstiluutnantti Danckvartin omistamaa krouvia piti Anders Sarbom.[2] Hyrylän talonpoikaiskylä sijaitsi etelämpänä, suunnilleen Viksbegin ja Mikkolan kohdalla, mistä sen voi tänä päivänäkin löytää karttaa lukemalla. Kantatiloja oli kuusi: Gästgivars, Jussila, Vähämuori, Peltola, Knuuttila eli Posti ja Mikkola.

Ensimmäinen laajempi maatalouteen liittymätön asutuskeskittymä syntyi, kun Krimin sodan aikaan perustettu tilapäinen sotilasleiri muuttui pysyväksi varuskunnaksi 1850-luvun lopulla.[3] Ensimmäiset kasarmit rakennettiin maanteiden risteyksen väliseen kolmioon sekä hieman myöhemmin sen itäpuolelle. Pysyvät rakennukset saatiin paikalle 1850- ja 60-lukujen kuluessa. Kasarmialueen ympärille ei kuitenkaan ennen 1800-luvun loppua kehittynyt ulkopuolista taajamaa. Tosin ympäristön kylissä (Hyrylä ja Hyökkälä) asui 1900-luvun vaihteessa lähes 300 ihmistä.[4] Varuskunnan vaikutuksesta Hyrylään muutti venäläistä siviiliväestöä, joka 1900-luvun alussa muodosti niin vakiintuneen yhdyskunnan, että sen käyttöön tarvittiin kansakoulu.

Tuusulanjoen toisella puolella sijaitsi 1800-luvulla syntynyt Koskenmäki, joka oli läheisen Paijalan kylän Jussilan tilasta lohkottu alue. Toukolan nimellä kulkenut lohkotila muuttui mökkien hallitsemaksi mäkitupalais- ja käsityöläiskyläksi jo 1800-luvun viimeisellä vuosikymmenellä.[5] Myös varuskunnan perässä tulleet venäläis- ja vienankarjalaissyntyiset kauppiaat ja käsityöläiset sijoittuivat osittain Koskenmäkeen. Jotain asutuksen tiiviydestä kertoo se, että Tuusulan ensimmäinen, koko kunnan työväestön etuja ajamaan tarkoitettu, Kirkonkylässä perustettu Tuusulan työväenyhdistys siirtyi Koskenmäkeen vuonna 1901 löydettyään sieltä yhdistystilat ja sai pian nimekseen Koskenmäen työväenyhdistys.[6]

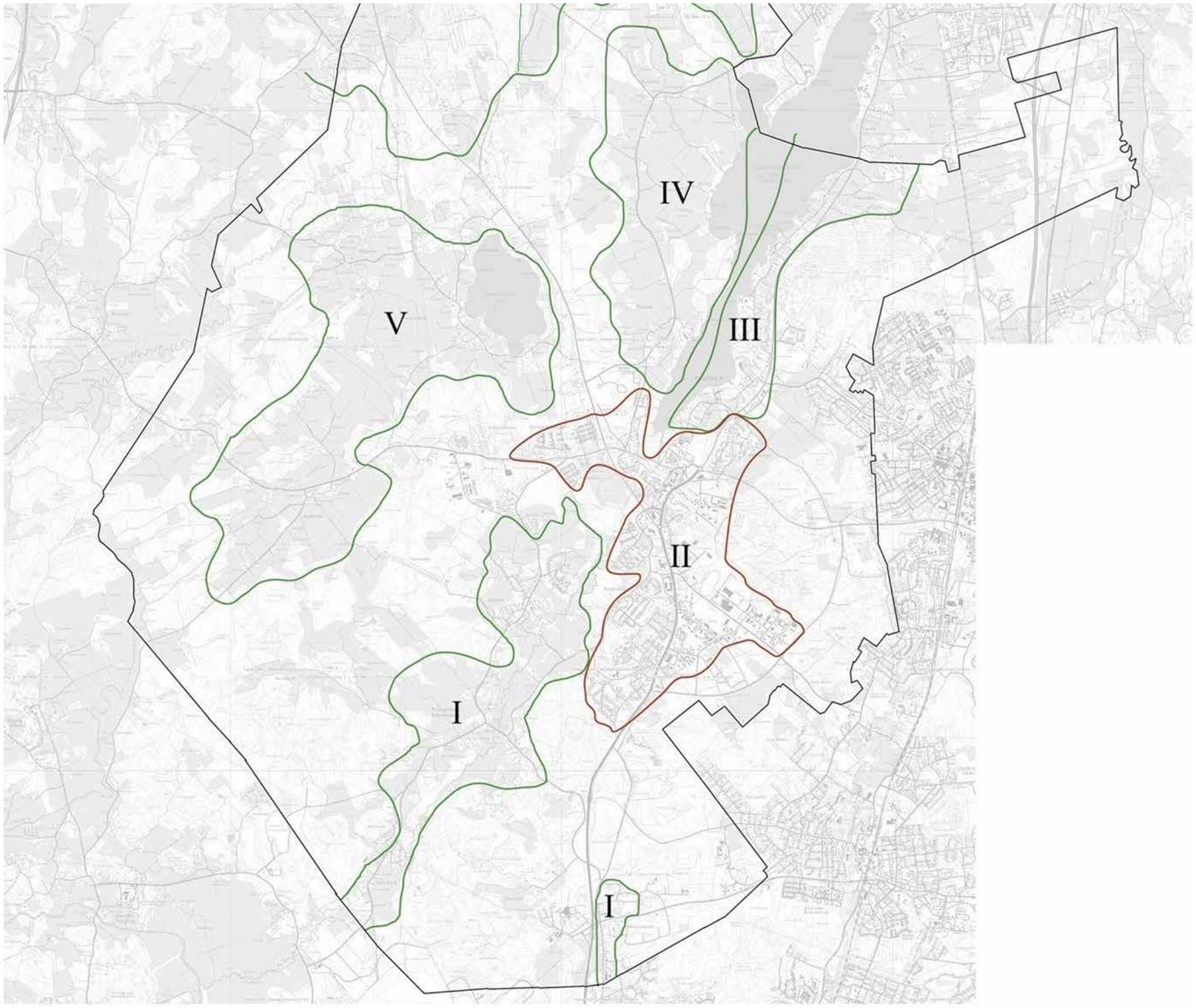
1930-luvun alkuun mennessä varuskunnan eteläpuolelle teiden risteykseen oli kehittynyt pieni liike- ja asuinrakennusten ryhmä. Peltolan ja Ylitalon (Gästgifvarsin Yli-Rustholli[7]) tilat muodostivat taajaman eteläreunan joskin näihin liittyi tiiviisti vielä Yli-Jussilan mäki. Koskenmäen alue oli oma tiiviisti rakentunut kokonaisuutensa. Hyrylässä ei vielä sodan jälkeenkään tapahtunut merkittäviä muutoksia, kuten Jokelassa, jonne nousi paljon rintamamiestaloja.[8]

Hyrylän 1800-luvulta asti muodostunut, historiallinen maaseutuvaruskunnan taajamarakenne alkoi murentua vasta 1960-luvun puolivälissä, jolloin Helsingin ilmatorjuntarykmentin koulutustoiminta muuttui kenttäharjoittelusta maastoharjoitteluksi. Tuolloin Hyrylän nykyisessä keskustassa, ostoskeskuksen ja kunnantalon tienoilla sijainneet vanhat kasarmit jäivät vaille käyttöä toiminnan painopisteen siirtyessä pois kylän keskustasta. Keskustan massiiviset, kuntaa ja seurakuntaa sekä puolustusvoimia palvelevat rakennukset nousivat entisen kasarmin harjoituskentän kohdalle. Vanhat kauppias- ja porvaristalot saivat vähitellen väistyä laatikkomaisten toimisto- ja kaupparakennusten tieltä; muutamat, eri vuosikymmeniltä olevat, vanhaa Hyrylää edustavat rakennukset vielä sinnittelevät uudempien rakennusten välissä tuoden muistumia vanhasta taajamasta. Nykyisessä taajamarakenteessa on erittäin tärkeää vaalia sitä omaleimaisuutta ja paikan hengestä ja historiasta kertovaa kerroksellisuutta, joka on säilynyt eri puolilla kylää olevien eriaikaisten rakennusten ja rakennusryhmien osina. Vähäiset selviytyjät tulee nostaa taajaman arvorakennuksiksi ja suoda niille oma tila ja yleisöä palveleva, joustavasti säädelty käyttö sekä asuinrakennuksina että julkisina/puolijulkisina tiloina (kahvilat, antikvariaatit, pikkupuodit) tasapainottamassa uudempaa ja tehokkaampaa rakentamista. Taajama on laajentunut ulospäin lähinnä 70-luvulla ja sen jälkeen. Parhaiten säilynyt historiallisesti merkittävä taajamarakenteen osa on Koskenmäki sekä pieni pala entistä kauppakatua isä Arsenin pappilan ja Maamiesseurantalon välillä ja lähistöllä.

Taajama on 1960-luvun lopulta alkaen imaissut sisäänsä Hyrylän ja Hyökkälän kylät, joista Hyökkälän vanha kyläkeskus on vielä kuitenkin selkeästi erottuva oma kokonaisuutensa. **EI LUOKITUSTA.**

1 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 196.
2 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 202-204.
3 Rauno Selin, Suur-Tuusulan¨historia III, s.517.
4 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III, s. 50.
5 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III, s. 57.
6 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 642-645.

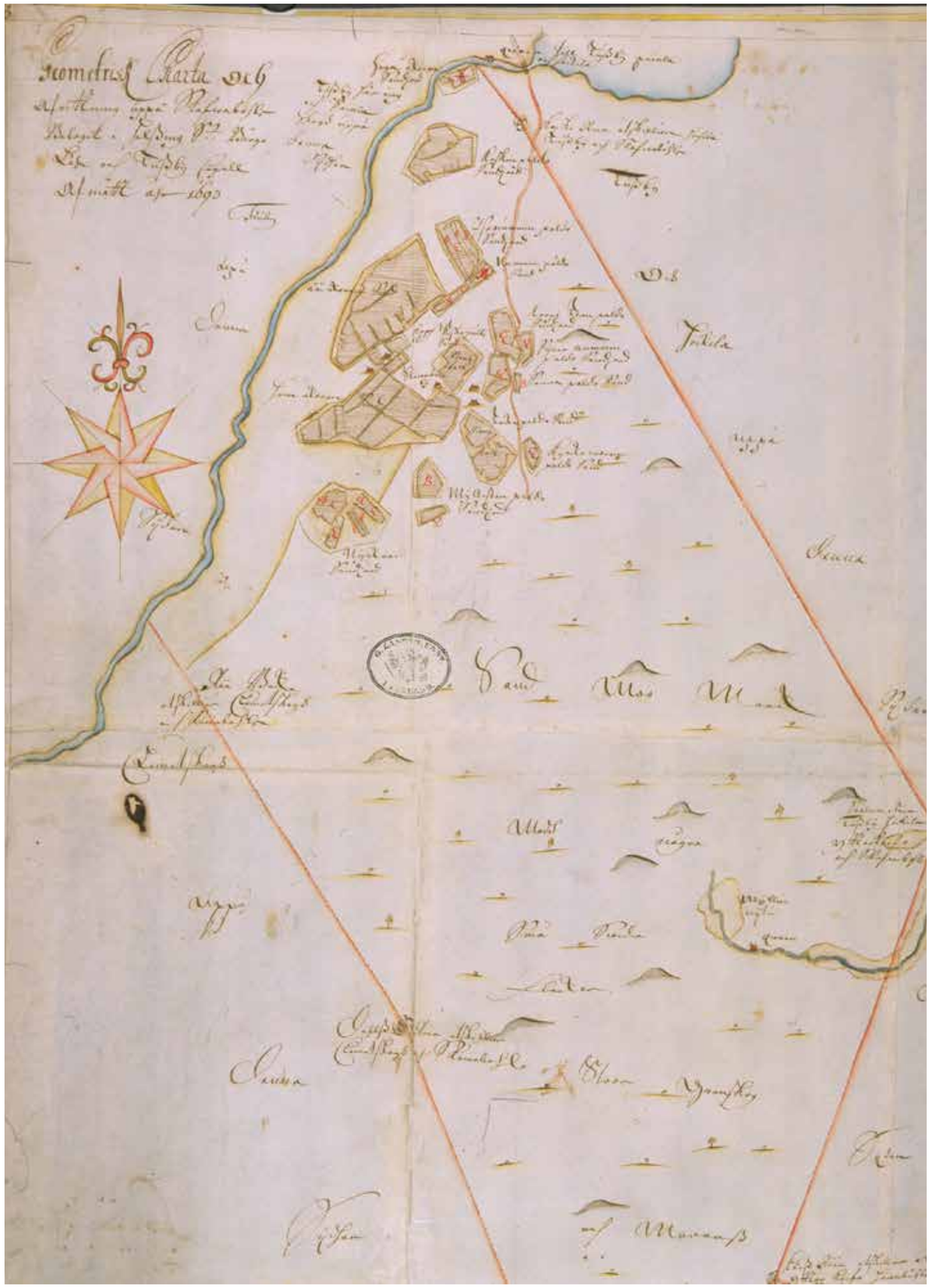
7 viranomaisen paikkatieto: Ylitalo on osa Gästgifvarsia, joka 1930-luvun kartoissa on Viksberg mutta varsin usein Ali-Rustholli kielikiistan puhdistamana.
8 karttojen vertailu.

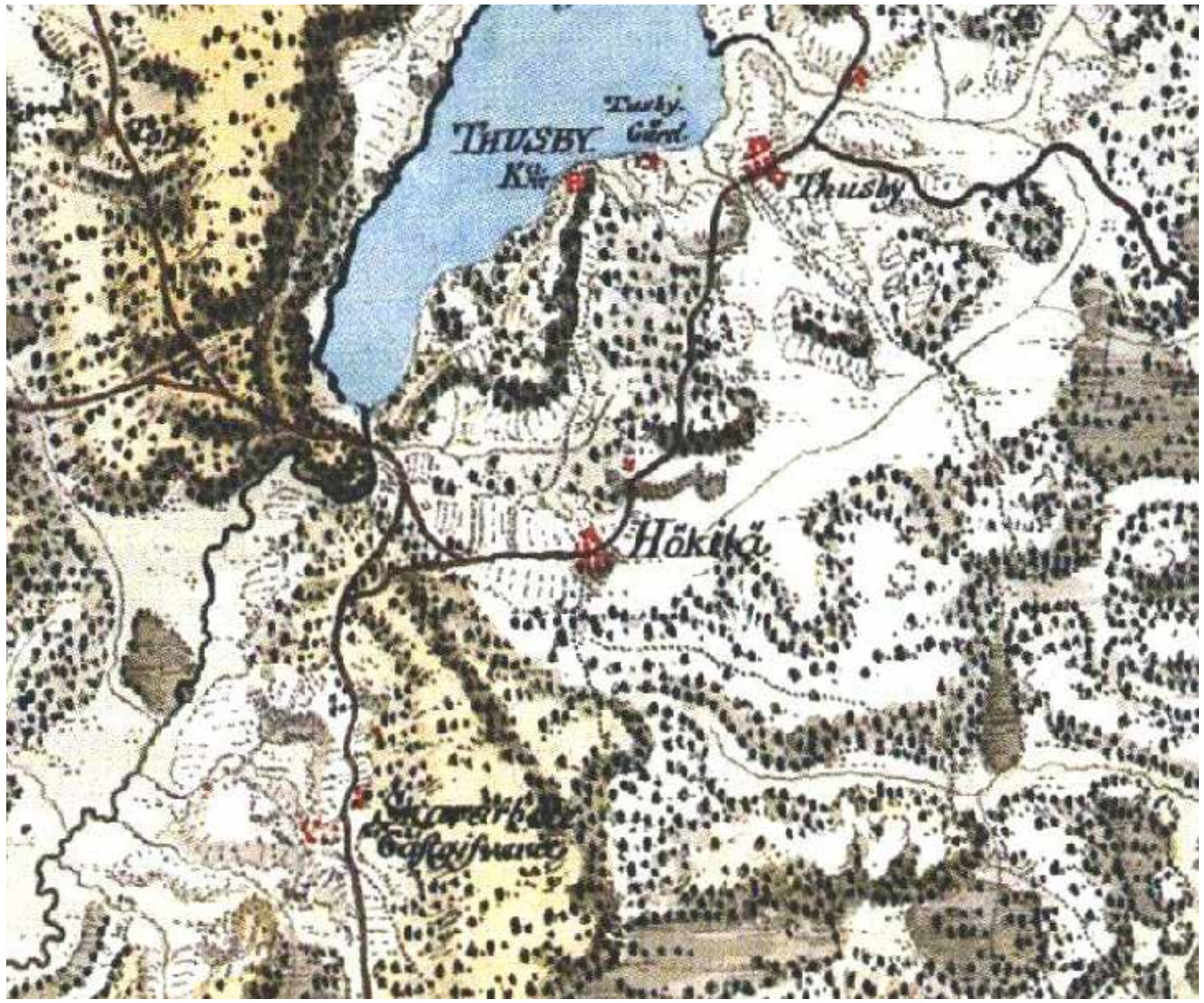

Hyrylän maisemallinen taajama-alue II on piirretty karttaan punaisella viivalla.

Hyrylän kyläkeskus ympäröivine maaseutu- ja asutusalueineen 1930-luvun puolivälissä, jolloin maaseutukylästä on alkanut muodostua tiiviin asutuksen ja erityisesti kaupankäynnin keskus. Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

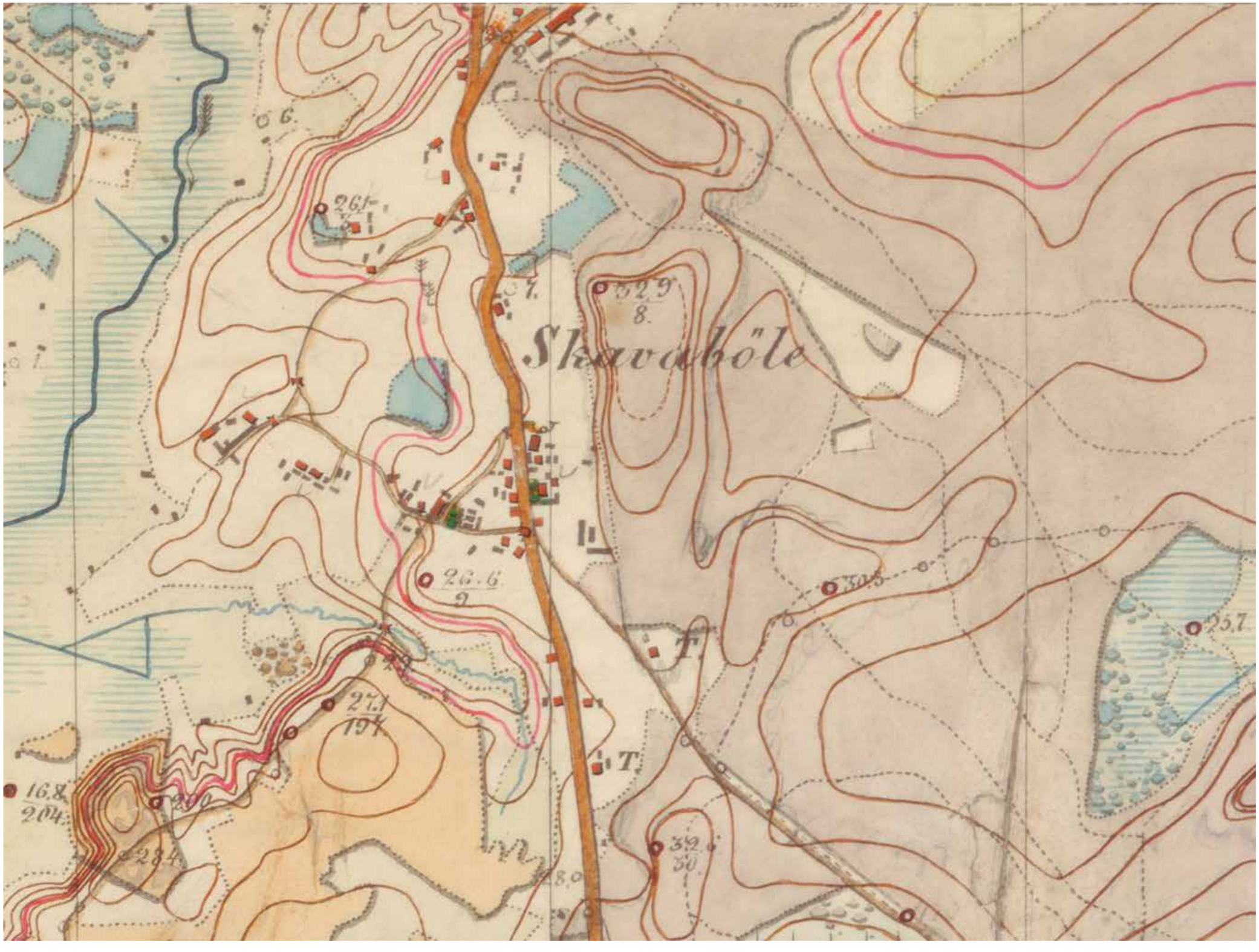

Hyrylä ja Hyökkälä 1760-luvulla laaditussa kuninkaankartaston koostekartassa. http://koti.kapsi.fi/~timomeriluoto/KARTAT/%C2%B4%C2%B4Kuninkaan%20Kartasto%C2%B4%C2%B4%201776-1805/

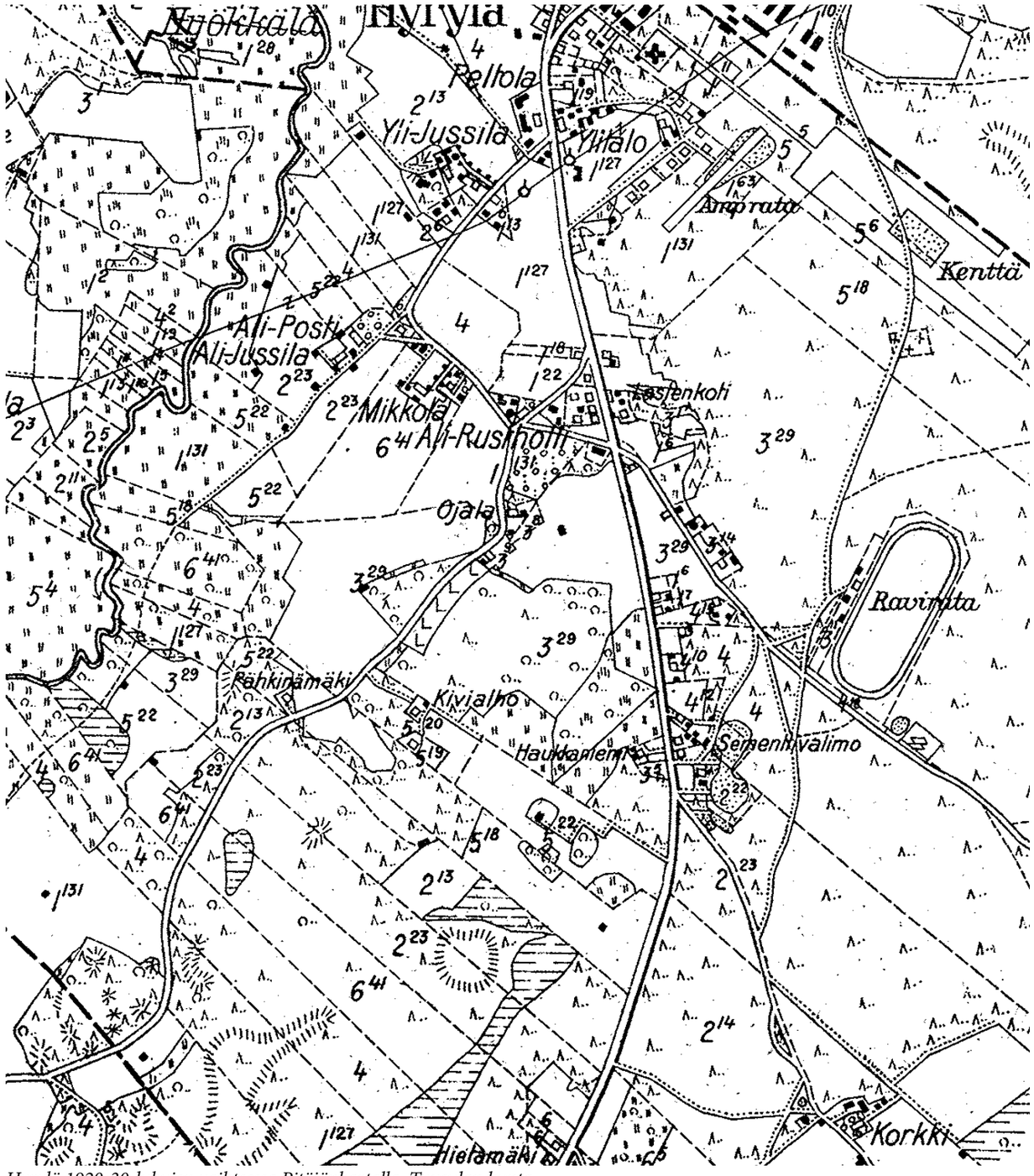
Skavaböle eli Hyrylä. Ote maakirjakartasta vuodelta 1693, laatinut Samuel Broterus KA b50: 1/1. Kansallisarkisto/Maanmittaushallitus.

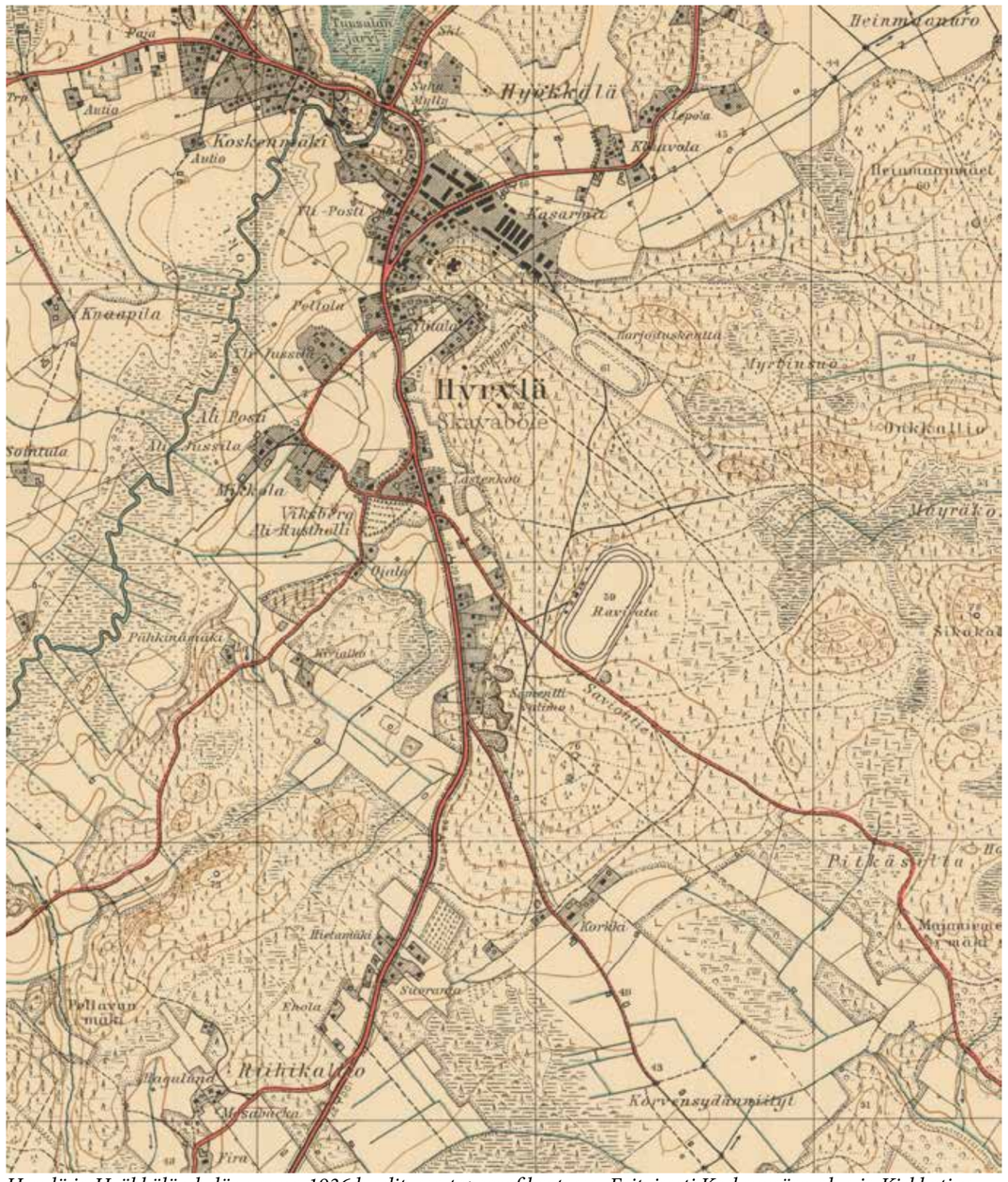
Hyrylän isojakokartan vuodelta 1778 on laatinut Carl Hagström Carl Ljungbergin ja Carl Boismanin mittausten pohjalta. Kylä on sijoittunut Viksbergiltä Ali-Jussilaan johtavan kylätien varrelle.
Hyrylä / Skavaböle; Egokarta med beskrifning 1778-1780 (B50:1/2-10). KA.

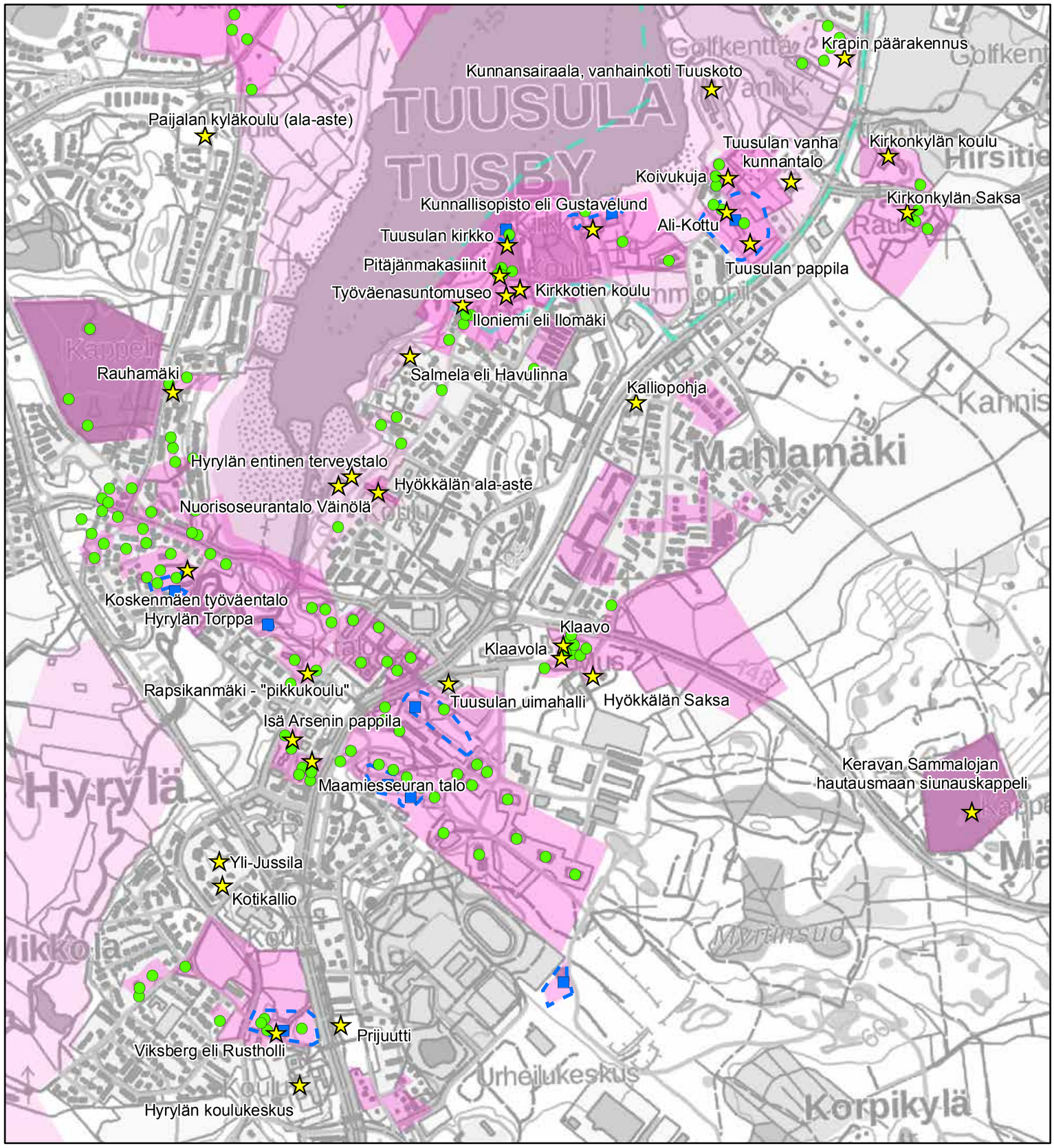
Skavaböle eli Hyrylä vuonna 1870 laaditussa venäläisen topografikunnan kartassa. Karttalehti VIII 30. KA.

Hyrylä 1920-30-lukujen vaihteessa Pitäjänkartalla. Tuusulan kunta.

Hyrylä ja Hyökkälän kylä vuonna 1936 laaditussa topografikartassa. Erityisesti Koskenmäen alue ja Kirkkotien eteläpää ovat rakentuneet tiiviiksi. Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

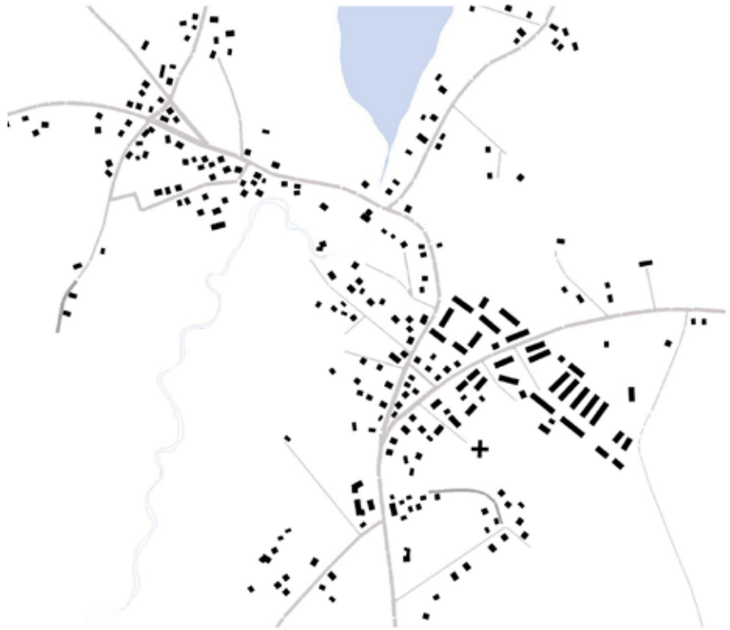

© Maastokarttarasteri MML 2017

- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue
- Maaseudun kulttuurimaisema-alue

N

0 250 500 1 000 Metriä

1930

Hyrylän taajama syntyi vuonna 1855 perustetun varuskunnan ympärille, joka vielä 1930-luvulla hallitsi voimakkaasti taajaman ilmettä. Toisella puolella Tuusulanjokea sijaitsi 1800-luvun lopulta alkaen kehittynyt Koskenmäen mäkitupa- ja käsityöläisalue. Varuskunnan kaakkoispuolelle oli jo 1900-luvun alussa syntynyt pieni liikekeskus. Muutamat 1920-luvulla syntyneet pientalot sijaitsivat varuskunnasta etelään. Huomionarvoisin elementti oli Harjun laella sijainnut Ortodoksikirkko, joka oli vuonna 1958 tapahtuneeseen purkamiseensa asti Hyrylän maamerkki.

1973

Vuoden 1973 kartassa on yhä mahdollista erottaa vanha taajamarakenne, mutta tiestö on monelta osin uudistunut ja varuskunnan paikalle on rakennettu joitain Hyrylän keskustan nykyisistä suurista rakennuksista; kunnantalo on vielä Kirkonkylässä.

Nykytilanne 2015

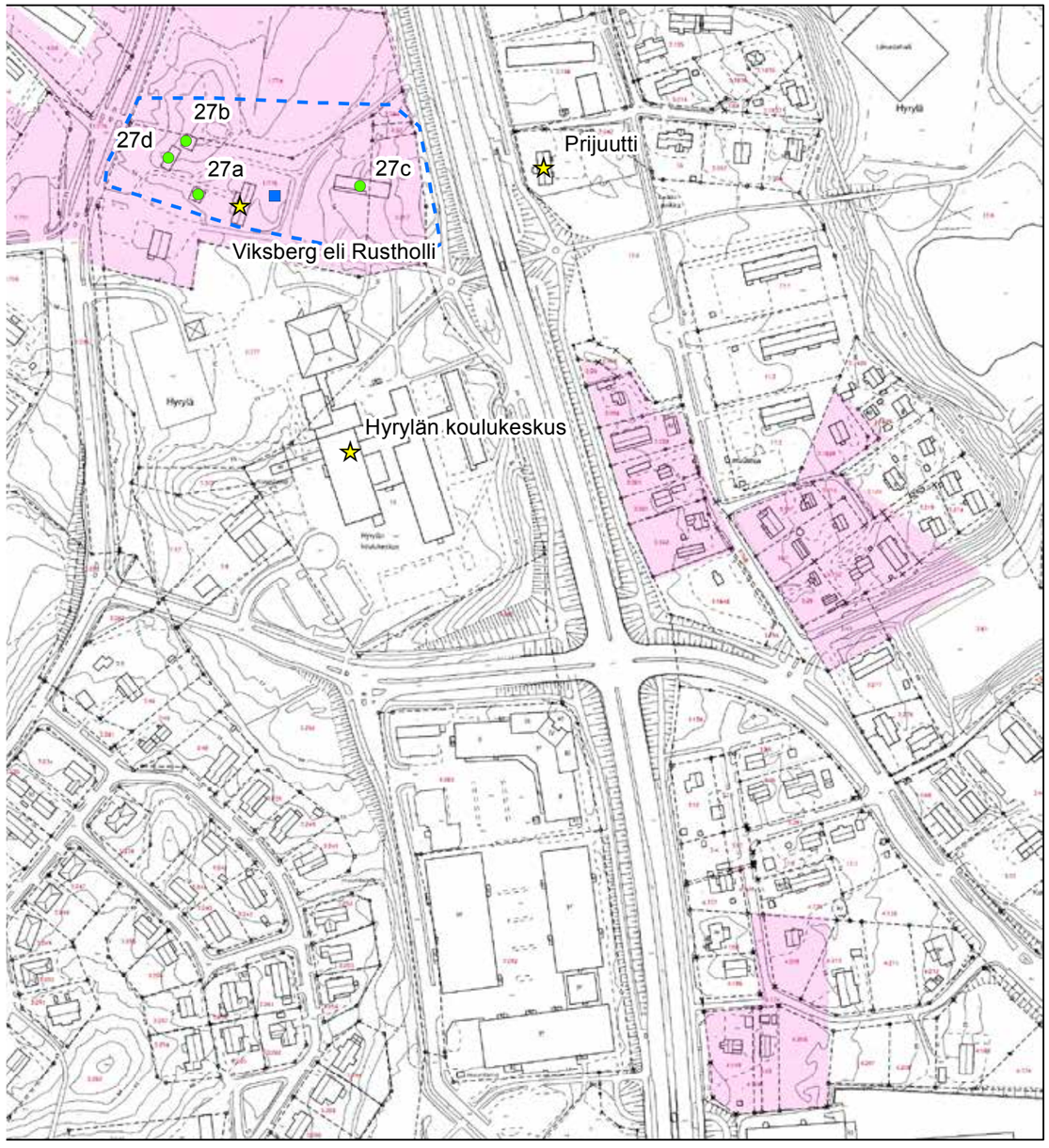
Hyrylän nykytilanne näyttää lähes kaikilta osiltaan uudistuneen taajamarakenteet vailla näkyviä historiallisia kerroksia.

27. Viksberg eli Rustholli

Viksberg on toinen puolisko 1760-luvulla jaetusta Gästgifvarsin (RN:o 1) kantatilasta ja sijaitsee sen vanhalla tontilla. Gästgifvarsin jako tapahtui tilan pojan ja tämän sisaren miehen kesken: Alatalo eli Viksberg jäi Skogster-suvun eli tyttären miehelle ja toinen puolisko Ylä-Rustholli eli Ylitalo jäi pojalle eli Packalen suvulle. Ylitalo oli mukana Härön laatimassa selvityksessä mukana Gästgifvars nimellä, mutta tilan pihapiiri rakennuksineen on purettu 1990-luvulla ja sen paikalle on noussut Kievarin asuinalue.

Isojaon aikaan Viksbergin (A, Gästgivars) tontilla on kaksi rakennusta ja kylätien toisella puolella Wähämuorin (B) asuinrakennus.
Hyrylä / Skavaböle; Egokarta med beskrifning 1778-1780 (B50:1/2-10). KA.

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

0 30 60 120 Metriä

N

Itse alkuperäinen Gästgifvars on vanha ratsutila ja Hyrylän perinteinen majatalo ja kievari, mikä antaa tilalle erityisen historiallisen merkityksensä.[9] Tilaan liitettiin vuonna 1856 myös Vähä-Muorin tila[10], jolle varsinainen kestikievaritoiminta oli aiemmin siirtynyt: kievaria oli pyörittänyt Amanda Lindberg, Vähä-Muorin emäntä, joka nai kauppias Aleksander Karttusen vuonna 1849.[11] Kievarinpito eli majoitushuoneisto, krouvi ja hollitoiminta talleineen, kärryvajoineen ja heinälatoineen on vaatinut useamman rakennuksen ja mikään näistä ei välttämättä ole säilynyt nykypäiviin asti lukuunottamatta Viksbergin pihapiirissä olevaa, aitaksi kutsuttua kaksikerroksista erikoislaatuista rakennusta (**27a; luokka 1**). Kievari-krouvin sijaintipaikkakaan ei ole täysin selvä.

Hyrylä sijaitsi liikenteellisesti tärkeällä paikalla, Helsinki-Hämeenlinna -tien ja siitä Mäntsälän kautta Hollolaan vieneen reitin risteyksessä. Tänne tulivat myös tiet Sipoosta ja Nurmijärveltä (ks. tarkemmin Tuusulan historiallinen tiestö).

Viksbergin päärakennus on komea, pitkänurkkainen, paritupapohjaan perustuva hirsirakennus. Sen vanhin osa on vuodelta 1820,[12] mutta rakennuksen eteläpäätä on myöhemmin jatkettu salilla ja kahdella kamarilla. Talo on säilyttänyt vanhoja yksityiskohtiaan, kuten itäseinän sileää pystyvuorausta. Päärakennuksen lisäksi pihapiirissä on kaksi hirsiaittaa, joista toinen on pitkin poskin varustettu luhti (**27d; luokka 1**) ja toinen vellikellolla varustettu vilja-aitta (**27b; luokka1**). Pihan erityisin rakennus on kuutiomainen, vuonna 1793 rakennettu kaksikerroksinen, pitkänurkkainen aitaksi[13] kutsuttu piharakennus (**27a; luokka1**), joka on mahdollisesti ollut kievarin majoitushuoneisto kunnes kievarinpito siirtyi 1860-luvulla kauppias Karttusen kontolle.[14]. Rakennuksen kaksikerroksisuuden[15] voinee liittää Uudellamaalla 1800-luvun vaihteen molemmin puolin levinneeseen, rakentamisen valtalinjasta poikenneeseen kaksikerroksisten rakennusten, niin asuintalojen kuin makasiinien perinteeseen, jolle taustavaikutin löytynee seudulla kiertäneistä pohjalaiskirvesmiehistä - toisaalta rakennustapa liittyy myös kievaritoimintaan: Mäntsälän Ohkolassa kievarina toiminut Kylä-Hemmilä on myös kaksikerroksinen.[16] Pihan navetta on purettu 1950-1uvulla[17] mutta pihapiirin ulkopuolelle jäänyt riihi (**27c; luokka1**) läpiajettavine luuvineen ja päätylatoineen on vielä olemassa ja hyvässä kunnossa.

Puistomaista pihaa kaunistavat lukuisat koivut. Talolle johtaa maantieltä kuusikuja, joka rajaa myös vanhaa puutarhamaata. Pihapiiri on säästynyt merkittäviltä muutoksilta, vaikka ympäristö on uudistunut täysin. Osayleiskaavassa pihapiiri rajattu ja merkitty sr(14)-merkinnällä.

Viksbergin rakennukset ovat rakennushistoriallisesti mielenkiintoinen osa Tuusulan 1800-luvun alun rakennuskulttuuria. Pihapiiri rakennuksineen on rakennushistoriallisesti ja historiallisesti arvokas. 1 LUOKAN KOHDE.

9 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 8-9.
10 Kotiseutumme Tuusula-kirja, s. 421 Lönngren.
11 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III, s. 346-349.
12 Kotiseutumme Tuusula kirja, s. 421-422.Lönngren.
13 Kotiseutumme Tuusula-kirja, s. 421. Vuosiluku. Omistajan antama käyttötarkoitus (aitta) poikkeaa Härön antamasta (asuinrakennus).
14 Antti Rosenbarg, Suur-Tuusulan historia III, s. 346-348
15 Teppo Korhonen, ARS 2, s. 28.
16 Vähätalo, havainnot Keski-Uudenmaan rakennuskannasta olevasta ja puretusta.
17 Härö, tieto varmentamatta.

27. Viksbergin eteläpääty. PS.

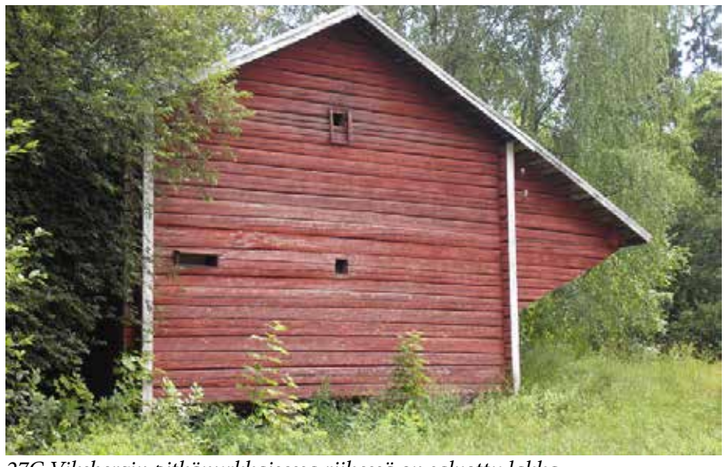
27C Viksbergin riihi ja latorivi.

27 Viksbergin päärakennus, vasemmalla uudempi sali- ja kamarijatkos.

27A Viksbergin aitta ja matala luonnonkivijalka.

27C Viksbergin pitkänurkkaisessa riihessä on salvottu lakka.

27A Viksbergin aitta, jota on arveltu myös vierastuvaksi. PS.

Keskellä 27 D, Viksbergin luhti ja oikealla 27 B, vilja-aitta.

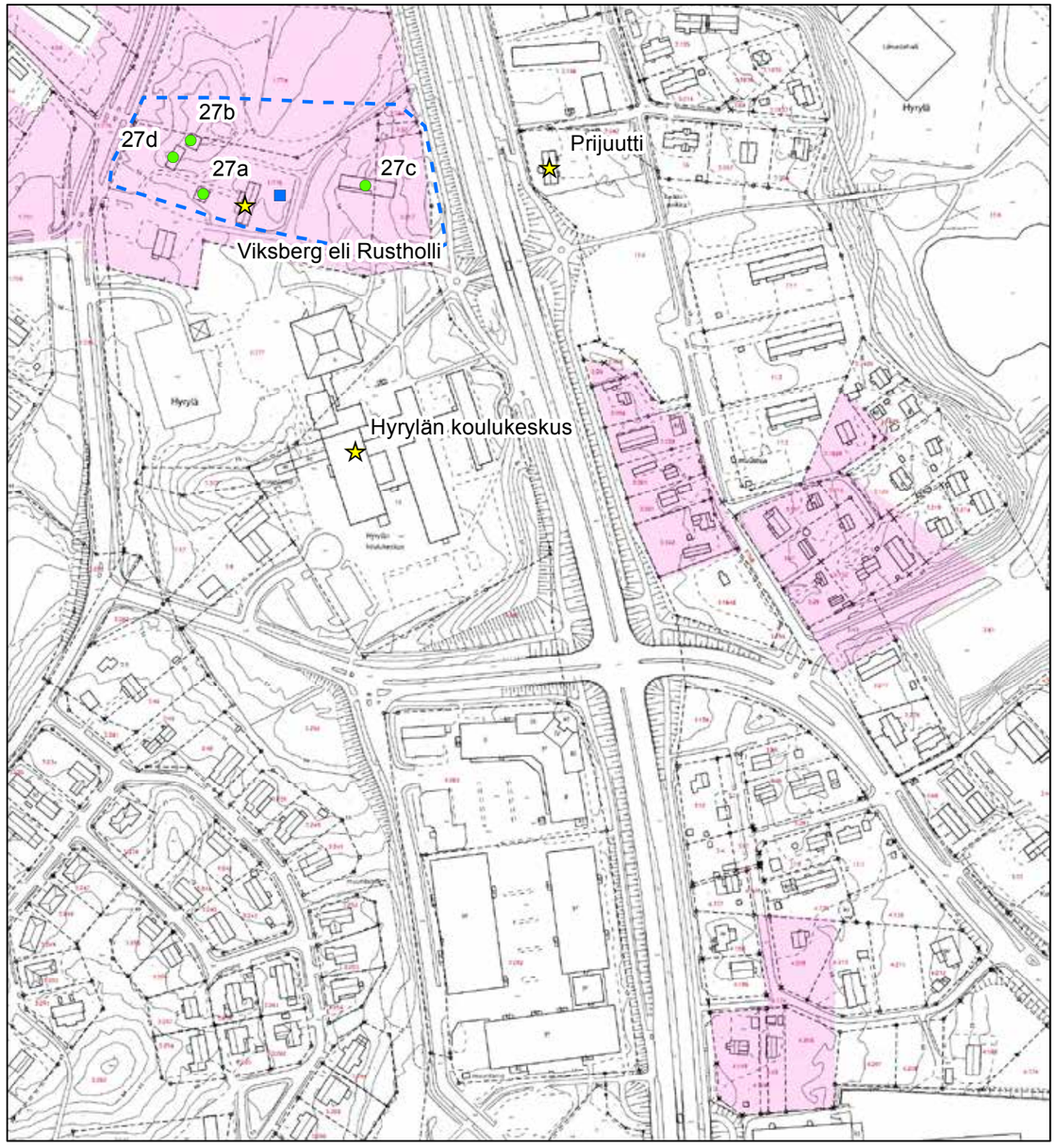
27 Viksbergin aittarakennukset ja rapattu autotallirakennus 1950-luvulta.

27 Viksbergin pihapiiri, taustalla häämöttää talon riihen 27 C pääty.

28. Prijuutti

Tämä kaunis rakennus sijaitsee maantien varressa Hyrylän keskustan eteläpuolella. Prijuutin eli Rauhalinnan rakennutti kauppatalo-si Turusta muuttanut ja Hyrylän kievarin pitäjän Amanda Lindbergin nainut kuopiolainen Alexander Karttunen, josta tuli Hyrylän ensimmäinen maakauppias. Karttuset pyörittivät yhdessä kievaria vuodesta 1849 lähtien ja vuodesta 1863 lähtien myös maakauppaa, jonka pitämiseen he saivat luvan pitkällisen taistelun jälkeen. Tätä ennen Alexander oli toiminut kauppaneuvos Gaddin asiamiehenä ja toimittanut tarvikkeet Hyrylän venäläiseen varuskuntasairaalaan. Karttuset ostivat Rauhanlinna -nimellä kulkeneen palstan Postin eli Knuuttilan tilalta vuonna 1870. Rauhalinna eli Karttusen maakaupan 2,44 hehtaarin tontti oli jo tätä ennen ollut heillä vuokralla vuodesta 1854 lähtien ja asuinrakennuksen eli Rauhanlinnan he olivat rakennuttaneet 1855-56.[18]

© Tuusulan pohjakartta 2016

- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

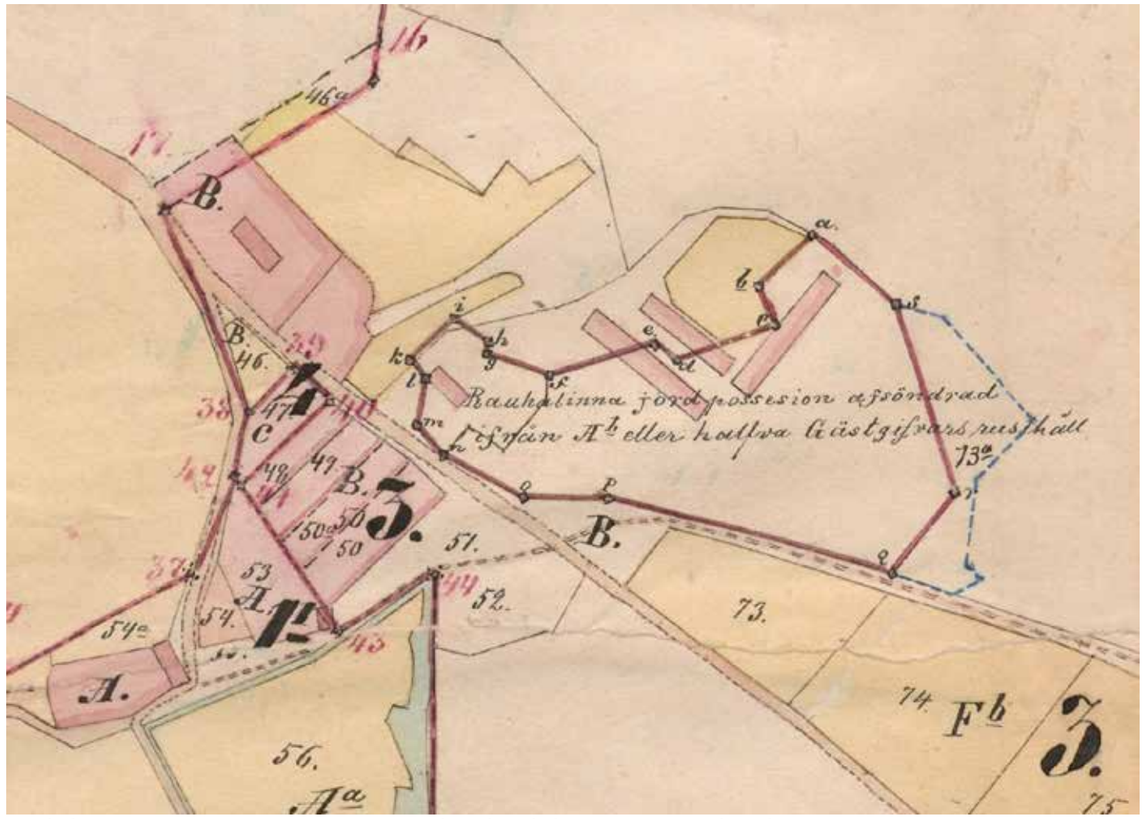
0 30 60 120 Metriä

N

18 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirja XXII, s. 84-86.

Prijuutin tienoilla on 1780-luvulla ollut pari aittaa tai muuta varastorakennusta.
Hyrylä / Skavaböle; Egokarta med beskrifning 1778-1780 (B50:1/2-10). KA.

Rauhalinna ja naapurusto vuonna 1900. Hyrylä / Skavaböle; Isojaon järjestelystä kart-
ta ja asiakirjoja 1900-1900 (B50:1/20-35). KA.

Karttunen on mahdollisesti sekä pitänyt kauppaa että asunut talossaan. Hänellä oli suorat yhteydet pietarilaisiin kauppahuoneisiin vaimonsa sisarusten kautta. Karttusen kuoltua vuonna 1877 Rauhanlinna siirtyi kokonaisuudessaan hänen Amanda-vaimonsa haltuun. Amanda solmi avioliiton varuskunnan everstiluutnantti Bourchtynin kanssa 1891 ja kun aviopari kuoli vuonna 1908, siirtyi tila everstin pojan haltuun, joka myi kiinteistön samana vuonna Venäläiselle Hyväntekeväisyysyhdistykselle Suomessa ry:lle.[19] Rauhanlinnassa toimi tästä eteenpäin venäläinen lastentarha ja myöhemmin vanhusten kesäkoti. Tältä ajalta on peräisin myös Prijuutti-nimi; venäjän sana prijut tarkoittaa suoja/hoivapaikkaa mutta myös lastenkotia. Pihapiiriin kuului tuolloin myös Rauhanlinnaa vanhempi maalaistalo, joka korjattiin pikkulasten taloksi - se sijaitsi päärakennuksen päädystä rakennuksen mitan verran eteläänpäin ja pitkä sivu Rauhanlinnan päätyä vasten. Toiminta jatkui kesään 1967 asti, jonka jälkeen se loppui tyystin. Tuusulan kunta osti Prijuutin vuonna 1973 kaikkine rakennuksineen - aitta piti jäädä myyjälle, siirtoehdolla. Ostoa seuranneet vuodet kiisteltiin puretaanko rakennus piharakennuksineen vai kunnostetaanko se johonkin käyttöön. Lopulta kaikki muut piharakennukset paitsi keittiörakennus purettiin; keittiörakennuksen vuoro tuli vasta vuonna 2002.[20] Syksyllä 1976 talo piharakennuksineen päätettiin laittaa vuokrattavaksi, jolloin keraamikot Leena Paloheimo ja Anna-Maria Osipow vuokrasivat talon piharakennuksen eli vanhan keittiörakennuksen kera työskentely- ja asuintiloikseen 25 vuodeksi. Samalla he kunnostivat rakennuksen ja liittivät kunnan vesijohtoverkkoon. Vuokralaiset poistuivat vuonna 2003, mikä käytännössä päästi vandaalit valloilleen: ikkunat ja uunit särjettiin, lattioilla poltettiin nuotioita kunnes ikkunat peitettiin vanereilla.[21]

Prijuutti on rakennettu kahdessa vaiheessa. Pohjoisimmat kuusi huonetta on ryhmitetty yhtenäisen sydänseinän varaan, kun sen sijaan eteläpään kaksi huonetta poikkeavat niistä leveydeltään. Myös ikkunat ovat erilaisia, eteläpäässä ne ovat neliruutuiset, vanhassa osassa 6-ruutuiset. Eteläpää on mahdollisesti nuorempi. Tällöin myös tienpuoleinen koristeellinen, seitsenkulmainen kuisti olisi hieman myöhäisempi. Se muistuttaa Tuusulan pappilan samanlaista kuistia, joka on 1800-luvun lopulta. Pihan puolella on nyt kaksi avokuistia, joista pohjoisempi on ollut aiemmin suuri, satulakattoinen umpikuisti: vain oven päällä on ollut pieni kolmiruutuinen ikkuna ja eteläseinällä pieni kuusiruutuinen ikkuna. Kuisti on myös ollut verhoiltu samaan tapaan kuin itse rakennus. Eteläisen sisäänkäynnin kohdalla ei ole ollut alunperin muuta kuin rappukivi.[22] Hirsirakennus on yksikerroksinen ja satulakattoinen. Erittäin leveä (10 tuuman lautoja) vaakaponttivuoraus on tyylillisesti vielä empireä, mutta ikkunoiden rikasmuotoiset kehyslaudat viittaavat venäläiseen kansanrakentamistapaan koristella puurakennuksia runsailla ikkunankehyksillä.

Rakennuksen julkisivu on tärvelty hiekkapuhaltamalla aiemmat maalikerrokset pois ja maalaamalla karvaisiksi muuttuneet panelit paksulla lateksikerroksella. Eteläpäädyssä on rakennettu valesokkeli, josta on todennäköisesti rakenteellista haittaa. Rakennus on uhanalainen. Rakennuksesta puuttuvat vesikourut ja syöksytorvet mikä edesauttaa rakennuksen hidasta tuhoutumista: molemmat on mahdollista asentaa rakennuksen historiallisen arvon siitä kärsimättä. Myös piha kaipaa raivausta pensaista ja liian lähelle kasvaneista puista.

Prijuutin pihapiirissä kasvaa runsaasti kulttuurisidonnaisia kasveja, mutta varsinaiset istutukset on vuosien saatossa kadonneet. Talousrakennuksia ei pihapiirissä enää ole ja ympäristö on radikaalisti muuttunut - lähinnä sijaitseva kulttuurikohde. Viksberg on kaukana monikaistaisen tien takana. Prijuutin uudiskäyttö edellyttää toimimista ja käyttötarkoituksen hakemista rakennuksen ehdoilla. .

Prijuutista on laadittu rakennusinventointi keväällä 2015, missä rakennuksen kunto paljastui oletuksia huomattavasti paremmaksi.

Prijuutti on rakennus- ja paikallishistoriallisesti poikkeuksellisen arvokas KOHDE. Sillä on suurta arvoa Hyrylän taajaman maisemassa ja historiassa. 1 LUOKAN KOHDE.

19 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III, s. 270-271. Rosenberg on käyttänyt luotettavia lähteitä.
20 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirja XXII, s. 94 kuvateksti.
21 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirja XXII, s. 92-96.
22 Matias Korkiavuorim Tuusula-seuran aikakirja XXII, kuvat s. 90 ja 95.

28 Prijuutin pihalla on rehevää kasvustoa, joka koostuu luonnonkasveista ja puutarhakarkulaisista.

27 Prijutin eteläpääty venäläiseen koristeluperinteeseen liittyvine ikkunanpäällyksineen.

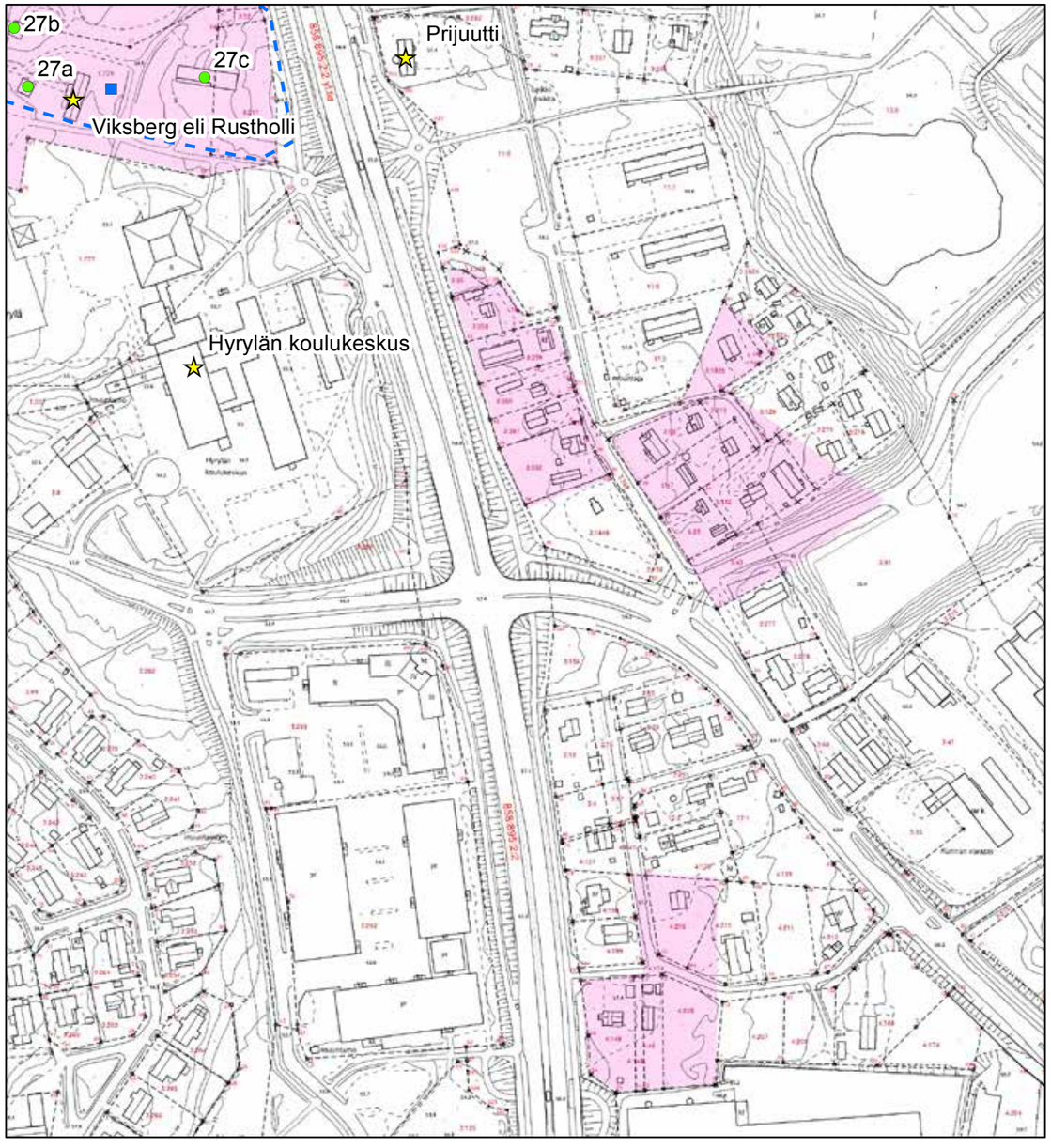
28. Prijuutin umpeenlevytetty lasikuisti.

28. Prijuutin sisääkäynnit. Vasemmanpuoleisessa sisäänkäynnissä ei ole ollut alkujaan katosta ja oikeanpuoleinen on ollut suurehko umpikuisti. PS.

241. Fallbackantien asutus

Fallbackantien kerroksellinen asutus, joka muodostuu kolmesta erillisestä alueesta. Alueen asutus on muodostunut 1920-60-lukujen aikana. Erityisen hieno on 241A eli Ajomiehentien kokonaisuus. 3 LUOKAN ALUE.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 30 60 120 Metriä

N

241A. Ajomiehentie 1 ja alkuperäiset kuusiruutuiset ikkunat.

Fallbackantie241a eli Ajomiehentien tiiviihkö ja usean aikakauden rakennuskantaa sisältävä omakotialue. Ajomiehentie 1 1920-luvun alusta on alueensa helmi.

241A. Ajomiehentie 1:n piharakennus.

241A Ajomiehentie 4.

241A. Ajomiehentie

Ajomiehentie 8

Santamaankuja 17.

Ajomiehentie 12.

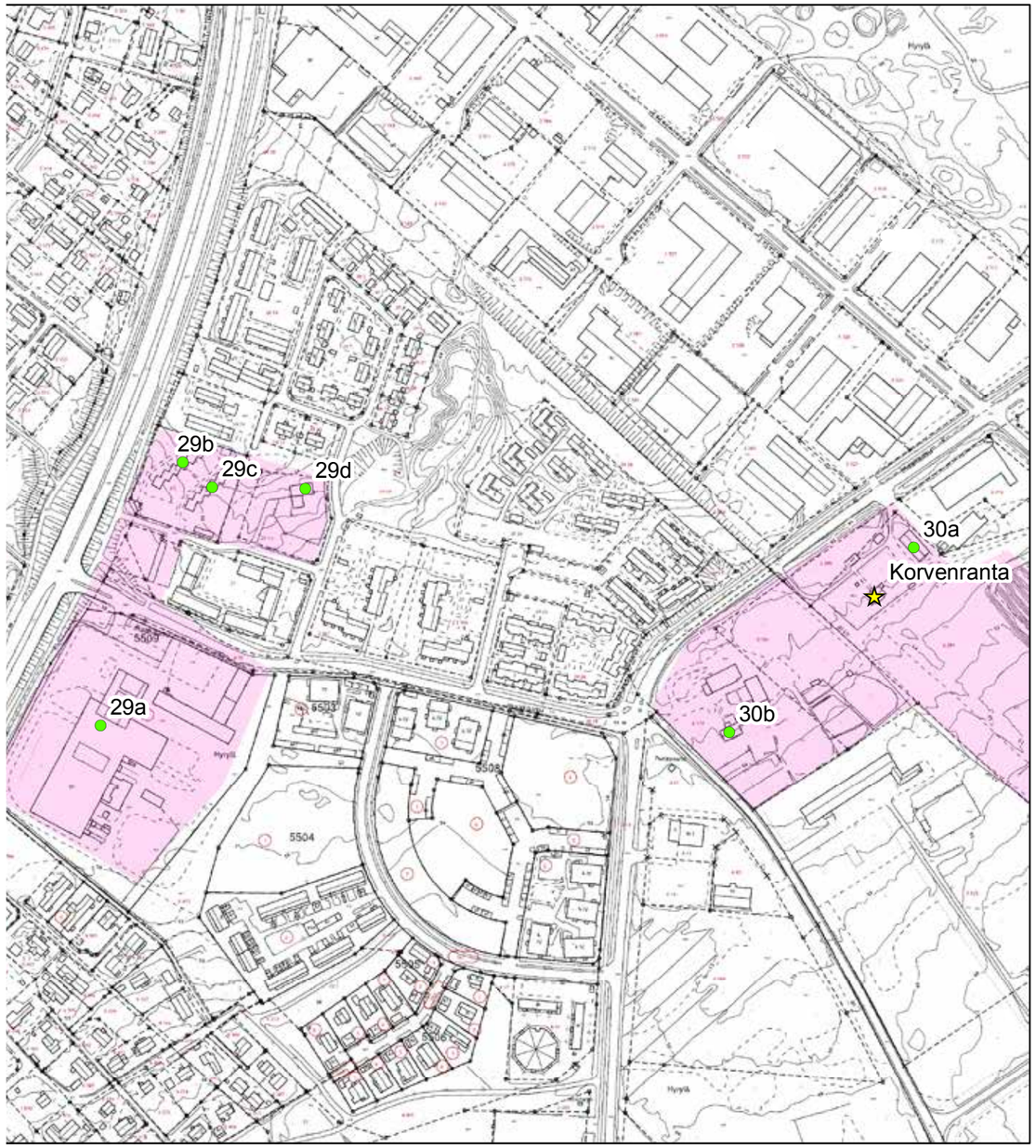
Santamaankuja 12 ja 14. Punainen rakennus on 14:n ulkorakennus.

Santamaankuja 12 ja 14. Keltainen oikeassa reunassa on 14. Asuin- ja talousrakennuksissa näkyy edelleen hyvin perinteinen yhden huoneen syvyinen rakennusrunko.

29. Amer-yhtymä

Amer-yhtymän Hyrylän tehtaat (29a; luokka 1) sijaitsevat Helsingistä tulevan maantien varressa, Hyrylän eteläosassa. Ne ovat Jokelan tulitikkutehtaan ohella esimerkki sotien jälkeisestä korkeatasoisesta teollisuusrakentamisesta ja siihen liittyvästä asuinrakentamisesta. Alueen rakennukset on suunnitellut arkkitehti Esko K. Mäkelä. Tehdasrakennus on asemakaavassa varustettu sr-16 merkinnällä.

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

0 45 90 180 Metriä

N

Vuonna 1954 valmistuivat tehtaan pohjoispuolella olevat kaksikerroksiset, pulpettikattoiset rivitalot (**29 b ja c; luokka 1**), jotka limittäin sijoitettuina muodostavat asemakaavallisesti sahalaitakuvion. Asemakaavassa talot pihoineen on rajattu ja varustettu sr-6 merkinnällä. Sahanteräkattoinen tupakkatehdas valmistui seuraavana vuonna ja pohjoispäässä oleva konttoriosasto vuonna 1965. Rakennus koostuu kahdesta pääosasta, joista toinen on konttori-, toinen varsinainen tuotanto-osasto. Korkeamman konttoriosaston julkisivua on jäsennelty valokuilulla, mainittu sahanteräkatto on tehdasosan tunnusmerkki. Nykyisin päiväkotina toimiva, alueen pohjoisreunalla sijaitseva tehtaan johtajan asuinrakennus (29d; luokka 2) valmistui sekin vuonna 1955. Pulpettikattoinen, rapattu tiilitalo jatkaa ilmeeltään rivitalojen linjaa. Tehtaan lisäksi kokonaisuus käsitti lämpökeskuksen ja vedenpuhdistamon. Asuinrakennukset ovat säilyttäneet alkuperäisen ilmeensä. Tehdasta laajennettiin 1957, jolloin rakennettiin voimalaitos, kirjapaino, metalli- ja puutyöpaja sekä lisää ulkovarastoja. Tehdasalue säilyi yhtenäisenä aina 2010-luvulle asti, jolloin ulkovarastot, lämpökeskus ja vedenpuhdistamo purettiin uuden asuinalueen tieltä. Uudempi rivi- ja kerrostaloasutus on 2000-luvun alussa korvannut tehtaan taustalla näkyneen metsän tiiviillä asuinrakennus-siluetilla.

Tehdasalue on myöhemmin laajentunut itään, mutta nämä 1950-luvun rakennukset muodostavat yhä yrityksen julkisivun tielle päin. Hyvin säilynyt tehdasalue on merkittävä osa Tuusulan 1950-luvun teollisuushistoriaa. Konserniin kuului myös Kukkameri Oy kasvihuoneineen Itäisen kehätien varrella ja nykyisin nämä tunnetaan Pirilän kukkatalona.[23]

Amer-yhtymän rakennukset ovat arkkitehtonisesti korkeatasoisia. Ne edustavat Tuusulan myöhempää teollisuuden rakennuskantaa, ja maisemallisesti ne ovat oleellinen osa Hyrylän taajamaympäristöä. 1 LUOKAN KOHDE.

29A Amerin tupakkatehtaan konttorirakennus ja maamerkkinä toimiva savupiippu.

29A Tupakkatehtaan yksi tunnusomaisimpia piirteitä on ylävaloa aikanaan tuonut sahalaitakatto, joka pystylape on lasi, vino lape pellitetty.

29A Amerin tupakkatehdas.

23 Marja-Leena Simola, Tuusulan aikakirjat XVI, s. 53-63.

29B Amerin läntinen rivitalo on porrastettu puustoiseen rinteeseen.

29C Amerin itäinen rivitalo ja kahdesta eri materiaalista jäsennellyt julkisivut. Samoja materiaaleja: tummaksi petsattua puurimaa ja vaaleaksi rapattua pintaa käytti jo Alvar Aalto 1930-luvulla omassa talossaan Munkkiniemen Riihitiellä.

29C Amerin itäinen rivitalo toisesta suunnasta katsottuna näyttää vain rapatun pinnan.

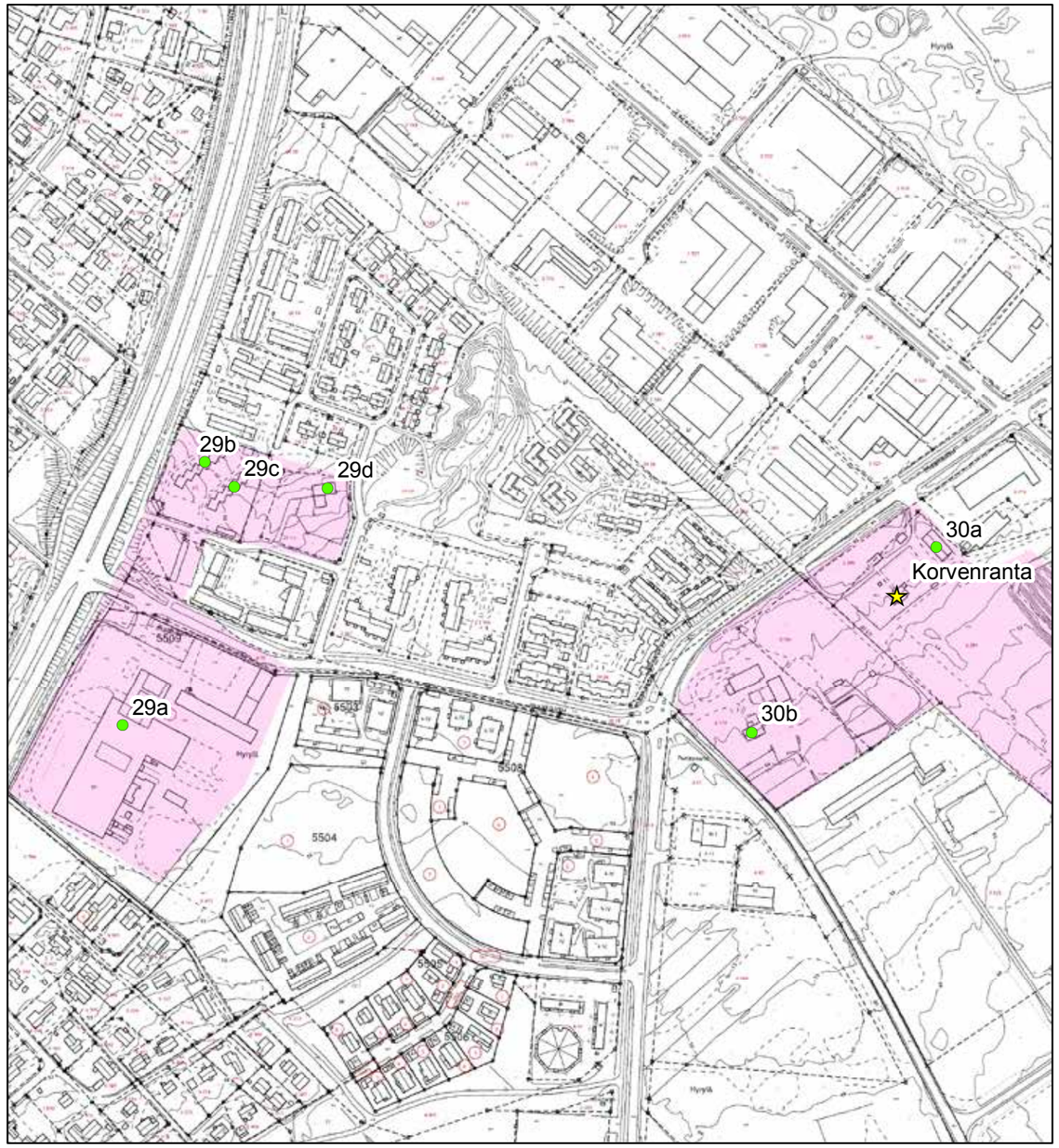
29B Amerin läntisen rivitalon eteläpääty.

29D Tehtaanjohtajan huvila toistaa rivitalojen materiaalimaailmaa mutta väritys on erilainen. Huvila on toiminut päiväkotina.

30. Korvenranta ja Korkki

Korvenrannan tila on erotettu vuonna 1928[24] Ali-Jussilasta. Se sijaitsee joitakin satoja metrejä Tuusulantien itäpuolella, teollisuusalueen ja vähitellen tihenevän rivitaloasutuksen puristuksessa.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 45 90 180 Metriä

N

24 Tuusulan kiinteistörekisteri.

Vuosina 1932-33 rakennettu asuinrakennus on poikkeuksellisen kaunis ja korkeatasoinen maatilarakennus. Sen on suunnitellut tamperelainen arkkitehti Ritva Liimatainen isännän “tupakka-askin” kanteen luonnostelemien toiveiden perusteella. Osayleiskaavassa asuinrakennus on varustettu sä-merkinnällä. Myös kymmenen vuotta nuorempi sementtitiilinen navetta (**30a; luokka 2**) on Liimataisen piirtämä.[25]

Asuinrakennus on puolitoistakerroksinen hirsitalo. Jyrkähköllä satulakatolla on frontoni ja sen edessä avokuisti ja parveke. Pystyvuoratun rakennuksen ikkunat ovat varsin pieniruutuisia ja korkeita. Talo on alunperinkin ollut väriltään kellertävä, yksityiskohdat valkoisia. Talon toiseen päähän on myöhemmin rakennettu pieni vilpola. Alakerta sisältää hallin ympärille ryhmitetyt neljä huonetta. Yläkertaa ei aluksi rakennettu valmiiksi.

25 Härö: tieto arkkitehdistä ja suunnittelumetodista. tietolähde varmentamatta.

Korvenrannan päärakennuksessa on näyttävä ikkunasommitelma pihan puolella.

Korkki
Korkin tila on erotettu vuonna 1919 Yli-Jussilan[26] tilasta ja sen omisti vuoteen 1936 asti Adolf Oskar Lindqvist, joka oli lähtöisin Ruskelasta. Tilan päärakennuksen **(30b; luokka 3)** oli rakennuttanut Adolfin Oskari-veli, joka oli tilan aiempi omistaja. Ulkomuodoltaan satulakattoinen ja suorakaiteenmuotoinen rakennus muistutti alkuperäisessä asussaan 1910-20-luvulle tyypillisiä mallitilojen päärakennuksia. Tämä asuinrakennus on edelleen olemassa tilalla pääosin alkuperäisen muotoisena mutta julkisivuiltaan jonkin verran muodistettuna.[27] Tilalla on myös navetta ja tallirakennukset. Suurin osa Korkin maista on myyty pois, vaikka tilalla harjoitetaan edelleen tallintoimintaa.

Kahden 1920-30-luvun vaihteen uudistilan muodostama kokonaisuus, joka edustaa katoavaa Hyrylän maasseutua. 2 LUOKAN KOHDE.

26 Tuusulan kiinteistörekisteri.
27 Sinikka Lehtikari-Autio, Tuusula-seuran aikakirjat XIV, sl 83-85. Lindqvist oli artikkelin kirjoittajan äidinisä.

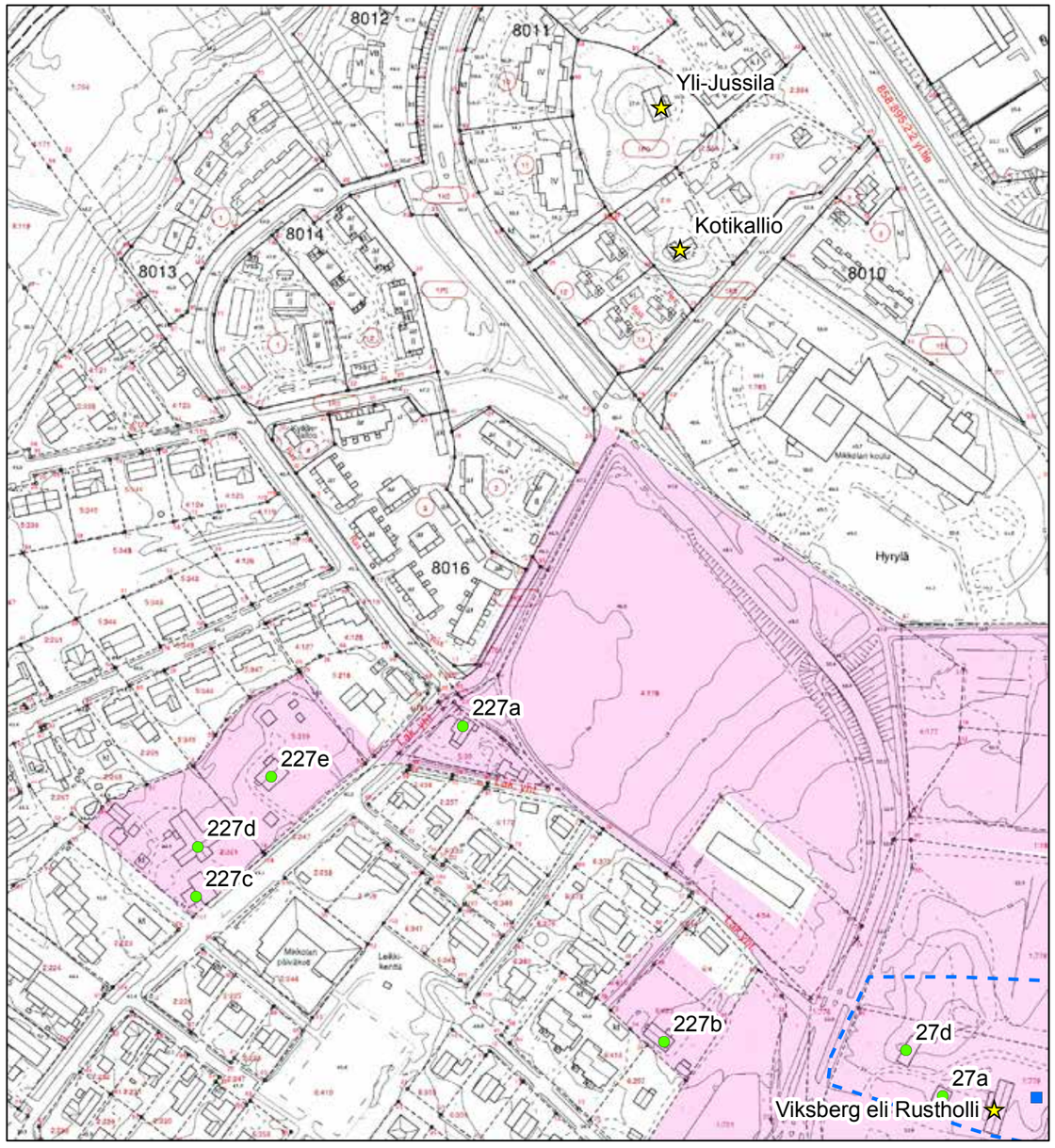

Korkin päärakennus.

222. Kotikallio

Kotikallio on lohkottu Yli-Jussilasta vuonna 1912.[28] Tilan asuinrakennus on kivijalan perusteella 1800-luvun alkupuolelta; kivet eivät ole säännöllisiä lohkokiviä vaan lohkareista lohkottuja murikoita. Hirsirakenteisessa talossa on lyhyet nurkat, joten se ei ole kuitenkaan 1700-luvun rakennuskantaa. Kotikallio on paikoillaan jo 1870-luvun alun venäläisessä topografikartassa. Talo on muodoltaan vinkkeli: pidemmässä siivessä on neljä ikkunaa, jotka on sijoitettu parittain. Pituuden perusteella ei ole paritupa vaan pikemmin keskeistupa ja lyhyempi siipi on rakennettu myöhemmin. 1 LUOKAN KOHDE.

Kotikallio ja Yli-Jussila
Kahden kauniisti säilyneen maalaistalon ja maaston hieno kokonaisuus kerrostalokorttelin kupeessa.

28 Tuusulan kiinteistörekisteri.

222 Kotikalliossa on perinteinen, yhden huoneen syvyinen runko.

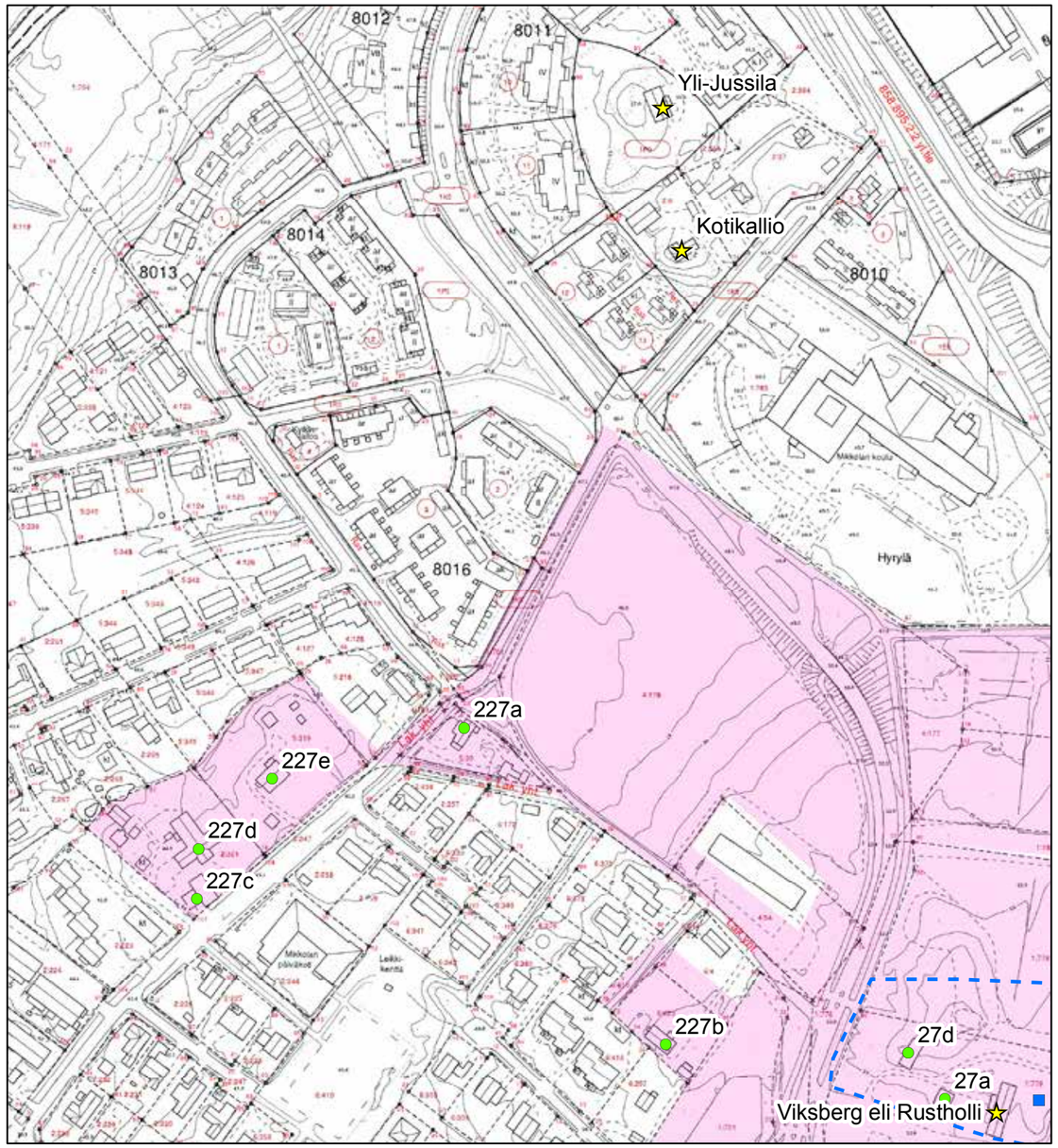
222 Kotikallio, vinkkeli lisäosa piiloutuu hyvin talon ja kasvillisuuden taakse.

226. Yli-Jussila

Ratsutilana 1600-1690-luvulla ollut Jussila (Rn:o 2) siirtyi vuonna 1690 Ruskelan Borgmannin rusthollin augmentiksi ja jaettiin 1760-luvulla kahtia Ali-Jussilaksi ja Yli-Jussilaksi (Vähä-Jussila). Yli-Jussila kuului 1850-luvulla talonpoika Karl Adolf Henrikssonille ja tuohon aikaan tilaan kuului myös Korkin torppa. Talo vaihtoi omistajaa useamman kerran kunnes 1900-luvun alussa omistajaksi tuli Karl Lindqvist perheineen; perheen pojista kaksi ryhtyi liikennöitsijäksi ja toisen heistä tytär päätyi naimisiin Paijalan Klaavolan pojan kanssa, jolloin syntyi Klaavolan linja-niminen liikenneyhtiö. Yli-Jussila jäi perheen kahdelle pojalle, jotka lopulta myivät tilan Juho Niukkaselle[29] 10.3.1940.[30]

Niukkanen oli Maalaisliiton kansanedustaja, joka toimi pitkään ministerinä: vuosina 1921-54, mm. maatalousministerinä, valtionvarainministerinä, puolustusministerinä. Niukkanen myös viljeli Yli-Jussilan tilaa. Niukkaset omistivat Yli-Jussilan aina vuoteen 1975, jolloin Niukkasen lesken kuoltua tila rakennuksineen myytiin Kurjen[31] säätiölle, joka siirsi tilan Tuusulan kunnan haltuun. Tilasta on jäljellä vain päärakennus. Niukkanen rakennutti mailleen vuonna 1945 viljamyllyn nimellä Hyrylän Mylly Oy. Tämä mylly määräaloineen myytiin vajaa vuosikymmen Niukkasen kuoleman jälkeen eli vuonna 1962 Osuuskauppa Ahomaalle, jonka hallussa mylly toimi aina vuoteen 1988 asti. Uusi Omistaja HOK kiinteistöt puratutti myllyn siiloineen vuonna 1993 ja tilanne tuli suuri kauppakeskus niin sanottu Hyrylän Portti.[32]

Yli-Jussilan hirsirunkoisen[33] talon on rakennuttanut Artturi Jussila vuonna 1930 ja se edustaa ajalleen tyypillistä uusklassismia. Pääkerroksen 6-ruutuiset ikkunat, kaarevat haukkaikkunat pitkillä sivuilla pääkerroksen ikkunoiden välissä ja lasikuisti antavat rakennukselle omaleimaisen ja arvokkaan ilmeen. Talon loiva kattokulma on klassismille tunnusomainen piirre, mikä antaa Yli-Jussilalle erityisen arkkitehtonisen arvon. **1 LUOKAN KOHDE.**

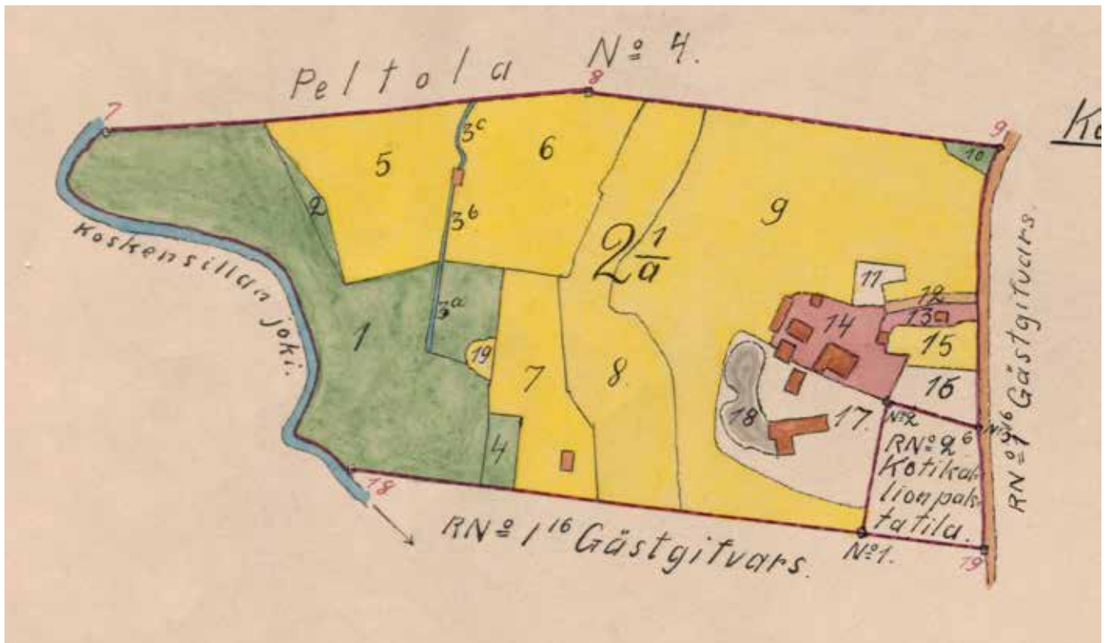
© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

0 25 50 100 Metriä

N

29 Sirkka-Liisa Iivonen, Tuusula-seuran aikakirjat XI, s. 41.
30 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirja VIII, s. 11.
31 Kotiseutumme kirja, s. 204.
32 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirjat VIII, s. 11.
33 Suomen pienviljelijät IV, Uusimaa, s. 682.

Yli-Jussilan pihapiirissä on ollut runsaasti rakennuksia, jäljellä on vain päärakennus.
Hyrylä / Skavaböle; 0,3177 N:o 2 Yli-Jussila, RN:o 2:13-14, lohkominen 1919-1919 (B50:1/45-49). KA.

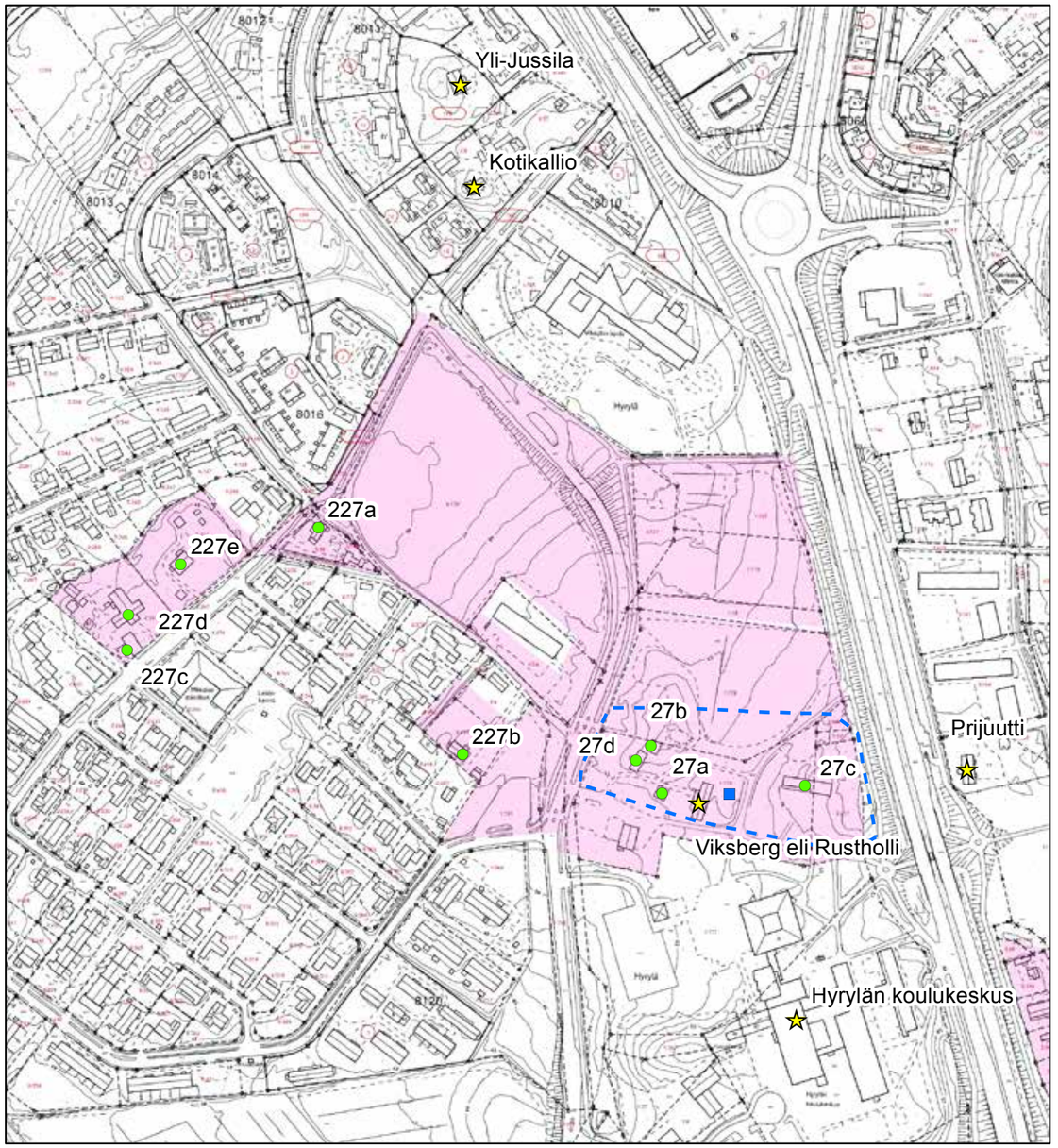
226 Yli-Jussila on erittäin hyvin säilynyt uusklassistisessa ulkomuodossaan.

226 Yli-Jussilan uusklassistisen lasikuistin edessä olevat puut ja pensaat tulisi poistaa.

227. Vanha Hyrylän maalaiskylä ja 27. Viksbergin pihapiiri

Hyrylän maalaiskylän vanha, alkuperäinen kyläkeskus on sijainnut nykyisin Mikkolana tunnetun alueen tienoilla, alkujaan Viksbergin, Ali-Jussilan ja Yli-Jussilan yhdistävän kylätien varrella ja sen keskeisenä tunnusmerkkinä on ollut edelleen jäljellä olevan peltoaukean ja tielinjausta Tuusulanjoen puolella reunustavan asutuksen välinen vuoropuhelu. Peltoaukeasta olisi syytä saada osa säilymään maisemallisesti tärkeänä avoimena ja rakentamattomana alueena joko maisemapeltona, avoimena viheralueena Tapiolan keskuspuiston tapaan tai vaikka viljelypalstoina.

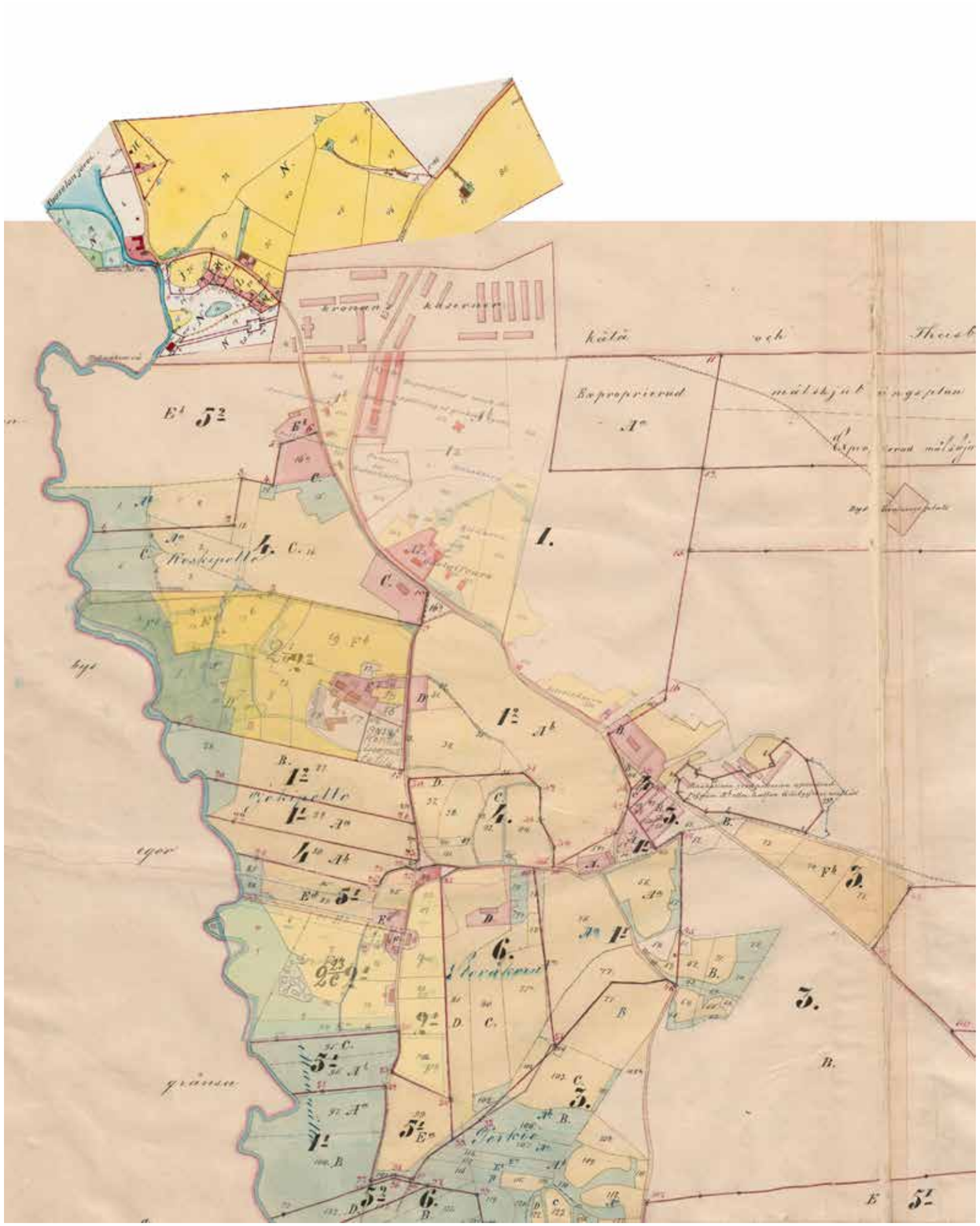

© Tuusulan pohjakartta 2016

- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 40 80 160 Metriä

N

Hyrylä on jakautunut maaseutukylään ja varuskuntakylään 1900-luvun alussa. Yhdistetty kartoista: Hyrylä / Skavaböle; Isojaon järjestelystä kartta ja asiakirjoja 1900-1900 (B50:1/20-35), Hyrylä / Skavaböle; Gästgifvars, N:o 1, halkomiskartta asiakirjoineen 1901-1901 (B50:1/36-41), Hyrylä / Skavaböle; 0,4362 N:o 2 Ali-Jussila, RN:o 2:30-32, lohkominen 1933-1933 (B50:1/50-54), Hyrylä / Skavaböle; 0,3177 N:o 2 Yli-Jussila, RN:o 2:13-14, lohkominen 1919-1919 (B50:1/45-49) sekä Tuusula > Hyökkälä; N:o 2 Saksa, RN:o 2:12, 3:1-11, v. al. lohkominen 1923-1923 (B49:3/7-11). KA.

Alueen polttopisteessä ja samalla rakennustaiteellisena helmenä on Rautalan asuinrakennus **Villa Posti** (**227a; luokka 1**), joka rakennettu vuonna 1901.[34] Rakennus on kauniisti entisöity laajennuksesta (kuisti?) huolimatta. Jugend-henkisessä, jo alkuaan taitekattoisessa talossa on poikkipääty, keskenään erilaisia ikkunoita: osa T-ikkunoita, muutama kolmijakoinen T-ikkuna sekä yläkerroksessa suuri, pienistä ruuduista koostuva suuri maisema-ikkuna ja punainen savitiilikatto Pystyyn rimalaudoitetut ja kahteen kerrokseen jaotellut julkisivut on maalattu keltaisiksi ja vuorilaudat sävytetty harmaanvalkoisella. Taloon on lisätty umpikuisti ja sen katolle parveke. Piharakennus on uusi ja huolellisesti suunniteltu ja hoidettu piha on aidattu talon rakennusajalle tyypillisellä lauta-aidalla (pystylaudoitus, päästään viistotut laudat).

227A Villa Posti pihan puolelta; uusi umpikuisti parvekkeineen istuu saumattomasti vanhaan taloon. 227A Villa Posti.

227A Villa Posti Mikkolan koululta nähtynä.

34 Rakennusvuosi Tuusulan rakennusrekisteri; asukkailla tietona vuosi 1920.

Mikkolan vanhan päärakennuksen viereen vuonna 1926 rakennettu **Lönnbergin** huvila (227B) on säilyttänyt alkuperäisen muotonsa ja saanut tyyliinsä sopivan laajennuksen ja ullakkokerroksen käyttöönoton 2010-luvun alussa entisöivän korjauksen ohella. Huonejärjestys on hieman mukailtu keskeistupaan perustuva järjestys, mutta perinteisen keskieteisen sijaan sisäänkäynti on toisen kamaripäädyn kohdalta.

227B Huvilan pihamaata on siivottu ja avattu; vanhat omenapuut ja marjapensaat on saaneet lisää valoa.

227B Lönnbergin huvilan taitekattoisen talon uusi umpinainen päätykuisti.

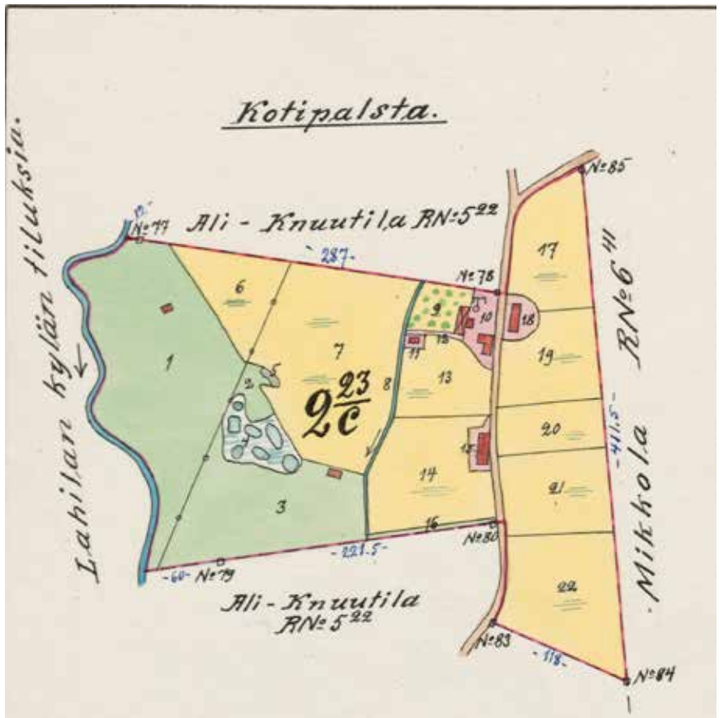

227B Lönnbergin huvila on kunnostettu ja saanut täysin uuden peltikatteen sekä uuden päätykuistin.

Ali-Jussila (**227d; luokka 3**) sijaitsee edelleen alkuperäisellä paikallaan ja sen omistajana on ollut Sjöblom-suku vuodesta 1852 lähtien. Vuonna 1880 valmistunutta päärakennusta on muutettu suhteellisen paljon takajulkisivultaan, mutta vanhalle kylätielle suuntautuva pääjulkisivu on edelleen tunnistettavissa huolimatta myöhemmistä muutoksista. On suositeltavaa palauttaa parveketta ja kuistia alkuperäisemmän oloiseksi, sillä kaunis talo ansaitsee kepeämmän ilmeen pääjulkisivuunsa. Pihassa on säilynyt pääty Jussilantiehen päin oleva talousrakennus, joka on navetta/tallirakennus[35]kärryvaja (**227c; luokka 2**) vuodelta 1880.[36] Rakennuksessa on kauniit, koristeelliset ikkunat (mahdollisesti siirretty vanhan asuinrakennuksen kuistista) ja sen sininen väritys on talousrakennukselle varsin poikkeava.

Ali-Jussilan naapurissa on Ali-Posti päärakennus (**227e; luokka 2**) vuodelta 1957[37]; lajityyppinsä tavanomainen mutta poikkeuksellisen suuri edustaja. **Alue kokonaisuutena 2 luokka.**

35 Kotikeskari 18.12.1983
36 Suuri maatilakirja III, s. 1307-1308. Kirjassa on myös kuva päärakennuksen pääjulkisivusta vuodelta 1960.
37 Tuusulan rakennusrekisteri.

Ali-Jussilan pihapiiristä on jäljellä asuinrakennus ja talli. Hyrylä / Skavaböle; 0,4362 N:o 2 Ali-Jussila, RN:o 2:30-32, lohkominen 1933-1933 (B50:1/50-54). KA.

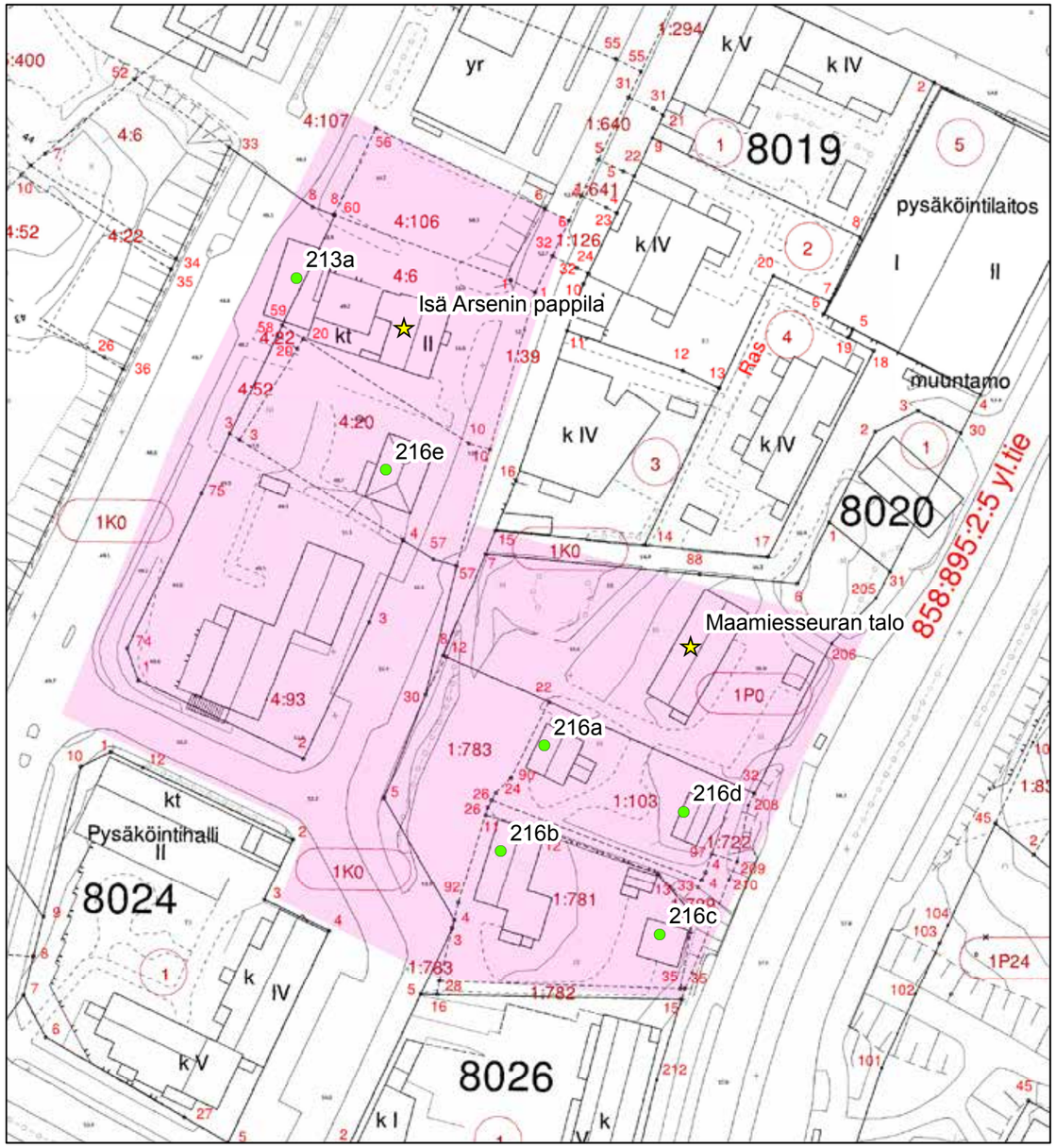

227D Ali-Jussilan päärakennuksen julkisivu kylänraitille piilottaa taakseen myöhemmän laajennuksen.

227C Ali-Jussilan kärryvaja on hieno esimerkki vanhasta 1900-luvun alun piharakennuksesta.

227E Ali-Postin päärakennus edustaa 1950-luvun maaseudun tilakeskusten suurten asuinrakennusten arkkityyppiä.

31. Maamiesseuran talo - Mäntymäki

Tuusulan Maamiesseura perustettiin vuoden 1901 lokakuussa. Omaa seurataloa ryhdyttiin puuhaamaan vasta vuonna 1905, mutta toiminnan tyrehtyessä Suomen poliittisen ja taloudellisen tilanteen takia haave raukesi ja koko yhdistyksen toiminta sammui vuosikymmenen loppuun mennessä herätäkseen uudelleen vuonna 1925 Maatalousseurojen Keskusliiton toiminnanjohtaja Jalmari Jyskeen muutettua Kellokosken Jyskelään (153). Maamiesseuran toiminta vilkaistui huomattavasti käsittäen mm. neuvontaa viljelytekniikoista ja eläintenhoidosta kokoontumisten tapahtuessa maataloissa. Oman rakennuksen yhdistys sai lahjoituksena toisen maailmansodan jälkiseuraamusten tuloksena.[38]

38 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IVs.111-116.

Mahdollisesti 1800-luvun jälkipuoliskolta oleva rakennus eli ole tyypillinen seurantalo, sillä se on Siippoon kylän Kylä-Heikkilän talon entinen, käytännössä suhteellisen nuori päärakennus, joka 1920-luvun ns. uusjaossa purettiin ja siirrettiin nykyiselle paikalleen. Siinä toimi aluksi leipurimestari Fieandtin leipomo-kahvila[39] ”Päivölä”.[40] Fieandtin konkurssin myötä rakennus siirtyi Tuusulan suojeluskunnalle, joka vuorostaan lahjoitti sen sotien jälkeen Tuusulan maamiesseuralle. Rakennuksessa oli tuolloin sekä asuin- että tuotantotiloja. Hyrylän Silkkikutomo toimi siinä 1960-luvulle asti. Rakennus palveli liiketiloina kunnes se Tuusulan kunnan omistukseen siirtyneenä muuttui yhdistystilaksi ja sai uudeksi nimekseen Mäntymäki. Suojeluskunta ja myöhemmin maamiesseura eivät ole itse juurikaan toimineet tiloissa, vaan käyttäneet niistä saamansa tulot toimintansa ylläpitämiseen.

Hirsinen, vaakavuorattu, harjakattoinen rakennus sijaitsee edustavalla paikalla Hyrylän keskustassa, varuskunnan eteläpuolella aivan maantien vieressä. Maamiesseuran talo on edustava jäänne Hyrylän liikekeskuksen varhaisvaiheista ja kertoo samalla kunnan yhdistystoiminnan historiasta. Rakennus on merkitty asemakaavaan sr-11-merkinnällä. **1 LUOKAN KOHDE.**

39 Jaakko Holma, Tuusulan aikakirjat XIX s. 93.
40 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV s. 233-234.

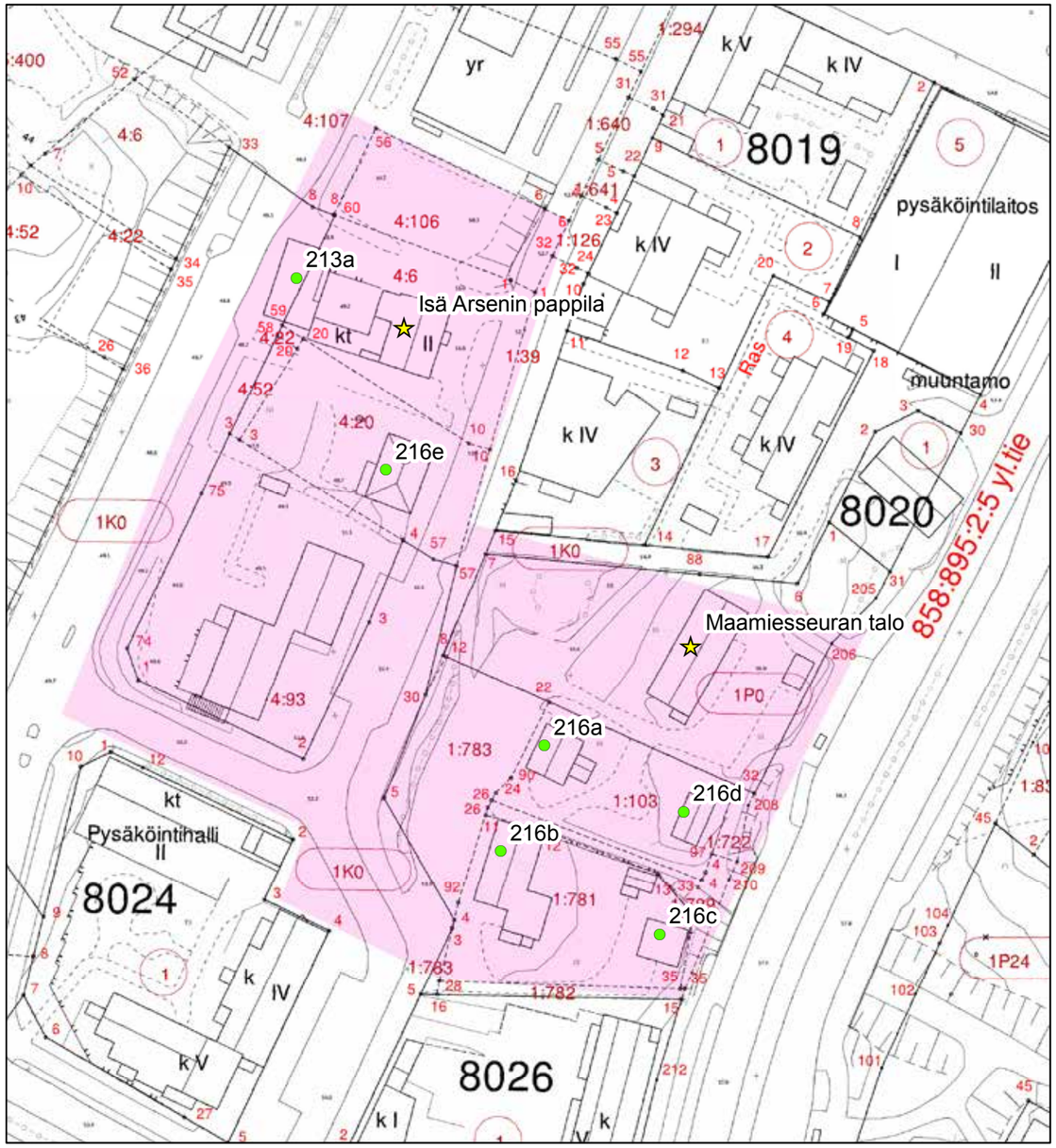
31 Maamiesseurantalo takapihan puolelta.

31 Maamiesseurantalo eli Mäntymäki kylän raitilta katsottuna.

213. Isä Arsenin pappila - Päämaja

Vuonna 1896 perustetun Hyrylän varuskunnan ortodoksiseurakunnan papiksi valittiin kanttori Arseni Razumov ja hän hankki asunnokseen huvilan Hyrylän keskustasta. Huvila käsittää luonnonkivistä muuratun kellarin, pääkerroksen ja ullakkokerroksen. Pääkerroksessa olivat eteisaula, papin työhuone, keittiö, kamari ja suuri sali. Ullakkokerroksessa lienee myös ollut muutama huone eli tavanomaiseen tapaan kylmälle ullakolle rakennetut lämpimät päätykamarit. Hyvin hoidettu puutarha oli talon takana ja pihamaalla kasvoi mm. päärynäpuita. Vuodesta 1922 lähtien pappilassa toimi Elannon kauppa, sillä isä Arseni muutti Lappeenrantaan. Nykyisin isä Arsenin huvila tunnetaan ravintola Päämajana ja sen vieressä sijainneen Worobjeffin talon paikalla on nykyisin Säästöpankin talo.

Rakennuksen nykymuoto perustuu alkuperäisille, noin 1880-90-luvun pikkukaupungin puutalorakentamisen mittasuhteille; tyyliltään talo on todennäköisesti edustanut jotain nikkarityyllä höystettyä kertaustyyliä (tyypillisimmillään uusrenessanssi ja uusklassismi). Talon ullakkokerroksessa on nähtävissä vielä alkuperäistä arkkitehtuuria: kuusiruutuiset päätyikkunat, neliruutuiset haukkaikkunat ja koristeellisesti veistetyt kattotuolien päät, ”käpälät”. Pääkerroksen aukotus ja julkisivun yksityiskohdat ovat pitkälti perintöä 1950-luvun osuuskauppa-arkkitehtuurista, joista voidaan luopua vanhemman asun palauttamiseksi. Takapihan varastorakennuksessa (**213a; luokka 3**) on 1920-luvun osuuskauppaklassismin henkeä.[41] **2 LUOKAN KOHDE.**

41 Heikki Simola, Tuusula-seuran aikakirja XIX, s. 12-13.

213 Isä Arsenin pappila on hieman irti nykyisestä katulinjasta.

213 Isä Arsenin pappilan pääjulkisivussa näkyy hyvin 1950-luvun osuuskauppa-arkkitehtuuri suurine näyteikkunoineen. Tästä arkkitehtuuripiirteestä voidaan tarvittaessa luopua.

213 Isä Arsenin pappila on tyypillinen syvärunkoinen ja loivakattoinen aikakautensa edustaja. Koristelu on vuosien saatossa alkujaan nikkarityyliin koristelusta talosta huvennut. Talon julkisivuja jäsentäneet listoitukset ja muut koristeaiheet ovat aikojen kuluessa huvenneet alkuvaiheen runsaudesta.

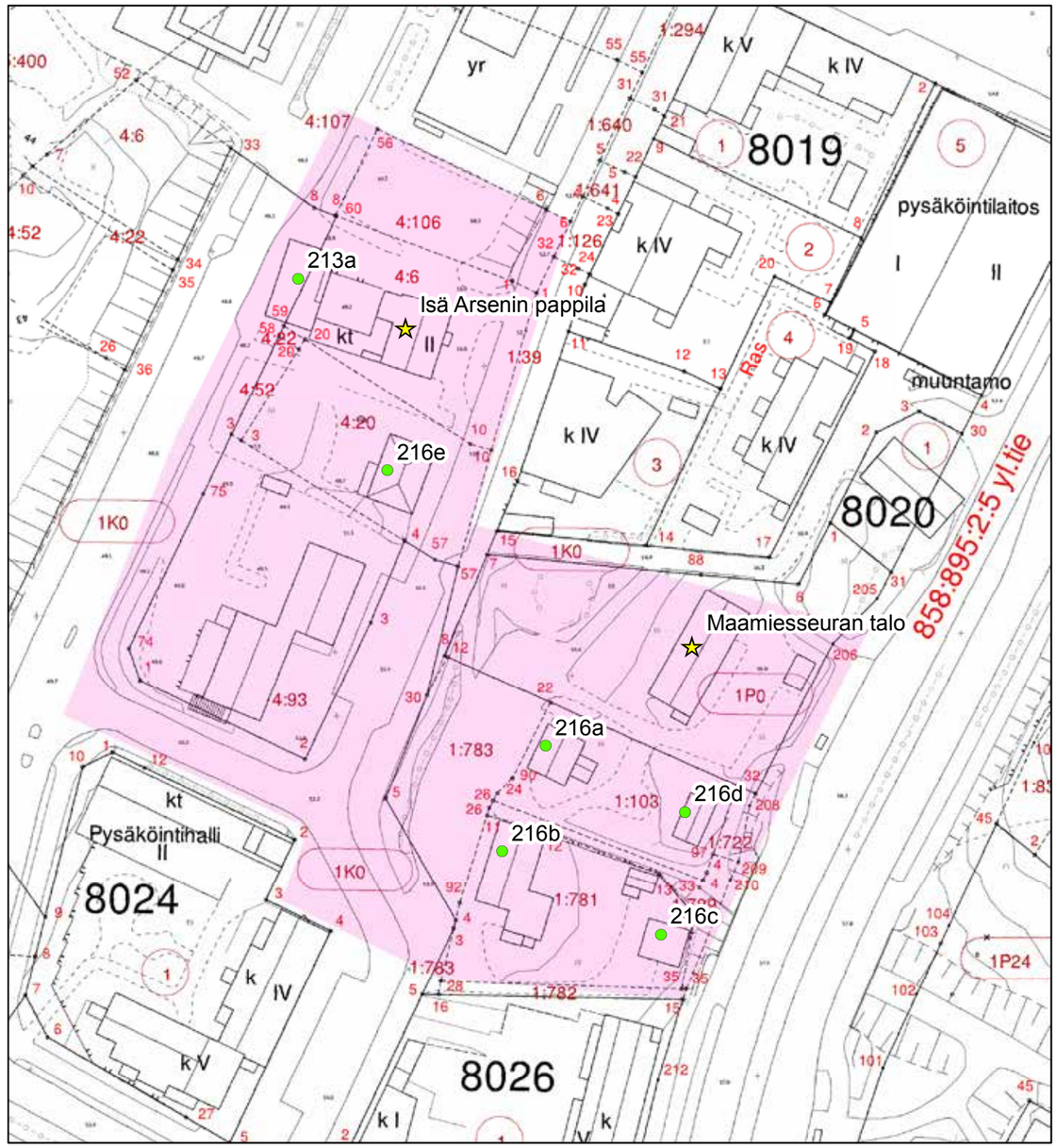
213A Isä Arsenin pappilan ulkorakennus rajaa ryhdikkäästi katulinjaa ja myös rikkoo suoraa näkymää tehden näkymästä polveilevan.

213 Isä Arsenin pappila takapihan puolelta: vanhat kuusiruutuiset ikkunat ovat jäljellä. Etualalla ulkovarasto 213A.

216. Hyrylän vanha kaupparaitti

Maamiesseuran talon ja Isä Arsenin pappilan lisäksi vanhan kaupparaitin ympärillä on joitakin toista maailmansotaa edeltäviä, vanhaa ja miltei kadonnutta Hyrylää edustavia rakennuksia. Maamiesseuran vieressä on toinen Hyrylän keskustan varhaisvaiheisiin liittyvä kaksikerroksinen, keltaiseksi maalattu ja alkuperäiset ikkunansa säilyttänyt, lautaverhoiltu taitekattoinen poliisi Nestori Laineen talo vuodelta 1928 (216a; luokka 1). Laineen talon julkisivut ovat alakerrassa olleet hirsipinnalla vielä vuonna 1939 ja toisen kerroksen päätyjen aukotusta on myös muutettu ilmeisesti sotien jälkeisellä ajalla: yksinäinen keski-ikkuna on saanut seurakseen toisen ja siirtynyt keskilinjalta reunaan ja pyöreä ”ullakon” ikkuna on mahdollisesti lisätty samaan aikaan.[42] Laineen talo ei ole varsinainen kauppatalo, mutta sen kivijalassa on aina ollut liikkeitä: ensimmäisenä talon valmistuttua Hyrylän ensimmäinen lihakauppa.[43]

42 Tuusulan museo valokuva v5898; Jaana Koskenranta
43 nimimerkki I.K. Tuusula-seuran aikakirja VI, s. 37.

Laineen talon vieressä on kutakuinkin samaan aikaan rakennettu ja alkujaan varsin saman tyyppinen taitekattoinen mutta poikkeuksellisesti keskirisaliitilla varustettu Haikosen kirjakauppatalo,[44] joka on 1950-60-luvulla muodistettu tuolle ajalle tyypilliseen liikekiinteistötyyliin (**216b; luokka 2**). Taitekatto on vaihtunut suhteelliseen loivaan harjakattoon ja taloa on jatkettu päärungon suuntaan sekä lisäämällä kulmaan lisäosan vuonna 1972. Ikkunajako on vaihtunut tyypilliseen 1950-60-luvun näyteikkunatyyliin ja kolmiosainen panelointi on korvattu tuolloin mineriittilevytyksellä.

Viihtyisää ”puukaupunki”ympäristöä täydentää Laineen talon ja Haikosen talon ”taakse” sijoittuvat vanhaa rakennuskantaa edustavat mökit (noin 1910-30-luvulta oleva asuintalo 216 c etelänpuoleinen; luokka 2 ja d pohjanpuoleinen sauna/piharakennus; luokka 2) pihapiireineen. Maamiesseurantaloa vastapäätä Kauppatie 4:ssä sijaitsee 1960 ja 1974 rakennettu Osuuspankin talo, joka on tyypillistä 1960-luvun liikerakentamista.[45] Osuuspankin kiinteistön ja Isä Arsenin pappilan välissä on vuonna 1932 valmistunut aumakattoinen, tiilirakenteinen ja rapattu, Hyrylän ensimmäinen kivinen liiketalo: Lemmelän kauppiastalo (**216e; luokka 1**), joka on säilynyt hyvin alkuperäisessä asussaan. Teodor Lemmelän kauppiastalon paikalla sijaitsi aiemmin Postin eli Knuuttilan tilan päärakennus.[46]

Hyrylän vanha kaupparaitti edustaa sitä paikallishistoriallista kerrostumaa Hyrylästä, jossa vanhojen rakennusten käyttö on vuosikymmenet pysynyt pienimuotoisena kaupankäyntinä ja ravitsemushenkisenä sekä vanhan päätien ja rakennusten välinen suhde on säilynyt. Tämä jo reilun vuosisadan kestänyt jatkumo rakennuksineen tulee säilyttää paikallisidentiteetin tunnusmerkkinä ja erityislaatuisena sydämenä. **2 LUOKAN ALUE**.

216A Poliisi Nestori Laineen taitekattoinen ja kauniisti säilynyt hirsihuvila.

216B Haikosen kirjakauppa on muodistettu 1960-luvulla. Pohjalla on 1910-20-luvun tyypillinen hirsirakenteinen kauppiastalo.

216A Laineen talo Haikosen kirjakaupalta nähtynä.

216B Haikosen talon eteläpääty ja suuri mainostaulu.

216 B Haikosen ja Laineen talojen välistä kulkee kevyenliikenteen väylä alikulun kautta Harjulle. 216 B Haikosen ja Laineen talojen välistä kulkee kevyenliikenteen väylä alikulun kautta Harjulle.

216B Haikosen talo pihan puolelta.

44 Tuusulan museo, valokuva v5898; Jaana Koskenranta.
45 Seppo Yli-Antola, Tuusula-seuran aikakirjaXI, s. 102-103.
46 Sirkka-Liisa Iivonen, Tuusula-seuran aikakirja XI, s. 48.

216 C Haikosen talon ”takapihalla” on pieni piharakennusten ryhmä, jossa on vielä vanhan Hyrylän tuntua.

216D Laineen talon takapihalla oleva piharakennus kaipaisi kunnostusta.

216 Kaupparaitin kylttiviidakkoa ja Lemmelän liiketalo.

216C Haikosen hirsipintainen pihamökki ja varastorakennus.

216 E Lemmelän liiketalo 1920-luvulta.

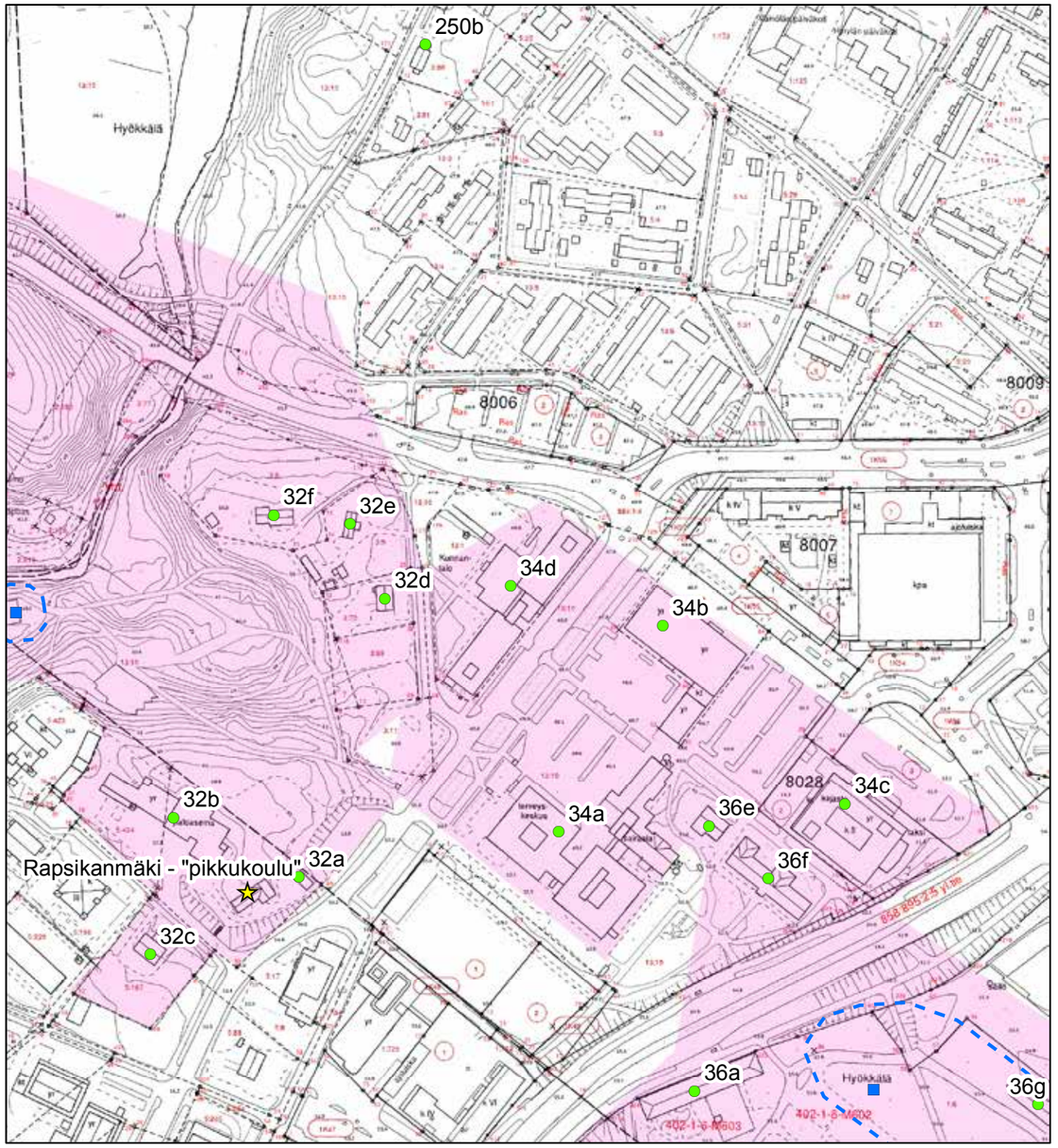
216 Kaupparaittia Mäntymäeltä eli Maamiesseuran talolta katsottuna.

216D Laineen talon piharakennus - saunan ja liiterin yhdistelmä.

32. Rapsikanmäki (Koulumäki) ja paloasema

Rapsikanmäki eli Koulumäki on Tuusulanjoen katkaiseman korkean soraharjun itäpuolinen nyppylä, joka on pääosin säästynyt soranotolta ja uudemmalta rakentamiselta. Mäellä kasvaa suuria, kilpikaarnaisia mäntyjä ja mäntyjen välistä voi löytää purettujen, 1800-luvun lopun rakennusten kivijalkoja tiilikellareineen. Ainoa jäljellä oleva on alkujaan aliupseeri Siloffin huvilana (ja mm. Niilo Männikön asuma mökki) tunnettu talo[47] eli Rapsikanmäki, joka siirtyi seurakunnan haltuun vuonna 1913 ja siitä tehtiin pikkulasten koulu.[48]

47 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirja XI, s. 60-62.
48 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirjat X, s. 57.

Vanha ”pikku”koulu sijaitsee Hyrylän keskustassa mäennyppylällä näkyvällä paikalla; Rapsikanmäeltä on edelleen varsin hyvät näkymät myös entiselle kasarmialueelle. Koulu oli viralliselta nimeltään Hyrylän/Kirkonkylän alakansakoulu ja seurakunta omisti sen vuoteen 1926 asti. Vuonna 1928 kouluun rakennettiin lämmitettävä eteinen ja varsinainen laajennus tehtiin vasta 1946, jolloin opettajan asunto muutettiin keittolaksi ja ruokailuhuoneeksi ja opettaja sai kokonaan uuden asunnon. Tontille rakennettiin myös vaja ja sauna (**32a; luokka 2**) samana vuonna. Koulun rakentaminen liittyy Hyrylän taajaman kasvuun.[49]

Rapsikanmäki toimi kouluna vuoteen 1954, jolloin oppilaat siirtyivät uuteen Hyökkälän koulun rakennukseen. Koulutalolla on historiallista merkitystä Hyrylän vanhan taajaman osana. Se sijaitsee komeasti suhteellisen näkyvällä paikalla Hyrylän harjulla ja visuaalisena päätepisteenä uudehkon Hyryläntien varrella tien väistäessä jyrkkää harjunreunaa. Rakennuksessa on myöhemmin toiminut mm. kunnan kasvatustoimisto ja kudonta-asema.

49 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirja XI, s. 60-62.

32 Rapsikanmäen pikkukoulu on vanhan Hämeeseen johtaneen tienhaaran yksi maamerkkejä.

32A Rapsikanmäen eli Koulumäen ulkorakennus.

32A Rapsikanmäen ulkorakennus.

32 Rapsikanmäen koulurakennuksen itäpääty.

Koulun naapurina on Hyrylän paloasema (**32b; luokka 2** vanha osa), jonka vanhin osa on rakennettu vuonna 1958 kunnan ja silloisen VPK:n yhteishankkeena. Alkuperäisen paloaseman on suunnitellut Heikki Siikonen.[50] Paloasemaa on laajennettu vuosina 1975 ja 1980.[51] Paloaseman vanhin osa arkkitehtonisesti kaunis, valkoisen rappauspinnan, puun ja puhtaaksimuurattujen tiilipintojen yhdistelmä, jossa on havaittavissa häivähdys 1950-luvulle tyypillistä romanttista suuntausta. Tämä alkuperäinen osa paloasemasta on säilyttämisen arvoinen. Rapsikanmäki 1 luokka, piharakennus ja paloaseman vanhat osat 2 luokka.

Rapsikanmäen alapuolella on Hietalan (**32c; luokka 3**) kaksikerroksinen tehosterapattu suuri 1950-luvun virkamieskäyttöön rakennettu omakotitalo.

32B Hyrylän vanha paloasema, vasemmalla miehistöosa, etualalla autohallit.

32 B Hyrylän paloaseman vanhan puolen palopäällikön asunto edustaa 1950-luvulle tyypillistä rapattua tiilirakentamista.

32 B Hyrylän vanhan paloaseman uudisosa.

32 C Hietalan asuinrakennus, joka palveli palopäällikön virka-asumuksena.

Alueeseen kuuluu myös sen pohjoisreunalla Tallbergin tilalla oleva, aikansa tyypillistä asuntoja käsittävä liiketalo vuodelta 1953, ns Apteekintalo (32d; luokka 2) entisen Hämeentien varteen sekä kaksi 1800-1900-luvun vaihteesta olevaa asuinrakennusta. Lähempänä Apteekintaloa sijaitsee Pakkalan tila eli Sandbergintalo (**32e; luokka 3**), keltaiseksi maalattu monimuotoinen lautaverhoiltu puutalo 1900-luvun alusta. Talon pihapiiriin kuuluu idyllinen, pieni punaiseksi maalattu saunarakennus. Sandbergintalosta luoteeseen on Mäntylän tilalla Koroleffin talo (**32f; luokka 3**), jonka kermankeltainen väri ja ikkunajako ovat selkeästi 1950-luvun tuotetta. Nämä kaksi taloa pihapiireineen muodostavat palan vanhaa Hyrylää, joka on Tuusulanjoen suulta jo valitettavasti kadonnut. Sillanseutu ja Tuusulanjärven eteläpää olivat tiheästi asutetut pienillä ja vähän suuremmillakin huviloilla, joissa oli myös pieniä kahvi- ja pullapuoteja. Sillankupeessa koskenpartaalla oli myös vesisaha ja jauhomylly. **2 LUOKAN ALUEKOHDE.**

32C Hietalan asuinrakennus.

50 Tuusulan kunta, rakennuslupa-asiakirjat.
51 Tapio Hietaniemi, Tuusula-seuran aikakirja XI, s. 85-87.

32 D Vanha apteekkitalo, jossa on ollut asunto yläkerrassa ja liiketila alakerrassa, nykyisin Tuusulan kunnan mittaustoimiston työtiloina.

Vasemmalla 32F Koroleffin valkoinen mökki punaisine piharakennuksineen ja oikealla 32 E Sandbergin keltainen mökki.

32 Rapsikanmäellä oleva historiallisen ajan jäänne, jota ei ole vuonna 2009 tehtyyn Museoviraston historiallisen ajan kartoitusinventoitiin merkitty. Liittynee varuskunnan toimintaan, sillä varuskunnan rakennuskanta ulottui aina Tuusulanjoelle asti: rannassa on edelleen varuskunnan saunan perustukset.

Rapsikanmäeltä näkymä kohti Harjua ja Osuuspankin taloa.

Rapsikanmäen komea, kilpikaarnainen männikkö talvella.

Rapsikanmäkeä kesäaikaan: mäntyjen säilyminen edellyttää runsaas aluspuuston eli erityisesti vaahterantaimien ja muun pienpuuston säännöllistä poistamista.

(33) Hyrylän seurakuntakeskus - purettu 2013

Seurakuntakeskuksen tarve Hyrylän keskustassa kävi ilmeiseksi 1960-luvun alussa, ja kutsukilpailu rakennuksesta järjestettiin vuonna 1965. Kirmo Mikkolan ja Juhani Pallasmaan voittajatyö valmistui vuonna 1968. Kaksikerroksinen, kahitiiliverhoiltu minimalistista konstruktivismia edustava seurakuntakeskus käsitti kirkollis- ja vapaa-aikatoiminnan tiloja sekä seurakuntasalin; alempi kerros tiloista sijaitsi maanpinnan alapuolella. Alkujaan seurakuntakeskus sisälsi kirkkoherranviraston, kirkkosalin, taloustoimiston, nuorisotoimiston, erilaisia kerhotiloja ja tilat iltapäiväkerholle. Tontin toisessa päässä oli liikuntahalli ja vahtimestarin asunto. Toimistosiiven ja liikuntatilojen välissä oli sisäpiha, joka rakennettiin umpeen vuonna 1981. Laajennus sisälsi nuorisotiloja, toimistohuoneita, kahvion ja arkistotiloja kahdessa kerroksessa. Tasakatto muutettiin matalaksi ja monipolviseksi aumakatoksi vuonna 1994 ja arkkitehtonisesti harmonisen kirkkosalin tarkoituksella kohti alttariseinää viettänyt lattia tasattiin vuonna 1997.[52]

Hyrylän keskusta-alueen uudesta rakennuskannasta seurakuntakeskus kuului taajamakuvaan tärkeimpiin ja arkkitehtonisesti merkittävimpiin kiintopisteisiin. Rakennuskompleksi kärsi alunalkaen kosteusongelmista rakenteellisesti haastavan tasakaton sekä maanpinnan alapuolisten tilojen puutteellisesta kosteuseristyksestä johtuen. Julkisivut maalattiin myöhemmin valkoiseksi huokoisen julkisivuverhoilumateriaalin (kahitiili) tummuttua liiaksi ja lasitiiliosat olivat monin paikoin rikkoutuneet. Alkuperäisessä asussaan rakennus oli tyylipuhdas ja arkkitehtonisesti korkeatasoinen konstruktivistisen minimalismin edustaja kuten ovat Lahelanrinteen Domino ja Bungalow-talot vuoden 1970 asuntomessuilta.

33 Seurakuntakeskus.

33 Seurakuntakeskus.

33 Seurakuntakeskus.

52 Katri Alvesalo-Heikkilä, Tuusula-seuran aikakirja XI, s. 82-83.

33 Tuusulan uimahalli, seurattava

Tuusulan uimahalli on rakennettu vuosina 2003-2004, ja sen on suunnitellut arkkitehti Pentti Värälä.[53] Funktionaalista uutta modernismia edustavan uimahallirakennuksen erityisominaisuus on teräsaltaat. Halli sijaitsee maisemallisesti näkyvällä paikalla.

33 Tuusulan uimahalli parkkipaikalta kuvattuna.

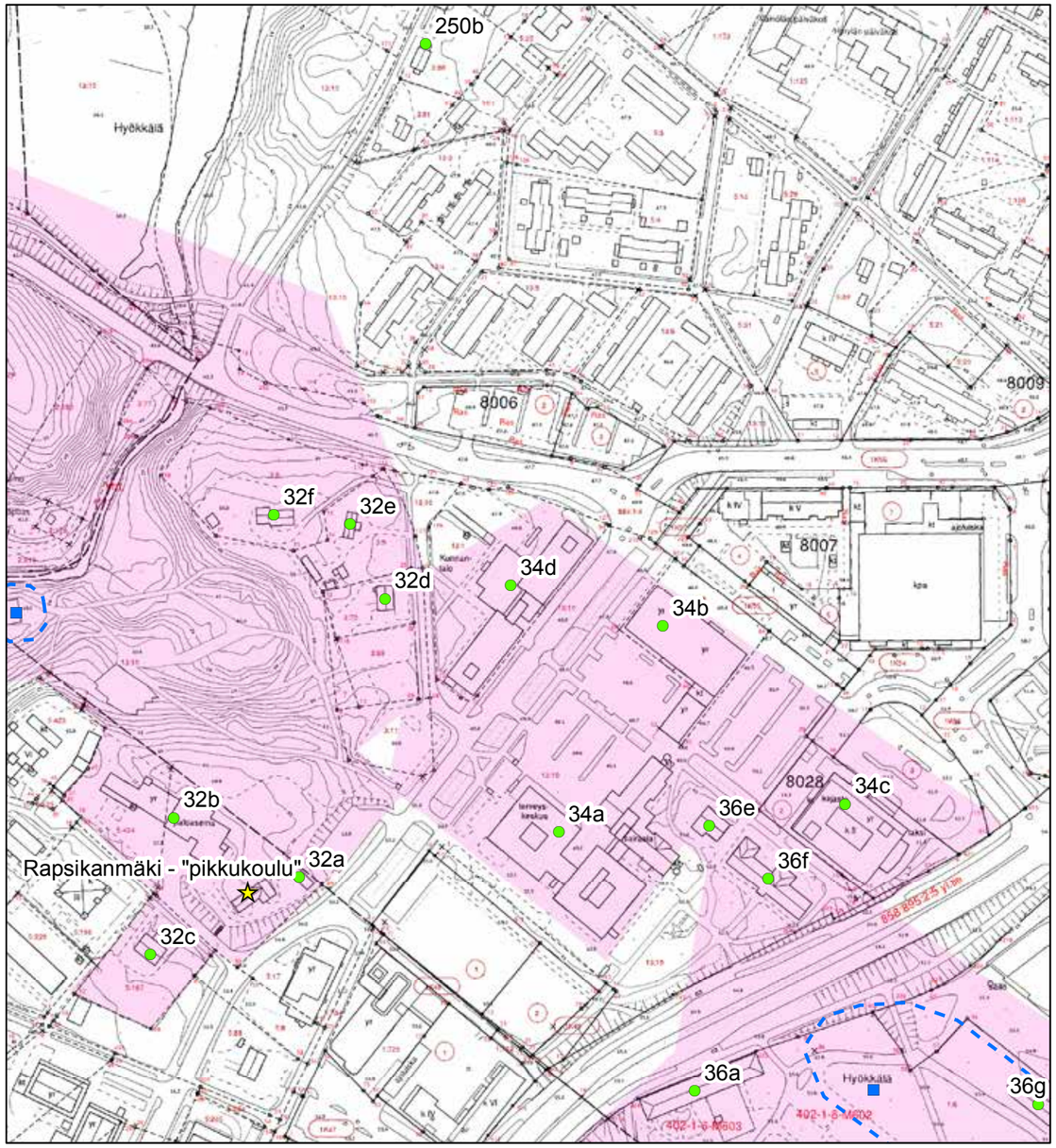

33 Tuusulan uimahalli varuskunnan pelikentältä kuvattuna.

53 Jari Peltoranta, Projektiuutiset 4/2004 s. 92-99.

34. Hyrylän torialueen rakennukset ja kunnantalo

Hyrylän nykyinen taajamakuva on syntynyt pääosin 1960-70-luvun vaihteessa, jolloin varuskunnan toiminnot olivat siirtyneet Järvenpäänties itäpuolelle ja tarvittavat maa-aluevaihdot puolustusvoimien kanssa oli tehty. Uusi kuntakeskus saatettiin suunnitella entiselle, pääosin puurakenteiselle kasarmialueelle: jäljelle jäi vain kaksi rakennusta, jotka palvelevat nykyisin kulttuuritointa mm. näyttelytiloina. Vuonna 2013 purettu seurakuntakuntakeskus oli uuden kuntakeskuksen syntyaikakauden rakennuksista leimaa-antavin ja julkisivumateriaaliltaan poikkeavin Hyrylän keskusalueen pääasialliseksi julkisivumateriaaliksi kasarmialueen perintönä valikoituneesta punatiilestä. Seurakuntakeskuksen pohjoispuolella sijaitsevan terveyskeskuksen (34a; ei luokitusta) vuodelta 1970 on suunnitellut arkkitehti Reijo Keurulainen (laajennettu vuonna 1978 alkuperäiseen henkeen) ja se edustaa samaa minimalistista konstruktivismia puretun seurakuntakeskuksen kanssa. Terveyskeskuksen myöhäisempi laajennus vuodelta 2001 sen sijaan noudattaa tyypillisen 1990-2000-luvun vaihteen aikalaisrakentamisen yleispiirteitä. Torialueen ympärillä sijaitsevat myös Arno Savelan suunnittelema punatiiliverhoiltu ostoskeskus (34b; ei luokitusta) vuodelta 1983, Into Pyykön suunnittelema linja-autoasema vuodelta 1981 sekä vuonna 2001 kirjastoksi peruskorjattu entinen sotilaslääänin esikunta ja kauppakeskus (34c; ei luokitusta), joiden muutoksista vastasivat Klaus Winqvist ja Olli Kumpulainen.[54]

54 Panu Savolainen, lähteenä Tuusulan kunnan rakennusvalvonnan arkisto?

34A Terveyskeskuksen länsipääty etelästä kuvattuna. Alkuperäinen 1970-luvun pääsisäänkäynti.

34B Ostoskeskus ja lisärakennusta yhdistävä katos kirjaston parkkipaikalta eli idästä nähtynä.

Hieman etäämmällä, vanhan Hämeentien v Arto Sipisen kilpailuvoittona suunnittelema kunnantalo (34d; luokka 3) on tyyppiesimerkki 1970-80-luvun vaihteenn julkisesta rakentamisesta. Kunnantalo otettiin käyttöön 1.12.1980.[55] Rakennuskokonaisuuden kunnantalo, kauppakeskus ja terveysasema arkkitehtoninen arvo paikallisella tasolla on suuri ja se ottaa hyvin huomioon kasarmialueen punatiiliarkkitehtuurin. **EI LUOKITUSTA, SEURATTAVIA**.

55 Anne Mäkinen, Tuusula-seuran aikakirja XI, s. 53-54.

34A Terveyskeskuksen vuodeosasto 2000-luvun alusta, läntiseltä torin viereiseltä parkkialueelta kuvattuna.

34C Entinen sotilaspiirin esikuntarakennus, jossa toimi alakerrassa ennen kirjastoa ruokakauppa ja matkahuolto. Nykyisin kirjaston seurana on matkahuolto sekä kunnan palvelupiste.

34D Uusi kunnantalo länsipuolelta nähtynä.

34B Ostoskeskuksesta on tullut virastotilaa ja tori on autioitunut.

34C Nykyisen kirjaston edustalla on edelleen bussiasema.

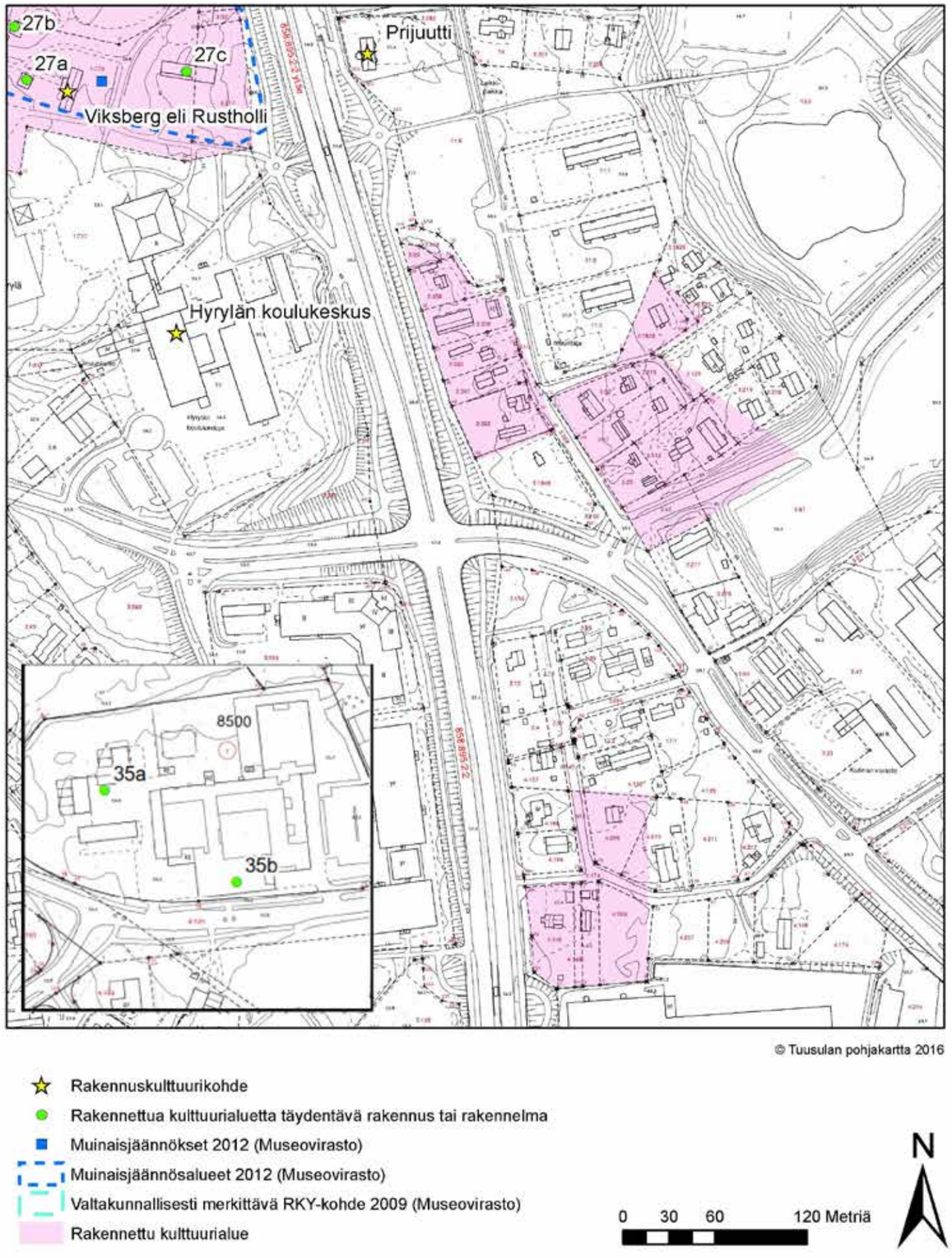
34D Uusi kunnantalo idästä eli torilta nähtynä.

35. Hyrylän koulukeskus

Hyrylän taajama-alueen edelleen käytössä olevista koulurakennuksista vanhin on vuonna 1955 valmistunut Hyökkälän ala-aste (kohde 48). Taajaman eteläpuolella sijaitsee Hyrylän koulukeskus, joka rakennettiin alkujaan Tuusulan yksityiseksi yhteiskouluksi.

Koulu toimi ensimmäiset vuotensa 1957-1960 vuokratiloissa, kunnes loppuvuodesta 1959 aloitettiin oman koulun rakentaminen arkkitehti Esko K. Mäkelän suunnitelmien mukaan.Vuoden kuluttua tanskalaisten esikuvien mukaan rakennettu liikuntasalin, luokkasiipien, vahtimestarin asunnon muodostama kompleksi, jota yhdisti katetut kulkuväylät, vihittiin käyttöön. Alkuperäinen koulurakennus oli tyylikäs ja linjakas, samanhenkistä koulurakentamista kuin Kellokosken Ruukinkoulu ja Hyökkälän ala-aste. Koulua laajennettiin vuonna 1966 Mäkelän suunnitelmien mukaan, jolloin muodostui toinen etelään aukeava sisäpiha.

Myöhemmät laajennukset ja muutokset eivät ole olleet samanhenkisiä saati alkuperäiseen sovitettuja. Vuonna 1972 liikuntahallia jatkettiin kohti etelää mikä rikkoi arkkitehtonisen sommitelman, suunnitelmasta vastasi Heikki Korppi-Tommola. Koulua laajennettiin edelleen vuosina 1988 ja 1992, jolloin suunnitelmista vastasi Kaupunkisuunnittelu Oy ja vuosina 1997-99, jolloin rakennettiin lukion tilat Paavo Sollamo KY:n suunnitelmien mukaan.[56]
Luokka 3; kaksi vanhinta osaa 2.

56 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirja XI, s. 63-70.

35 Hyrylän koulukeskus, etualalla vuonna 1966 toteutettu liikuntatilan jatke.

35 Hyrylän koulukeskus lukiosiiven 1950-luvun henkinen porrastava massoittelu keventää massiivista laajennusta.

35 Hyrylän koulukeskuksen lukiosiipeä, joka toteutettiin 1997-99.

35 Hyrylän koulukeskuksen vanhinta kerrostumaa.

35 Hyrylän koulukeskuksen lukiosiiven sisäpihaa.

Muita mainittavia koulurakennuksia ovat Riihikallion koulu (**35b; luokka 3**) (Kari Virta 1969, laajennus Tuija Pösö 1977) opettajien asuntoloineen (**35a; luokka 3**) sekä Vaunukankaan koulu (35c) (Jorma Pankakoski 1986),[57] jonka pihapiirissä on kuvanveistäjä Antti Maasalon erikoinen kineettistä taidetta edustava veistos ”Tuulten tarinat” vuodelta 1989.[58] **KULLAKIN KOULULLA OMA LUOKITUS.**

35B Riihikallion koulu pitkine nauhaikkunoineen etelästä kuvattuna.

35B Riihikallion koulun pohjoinen sisäänkäynti.

35A Riihikallion koulun opettajien asuntola.

35 C Vaunukankaan koulun kineettinen veistos ”Tuulten tarinat” on kuvanveistäjä Antti Maasalon käsialaa.

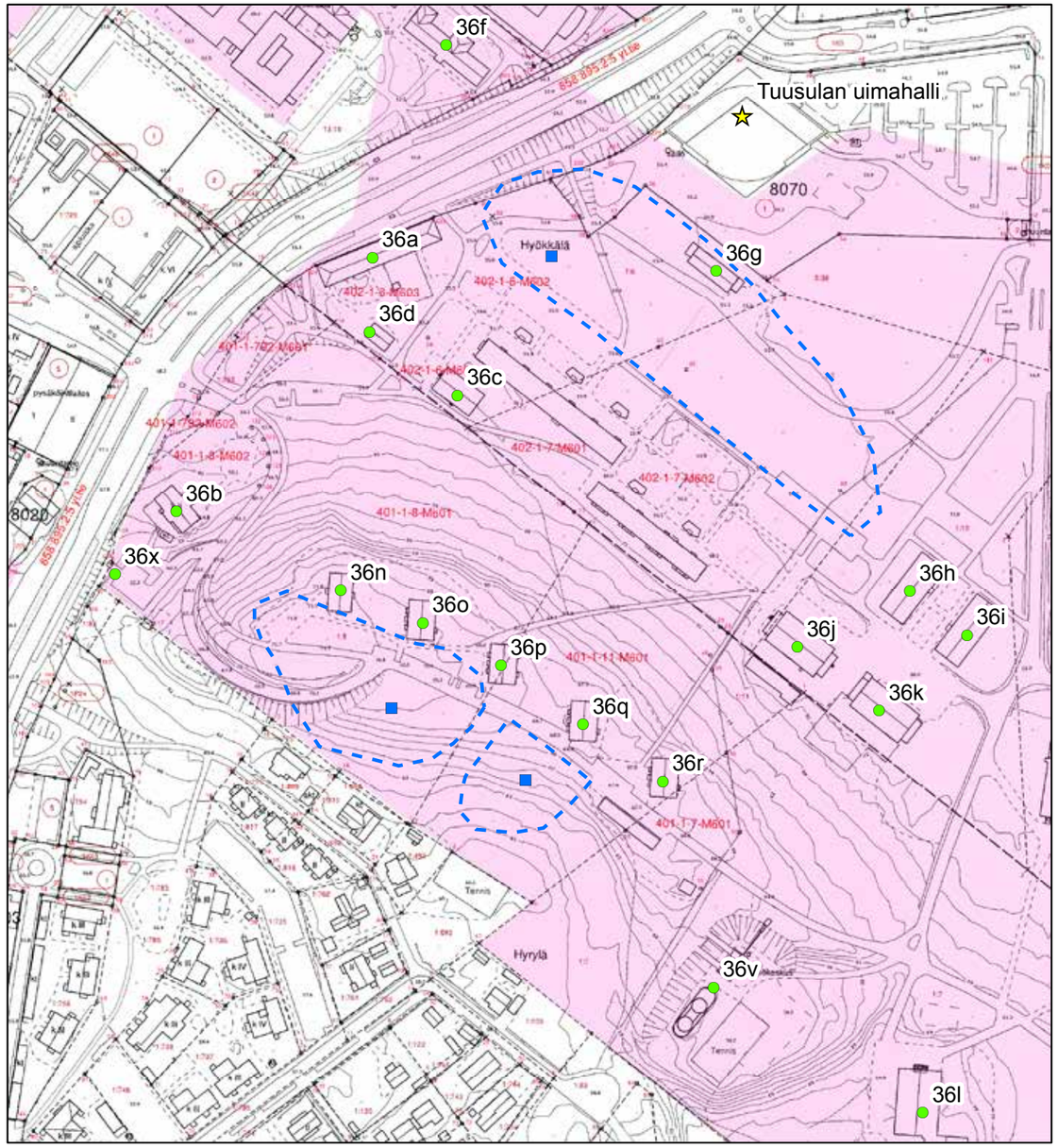

35C Vaunukankaankoulun pääsisäänkäynti.

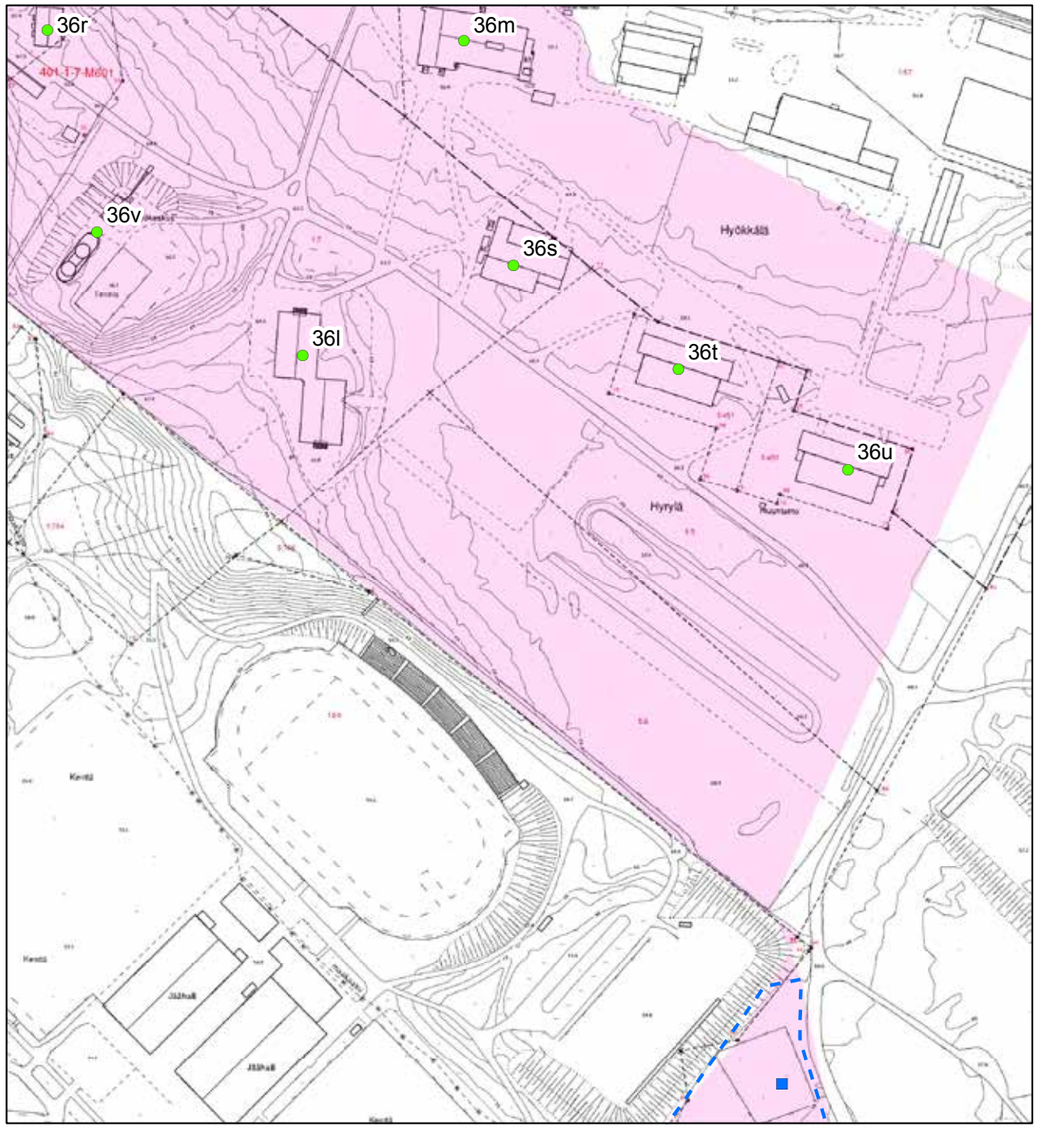
57 Panu Savolainen
58 www.maasalo.fi - teolistaus

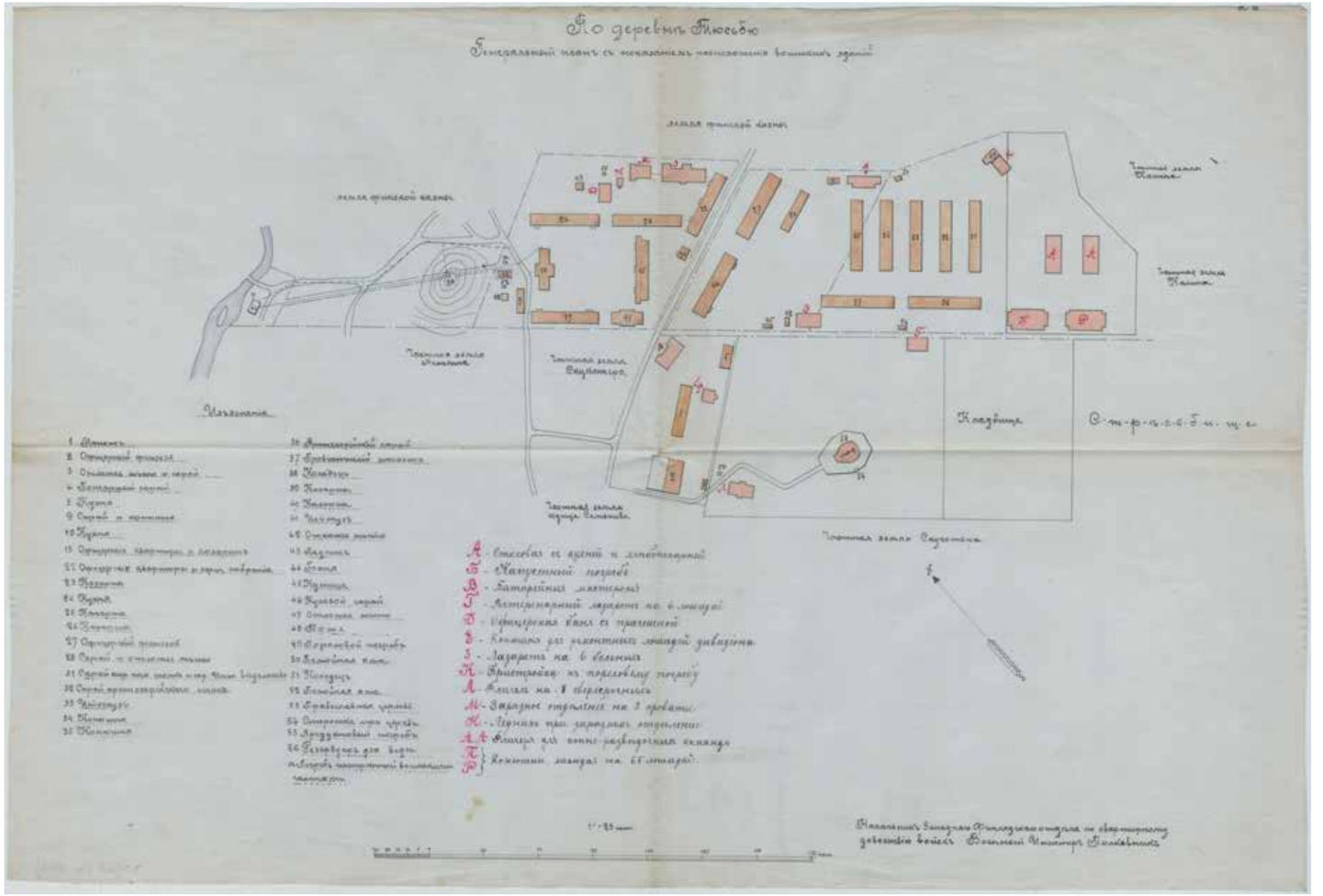
36. Kasarmialue

Hyrylän kasarmialueen lähtökohtana on vuonna 1855 perustettu tilapäinen sotilasleiri. Krimin sodan muuttuessa kansainväliseksi selkkaukseksi Venäjän keisarikunnan joukkoja sijoitettiin Etelä-Suomeen mahdollisen hyökkäyksen varalta. Hyrylän sotilasleiri perustettiin strategiseen paikkaan Hämeenlinnan ja Heinolan maanteiden risteykseen, jossa se oli osa venäläisten linnoitusjärjestelmää.[59]

59 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 518.

Kasarmi
Kasarmi
Kasarmi

Ensimmäinen rakennuskausi (1855-1885)
Sotilasleiri sijoittui aluksi Hyrylän eteläpuolelle, mutta Krimin sodan päätyttyä se siirrettiin Hyökkälän Saksan eli entisen kapteeninpuustellin maille vuonna 1856. Sotaväenosaston muuttuessa pysyväksi sen tarvitsemat maat ostettiin ja pakkolunastettiin Hyökkälän kylän tiloista. Ensimmäiset pysyvät puukasarmit rakennettiin alueelle jo alkuvuodesta 1855 Krimin sodan aikana. Saman vuoden lopulla lienee ollut valmiina kahdeksan rakennusta, joissa sijaitsi hospitaali, majoitustiloja sekä varastoja. Rakennukset eivät olleet pysyvää sotilastukikohtaa varten suunniteltuja, ja ne korvattiin parin vuosikymmenen kuluessa uusilla. Ne sijaitsivat ilmeisesti samoilla sijoilla kuin myöhemmin 1880-luvulla niiden tilalle rakennetut tallit ja vajat.

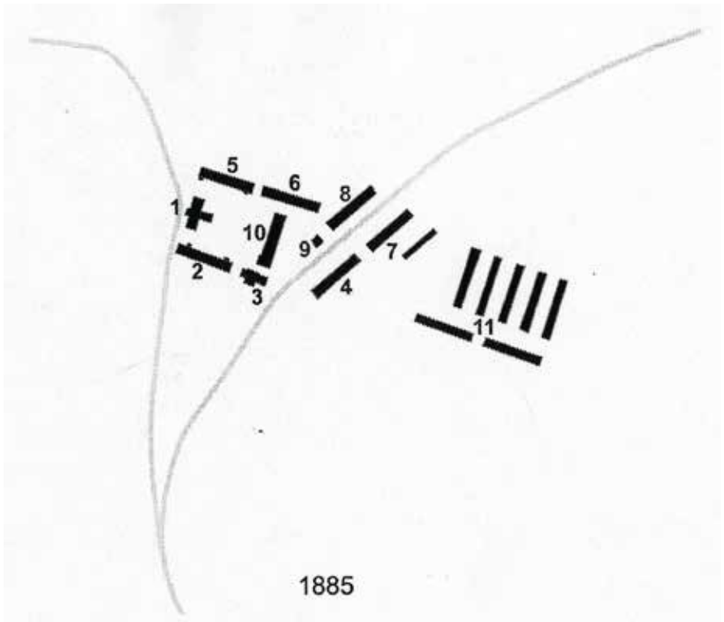
Ensimmäiset pysyvämpään käyttöön suunnitellut rakennukset olivat ruokala, kasarmirakennus sekä varasto (1858), jotka muodostivat neliömäisen kentän itä- ja eteläsivut. Kentän pohjoislaidan kaksi miehistökasarmia rakennettiin vuonna 1864. Samana vuonna Heinolan tien varteen neliömäisen rakennusryhmän länsipuolelle nousi upseerikerhon rakennus, upseerien asuintalo sekä päävartio. Vuotta aikaisemmin oli rakennettu tien suuntainen **miehistökasarmi (36a; luokka 1)**, joka on kasarmialueen ainoa nykypäiviin säilynyt 1800-luvun osa. Osayleiskaavassa puukasarmi on varustettu sr-merkinnällä. Viimeinen huomattava 1800-luvun lisäys alueelle oli Kasarmin ”äkseerauskentän” itäreunaan vuonna 1873 rakennettu hospitaali, joka täytti kentän viimeisen aukean sivustan. Rakennustöihin osallistuivat sekä paikalliset että Pohjanmaalta tulleet kirvesmiehet, joista osa jäi pysyvästi paikkakunnalle ja joiden kättenjälki näkyy myös muussa paikallisessa rakentamisessa.[60]

Kasarmialueen ensimmäiset, Krimin sodan aikana ja heti sen jälkeen rakennetut tilapäiset makasiinit ja hospitaali olivat hävinneet ennen kuin alueesta tehtiin ensimmäiset kartat 1800-luvun lopussa. Lehtitiedoissa mainitaan vuonna 1877 rakennetun kaksi uutta rakennusta, joiden sijaintia ei mainita. Ennen toista rakennuskautta kasarmialue muodosti noin 200 metriä pitkän ja 50 metriä leveän suoraviivaisen rakennusryhmän, joka ulottui lännessä maanteiden väliselle alueelle ja idässä Kirkonmäen pohjoispuoliselle kentälle ja käsitti kutakuinkin parikymmentä rakennusta. Rakennukset ryhmittyivät tiiviisti pitkän harjoituskentän ympärille; tallit, kalustovajat ja huoltorakennukset sijaitsivat 1900-luvun varuskunnan asuntoalueella ns. Kirkonmäen pohjoispuolella.

Toinen rakennuskausi (1900-1915)
1900-luvun vaihteesta ensimmäiseen maailmansotaan varuskunta-alueen profiili muuttui ratkaisevasti. Ensimmäisenä syynä oli rakennusaineen vaihtuminen puusta tiileen. Toinen syy oli vähitellen kasvava, varuskuntaa ympäröivä taajama, joka oli jossain määrin myös venäläisen muuttoliikkeen synnyttämä.

Ensimmäinen tiilinen rakennus oli kasarmialueen eteläpuoleiselle harjulle vuosina 1897-1900 noussut kreikkalaiskatolinen kirkko. Kasarmialueella oli pidetty jumalanpalveluksia vuodesta 1855 lähtien sotilassairaalan yhteydessä vuoteen 1863 eli sairaalan lakkauttamiseen asti. Seuraavana vuonna varuskunnan upseerit sisustivat omilla varoillaan kenttäkirkon entisen sairaalan tiloihin, mutta vakinaisen papin puuttuessa toiminta hiipui. Vakinainen pappi saatiin kasarmille vasta vuonna 1896, jolloin nuori Arseni Razumov otti vastaan sotilaspapin tehtävät ja toimi

60 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 519.

Kuva 4. 1885: 1. ruokala 2. kasarmirakennus 3. varasto 4. kasarmi 5-6. miehistökasarmeja 7. upseerien asuntola 8. kasarmi, myöhemmin upseerikerho 9. päävartio 10. sairaala 11. talleja, pajoja ja varastoja.

sivutoimenaan uskonnon opettajana ja rippi-isänä Koivulan kasvatuslaitoksessa. Uusi, panslavismin innoittamana ja kenraalikuvernööri Feoder Heiden vuonna 1895 tekemän esityksen seurauksena rakennettu kirkko nousi harjun laelle muuta rakennuskantaa ylemmäksi. Kirkon suunnitteli arkkitehti Shaposhnikov. Vuonna 1900 valmistunut kirkko jäi Suomen itsenäistyttyä käyttämättömäksi ja se hylättiin lopullisesti seurakunnan hajaannuttua ja 1922 Razumovin siirryttyä Lappeenrantaan. Alkuaan suunniteltiin sen muuttamista luterilaiseksi kirkoksi, mutta hanke raukesi[61] ja rakennus toimi purkamiseensa asti pääasiassa varastona; sodan aikana kirkosta purettiin kupolit ja tornista harjoitettiin ilmavalvontaa. 1930-luvulla kirkkoa suunniteltiin muutettavaksi jopa suojeluskuntataloksi, mutta rakennus todettiin tarkoitukseen sopimattomaksi.[62] Kirkko oli Hyrylän maamerkki purkamiseensa vuoteen 1958 asti.[63]

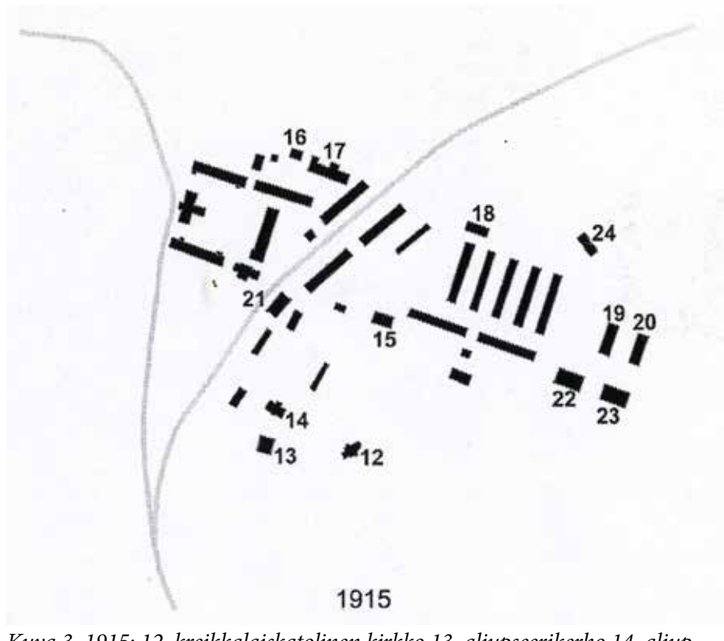
Muut uudet rakennukset laajensivat kasarmialuetta pohjoiseen sekä itään ja etelään kirkonmäen kupeeseen. Vuonna 1907 valmistui **upseerikerhon rakennus (36b; luokka 1**), joka edustaa 1900-luvun alun rikasta, puhtaaksimuurattua ja koristeellista tiiliarkkitehtuuria. Osayleiskaavassa upseerikerho on varustettu sr-merkinnällä. Varsinainen tiilirakentamisen kausi ajoittuu vuosiin 1914-15, jolloin varuskunta-alueelle valmistui kaikkiaan 13 uutta rakennusta. Kirkonmäen pohjoispuolelle valmistui vuonna 1914 **leipomorakennus (36c; luokka 1)** ja seuraavana vuonna nousivat leipomon viereen **puu/vaunuvarasto (36d; luokka 1),** jotka molemmat on osayleiskaavassa varustettu sr-merkinnällä ja kasarmikentän rakennusryhmän pohjoispuolelle **puhelinkeskus (36e; luokka 1)** eli nykyinen vesilaitoksen rakennus sekä (**KTR1:n) kivääriko**

61 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 523-527.????
62 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 499.
63 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 540-541.

esikunta (36f; luokka 1) ovat olleet vailla minkäänlaista suojelusuositusta ajantasakaavassa. Upseerien hevosille rakennettiin kolme tiilirakenteista **tallia (36g, 36j, 36k; 1;2;2)**. Heinolan tien varteen rakennettiin uusi ruokala ja kasarmialueen itäosaan kaksi uutta **kasarmia (36h, 36i; luokka 1)** sekä ammusvarasto, jotka kaikki on osayleiskaavassa varustettu sr-merkinnällä.[64] Jo vuonna 1903 oli upseerikerhon eteläpuolelle rakennettu paikalliselle siviiliväestölle tarkoitettu venäläinen kansakoulu, joka itsenäisyyden aikana toimi varuskunnan aliupseerikerhona, kunnes se paloi vuonna 1972.[65] Koulusta on jäljellä kivijalka ja pääportaat, jotka ovat aivan Järvenpäänt ien kupeessa. Koulun täytetty kivijalka (**36x; ei luokitusta**) palvelee parkkikenttänä ja porrastasannetta koristaa ilmatorjuntatykki. Uuden rakennuskannan myötä kasarmialue saavutti maksimilaajuutensa.

Hyrylään muuttanut venäläinen siviiliväestö kasvatti varuskuntaa ympäröivää taajamaa, johon syntyi muutaman kaupan liikekeskus ja asutusta. Myös Tuusulanjoen toisella puolella sijainnut Koskenmäki, entinen Paijalan kylän eteläisimpään kolkkaan noussut käsityöläisten ja mäkitupalaisten palsta-alue muuttui 1900-luvun vaihteeseen mennessä varsin tiheään rakennetuksi yhdyskunnaksi, jossa asui suomenkielisten lisäksi huomattavasti venäläistä väestöä. Venäläistämiskausi näkyi myös siten, että venäläinen kansakoulu oli perustettu jo vuonna 1897.[66] Armeijan lääkärit hoitivat myös paikallista siviiliväestöä[67] ja varuskunnan kirkko ja hautausmaat olivat Hyrylän venäläisen siviiliväestön käytössä.[68]

64 Panu Savolainen (Julia Donnerin selvitys Senaatti-kiinteistöille)
65 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III, s. 48.
66 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III, s. 46-48.
67 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 467.
68 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 482.

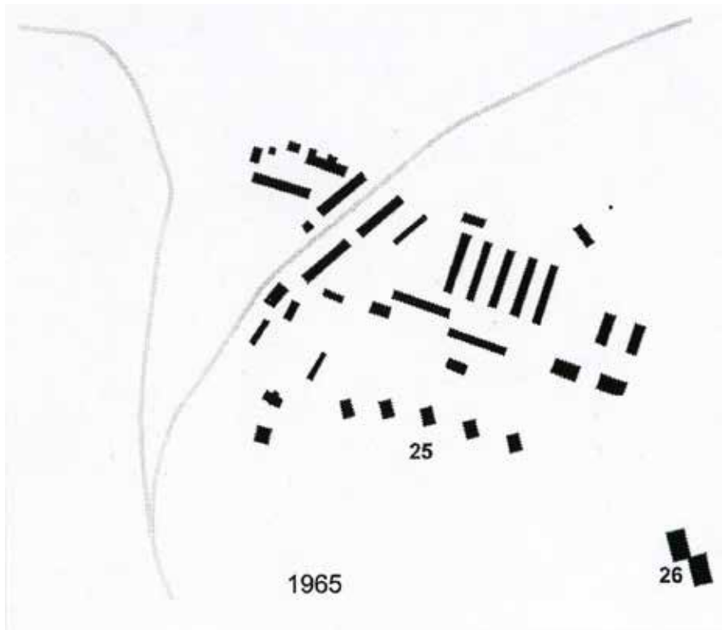
Kuva 3. 1915: 12. kreikkalaiskatolinen kirkko 13. aliupseerikerho 14. aliupseerien asuntoja 15. leipomo 16. puhelinkeskus 17. kasarmi 18. talli 19-23. kasarmeja 24. ammusvarasto.

Kolmas rakennuskausi (1951-1960-luku)
Kansalaissodan jälkeen varuskunta-alue otettiin Hämeen Kenttätykistön, sittemmin Kenttätykistörykmentti I käyttöön, mihin sen rakennukset soveltuivat hyvin. Kasarmialueen rakenne säilyi aina 1950-luvun loppuun asti muuttumattomana Lahdentien ja Hämeentien välissä. Kenttätykistörykmentti lähti Hyrylästä vuonna 1934, jolloin varuskunta-alueelle asettui Suomen Valkoisen Kaartin aliupseerikoulu ja viestikomppania aina Talvisotaan asti. Kesällä 1940 kenttätykistö palasi Hyrylään ja sodan aikana varuskunnassa oli myös Jalkaväen koulutuskeskus 1. Jatkosodan jälkeen molempia sodan aikana saapuneita aselajeja tuli lisää Hyrylään, kunnes molemmat poistuivat vuosien 1948-1957 aikana. Tilalle tuli täysin uusi aselaji Santahaminasta: Helsingin ilmatorjuntarykmentti.

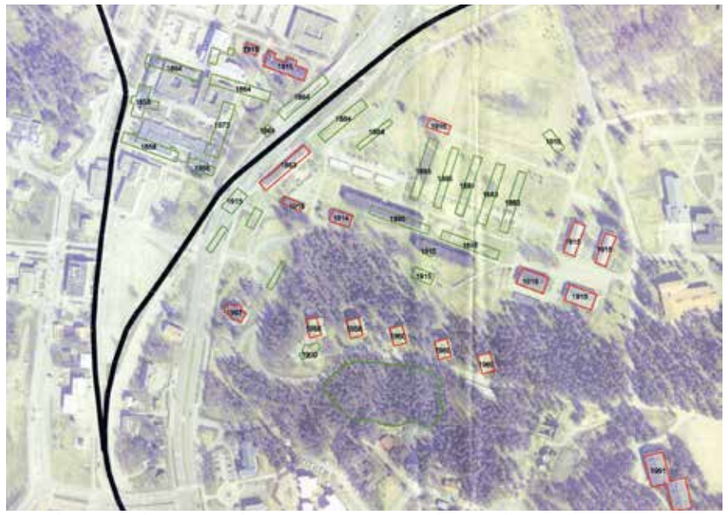
1950-60-lukujen vaihteesta alkaa varuskunnan kolmas rakennuskausi, jonka aikana varuskunnan sadan vuoden aikana kehittynyt yhtenäinen rakenne hajosi. Ensimmäinen uudisrakennus tosin oli jo vuonna 1952[69] valmistunut arkkitehti Vilho Nokon suunnittelema[70] **Olympiakasarmi (36 l; luokka 1)**, joka sijaitsee historiallisen varuskunta-alueen ulkopuolella idässä. Olympiakasarmi muodostuu kahdesta itsenäisestä siivestä, joiden välillä ei ole sisäistä kulkuyhteyttä. Kummankin siiven keskellä on kaksi kerrosta korkea valkoinen ja funktionaalinen keskushalli, jota kiertää punaruskeilla putkikaiteilla varustettu kulkuparvi. Siivet ovat toistensa peilikuvat.[71] Osayleiskaavassa Olympiakasarmi on varustettu sr-merkinnällä. Noko[72] suunnitteli myös vuonna 1952 valmistuneen **ruokalan (36m; luokka 1)[73],** joka on osayleiskaavassa varustettu sä-merkinnällä. Puolustusvoimain arkkitehdin Heidi Vähäkallio-Hirvelän[74] suunnittelemat **viisi henkilökunnan asuintaloa (36n-r; luokka 2)** valmistuivat Kirkonmäelle kahdessa erässä vuosina 1957 ja 1960. Kreikkalaiskatolinen kirkko purettiin läntisimmän rakennuksen tieltä vuonna 1958.[75] Viisi kolmikerroksista asuintaloa sijoittuvat varsin kauniisti harjun laelle. Rakennusryhmä edustaa olympiakasarmin kanssa tyylikkäintä osaa varuskunnan viimeisimmästä rakennusvaiheesta, ja niiden rakennushistoriallinen arvo noussee ajan myötä.

1960-luvulla varuskunta laajeni itään ja Venäjän vallan aikaiset rakennukset neljää itäisintä tiilikasarmia lukuun ottamatta poistuivat armeijan käytöstä. Varuskunnan uudelle maa-alueelle valmistui **kaksi kasarmia** vuosina **(36t; luokka)**1959 ja **(36u; luokka 1)** 1963. Hieman tämän jälkeen valmistui kaksi varastohallia. Vuonna 1965 rakennettiin kaksi kolmikerroksista armeijan asuintaloa Kirkonmäen pohjoispuolelle. Pääosa 1960-luvun punatiilirakennuksista on Jorma Pankakosken suunnittelemia.[76] Erityisen huomion ansaitsee **sotilaskoti (36s; luokka 1)**, joka on saanut vaikutteita monen aikalaisensa tavoin Heikki ja Kaija Sirenin Otaniemen kappelista.

Nykyisellä terveyskeskusalueella sijainneet kasarmialueen vanhat puurakennukset purettiin 1960-luvun kuluessa vuonna 1863 valmistunutta miehistökasarmi 10:ä lukuun ottamatta. Toisen rakennuskauden (1907-1915) tuotoksista on säilynyt suurin osa. Vain kolme rakennusta on hävitetty, joista Lahden tien varressa sijainnut ruokalarakennus viimeisimpänä 1990-luvulla. Säilyneistä rakennuksista ovat vanha miehistökasarmi (1863) ja entinen upseerikerho (1907) siirtyneet asuinkäyttöön. Varuskunta-alueella sijainnut entinen **venäläinen kansakoulu (36x**) paloi vuonna 1972. Hyrylässä oli jo vuoden 1897 toukokuusta alkaen toiminut venäläinen kansakoulu, jota kävivät myös kylän köyhien käsityöläisten ja tilattomien lapset. Koulu sijaitsi aluksi kasarmialueella, mutta sittemmin se sijoitettiin varuskunnan Kirkonmäen alapuolelle; koulun kivijalka on edelleen nähtävillä Tuusulantien varrella.[77] Tien länsipuolen kaksi tiilirakennusta on rakennushistoriallinen arvo huomioon ottaen kunnostettu.

Kuva 2. 1965: 25. henkilökunnan asuinrakennuksia 26. Olympiakasarmi.

Hyrylän varuskunnan rakennusten sijainti. Vihreät rakennukset ovat purettuja. VIhreän viivan rajaama alue merkitsee varuskunnan vanhan hautausmaan paikkaa. Tulkinta Panu Savolainen. Kuvassa ei ole esitetty 1960-luvulla rakennettua varuskunnan rakennuskantaa.

Nykytilanne
Varuskunnan rakennushistoriallisesti merkittävä rakennuskanta käsittää nykyään 17 rakennusta, joista yksi on ensimmäisen rakennuskauden ajalta, yhdeksän vuosilta 1907-1915, ja loput 1950-luvulta. Rakennuskanta sijoittuu osittain myöhemmin syntyneen rakenteen sekaan, toisaalta säilyneet rakennukset sijoittuvat tien länsipuoliselle kentälle väljänä ja hajanaisena kokonaisuutena. Historian kulkua tai varuskunta-alueen historiallista laajuutta on asiaan ennalta perehtymättä vaikea paikan päällä havaita.

Kasarmialueen länsiosan kohdalle rakennettiin 1960-luvun lopulta alkaen Hyrylän liikekeskusta, vanhan ”äkseerauskentän” alueesta suuren osan täyttää tällä hetkellä terveyskeskus. Tien länsipuolen ainoat säilyneet rakennukset ovat kaksi punatiilistä vuonna 1915 rakennettua kasarmirakennusta. Tien länsipuolella rakennuksia on säilynyt enemmän, mutta nekään eivät kokonaisuutena anna kuvaa kasarmialueen alkuperäisestä tiheästä rakennusryhmästä. Jokaisella rakennuksella yksin on sekä historiallista että rakennushistoriallista arvoa. Venäläisen varuskunnan perustaminen teiden risteykseen on koko Hyrylän taajaman historiallinen lähtökohta, jonka tulee näkyä Hyrylän taajamakuvassa. Kaikki säilyneet rakennukset ovat suunnilleen alkuperäisessä asussaan, ja ne muodostavat läpileikkauksen sotalaitoksen toteuttamasta arkkitehtuurista kahden valtiovallan ajalta.

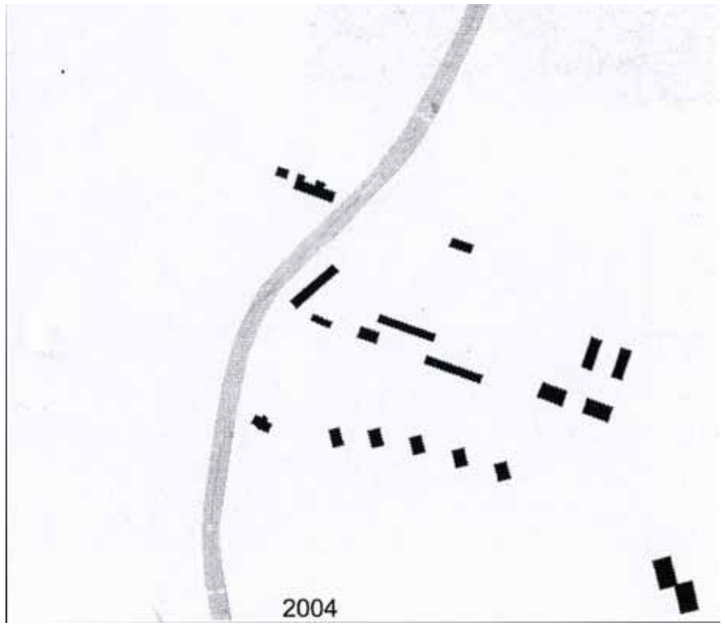
Kirkonmäellä on sijainnut kolme ortodoksista hautausmaata, joihin siunattiin varuskunnassa kuolleita sotilaita ja myöhemmin myös paikallista siviiliväestöä. Vuonna 1855 syntynyt väliaikainen sotasairaala edellytti hautausmaata, ja se sijaitsi tarkemmin tuntemattomalla paikalla kirkkomäellä. Maa-alue ensimmäistä virallista hautausmaata varten pakkolunastettiin vuonna 1864 ja sinne siunattiin vainajia 1920-luvulle asti. Hautausmaa sijaitsi harjun laella likimain kahden itäisimmän 50-luvun lopun kerrostalon kohdalla, ja se hävitettiin kerrostalojen rakentamisen yhteydessä. Pyhän Nikolaoksen kirkon valmistuttua vuonna 1900 väliaikaisena hautausmaana käytettiin aluksi kirkkotontin eteläistä sivustaa. Vuonna 1903 tai 1905 saatiin jälleen uusi alue hautausmaan käyttöön. Uusi hautausmaa sijaitsi kirkon ja vanhan ampumaradan välisellä alueella harjun etelärinteellä. Sen laajuus ja tarkka sijainti ei käy ilmi. Uudempi hautausmaa oli käytössä 1920-luvun alkuun. Saman vuosikymmenen lopulla ainakin osa vainajista siirrettiin Helsingin ortodoksiseen hautausmaahan. Maanpäälliset jäljet kummastakin kalmistosta ovat hävinneet.

69 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 536-540.
70 Julia Donner, s.10. Vilho Noko oli majuri, joka 2. maailmansodan jälkeen opiskeli arkkitehdiksi TKK:lla ja toimi sen jälkeen Puolustusvoimien rakennuskonttorin johtajana.
71 Antti Nieminen, Tuusula-seuran aikakirja XXIII, s. 75-77.
72 Julia Donner, s. 10.
73 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 540-541.
74 Julia Donner, s. 10. Heidi Vähäkallio-Hirvelä teki suuren osan elämäntyötään Puolustusvoimien arkkitehtinä.
75 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 540.
76 Julia Donner, s. 10. IT-koulu ja asuntola 1980-90-luvun vaihteesta ovat Osmo Lapon suunnittelemat.
77 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 528.

Varuskunta-alueella on Erkki Kairamon ja Jorma Pankakosken suunnittelema **lämpökeskus (36v; luokka 0)**. Rakennus on valmistunut vuonna 1968.[78] Se on pelkistetty konstruktivistinen lasi- ja betonirakennus, joka kuuluu aikakautensa merkittäviin rakennuskohteisiin. Rakennuksen arkkitehtuurin keskeisin idea on läpinäkyvyys ja valo; sisäpuolen koneiston ja putkiston näyttäminen valaistuna, ns. yöarkkitehtuuri. Lämpökeskus on huonokuntoinen, keskeisin elementti: läpinäkyvyys on peitetty suojarakentein. Rakennus ei ole enää käytössä mutta se kuuluu Suomen DoCoMoMo kohteisiin. Osayleiskaavassa lämpökeskus on varustettu sr-merkinnällä.

Kasarmialueella on kulttuurihistoriallista ja historiallista merkitystä niin paikallisesti kuin valtakunnallisestikin. Hyrylässä kasarmirakennukset ovat yhä tärkeä osa taajamakuvaa. Varuskunta-alueen ainoalla puukasarmilla ja venäläisaikaisilla tiilisillä kasarmirakennuksilla on suuri rakennushistoriallinen arvo ja myöhemmät itsenäisyyden ajan rakennukset ovat paikallisesti merkittäviä. Alue on myös maakunnallisesti merkittävä rakennuskulttuuriKOHDE. 1 LUOKAN ALUEKOHDE. RAKENNUKSINEEN (rakennukset ja alue)

78 Julia Donner, s. 10.

Kuva 1. 2004 nykytilanne ilman 1960-luvun rakennusvaihetta. Laatinut Panu Savolainen.

Kuvassa on 36A, alueen vanhin rakennus, puurakenteinen miehistökasarmi vuodelta 1863, jonka pohjoispuolella samassa linjassa ollut upseerikasarmi purettiin 1960-luvulla. A, B, C, D, H ja G ovat vanhinta kerrostumaa.

36B Uusi upseerikerho vuodelta 1907.

36C Leipomorakennus valmistui vuonna 1914.

36D Varasto- ja vaunuvaja vuodelta 1915 on leipomon vieressä.

36G Yksi kolmesta upseerien hevostallista vuodelta 1914.

36K Tallirakennus idästä.

36E Puhelinkeskukseksi nimetty rakennus vuodelta1914.

36H Kasarmirakennus vuosien 1914-15 rakennusvaiheesta.

36K Tallirakennus lännestä.

36F Kasarmialueen esikuntarakennus vuodelta 1915 on nykyisin taidemuseo.

36I Kasarmirakennus vuosien 1914-15 rakennusvaiheesta.

36 Henkilökunnan asuntolat 1970-luvulta.

36M Rapattu tiilirakenteinen ruokalarakennus vuodelta 1952.

Keltaiset, rapatut henkilökunnan asuntotornit on suunnitellut Heidi Vähäkallio-Hirvelä. Kuvassa 36 O, Juhaniksi nimetty torni.

36L Olympiakasarmin länsipuoli etelästä kuvattuna.

36M Ruokalarakennuksen sisäänkäynnit ja laajennusosa.

36S Sotilaskoti männikön keskellä.

Olympiakasarmi on kaksiosainen ja nimensä mukaisesti se on palvellut vuoden 1952 Helsingin olympialaisten asuntolana.

36 N, O ja P Heidi Vähäkallio-Hirvelän suunnittelemat kantahenkilökunnan asuntotorneja 1950-luvulta.

36S Sotilaskodin arkkitehtuurissa on paljon yhtymäkohtien Heikki ja Kaija Sirénien Otaniemen teekkarikylään suunnittelmaan Servin mökki -ravintolaan.

36T Kasarmi vuodelta 1959.

36U Kasarmi vuodelta 1964.

36V Lämpökeskus ja verkotetut julkisivut. Purettu 2017.

36U Kasarmi vuodelta 1964 päätynäkymä.

36V Lämpökeskus ja polttoainesäiliöt putkineen. Purettu 2017.

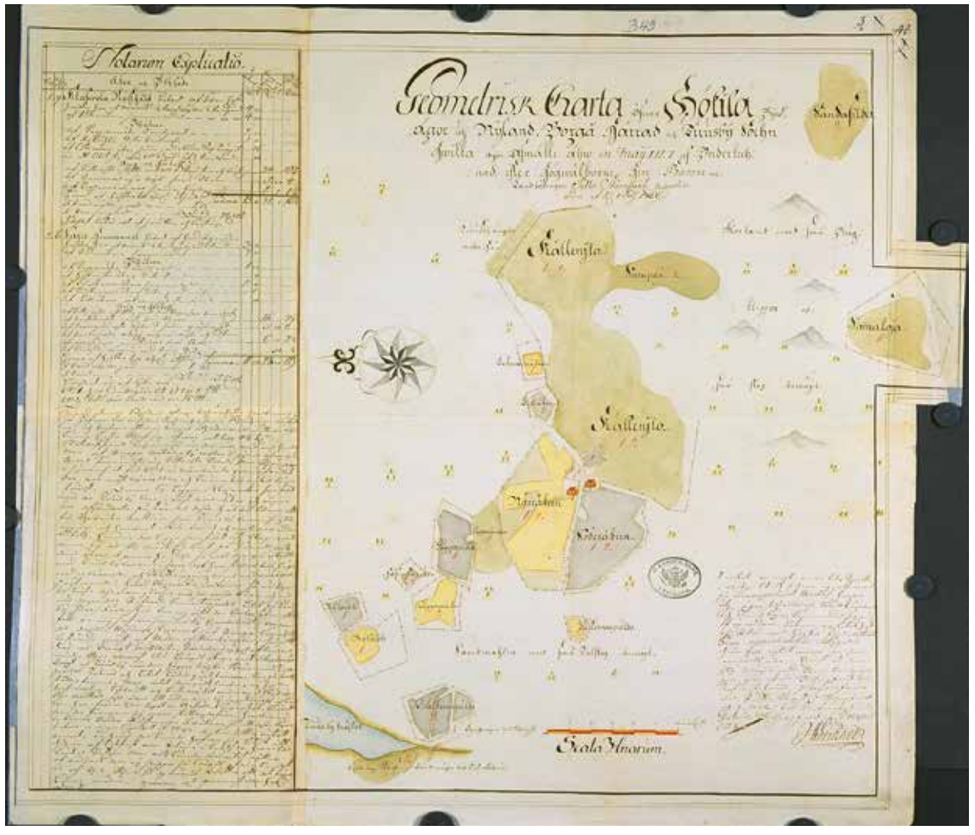

36X Vanhan aliupseerikerhon eli venäläisen kansakoulun kivijalka.

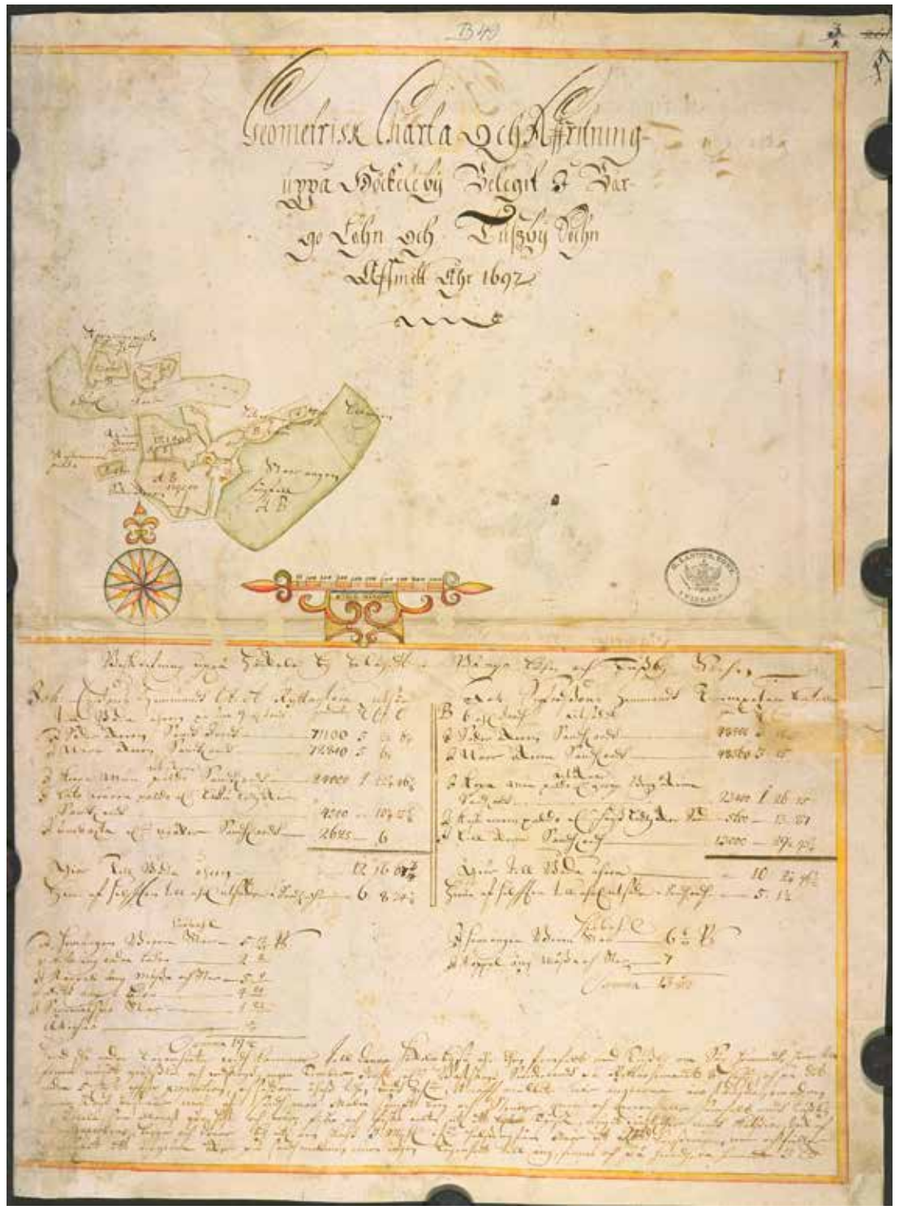
HYÖKKÄLÄN KYLÄ

Vanhan valtatien varteen sijoittuvassa Hyökkälässä oli vuoteen 1744 asti vain kaksi taloa: Klaavola ja Saksa. Tie kulki (ja kulkee edelleen) näiden kahden talon välistä tilojen rakennusten sijoittuessa hyvin lähelle tietä muodostaen tiiviin kylänraitin. Klaavolan säilyneet piharakennukset antavat hyvän kuvan entisajan tiiviistä piharakentamisesta. Klaavolan tila halottiin perinnönjaossa vuonna 1744, jolloin uudesta puolikkaasta tuli Klaavo eli Erikas.[1] Uuden talon pihapiiri sijoittui Klaavolan taakse ja kylätietä koskettamaan jäi lähinnä talon talousrakennukset.

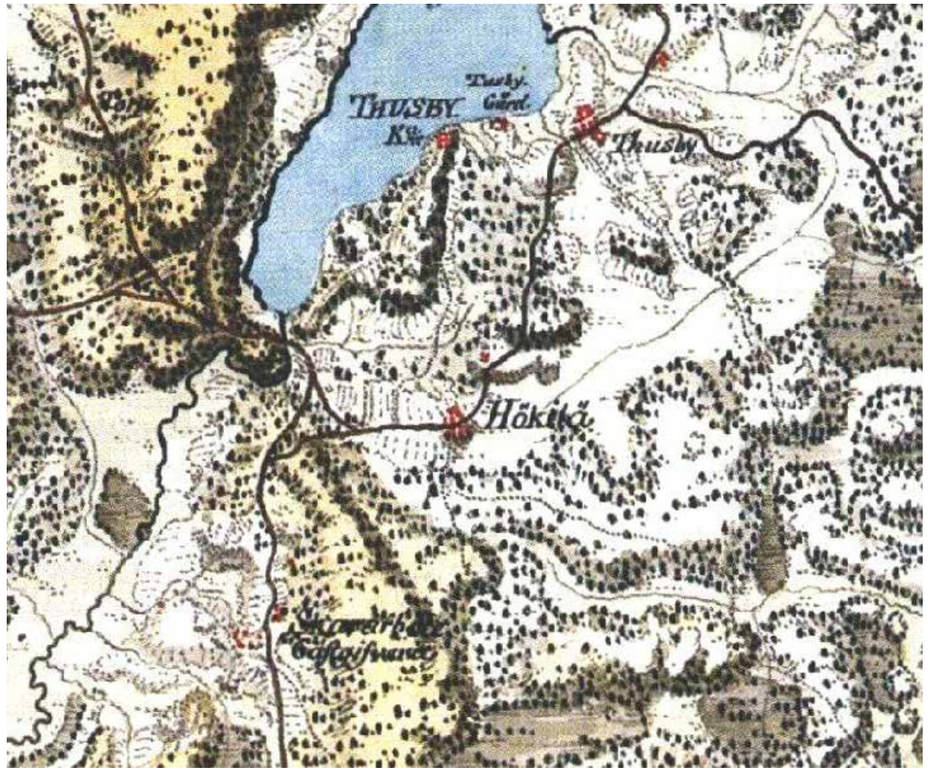
1 Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 10.

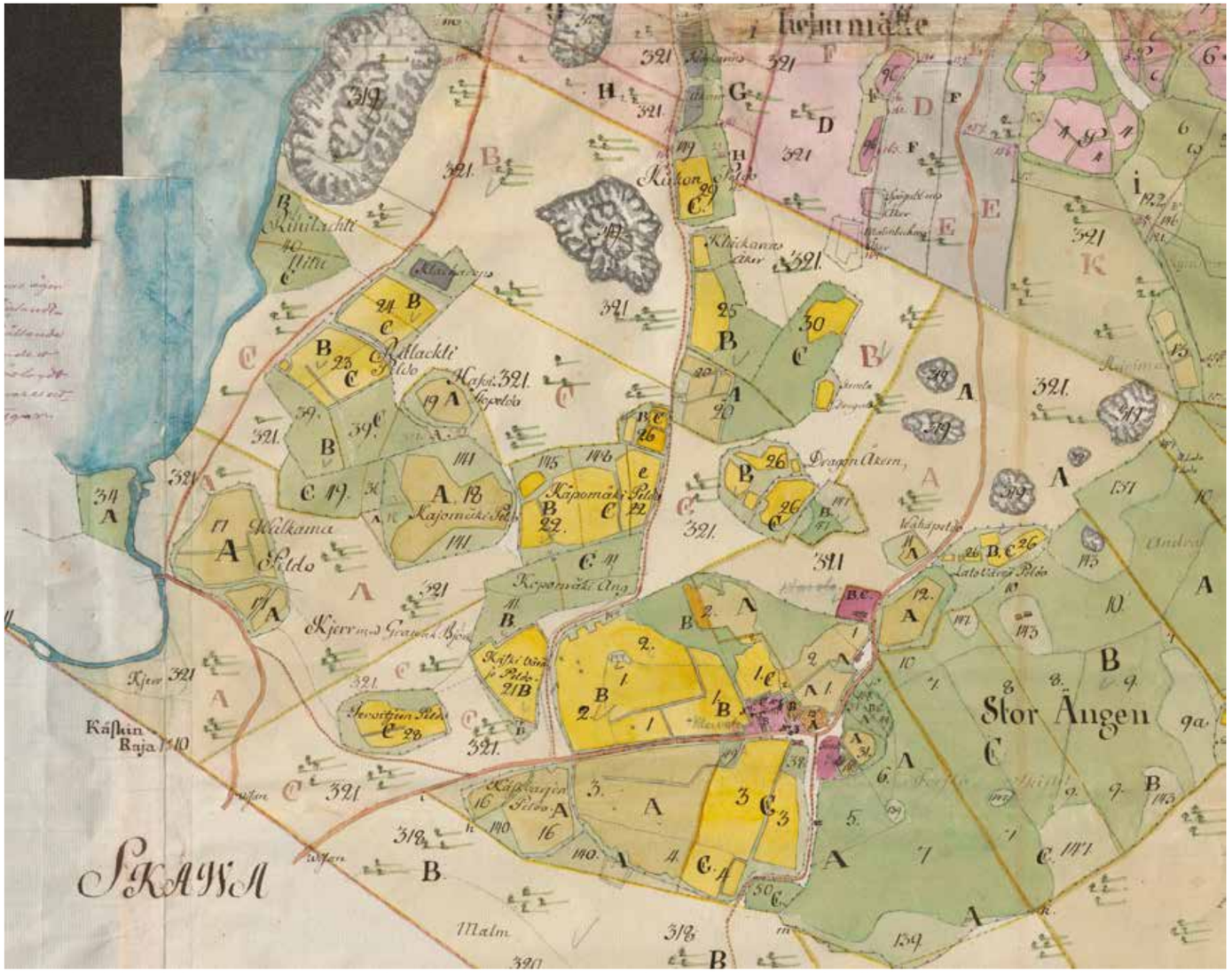
Hökilä eli Hyökkälä vuonna 1727 laaditussa maakirjakartassa. Laatija Adam Giöker. KA b49: 3/4. www.vanhakartta.fi.

Hyökkälän eli Hökilän maakirjakartta vuodelta 1697. Laatinut Samuel Broterus. KA b49: 3/1-2. www.vanhakartta.fi.

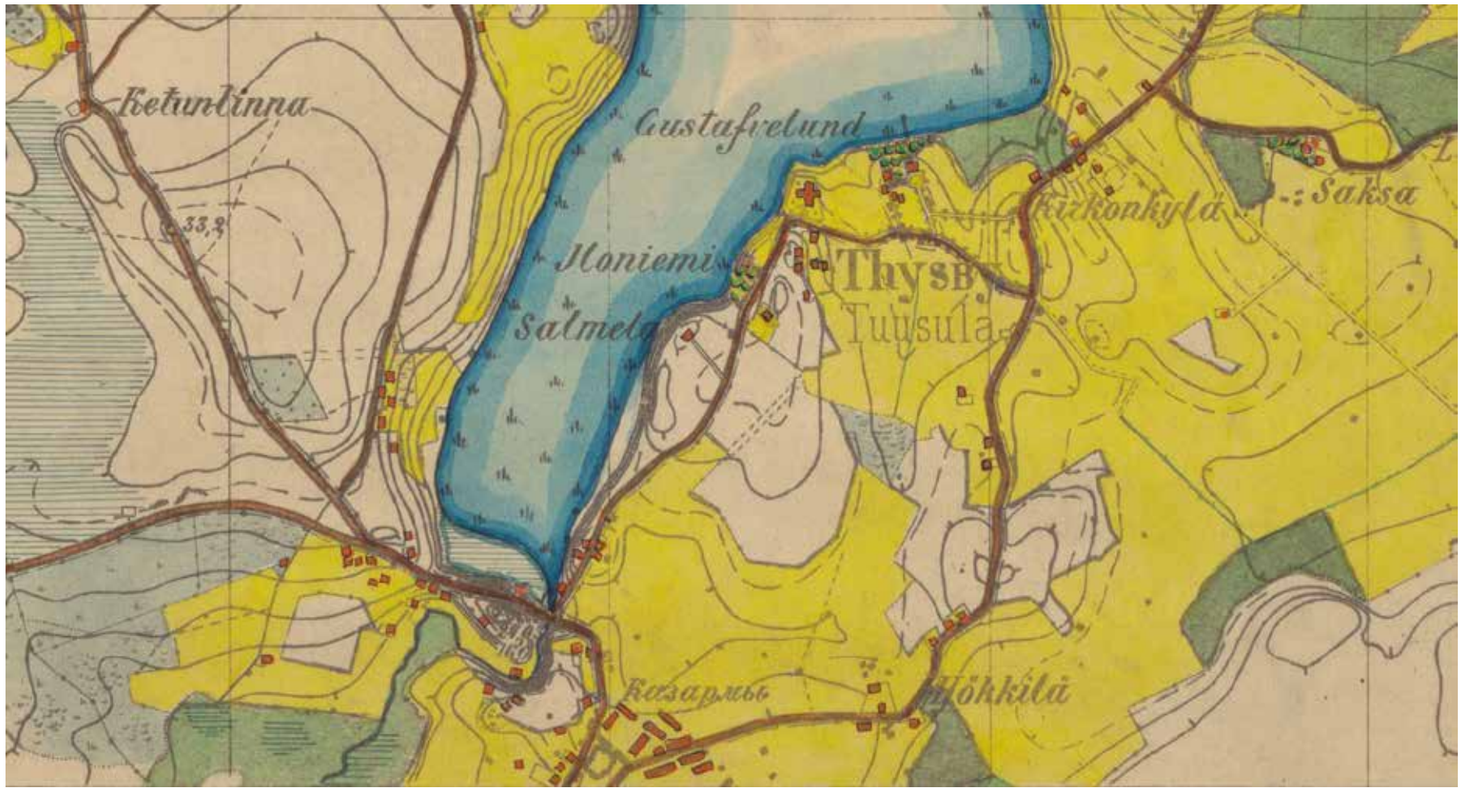
Hyökkälä eli Hökilä 1760-80-luvulla laaditussa kuninkaankartaston koostekartassa.
http://koti.kapsi.fi/~timomeriluoto/KARTAT/%C2%B4%C2%B4Kuninkaan%20Kartasto%C2%B4%C2%B4%201776-1805/

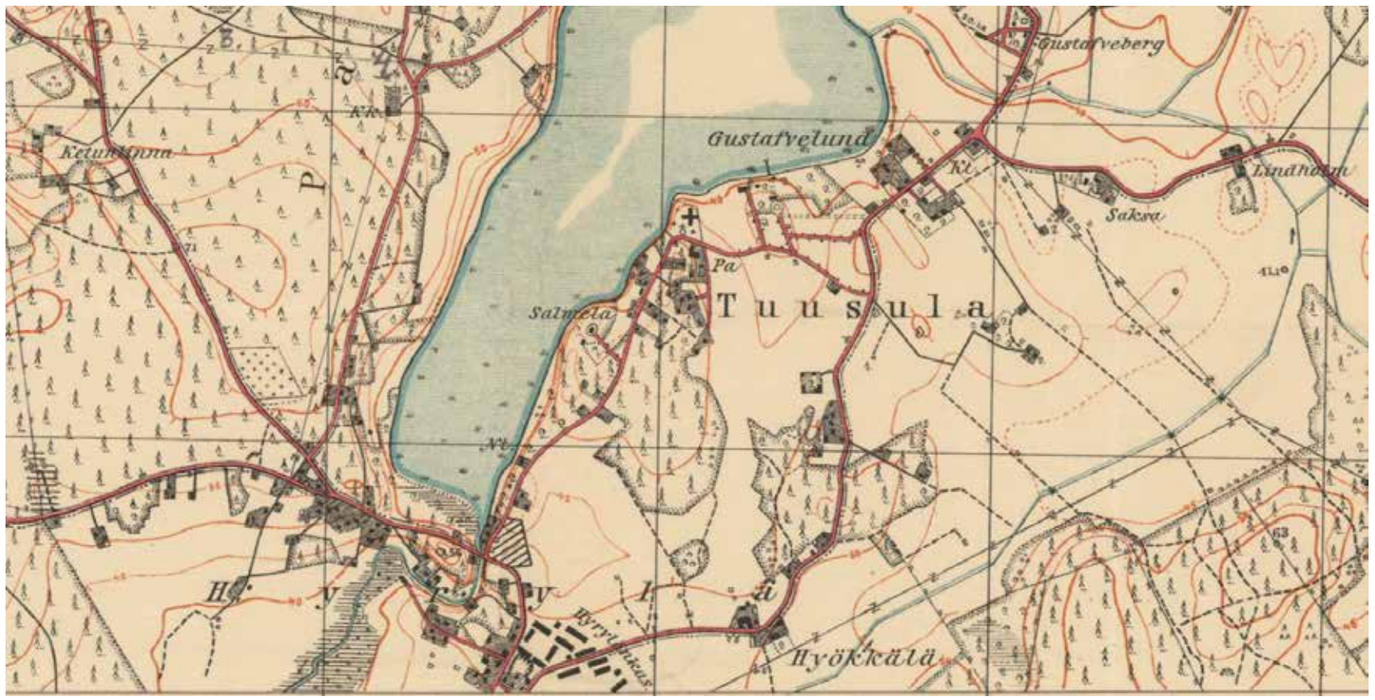
Hyökkälän kylä ja kylänraitti vuonna 1777. Klaavolan (B), Klaavon (C) ja Saksan (A) talot ovat nykyisillä sijoillaan ja raitin varrella on muitakin rakennuksia. Kersantin puustellin ja Klaavolan humalatarhat ovat keskellä kylää. Saksan riihi (rakennus niityn 38 laidalla) on miltei vastapäätä Klaavolan piha-aitaa.
Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egokarta och delningsbeskrifning 1777-1777 (B50:3/7-13). KA

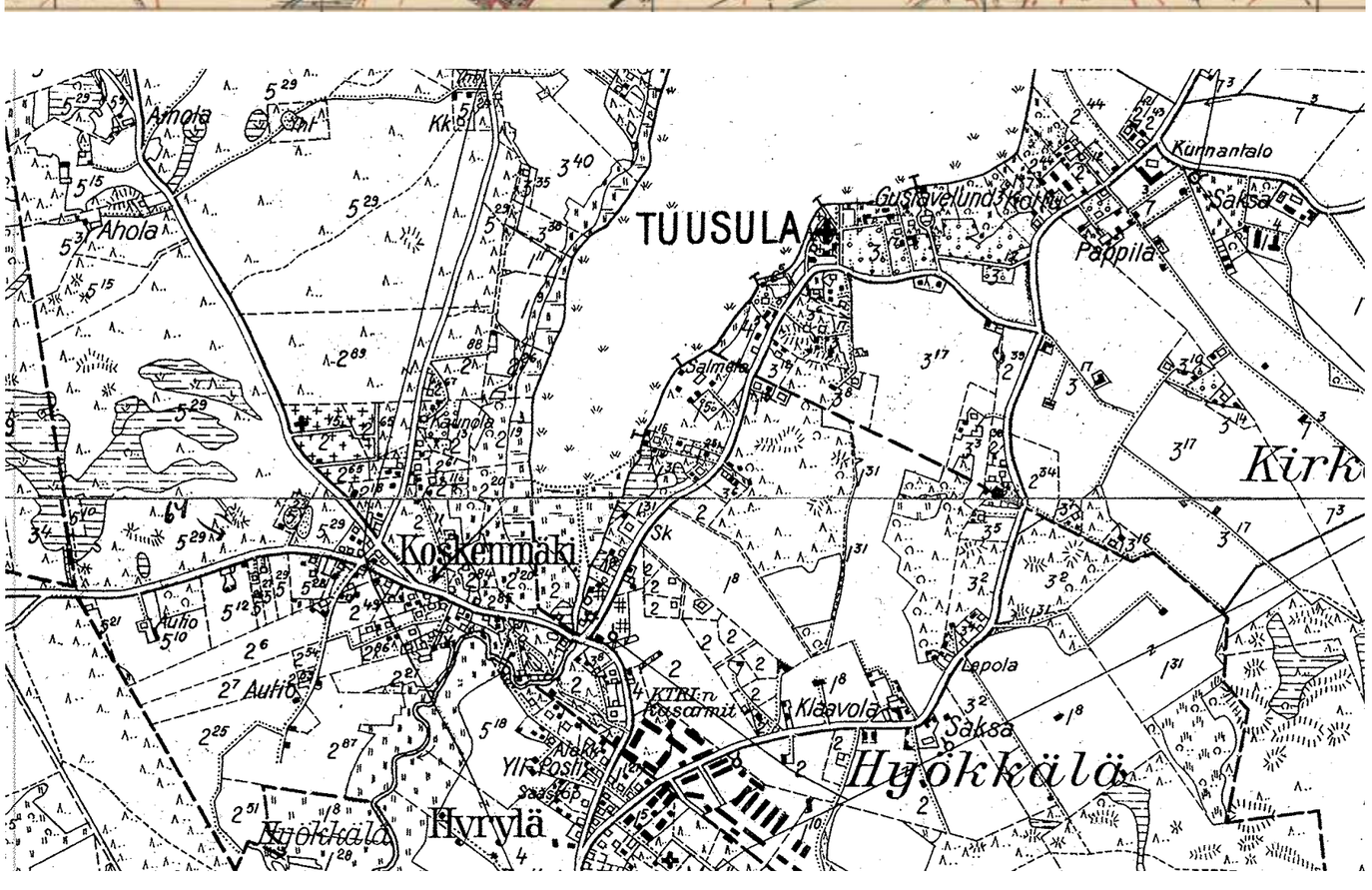
Hyökkälä eli Hökilä vuonna 1870 laaditussa venäläisen topografikunnan kartassa. Karttalehti VIII 30. KA.

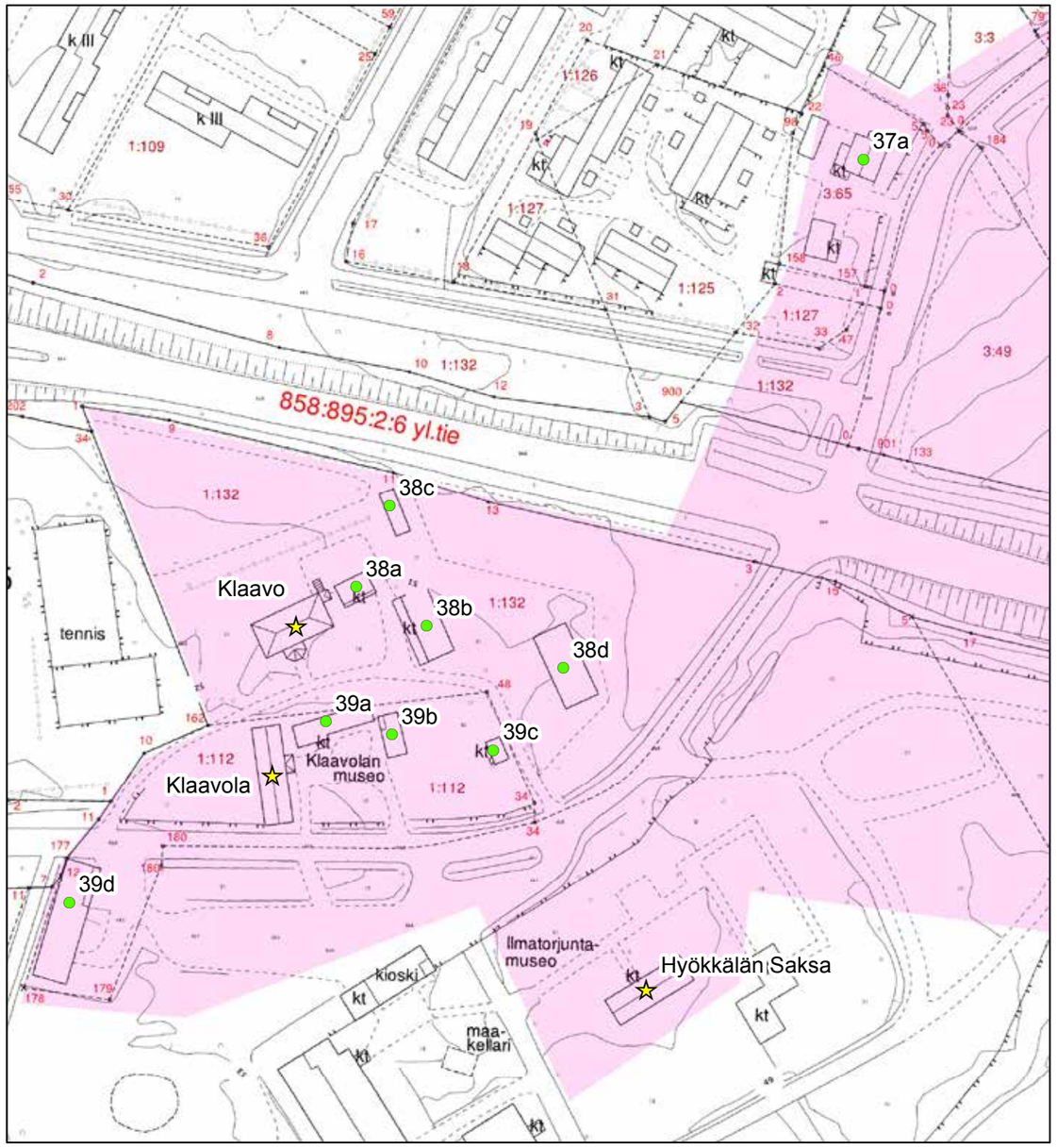
Hyökkälä eli Hökilä vuonna 1898 laaditussa venäläisen topografikunnan kartassa. Karttalehti VIII 30. KA.

Hyrylän pohjoiskulmaa ja Hyökkälän kylä vuonna 1928 laaditussa topografikartassa. Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Pitäjänkartta 1920-30-lukujen vaihteesta.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 15 30 60 Metriä

N

37. Hyökkälän vanha kylänraitti (Klaavola, Klaavo ja Saksa)

Hyökkälän vanhalla kylänraitilla sijaitsevat rakennukset muodostavat rakennushistoriallisesti arvokkaan kokonaisuuden, joka on länsipuoleltaan lähes kiinni Hyrylän taajamassa. Pienen kylän rakennukset ovat 1700- ja 1800-luvuilta. Klaavolan päärakennus on ollut taitekattoinen 1700-luvun lopun säätyläistalo. Vanha kattomuoto on 1800-luvulla muutettu harjakatoksi. Kylänraitin talot ovat säilyttäneet tiivistä ryhmäkylän kaltaista ympäristöään. Saksan päärakennuksen muoto on tyypillinen pitkä ja matala paritupa, jota on jatkettu kamareilla. Klaavo edustaa poikkeuksellisen hyvin säilynyttä maaseutu-empireä. Kokonaisuuteen kuuluu myös Päivärinteen (37a; luokka 2) taitekattoinen asuinrakennus aivan vanhan tienlinjauksen vieressä. Aluerajaus sisältää peltoaukean, jolla on maisemallista merkitystä ja joka jatkuu maanviljelysalueena Tuusulantielle asti.

Hyökkälän vanha kylänraitti on rakennushistoriallisesti erittäin hyvin säilynyt kokonaisuus 1700- ja 1800-lukujen maaseudun kulttuuria. Niin raitilla kuin yksittäisillä rakennuksilla on maakunnallista merkitystä. 1 LUOKAN ALUE; Kulloontien eteläpuolinen peltoaukea 2 luokan alueKOHDE.

Hyökkälä eli Hökilä vuonna 1870 laaditussa venäläisen topografikunnan kartassa. Karttalehti VIII 30. KA.

37 A. Päivärinteen talo.

37 Hyrylää vanhaa raittia Klaavolan pihasta kohti Hyrylää.

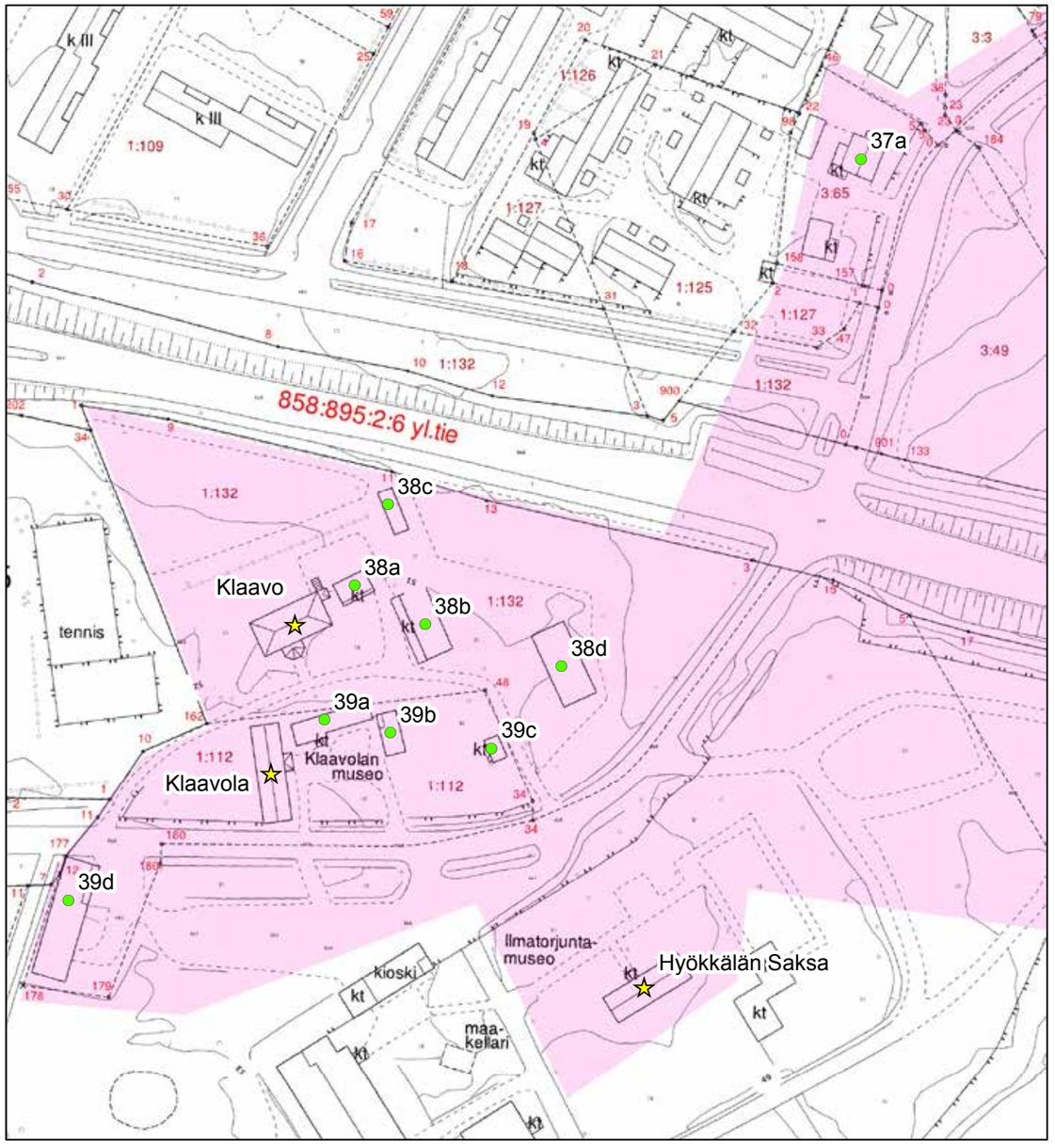
Hyökkälän peltoaukeaa kohti Kirkonkylän Saksan maita.

37 Vanha Heinolantie eli Mahlamäentietä.

38. Klaavo

Klaavola jaettiin kahtia vuonna 1744 Högberg-suvun kesken, joilloin toisesta puolikkaasta syntyi omistajan Erik Högbergin mukaan Erikas eli Klaavo.[79] Klaavon rakennukset sijoitettiin aivan kantatilan tontin viereen. Talot näyttävät jakaneen keskenään 1700-luvun lopulla rakennetut ulkorakennukset ja rakentaneen sitten uudet puuttumaan jääneiden tilalle.

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

0 15 30 60 Metriä

N

79 Sirkka Holma, Tuusulan aikakirjat X, s. 89-91.

Klaavon päärakennus on valmistunut ilmeisesti 1850-60-luvulla.[80] Se on tyypillinen, aumakattoinen ja komea empirerakennus. Se on säilyttänyt erinomaisesti alkuperäisen yleisilmeensä sekä julkisivujen ja rakenteiden yksityiskohtia. Niitä ovat leveä puoliponttivuoraus, kuusiruutuiset ikkunat, ullakkokerroksen pienet puoliympyrän muotoiset aukot sekä leveä, profiloitu räystäs, sisällä puolestaan parituvasta sovellettu pohjakaava sekä välikaton ja kattotuolin rakenne. Vuosien 1985-86[81] muutostöissä on pihasivun myöhemmän umpikuistin päälle puhkaistu parveke, altaani.

Klaavon pihapiirissä ovat säilyneet 1797[82] rakennettu, hirsinen pitkänurkkainen ja lakallinen talli **(38b; luokka 1)** ja vuodelta 1863[83] oleva, samaten pitkänurkkainen luhtiaitta **(38a; luokka 1)**. Lisäksi rakennuskantaa täydentää 1900-luvun alusta olevat pieni sauna liitereineen (**38c; luokka 2**) ja lato (**38d: luokka 2**). 1860-luvulla rakennettu hirsinavetta ja riihi ovat purettu 1960-luvun jälkeen Keravalle rakennetun Kulloontien järjestelyiden takia. Klaavon ja Klaavolan pihapiiri on rajattu sk-merkinnällä. Klaavon rakennuksen on merkitty myös sr(1)-merkinnällä.

Klaavon rakennukset ovat rakennushistoriallisesti erittäin merkittävä osa Tuusulan rakennuskantaa. Klaavon päärakennus on Tuusulan kahdesta empire-tyylisestä rakennuksesta toinen. 1 LUOKAN KOHDE.

80 Kotiseutumme Tuusula-kirja, s. 224. Ilmeisesti omistajan haastattelun perusteella. Suuri maatilakirja III, s. 1315 antaa rakennusvuodeksi vuoden 1860 ja mainitsee samalla, että rakennus on uudistettu vuonna 1956.
81 Kotiseutumme kirja, s. 225.
82 Härö, lähdetieto varmentamatta.
83 Kotiseutumme kirja, s. 225.

38 Klaavon päärakennus ja 38A Klaavon pariluhti.

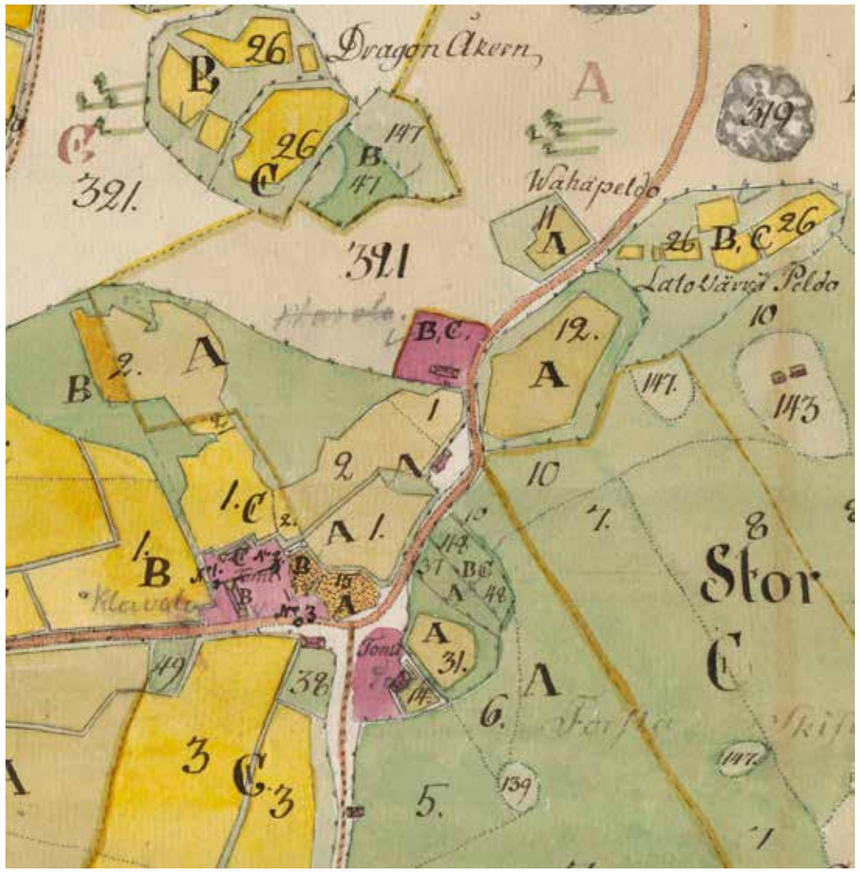
38 Klaavon päärakennus. Pääjulkisivun rikkonainen sommittelu ei ole tyypillistä empire-rakennuksille.

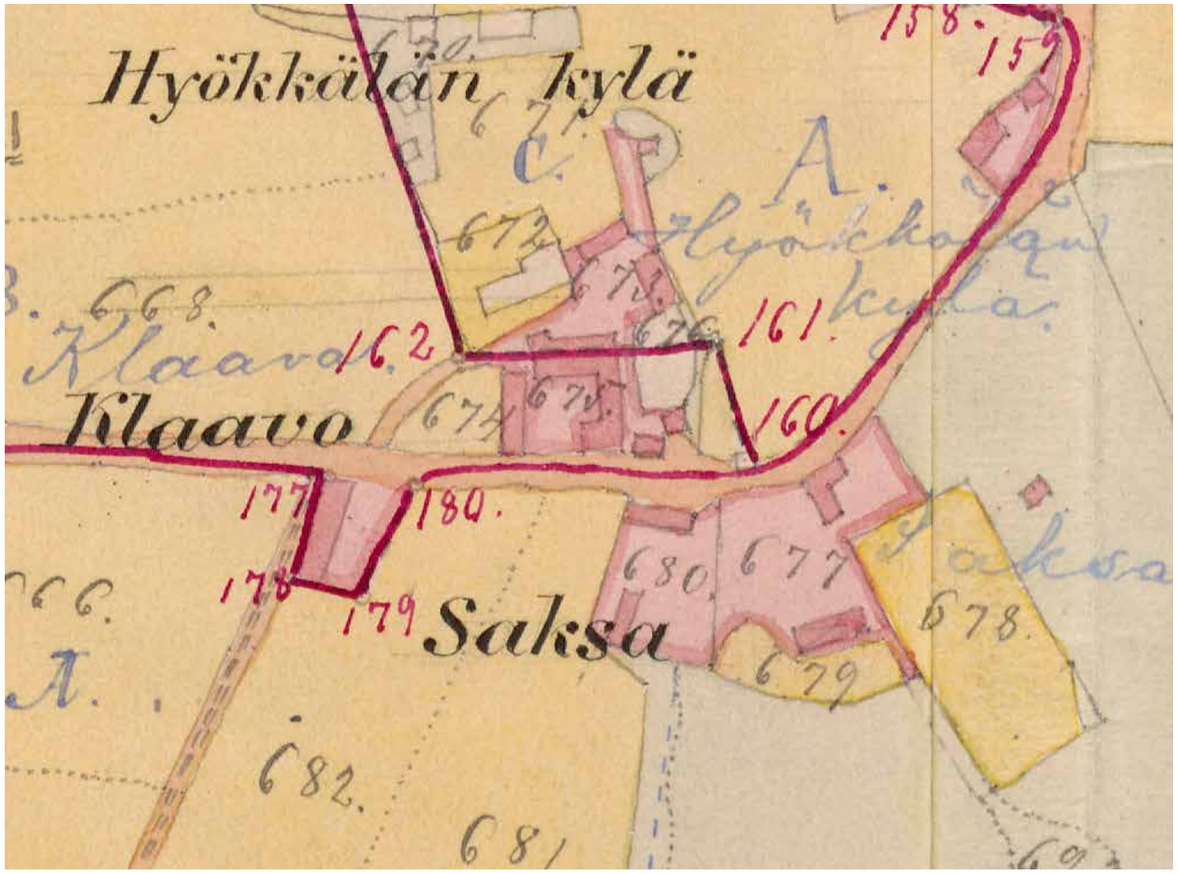
38 A Klaavon luhti (lutti).

38 B Klaavon talli.

Hyökkälän kylän rakennuskantaa ja kylämiljöötä vuonna 1777.
Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egokarta och delningsbeskrifning 1777-1777 (B50:3/7-13). KA.

Hyökkälän kylä vuonna 1888: rakennuksia on enemmän ja päärakennukset ovat samoilla paikoilla kuin vuosisata aiemmin; humalatarhat ovat hävinneet.
Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

38 Klaavon päärakennus ja 38B Klaavon talli.

Vasemmalta lukien 38 D Klaavon lato, 38 B Klaavon talli ja 38 C Klaavon sauna muodostavat pihaa suojaavan muurin.

39. Klaavola

Klaavola (RN:o 1) on toinen pienen Hyökkälän kylän kantatiloista. Tila on mainittu maakirjoissa vuonna 1543.[84] Klaavola joutui perintörälssitilan luontoisena Klaus Flemingin lampuotitilaksi yhdessä Saksan tilan kanssa vuonna 1562. Reduktion myötä Fleming menetti tilat vuonna 1585, jolloin tilat poistettiin kruunun maakirjoista ja ne merkittiin rälssitiloiksi. Klaavolan omistajaksi tuli vuonna 1621 Pietari Baner ja hän vuokrasi tilan Klaus Markunpojalle, jonka mukaan tila sai nykyisen nimensä. Tilan siirryttyä vuonna 1628 kruunulle sen haltija ryhtyi suorittamaan ratsupalvelusta.[85] Klaavola oli rustholli vielä 1700-luvullakin, jolloin näiden tilojen määrä laski voimakkaasti. Klaavola jaettiin kahtia vuonna 1744 kahden Högberg- suvun veljen kesken, joilloin toisesta eli veljen puolikkaasta syntyi Erikas eli Klaavo.[86] Klaavola jäi Johan Högbergille, joka luovutti tilan vävylleen Henrik Skogsterille 1798.

39 ja 39 A. Klaavolan päärakennus ja pikkutupa.

39 Klaavolan päärakennus ja 39A pikkutupa.

39 C Klaavolan sauna.

84 Jaakko Sarkamo, Suur-Tuusulan historia I, s. 85.
85 Jaakko Sarkamo, Suur-Tuusulan historia I, s. 281-283.
86 Sirkka Holma, Tuusulan aikakirjat X, s. 89-91.

39D Klaavolan riihilato pohjoisesta nähtynä.

39 B Klaavolan liiteri ja aitta saman katon alla.

39D Klaavolan tiilinavetta ja pohjoispäädyn hirsilato idästä nähtynä.

Klaavolan päärakennuksen vanhimmat osat ovat Antti Juhonpojan (Anders Johansson Högberg) rakennuttamia eli 1700-luvun puolivälin jälkeen, todennäköisemmin kuitenkin vuosisadan lopulta.[87] Rakennus on alunperin ollut porstualla ja eteiskamarilla varustettu, taitekattoinen paritupa. Talon ullakolla, sen päissä, oli myös huoneet.[88] Taitekatto oli tuolloin uutuus, jonka käyttö rajoittui enemmänkin kaupunkitaloihin ja maaseudulla säätyläisten rakennuksiin. Rakennuksen eteläpäätä jatkettiin ilmeisesti 1800-luvun alussa: läntisellä pitkällä sivulla jatkoskohta näkyy erinomaisesti kivijalan korkeuserona. Jatke jaettiin rakennuksen pituussuunnassa kahteen kamariin ja edelleen taitekattoisena. Ainakin osa neliruutuisista ikkunoista on peräisin näistä varhemmista rakennusvaiheista. Talon leveä vaakaponttivuoraus on kuitenkin 1800-luvun jälkipuoliskolta ja samassa muutoksessa on todennäköisesti myös kattomuoto vaihdettu nykyiseksi harjakatoksi; viimeistään tuolloin on luovuttu lautakatosta ja katteeksi on valittu tervattu ja hiekoitettu lumppuhuopa 1800-luvun puolenvälin muodin mukaan.Viimeistään taitekatto on vaihdettu harjakattoon pärekatteen myötä 1900-luvun alussa.[89] Alkuperäisellä paikallaan sijaitseva avokuisti muutettiin tai rakennettiin 1910-20 -luvulla nykyiseksi pieniruutuiseksi umpikuistiksi. Inventointihetkellä vuonna 2010 päärakennus kaipasi pikaista julkisivun perusteellista maalinpoistoa ja maalausta pellavaöljymaalilla, sillä se on maalattu virheellisesti lateksilla 2000-luvulla.

Klaavolan pihapiirissä on päärakennuksen lisäksi rakennuksia sen kahdella muulla sivulla. Ns. pikkutupa **(39a; luokka 1)** oli aikoinaan talon työväen asuntoina. Muut ovat hirsisiä 1700-1800 -lukujen ulkorakennuksia. Saman katon alle on yhdistetty piirurakenteinen puuliiteri ja pitkänurkkainen aitta **(39b; luokka 1). Lyhytnurkkainen ja pystyverhoiltu s**auna **(39c; luokka 1)** Tien toisella puolella on tiilinen, vuonna 1936 uusittu navetta, jonka toisessa, tienpuoleisessa päässä on hirsirakenteinen, pitkänurkkainen ja lakallinen lato/kalustovaja 1800-luvulta. **(39d; luokka 1)** Lakka on salvokseen tuettu.

Klaavola siirtyi vuonna 1980 Tuusulan kunnan omistukseen Collinin suvun perikunnalta sillä kauppaehdolla, että rakennuksista ja pihapiiristä tulee museo.[90] Klaavolan rakennukset on osayleiskaavassa varustettu sr(2)-merkinnällä ja pihapiiri kuuluu yhdessä Klaavon kanssa sk-alueeseen.

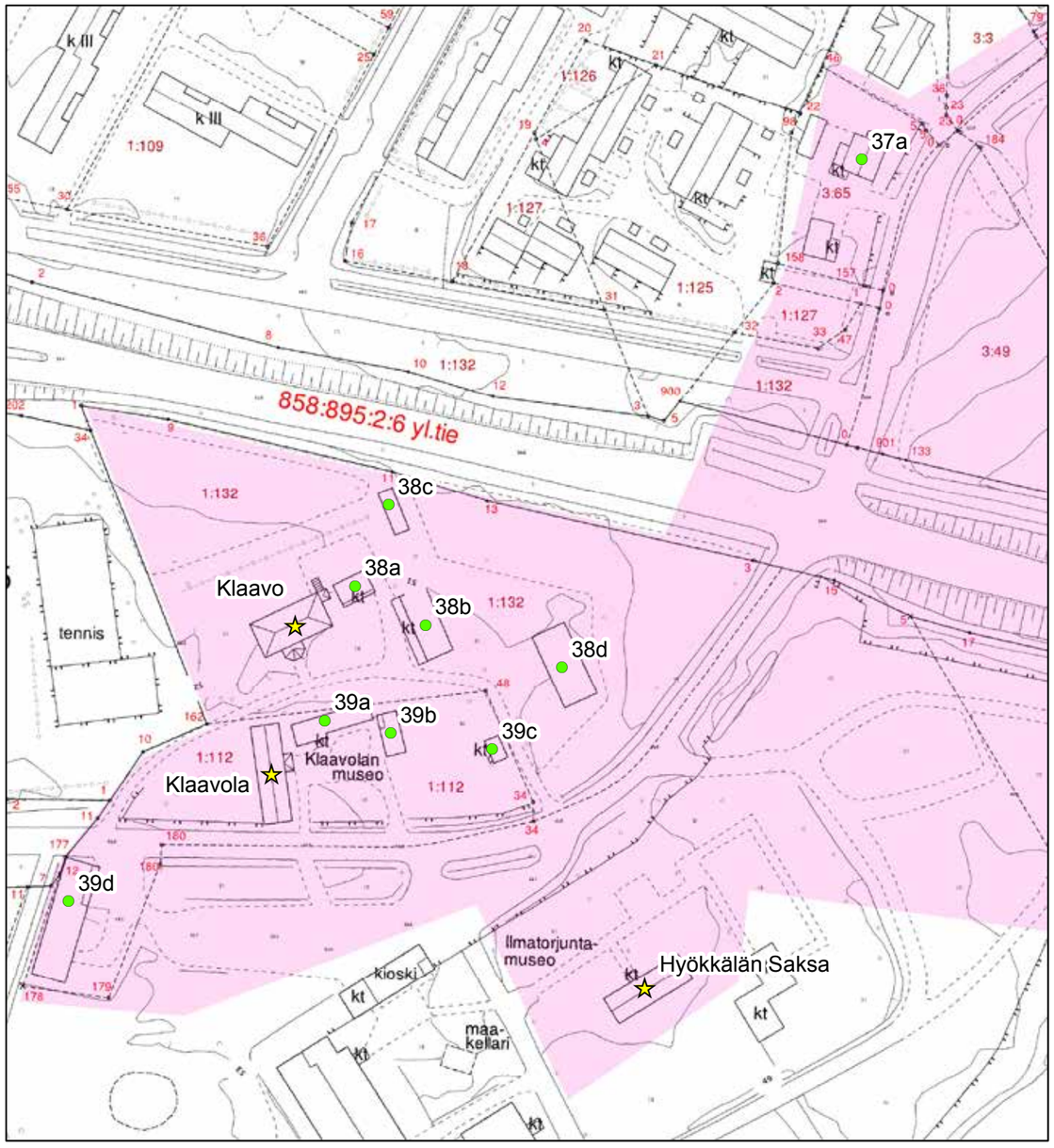
Klaavola on rakennushistoriallisesti merkittävä KOHDE, jolla on myös merkittävää historiallista ja maisemallista arvoa. 1 LUOKAN KOHDE.

87 Jaana Koskenranta, Tuusulan aikakirjat X, s. 87.
88 Lauri Putkonen, Klaavolan päärakennuksen kulttuurihistoriallinen inventointi syyskuu 1981.
89 Lauri Putkonen , Klaavolan päärakennuksen kulttuurihistoriallinen inventointi syyskuu 1981. Klaavolassa oli 1970-luvulla katteena betonitiili. Vertailukohtana Vanhankylän kartanon päärakennuksen katto: tervattu ja hiekoitettu pahvikatto otettiin siellä käyttöön 1870-luvulla
90 Jaana Koskenranta, Tuusulan aikakirja X, s. 88.

40. Hyökkälän Saksa, kruunun puustelli

Saksa (RN:o 2) on toinen Hyökkälän kylän kahdesta kantatilasta. Tila on mainittu maakirjoissa vuonna 1544.[91] Naapurinsa Klaavolan tavoin se ilmaantui veroluetteloon 1560-luvulla ja molemmat merkittiin perintörälssitilan luontoisina 1562 Klaus Flemingin lampuodeiksi. Vuonna 1585 talot poistettiin kruunun maakirjasta ja siirrettiin rälssiluetteloon ja palautettiin 1603 Flemingin leskelle. Flemingin lesken kuoltua Saksa päätyi Cruusille, jonka vuokramies Heikki Heikinpoika viljelyksen ohessa harjoitti maalaisilta kiellettyä kaupankäyntiä - tästä oletettavasti tila on saanut Saksa-nimen, sillä tuolloin kauppiaita kutsuttiin hansaperinnön takia saksoiksi.[92] Cruusit menettivät Saksan 1680-luvun reduktiossa.[93]

Suuren Pohjan Sodan, isonvihan, jälkeen kruunu teki Saksan tilasta neljän muun tuusulalaisen tilan lailla sotilasvirkatalon: vuonna 1721 tila annettiin signalistin eli torvensoittajan hevostilaksi ja se vakiintui Uudenmaan- ja Hämeenläänin rakuunarykmentinkersantin virkataloksi; se sai kansan suussa nimityksen Puustelli erotukseksi Kirkonkylän Saksasta. 1800-luvun alussa Saksa oli Vihdin skvadroonan päällikön[94] virkatalo. Suomen Sodan (1808-09) jälkeen se menetti entisen merkityksenä mutta pysyi käytännössä upseeriasuntona, sillä keisarillinen manifesti takasi hajallaan olevan armeijan esimiehille palkkaetujen jatkuvan nautinnan. Itämaisen sodan puhjettua vuonna 1854 siirrettiin Hyryläinen sotaväenosasto, jonka ensimmäisenä rakennuksena toimi ”Saksan sotilasvirkatalo” talousrakennuksineen. Kasarmialueen rakentuessa Kapteenin puustelliksi kutsuttu päärakennus pysyi varuskunnan henkilökunnan asuinkäytössä aina vuoteen 1966 asti, jolloin sitä alettiin kunnostaa museokäyttöön.[95]

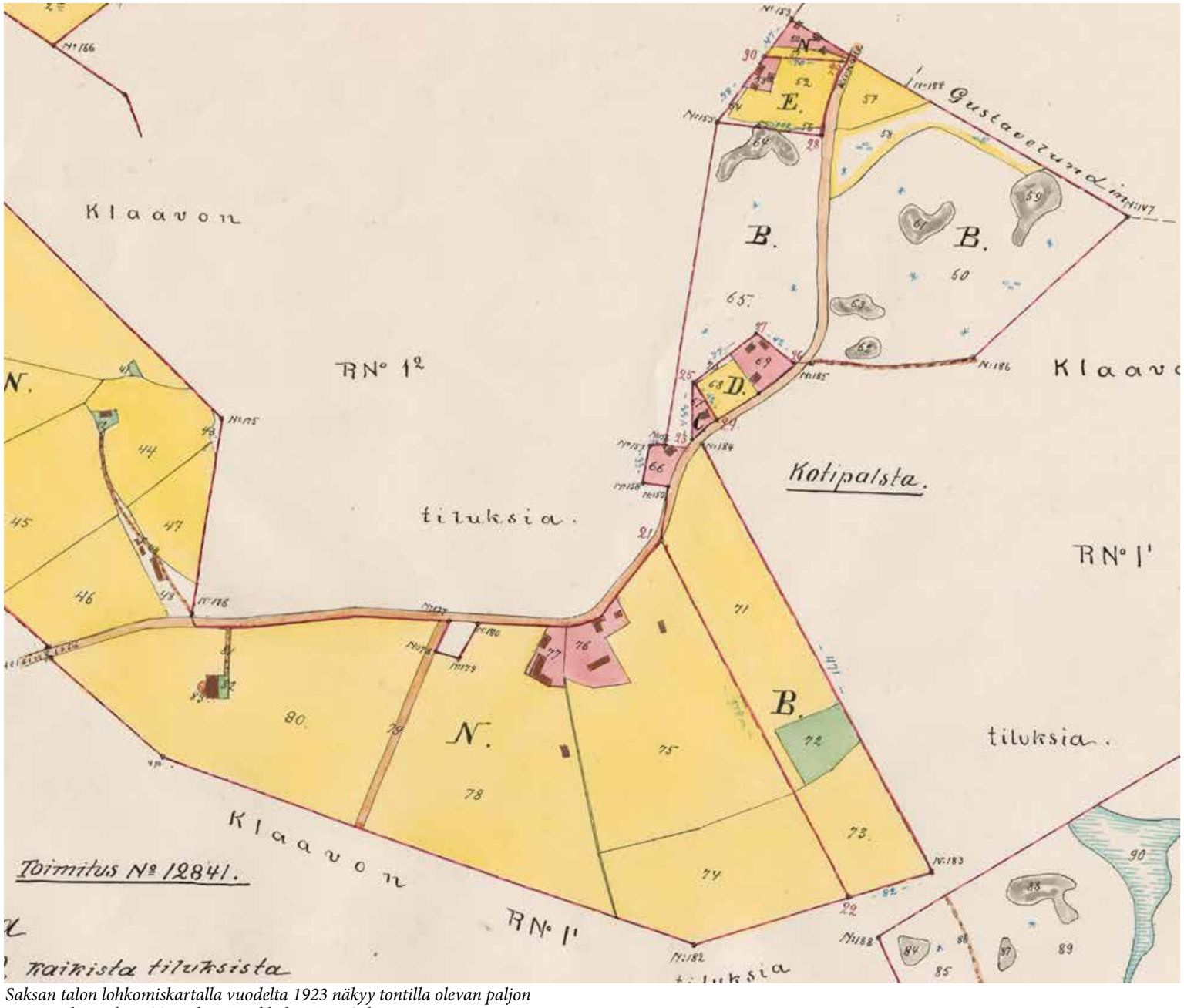
© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

0 15 30 60 Metriä

N

91 Sirkka Holma, Tuusulan aikakirjat X, s. 89-91.
92 Jaakko Sarkamo, Suur-Tuusulan historia I s.281-283.
93 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II s.11.
94 Heikki Simola, Tuusulan aikakirjat XIX, s. 21.
95 Rainer Perkiönmäki, Ilmatorjuntamuseon opas 1 (1970) s. 10.

Saksan talon lohkomiskartalla vuodelta 1923 näkyy tontilla olevan paljon pieniä rakennuksia. Tuusula > Hyökkälä; N:o 2 Saksa, RN:o 2:12, 3:1-11, v. al. lohkominen 1923-1923 (B49:3/7-11). KA.

Saksan päärakennus on Klaavolantiellä, Klaavolan tilan kaakkoispuolella sijaitsevalla vanhalla tontillaan. Talo on yksikerroksinen, hirsirakenteinen ns. epäsymmetrinen paritupa muistuttaen Erik Dahlbergin ratsumestareille ja kapteeneille suunnittelemaa virkataloa vuodelta 1687, sillä rakennuksen koillispään salin takana on vielä kaksi kamaria. Poikkeuksellisesti hollitupa eli varsinaisten tupien välinen tila ei käsitä kyökkiä vaan muodostuu yhdestä huoneesta mikä viittaa paikalliseen soveltamiseen. Talon lounaispääty on kaakkoissivulta katsottaessa kattolinjaltaan matalemmalla kuin keskiosa ja koillispääty ja samoilla osin kivijalkakin eroaa päätyjen kesken. Lounaispäätyä on myös tuettu följarein mikä antaa samantyyppisiä viitteitä eri-ikäisyydestä kuten myös sisäseinissä esilleotettujen hirsipintojen keskinäinen erilaisuus. Talon rakennusaika ei kuitenkaan ole tiedossa eikä sen kunnostuksessa 1960-luvun lopussa ilmeisesti tavattu viitteitä rakennusvuosista. Puustelli on ainakin vanhimmilta osiltaan todennäköisesti viimeistään 1800-luvun puolivälistä mutta on hyvin mahdollista, että lounaispäädyn muodostaa 1700-luvulta periytyvä hirsikehikko. Puustelli tulisi tutkia, jotta rakennuksen todellinen ikä saataisiin selvitettyä. Tällä hetkellä vallalla on käsitys, että Puustelli-rakennus on peräisin vuodelta 1721[96] mutta tälle väitteelle ei ole esitetty muuta lähdetietoa kuin että tila on tuolloin siirtynyt ruotuväkilaitoksen haltuun.[97]

Puustelli-rakennuksen pihapiiriin kuului vielä 1930-luvun alussa asuinrakennuksen lisäksi hirsirakenteiset kolmihuoneinen ruoka- ja jyväaitta, talli kalustohuoneineen sekä pitkä hirsi- ja lautarakenteinen lampolan, sikalan ja liiterin käsittävä talousrakennus ja muutaman lehmän hirsinavetta, kivirakenteinen kellari, käymälä, hirsisauna, suurehko riihi luuvalla ja lato-osalla sekä muutaman ladon. Kaikki nämä talousrakennukset ovat myöhemmissä vaiheissa tulleet puretuksi.[98]

1 LUOKAN KOHDE.

40 Hyökkälän Saksa eli Puustelli sisäänkäynnin puolelta.

40. Puustelli takapuoleltaan paljastaa kivijalan erilaisten kokoamistapojen myötä kokonaisuuden rakentumisen eriaikaisista osista.

40 Puustellin esiinotettua savirappauspintaa.

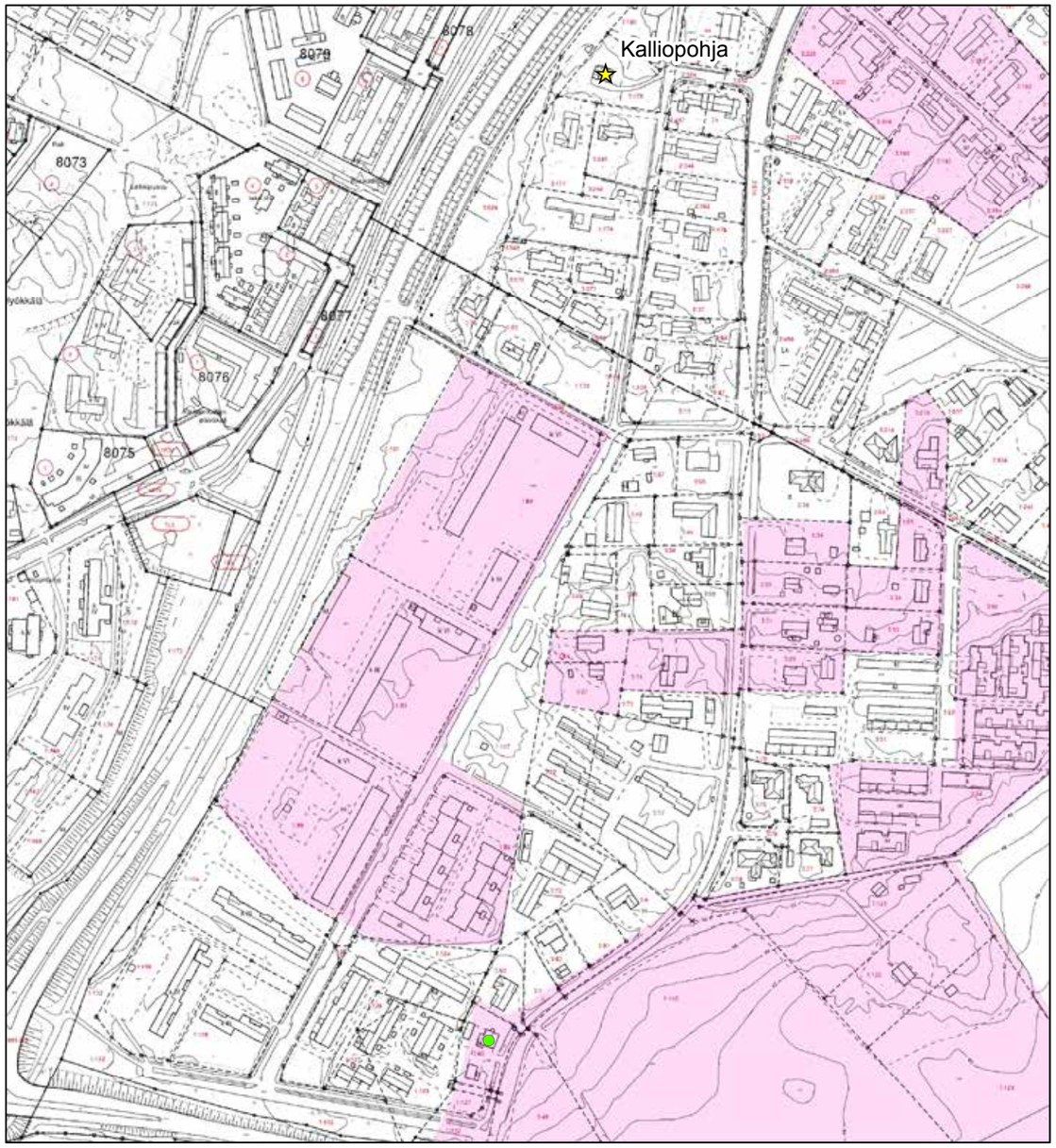
96 Pentti Vuori, Tuusula-seuran aikakirja XXII, s. 98.

97 Dendrologista määritystä ei siis ole sitäkään tehty ja puustelli on rakennustavaltaan lyhytnurkkainen: pääsääntöisesti 1700-luvun alusta periytyvät asumiskäyttöön tehdyt hirsirakennukset eivät ole lyhytnurkkaisia toisin kuin aikakauden hienoimmat puukirkot ja osa kaupunkiasumuksista, joskin niissäkin pääsääntönä on ollut pitkänurkkaisuus: lyhytnurkka oli 1700-luvun työvälineillä erittäin kallis ja työvaltainen rakennustapa.

98 Tuusulan museo, asiakirja 608. Jäljennös vuonna 1931 heinäkuun 28. päivänä laaditusta katselmusasiakirjasta.

211. Mahlamäen metsälähiö

(**211a; luokka 3**) Yhtenäinen asuinalue, joka muodostuu vuosina 1974-76 rakennetuista kerrostaloista ja kahdesta tumman ruskeaa tiiltä olevasta, loivaan rinteeseen porrastetusta rivitalosta vuodelta 1974. Tyylipuhdasta 1960-70-luvun vaihteen metsälähiötä: suuret, avoimet kerrostalokorttelit ja metsäiset pihat sekä puhtaalle betonipinnalle jätetyt, väripinnoin tehostetut ja yksilöidyt monikerroksiset talot. (**211b; luokka 3)** Sampolankujan rivitalot. Tiivistä ja matalaa: yksikerroksista, arkkitehtonisesti korkeatasoista rivitalorakentamista Tapiolan henkeen: valkoiseksi maalattua, puhtaaksimuurattua tiiliseinää puurakenteisin tehostein ja piharakentein, patiomaiset pikkupihat. Säilyttäneet alkuperäisen ilmeen ja tunnelmansa; rakennusaika 1969-1973, jonka tähden korjausrakentaminen ajankohtaista ja asiantuntevaa ohjausta vaativaa. (**211c; luokka 3)** Omakotitaloalue 1950-60-luvuilta, jonka alkuperäisen ilmeensä säilyttäneet talot ovat pääosin puurakenteisia sekä yksi 1977 rakennettu arkkitehtoninen kokonaisuus villiintyneellä tontilla. (**211d; luokka 3)** Pieni alue sisältää muutaman 1950-60-lukujen talon puutarhoineen muodostaen pittoreskin kokonaisuuden. Mahdollisesti yksi 1920-luvun talo Sampolantiellä. (**211e; luokka 3)** Lisäksi kohteeseen on otettu erillisenä esimerkkinä pääosin 1970-luvun rakentamista edustava Heinämaantie, jonka pihakatumainen kulkuväylä hoidettujen pihojen kanssa muodostaa puolijulkisen katselu-olohuoneen. Kadunvarren talot ovat pääsääntöisesti punatiiltä, valkoista puupintaa ja tehosteina kuparipellityksiä. **3 LUOKAN ALUEKOHTEITA**.

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

0 30 60 120 Metriä

N

211A Mahlamäen kerrostaloalue.

211A Mahlamäen lamellitalon avoparvekkeita on lasitettu.

211A Mahlamäki on tyypillinen metsälähiö, jossa piha-alue on pohjaltaan kulunutta metsää.

211A Kerrostalojen vastinparina on huolellisesti loivaan rinteeseen porrastettu ja hoidettu rivitaloyhtiö.

211A Mahlamäentien rivitalot.

211A Elementtirakentamista puhtaimmillaan, eroavaisuudet toteutettu kerrosten määrällä ja värityksellä. Parvekelasitus on 2000-luvun lisäys asumismukavuuteen.

211A Parvekkeet on suunnattu pääasiassa metsäiselle pihalle päin.

211B Sampolankujan rivitalot.

211C Mahlamäentien omakotialue: Mahlamäentie 5 ja 3.

211E Heinämaantie 9 ja 7.

211B Sampolankuja rivitalojen piha-aitoja.

211C Sampolankuja 3.

211E Heinämaantie.

211B Sampolankuja rivitalojen sisäänkäyntejä.

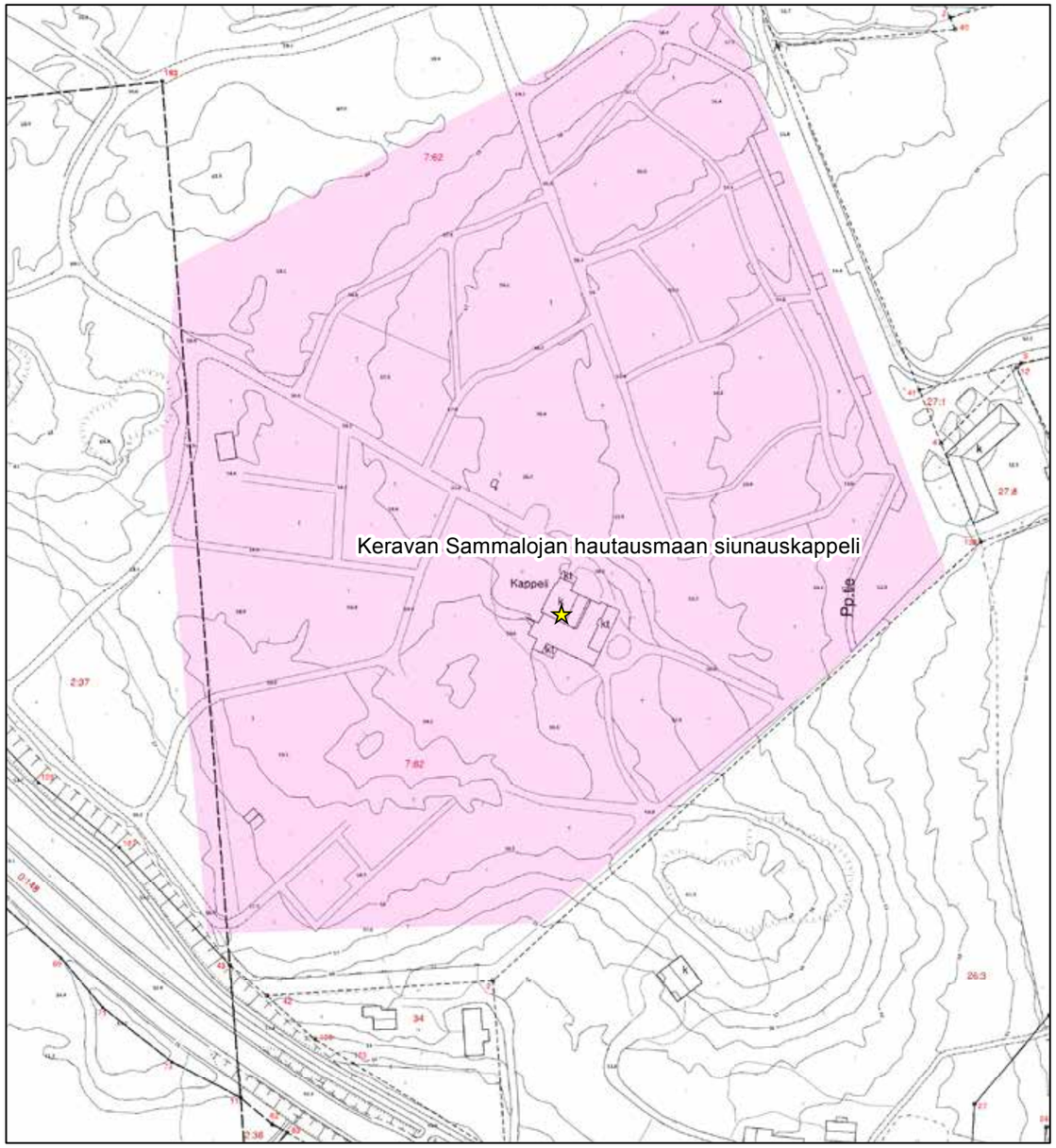
211C Sampolantietä.

211C Sampolankuja.

246. Keravan Sammalojan hautausmaan kappeli

Keravan ja Tuusulan seurakunta olivat yhtä vuoteen 1955 asti, jolloin Keravan kauppalalle erotettiin Tuusulan pappilan maista omat palstat. Yhteisenä hautausmaana oli tuohon asti toiminut Paijalan hautausmaa. Vuonna 1956 oli laitettu vireille suunnittelukilpailu haustausmaasta ja kappelista. Kilpailuun tuli kaikkiaan 62 ehdotusta ja maaliskuun 1. 1957 kilpailu ratkesi arkkitehti Lauri Silvennoisen ”La vita nuova” ehdotuksen voittoon. Työryhmään kuuluivat myös arkkitehtiylioppilaat Erkki Kairamo ja Antti Melajärvi.

Voittoehdotuksessa kappeli oli neliömäinen ja telttakattoinen, mutta toteutuksessa kappeli muotoutui muistuttamaan Heikki ja Kaija Sirénin Otaniemen kappelissa lanseerattuja ratkaisuja, joita kopioitiin useisiin aikakauden kappelirakennuksiin ja myös muuhun paviljonkimaiseen rakentamiseen. Alttariseinä avautuu suurena ikkunana maisemaan, jolloin luonto toimii alttaritauluna ja risti on sijoitettu ulos maastoon. Kappelin katto on jyrkkä, sisäänpäin taitettu pulpetti, joka laskeutuu kohti alttariseinää ja tuo samalla salin takaosasta valoa saliin ja muut tilat ovat matalia, sivuille sijoitettuja aputiloja. Keravan kappelin pulpettikatto on Otaniemestä poiketen taitettu samaan tapaan kuin Ivalon vuonna 1966 valmistuneen kirkon katto. Materiaaleina on käytetty alumiinipeltiä, rapattua pintaa (kahitiiltä) ja erilaisia puupintoja sekä mustaksi poltettua metallia.

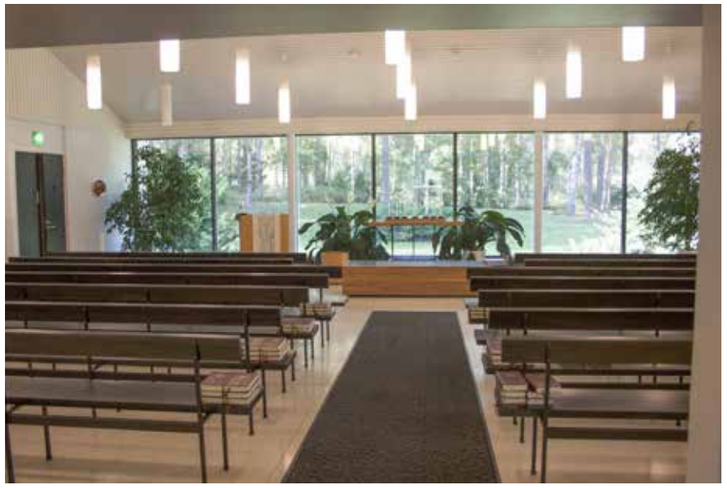
Siunauskappelia ympäröi hieno, modernismia edustava metsähautausmaa-alue polkuineen, kiviaitoineen ja portaikkoineen sekä vesiaiheineen. Erittäin kaunis alue.
1 LUOKAN KOHDE.

246 Sammalojan hautausmaan kappelin sisäänkäynti.

246 Sammalojan hautausmaan kellotapuli.

246 Kappelin sali on valkoinen toisinto Otaniemen kappelista.

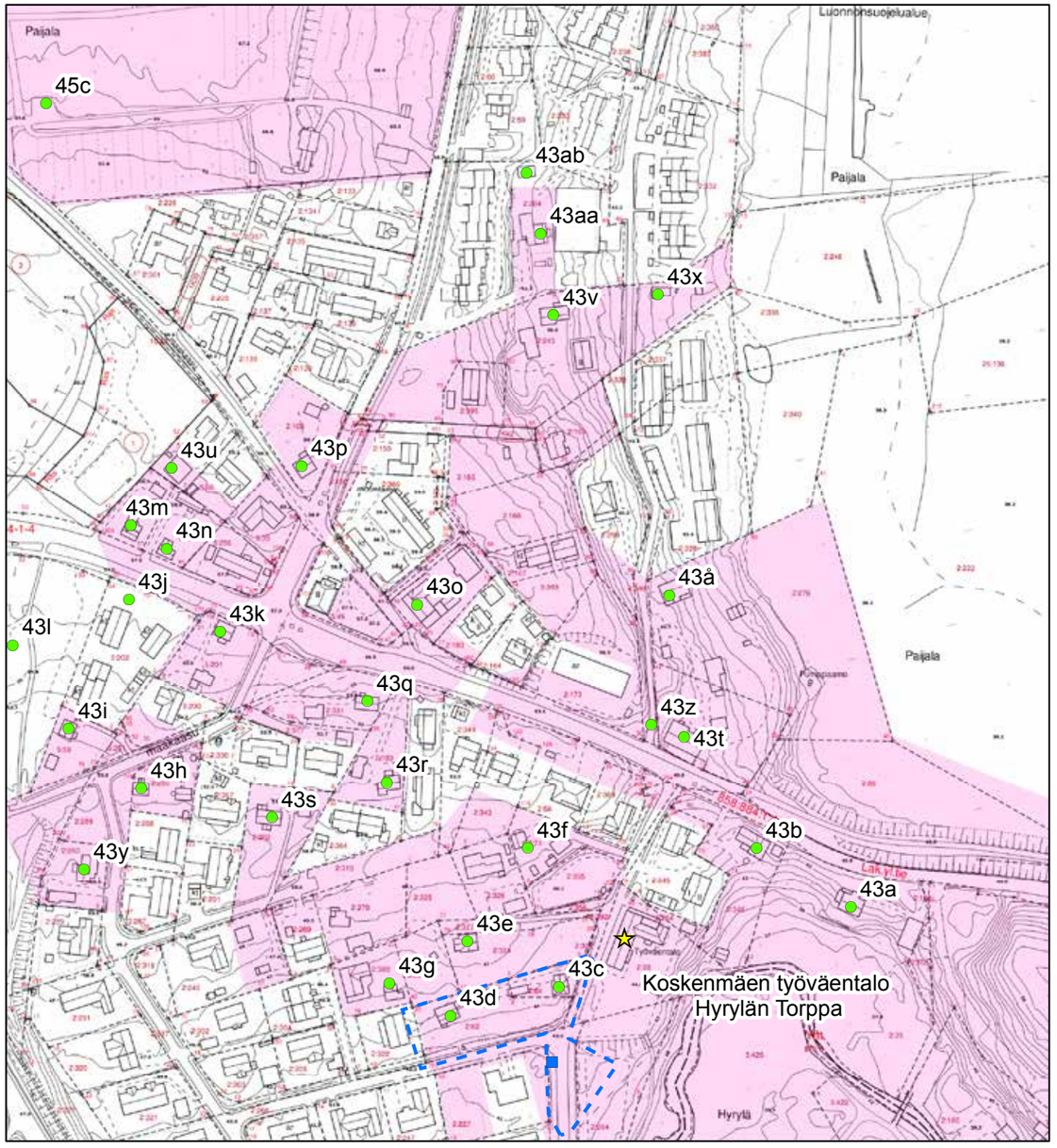
Kappelin kellotapulissa on samanlaista muotokieltä kuin Hyrylän entisen seurakuntakeskuksen kellotapulissa.

246 Sammalojan hautausmaan kappeli alttarin puolelta.

42. Koskenmäen työväentalo (Hyrylän torppa)

Vuonna 1900 Tuusulan työläiset, pääasiassa Hyrylään, Paijalaan ja Kirkonkylään keskittyneet käsityöläiset perustivat Tuusulan työväenyhdistyksen. Se oli Jokelan ja Ruotsinkylän nuorisoseurojen jälkeen (nykyisen) Tuusulan kolmas aatteellinen yhdistys ja samalla ensimmäinen työväenyhdistys. Vuonna 1919 yhdistys muutti nimekseen Koskenmäen työväenyhdistys, joka paremmin vastasi sen jäsenkunnan koostumusta.

Yhdistyksen talo Torppa on saanut nykyasunsa useassa vaiheessa. Yhdistys osti huutokaupalla vuonna 1903 kirvesmies Ferdinand Liljan pienen kamarin ja keittiön käsittäneen[99] torpan, ja jo samana vuonna talon seinustalle rakennettiin tanssilava. Toiminnan vilkastuessa suurlakon jälkeen toimitiloja oli laajennettava. Ravintolasali rakennettiin 1905 ja näyttämö vuonna 1912. Vuonna 1926 päätettiin rakentaa uusi juhlasali, joka valmistui seuraavana vuonna.[100] Rakennusta huolettiin tarpeen mukaan, joten 1940-luvulla uusittiin vesikatto ja vuoraus ja vuonna 1967 rakennuksen eteläpäätä laajennettiin kahdella asunnolla.Vuonna 2011 rakennusta jälleen laajennettiin.

Torpan rakennushistoria on hyvin samankaltainen kuin Jokelan työväentalon. Samaan tapaan sen kulttuurihistoriallinen merkitys syntyy enemmän rakennuksen vaiheista ja symboliarvoista kuin arkkitehtonisesta ilmeestä. Aatteellisen ja yhteiskunnallisen toiminnan lisäksi sillä on merkitystä seudun perinteisenä, jo 1900-luvun alussa käytettynä huvipaikkana. Rakennus sijaitsee hieman etelään vanhasta maantiestä, Koskenmäen mökkiasutuksen kyljessä. Se on osin hirsi- ja osin lautarakenteinen, pystyvuorattu ja satulakattoinen vinkkelitalo. Sisätilat ovat pinnoiltaan ja osin käytöltäänkin uusiutuneet. **3 LUOKAN KOHDE.**

42 Hyrylän torpan pitkä katujulkisivu.

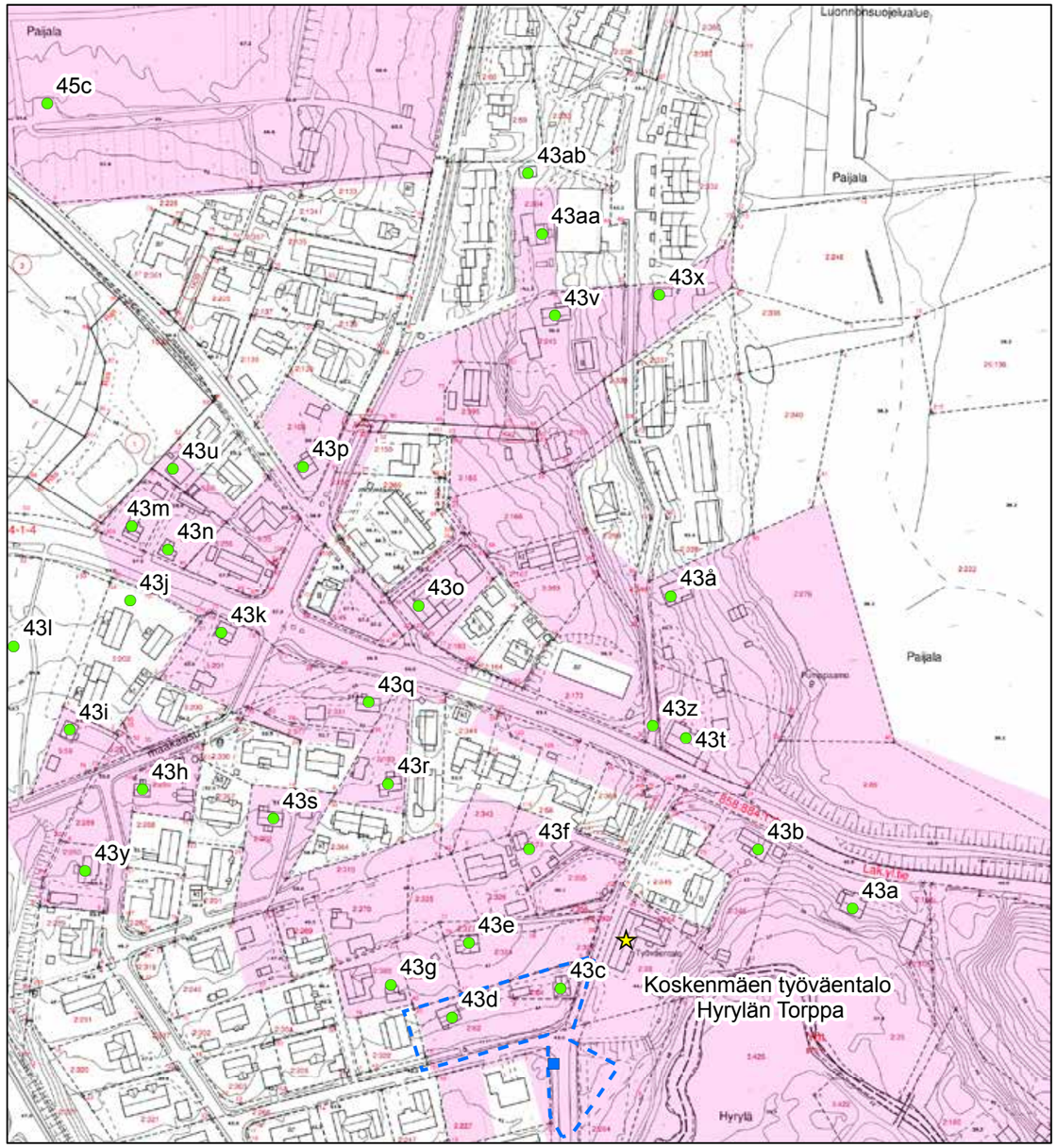
42 Hyrylän torppa kuisteineen sisäpihan puolelta.

99 Jaana Koskenranta, Tuusula-seuran aikakirja XII, s. 15.
100 Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 643-644.

43. Koskenmäen palstatila-asutus

Koskenmäki on Paijalan vanha käsityöläis- ja mäkitupalaiskylä, joka on 1800-luvun lopun kuluessa muuttunut Hyrylän varuskunnan myötä kasvaneen taajaman lievealueeksi. Kylä syntyi Paijalan Jussilan halkomisen toisen puolikkaan, Toukolan[101] takamaille. Koskenmäkeen syntyi tiivis käsityöläisasutus jo ilmeisesti 1870-luvulla.[102] Tällöin rakennuskanta oli keskittynyt Tuomelan, Koskelan ja vanhan Nummelan (nyk. Koskenrinne) tienoille Nahkelantien molemmin puolin ja Tuusulanjoen pohjoiseen tekemän mutkan kupeeseen muodostuneen etelälaakson ylärinteille - kaikkiaan kylä käsitti kuusi mökkiä. Suomalaisten käsityöläisten lisäksi Koskenmäelle muutti venäläisiä.

Koskenmäen asutus kasvoi hitaasti mutta varmasti: vuoden 1898 Senaatin kartan kaksoiskappaleessa talojen määrä on nelinkertaistunut ja asutus on keskittynyt Nahkelantien eteläpuolelle Hämeentien risteyksen tuntumaan sekä Villa Dennissofkan palstan pohjoispuolelle hautausmaata vastapäätä Paijalantien varteen. Tämä rakenne, rykelmään sijoittuneita pieniä hirsimökkejä piharakennuksineen, säilyi aina 1930-luvun lopulle. Sodan jälkeen mökkiläiskylän rakenne alkoi hajautua. Sekaan nousi rintamamiestaloja 1940-50-luvuilla, jotka sopeutuvat alkuperäiseen rakennuskantaan toisin kuin 1960-luvun jälkeen rakennetut pien- ja rivitalot. Neljän viimeisimmän vuosikymmenen, 1970-2000-luvun rakennukset ovat muuttaneet alueen luonteen, myös tiestön rakenne on jonkin verran muuttunut. Uudisrakentamien poikkeaa suuresti vanhasta, alkuperäisestä rakennuskannasta, joten koko alueelle tulee laatia rakennustapaohjeistus uudis- ja täydennysrakentamista varten, että alueen viehättävä yleisilme säilyy.

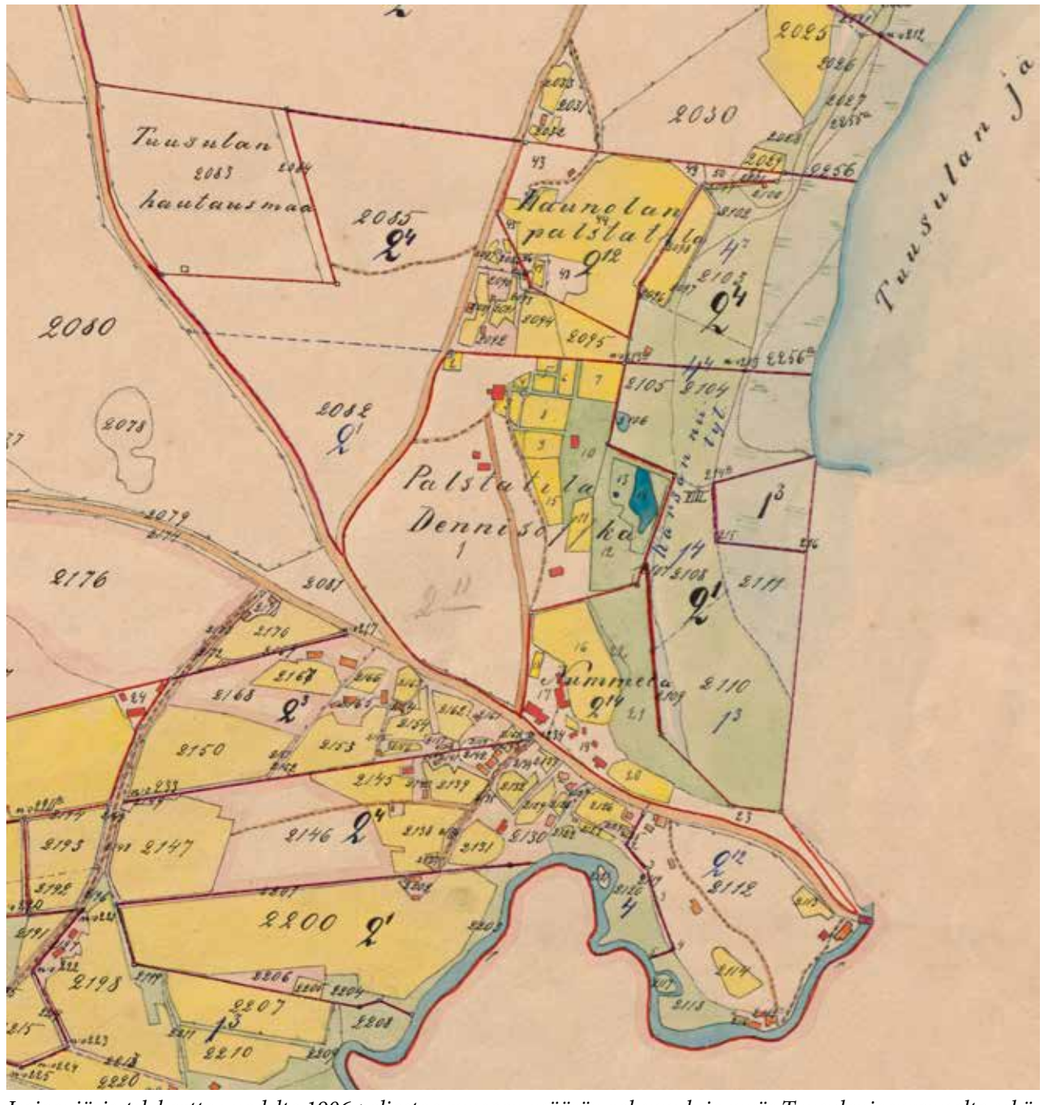

© Tuusulan pohjakartta 2016

101 Sirkka Holma. Tuusulan aikakirjat XII s. 6.
102 Venäläinen topografikarttalehti IX30 vuosilta 1870-71. Tuomela ja Nummela ovat jo tällöin olemassa, Koskelan tontilla myös rakennuksia.

Koskenmäellä on 1770-luvulla rantaniittyjä, metsää, virstanpylväs, joen ylittävä silta ja Tuusulanjoessa vanha myllynpaikka.
Tuusula > Paijala; Egokarta med delningsbeskrifning 1774-1776 (B49i:6/11-17). KA.

Isojaonjärjestelykartta vuodelta 1906 paljastaa runsaan määrän rakennuksia myös Tuusulanjoenrannalta sekä villa Dennisoffkan puutarhan kalalammikoineen.
Tuusula > Paijala; RN:o 1:3-4, 2:(1.3.4.7.11-15), 3:3-5, 4:(4.7.9.13), isojaonjärjestelystä kartta ja asiakirjoja 1906-1906 (B49i:6/47-83). KA.

Koskenmäellä on säilynyt muutamia 1800-luvun lopun palstatilojen rakennuksia[103], joilla on yhä huomattava merkitys alueen maiseman elementteinä. Edustavimpia palstojen rakennuksia ovat **Tuomela (43a; luokka 1), Koskela (43b; luokka 1) ja Koskenrinne** (alkujaan Nummela) (**43t; luokka 2**). Ne sijaitsevat Nahkelasta tulevan maantien varressa. Rakennukset ovat tien korottamisen myötä jääneet osittain tienpinnan alapuolelle. Koskelaa vastapäätä sijaitseva **Koskenrinne** on maakauppias Karjalaisen (Karelskoi)[104] vanha asuin- ja liikerakennus, joka esiintyy jo vuoden 1870 topografikartalla. Kauppias Vasili Karjalainen muutti Tuusulan Paijalaan tosin vasta vuonna 1885, joten kaupparakennus ei välttämättä ole hänen rakennuttama. Karjalaisen kauppa oli sekatavarakauppa, josta sai myös rakennustarvikkeita.[105] Rakennus hieman riisutussa nykyasussaankin edustaa mainiosti jo lähestulkoon hävinnyttä kauppatalorakentamista Hyrylässä. Myös Koskenrinteen pihapiirin talousrakennukset sekä naapuritontin Nummelan rakennuskanta, erityisesti 1950-luvulta oleva huvilamainen asuinrakennus (**43y; luokka 2**) on kokonaisuutena mielenkiintoinen kokonaisuus, joka edustaa vanhaa Koskenmäen miljöötä parhaimmillaan. Muut vuoden 1870 topografikartalla esiintyvät ja näihin päiviin selviytyneet rakennukset ovat mahdollisesti **Hietalan (43f; luokka 2)** asuinrakennus piharakennuksineen Hyrylän torppaa vastapäätä mäennyppylällä sekä muodollisesti Hyrylän työväentalo (42), jonka vanhin osa on Ferdinand Liljan torppa. Koskenrinteestä pohjoiseen on Suvela I, joka on lohkaistu Dennisofvkan huvilan maista. Suvelan koristeellinen, vaaleanharmaa huvila **(43v; luokka 1)** on vuodelta 1899 ja sen vanhimmat osat ovat säilyneet alkuperäisessä asussa, joskin huvilaa on laajennettu 1950/60-luvulla. Tontilla on uudempi asuinrakennus ja piharakennus (villa Dennisofvkan entinen navetta) sekä rannassa pienehkä punainen saunatupa/torppa **(43x; luokka 1)**, joka on edelleen hirsipinnalla. Hyväkuntoisessa, lyhytnurkkaisessa rakennuksessa on alkuperäiset 6-ruutuiset ikkunat ja koristeelliset vuorilaudat.

Nähtävästi jo 1870-luvulta periytyvän **Tuomelan** nykymuoto on syntynyt vuonna 1915, jolloin Koskenmäeltä Salmen nahkuriverstaan vuonna 1913 hankkinut ja seuraavana vuonna Ali-Postin Hyrylän puolella Tuusulanjoen rannalla nykyistä pumppaamoa miltei vastapäätä[106] sijainneen nahkatehtaan ostanut Johan Tikkanen[107] osti ja ilmeisesti muokkautti Tuomelan huvilan uuteen asuun. Tuomela on nykyisellään hieman jugend-vaikutteinen puolitoistakerroksinen harjakattoinen asuinrakennus, jonka tien puoleisessa julkisivussa on frontoni. Tuomelan pihapiiriin kuuluu samanikäinen punamullattu piirurakenteinen piharakennus. Koskelan tontin etelälaidalla sijaitsi teurastaja Oskari Salmen teurastamo navettoineen aina 1980-luvun puoliväliin asti, jolloin rakennus purettiin rivitalojen tieltä.[108]

Koskela on Tuomelan länsinaapuri ja 1800-luvun lopun monimuotoinen huvilamainen talo, joka esiintyy vuoden 1898 Senaatin kartalla. Tontilla on yksi piharakennus ja joelle viettävää pihaa. Koskelan eteläpuolelle, lähes kiinni tontinrajaan on 1990-luvulla rakennettu rivitaloja. (luokka 1)

103 Senaatin karttalehti IX30, kaksoiskappale vuodelta 1898.
104 Härö, s.96-97. Parempi viite etsinnässä.
105 Sirkka Holma, Tuusulan aikakirja XVIII, s. 12-15.
106 Unto Tanttu, Tuusula-seuran aikakirja XII, s. 17. kartta - sijaintitieto
107 Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III, s. 193.
108 Koskenranta

43T Vanha Karelskoin kaupparakennus 1800-luvun lopulta piiloutuu orapihlajan taakse.

43A Tuomelan jugend-tyylinen huvila.

43B Koskelan huvila aitoineen on tärkeä kiintopiste Koskenmäentien varressa.

43B Koskelan huvila on huolellisesti suojattu nousseen tienpinnan haitoilta.

43B Koskelan huvila pihan puolelta.

Koskenmäellä on lisäksi muutamia muita ennen vuotta 1898 rakennettuja viehättäviä palsta-asumuksia, joilla on lähinnä maisemallista ja historiallista merkitystä: erittäin todennäköisesti **Irjala (43r; luokka 2),** jota on korjattu alkuperäisen asun säilyttävään henkeen ja Paijalantien varrella rinteessä vielä löydettävissä Villa Dennissofkan pihapiiriin kuuluneita rakennuksia, jota väljän metsäpuutarhan sijaan ympäröi nykyisellään tiivis rivitaloyhteisö: erityiset helmet ovat kirjailijan käytössä oleva **Suvela (43v; luokka 1) ja tilan saunatupa (43x; luokka 1)** rantaniityn tuntumassa. **Vahteramäki 2 (43q; luokka 2)** on 1880-luvun käsityöläisasumus ns Davidssonin talo. Rakennus on muodistettu 1950-60-luvulla mikä näkyy ikkunoiden ja kuistin muodossa. 1900-luvun alun pienasumusta on säilynyt suhteellisen paljon, mutta monen pihapiiriä uhkaa ylisuuri rakennusoikeus: erinomaisesti ovat säilyneet suutarimestari Väinö Laaksosen talo **Hiekkala (43c; luokka 1)** vuodelta 1914**, Santala (43d; luokka 1)** piharakennuksineen **ja Koskenpellon pientilan pihapiiri,** joka on jaettu useaan osaan: asuinrakennus on **Linnunherneessä (43e; luokka 2) ja** piharakennukset **Kielonkukka ja Sananjalka**-nimisellä tontilla **(43g; luokka 0; purettu)** : Kielonkukka-nimiselle tontille jääneet piharakennukset on purettu vuosina 2012-13. Hiekkalan erityisenä piirteenä voi mainita poikkipäädyllisen harjakaton, alkuperäiset ikkunat ja räystäiden detaljoinnin; rakennus on huvilamainen pienestä koostaan huolimatta. Pieni **Vaahteramäki (43h; luokka 1; asemakaavassa sr-2 merkitty)** on säilyttänyt alkuperäisen muotonsa ja hyvin suuressa määrin myös julkisivunsa; sen sijaan Nahkelantien vieressä sijainnut 1910-luvulta periytyvä **Mäntymäki (43j; luokka 1)** tuli puretuksi ja siirretyksi kivijalkaansa ja uunejaan myöden Rusutjärvelle kesämökiksi.[109] Samaa ikäryhmää edustavat pienet ja kapeat vinkkelitalot **Männikkö II (43m; luokka 2)** ja **III (43n; luokka 2)** piharakennuksineen (jälkimmäisen pihavaja on vuodelta 1901) sekä huolella vaalittu, nimensä mukaisessa paikassa sijaitseva **Tienhaara (43p; luokka 1)**. Sen sijaan 1930-luvun kartalla esiintyvä laukkukauppias Nikolai Karjalaisen[110] talo **Tiehaara (43k; luokka 2)** muistuttaa nykyisin mittasuhteiltaan enemmän jälleenrakennuskauden rintamamiestaloa kuin 1920-luvun asumusta.[111] **Männikkö I :n** asuinrakennus edustaa tyypillistä peruskorjattua 1960-luvun rakennuskantaa, mutta sen ulkorakennus (**43u; luokka 3**) kuuluu samaan kerrostumaan Männikkö II ja III:n kanssa.

Jälleenrakennuskauden kerrostumaa edustavat kauniisti **Eilala (43i; luokka 1)** ja erityisen viehättävän pihapiirin perällä sijaitseva, 1947-48 rakennettu **Etelärinteen talo (43s; luokka1)** talousrakennuksineen. Molempia rakennuksia leimaa myös ajalle tyypillinen vaalea yleisväritys ja voimakkaat, tässä tapauksessa italianpunaiset tehosteet mm. räystäiden alla ja sisäänvedetyssä kuistissa. Etelänrinnettä hieman nuorempi **Toivola** (**43Y; luokka 2**) Vaahteramäkeä vastapäätä edustaa alueen suhteellisen hyvin säilynyttä 1950-luvun alun rakentamista puutarhoineen ja piharakennuksineen. Saman aikakauden kaupparakentamista edustaa **Leivolan** 1940-luvulta periytyvä kauppatalo **(43o; luokka 2)**, Leivolan talousrakennus edustaa alueen vanhaa 1900-luvun alun rakennuskantaa. Kyläraitin päätteenä oli Nahkelantien eteläpuolelle ja Koskenmäen risteyksen kaakkoiskulmaan jäävän **Hietalan (43l)** tilan komea, tiilirakenteinen ja rapattu kaksikerroksinen asuinrakennus, joka purettiin syksyllä 2013. Rakennus tunnettiin myös Gummeruksen huvilana.

109 Anne Kanerva, Keski-Uusimaa 21.3.2013. Mökin uusi omistaja Stefan Lindblad.
110 Jaana Koskenranta
111 Pitäjänkartta noin vuodelta 1930, Tuusulan kunta. Vertailu nykyhetken kartastoon maastotutkimuksella sekä kiinteistönmuodostusrekisteri.

43C Hiekkalan pieni huvila on väritykseltään poikkeuksellinen tuulahdus 1920-30-lukujen käytännöistä: vaaleaa yleisväritystä on tehostettu avoräystäiden ja ulko-oven voimakkaalla tehosteverillä.

43 C Hiekkala ulkorakennuksineen.

Koskenpellon tilasta Kielonkukka ja Sananjalka-tonteille jääneet talousrakennukset - taaempana karjasuoja - 43 G , molemmat on purettu noin 2012-13.

43D Santalan päärakennus.

43D Santalan piharakennus; sauna ja vaja päädyt kiinni toisissaan.

Villa Dennisoffka oletettiin puretuksi, sillä lähistöllä, hieman pohjoisempana ja lähempänä rantaa sijainnut, pitsihuvilaksi 1920-luvulla muokattu Marginon huvila purettiin vuonna 1985. Dennisoffka oli puolestaan siirtynyt alkuperäiseltä omistajaltaan pois vuonna 1937 ja tontti oli vaihtanut samalla nimeään Kaarola II:ksi eli Suikaleeksi.

Dennisoffkan rakennutti välskäri ja asessori Aleksandr Denisoff aivan 1800-luvun lopulla. Alkujaan Paijalan Jussilaan kuuluneen palstan Denisoff oli hankkinut Klaavolan rusthollari K.A. Nyqvistiltä vuonna 1897. Itse palsta oli muodostettu jo vuonna 1885.

Puolitoistakerroksinen, pysty- ja vaakavuorattu talo on hirsirakenteinen ja sitä on laajennettu aivan 1940-50-luvun vaihteessa pohjoiskulmaan sijoitetulla ajan tyyliin sopivalla matalalla siivellä.

2 LUOKAN ALUEKOHDE., yksittäisiä rakennuksia luokissa 1-3.

Hietalan valkoinen asuinrakennus piiloutuu hyvin piharakennusten taakse.

43S Etelärinteen matala ja pitkänomainen talo piiloutuu rehevän puutarhan taakse.

Kiviporankuja edustaa alueen 1950-luvun kerrostumaa.

43E Linnunherneen poikkipäädyllinen pikkuhuvila.

43 E Koskenpellon eli nykyisen Linnunherneen asuinrakennus.

43 Y Toivolan asuinrakennus.

43Y Toivolan piharakennus toistaa asuinrakennuksen väritystä ja muotoa.

43H Väritykseltään poikkeuksellinen Vaahteramäki on suojeltu kaavassa.

43I Eilala edustaa tyylipuhdasta jälleenrakennuskauden noppamaista oma-kotitalotyyppiä.

43J Mäntymäen uudempi asuinrakennus purettiin kevättalvella 2013 rivitalojen tieltä.

Mäntymäki siirrettiin kevättalvella 2013 Rusutjärvelle ja tontille rakennettiin rivitaloja.

43K Tiehaaran piharakennus.

43K Tienhaaran asuinrakennus.

43l Gummeruksen huvila talvella 2011.

43P Paijalantien Tienhaaran päärakennus edustaa alkuperäisessä asussa säilynyttä rakennuskantaa.

43 Paijalantien alkupää.

43 M, N ja U. Männikkö II ja III:sen pienet mökit ovat samassa linjassa vanhan Nurmijärventien varrella.

43 U ja N, Männikkö III:sen piharakennus ja kapearunkoinen asuinrakennus.

43M, U ja N, Männikön pikkupalstojen mökit ja piharakennus edustavat vanhaa Koskenmäkeä parhaimmillaan.

43R Irjala ja Vahteramäki II 43Q.

43Q Vaahteramäen talo on alueen vanhimpia ja muodistetun pinnan alla on 1800-luvun lopun pientalo.

43O Levolan talossa on Koskenmäen vanhoja kyläkauppaperinteitä jatkava elintarvikekioski.

43 Tuusulanjoen varrella on vesilaitos ja yksi monista vanhoista Tuusulan sähkölaitoksen pagodi-kattoisista sähkönjakotorneista.

Tuusulanjoenpuistoa talvella.

Tuusulanjoen kevyenliikenteensilta talvella 2011.

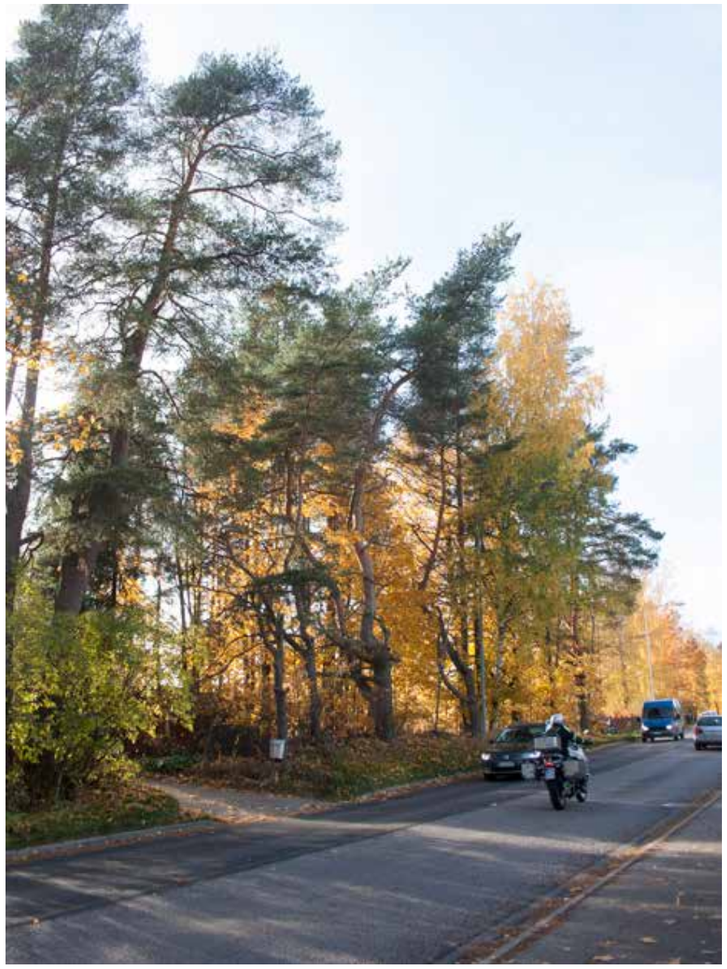
43AA Dennisoffkan huvila rannalta nähtynä.

43AA Dennisoffkan huvila lännestä ikkunaluukkuineen. Talon vasemmassa sivussa on 1950-luvun lisäosa ja talon takaa pilkistään asunnoksi muutettu aittarakennus 43AB.

43 Tuusulanjoen pato kevyenliikenteen sillalta kohti Koskenmäensiltaa katsottuna.

43 Koskenmäen komeita mäntyjä syysruskan aikaan.

43 Vanha Hämeentie ylittää Paijalantien ja jatkuu hautausmaan ohitse kohti Rusutjärveä.

43Å Nummelan asuinrakennus 1950-luvulta.

43V Suvelan pieni huvila ja koristeellinen lasikuisti ovat muistuma itärannan vanhasta huvilakulttuurista.

43X Suvelan lyhytnurkkainen saunatupa ja pieni puuvaja edustavat vanhaa Koskenmäen rantaelämää.

43Z Vanha Dennissofkan puretulle huvilalle vievä kivillä pengerretty tonttitie.

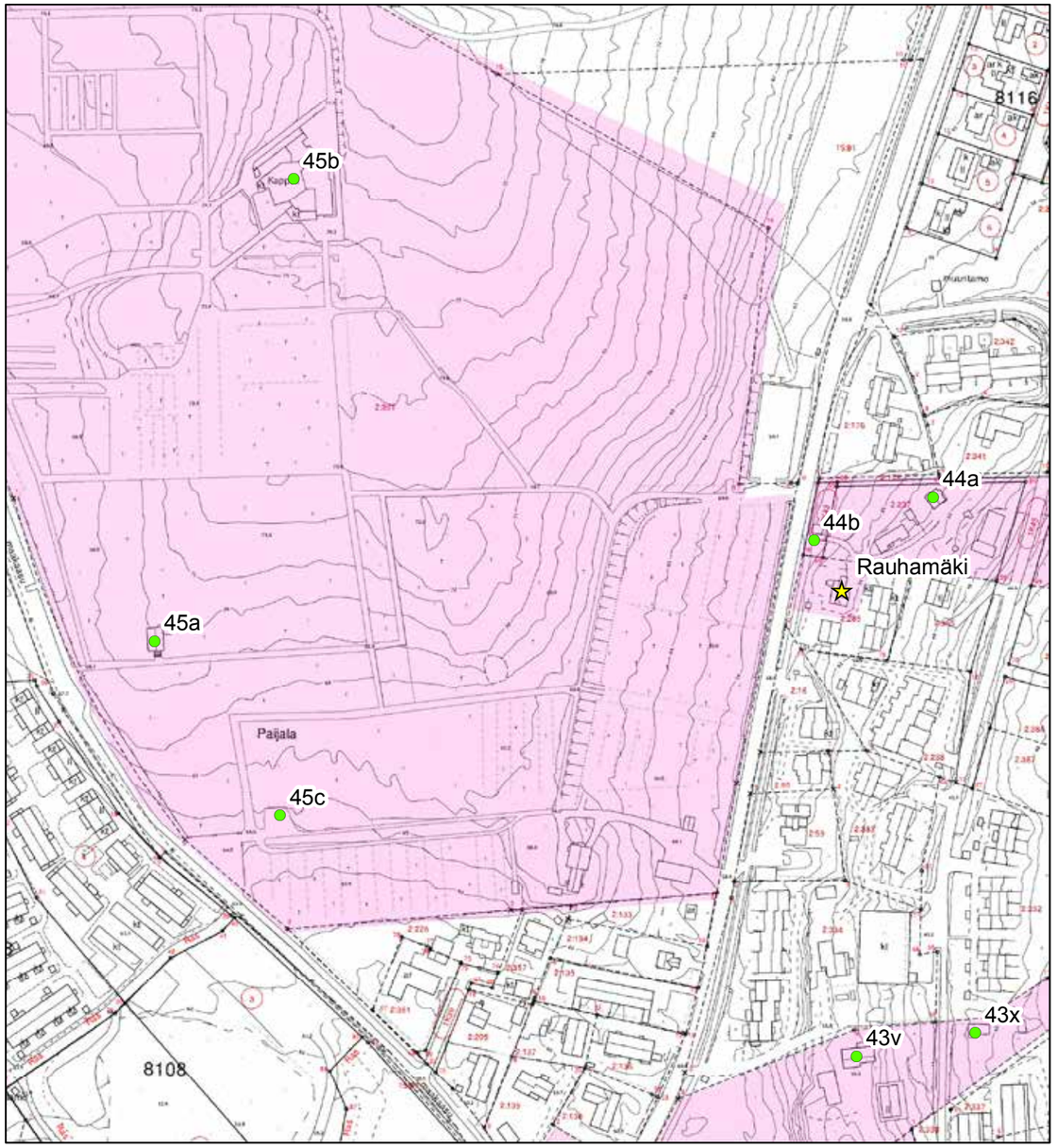
43V Suvelan pikkuhuvila ja piharakennukset piiloutuvat uudisrakennusten keskelle.

43X Entinen Dennisoffkan, nykyinen Suvelan saunatupa ja kuisti.

44. Rauhamäki ja Saunapirtti

Rauhamäki on osa vuonna 1900 muodostettua Kaunolan huvilapalstaa. Vahtimestari Erik Gustafsson osti maan Vilholan (Jussilan) isännältä W.E. Westiniltä. Kaunola käsitti Villa Dennisovkan pohjoispuolelle jääneen Tuusulanjärven ranta-alueen, joka rajautui Paijalantiehen ja rantaniittyihin. Kaunola on myöhemmin jaettu pienempiin osiin, joista Rauhamäki on yksi.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 25 50 100 Metriä

N

Ilmeisesti jo Gustafsson rakensi pienen mökin tontin yläosaan, lähelle tietä. Nykyisen asunsa huvila on kuitenkin saanut 1920-luvun laajennuksessa ja korotuksessa. Hirsimökkiä jatkettiin ja korotettiin lautarakenteisella toisella kerroksella.[112] Järven puoleinen ristipääty on rakennettu samalla kertaa laajennuksen ja korotuksen kanssa; tuolloin koko ristipääty oli kuistina: alakerta pieniruutuisena umpikuistina ja yläkerta avoimena, seinämien ja puolipyöreän yläikkunan täydentäminä. Vaikutelma on hieman samanlainen kuin Uudessa Rannankoukussa eli Villassa.[113]

Saunapirtti on Rauhamäen naapuritontti. Sillä on vuonna 1925 valmistunut vapaa-ajan (**44a; luokka 1**) asumus, joka on hyvin alkuperäisessä asussa säilynyt puolitoistakerroksinen pikkuhuvila pieniruutuisine ikkunoineen ja ikkunaluukkuineen metsäisen tontin keskellä ja pieni autotalli aivan Paijalantien kupeessa. Huvilakennus on erittäin kauniisti säilyttänyt alkuperäisen asunsa ja sitä on kunnostettu vanhaa kunnioittaen. Paijalantiehen rajoittuva autotalli (**44b; luokka 3**) on hieman kärsinyt sitä sivuavan kevyenliikenteenväylän kunnossapitotoimista: lumi aurataan suoraan rakennuksen oviseinään kiinni.[114] **2 LUOKAN KOHDE.**

44 Rauhamäen huvila ja kivipaasien väliin ripustettu uusi takorautainen portti.

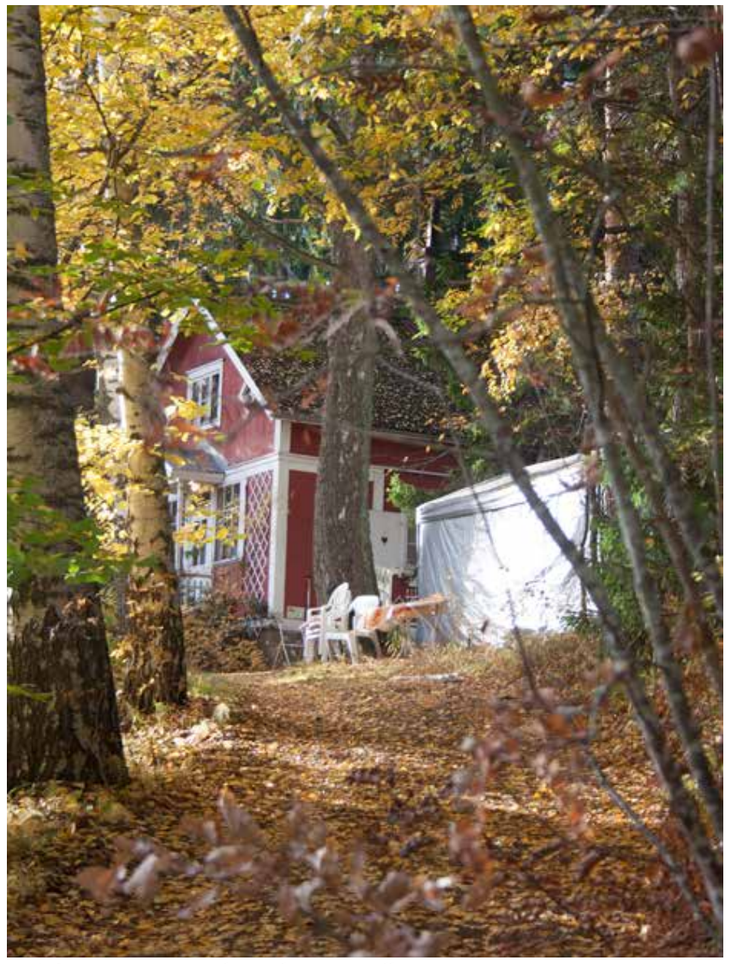
44 Rauhamäki ja puolikaaren muotoinen ullakon ikkuna.

44 Rauhamäki näkyy Paijalantielle parhaiten talvella.

44B Saunapirtin autovaja.

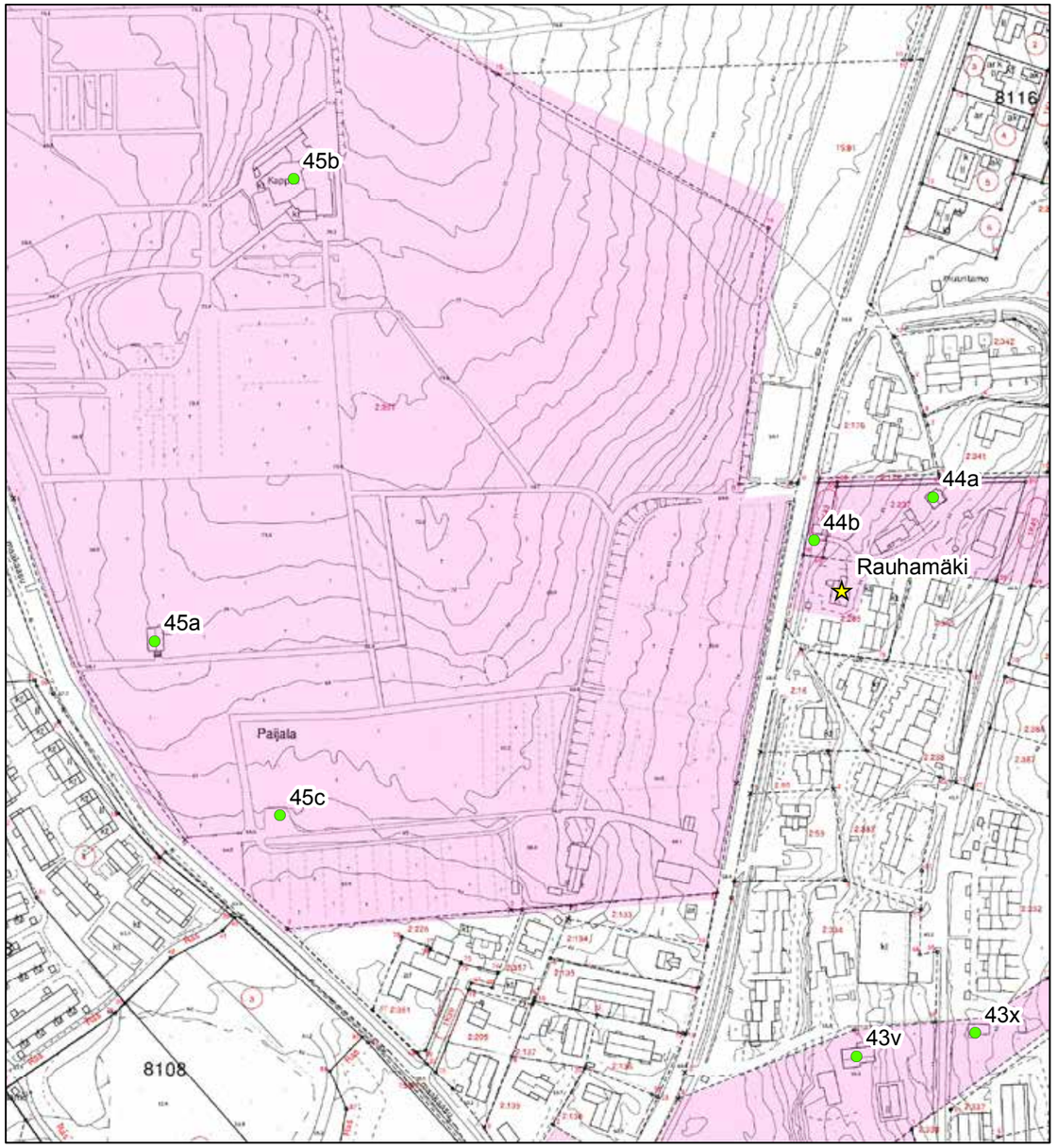

44A Saunapirtin päärakennuksessa on alkuperäiset ikkunat ja huolella jäsennellyt julkisivun listoitukset.

112 Härö.
113 Tuusulan museon kuva noin vuosilta 1929-31, jolloin Kaunolan isäntänä oli Willstedt.
114 Tuusulan rakennusrekisteri.

45. Nummenkankaan eli Paijalan hautausmaa

Vanhan Helsingin-Hämeenlinnan -maantien varteen jäävä hautausmaa sijaitsee nimensä mukaisesti hongikkoisella, kuivalla kankaalla. Se on Tuusulan uusi hautausmaa, otettu käyttöön vuonna 1896. Tämä vanhin osa käsittää nykyiset osastot 3-8. Maata hankittiin useassa vaiheessa, viimeisen kerran 1991. Vuonna 1930 hankitun ja sitä vanhempien osien suunnittelusta vastasi Bengt Schalin. (osastot 3-8). Osastojen 1-2 puutarhasuunnitelmasta vastasi Skogström & Hj.Olsson. 1940-luvulla rakennettin osastot 9-14 Ola Mannströmin suunnitelman mukaan ja 1950-luvulla rakennetut 15-19 ovat niinikään Mannströmin käsialaa. Hautausmaan vanhimmassa osassa on vielä muutamissa kortteleissa jäljellä reunakivet, jotka tulee ehdottomasti säilyttää osana oman aikansa hautakulttuuria. Hautausmaata reunusti alkuvaiheessa puuaita, kiviaita on rakennettu todennäköisesti 1930-luvulla.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 25 50 100 Metriä

N

Hautausmaalla olevan, vuonna 1910 rakennetun rankarakenteisen siunauskappelin[115] **(45a; luokka 1)** on suunnitellut arkkitehti E.A. Kranck[116]. Hänet oli tuolloin valittu piirtämään myös Tuusulan tulevaa kunnantaloa. Jyrkkäkattoinen rakennus on koristeltu jugend-detaljein; vaihtelevin vuorauksin, listoituksin, paanutuksin ja Daavidin tähdellä varustetulla päätyikkunalla. Asemakaavaan vanha kappeli on merkitty srk-2-merkinnällä. Hautausmaan uusi kappeli **(45b; luokka 3)** on valmistunut vuonna 1993, ja sen on suunnitellut arkkitehti Timo Suomalainen.[117] Hautausmaata reunustaa vanhalle maantielle kaunis harmaakiviaita. Vanhan kappelin lähistöllä on tyylikäs, 1920-luvun klassismia edustava ruumiskellari **(45c; luokka 1)**, jonka suunnitteli Ilmari Virkkala 1938.[118] Ruumiskellari on asemakaavaan merkitty sr-21-merkinnällä.

3 LUOKAN KOHDE. (vanhat rakennukset ja aita 1 luokka, uusi kappeli 3, vanhimmat osat luokka 1/2 ja uudemmat 3 luokka). Vanha siunauskappeli on kirkkolain perusteella suojeltu.

45A Paijalan vanha kappeli on koristelultaan ja muotokieleltään yhdistelmä norjalaisvaikutteista puuarkkitehtuuria ja jugendia.

45A Paijalan vanha kappeli ja hautoja.

45B Paijalan uusi kappeli edustaa suomalaista vapaamuotoista modernismia.

45A kappelin erityispiirre on jyrkkä katto ja helman suojaus paanuilla.

45C Ruumiskellari edustaa uusklassismin ja funkiksen yhteensulautumista.

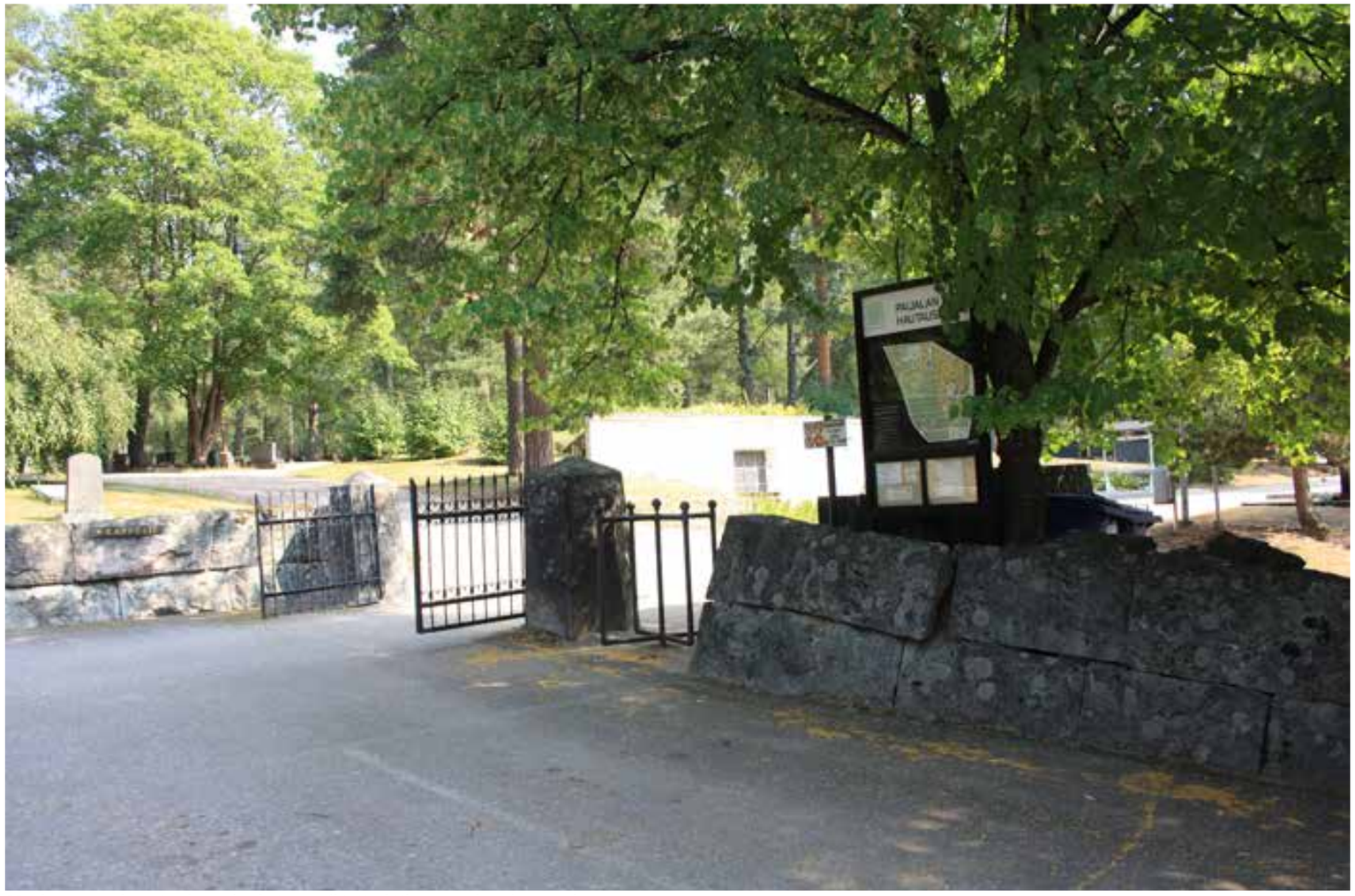
115 Kirkkolain nojalla kappeli on suojeltu.
116 Matti Korppi-Tommola, Tuusula-seuran aikakirja VIII s. 5-6.
117 Katri Alvesalo-Heikkilä, Tuusula-seuran aikakirja V, s.110-112.
118 Raili Kuusjärvi, Tuusula-seuran aikakirja XXI s. 59-64.

45 Paijalan hautausmaan komeita mäntyjä.

45 Paijalan hautausmaan vanhan osan haudoissa on vielä reunuskivet.

Vanhan osan kiviaita hevoskytkyineen (kiviin kiilatut renkaat) on tärkeä osa hautausmaan rakennettua historiaa siinä missä hautamuistomerkit hauta- ja reunakivineen sekä rautaristeineen ja rauta-aitoineen.

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Tuusulan kirkonkirjat, lastenkirjat 1809-1826. TK319

Tuusulan kunnan kiinteistörekisteri ja rakennusrekisteri.

Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1640-1852

Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1853-1899

Museoviraston matkaraportit ja tarkastuskertomukset Tuusulassa.

Lauri Putkonen, Klaavolan päärakennuksen kulttuurihistoriallinen inventointi syyskuu 1981

Teppo Korhonen, tarkastuskertomus matkasta Tuusulaan 19.11.1987, Museovirasto matkaraportin liitekartta. kirjoitettu 3.12.1987.

Tuusulan museon arkistot

Tuusulan museo, asiakirja 608. Jäljennös vuonna 1931 heinäkuun 28. päivänä laaditusta katselmusasiakirjasta.

Toivo Mäkisen haastattelu 9.4.1983, nauha 2. Kauko Holma haastattelijana.

Lääninhallituksen kehoitus rakennuskaavan laatimiseksi , kirjelmä 3.8.1960

Koskenranta, esitelmä vuodelta 1995 Riihikallio-päivältä.

Varpu-Liisa Kristiina Tapissier-Määttänen, 2005. Muistio 16.4.2009 Tuusulan kunta ja Keski-Uudenmaan maakuntamuseo

KARTAT

Kuninkaankartaston karttalehdet vuosilta 1766-1805.

Isojaon järjestelykartta 1888-1892 (4144), Tuusulan kunnan mittausarkisto.

1600-luvun maakirjakartat (http://www.virtuaaliyliopisto.fi/maakirjakartat)

Maanmittaushallituksen arkisto.

Isojakokartat ja niiden konseptit.

Kalmbergin kartta vuodelta 1855.

Kansallisarkisto - digitoitu aineisto

Topografikunnan ja Senaatin kartat 1870-1890-luku

Pitäjänkartat

Kellokosken kartanon jakokartta

Vanhankylän kartanon isojakokartat 1784-86

Karttapaikka (http://www.kartta.nls.fi)

Topografikartat ja peruskartat 1920-80-luku

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Arela, Kari 1980. Tuusulan kulttuurihistoriallinen inventointi. Museoviraston rakennushistorian osaston arkisto.

Donner, Julia 2005. Hyrylän kasarmialue. Rakennusinventointi. Senaatti-kiinteistöt.

Helasvuo, Olli, 1999. Kellokosken ruukin historia. Kellokosken ruukinalueen ja sen rakennusten kehitys. Kaksiosainen diplomityö, TKK arkkitehtiosasto.

Härö, Mikko 1986. Tuusulan Kulttuurimaisema ja rakennettu ympäristö. Tuusulan kunta.

Nieminen, Matti, 1991/1992, Nybergin koulun historia. Keravan museo. (Tuusulan pääkirjaston kotiseutukokoelma)-

Niinikoski, Annikka, 1999. Tuusulan rantatie.Rakennus- ja ympäristöarviointi ja suosituksia

alueen detaljikaavan kehittämiselle. Diplomityö, TKK arkkitehtiosasto.

Putkonen, Lauri. Rakennettu Uusimaa. Uudenmaan kulttuuriympäristön inventointi. Keskeneräinen luonnos.

Ropponen, Pirkko 1988. Wiklundin talo. valokopioitu tutkielma. Jokelan kirjasto.

Vuoristo, Katja 2009. Tuusulan historiallisen ajan muinaisjäännösinventointi 4.-15.5.09. Museovirasto. Rakennushistorian osasto.

PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Ahto, Sampo, Multanen, Pentti ja Rusama, Sakari, 1977. Taistelukoulu 1927-1977

Hiltunen, Petri, 1988. Tuusulan rantatie Ruotsin vallan aikana. Tielaitos, Uudenmaanpiiri, 1988.

Hjelt-Cajanus, Esther, 1944. Moster Anni berättar. Söderström.

Hjelt-Cajanus, Esther, 1950.Vanhankylän kapteenska ja Anni-täti. WSOY

Holma, Sirkka, 1991. Tuusulan rantatie Pekka Halosen aikaan. Tuusulan rantatieyhdistys. Pieksämäki 1991.

Honkanen, Erkki (toim), 2002. Kellokosken kyläkirja. Itämerikeskussäätiö.

Hovi, Antti (toim.), 2005. Matka Etelä-Suomen perinnemaisemiin ja historiaan. Hollola 2005.

Iisakkila, Leena, 1977. Perustietoa maisemaan vaikuttavista luonnontekijöistä.

Jokelan tiilitehdasperinneyhdistys. Tehdasalueen kartta 1920-50-luku.

Jutikkala, Eino ja Nikander, Gabriel. Suomen kartanot ja suurtilat. SKS ja Kustannusosakeyhtiö Kivi, 1939.

Kotiseutumme Tuusula. 2009. Tuuri, Pohjoismainen kirjatuotanto 2009.

Lehtonen, Timo, 1991. Pyhän Nikolaoksen kirkko. Tuusula-seura ry 1991.

Lilius, Henrik, 1985. Suomalainen puukaupunki. Anders Nyborg ja Akateeminen kirjakauppa.

Manneri, Raimo (koonnut), 2004. Tarinaa Nahkelan kylästä ja sen ihmisistä. Tuusula 2004.

Meri, Veijo, 1981. Tuusulan rantatie. Otava, Porvoo 1981.

Peltovuori, Risto O.1975. Suur-Tuusulan historia II. Tuusulan kunta ja Keravan ja Järvenpään kaupungit. Vammala 1975.

Perkiönmäki, Rainer 1970. Ilmatorjuntamuseon opas 1 (1970)

Putkonen, Lauri, Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt. Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto. Tutkimus 4/1988. Helsinki 1989.

Putkonen, Lauri (toim.) 1998. Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16. Helsinki 1993. 2. painos 1998

Rakennuskulttuuri Vantaalla. Inventointi 1981. Vantaan kaupunki 1981.

Rakennusperintömme, kulttuuriympäristön lukukirja. Toim. Irma Lounatvuori ja Lauri Putkonen. Julkaisijat ympäristöministeriö ja Museovirasto. Rakennustieto 0y. Hämeenlinna 2001.

Rosenberg, Antti ja Selin, Rauno. Suur-Tuusulan historia III. Tuusulan kunta,1995.

Rosenberg, Antti 1998. Tuusulan historia 1920-1985. Omakustanne, Jyväskylä 1998.

Seuna, Heikki 1961.Tuusulan maamiesseura 1901-1961. Järvenpää. Lehtikarin Kirjapaino. 1961

Siikonen, Heikki. 1928. Pientilojen rakennuspiirustusten valintaopas. Pienviljelijäin keskusliitto. Helsinki 1928.

Siikonen, Heikki: Pienviljelijän rakennusopas. Maatalousseurojen keskusliitto, Helsinki 1926.

Siiriäinen, Ari ja Sarkamo, Jaakko, 1983, Suur-Tuusulan historia I. Tuusula-Kerava-Järvenpää, Lehtikari Järvenpää.

Soiri-Snellman, Helena, 1985. Ruissalon huvilat. Turun maakuntamuseo.

Spoof, Sanna Kaisa 1997. Savikkojen 155 valtias. Jokelan Tiilitehtaan sosiaalinen ja fyysinen miljöö. Kansatieteellinen arkisto 43. Helsinki.

Suomen maatilat I. Uudenmaan lääni. Toim. F. Jansson, A Kivialho ja K. Kivialho. Porvoo 1931.

Suomen pienviljelijät IV, Uusimaa. Turku : Turunmaan kirjankustantajat 1968.

Suuri maatilakirja III Uusimaa. Helsinki, Kustannustuote.1965.

Tenkanen, Marjaana, 2005. Kellokosken ruukki, Mariefors bruk. Teollisuusalue rakennusmuistomerkkinä. Like, Helsinki 2005.

Tommila, Päiviö, 1958-59. Nurmijärven pitäjän historia I-II. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala.

Tuovinen, Sirkka Liisa, 1990. Kellokosken sairaala 1915-1990. Gummerus, Jyväskylä 1990.

Totta ja tarinaa Jokelasta, 2004. Jokelaseura ry 2004.

Tuusula-Seuran aikakirjat 1-25 (1989-2014). Tuusula-Seura ry.

Valkeapää, Risto, 1993. Egyptin pimeydestä järjen valoon, Tuusulan seudun sähkölaitoksen 75-vuotiselta taipaleelta. Porvoo 1993.

Viertola Juhani, 1984. Suomen teiden historia I, Pakanuuden ajalta Suomen itsenäistymiseen. Tie- ja vesirakennusten ylihallitus, Helsinki 1984.

Artikkelit kokoomateoksissa

Korhonen, Teppo, 1989. Kansanomainen rakennustaide keskiajalta 1800-luvun lopulle. Teoksessa Salme Sarajas-Korte (toim.) ARS, Suomen taide 2. Otava, Keuruu, 18-48.

Härö, Elias 1989. Kartanoarkkitehtuuri . Teoksessa Salme Sarajas-Korte (toim.) ARS, Suomen taide 2. Otava, Keuruu, 214-236.

Petterson, Lars, 1989. Ristikirkot. Teoksessa Salme Sarajas-Korte (toim.) ARS, Suomen taide 3. Otava, Keuruu, 243-255.

Anttila, Veikko, 1986. Kansanelämä 1700-luvulla. Teoksessa Paula Avikainen ja Erkki Pärssinen (toim). Suomen historia 4, Amer yhtymä, Espoo, 387.

VERKKOLÄHTEET

Aikalaiskirja 1934. http://runeberg.org/aikalais/1934/0229.html (kuka kukin on 1934)

Metsävaltio - Metsähallitus ja Suomi 1859-2009. http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2006/mwp021.pdf

https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/mtt/esittely/luonnonvarakeskus. LUKE.

http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2006/mwp021.pdf

Jokela, Kauhanen. Artikkeli Metlan asiakaslehti 4/2007.

www.maasalo.fi - teolistaus

Majatalo Onnelan nettisivut kesällä 2015

Sokeain Lomaliitto ry, nykyinen Näkövammaisten Loma ry Sokeain Ystävät ry.

http://89.66.1.16/hansen/index.htm

Laki metsätieteellisen tutkimuslaitoksen saattamisesta välittömästi maatalousministeriön alaiseksi 449/1929.

Finna-järjestelmä; Tuusulan taidemuseo, Halosenniemen taidekokoelma Inventaarionumero Tla TM T 34

Aatu Moilanen, ”OTETAAN VASTUU OMISTA ASIOISTA.” Suomen sokeainkoulut kansakoululaitoksen rinnalla vuosina 1865–1939” väitöskirja (Joensuun Yliopisto), s. 170.

SANOMALEHDET

Arkkitehti-lehti 11/1955

Arkkitehti 1961

Arkkitehti 1969

Matti K. Mäkinen ”Oma tupa - oma lupa” Arkkitehti-lehti 7/1970

Arkkitehti 1982

Maarit Malisen kirjoitus Taiteentutkija 1/2000 lehdessä Toivo Jäntin arkkitehtuurista Kellokoskella.

Tuusulanjärven Viikkouutiset 22.10.1989.

Keski-Uusimaa 19.12.1981.

Kuva vanhasta päärakennuksesta Keski-Uusimaa 12.5.1982.

Keski-Uusimaa 17.12.1985

Keski-Uusimaa 12.1.1986

Keski-Uusimaa 13.4.1986.

Keski-Uusimaa 18.5.1986.

Keski-Uusimaa 14.4.1995

Keski-Uusimaa 10.12.2000

Keski-Uusimaa joulukuu.2009

Keski-Uusimaa 21.3.2013

Keski-Uusimaa 7.8.2015

Keski-Uusimaa lehti, Jouko Miettisen haastattelu.

Kotikeskari 18.12.1983

Anne Tarsalainen, Kodin kuvalehti 3/2003 Villa Rosan omistaja Eija Reinikainen haastateltavana.

Projektiuutiset 4/2004.

SUULLISIA TIETOJA ANTANEET

Anne Melart

Riitta Nybäck.

Arne Deckwirth, syksy 2014

Mikko Lamminpää ja Lasse Lovén.

Reija Lappalainen

Taru Penttilä.

Anna-Leena Alivirta, haastattelu 11.7.2010

Haastattelu, Miikka Hanhilahti 12.7.2010.

Laila Malisen haastattelu heinäkuu 2010.

Keskustelu Jaakko Holman kanssa 9.8.2010.

Arne Deckwirth, haastattelu elokuu 2011.

Leena Väyrynen, haastattelu elokuu 2011.

21.10.2013, Jarno Salmisen haastattelu.

Keskustelu Hans ja Maija Malmlundin kanssa 5.5.2014, AV.

Matti Turtolan muistelu entisen lapsuudenkotinsa taustoista. 16.8.2014.

Matias Korkiavuoren haastattelu 20.9.2014.

Monica Erlander-Heinon haastattelu 29.11.2014.

sähköposti Jaakko Holma 19.1.2015.

Kirsti ja Lars Winqvist 2.3.2015.

Reija Lappalainen, sähköposti 11.9.2015.

Antti ja Hannele Vainio, haastattelu.

Keskustelu Marttilan pihalla; Sonja Mantere 9.10.2016.

Tuusula

www.tuusula.fi

KULTTUURIMAISEMA JA RAKENNUSKANTA

Tuusula

www.tuusula.fi

TUUSULAN RANTATIE

osa 3/8

Kansikuva: Halosenniemen ranta, kuvannut Anne Vähätalo

Tuusula

www.tuusula.fi

Tekijät:

Alkukartoitus arkkitehtuurin ylioppilas
Panu Savolainen vuosina 2004-2005.

Inventoinnin täydentäminen, vieminen paikkatietoon, uudelleenkuvaus, tarkistus ja viimeistely Anne Vähätalo, arkkitehti SAFA vuosina 2010-2014.

Kiitokset kommentoinnista ja täydentävistä tiedoista Tuusulan museoamanuenssi Jaana Koskenranta sekä lukuisat kohteiden omistajat ja kyläaktiivit.

Taitto ja paikkatieto-otteet:
2014 Tuusulan kunta / Grapica Oy

SISÄLTÖ

Luokitus 5
Luokituksen kriteerit 5
Pääkohteet 5
Aluekohteet ja historialliset tielinjat 5

III. TUUSULAN RANTATIE JA KIRKKOTIE 8
250. Tuusulanjärven kulttuurimaisema; KIRKKOTIE 13
46. Nuorisoseurantalo Väinölä 22
47. Hyrylän entinen terveystalo 25
48. Hyökkälän koulu 27
49. Salmela eli Havulinna 29
50. Tuusulanjärven kirkonseutu 32
51. Iloniemi 36
52. Tuusulan kirkko ja kirkkotarha 40
53. Pitäjänmakasiinit 45
54. Työläiskotimuseo 47
55. Kirkonkylän kansakoulu (Kirkkotien koulu, päiväkoti) 49
230. Lukkarinniitty/pelto ja Suntiola 51

KIRKONKYLÄ ELI TUUSULA 53
56. Eggertas eli Gustavelund (entinen Kunnallisopisto, nykyinen kokous- ja kongressikeskus) 58
212. Kalliopohja 62
57. Ali-Kottu 64
58. Tuusulan pappila 68
59. Koivukuja ja Kotoranta (59a) 72
218. Mattilan alue 74
60. Kirkonkylän koulu 77
61. Saksa 79
62. Vanhainkoti Tuuskoto (vanha, alkuperäinen vanhainkoti/kunnallissairaala) 82
63. Tuusulan entinen kunnantalo 84

TUUSULAN RANTATIE 86
64. Krapi 92
65. Pihlajaniemi 96
66. Uus-Pekkola 98
67. Tyynelä 100
68. Aleksis Kiven kuolinmökki 101
68 A. Villa Ruusu (Åminne, Tuulentupa) 104
68 B. ja C. Fjällbon leikkimökki ja huvimaja 105
69. Syvälahti 112
70. Sampola 117
71. Erkkola 119
72. Onnelan lomakoti 121
73. Syväranta 126
74. Bergbo (Vanha Toivola) 133
75. Pikku-Toivola 137
76. Suvilahti 140
77. Tiilikanoja 143
78. Taistelukoulu 146
79. Halosenniemi 153
80. Suopelto, Öljymäki, Einola ja Annivaara 158
81. Rauhala 162

TUOMALAN KYLÄALUE 165
231. Tuomalan kylä 167
253. Tuomalan kyläalue 174
82. Immola 181
83. Kylänpää 183
84. Jukola 185
85. Kittelä 187
232. Kantala 189
86. Saarela 191
87. Pikkulahti eli Suvila 194
88. Saviaho 197
89. Tuomalan koulu 200
90. Tuusulan kansanopisto 204

LÄHTEET 206

Kirkonkylän ja Tuomalan iso- ja uusjakokartat, isojakokartat täydennyskarttoineen ja uusjaon kartta on digitoitu Kansallisarkistossa tammikuussa 2017 ja siksi niitä ei ole voitu käyttää tutkimuksessa (digitointia odottavat kartat olivat käyttökiellossa). Koska kartoilla on huomattava merkitys kylien historian ja maisemarakenteen muodostumisen esilletuojana, ne on lisätty viime metreillä tuomaan lisävalaisua kulttuuriympäristöselvitykseen. Isojakokartat ovat olleet kuninkaankartaston lähtömateriaalina.

LUOKITUS

Kohteiden ja alueiden luokittelussa on 1960- ja 1970-luvuilla käytetty kolmiportaista numeroluokitusta, jolla pyritään määrittelemään lähinnä kohteen säilytettävyyden aste. Luokitus on nyttemmin tullut takaisin käyttöön, mm. Pirkanmaan maakuntamuseon tekemässä Pispalan kaupunginosan inventoinnissa sekä Järvenpään kaupungin rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnissa.

Luokitus helpottaa inventoinnin tulosten hyödyntämistä maankäytössä. Paljon tietoa käsittävän raportin sisältö voidaan luokituksen avulla hahmottaa helpommin maankäytön suuntaviivoja laadittaessa. Luokituksen haittapuoli on välimuotojen puuttuminen hienovaraisuudesta huolimatta. Rajatapauksia on paljon, ja inventoijan tiedostamaton subjektiivisuus vaikuttaa luokitukseen väkisinkin.

Luokituksen käyttö on perusteltua, mikäli alueella on paineita uudisrakentamiseen ja ympäristön muutokset ovat nopeita. Tuusulan rakennuskanta ja ympäristöt ovat pääkaupunkiseudun lievealuetta, minkä vuoksi kunnan väestönkasvu ja sitä kautta uudisrakentaminen ovat nopeaa. Tuusulan maaseutu käsittää arvokkaan kokonaisuuden maanviljelyskulttuuriin liittyvää rakennuskantaa ja maisemaa, jotka ovat viimeisten vuosikymmenten aikana ehtineet kärsiä maisemaan sopimattomasta uudisrakentamisesta sekä suoranaisesta tuhoamisesta. Luokituksen ideana on Tuusulan tapauksessa auttaa tiedon nopeampaa siirtymistä maankäytön ratkaisuihin sekä rakennusvalvonnan työskentelyyn inventoinnin paikkatietojärjestelmään viennin avulla. Luokituksen avulla maankäyttöä voidaan ohjata tunnistamaan arvokkaat ympäristön osat ja inventoinnin yhteydessä luodun kuvapankin avulla huomioimaan ne asiat, joita numeerisesti ei voida ilmaista.

Numerot eivät välttämättä anna kuvaa kohteiden välisten arvojen suhteesta, sillä ehdoton säilymisen vaatimus voi olla hyvin erilaisilla kohteilla.

Osalle kohteista ei ole annettu lainkaan luokitusta. Joissain tapauksissa kohde ei täytä riittäviä säilyneisyyden kriteereitä, mikä ei merkitse, ettei sillä olisi lainkaan arvoa. Erityisesti useiden rakennusten kokonaisuuksilla saattaa olla historiallista merkitystä, vaikka rakennukset yksin olisivat vähäarvoisia. Myös erittäin huonokuntoiset kohteet on jätetty luokituksen ulkopuolelle, jos voidaan arvioida, että niiden kunnostaminen väistämättä tuhoaisi rakennuksen antikvaarisen arvon.

LUOKITUKSEN KRITEERIT

Pääkohteet

Luokka I
Luokkaan kuuluvat automaattisesti RKY2009-kohteet ja maakunnallisesti arvokkaat kohteet sekä paikallisesti erityisen merkittävät kohteet, joilla voi olla myös mahdollisesti valtakunnallista merkitystä.

Ensimmäisen luokan paikallisia kohteita ovat antikvaarisesti hyvin säilyneet kohteet, joilla on suuri merkitys Tuusulan rakennusperinteen osana. Näihin kohteisiin sisältyy useita arvonäkökulmia tai erittäin vahva yksi peruste. I luokan kohteiden kuvauksiin on liitetty lyhyt perustelu luokituksesta.

Suojelusuositus: Rakennuksia ei saa purkaa. Rakennuksiin sallitaan säilyttäviä tai alkuperäistä asua kunnioittavia muutoksia, jotka tulee tehdä harkiten ja rakennuksen kulttuurihistorialliset ominaispiirteet huomioiden. Luokan kohteita muutettaessa ja korjattaessa tulee Keski-Uudenmaan maakuntamuseolta pyytää lausuntoa rakennuslupaa, poikkeamislupaa tai suunnittelutarveratkaisua haettaessa.

Luokka II
Kohteita, jotka ovat vähintään kohtalaisen hyvin säilyttäneet rakenushistoriallisen arvonsa tai kerroksellisuutensa ja edustavat Tuusulan rakennuskulttuurin arvokasta osaa. Niihin saattaa sisältyä useita arvonäkökulmia kuten esimerkiksi autenttisuus, henkilöhistoria, paikallishistoria, rakennustaiteelliset arvot, rakennustyypin harvinaisuus paikkakunnalla.

Suojelusuositus: Rakennuksia saa purkaa vain erityisen pakottavasta syystä, joka täytyy perustella alan asiantuntijoita apuna käyttäen. Mahdollisia muutoksia saa tehdä rakennuksen ominaispiirteitä kunnioittaen ja muutoksissa tulee ottaa huomioon rakennusten historiallinen ilme ja aiempi muutoshistoria. Harkitut laajennukset tai muutokset ovat mahdollisia. Kohteita muutettaessa ja korjattaessa tulee Keski-Uudenmaan maakuntamuseolta pyytää lausuntoa rakennuslupaa, poikkeamislupaa tai suunnittelutarveratkaisua haettaessa.

Luokka III
Kohteita, joilla on paikallishistoriallista arvoa ja joissa on mahdollisesti tehty suuriakin muutoksia, ja jotka ovat mahdollisesti osana arvokkaampaa kokonaisuutta.

Suojelusuositus: Rakennukset tulisi pyrkiä säilyttämään. Muutokset tulisi tehdä rakennusta kunnioittaen, vaikka suuremmatkin laajennukset ovat mahdollisia. Muutokset tulisi toteuttaa rakennuksen muodon ja koon sekä ympäristön ehdoilla.

Osakohteet
Osakohteet on luokiteltu samojen periaatteiden mukaan kuin pääkohteet, mutta niiden ensijainen valinta perustuu niiden merkitykselle kokonaisuuden luojina ja täydentäjinä. Nämä kohteet voivat olla pääkohteita täydentäviä, esimerkiksi pihapiirien rakennuksia tai rakennelmia tai aluekokonaisuuksien osakohteita mukaanlukien siltoja, muuntamotorneja, kilometritolppia, taideteoksia.

Suojelusta yleisesti
Rakennuksen omistaja on velvollinen ylläpitämään ja huoltamaan rakennettua omaisuuttaan. Rakentamisen yhteydessä tulee tiedostaa rakennuksesta syntyvä vastuu ja velvollisuus varautua ylläpitokustannuksiin: rakennus ei ole koskaan kertaluontoinen sijoitus vaan jatkuvaa huoltoa ja rahallista panostusta vaativa omaisuuserä.

Suojella paikoillaan vai siirtää?
Tuusulassa on muutamia kylien ja taajamien keskusta-alueille ”jääneitä” vanhemman rakennuskannan edustajia, joiden käytöstä ja korjauksesta on käyty jopa vuosikymmeniä kestäviä kädenvääntöjä omistajien, paikkakuntalaisten ja ”suojeluviranomaisten” välillä. Tilanteissa, joissa aikaisempien sukupolvien toiminta on tuhonnut ympäröivän rakennuskannan, paikoilleen unohtunut rakennus on ymmärrettävä joko siirtää sellaiseen mahdollisimman lähellä alkuperäistä sijoitusta sijaitsevaan paikkaan, jossa sillä on ikäistään ja arvoistaan seuraa tai vaihtoehtoisesti siirtää/rakentaa tämän yksinäisen ympärille luonteva ja vanhaa rakennusta kunnioittava ympäristö. Ensijaisesti vanha rakennus tulee säilyttää alkuperäisellä tai nykyisellä paikallaan, sillä sijainti kertoo omaa historiallista tarinaa juuri kyseisestä rakennuksesta ja sen merkityksestä. Käytännössä suuri osa hirsirunkoisista rakennuksista on siirretty kerran olemassaolonsa aikana: joko veistopaikalta rakennuspaikalle tai muusta syystä paikasta toiseen mm. kauppa- tai perinnönjakotilanteessa; toisinaan vanha hirsirunko on ostettu uuden rakennuksen alta pois ja muotoiltu uudelleen pystytysvaiheessa.Vanhan, yksittäisen rakennuksen uudessa käytössä on huomioitava mahdollisimman tarkasti vanhan säilyminen sellaisenaan, sillä maankäyttö- ja rakennuslaki antaa mahdollisuuden poiketa uudisrakentamisen normeista silloin kun kyseessä on suojelukohde tai muutoin arvokas rakennus. Uudiskäyttötarkoitus tulee valita ensisijaisesti rakennuksen ehdoilla.

Erityisesti tulee huomioida rakennusten rakennusosien säilyttäminen sekä korjauksessa että siirtotapauksissa: rakennuksen rakennushistoriallinen arvo muodostuu alkuperäisistä rakennusosasista: ovista, ikkunoista, heloista, ulko- ja sisävuorauksesta, kivijalasta, koristelusta niin sisällä kuin ulkona (mukaanlukien vuorilaudat ja listat) ja kiinteistä kalusteista mm. kaiteet, kaapistot, komerot, portaat, uunit ja muut mahdolliset rakennelmat. Vanhassa rakennuksessa saa näkyä ajan kuluminen: kunnostuksessa tulee ymmärtää patinan ja lian ero. Useimmiten vanhat, ennen 1960-lukua valmistetut rakennusosat ovat kunnostettavissa. Paikallinen maakuntamuseo osaa antaa tarvittaessa neuvoja kunnostukseen.

Aluekohteet ja historialliset tielinjat

Rakennetun ja rakentamattoman suhde, pihapiirit, maisema-alueet. muutama selventävä rivi. maisemallinen ja historiallinen merkitys.

Luokka 1
Luokkaan kuuluvat automaattisesti RKY2009-kohteet ja maakunnallisesti arvokkaat kohteet sekä paikallisesti erityisen merkittävät aluekokonaisuudet, joilla on suuri paikallinen arvo ja myös valtakunnallista merkitystä.

Rakennuskannaltaan erityisen hyvin säilyneitä kokonaisuuksia, joiden rakennukset ovat pääasiassa 1 tai 2 luokkaa. Alueet sisältävät useita arvonäkökulmia, mm.rakennushistoriallisia, historiallisia tai maisemallisia arvoja. Alueilla voi olla uudisrakennuksia, mikäli niiden arvo on muuten kulttuurihistoriallisesti tai esim. taajamakokonaisuuden osana erityisen merkittävä.

Suojelusuositus: Kokonaisuuden keskeiset ominaispiirteet tulee säilyttää.

Tiet, pihojen rakenteet yms. tulisi huomioida. Uudisrakentamista tulee tehdä harkitusti ja tarkkaan huomioida mm. olemassa olevan ympäristön mittakaava ja rakennustapa. Luokan kohteita muutettaessa ja korjattaessa

tulee Keski-Uudenmaan maakuntamuseolta pyytää lausuntoa rakennuslupaa, poikkeamislupaa tai suunnittelutarveratkaisua haettaessa.

Luokka 2
Merkittävät aluekokonaisuudet.

Alueella on vanhaa, pääasiassa 2-luokan rakennuskantaa, jonka joukossa voi olla muutama uusi rakennus. Uudisrakennukset sopivat mittakaavaltaan ja rakennustavaltaan vähintään kohtalaisen hyvin ympäristöönsä.

Suojelusuositus: Kokonaisuuden keskeisiä ominaispiirteitä tulee vaalia osakohteiden luokitusta noudattaen. Myös tiet ja pihojen rakenteet tulisi huomioida. Sopeutuva uudisrakentaminen on mahdollista.

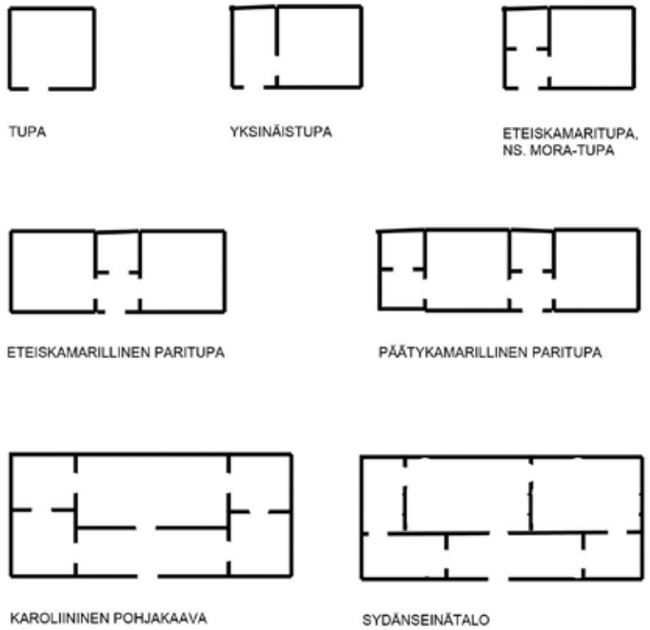
Luokka 3
Muutoin mielenkiintoiset, arvokkaat tai seurattavat rakennetut alueet.

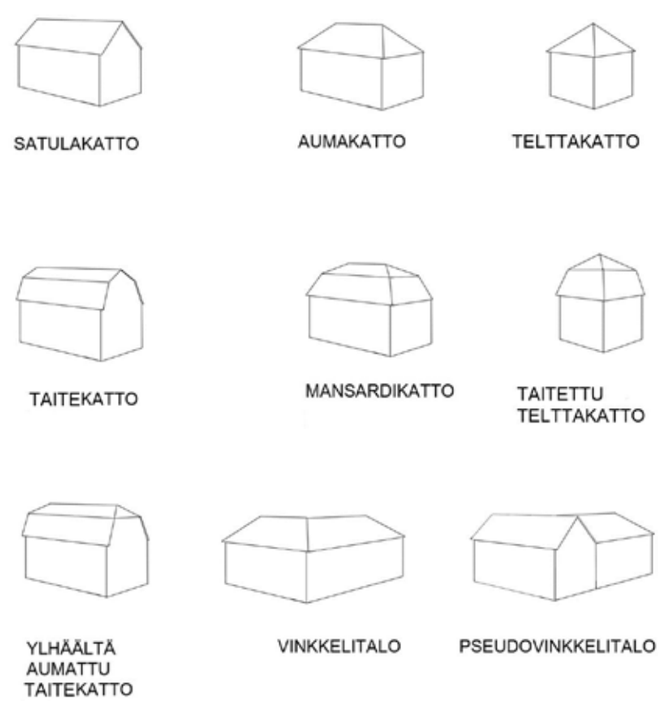
Alue on muuttunut esimerkiksi rakennuskannaltaan, rakenteiltaan, tiestöltään, pihaistutuksiltaan. Rakennukset ovat pääasiassa II ja III-luokan kohteita ja alueella on useita uudisrakennuksia, joista suurin osa sopii kuitenkin vanhan rakennuskannan mittakaavaan ja rakennustapaan.

Suojelusuositus: Rakennuksia saa purkaa vain pakottavasta syystä (huomioitava mitä edellä on sanottu kohteista), myös tielinjaukset tulisi säilyttää. Uudisrakentaminen on mahdollista vanhaa rakennustapaa kunnioittaen.

Erilaisten kohdetyyppien keskinäisestä arvotuksesta
Inventointi sisältää ”suur”maisema-aluejaon (I-VIII), jossa on ensisijaisesti kiinnitetty huomiota yhtenäisiin maisema-alueisiin ja niiden erilaisiin tyyppeihin. Paikkatiedossa maisema-aluejako on esitetty nimellä ”Maaseudun kulttuurimaisema-alue”, vaikka Tuusulassa on myös kolme taajama-aluetta. Maisema-aluejako on myös ollut johtotähtenä selvityksen vihkojakoa luotaessa, vaikka maisema-alueet eivät aina noudata hallinnollista kyläjakoa. Pääsääntöisesti maisema-alueita ei ole arvoluokiteltu ellei kyseessä ole valtakunnallisesti tai maakunnallisesti tärkeän alueen sisältävä maisema-alue. Maisema-alue voi sisältää myös paikallishistoriallisen kehitysjuonteen, joka lisää sen omaleimaisuutta. Maisema-aluejako on luotu kaavoittajille ja suunnittelijoille Tuusulan maisemaa ja historiaa selventäväksi kaavioksi yleiskaavoitusta ja täydennysrakentamista ohjaamaan.

”Rakennuskulttuurikohde” on tässä inventoinnissa aina muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta yksittäinen rakennus, jota erittäin usein ympäröi ”Rakennettu kulttuurialue” ja jolla on ”Rakennettua kulttuurialuetta täydentäviä rakennuksia tai rakennelmia”. Eli yksinkertaisimmillaan kyse on pihapiiristä (=rakennettu kulttuurialue), pihassa olevasta päärakennuksesta (=rakennuskulttuurikohde) ja talousrakennuksista (=rakennettua kulttuurialuetta täydentävät rakennukset tai rakennelmat). Rakennelma voi olla vaikka vanha kiviaita, kivipengerrys/porrastus, maakellari ja toisinaan myös pellon keskelle tai reunaan kasattu ei-muinaismuistoksi luokiteltava kiviröykkiö, joka on syntynyt pellonraivauksen yhteydessä ja jossa on havaittavissa selkeä rakennustaiteellinen pyrkimys (=symmetria, selkeä, järjestelmällinen latominen, keon päälle kasattu ”majakka”). Rakennettu kulttuurialue voi pitää sisällään myös puutarhaa, peltoaluetta, metsälaidunta tai muuta vastaavaa, jolla on kohteelle selkeä toiminnallinen ja maisemallisesti näkyvä yhteys.

Maaseudun rakennuskulttuurin pohjakaavat
Maalaistalojen pohjakaavat noudattavat yhtenäistä kehityslinjaa. Maaseudun rakentamisessa vakiintui 1700-luvun kuluessa yleiseksi rakennustyypiksi paritupa. Rakennustyyppi syntyi usein yksinäistuvasta, kun rakennusta jatkettiin symmetrisesti toisella tuvalla tai salilla - toisinaan vanhasta tuvasta tehtiin sauna kuten on tapahtunut Seurasaareen siirretyssä Niemelän torpassa.

1700-luvulla säätyläisrakennuksissa yleistyi ns. karoliininen pohjakaava, jossa huonetilat jaettiin päätykamareihin ja keskeisesti sijoitettuun tupaan, jonka edessä oli koko tuvan levyinen eteistila. Mallin takana oli ruotujakolaitoksen virkatalot, joiden perusmuoto oli tämä neljän kamarin, salin ja eteishallin ratkaisu. Karoliininen pohjakaava jäi elämään erilaisina pienempinä variaatioina kansanrakentamiseen aina 1940-luvulle asti. Sydänseinätalot tulivat talonpoikaisrakentamiseen 1800-luvun loppupuolella. Ne olivat viimeinen askel ennen vapaiden pohjakaavojen syntyä. Sydänseinän molemmin puolin saatettiin huonetilat järjestää käyttäjän toivomusten mukaan.

Rakennuksen ikä on suunnilleen määritettävissä jo sen pohjakaavan perusteella, tosin määrityksessä on otettava aina huomioon myös paikallinen traditio sekä perustamistapa, työkalujen työstöjälki, nurkkaliitokset ja mahdolliset merkit aikaisemmista rakennusvaiheista - ja muistettava se seikka, että rakennusmateriaaleja, erityisesti hirsiä, ovia, ikkunoita laseineen, sokkelikiviä ja heloja on kierrätetty niin kauan kuin ne ovat olleet käyttökelpoisia.

Talojen kattomuodot
Kattomuodot kertovat pohjakaavoja selkeämmin erilaisten tyylisuuntien vaikutukseen maalaistaloissa. Harjakatto on talonpoikaisrakentamisen ikivanha kattotyyppi, jonka ohelle muita kattotyyppejä alkoi ilmestyä 1700-luvun lopulta alkaen. Taitekatto pohjautuu 1700-luvun lopulla rakennetuista säätyläistaloista, mutta suurin osa nykyaikaan säilyneistä taitekatoista on jugendin mukanaan tuoman 1910- ja 20-lukujen tuotosta.

Aumakatto liittyy erityisesti empireen mutta myös 1700-luvun ylempien upseerien sotilasvirkataloihin mallipiirustuksineen. 1900-luvulla aumakattoa on käytetty klassistisissa rakennuksissa. Telttakatto on tavallaan aumakaton typistys, joka esiintyy pääosin klassistisissa, pohjamuodoltaan neliömäisissä asuinrakennuksissa ja erityisesti talousrakennuksissa kuten viljamakasiineissa ja eteläisessä Suomessa harvinaisissa kesänavetoissa. Myös funktionalistissa pientaloissa on telttakattoja. Aumattu telttakatto ja mansardikatto esiintyvät lähinnä 1900-luvun alkupuolen rakennuksissa, joita Tuusulasta löytyy molemmista vain muutama esimerkki. Mansardikaton lappeet peittävät rakennusta kaikilta sivuilta, taitekatto vain kahdella vastakkaisella sivulla.

Vinkkeli- ja pseudovinkkelitalot eroavat siinä, että pseudovinkkelitalo on useimmiten syntynyt poikkipäädyllä jatketusta rakennuksesta.

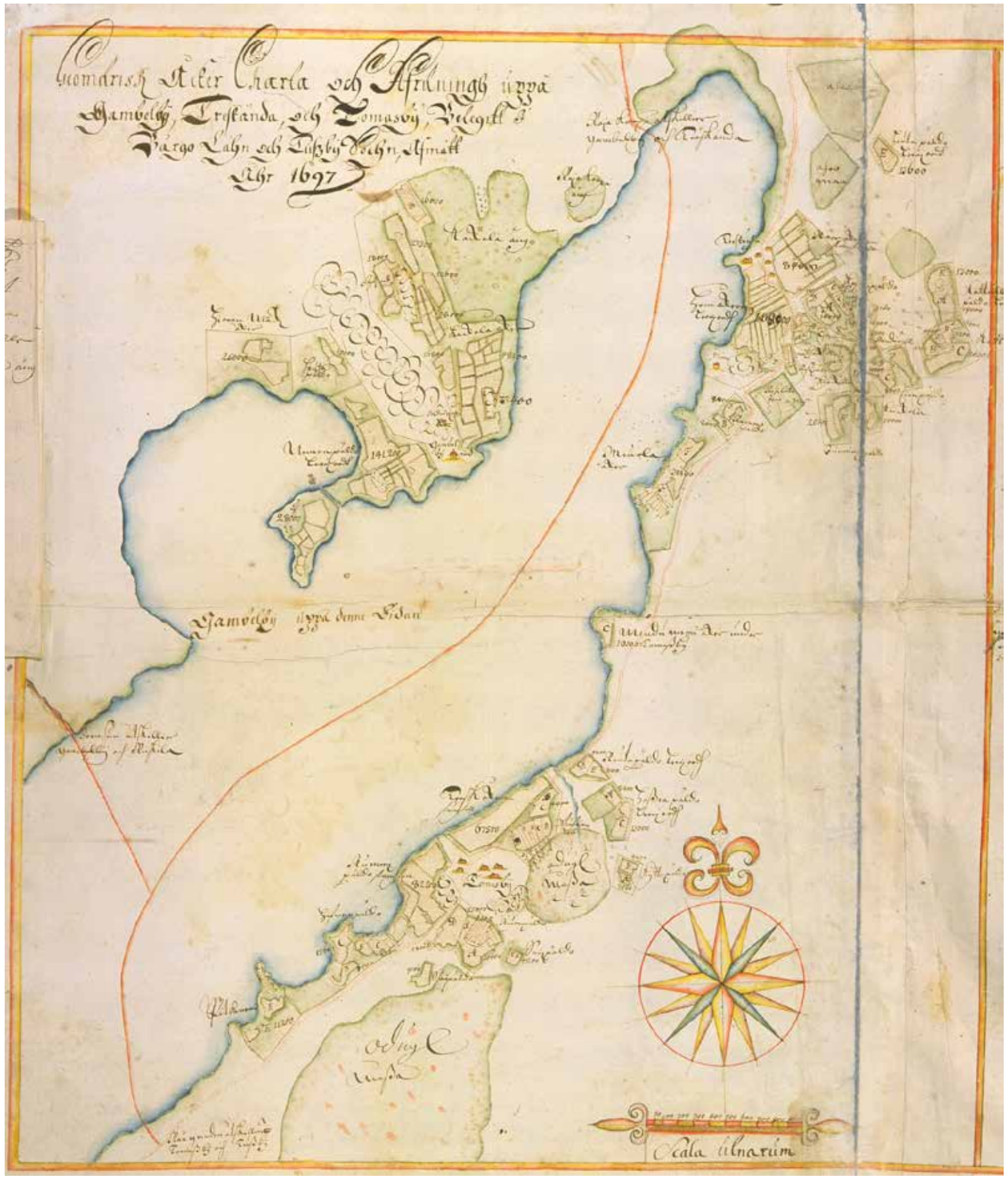
Frontoni on päätykolmio. Keskirisaliitti on rakennuksen pitkän julkisivun keskilinjalla oleva, mahdollisesti hieman ulkoneva, poikkipääty, jota on korostettu erilaisin arkkitehtonisin tehokeinoin kuten pilasterein. Pilasteri on esim laudoista tehty valepilari, joka ulkonee hieman julkisivusta ja saattaa piilottaa taakseen mm. pitkänurkkaisen hirsiliitoksen päät, följarin - tai ei välttämättä yhtään mitään.

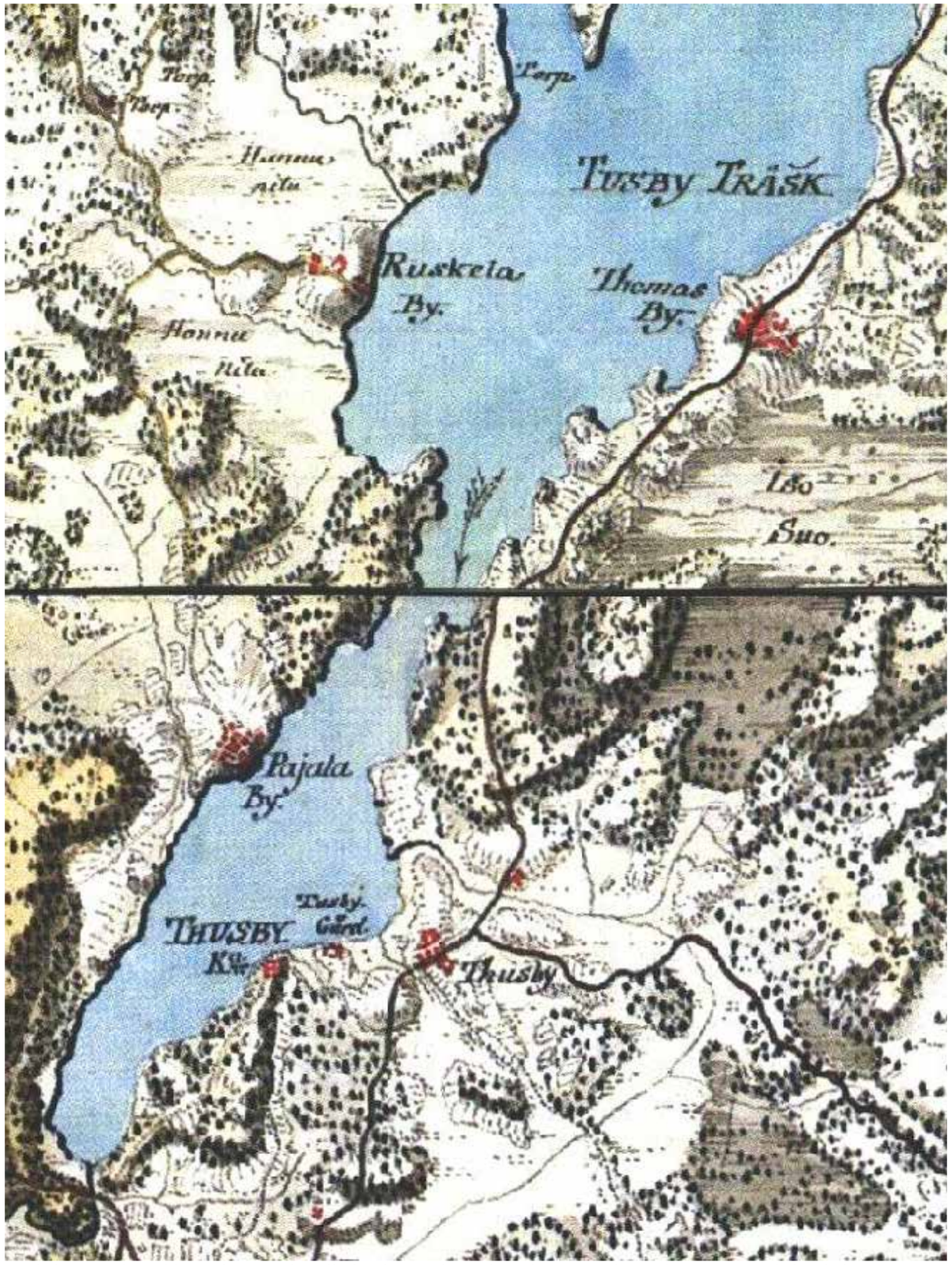
Gustavelundin järveltä kuivalle maalle siirretyn uimahuoneen ikkuna.

III. TUUSULAN RANTATIE JA KIRKKOTIE

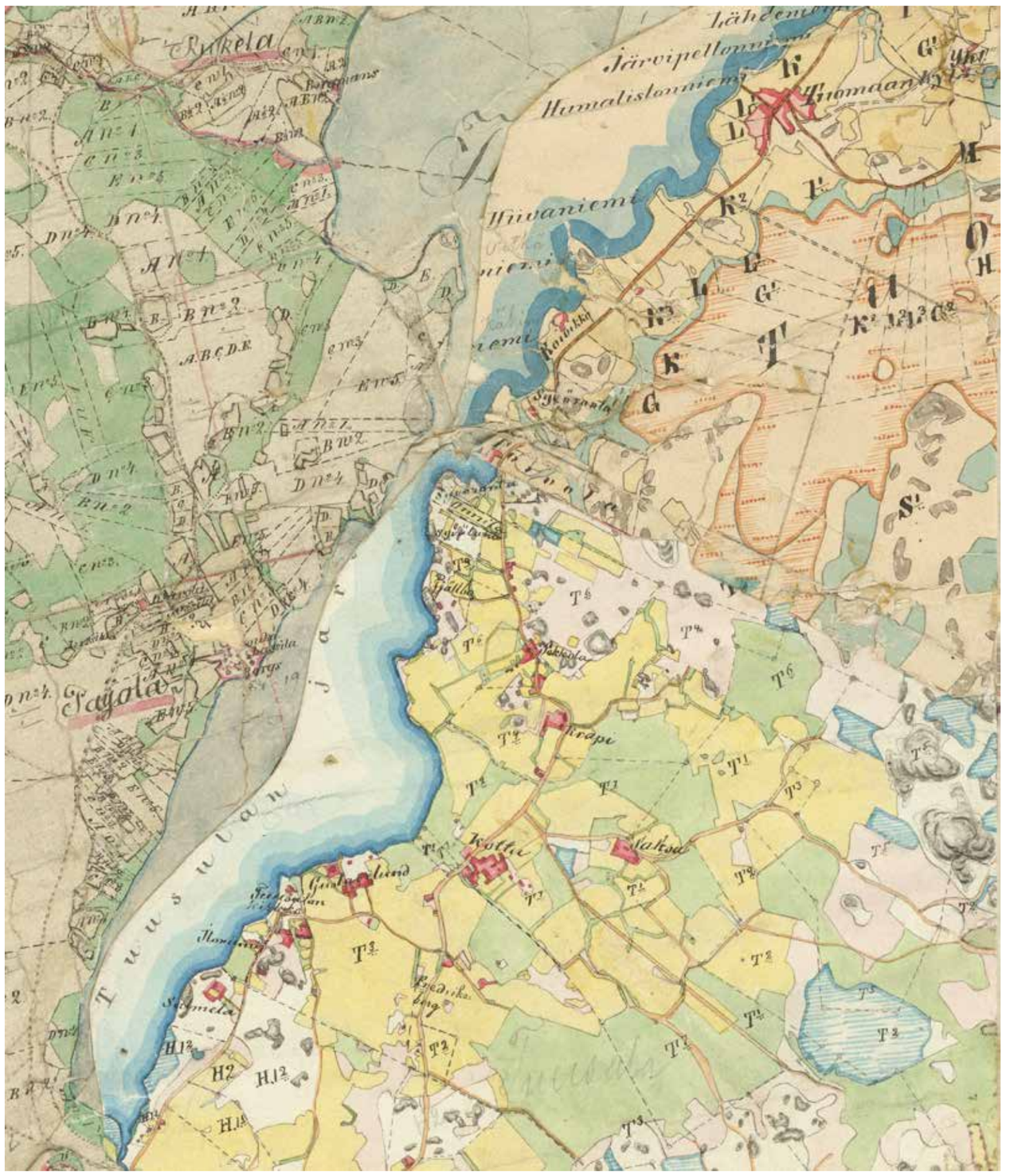
Tuusulan Rantatie ja Kirkkotie ovat iältään, historialtaan ja taustoiltaan erilaiset. Rantatie on osa vanhaa, eri-ikäisistä pätkistä muodostettua Heinolantietä kun taas Kirkkotie on paikallisesta polusta muodostunut kylätie. Rantatien kulttuurimaisema on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö Tuusulassa. Kirkkotien kulttuurimaisema on säilynyt erittäin hyvin. Tuusulanjärven itärannalla ovat historiallisesti merkittävä Tuusulan kirkonseutu, Tuomalan kylämäki, vanhat suurhuvilat ja 1900-luvun taiteilijahuvilat. Merkittäviä yksittäisiä rakennuksia on useita ja niiden joukossa on moni Tuusulan historiallisesti merkittävistä rakennuksista.

Vanhakylä (Gammelby), Järvenpää ja Tuomala vuonna 1697. Karttaan kuuluu myös kylien takamaat esittävä osa. Laatinut Samuel Broterus. KA b49: 3/1-2 www.vanhakartta.fi

Ruskela, Paijala ja Tuomala 1760-luvulla laaditussa kuninkaankartaston koostekartassa. Ruskelan kylä on sijainnut nykyisellä Rantamon tilan läheisyydessä matalalla kukkulalla. http://koti.kapsi.fi/~timomeriluoto/KARTAT/%C2%B4%C2%B4Kuninkaan%20Kartasto%C2%B4%C2%B4%201776-1805/

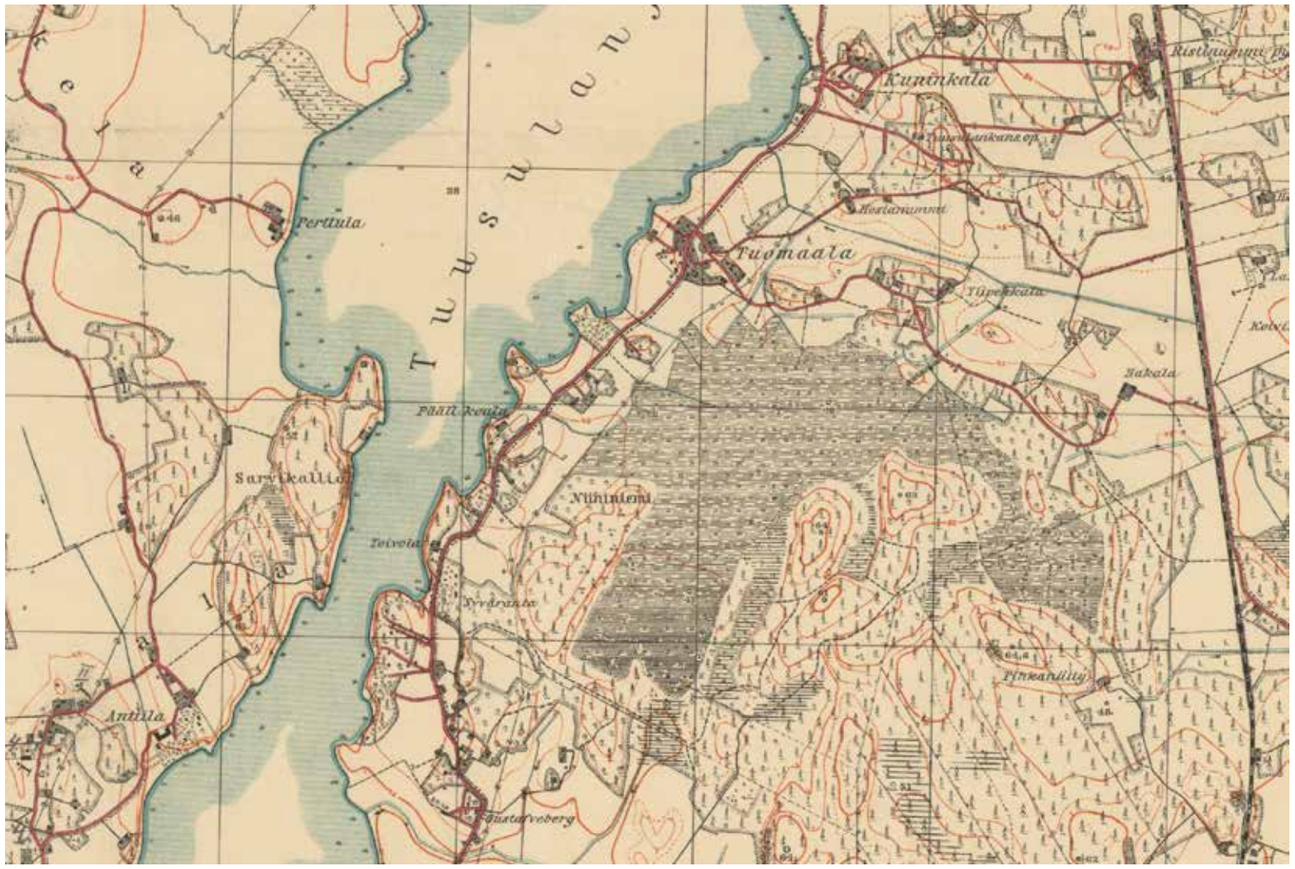
Tuusulan pitäjänkartastoa, Tuusulanjärven länsiranta on 1840-luvulta, Rantatien puoli vuoden 1879 jälkeen, sillä vuonna 1879 erotettu Koivikko esiintyy kartalla. KA, Maanmittaushallituksen historiallinen kokoelma, pitäjänkartasto, Tuusula (2043 06 Ia. -/- -).*

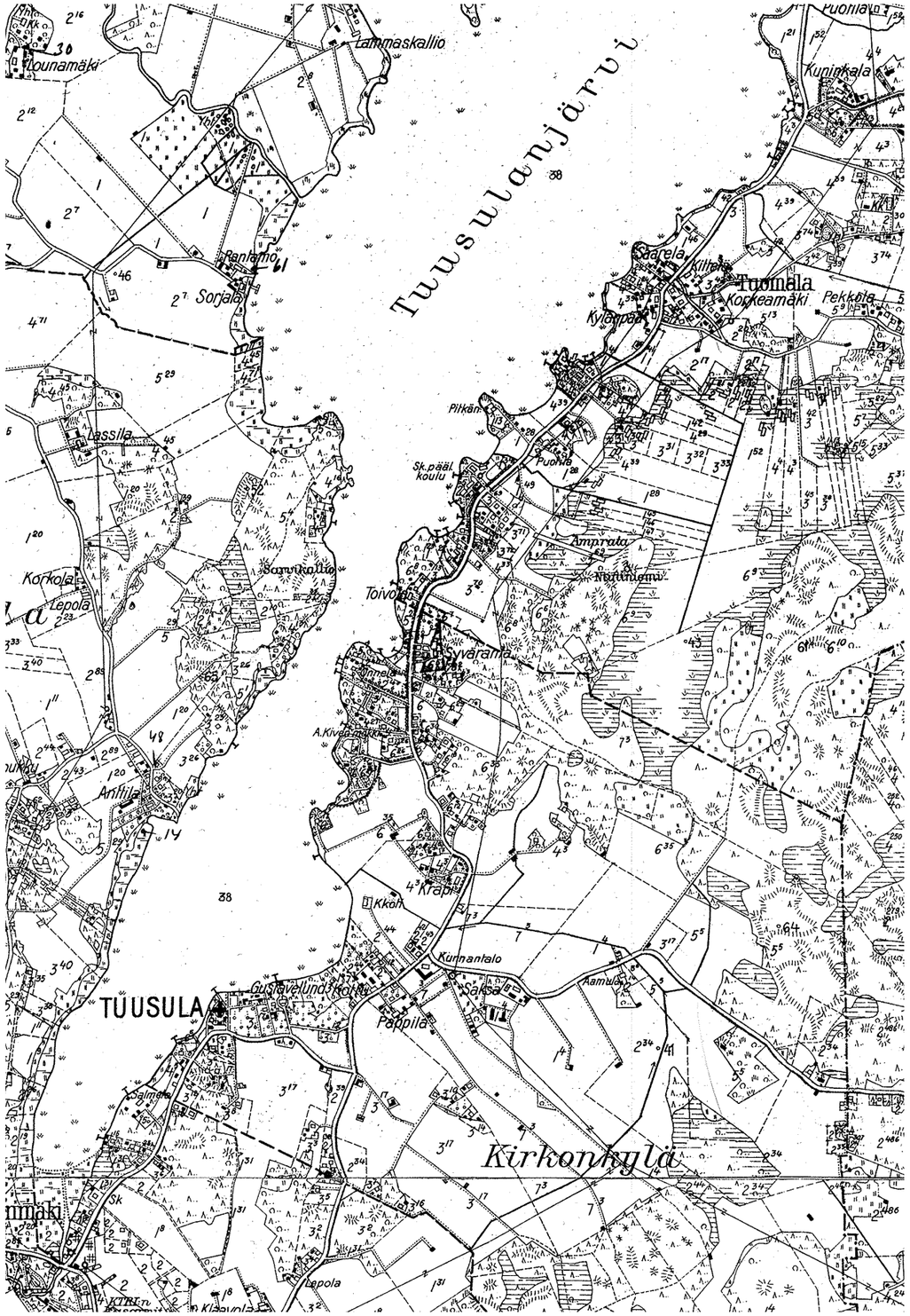

Tuusulan Rantatien seudusta on laadittu Senaatin erillinen lisäkartta vuonna 1898, jolla näkyy uusien huviloiden lisäksi myös viitteet puistomaisista puutarhoista. Venäläinen topografikunta. Karttalehti IX 30. KA.

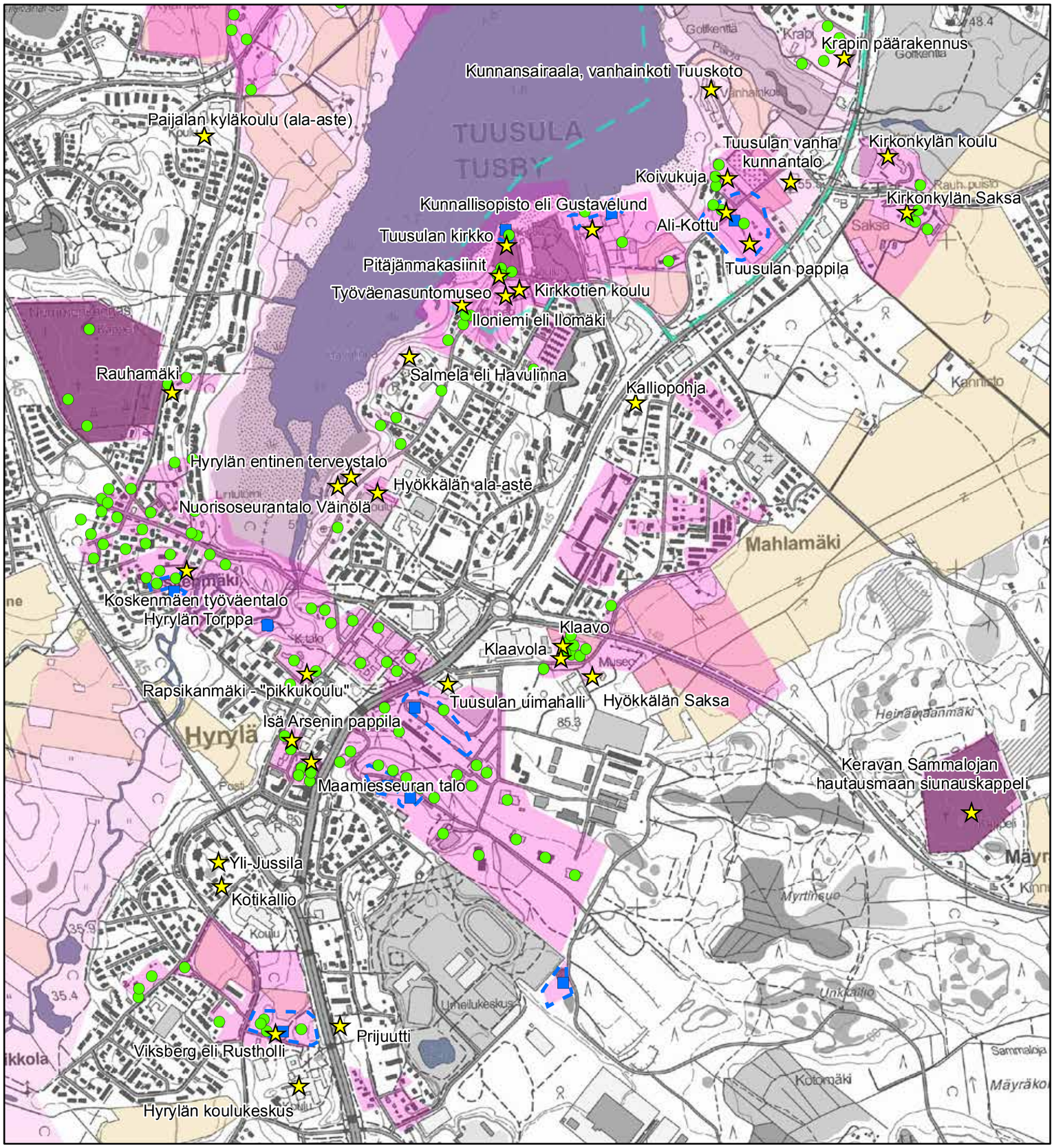
Tuusulan Rantatie Senaatin kartastolla 1870-luvun alusta. Venäläinen topografikunta. Karttalehti IX 30. KA.

Rantatie vuonna 1928 laaditulla topografikartalla on jo näkyvissä puistomaisten puutarhojen taantuminen. Maiseman sulkeutuminen on alkanut. Karttalehti 204306_1928. Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Rakentaminen järven rantamille on lisääntynyt; kunnalliskoti on merkittävin uudisrakennus useiden uusien Hyrylän päähän nousseiden omakotitalojen lisäksi. Tuusulan kunta.

- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue
- Maaseudun kulttuurimaisema-alue

© Maanmittauslaitoksen peruskarttarasteri 2016
CC BY 4.0

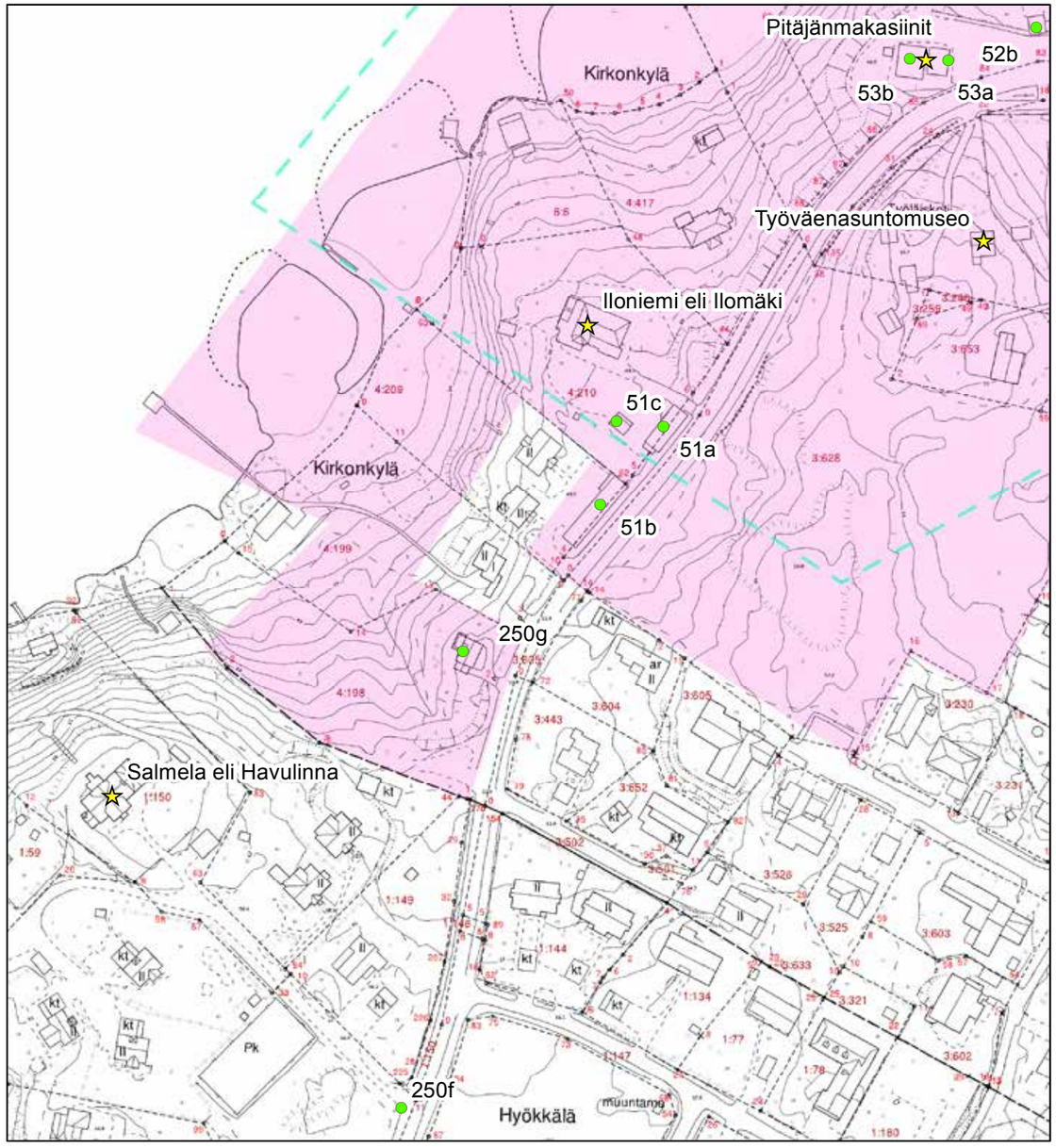
N

0 250 500 1 000 Metriä

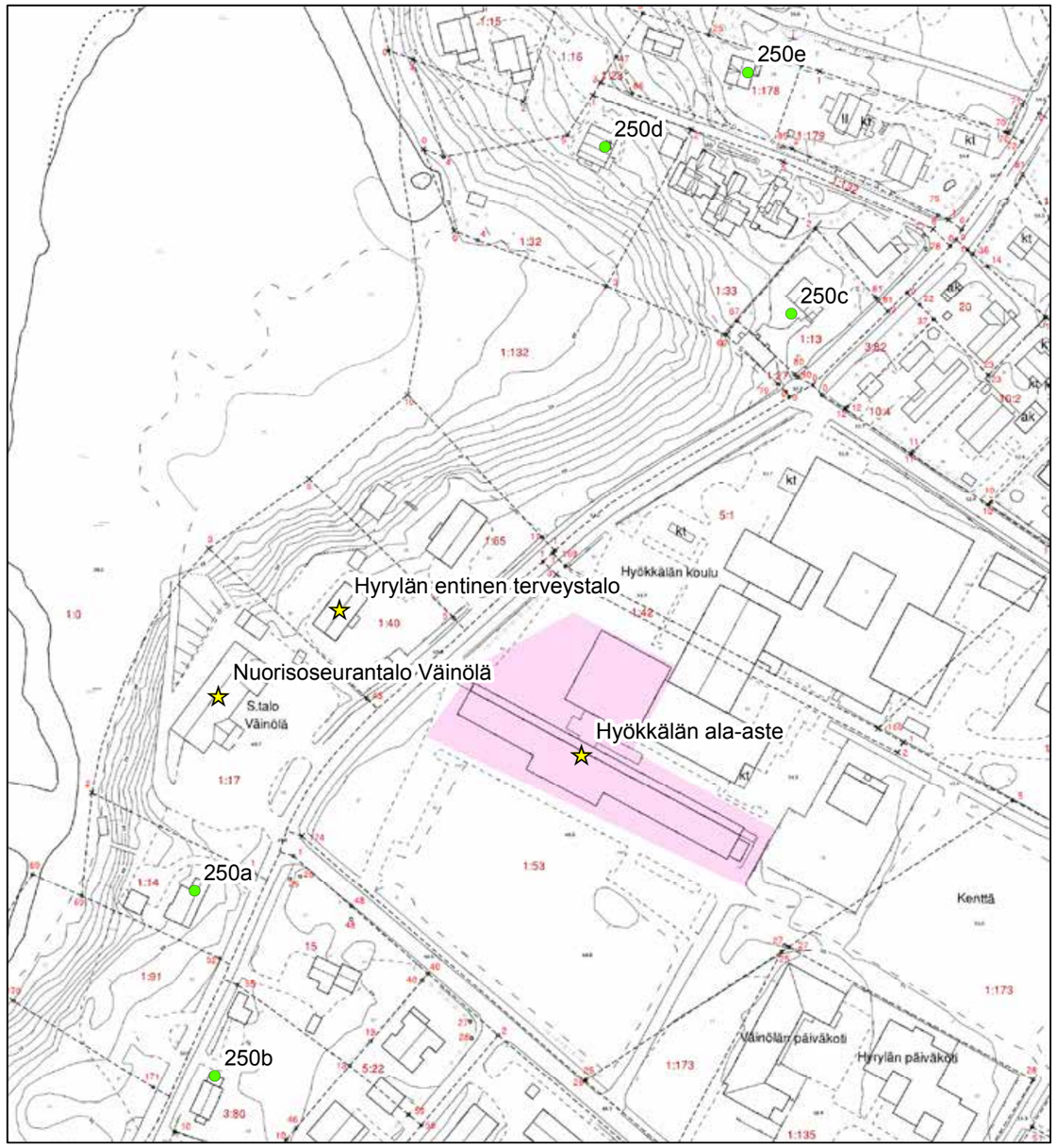
250. Tuusulanjärven kulttuurimaisema; KIRKKOTIE

Kirkkotien eteläpää on muuttunut huomattavasti 1950-luvun vaihteen jälkeen: järven ja koskenniskan väliltä on purettu leipomon ja sahan alueen kaikki rakennuskanta; vanhasta muistuttavat vain Väinölä ja sen eteläpuolella oleva 1900-luvun alusta olevan Muistolan asuinrakennus (**250a; luokka 2)** ja Tihunmäen (**250b; luokka 2**) pihapiiri. Väinölän, Salmelan ja Iloniemen välillä vanhaa rakennuskantaa edustavat muutamat 1900-1920-luvun välillä rakennetut ja osittain hyvinkin alkuperäisessä asussa säilyneet pikkuhuvilat, joiden suurehkoille tonteille on noussut tiheästikin uudisrakentamista. Näitä ovat Salmelan eteläpuolella Riihilahdentiellä olevat Jylhäranta vuodelta 1903 (**250c; luokka 3)**, taitekattoinen, vuonna 1933 valmistunut ja asemakaavassa sr-merkinnällä varustettu Bergvik (**250d; luokka 2**) aittoineen ja Pähkinämäestä lohkaistu Valkea ruusu (**250e; luokka 1**) vuodelta 1921, joka lienee Pähkinämäen vanha, erittäin alkuperäisessä asussa säilynyt asuinrakennus. Pähkinämäen vanha tonttiliittymä Kirkkotielle on koristettu uusilla graniittipaasilla, joilta lähtee koko Salmelan eli Havulinnan vanhan tontin Kirkkotiehen reunustava matalahko kylmämuurattu kiviaita - aidan katkaisee Salmelan graniittipalloilla koristettu portti (**250f, luokka 2**). Asemakaavassa kiviaita ja portti on varustettu s-6-merkinnällä. Iloniemestä lohkaistun Aattolan asuinrakennus (**250g; luokka 1**) edustaa sekin Kirkkotien 1910-luvun alkuperäisessä asussa säilynyttä pienhuvila-asutusta. Aattola oli alkujaan Iloniemen omistaja Idestamin puutarhurilleen rakennuttama asuintalo, jota kutsuttiin myös nimellä ”Vahtikoppi”.[1]

1 LUOKAN (TIE)ALUEKOHDE.

1 Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 133.

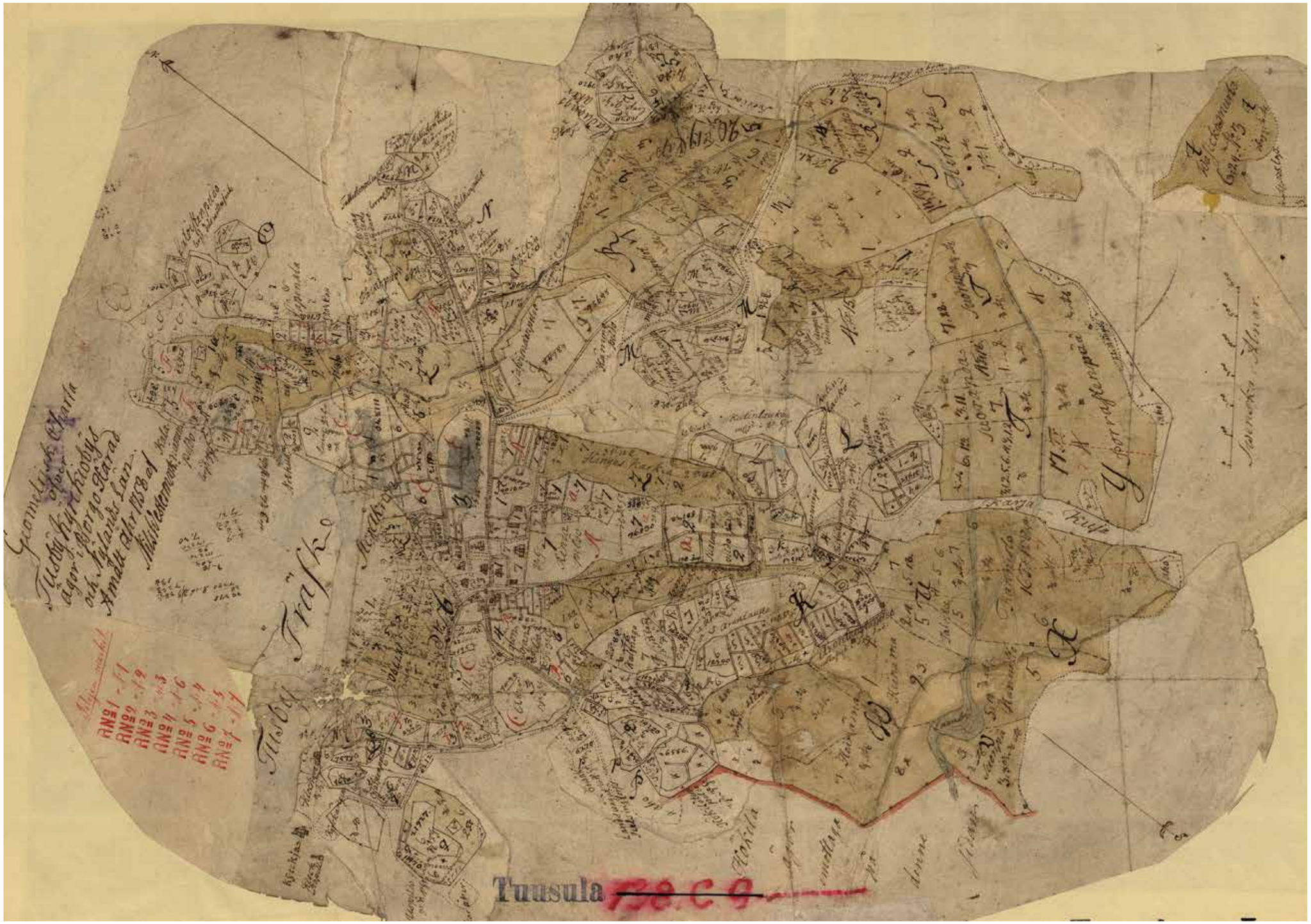

© Tuusulan pohjakartta 2016

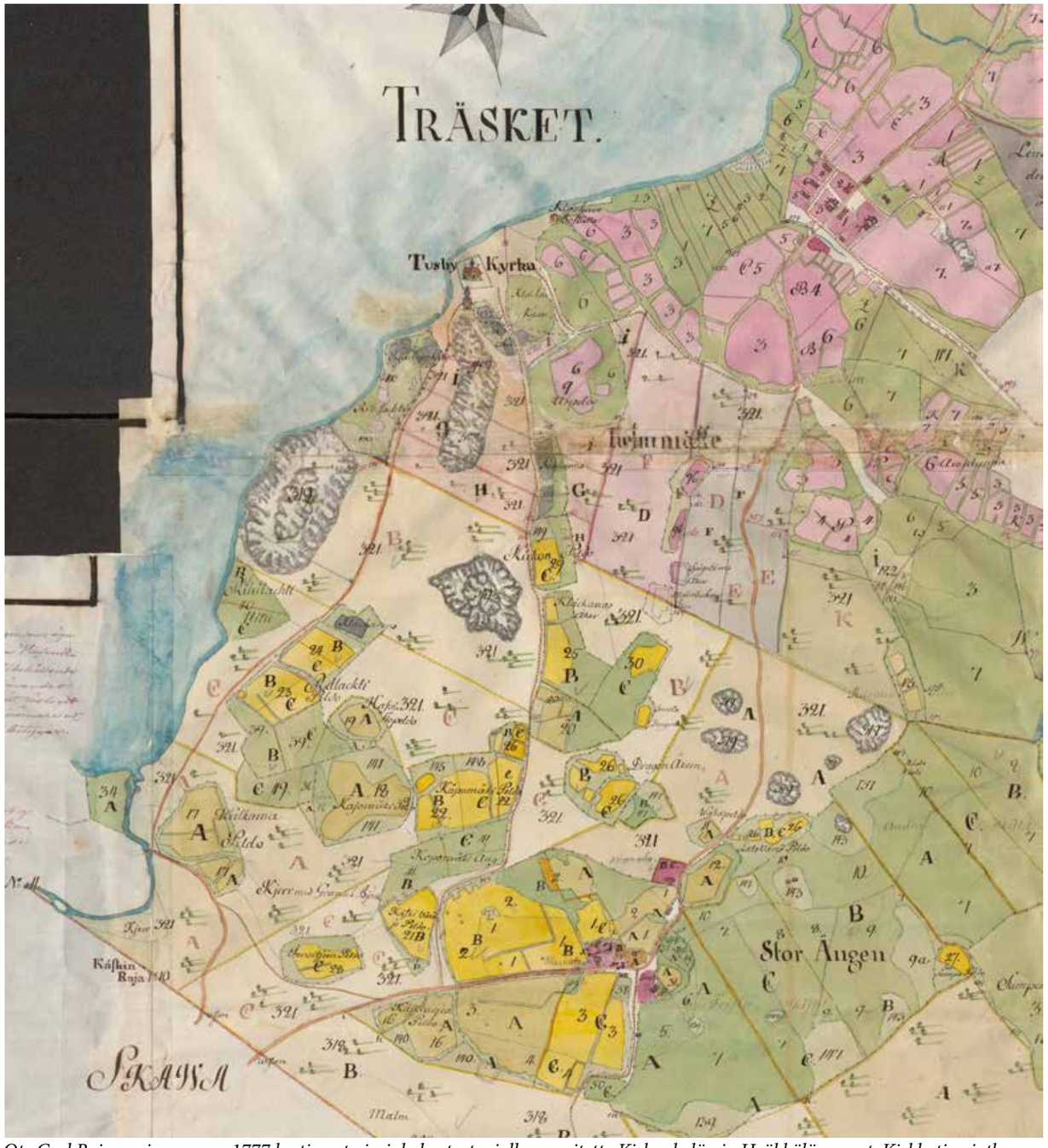
- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 20 40 80 Metriä

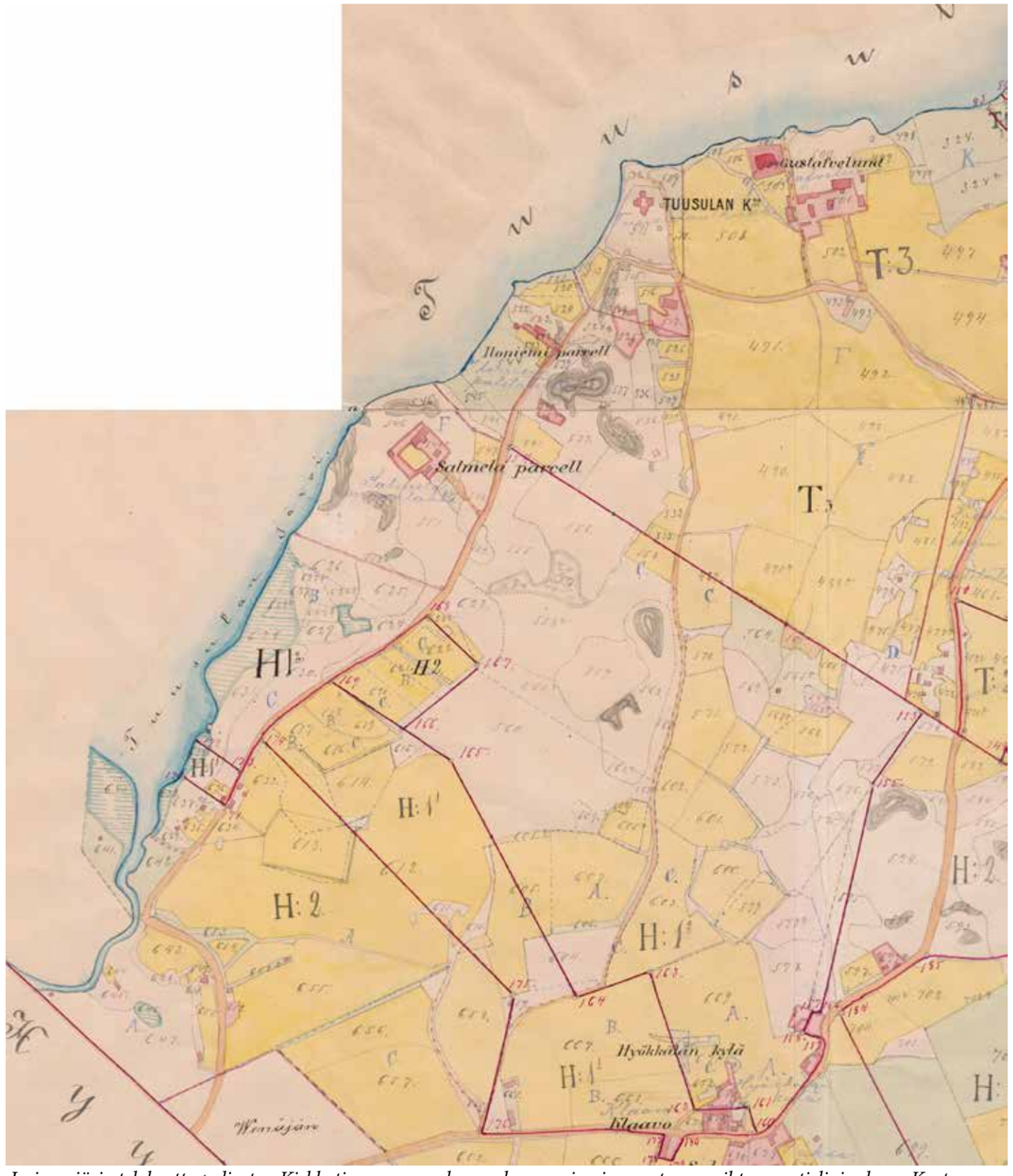
N

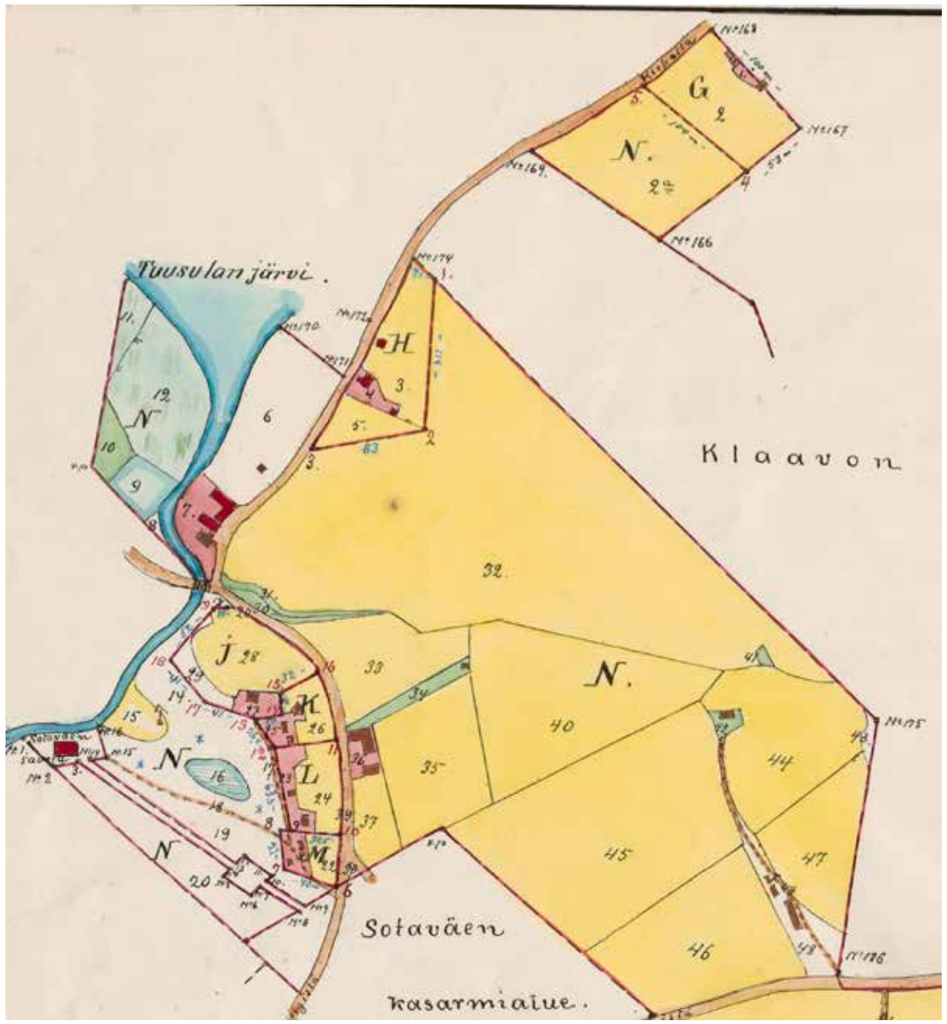
Tuusulan kirkonkylän tiluksia Nils Westermarkin vuonna 1758 laatimalla isojakokartan luonnosversiossa. Kirkkotien eteläpää esiintyy vasta pienenä peltopolkuna. Kirkko on näkyy kartan vasemmassa alakulmassa ristimäisenä piirroksena ja Kirkonkylän talot sijaitsivat tuolloin Pappilanmäen ympärillä. Tuusula 12-I. Maanmittauslaitos.

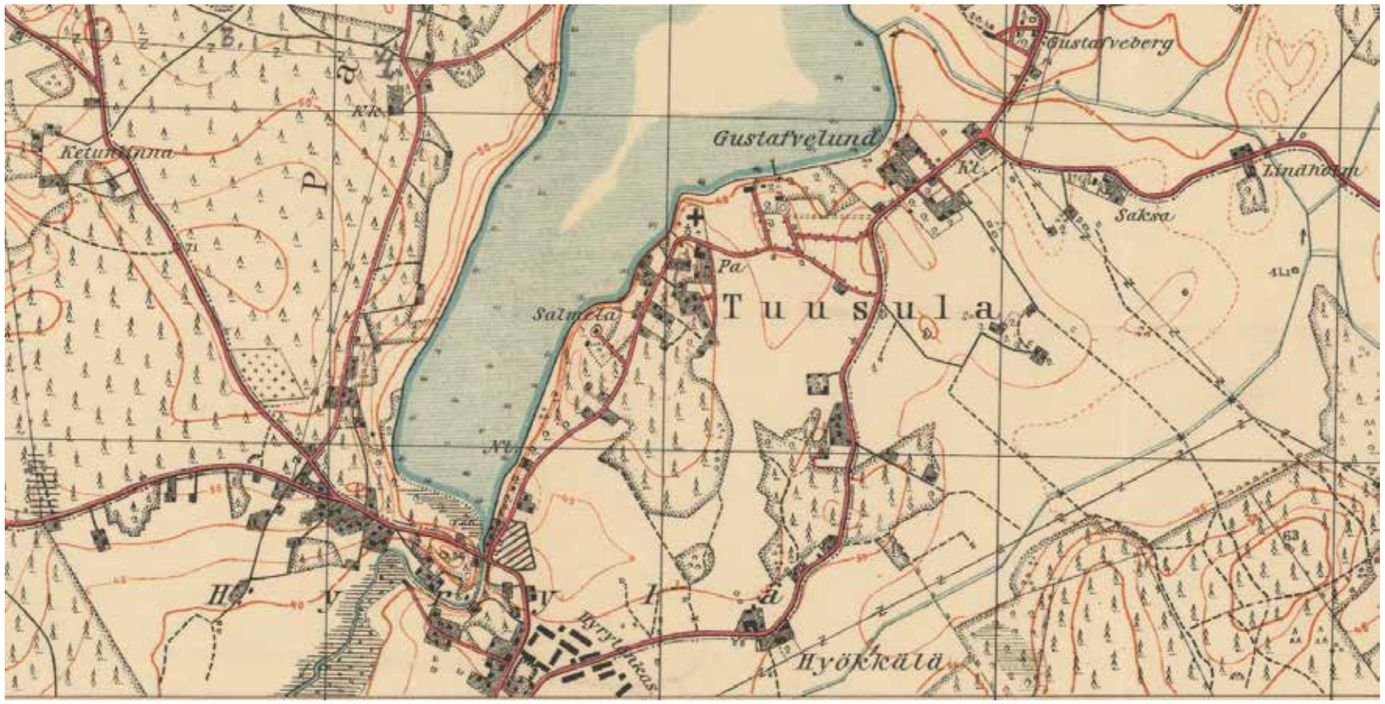
Ote Carl Boismanin vuonna 1777 laatimasta isojakokartasta, jolla on esitetty Kirkonkylän ja Hyökkälän maat. Kirkkotien jatke vanhalle Hämeentielle on jo olemassa. Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egokarta och delningsbeskrifning 1777-1777 (B50:3/7-13). KA.

Isojaon järjestelykartta paljastaa Kirkkotien varren rakennuskannan ja ajan saatossa vaihtuneen tielinjauksen. Kartan laatineet Knut Lindh ja Frans Pontán.
Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

Hyökkälän Saksan lohkomiskartalla näkyy hyvin Kirkkotien eteläpään rakennuskanta Tuusulanjoen suulla kuten saha- ja leipomorakennukset.
Hyökkälä; N:o 2 Saksa, RN:o 2:12, 3:1-11, v. al. lohkominen 1923-1923 (B49:3/7-11). KA.

Tuusulan kirkkotietä ja Hyrylän sekä Hyökkölän kylät vuonna 1928 laaditussa topografikartassa. Koskenmäellä on runsaasti pienasutusta. Kartta 0204306_1928 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

250B Tihunmäen asuinrakennus eteläpäästään.

250B Tihunmäen hirsipintainen piharakennus.

250B Tihunmäen asuinrakennus ja Kirkkotie pohjoisesta kohti etelää.

250A Muistolan huvila 1900-luvun alusta.

250C Jylhärannan autotalli.

250C Jylhärannan asuinrakennus.

250E Valkea Ruusu edustaa 1910-20-luvun pikkuhuviloita.

250D Bergvikin taitekattoinen huvila.

250D Bergvikin luhtiaittamainen piharakennus.

250F Portinpylväässä on reiät portinsaranatapeille. Kiviaita on toteutettu latomalla luonnonkiviä.

250F Salmelan vanha kiviportti palloineen. Vastaava portti on myös Koskenmäen Tuomelassa 43 A.

250D Bergvikin rantasauna.

250G Aattolan pikkuinen huvila kesken kunnostuksen.

250 Kirkkotie kulki aiemmin makasiinien ja hautausmaan välistä.

250 Pieni 1910-luvun huvila Piiliojan varrelta, lähellä vanhaa Kunnantaloa.

250F Kiviaidat ovat vanhaa tärkeä osa Kirkkotien maisemaa.

250 Polku Iloniemeen 51 ja portinpielessä oleva TuPu-lintu.

250 Pappilanmäki Kottua vastapäätä.

48 Hyökkälän koulu ja Kirkkotie.

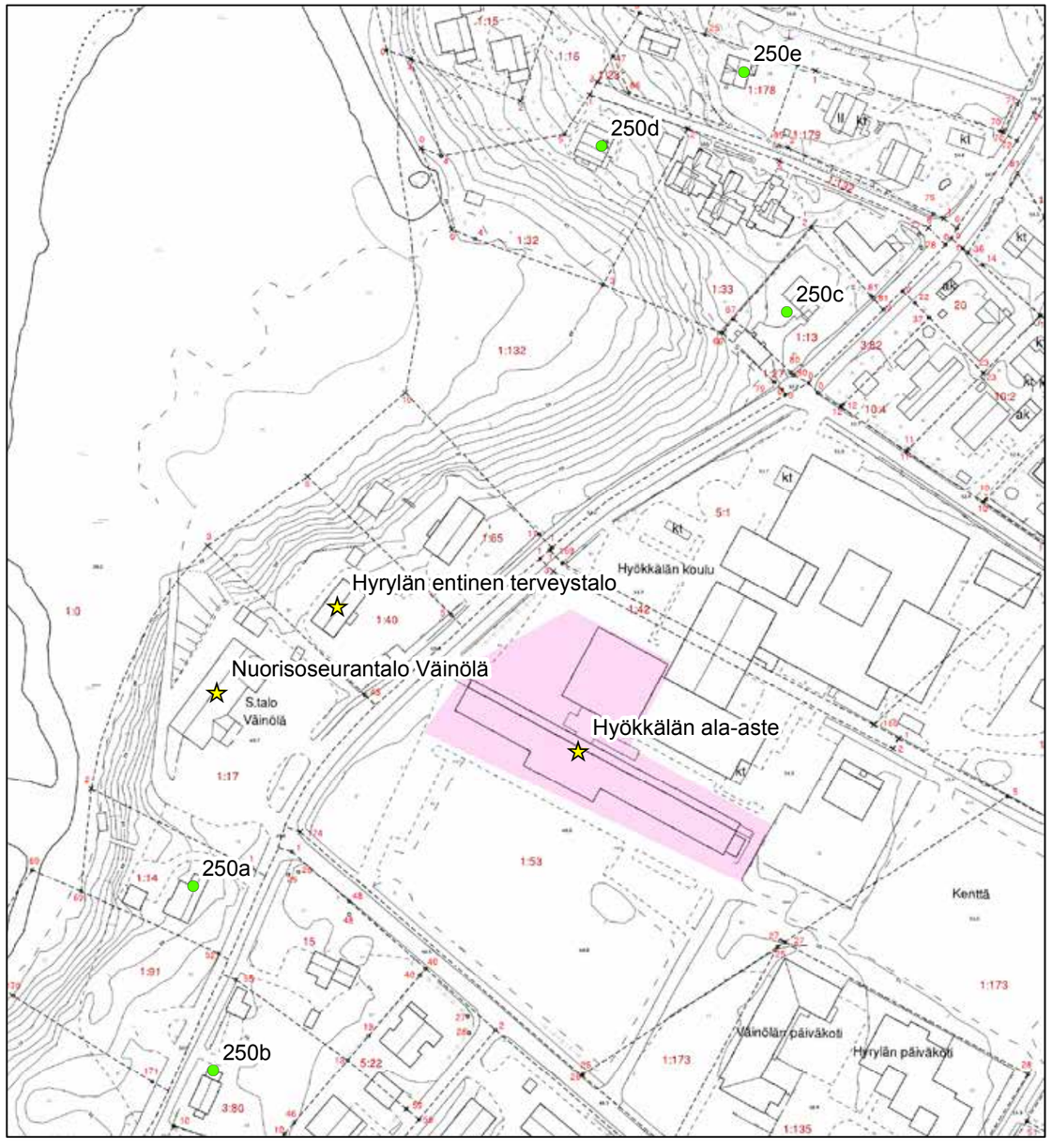
46. Nuorisoseurantalo Väinölä

Tuusulan nuorisoseura perustettiin vuonna 1918 ja seurataloa varten ostettiin Hyökkälän Klaavon omistajalta, merikapteeni A.V. Collinilta rantatontti Kirkkotien varrelta. Väinöläksi nimetty seuratalo otettiin käyttöön tammikuun 23. päivä vuonna 1921.[2] Uudenmaan ensimmäinen nuorisoseura oli perustettu jo 1890-luvun vaihteessa. Tuusulan ensimmäiset seurat perustettiin Jokelaan (1899) ja Ruotsinkylään. Viimeksi mainittu oli ruotsinkielinen. Ruotsinkylän seura oli ensimmäinen, joka sai oman talon ja Jokelankin - välillä nukahtanut - yhdistys ehätti Tuusulan nuorisoseuran edelle.[3] Ennen Väinölän valmistumista Tuusulan nuorisoseura piti kokouksiaan maataloissa ja kouluilla ympäri pitäjää, iltamia Koskenmäen Torpalla sekä vuokrasi Hyrylän Vähämuorin talon käyttöönsä. Kokouksia oli myös Keravalla, Tuusulan Suomalaisen Seuran tiloissa.

2 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III s. 641.
3 Jokelan Nuorisoseuran talo sijaitsi Kolsan alueella ja on purettu.

Hyökkälän Saksan lohkomiskartalla näkyy hyvin Kirkkotien eteläpään rakennuskanta Tuusulanjoen suulla kuten saha- ja leipomorakennukset.
Hyökkälä; N:o 2 Saksa, RN:o 2:12, 3:1-11, v. al. lohkominen 1923-1923 (B49:3/7-11). KA.

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

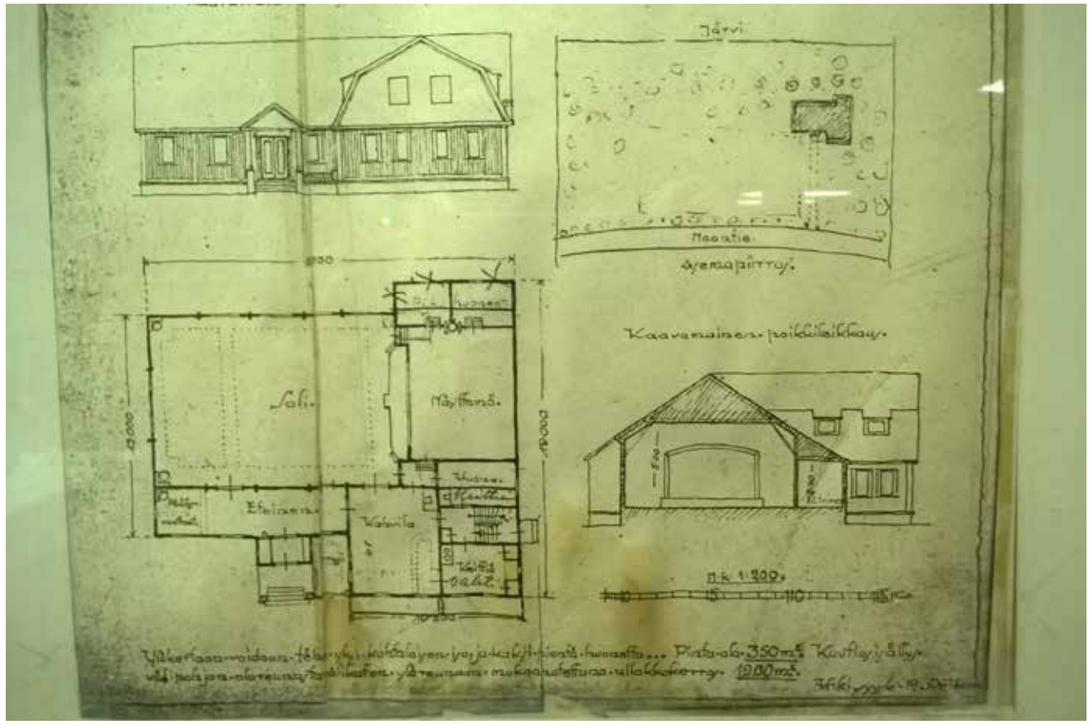
0 20 40 80 Metriä

N

Väinölä sijaitsee Kirkkotien eteläpäässä Tuusulanjärven rannalla; naapurustossa on muutama samanikäinen ja hieman vanhempikin asuinrakennus. Komea ja kookas rakennus oli alkuperäisessä asussaan tasasiipinen, lyhytnurkkainen hirsirunkoinen vinkkelitalo, jonka toisessa siivessä oli satula- ja toisessa puolestaan taitekatto. Satulakatteisessa siivessä on näyttämö. Sisäkulmassa oli koko tuolloisen talon levyinen eteiskuisti. Rakennus oli alkujaan hirsipinnalla ja punamullattu, laudoitus on rakennettu vasta hirsirungon asetuttua paikoilleen. Ikkunatyypit ovat nykyiseen tapaan vaihdelleet. Talo ei ole vanhalta osaltaan juurikaan muuttunut, mutta sen eteläpäätä on jatkettu 1980-luvun alussa. Väinölä on nykyisin väriltään keltainen.[4]

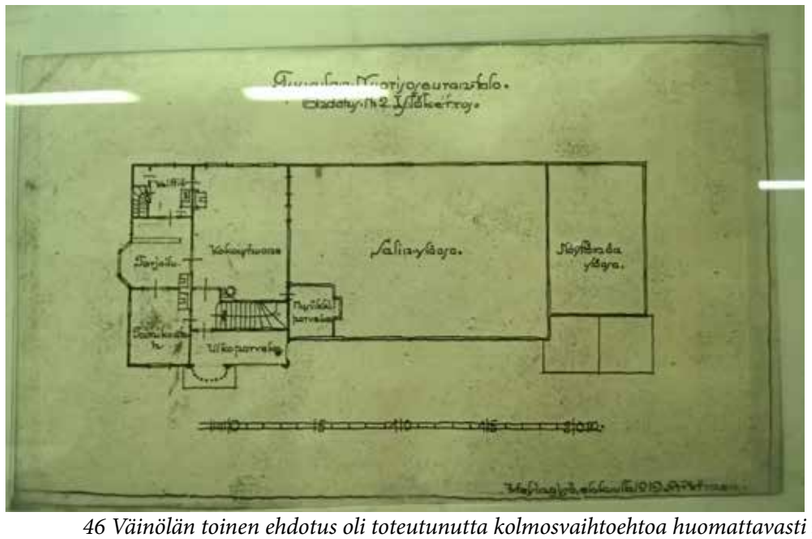
Väinölän on suunnitellut arkkitehti Arvo Hänninen vuonna 1919. Väinölän luonnospiirrokset löytyivät Hyrylän Korkin talon seinästä tapettikerrosten alta saatekirjeellä varustettuna 2000-luvun alussa. Korkin edesmenneen isännän, Teuvo Tylliän, sisar oli naimisissa arkkitehti Arvo Hännisen Jaakko-pojan kanssa. Luonnospiirroksista toinen ja kolmas, toteutettu versio, ovat nähtävillä seurantalon aulassa.

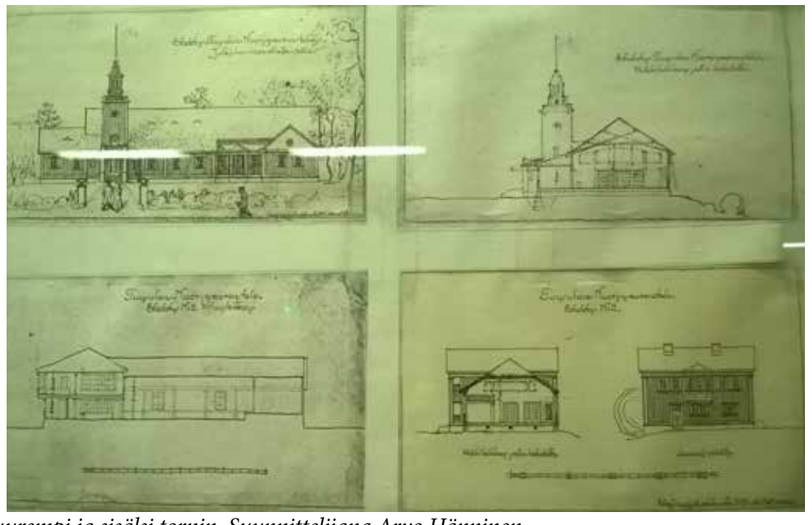
Väinölällä on suuri ja komea rakennus, jolla on suuri kulttuurihistoriallinen merkitys osana Tuusulan yhdistystoiminnan historia. Väinölä on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä. **2 LUOKAN KOHDE.**

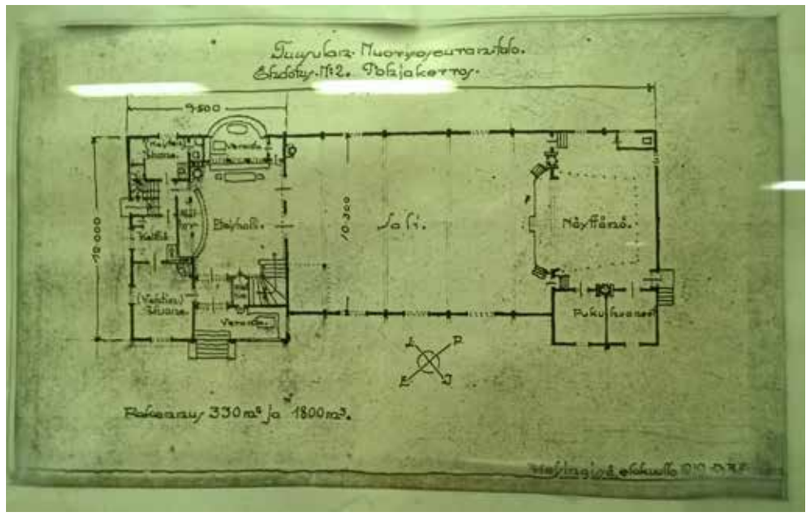

46 Väinölän toteutunut ehdotus noudatti kolmatta luonnosta. Suunnittelijana arkkitehti Arvo Hänninen.

4 Leena Mattila, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 71-73.

46 Väinölän toinen ehdotus oli toteutunutta kolmosvaihtoehtoa huomattavasti suurempi ja sisälsi tornin. Suunnittelijana Arvo Hänninen.

46 Väinölän pääjulkisivu Kirkkotielle.

46 Väinölän julkisivua järven puolelta. Uudisosan sokkeli on betonia, vanhassa on kivipaadet.

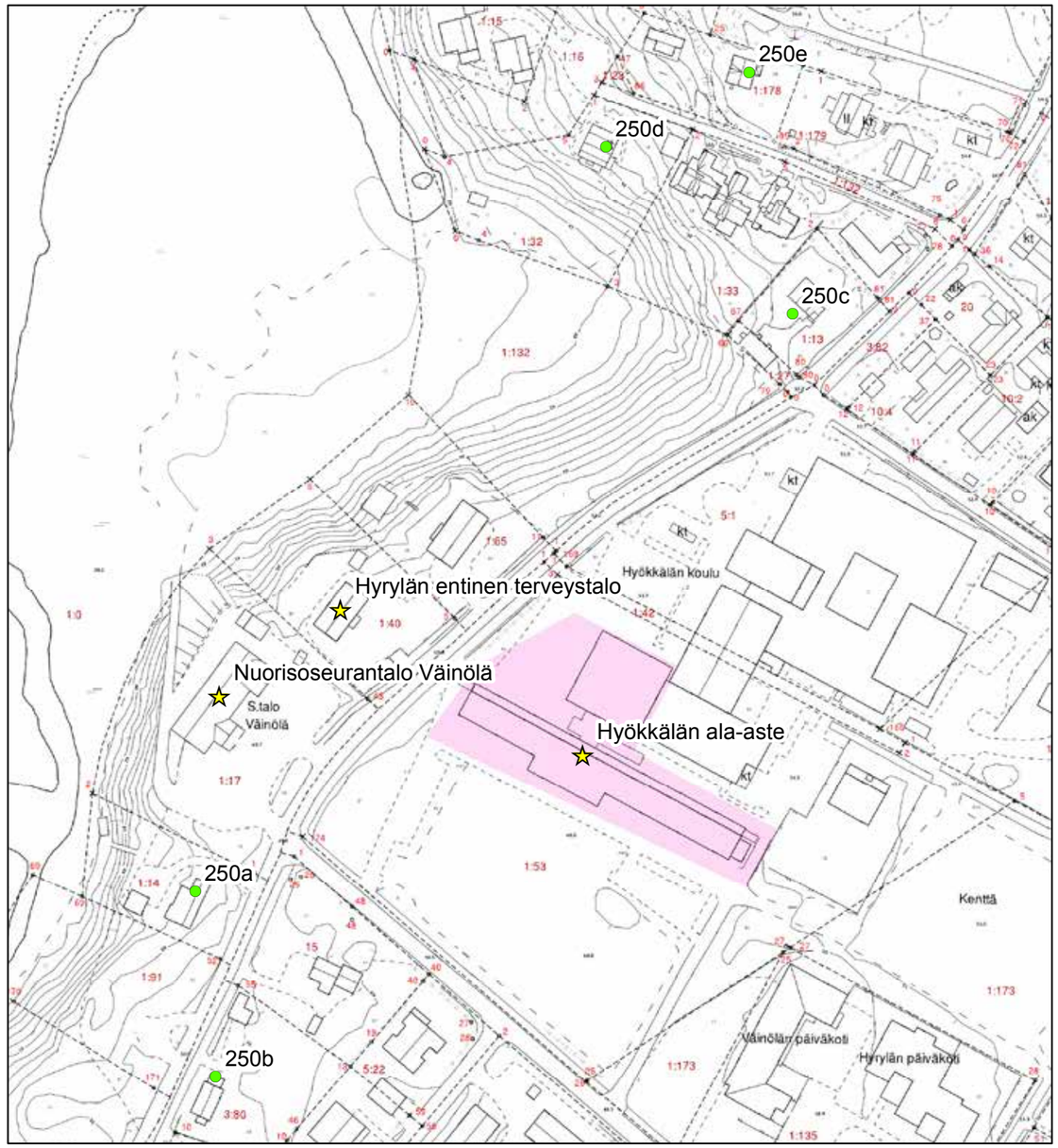

46 Väinölän eteläpääty on uudisrakennus.

47. Hyrylän entinen terveystalo

Kuntien terveydenhoitoa kehitettiin vuosina 1939 ja 1951 annetuilla laeilla, jotka mm. edellyttivät kunnanlääkärien virkojen perustamista. Seurauksena oli myös lääkäri- tai terveystalojen sekä asiaankuuluvien virkatalojen rakentaminen. Hyrylän terveystalon tontti ostettiin jo 1940-luvun alussa. Päätös sen rakentamisesta tehtiin vuonna 1941, mutta rakennus joutui valmistuttuaan majoitustarkoituksiin ja neuvolatoiminta saattoi alkaa vasta helmikuussa 1943.[5] Vuonna 1944 talossa toimi myös Kätilöopiston sivuosaston synnytystupa.[6]

Kirkkotien varrella sijaitseva terveystalo, joka on nykyisin päiväkoti, on satulakattoinen, rapattu tiilirakennus. Talon ulkoasu viittaa klassismiin, josta kertoo paitsi rakennuksen yleishahmo myös parittaisten pylväiden kannattama, päätykolmiollinen avokuisti. Rakennuksen sisätiloja on myöhemmin muutettu. Asemakaavaan terveystalo on merkitty sr-merkinnällä. **3 LUOKAN KOHDE.**

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

0 20 40 80 Metriä

N

5 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 421.
6 Riitta Ristolainen, Tuusula-seuran aikakirjat XI, s. 71.

47 Hyrylän entinen terveystalo syksyllä 47 Hyrylän entinen terveystalo syksyllä 2013.

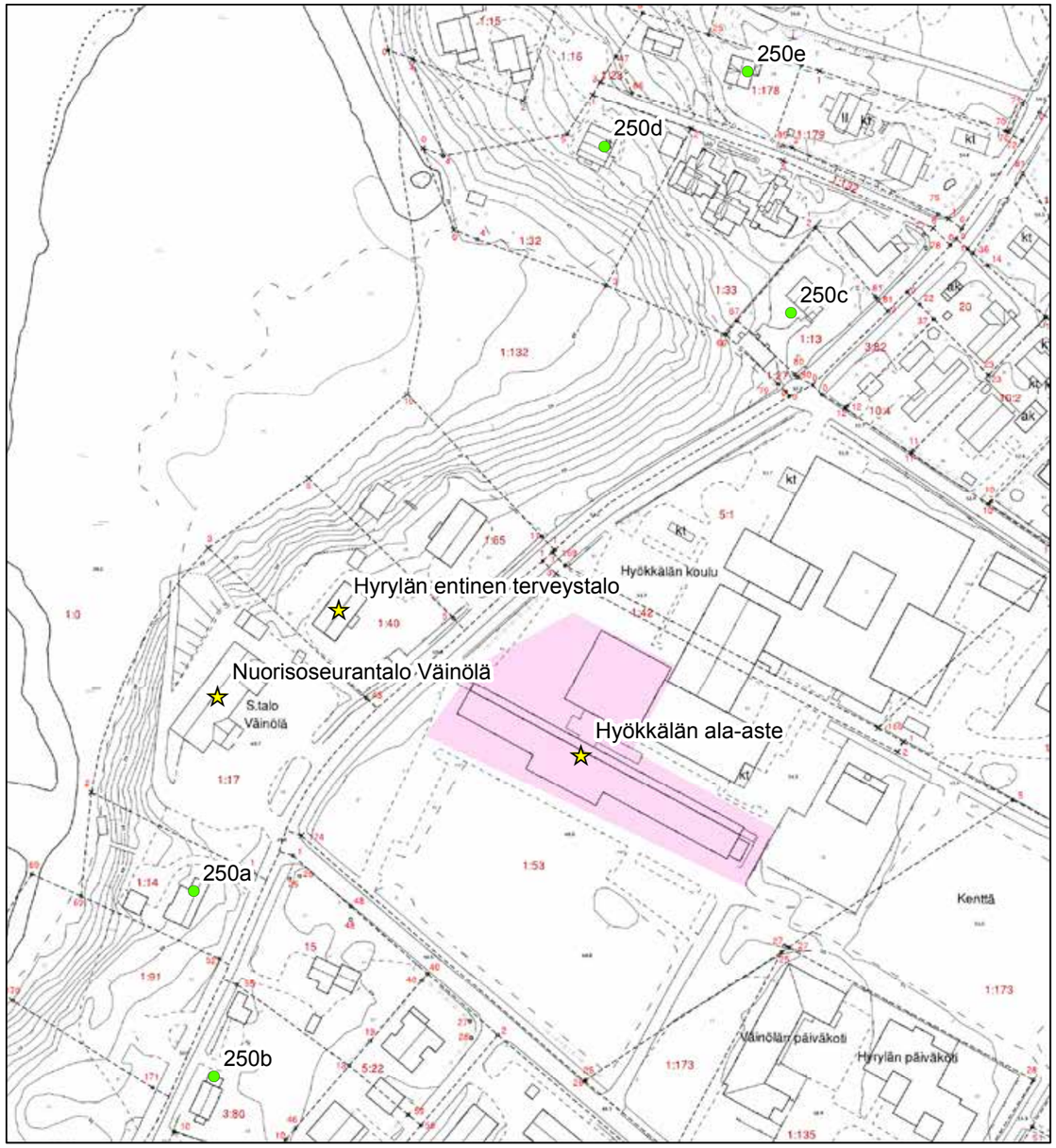
47 Terveystalo ja portti lumen peitossa.

47 Terveystalo, pihaa suojaava aita ja lähinaapuri eli Väinölä.

48. Hyökkälän koulu

Vuosina 1953-55 rakennettu, arkkitehtien Viljo Rewell ja Osmo Sipari suunnittelema Hyrylän keskuskansakoulu on Tuusulan sodanjälkeisistä koulurakennuksista arkkitehtonisesti merkittävin. Samat arkkitehdit suunnittelivat kouluja myös muualle Tuusulaan; Sipari mm. Kellokoskelle. Koulurakennusta täydennettiin vuonna 1981 Kaupunkisuunnittelu Oy:n Arno Savelan piirtämällä lisärakennuksella (yläkoulu) ja vuonna 1989 viipalekoululla.[7] Seuraava kuvaus on tiivistetty Arkkitehti-lehden (11/1955) esittelystä. Rakennuksen arkkitehtuuriin ja asemaan ympäristössään ovat vaikuttaneet rakennusohjelman tavoitteet sekä maaston muoto ja maaperä. Koulun piha-alueet on leikattu loivaan rinteeseen ja samalla luotu rakennuksen poikkileikkausratkaisulle sopiva tasoero. Esikuvana on tanskalainen koulurakentaminen samalta aikakaudelta. Koulurakennus on peruskorjattu vuonna 2015.

7 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 59-62.

Koulu jakautuu kahteen toiminnallisesti eriytettyyn osaan, joista toinen on pohjaltaan pitkänomainen suorakaide, toinen puolestaan neliön muotoinen. Pitkään osaan arkkitehdit sijoittivat kahteen kerrokseen kymmenen luokkahuonetta, joukon erityisluokkia sekä opettajainhuoneen ja välinevaraston. Luokat ryhmitettiin sivukäytävän varaan ja tuolloiset ala- ja yläkoulu erotettiin omiin siipiinsä. Luokkahuoneet ovat pohjaltaan neliömäiset, “se tarjoaa mahdollisuuden nykyaikaisen opetuksen suosimaan oppilaiden ja opetuspöytien ryhmittelyyn”.

Rakennuksen neliömäiseen osaan keskitettiin yhteiset ja myös yleiseen käyttöön tarkoitetut tilat; juhla-voimistelusali, keittiö ja ruokala, kunnan kirjasto ja kerhohuone. “Pyrkimyksenä on ollut ratkaista tehtävä niin, ettei yleisissä tiloissa käyvä yleisö häiritse työtä varsinaisissa koulutiloissa. Juhla-voimistelusalia ja siihen keskihallin välityksellä liittyvää ruokasalia on tarkoitus käyttää paikkakunnan yleisenä juhlahuoneistona.”

Rakennuksen runko on teräsbetonia. Sen julkisivuille antavat leimansa mm. pulpettikatot, nauhaikkunat ja pohjakerroksessa lasitiilien käyttö laajoina pintoina. Koulun viereen on 1980-luvun alussa rakennettu Hyökkälän yläkoulu, joka sopeutuu varsin hyvin vanhempaan koulutaloon.[8]

Koulurakennuksen vanhempi osa on arkkitehtonisesti merkittävä kohde. ja merkitty asemakaavaan sr-merkinnällä. 1 LUOKAN KOHDE.

8 Arkkitehti-lehti 11/1955 s.

48 Hyökkälän koulun julkisivu etelään - pääsisäänkäynti on ollut ulokkeen alla.

48 Koulun liikuntasalissa on tyypilliset yläikkunat ja pulpettikatto.

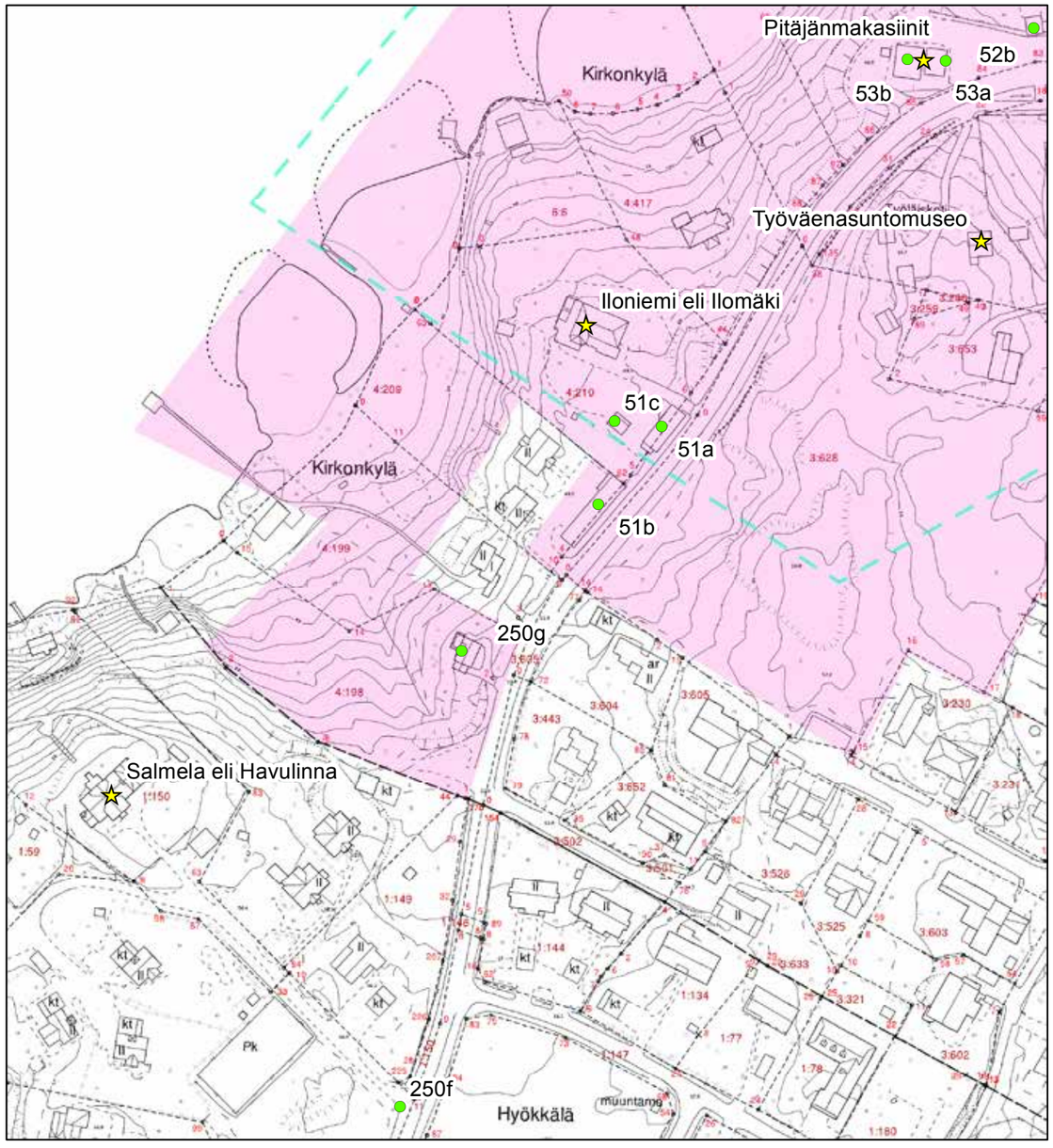
48 Pitkä, nauhaikkunoin aukotettu eteläjulkisivu. Pääsisäänkäynnin uloke toi kutsunimen ”kanala”.

48 Pääsisäänkäynnin ajalleen tyypilliset lakatut puuovet ja väritys: valkoinen ja sinivihreä sokkeli.

49. Salmela eli Havulinna

Klaavon ranta-alueella mainitaan asutun jo 1850-luvulla, jolloin siellä majaansa piti nimismies Ekstam.[9] Salmelan huvilan historia alkaa vuodesta 1870. Tuolloin senaatin oikeusosaston virkamies Theodor Sederholm vuokrasi huvilan palstoineen Hyökkälän Klaavon toista puoliskoa hallinneelta rusthollari Karl Agathon Nyqvistiltä.[10] Kuusi vuotta myöhemmin Sederholm osti Villa Salmela -nimisen palstan rakennuksineen omakseen.[11]

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

0 20 40 80 Metriä

N

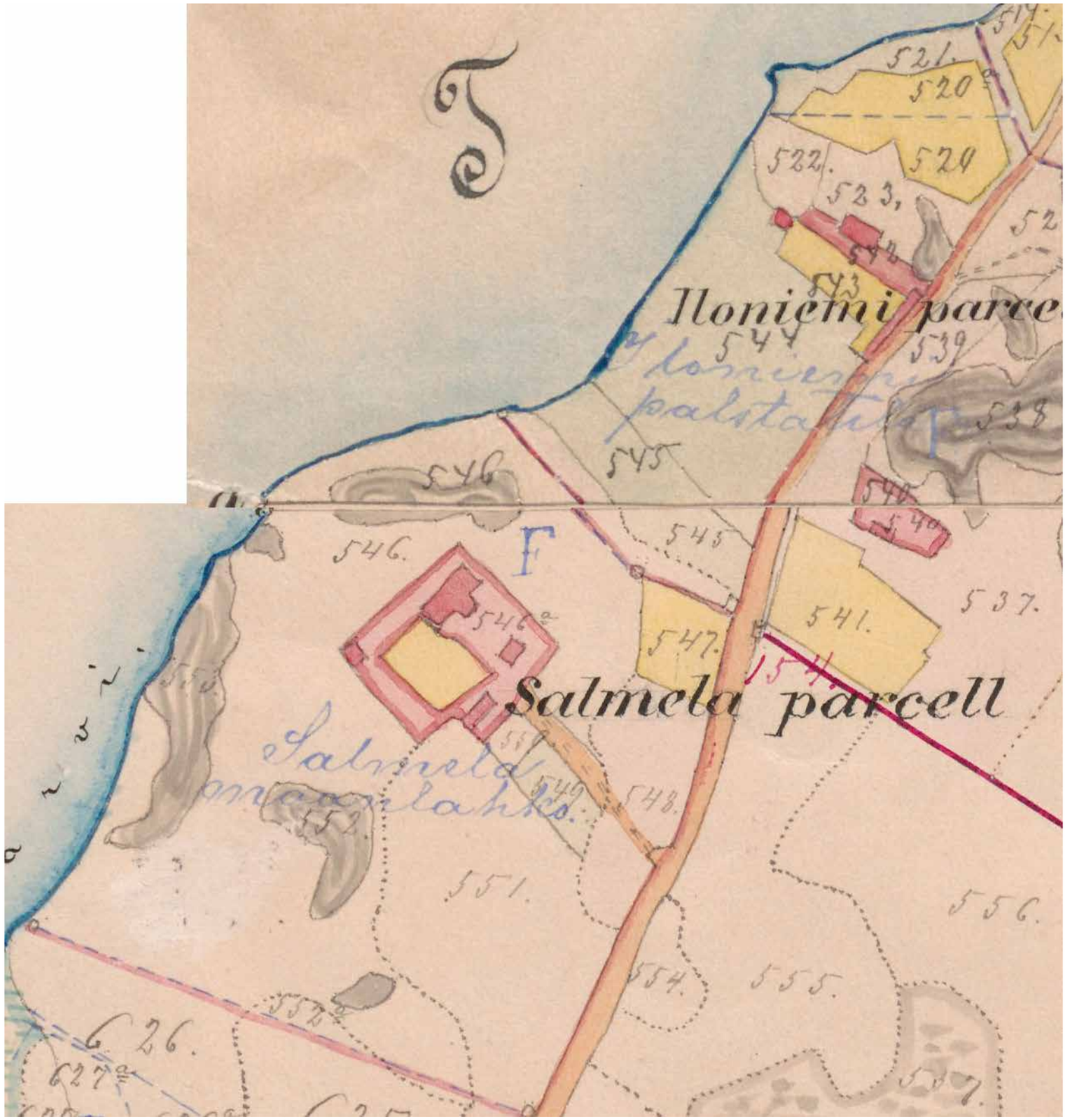
9 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 22.
10 Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III s. 63, Jaana Koskenranta, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 87-88.
11 Ritva Laine, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 70. Maininta Salmelan erottamisesta Klaavolasta.

Karl Adolf Theodor Sederholm (1824-1911) loi merkittävän uran Senaatin oikeusosastolla. Hän tuli sinne virkamieheksi vuonna 1858 ja eteni vuonna 1873 senaattoriksi. Sederholm oli vuodet 1877-82 prokuraattorina (oikeuskanslerina), minkä jälkeen hän palasi senaattoriksi. Viimeiset virkavuotensa 1898-1900 hän oli Senaatin oikeusosaston varapuheenjohtaja, käytännössä siis sen johdossa. Sederholm aateloitiin vuonna 1886, jolloin hän muutti nimensä Cederholmiksi.[12] Cederholm myi huvilan vuonna 1896 valtionarkkitehti Ernst Albin Kranckille, joka on suunnitellut Tuusulaan useita julkisia rakennuksia (kunnantalo, Paijalan kappeli) ja niiden korjaustöitä (Kellokosken kartano). Kranckilta Villa Salmela siirtyi Juho Werner Havulinnalle (Hummelin) vuonna 1912 ja sai tätä myötä uuden nimensä.[13] Maisteri Havulinna raivasi talon ja Kirkkotien välisen maaston puutarhaksi ja pelloksi: kiviaita Kirkkotien reunaan rakentui kuin itsestään raivauksen yhteydessä.[14]

Päärakennus sanotaan rakennetuksi vuonna 1880, mutta se lienee jo Sederholmin ajan alusta, sillä vuoden 1876 karttaotteessa päärakennus lehmuskujineen on jo merkitty.[15] Talon seinästä on löydetty sanomalehti vuodelta 1877. Salmela oli alunperin symmetrinen, ristipäätyinen ja satulakattoinen hirsitalo. Pohjoispäätyyn on 1910-luvun alussa lisätty muuta rakennusta korkeampi poikittainen jatke ja eteläpäätyyn on rakennettu matala lisäosa, josta nousee massiivinen savupiippu. Vanhan osan pääty on koristettu uusrenessanssi- tai nikkarityylisillä pieniruutuisilla ikkunoilla. Keltaiseksi maalattu rakennus on vaakavuorattu ja ruudutettu nelijakoisin, mukailluin ns. T-ikkunoin. Huvilan alkuperäinen väritys on saattanut olla jokin muu kuin keltainen pääväri ja harmaanvalkoiset vuorilaudat, sillä vanhasta mustavalkoisesta valokuvasta voi helposti huomata, että vuorilaudat ovat olleet voimakasta ns. tummaa väriä ja seinäpinnatkin jotain keltaista tummempaa sävyä.[16] Huvilan rantasauna on 1900-luvun alkuvuosilta, sillä samaista saunaa käytettiin huhtikuussa 1918 Tuusulan pommituksen ja taisteluiden aikana lähinaapureiden piilopaikkana.[17]

Huvilapalstan alkuperäinen ilme ei ole säilynyt: 2000-luvun ensimmäisinä vuosina huvilan puisto ja puutarha kaavoitettiin ja täytettiin romakotitaloilla. Huvilarakennus on jäänyt uusien, hieman kömpelösti huvila-arkkitehtuuria matkivien omakotitalojen varjoon. Havulinna kuuluu siitä huolimatta Rantatien huvilakulttuurin arvokkaimpiin esimerkkeihin ja sen kiviaita portteineen (250f) on erottamaton ja vaalittava osa Kirkkotien miljöötä. Salmela eli Havulinna on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä.

Salmela on henkilö- ja rakennushistoriallisesti arvokas kohde ja edustaa Tuusulan huvilakulttuurin vanhinta osaa, ns. suurhuviloiden aikaa. Huvilan ympäristö on uuden asutuksen myötä menettänyt vanhan ilmeensä, kun tontille on noussut toistakymmentä pientaloa. 1 LUOKAN KOHDE.

Karttaote vuonna 1888 laaditusta isojakokartasta. Salmelan pihapiiri on jo muotoutunut. Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

12 Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1640-1852; henkilönumero 15894.
13 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 22.
14 Toivo Mäkisen haastattelu 9.4.1983, nauha 2. Kauko Holma haastattelijana.
15 Ritva Laine, Tuusula-seuran aikakirja X, s.70. kuva.
16 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 22; kuva. Väritys ja arkkitehtuuritulkinta AnneVähätalo.
17 Jyrki Haikonen, Tuusula-seuran aikakirja XXII, s. 32 myös kuvateksti - Vieno Sointeen haastattelu 1987..

49. Salmelan päärakennus ja pitsimäiset ikkunalasit kuistilla.

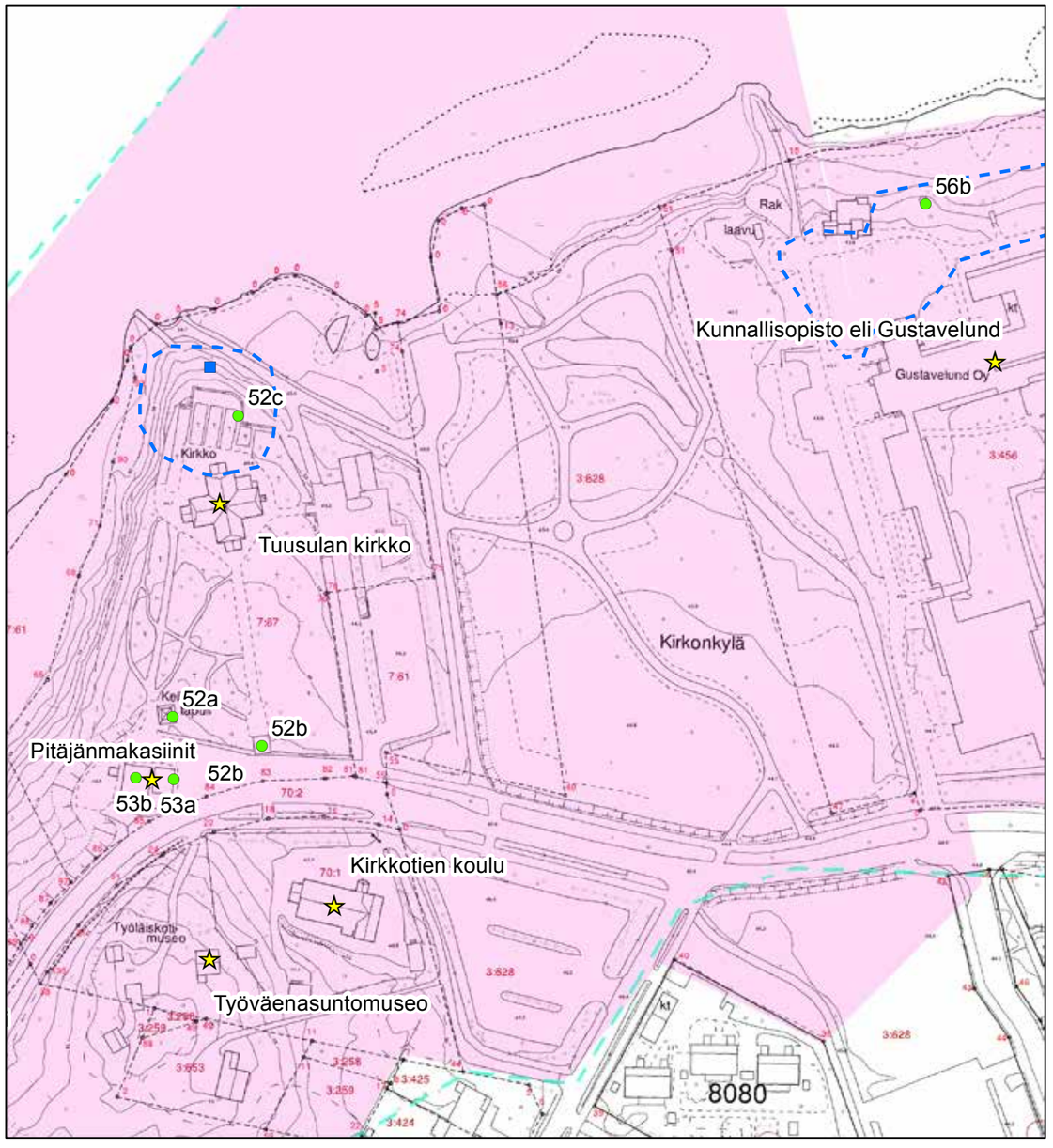
49. Salmelaan johtava lehmuskujanne.

49 Salmelan huvila piiloutuu rannan suunnalta puuston sisälle. Rannassa on pieni uimakoppi.

50. Tuusulanjärven kirkonseutu

Kirkonseutu on Tuusulan itärannan kulttuurimaiseman eräänlainen keskipiste, pitäjän vanha hallintokeskus. Kokonaisuuteen kuuluvat kutakuinkin samalla paikalla 1640-luvulta lähtien ollut kirkko hautausmaineen, pitäjänmakasiinit, kansakoulu sekä työväenasuntomuseo. Myös kirkon perustamisen jälkeen syntynyt Kirkkotie on tärkeä osa maisemaa. Kirkonseutu Lukkarinmetsineen ja Kirkkotie sekä Kirkkotien kaksi vanhaa huvilaa (Iloniemi ja Havulinna) talousrakennuksineen ja tiestä erottavine kiviaitoineen liittyvät läheisesti Rantatien kulttuurimaisemaan.

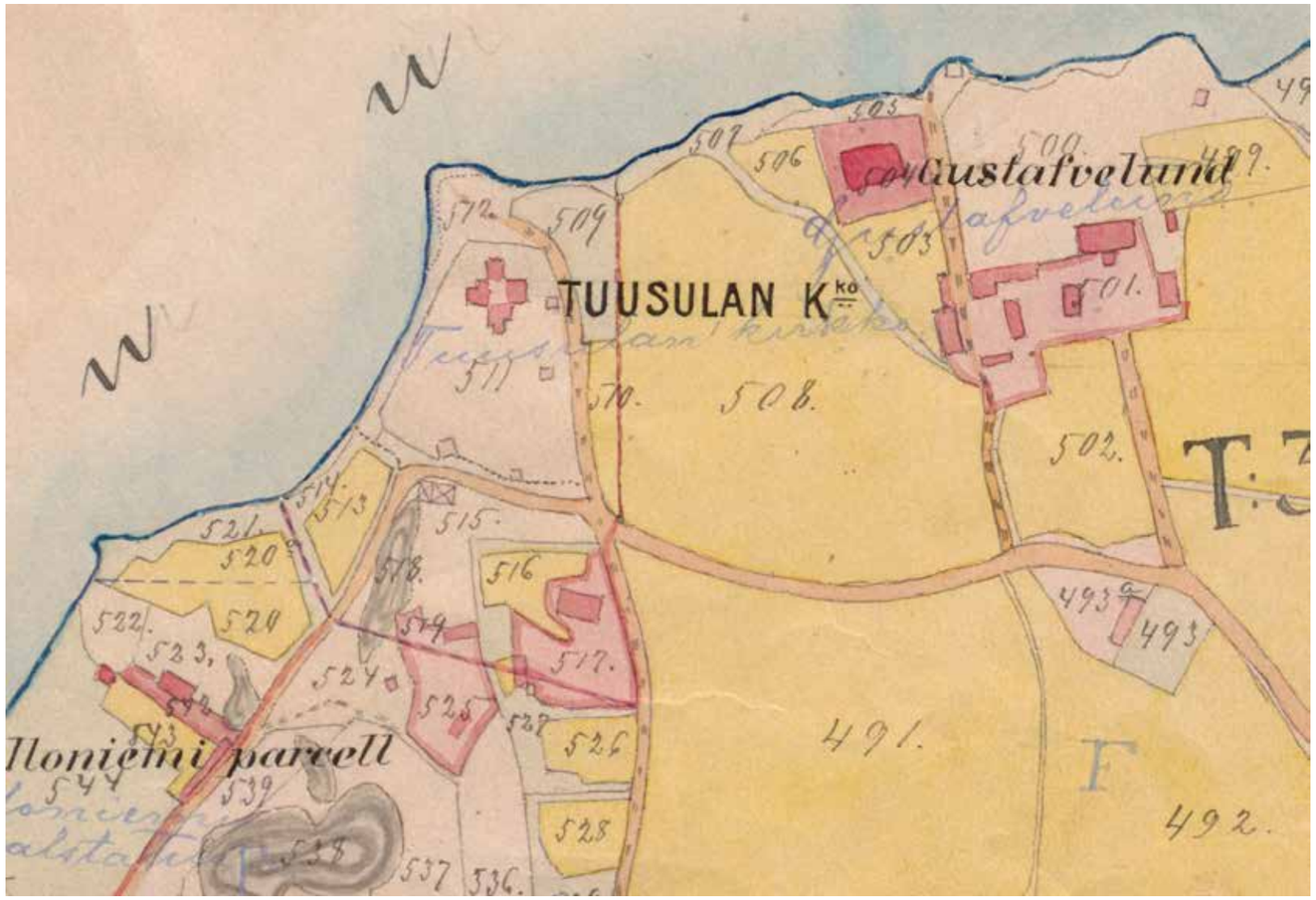

© Tuusulan pohjakartta 2016

- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 20 40 80 Metriä

N

Kirkon ympäristö on ollut hyvin nykyisen kaltainen vuonna 1888, joskin puustoltaan vähäisempi ja tie on kulkenut kirkkotarhan ja pitäjänmakasiinien välistä.
Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

Tuusulan kirkonseutu on rakennushistoriallisesti, maisemallisesti ja historiallisesti yksi merkittävimmistä Tuusulan ympäristöistä ja se on osa Tuusulan rantatien valtakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä (RKY 2009). 1 LUOKAN ALUE.

50. Kirkkopelto on niittymäinen puistoalue ja harvoja avoimia ranta-alueita Tuusulassa.

50. Kirkon eteläpääty ja hautausmaan pääkäytävä.

50. Kirkkorannassa on kirkkovenelaituri ja näkymä vastarannan huviloille.

50. Iloniemen leivintupa ja sen jatkeena oleva vaunuliiteri rajaavat Kirkkotietä.

50. Sankarihautojen komeat kuuset ja graniittinen muistomerkki.

50. Kirkkorannassa, sankarihautausmaan pohjoispäässä on suuria kuusia juurakoineen.

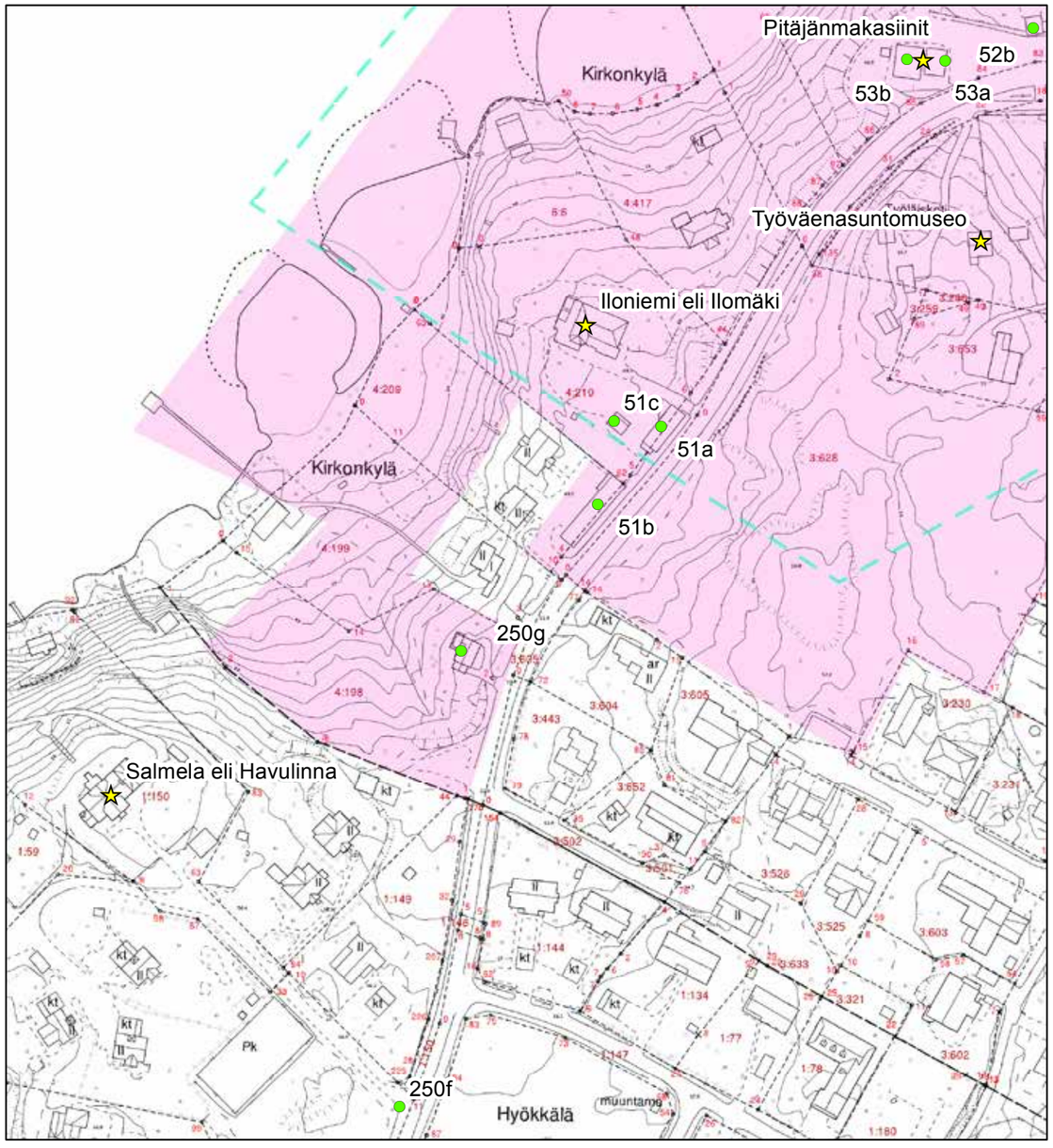
50. Malleniuksenmetsän komeita mäntyjä.

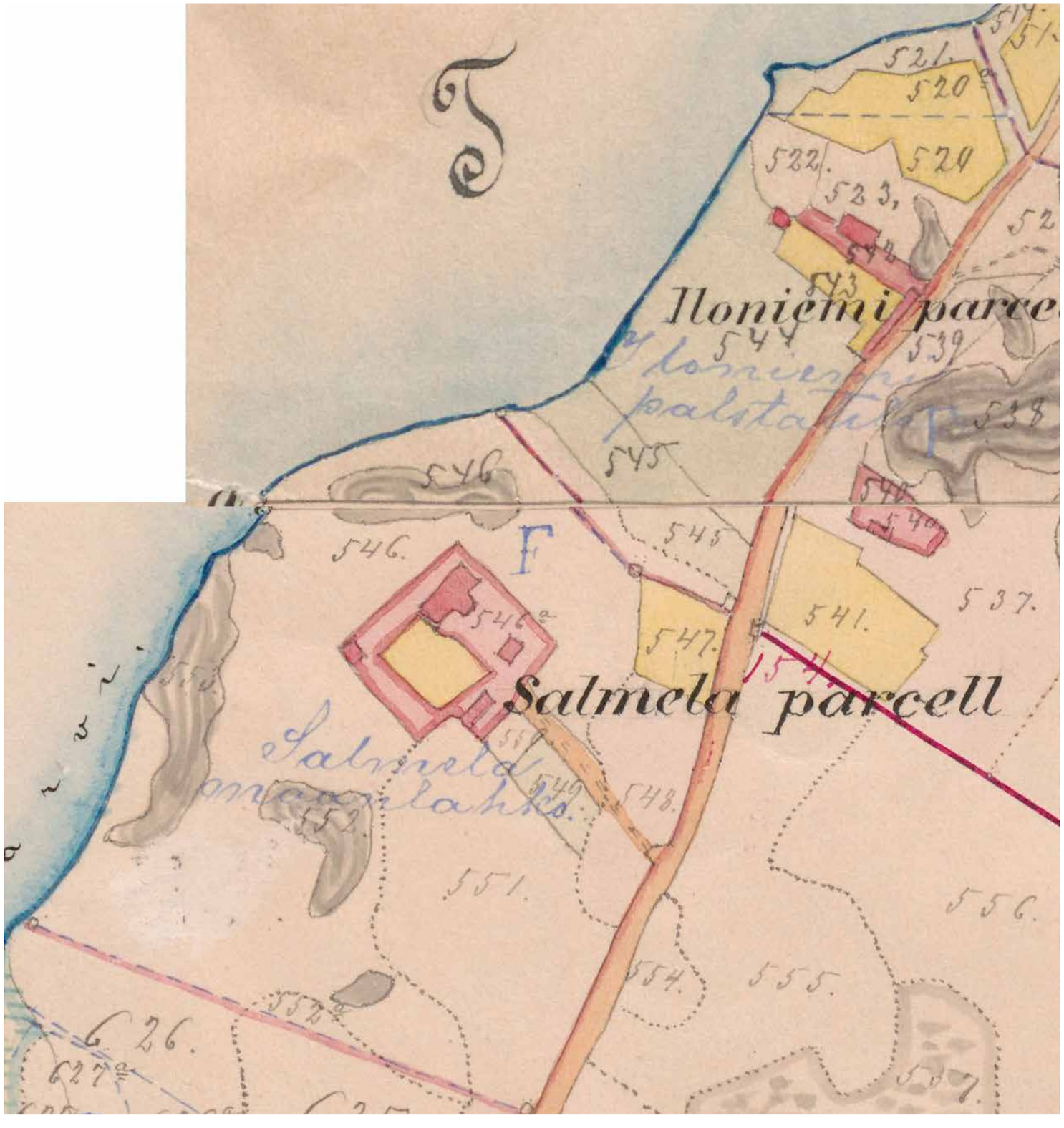
50. Työläiskotimuseoon siirrettyjä ja rakennettuja talousrakennuksia.

51. Iloniemi

Tuusulan kirkon eteläpuolella sijaitseva Iloniemi kuuluu Tuusulanjärven varhaisiin suurhuviloihin. Se erotettiin Villa Riihilahden nimellä Krapin tilasta vuonna 1876[18], mutta huvilapalsta on myyty jo vuonna 1868 helsinkiläiselle kauppias Adolf Liljeroosille ja jo tuolloin palstalla on maininta ”Riihilahti villa”. Seuraava omistaja oli vuodesta 1874 lähtien pormestari C.A.Öhrnberg ja seuraavana on vuorossa vuodesta 1878 lähtien Gustavelundin kartanon leskirouva Carolina de la Gardie luovutettuaan kartanonsa Olga-tyttärelle ja vävylleen kenraalimajuri Reinhold Ehrnroothille. Lesken kuoltua Olga-tytär myi huvilan vuonna 1897 kapteeni Werner C.M. Schatelovitzille ja tämä edelleen vuonna 1904 Helsingin varuskunnan komendantti kapteeni Karl Michael Bielostotskijlle (Bjelastotsky), joka myöhemmin hankki Paijalan Anttilan eli Thusbyborgin kartanon omistukseensa vuonna 1906.[19] Seuraava omistaja oli Nokia Oy:n perustaja ruukinpatruuna Fredrik Idestam vuosina 1907-1912 ja tämän jälkeen huvilaa hallinnoi vuoden verran tanskalainen eläinlääkäri Hannibal V. Graae, sitten everstiluutnantti Erns Alftan vuosina 1913-1916 ja 1916-18 apteekkari K. Hj Hemmer.[20] Iloniemen omistajista on parhaiten tunnettu Tuusulan lukkari Sakari Soinne, jonka vaimo Aina Soinne hankki Iloniemen suurelle perheelleen vuonna 1918 apteekkari[21] K Hj. Hemmeriltä.[22] Hänen tyttärensä, kirjailija Laura Soinne sekä runoilija Einari Vuorela ovat myös asuneet huvilalla.[23]

18 Tuusulan kiinteistörekisteri.
19 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 20.
20 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 20.
21 Laura Soinne, Tuusula-seuran aikakirja XX, s. 51.
22 Jyrki Haikonen, Tuusula-seuran aikakirja XXII, s. 32 - Vieno Sointeen haastattelut 1987.
23 Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 131.

Karttaote vuonna 1888 laaditusta isojakokartasta. Iloniemen pihapiirissä on jo pitkä pohjoisempi rakennusrivi. Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

Iloniemen päärakennuksen vaiheet ovat moninaiset. Se oli alunperin tyypillinen 1800-luvun lopun nikkarityylinen suurhuvila kuisteineen, ulokkeineen ja torneineen. Rakennus näkyy jo 1870-luvun topografikartassa, joten se lienee 1860-luvulta.[24] Nykyisen, lähinnä funktionalistisen asunsa rakennus on saanut vuosien 1939 ja 1952 muutostöissä; vuoden 1924 korjaus ei juuri muuttanut rakennuksen ilmettä koristeluja lukuunottamatta. Huvilassa ollut torni purettiin vuoden 1939 muutoksissa.[25] Arkkitehti Väinö Vähäkallio suunnitteli 1920-luvun loppupuolella toteutetut muutokset: taloa korotettiin ja tornia muutettiin koristeellisesta yksinkertaisemmaksi sekä toisen kerroksen sali sai punahonkakaton, joita koristaa Ville Hännisen koristemaalaukset: sali on edelleen sinne suunniteltuine huonekaluineen lähes alkuperäisessä 1930-luvun asussa. Yrjö Lindegren suunnitteli 1939-40 toteutetut funkishenkiset muutokset, joista jälkipolvea on eniten harmittanut tornin poisto talon järvenpuoleisesta eteläkulmasta. Tuolloin talo myös sai rappauksen ja ikkunat vaihdettiin ja taloon asennettiin keskuslämmitys. Aarne Ervi muodisti taloa edelleen puutavarayhtiö Sointeen edustushuvilaksi soveltuvaksi: alakerrasta purettiin väliseiniä ja avattiin suuret maisemaikkunat, yläkerran takat ja salin yhteydessä ollut ”kiukkukammari”, jossa Eino Leino oli työskennellyt.[26] Rapattu, aumakattoinen talo sisältää kuitenkin vanhan hirsirungon ja noudattaa huvilan alkuperäistä yleishahmoa. Nämä myöhemmät muutokset ja lisät ovat arvokas osa rakennuksen historiaa ja suunnittelijoidensa takia myös arkkitehtonisesti erittäin arvokkaita erityispiirteitä.

Pihan itäsivulla, Kirkkotien varressa on nykyisin naapuritontilla Bjelastotskyn aikainen satulakattoinen kärryvaja (**51b; luokka 1**) sekä huvilaakin vanhempi hirsirakenteinen asuintalo (**51a; luokka 1**), joka on lukkari Stålhanen Kirkonkylän koulun alta siirretty asuinmökkinsä perusosa.[27] Tämä vanha asuinrakennus on palvellut myös leivin- eli pakaritupana. Pihan luhtiaitan (**51c; luokka 1**) on suunnitellut Väinö Vähäkallio vuonna 1924. Huvilan ympäristö on toistaiseksi välttynyt uudisrakentamiselta, ja ympäristö on säilynyt varsin alkuperäisenä. Kaikki neljä rakennusta on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä.

Iloniemestä lohkaistun Aattolan asuinrakennus (**250g; luokka 1**) on Kirkkotien 1910-luvun alkuperäisessä asussa säilynyttä pienhuvila-asutusta. Aattola oli alkujaan Iloniemen omistaja Idestamin puutarhurilleen rakennuttama asuintalo, jota kutsuttiin myös nimellä ”Vahtikoppi”.

Iloniemen huvilaan liittyy merkittäviä henkilöhistoriallisia yhteyksiä. Rakennus piharakennuksineen ja kiviaitoineen on arvokas osa Kirkkotien maisemaa ja rakennuskulttuuria. 1 LUOKAN KOHDE.

51A Iloniemen vanha leivintupa, joka on aiemmin ollut lukkarin asuntona kirkonmäellä.

51B Bjelastotskyn aikaiset kärryvaja- ja tallirakennukset.

51B Bjelastotskyn aikaisen kärryvaja- ja tallirakennuksen pohjoispääty ikkunoineen.

24 Venäläisen topografikunnan kartta Tuusula IX 30 vuodelta 1870-71.
25 Laura Soinne, Tuusula-seuran aikakirja XX, s. 52.
26 Varpu-Liisa Kristiina Tapissier-Määttänen, 2005. Tuusulan museolle toimitettu kirjoitelma.
27 Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 117, Härö?

51A Iloniemen pakaritupa korjauksen jälkeen 2016.

250G Aattolan pikkuruutuiset ikkunat vihjaavat jugend-tyylistä.

51. Iloniemen päärakennus nykyasussaan. PS.

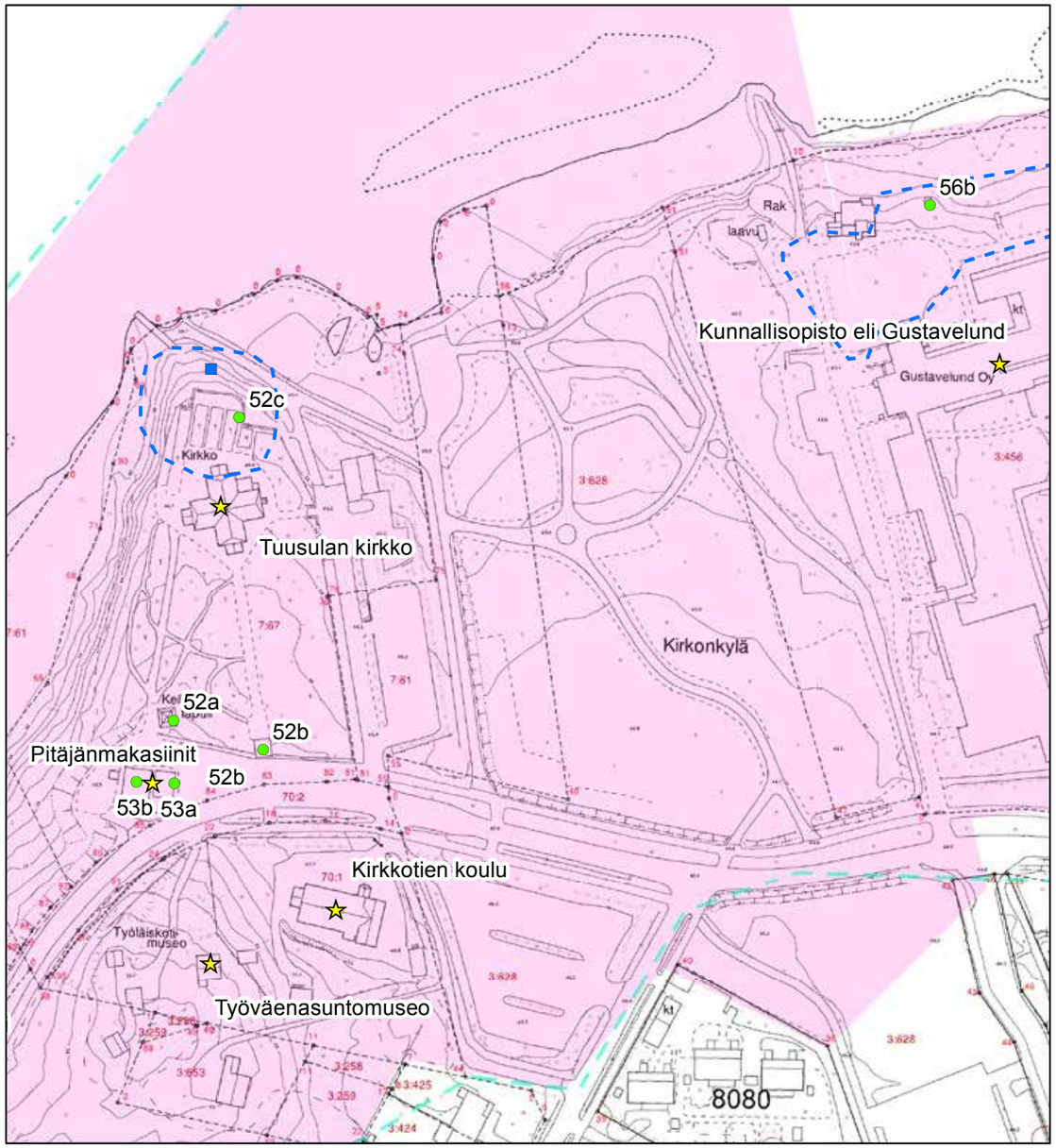
51C Iloniemen luhtiaitta ja puustoinen piha.

51C Iloniemen luhtiaitan pääty.

52. Tuusulan kirkko ja kirkkotarha

Tuusulan seurakunnan syntyminen ja kirkon rakentaminen liittyivät 1600-luvun yleisempään pyrkimykseen jakaa hankalasti hoidettavia seurakuntia pienemmiksi. Aloite tuli kuitenkin paikkakunnalta. Muutaman Tuusulan suomenkielisen kylän talolliset ryhtyivät omatoimisesti rakentamaan kappelia Tuusulanjärven rannalle; yrityksiä oli peräti kolme, joista viimeiseen he saivat tuekseen Vanhankylän kartanoa isännöineen Niilo Laurinpoika Stålhanan. Hanke johti ristiriitaan Sipoon kirkkoherra Laurentius Pampinauksen kanssa, mutta kappeliseurakunnan perustaminen hyväksyttiin vuonna 1644. Kymmenen vuotta myöhemmin Tuusula itsenäistyi omaksi seurakunnakseen. Tuusulan kirkkoa voikin pitää seurakunnallisen ja sen perustalle kasvaneen kunnallisen itsenäisyyden symbolina.[28]

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

0 20 40 80 Metriä

N

28 Jaakko Sarkamo, Suur-Tuusulan historia I, s. 316-334

Ote Carl Boismanin vuonna 1777 laatimasta isojakokartasta, jolla kirkko, tapuli ja kellonsoittajan asumus on esitetty harvinaisen tarkasti . Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egokarta och delningsbeskrifning 1777-1777 (B50:3/7-13). KA.

Tuusulan ensimmäinen kirkko otettiin käyttöön vuonna 1644. Se valmistui lopullisesti vasta 1650-luvun aikana. Pienehkö, harjakattoinen, pohjaltaan suorakaiteen muotoinen rakennus sijaitsi nykyisen kirkon pohjoispuolella, sankarihautausmaan tienoilla. Kirkko tuli pian pieneksi ja oli 1720-luvulla lisäksi jo pahoin ränsistynyt.[29] Kirkon sisustuksesta on jäljellä Nils Stålhanan lahjoittama pieni ikkunalasi, johon on kuvattu hänen vaakunansa ja nimensä aikakautensa kirjoitustyylillä. Nykyisin tämä lasimaalaus on nähtävillä Suomen Kansallismuseossa porrastornin ikkunassa.

Ristikirkko ilmestyi Suomen kirkkoarkkitehtuuriimme 1660-luvulla ja yleistyi vuosisadan lopun kuluessa. Tunnetuin ja samalla säilynyt esikuva on Jean de la Valléen Tukholmaan suunnittelema Katarinan kirkko. Tämän kirkkotyypin myötä saivat protestanttiset kirkkomme niille leimallisen asunsa saarnastuoleineen ja kiinteine penkkeineen. Tuusulan kirkon rakentaminen ajoittuu jaksoon, jolloin rakennustyyppi oli jo vakiintunut ja jolloin talonpoikaisten kirvesmiesten merkitys niiden rakentajina alkoi korostua.[30]

Uuden, nykyisin käytössä olevan kirkon rakentaminen aloitettiin vuonna 1732. Kirkko otettiin käyttöön pari vuotta myöhemmin. Rakennustyöt saatiin päätökseen vuosikymmenen loppuun mennessä. Rakennusmestarina oli Erik Eskilsson (Erkki Eskonpoika) Hannula Nahkelan kylästä. Kirkko on pohjakaavaltaan tasavartisen ristin muotoinen ja ristivarret kaventuvat päätyjä kohden lievästi. Aluksi harmaana hirsipintaisena ja ulkonurkat tervattuna ollut kirkko punamullattiin ensimmäisen kerran viimeistään eteisten rakentamisen yhteydessä 1750-luvulla läntisen, eteläisen ja sakastivarren päihin, mutta ilmeisesti jo aiemmin; nurkkalaudat asennettiin 1769. Hirsiseinät laudoitettiin lopullisesti vasta 1790-luvulla, jolloin kirkko myös maalattiin uudelleen punamullalla. Kateaineena oli paanu, joka tervattiin. Keskellä kattoa oli pieni lanteriini tai kattoratsastaja, joka purettiin vuonna 1853.[31]

Kirkkoa on aikojen kuluessa jonkin verran muutettu. Lääninarkkitehti Jean Wiik suunnitteli vuosien 1852-53 perusteellisen korjauksen. Kirkon kivijalka, ulkolaudoitus ja maalaus uusittiin. Seinien yläosassa kulkee koristefriisi. Maalaussuunnitelman mukaan ulkoseinät oli maalattava öljyvärillä järvenvihreiksi, listat ja ikkunoiden vuorilaudat vihreiksi, kattolistan varjostus mustaksi ja sisäseinät vaaleansinisiksi, alttarikaide, penkit ja ovet ns. tammivärillä ja kuorin lattia keltaiseksi. Saarnastuoli pysyi sinisenä ja sen peilien kullatut reunat ainoastaan puhdistettaisiin. Eteisten seinät piti maalata keltaisiksi ja lehterien penkit helmivärillä. Tässä yhteydessä kirkkoon tuli myös nykyinen Johan Asplundin maalaama alttaritaulu.[32] Kirkon suippo/pyörökaariset ikkunat uusittiin ja oikaistiin.[33] Kirkkoa oli ilmeisesti pimentänyt lehtereiden asteittainen lisääminen 1760-70-luvuilla ja 1790-luvun lehtereiden laajentaminen.[34] Kaikkia Wiikin aikeita ei toteutettu, esimerkiksi kattomuoto, korkeaharjainen, päistään aumattu paanukatto ja päätyjen eteiset jätettiin entiselleen. Katolta purettu lanterniini korvattiin vastoin arkkitehdin tahtoa pelkällä ristillä.[35] Kirkon keskineliöön liittyneet sidehirret ja niiden konsolit on poistettu[36] todennäköisesti viimeistään Wiikin suunnittelemien muutostöiden yhteydessä, mutta mitä ilmeisemmin lehtereiden laajentamisen yhteydessä.

Vuosien 1902-03 korjaustyöt suunnitteli arkkitehti E.A. Kranck. Kirkon holvit vuorattiin nykyisellä ponttilaudoituksella ja niiden muotoa muutettiin katkaistusta suippokaaresta katkaistuksi pyramidiksi. Ulkovuorauksen nykyiset yksityiskohdat, kuten ikkunat lienevät nekin Kranckin työtä. Kirkon kengityksen yhteydessä uusittu kivijalka on harmaata kiilakiveä.[37] Kirkon 200-vuotisjuhlien yhteydessä kirkkoa ajanmukaistettiin arkkitehti Oiva Kallion suunnitelmin ja vuosina 1952-53 korjaustyöt keskitettiin sisätiloihin, joita vuorattiin uudestaan; mm. lattiat uusittiin ja kuorin koroketta laajennettiin ja alttariin tehtiin toinen aukko. Penkkirivejä väljennettiin ja penkkejä tehtiin istuttavammaksi.[38]

Kirkon vanhin tapuli (**52a; luokka 1**) oli yksijakoinen eli yksinivelinen. Uuden tapulin rakensi vuonna 1746 kirkon rakennustöitä johtanut Erik Eskilsson Hannula. Tapuli on ilmeisesti jo tällöin saanut nykyisen barokkivaikutteisen kaksinivelisen, nelikulmaisen ja sipulimaiseen kattoon päättyvän muotonsa. Tapuli on korjattu perusteellisesti 1810-luvun lopussa.[39] Laudoituksen tapuli sai 1830-luvulla ja tässä yhteydessä tapuli myös punamullattiin. Kirkon perusteellisen korjauksen yhteydessä 1850-luvulla myös tapulia kunnostettiin: alaosa pysyi punamullattuna mutta yläosa maalattiin valkoisella öljyvärillä. Noihin aikoihin tapuli tuli osaksi kirkkomaata, sillä kirkkomaan laajennuksen yhteydessä vanhan kirkon hirsistä rakennettu hirsiaita korvattiin kiviaidalla ja ulotettiin tapulin molemmin puolin. Tapulin alaosaa on tuettu 1903 hirsiarkuilla, jotka näkyvät alaosan tunnusomaisena levennyksenä.[40] Asemakaavassa tapuli on varustettu sr-13 -merkinnällä.

Kirkon hautausmaata on laajennettu useamman kerran. Vanhan kirkon aikaan kirkkotarha sijaitsi kirkon eteläpuolella, pohjoispuoli kun lasketttiin paholaisen tyyssijaksi. Tie kulki kirkkotarhan ja tapulin välistä eikä nykyistä kirkkotarhan kaakkoiskulmaa ollut ollenkaan. Hirsiaita kirkkotarhan ympärille rakennettiin vuonna 1735 vanhan kirkon hirsistä ja sen lounaiskulmassa oli portti, joka karttojen mukaan on saattanut olla porttihuone, ns. läpikäytävä. Porttihuoneita oli toinen idän puolella.Tämä aita kesti vain kaksi vuosikymmentä ja seuraava hirsiaita sai katteekseen lautakaton kuten sitä seuraavakin. Kirkkotarhassa oli tuolloin myös varakkaiden sukujen hautakatoksia, joista viimeinen, Nordenskiöldien hauta, oli olemassa vielä 1950-luvulla. Useamman hirsiaidan jälkeen kirkkotarhan ympärille rakennettiin lopulta kiviaita 1850-luvulla pitämään kylän naudat, lampaat ja siat pois hautoja tonkimasta.

Nykyinen (eteläinen) porttihuone (**52b; luokka 1**) on todennäköisesti vuonna 1815 ”Kellotapulin pellolle” tapahtuneen kirkkomaan laajennuksen tulosta. Osa vanhasta kirkkomaasta on nykyisen kirkon alla.[41] Vanhan kirkkomaan käydessä lopullisesti ahtaaksi on Paijalan Nummenkankaalle 1800-luvun lopussa perustettu myös uusi hautausmaa.

Vanhaan kirkkomaahan on haudattu m. Aleksis Kivi ja Pekka Halonen.

52A Kirkon tapuli.

52B Kirkon eteläinen porttihuone. 52_kirkonporttirakennus.

29 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 262-266.
30 Lars Petterson, ARS 3, s. 243-255.
31 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 267-282.
32 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 472-475.
33 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 278.
34 kts. 98
35 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 473.
36 Lars Petterson, ARS 3, s. 243-255.
37 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 476.
38 Antti Rosenberg; Tuusulan historiaa IV, s. 547-550.
39 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 289.
40 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 476-477.
41 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 286-289.

Kirkkomaan istutus- ja polkujärjestelyt ovat peräisin 1920-luvun alusta ja rautatielaitoksen ylipuutarhurin Olavi Nykoppin käsialaa.[42] Kirkkopuiston hautausmaan Tuusulanjärven puoleiselle sivulle kirkon pohjoispuolelle on sijoitettu myös sankarihautausmaa, jonka vuonna 1953 paljastettu muistomerkki on Rakel Koiviston suunnittelema punagraniittinen ”Paluuton tie”. Tuusulan veteraanitoimikunta pystytti vuonna 1999 Kirkkopuiston laidalle Erkki Erosen veistämän Pro Patria paaden, ”Nimikirjan”[43] johon on kerätty kaikki Suur-Tuusulan alueelta toisessa maailmansodassa surmansa saaneiden nimet.[44] Itse kirkkorakennus on asemakaavaan merkitty sr-12-merkinnällä; tapuli ja porttirakennus sr-13-merkinnällä.

Kirkko tapuleineen on Tuusulan merkittävimpiä yksittäisiä rakennuksia ja Kirkkotien tärkein maisemallinen ja historiallinen kiintopiste. 1 LUOKAN KOHDE.

42 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 480.
43 Heikki Simola, Tuusula-seuran aikakirja XIX s, 34 tieto ”Nimikirja”
44 Raimo Manneri, Tuusula-seuran aikakirja XVIII s. 4-5. Tuusulan veteraaniperintö.

52 Kirkon pohjoisrapun edessä ovat sankarihaudat ja sodan muistomerkki.

52 Kirkko ja sankarihaudat syksyllä 2013; kirkkoa korjataan.

52 Kirkon sakasti ikkunoita kunnostetaan syksyllä 2013.

52 Kirkon eteläpääty ja vanhimmat hautamuistomerkit.

52 Kirkko näkyy vain pilkahduksenomaisesti Tuusulanjärveltä.

52 Kirkon sivurakennus 1980-luvun alusta.

52 Hautamuistomerkit ovat etupäässä 1800-luvulta.

52 Aleksis Kiven muistomerkki on kirkon eteläpuolella.

52 Sankarihautausmaan muistomerkki Paluuton tie, Rakel Koivisto.

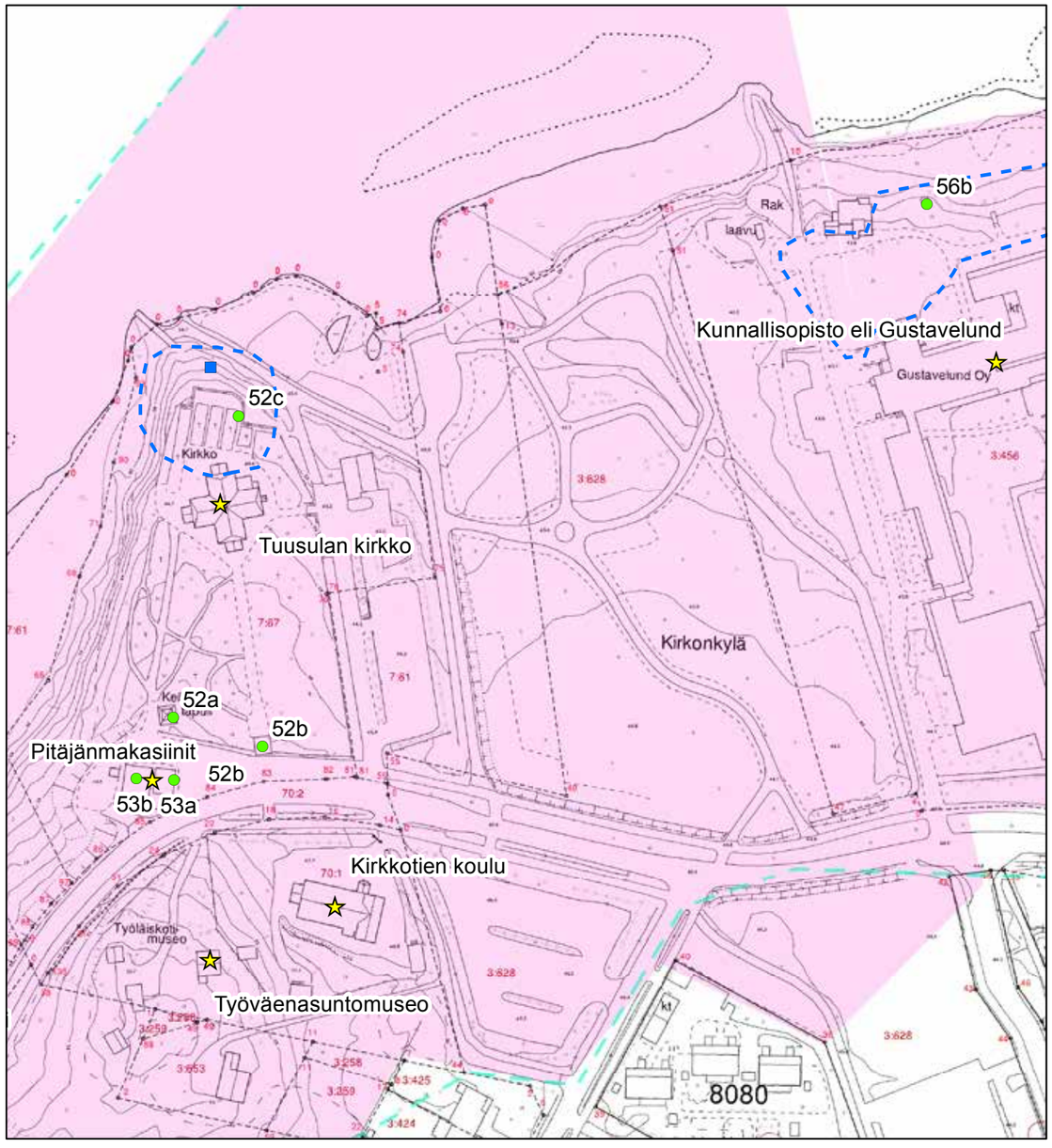
52 Vanhankylän kartanon Åström-suvun hautoja.

52 Kirkon vanha ja uusi kivimuuri.

53. Pitäjänmakasiinit

Maalaispitäjien julkiset rakennukset, sikäli kun niitä ylipäänsä oli, olivat pitkään kooltaan ja asultaan vaatimattomia. Kirkot ovat tästä poikkeus. Kirkonkyliin alkoi 1700-luvun mittaan ilmestyä muitakin yhteisiä rakennuksia, kuten pitäjäntupia tai käräjäkartanoita. Tuusulassa sellainen oli pitäjänmakasiini.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 20 40 80 Metriä

N

Pitäjänmakasiinit kehittyivät 1600-luvun lopulta alkaen, mutta olivat tuolloin vielä hyvin harvinaisia. Kruunu vauhditti niiden perustamista 1750-luvulla ja toden teolla 1800-luvun alussa. Asetus vuodelta 1875 toi makasiinit niihinkin pitäjiin, joissa sellaisia ei vielä ollut.

Makasiinit olivat eräänlaisia viljapankkeja, joista korkoa vastaan lainattiin siemenviljaa sitä tarvitseville. Lainattava vilja koottiin tilallisilta näiden veroluvun mukaisessa suhteessa.

Hallitsijan maaherroille vuonna 1750 lähettämä kirje sai alulle myös Tuusulan makasiinihankkeen. Samana vuonna päätettiin käräjillä makasiinin perustamisesta. Hanke edistyi vaivalla. Tilallisilta jouduttiin toistuvasti kovistelemaan vaadittua peruspääomaa, viljaa. Jatkossakin lainajyvästön hallinto aiheutti riitaisuuksia ja kiristi m. talonpoikien ja säätyläisten välejä.

Toiminta aloitettiin seurakunnan vanhassa kymmenysaitassa[45]. Kymmenysaittaa seurannut makasiini on ollut olemassa vuonna 1765. Vuonna 1798 päätettiin rakentaa uusi makasiini (53a; luokka 1) ja samalla vaihtaa sen paikkaa, sijoittaa se mäennyppylälle kirkon tapulin viereen. Tilalliset toimittivat tarvittavat hirret ja lattiapalkit, muut tarpeet kuten kattolaudat ja naulat hankittiin makasiinin varoilla ja vanhan aitan myynnistä saaduilla rahoilla. Rakentamisesta vastasivat talollinen Heikki Mikkola Lahelasta, Ruskelan Monsasta isännöinyt kapteeni J.G. Westermarck ja Kyrölän kartanon majuri Adolf Bucht. Makasiini oli valmis elokuussa 1799.[46] Vanha makasiini kävi kasvaneen väkiluvun myötä ahtaaksi, joten 1850-luvun puolivälissä pitäjänkokous päätti rakennuttaa toisen viljamakasiinin. Uusi makasiini (53b; luokka 1) valmistui vanhan viereen 1859 ja sen rakensi rusthollari Magnus Malmström Sipoon Pigbystä.[47] Vanha aitta kunnostettiin 1859.

Lainajyvästö toimi vielä 1930-luvulla. Tuusulan manttaalikunta lahjoitti makasiinit Tuusulan kunnalle vuonna 1988 museorakennuksiksi. Makasiinit saivat peltikatot 1990-luvun alussa ja samalla aitat kengitettiin, punamullattiin ja niiden lattioita oikaistiin.[48]

Makasiinit sijaitsevat entisen, vuonna 1927 siirretyn Kirkkotien ja nykyisen Kirkkotien välimaastossa, vanhan tienpohjan ja kirkkoa ympäröivän kiviaidan välissä (Kirkkotie on siis aiemmin kulkenut makasiinien ja kirkkoaidan välistä). Vanhempi aitta on pitkänurkkainen, nurkkakiville perustettu, peiterimoitettu hirsirakennus. Nuorempi aitta on varsin samanlainen, mutta se on lyhytnurkkainen, sillä on yhtenäinen luonnonkivisokkeli ja sen satulakatto on loivempi. Molemmat ovat punamullattuja, nurkat ja räystäslistat ovat valkoisia. Molemmat makasiinit on asemakaavaan merkitty sr-13-merkinnällä.

Rakennukset ovat maisemallinen kiintopiste molemmista suunnista saavuttaessa. Tämän lisäksi niillä on rakennushistoriallista ja historiallista merkitystä varhaisen pitäjänhallinnon muistona. 1 LUOKAN KOHDE.

45 Seurakunnalle vero maksettiin ns. kymmenyksinä.
46 Risto Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s.219-227.
47 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III, s. 313-320.
48 Jaana Koskenranta, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 40-41.

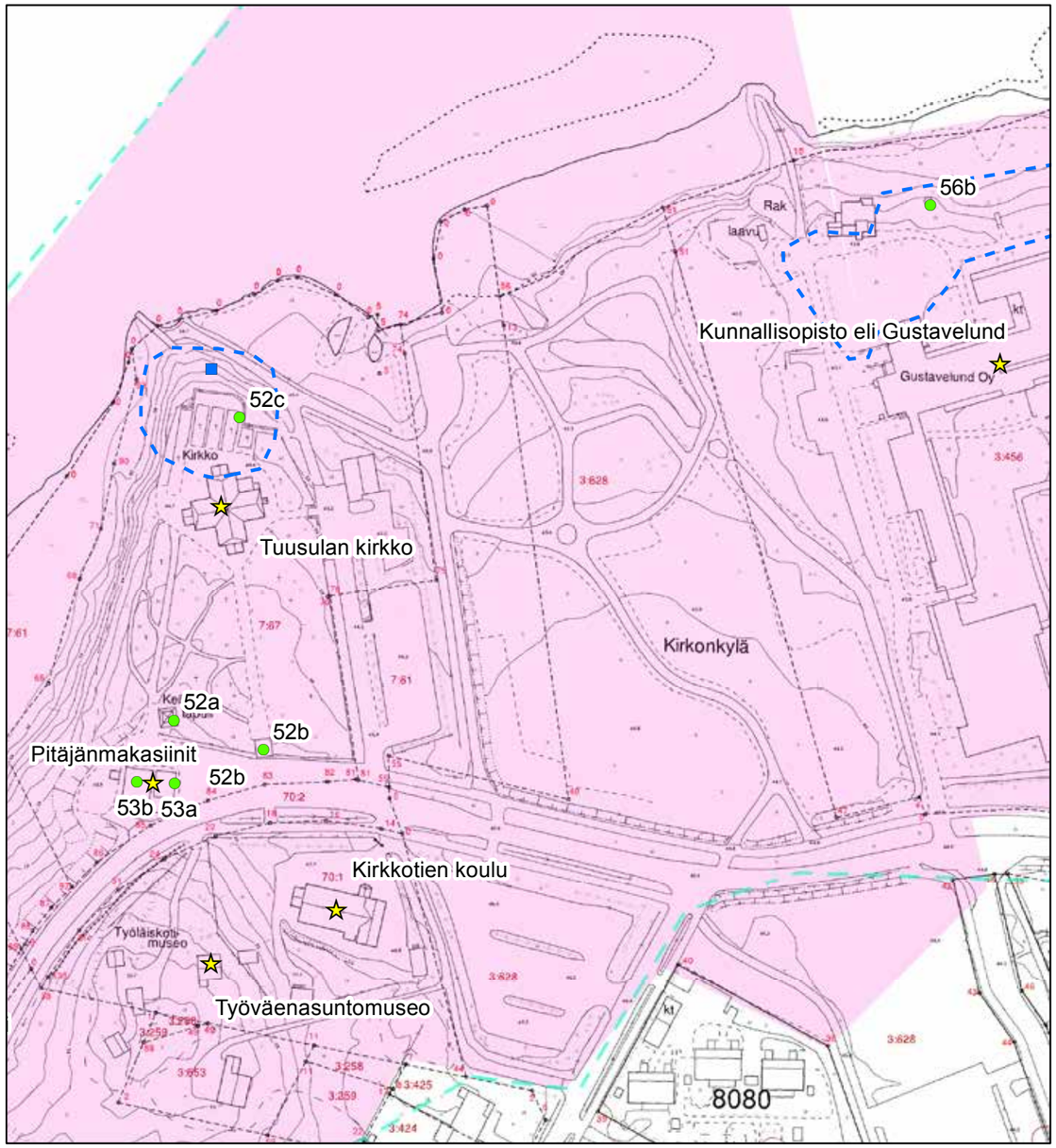
Vasemmalla vanha makasiini 53A ja oikealla uusi makasiini 53B.

53 Pitäjänmakasiinit, Kirkkotien kiintopisteitä.

54. Työläiskotimuseo

Kirkkoa vastapäätä olevalla mäellä oli aikaisemmin rykelmä käsityöläisten ja Gustavelundin muonamiesten asuinrakennuksia[49] sekä vuoden 1961 jälkeen purettavaksi myyty hirsirakenteinen Lukkarila.[50] Ns. Malleniuksen nyttemmin hävinneessä mökissä on pidetty ns. Nybergin koulua.[51] Siinä oli myös asunut runoilija J.H. Erkko.[52] Yhtä lukuun ottamatta ne olivat 1970-luvun alkuun mennessä kaikki hävinneet. Jäljelle jäänyt, mahdollisesti ennen 1800-luvun puoliväliä[53] rakennettu ns. Nordbergin mökki on kunnostettu vuosina 1979-1981 työväenasuntomuseoksi.[54] Rakennuksen hirsistä ainakin osa on vanhempia, sillä kunnostustöissä löytyi hirteen veistetty vuosiluku 1825. Talossa asunut Lorenz Nordberg oli kirkon suntio, joka toimitti myös poliisin virkaa.[55]

© Tuusulan pohjakartta 2016

- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 20 40 80 Metriä

N

49 Tuusula-seuran aikakirja 2000, s.17.
50 Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 119.
51 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 574 kuvateksti. Careniuksen talo eli Malleniuksen talo sijaitsi Gustavelundin mailla.
52 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 703.
53 Mökki on ylös asti päädyistään salvottu, mikä viittaa 1800-luvun puolivälissä asuinrakennuksista poisjääneeseen rakennustapaan.
54 Marja-Liisa Mäkelä, Tuusulan aikakirja X, s. 68.
55 Jyrki Haikonen ja Sirkka Holma, Tuusulan aikakirjat XVIII, s. 55.Urho Mäen haastattelun pohjalta.

Vanhan, vuoden 1952 jälkeen puretun pitkänurkkaisen ja matalan hirsimökin paikalla/sisällä oli alun perin ollut kirkon vanha (kivi)sakasti, joka ilmeisesti toimi pitkämatkalaisten[56] kirkkotupana ja sen jatkeeksi rakennettiin edelleen olemassa oleva mökki.[57] Vuosien 1980-90- kunnostustöissä mökin tiilikate vaihdettiin muotopeltiin; alkuperäinen katto oli pärettä.[58] Rakennus on tyypiltään pystyvuorattu mora-tupa.[59] Huomiota kiinnittää suurehko satulakattoinen kuisti ja lähinnä uusrenessanssityylinen ulko-ovi. Yhtälailla mielenkiintoinen ja kysymyksiä herättävä on jäljelle jääneen mökin erittäin korkea, luonnonkivistä muurattu kivijalka.

Museoon on sisustettu kaksi osastoa, kirvesmiehen asunto 1920-luvulta ja suutarin verstas ja esineistö on pääosin hankittu Tuusulasta.[60] Museoalueen pihalle on rakennettu liiteriä imitoiva näyttely-taukotila sekä tontin eteläsyrjälle varasto ja katos, johon on sijoitettu Vuorenteko Oy:n valmistama pärehöylä. Alueella oleva sepän paja on siirretty 1990-luvulla Maantiekylästä Lemminkäinen Oy:n alueelta.[61] Kokonaisuus kuvaa hyvin 1900-luvun alun tiivistä asuinaluetta, jossa työnteko on nivoutunut asumisen piiriin. Museorakennus on asemakaavaan merkitty sr-13-merkinnällä.

Työläiskotimuseo on merkittävin kohde vaatimattoman sosiaaliluokan rakennuskulttuuria Tuusulassa ja **oleellinen osa Tuusulan kirkonseudun maisemaa. Itse museorakennus: 1 LUOKAN KOHDE, MUSEOALUE 2 LUOKAN ALUEKOHDE.**

56 Tuusula-seuran aikakirja 2000. s. 106
57 Jyrki Haikonen ja Sirkka Holma, Tuusulan aikakirjat XVIII, s. 55.Urho Mäen haastattelun pohjalta.
58 Jaana Koskenranta.
59 Määritelmä Härön.
60 Marja-Liisa Mäkelä, Tuusulan aikakirjat X, s. 68-69.
61 Jaana Koskenranta.

54 Nordbergin mökki pohjoisjulkisivultaan - korkea kivijalka on mahdollisesti taloa huomattavasti vanhempi.

54 Museon sepänpaja on siirretty Maantiekylästä.

54 Nordbergin mökin avokuisti on talon eteläpuolella.

54 Pärehöyläkatos ja varastorakennus ovat uudistuotantoa vanhoin menetelmin.

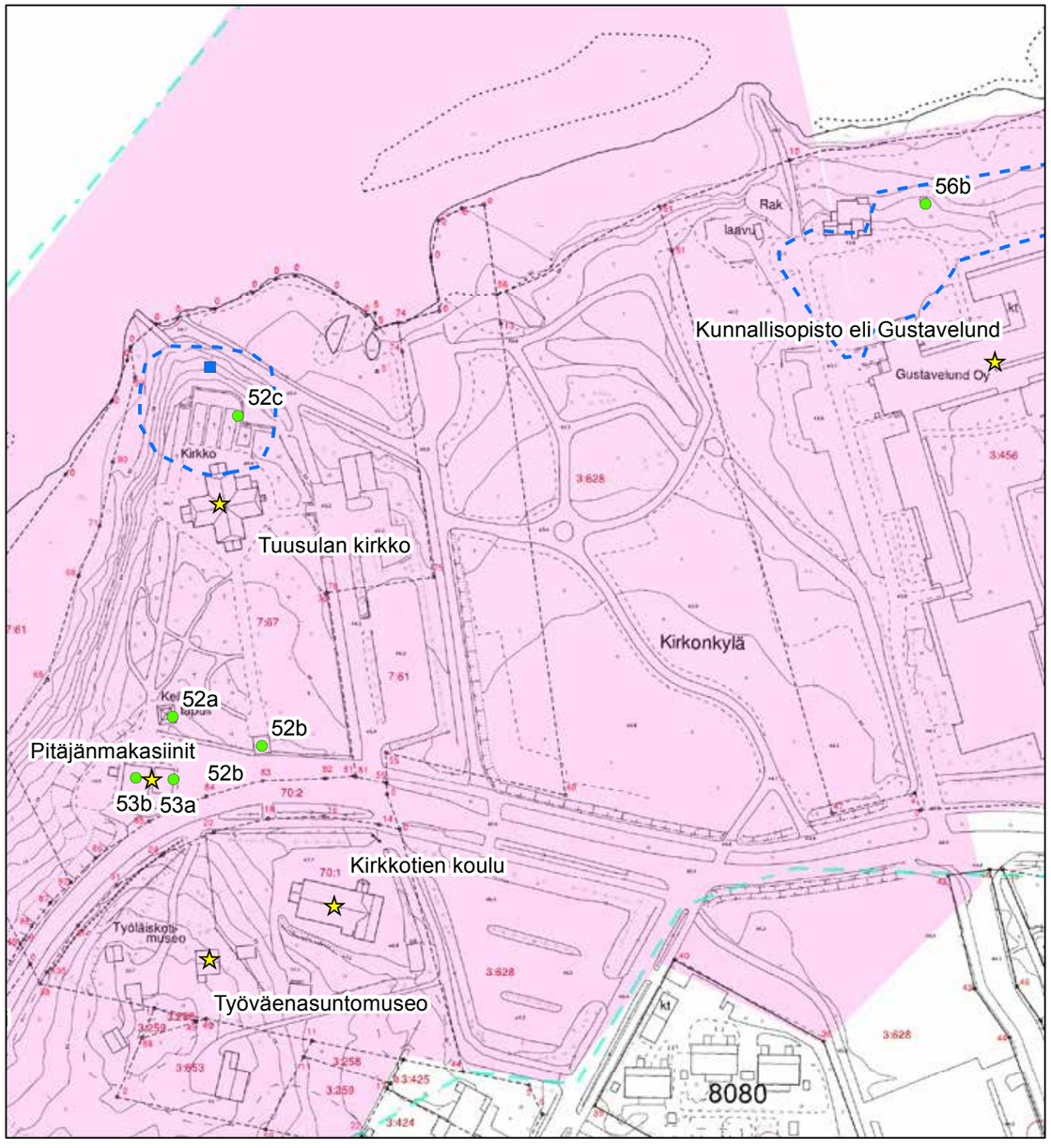
Nordbergin mäen rakennuskanta.

54 Nordbergin mökin koristeellinen ulko-ovi

55. Kirkonkylän kansakoulu (Kirkkotien koulu, päiväkoti)

Kirkkoa vastapäätä sijaitseva rakennus on Tuusulan ensimmäinen kunnallinen koulu ja samalla vanhin säilynyt koulutalo. Kuntakokous sopi koulun perustamisesta vuonna 1870. Piirustukset hankittaisiin jostakin naapuripitäjästä. Rakennukseen päätettiin saada tilat myös kunnallislautakunnalle, kunnanhallituksen edeltäjälle. Lopullinen rakentamispäätös tehtiin vuonna 1871. Koulussa tuli olla kaksi avaraa luokkaa ja neljä asuinhuonetta. Tarvitut hirret haettiin pappilan metsästä, Jokelan Vantaankorvesta. Koulu rahoitettiin myymällä joitakin satoja ylimääräisiä hirsiä. Urakoijaksi valittiin nurmijärveläinen puuseppä K. F. R. Pynnönen. Seuraavana vuonna päätettiin koulun paikka ja osoitettiin sille tontti kirkkoa vastapäätä, pappilan maista.

Kuntakokous hyväksyi yksityiskohtaisen rakennusselityksen. Vuosina 1873-1874 rakennetun, vuonna 1875 käyttöön otetun koulun rakentaminen muutti jonkin verran ympäristöään, sillä karvari Johanssonin ja pitäjän lukkarin oli muutettava talonsa sen tieltä muualle.[62] Koulua laajennettiin 1894 rakentamalla läntinen siipi. Laajennuksen suunnitteli arkkitehti J. Westerlund. Uuteen osaan tulivat voimistelu- ja käsityötilat.[63]

Koulua rakennettaessa käytettiin hyväksi naapuripitäjän hankkimia koulupiirustuksia. Senaatin arkiston vuodelta 1913 olevassa aktissa on koulun pohjapiirros, ja vuonna 1951 siitä on tehty mittauspiirustus. Rakennuksen pohjakaavaa voi kuvata lähinnä T-kirjaimeksi. Pitkittäisessä, noin kaksi kolmannesta vievässä varsiosassa on kolme luokkaa, opettajattaren huone ja varasto. Vuoden 1951 mittauksessa varaston kohdalla on koulukeittola. Rakennuksen poikki kulkevat perättäiset eteiset erottavat opetustilat poikittaissiipeen sijoitetusta kahdesta asuinhuoneistosta.[64]

Kirkkotien koulu sijaitsee maisemallisesti kauniilla paikalla, kirkkoa vastapäätä. Muutama koivu reunustaa tonttia. Tontti viettää siten, että poikittainen asuinsiipi on jonkin verran pitkittäissiipeä korkeampi. Hirsirakennus on satulakattoinen, vuorattu pystyllä peiterimalla ja maalattu punaiseksi. Luokkien ikkunat ovat yhdeksänruutuiset, asuinsiiven ikkunat kuusiruutuiset. Vuosien mittaan tehdyt kunnostukset ja muutokset jonkin verran muuttaneet talon alkuperäistä ilmettä. Koulurakennus on asemakaavaan merkitty sr-13-merkinnällä.

Kirkkotien koulu on Tuusulan vanhin koulurakennus jolla on rakennushistoriallista, historiallista ja maisemallista merkitystä. 1 LUOKAN KOHDE.

62 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 582.
63 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirjat X, s. 53-58.
64 Härö. Tuusulan kunnan rakennuspiirustusarkisto?.

55 Kirkonkylän kansakoulun länsipäädyssä on uudisosa.

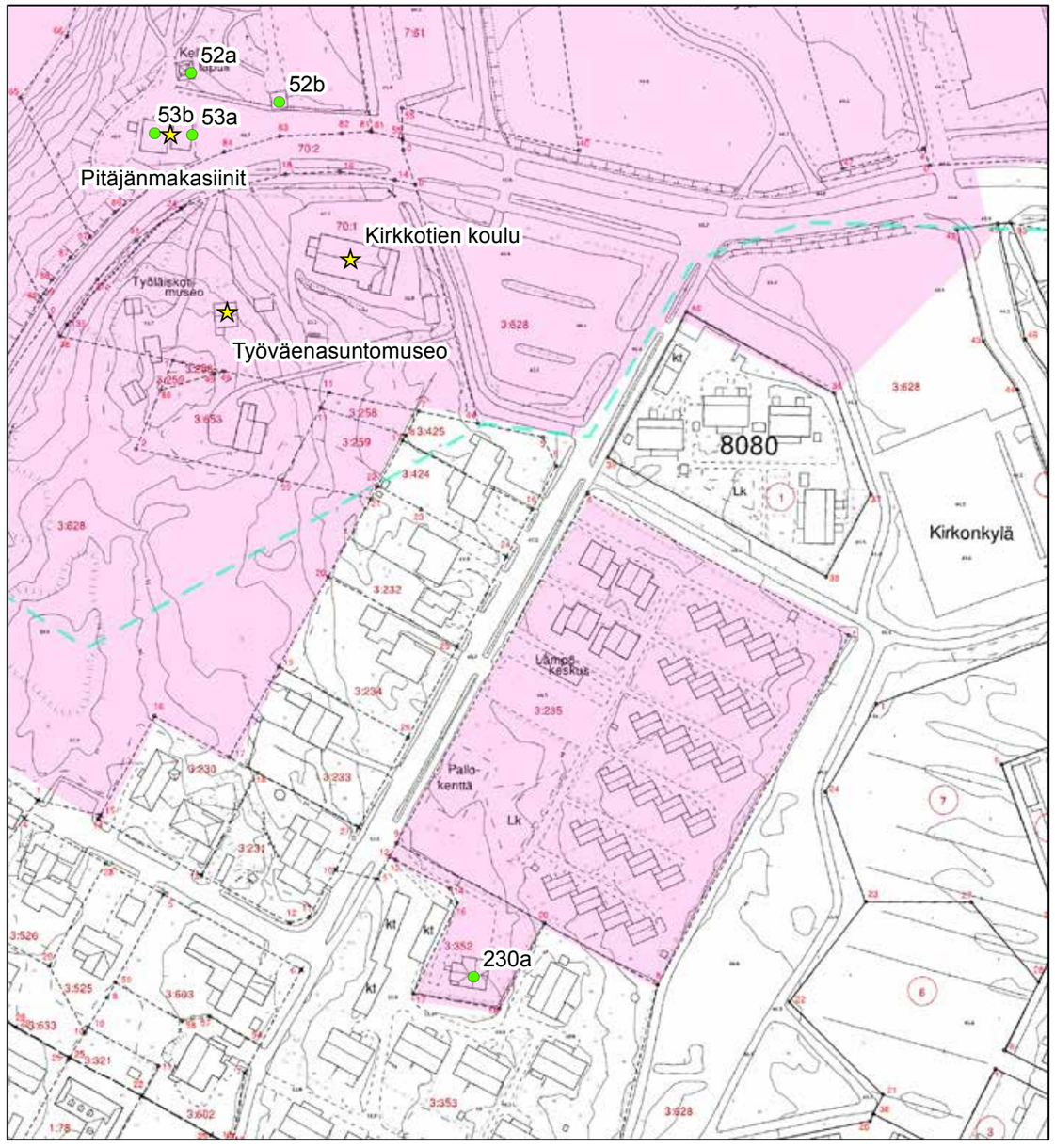
55 Kirkonkylän kansakoulun viisikulmainen eteiskuistilla on näyttävät ikkunat.

55 Kansakoulun kuistin koristeellinen ikkuna pitsimäisine puitteineen.

230. Lukkarinniitty/pelto ja Suntiola

Tanskalaistyylinen, tiivistä ja matalaa periaatetta noudatteleva yhtenäisten ”käkikellotalojen” alue on toteutunut 1970-luvun puolivälissä ja säilyttänyt hyvin alkuperäisen puutarhakylämäisen ilmeensä. Alue kuuluu yhdyskuntasuunnittelussa aina aika-ajoin esiintyvään tehokkaan ja tiiviin puutarhamaisen pientalorakentamisen ideaan ja sellaisenaan erittäin harvinainen Suomessa toteutunut ja säilynyt esimerkki: Järvenpään Tanhuniitty on lähin ja samalla toinen harvoista vastaavista 1970-luvun alun ja myöhemmistäkin toteutuneista alueista.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 20 40 80 Metriä

N

Alueen eteläosassa on Suntiola (**230a; luokka 2**), Tuusulan seurakunnan suntion vanha virka-asunto, joka on tyypillinen 1920-luvun omakotitalo.[65]

Lukkarinniityn 1970-luvun pientaloalue on saanut nimensä 1870-luvun lopulla rakennetun seurakunnan lukkarin virka-asunnon eli puustellin mukaan. Samaisessa puustellissa lukkari Sointeen perhe asui ennen Iloniemeen (kohde 51.) muuttoa; lukkarin puustelli sijaitsi aivan Kirkonkylän vanhan koulun ja työläiskotimuseon eteläpuolella kalliolla.[66] Lukkarilaksi kutsuttu puustelli purettiin 1960-luvulla ja korvattiin tuolloin uudisrakennuksella.[67] Alue: **2 LUOKAN ALUEKOHDE.**

65 Tuusulan kiinteistö- ja rakennusrekisteri.
66 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 487.
67 Tuusulan kiinteistö- ja rakennusrekisteri.

230 Koivut ja pensasaidat rajaavat Lukkarinpellon aluetta reunoilta.

230 Lukkarinpeltoa.

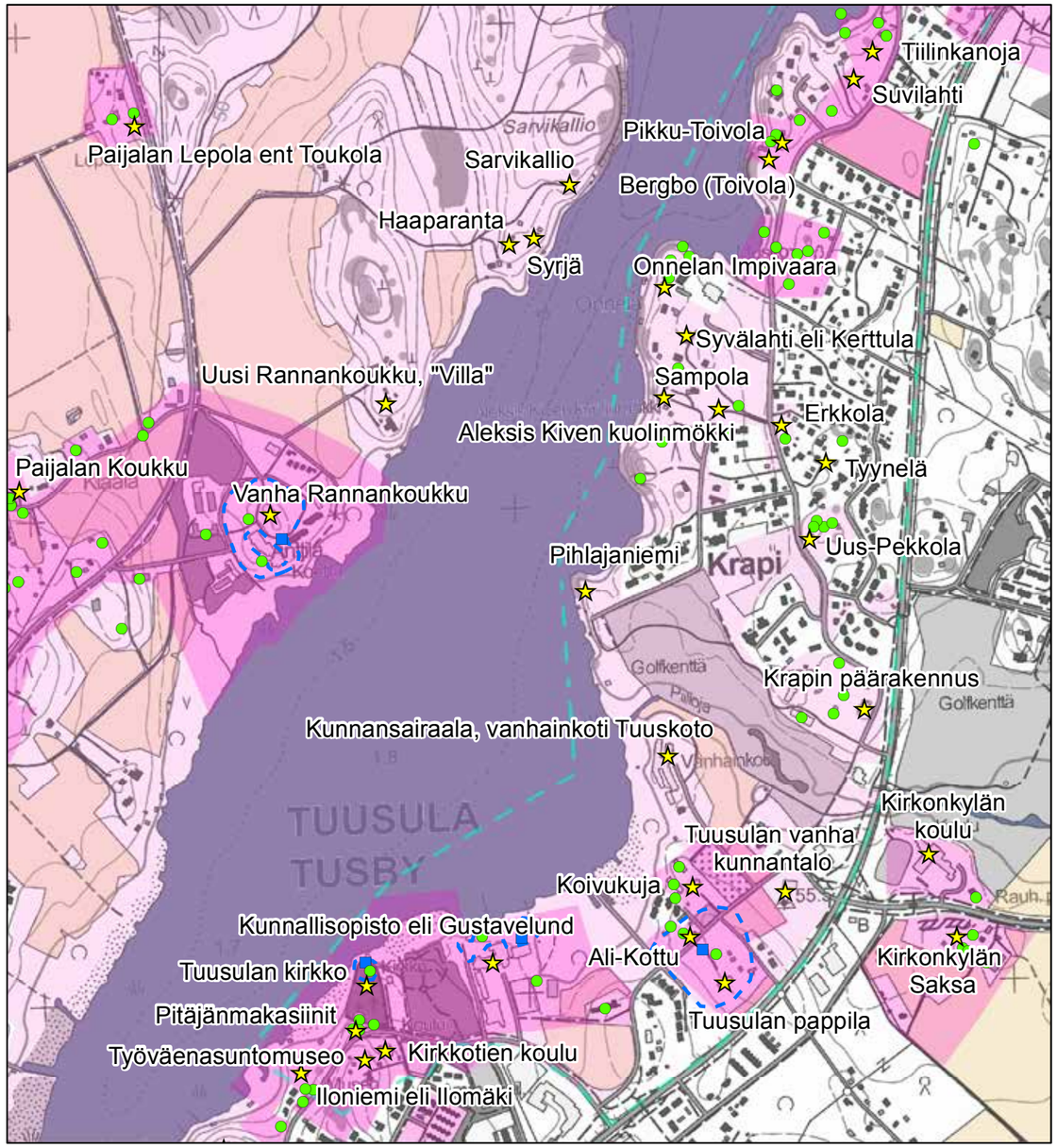
230 Lukkarinpellon taloissa on yhtenäinen muoto katoissa, laudoituksessa ja aukotuksessa.

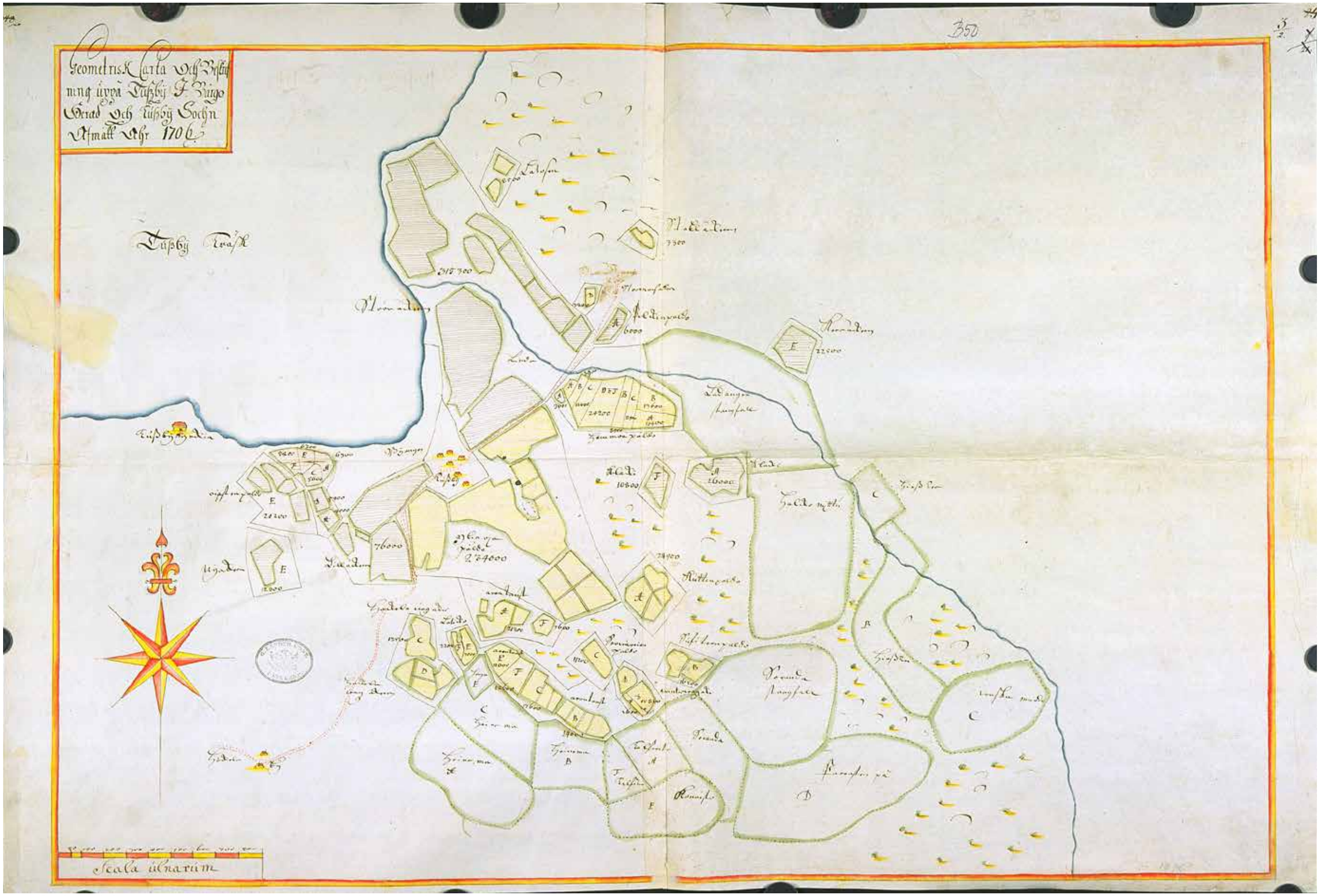
230 Autokatokset on kytketty taloihin.

KIRKONKYLÄ ELI TUUSULA

Tuusulassa eli nykyisessä Kirkonkylässä taloja eli talonpoikia oli kuusi mutta talonpaikkoja kymmenen; kylä mainitaan käräjäkirjoissa vuonna 1547, jolloin isäntien kesken on ollut väkivallanteko-ihin johtaneita erimielisyyksiä. Taloluku vakiintui 1580-luvulla kahdeksaksi: Eggertas, Krapi, Pekkola, Nikula, Kottu sekä kolme muuta nimettömiksi jääneitä, jotka yhdistyivät Eggertasiin ja Pappilaksi.[68] 1600-luvun puolessa välissä viljelyksessä olivat Eggertas (Gustavelund), Kottu, Krapi, Pekkola, Nikula ja pappila. Tuusulan kirkonkylä sijaitsi pappilanmäellä aina 1890-luvulle asti, jolloin isonjaon loppuunsaattaminen käytännössä tyhjensi pappilanmäen ympäristön tiiviin ryhmäkylän lopullisesti. Kottu ja pappila sijaitsivat vierekkäin ja vielä tänä päivänä Ali-Kottu, Suur-Kotun toinen puoli on vanhalla kylänmäellä pappilan seurana, muut talot ovat sijoittuneet nykyisille paikoilleen 1800-luvun lopulla.[69]

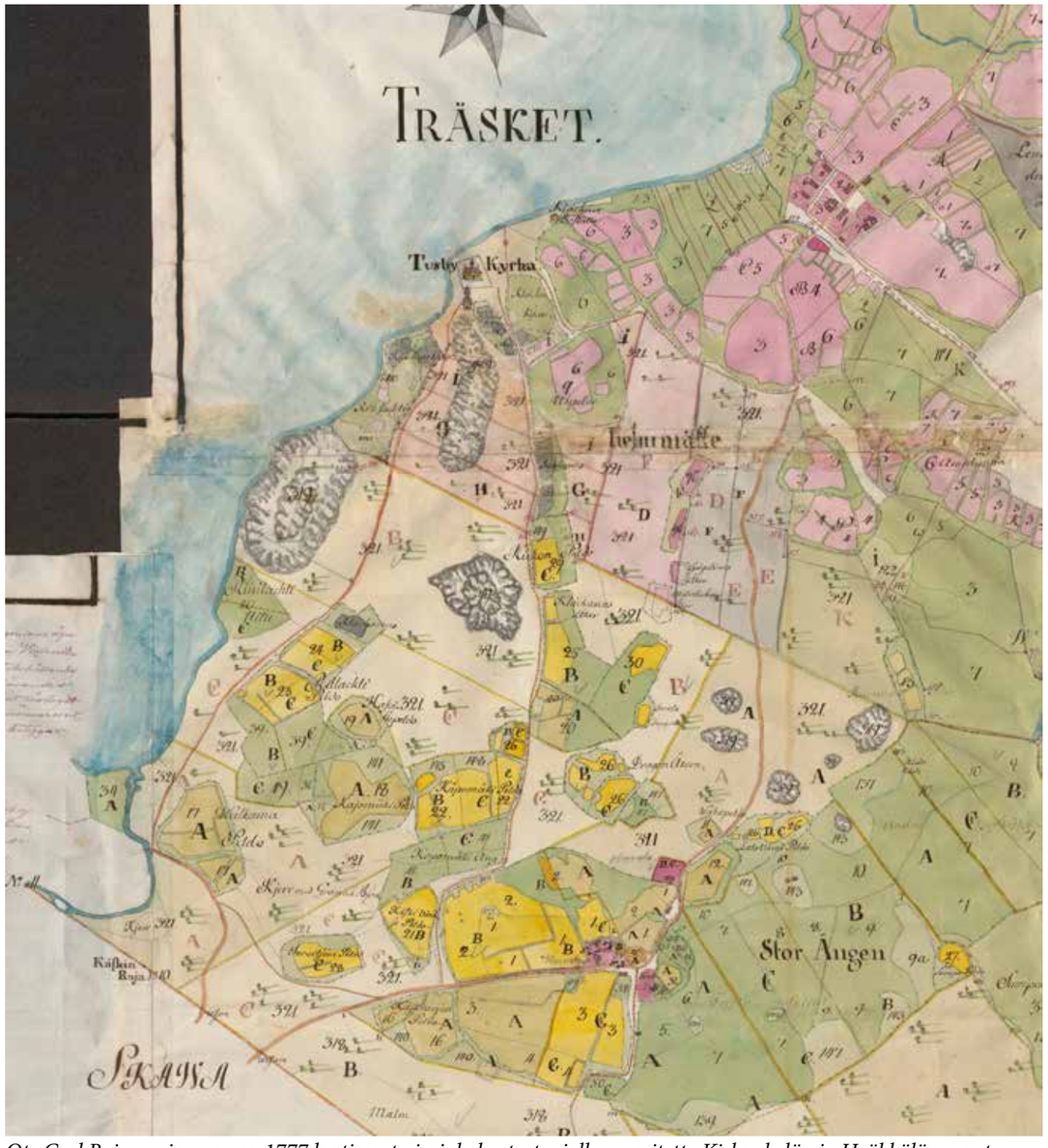
68 Jaakko Sarkamo, Suur-Tuusulan historia I, s. 276-281.
69 Kirsti ja Lars Winqvist, Tuusula-seuran aikakirjat X s. 20.

Tuusulan kirkonkylä vuonna 1706 peltoineen, niittyineen ja taloineen. Kirkonmäki vasemmassa reunassa niemellä. Maakirjakartan on laatinut Samuel Broterus. KA b50: 3/1-2 www.vanhakartta.fi

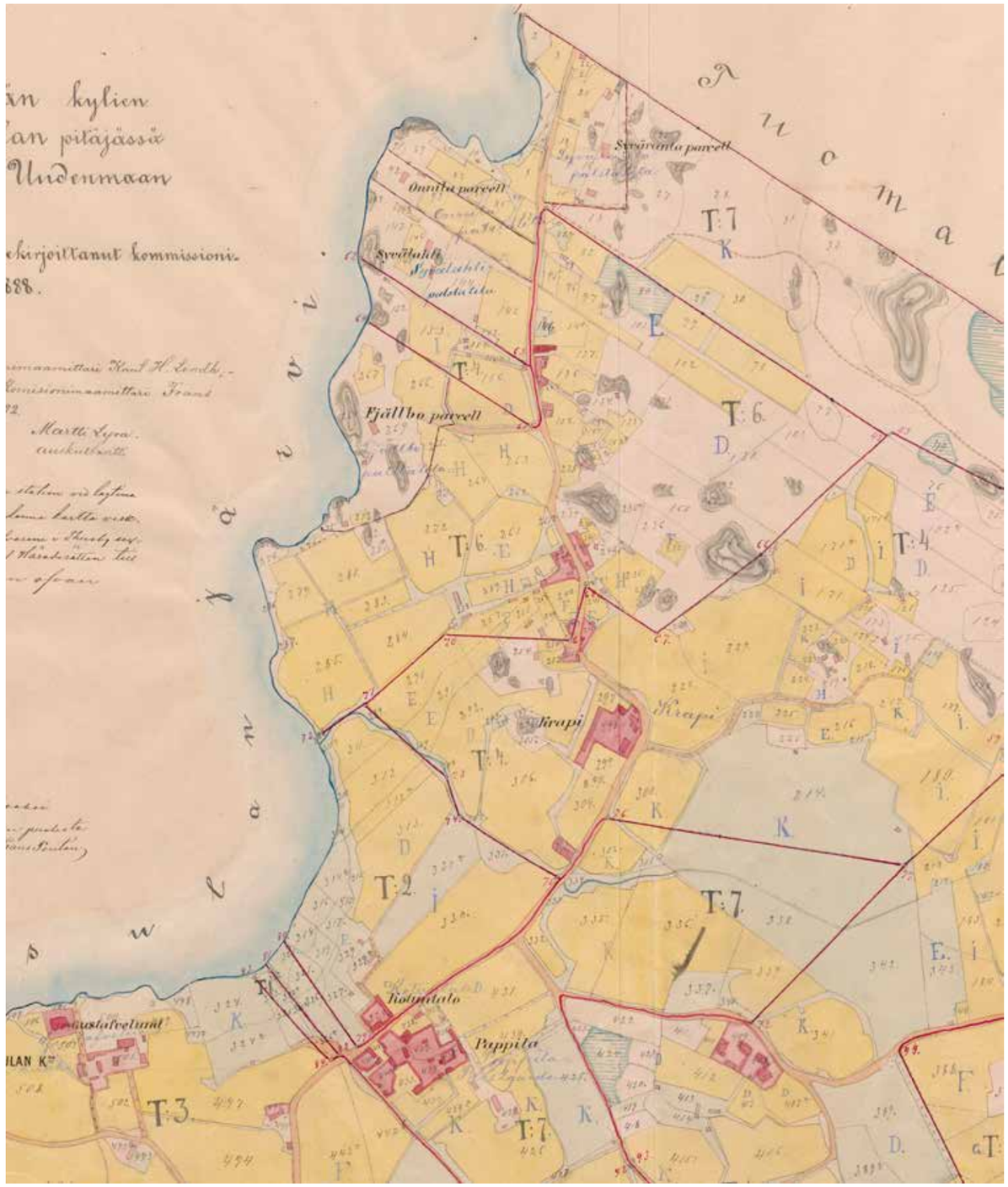
Tuusulan kirkonkylän kylänmäki Nils Westermarkin vuonna 1758 laatiman isojakokartan luonnosversiossa. Kaikki talot ovat tiiviisti lähellä toisiaan nykyisen Pappilan ja Kotun talon tienoilla. Tuusula 12-I. Maanmittauslaitos.

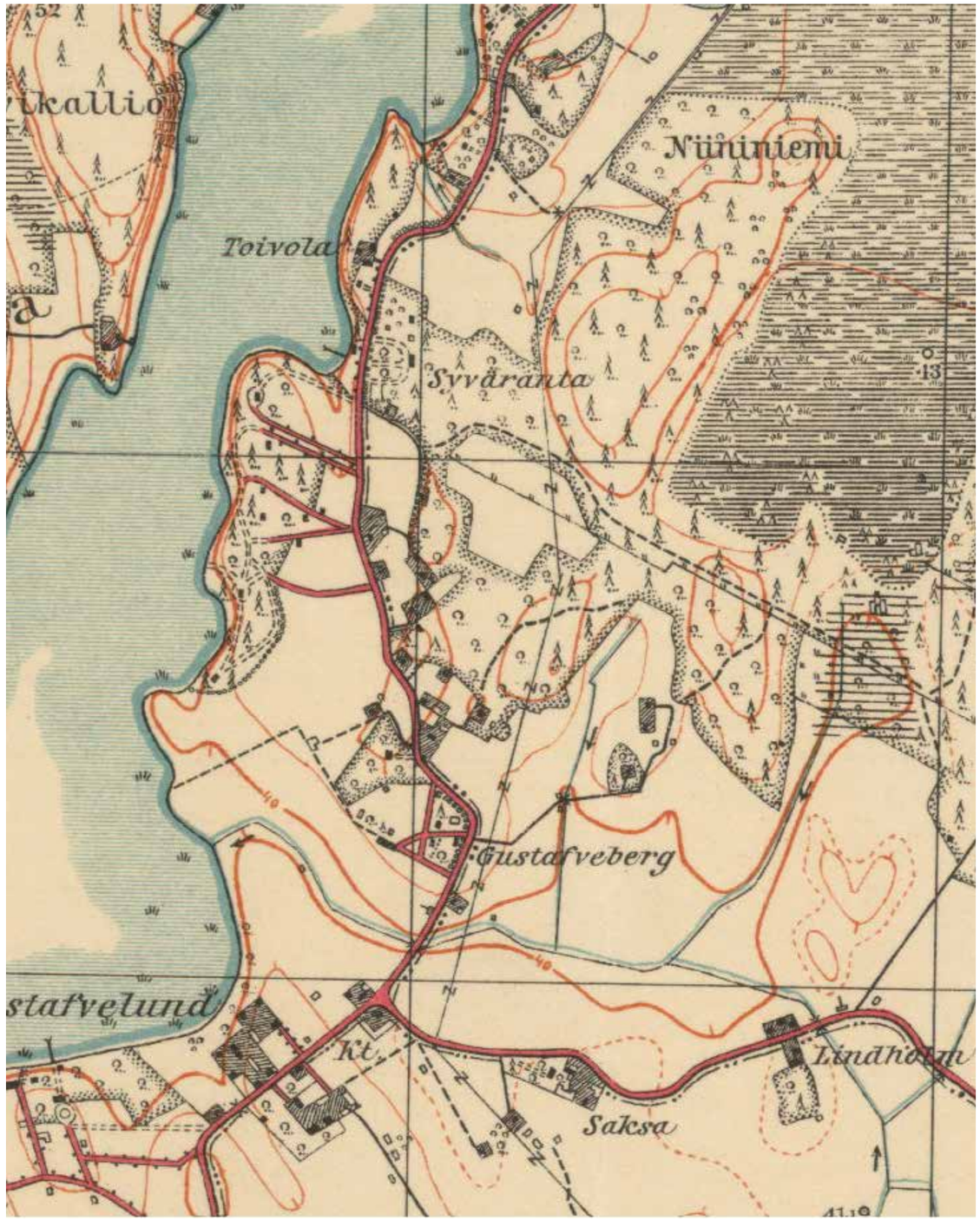
Ote Carl Boismanin vuonna 1777 laatimasta isojakokartasta, jolla on esitetty Kirkonkylän ja Hyökkälän maat. Pappila ja Gustavelund (=Eggertas). Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egokarta och delningsbeskrifning 1777-1777 (B50:3/7-13). KA.

Tuusulan Rantatie ja Kirkonkylä vuonna 1870 laaditussa venäläisen topografikunnan kartassa. Karttalehti IX 30. KA.

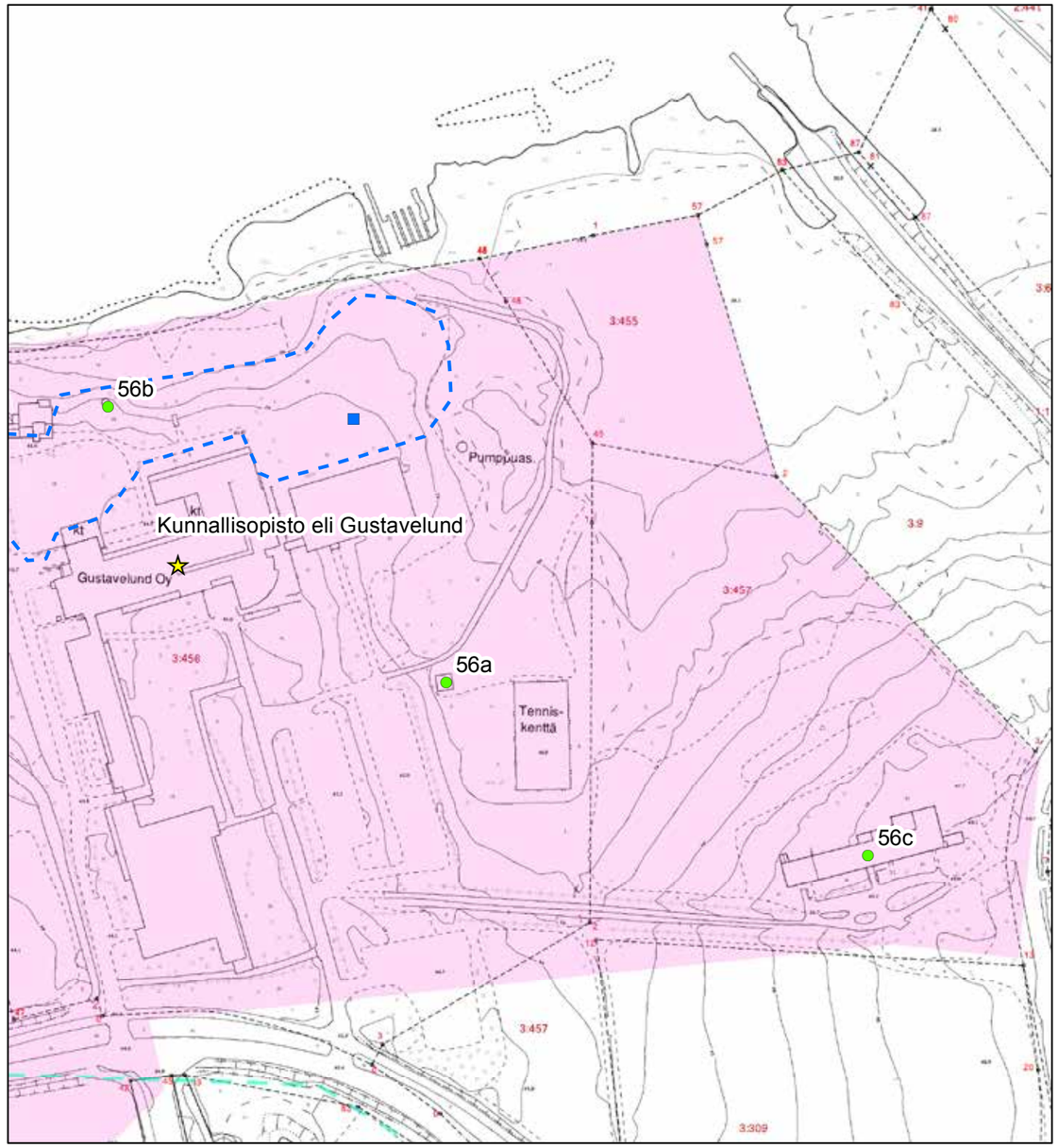
Kirkonkylä vuonna 1888 rakennuksineen isojaon järjestelyjä varten laaditulla kartalla. Kartalla on esitetty lähes kaikki rakennukset sekä rajattu pihapiirit punaisella värillä.
Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

Rakennettujen pihapiirien määrä on kasvanut muutamassa vuosikymmenessä mutta samalla maatalouden rakennuskantaa on vähitellen hävinnyt. Maisemakin on hieman avautunut paikoin ja paikoin sulkeutunut.
Kartta 0204306_1928 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

56. Eggertas eli Gustavelund (entinen Kunnallisopisto, nykyinen kokous- ja kongressikeskus)

Eggertasilla (RN:o 3) eli Gustavelundilla on pitkä ja kunniakas historia; Tuusulan itsenäistyessä se oli edelleen talonpoikaistalo, joka ylläpiti ratsumiestä ja jonka kanssa yhdysviljelyssä oli Mikko Sipipojan talo - 1600-luvun puolimaissa talot yhdistyivät ja muodostivat kokomanttaalin tilan, jolle alistettiin 1680-luvulla Nikulan augmenttitalo. Talon omisti 1660-luvulla kapteeni Isak Svanfält, joka sukuyhteyksiensä kautta tavoitteli myös Mäkkylän kartanoa; vuonna 1669 kuolleen Svanfältin hautakirjoituksessaan Espoon kirkossa mainitaan ”kapten ... till Mäkkylä och Tuusby”, mikä viittaa siihen että talo tunnettiin tuolloin Tuusulan rusthollina. Eggertas on myöhempi nimitys: se ilmaantuu 1680-luvulla kartanon omistaneen luutnantti Eggert Eggertinpoika Enrothin myötä. Ison vihan alettua vuonna 1713 tilan asuin- ja parhaat talousrakennukset tuhottiin ja talo autioitui. Talolle nimen antaneen Eggertin poika kersantti Eggert Johan Enroth ilmaantui perimään tilaansa Ison vihan jälkeen vuonna 1721 ja sai hoidettavakseen umpeutuneet pellot, vanhan aitan, navetan ja riihen sekä huonokuntoisia peltolatoja. Hankalan ja epäonnisen alun jälkeen kartano kukoisti ja vuonna 1758 järjestetyssä arviointitarkastuksessa talossa oli Nikulan lisäksi kaksi muuta aputilaa:Tuomalan Pekkola ja Kuninkala, joiden perintöoikeudet Enroth halusi lunastaa; näin tapahtuikin vuonna 1760. Hänen kuoltuaan vuonna 1767 tila siirtyi hänen pojalleen, joka kuoli vuonna 1770 ja niin tila vaihtoi kaksi kertaa omistajaa, joiden kummankaan varat eikä taidot riittäneet suurtilan ylläpitoon. Vuonna 1782 tilan hankki itselleen majuri Karl Adolf Danckvardt, joka rouvaansa lepytelläkseen nimesi talon Gustavelundiksi.[70]

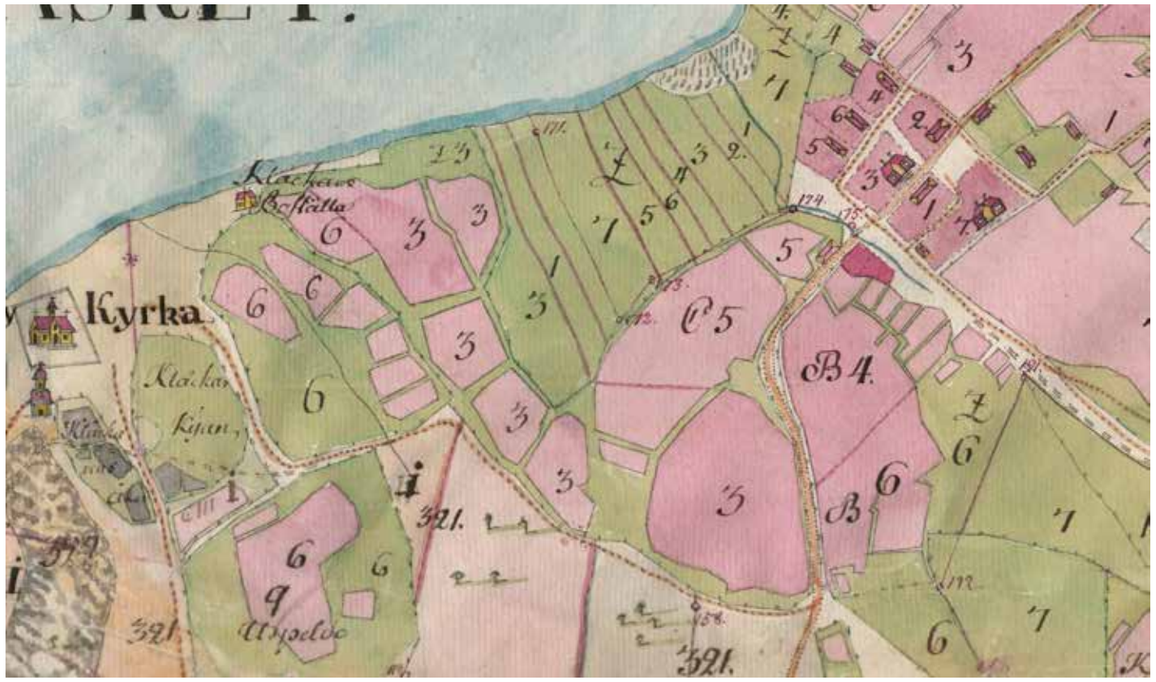
© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

0 20 40 80 Metriä

N

70 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 35-37.

Kyrka
Klockare
Boställe
Klockare
kåpan
Klocka
stuga
Kyrkogård
Kapelle
Kapelle
Kapelle

Danckvardtin aikana 1782-1800 talonpaikka siirtyi pappilanmäeltä nykyiselle paikalleen[71] ja tuolloin myös rakennettiin uusi päärakennus, joka paikallisen legendan mukaan oli C.L. Engelin suunnittelema.[72] Päärakennuksessa oli 9 huonetta kahdessa kerroksessa sekä vinttikamari ja siipirakennuksessa viisi alakerrassa ja kaksi vinttikamaria; siipirakennuksen alla oli kellari. Lisäksi pihapiirissä oli sauna ja prännitupa välikamarilla, kymmenen hevosen talli ja vaunuhuone, navetta , lampola, sikala, pari riihtä ja muita talousrakennuksia.[73] Tämä edellämainittu päärakennus paloi kesäkuussa 1892[74] ja rakennettiin ensi väittämän mukaan alkuperäisen näköiseksi.[75] Myöhemmän kertomuksen mukaan rakennus rakennettiin nikkarityyliin ja korjattiin 1910-20[76]-luvun vaihteessa empire-tyyliseksi.

Danckvardtin jälkeen kartanon omistajaksi tuli vuonna 1801 kapteeni Robert Vilhelm Spåre, joka oli edeltäjänsä tapaan aatelismies. Spåren hankkimaan kartanoon eivät kuuluneet enää Tuomalan augmenttitilat: ne olivat siirtyneet takaisin talonpoikaisomistukseen. Nikula ja Hyrylän Vähämuori sensijaan kuuluivat kauppaan. Spåren aikana kartanoa kutsuttiin paikallisväestön keskuudessa Poraksi.[77] Spåre-suvulla kartano säilyi kutakuinkin sellaisenaan ja uusi omistajasuku velvoittikin kartanon vuonna 1852-53 myyneen varatuomari Nils Johan Spåren kunnostuttamaan omalla kustannuksellaan päärakennuksen. Uusi omistaja Magnus De la Gardie saapui kuitenkin vasta vuonna 1858 ja hänen jälkeensä tilan omisti hänen vävynsä kenraali Adolf Reinhold Ehrnrooth jälkeläisineen vuoteen 1910 asti, jonka jälkeen kartanon omistus vaihtui suhteellisen tiheään. Vuosina 1917-30 kartanon omisti Karl Edvard Jonsson, tämän jälkeen yhteisesti Jonsson ja varatuomari Rafael Sederholm 1931 ja vuosina 1932-37 Sederholm puolisonsa Ingeborg Sederholm-Seesheimon kanssa.

Kartano toimi vuodesta 1933 alkaen hotellina ja juhlapaikkana nimeltä Gustavelund ja siellä myös kuvattiin useampikin suomalainen elokuva.[78] Kartanon maat jaettiin sodan jälkeen siirtoväelle ja rintamamiehille.[79] Kunnallisliitto osti vuonna 1956 Tuusulan Gustavelundin kartanon maat tehostaakseen koulutustoimintaansa. Kunnallisopisto toimi jonkin aikaa vanhoissa kartanon rakennuksissa, kunnes vuonna 1960 perustettu toimikunta totesi, että toiminnan jatkaminen vaati uudisrakennuksia. Ajalle tyypillisin perusteluin ja tarkoituksen mukaisesti vähätteleviin asiantuntijalausuntoihin vedoten vanha päärakennus purettiin, sillä kertaus- ja nikkarityyliä[80] ei tuolloin arvostettu - purkua voidaan pitää samanlaisena kulttuurihistoriallisena yksisilmäisyyden toteutuksena kuin kaikkia muitakin 1800-luvun lopun rakennusten purkuja ympäri Suomea.

Vanha päärakennus purettiin 1964 helmikuusssa ja uusi opistorakennus valmistui 1965. Uusi opistorakennus edustaa ajalleen tyypillistä julkista, maastoon levittäytyvää modernia ja laadukkaita materiaaleja hyödyntävää rakentamista. Vuonna 1968 valmistui henkilökunnan asuinrakennus (**56c; luokka 2**) ja vuonna 1974 uimahalliosa. 1981 valmistunut hotellirakennus edustaa opiston viimeisintä vaihetta. Kunnallisopiston rakennukset on suunnitellut arkkitehti Into Pyykkö KY.[81]

Gustavelundin vanhassa puistossa, nykyisin tenniskenttien ja parkkipaikkojen välimaastossa on pieni huvimaja (**56a; luokka 2**), joka on todennäköisesti rakennettu osittain uudelleen mutta hyödyntäen vanhoja rakenteita ja ikkunoita. Huvimajassa on havaittavissa samaa muotokieltä kuin Leppärannan saunarakennuksessa. Tämän tyyppisiä rakennuksia tehtiin 1920-30-luvuilla. Kongressikeskuksen ja rannan väliin jää vanha 1890-luvun huvimaja (**56b; luokka 1**). Se on ainoa jäänne kartanon nikkarityylin kaudesta ja sillä on kulttuurihistoriallista arvoa.

Aikansa tyypillistä tasokasta ja hyvää julkisen rakentamisen arkkitehtuuria. 2 LUOKAN KOHDE.

56C Gustavelundin henkilöstön rivitalo porrastuu länsisivultaan.

56C Rivitalon sisäänkäyntien puoleinen julkisivu on pitkää nauhaikkunaa lukuunottamatta hyvin suljettu.

Gustavelundin auditorio ja veistos.

71 Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 11.
72 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III, s.89-91. Engel saapui Suomeen vuonna 1814.
73 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 37.
74 Raili Kuusjärvi, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 33.
75 Museoviraston hallussa on valokuva, joka esittää kartanoa vuonna 1908. Kuvasta voi havaita, että kartanon perusmuoto (korkea keskiosa frontoneineen, matalammat siivet) on tyypillinen empirerakennuksen hahmo, mutta koristelu mm. ikkunoiden vuorilaudat jugendin ja nikkarityylin sekoitusta ja kattoratsastajat lähimpänä norjalaista lohikäärmetyyliä. Julkisivujen muu jäsentely ei niinkään ole täyttä nikkarityyliä vaan sekoitusta useammasta tyylistä. Voi hyvällä syyllä olettaa, että rakennuksen perushahmo on noudatellut alkuperäistä kustavilaista empiretaloa mutta koristelussa on otettu viimeisin muoti huomioon - näin voi todeta käyneen mm. Suomen eduskuntatalossa, jossa julkisivut ovat kilpailuhetken mukaista egyptiläisvaikutteista klassismia ja sisätiloissa on iloisesti sekoitettu art decoa, funktionalismia ja klassismia. 1800-1900-luvun vaihteessa tyylit ja muodit vaihtelivat nopeammin kuin rakennuttaja ehti saada rakennuksen piirustuspöydältä luovutukseen.
76 Kartanon valokuva vuodelta 1920 osoittaa rakennuksen olleen jo muutetun empire-tyyliseksi. Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 18 kuva.
77 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 37.
78 Kari Hoffrén, Tuusula-seuran aikakirja VII, s.43-44. Maininta mm. Gustavelundista ja vajaa luettelo Tuusulassa vuosina 1922-62 kuvatuista elokuvista kuvauspaikkoineen.
79 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III, s. 89-91.
80 Liisa Salonen, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 31.
81 Liisa Salonen, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 31.

56 Gustavelund avautuu järvimaisemaan.

56 Gustavelundin terassin veistos.

56B Gustavelundin vanha huvimaja 1800-luvun lopulta.

56A Gustavelundin huvimaja saattaa olla vanha järveltä pois siirretty uimahuone.

56 Gustavelund hotellisiiven ja kongressisiiven liittymäkohtaa.

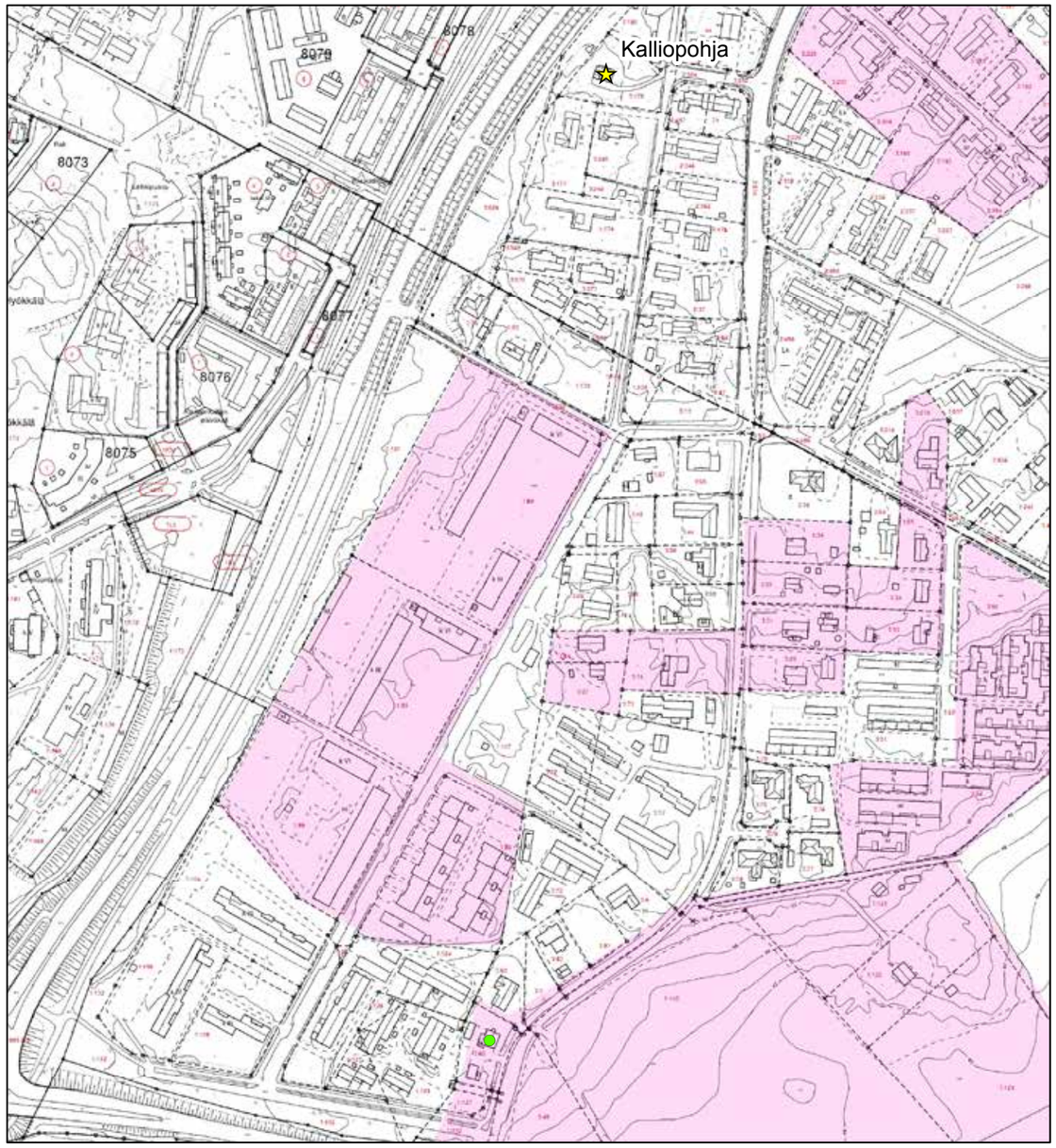
56 Gustavelund hotellisiipeä.

56 Gustavelundin auditorio ulkoa.

212. Kalliopohja

Gustavelundin maista 1909 murretun palstatilan asumus. Huvilamainen pieni 1890-1910-luvun puurakenteinen ja lievästi nikkarityylinen asuinrakennus, joka on ulkoasussaan erittäin alkuperäinen mutta hyvin ylläpidetty. Sointeentie 5. Laajennettu vuonna 2000 kevyesti. 2 LUOKAN KOHDE.

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

0 30 60 120 Metriä

N

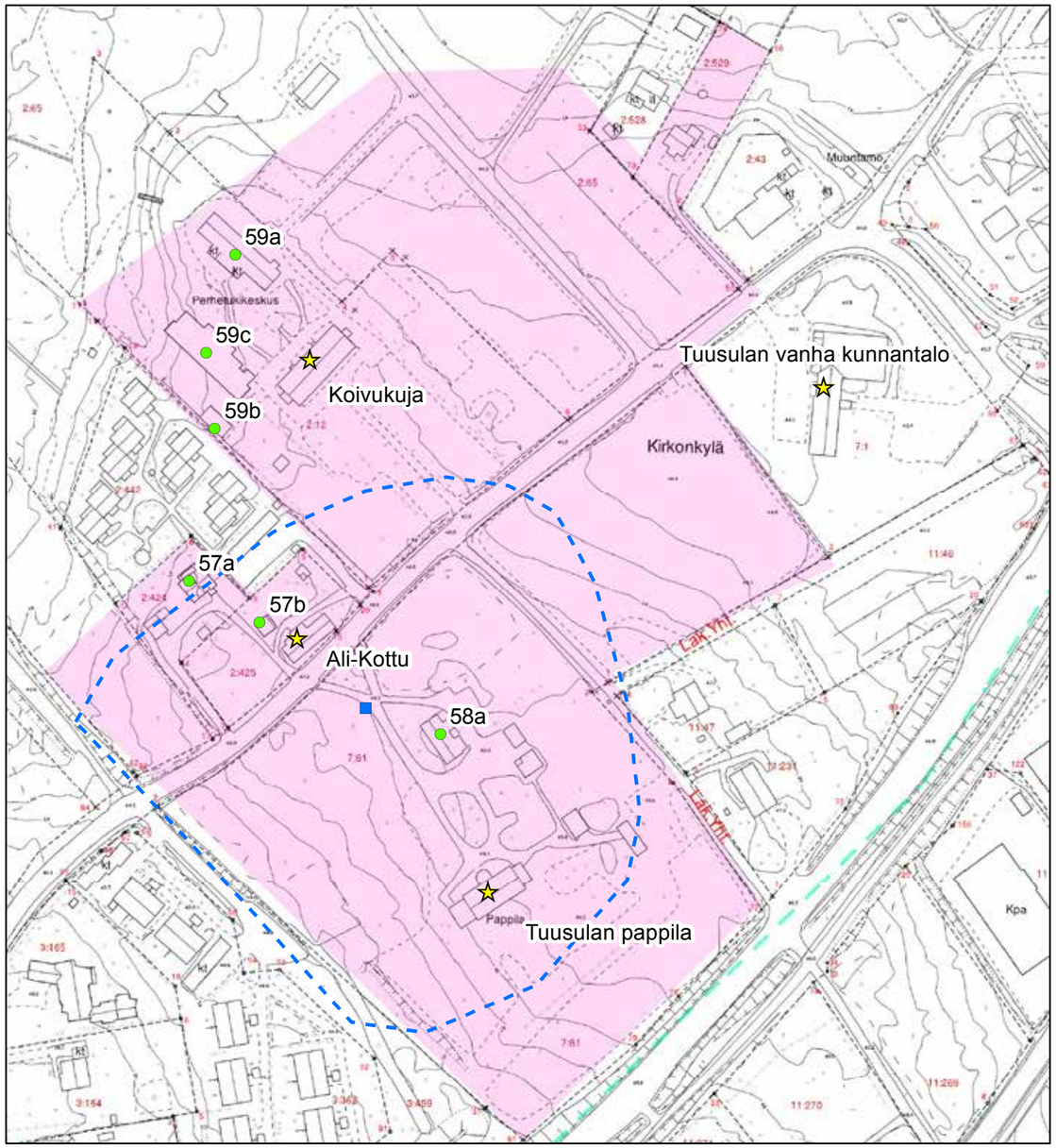
212 Kalliopohjan pieni huvila piiloutuu puutarhan keskelle.

212 Kalliopohjan suurempi lasikuisti on myöhemmin lisätty mutta istuu hyvin.

57. Ali-Kottu

Ali-Kottu sijaitsee Kirkkotien pohjoispäässä, Kirkonkylän vanhalla kylämäellä vastapäätä Tuusulan pappilaa. Se on syntynyt Kotun kantatilasta kahdessa halkomisessa ja on tiloista se, joka selvimmin jatkaa kantatilan perinteitä ja on pappilan ohella ainoa, joka on pysynyt vanhalla kylänmäellä.

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

N

0 25 50 100 Metriä

Vuonna 1777 laaditulla isojakokartalla Kottu (RN:o 2) on nykyisellä paikallaan Pappilaa (RN:o 7) vastapäätä. Eggertas (Gustavelund) on sijainnut Kotun suuntaisesti Villa Ruusun pihaliittymän tienoilla ja sitä vastapäätä on ollut Saksan talo (RN:o1). Kotun ja järven välissä, nykyisten rivitalojen ja villa Ruusun tienoilla ovat sijainneet Krapi, Pekkola ja Nikula (RN:o 5). Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egokarta och delningsbeskrifning 1777-1777 (B50:3/7-13). KA.

Kottu on samalla paikalla kuin vuonna 1777. Pihapiiristä on esitetty pitkä, sittemmin purettu talousrakennus ja edelleen jäljellä oleva aitta.
Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoreglerings-karta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

Kottu mainitaan kirjallisissa lähteissä ensimmäisen kerran vuonna 1581.[82] Se oli 1690-luvulle asti ratsutila ja sen jälkeen tavallinen ruotutalo. Kottu halottiin 1700-luvun alussa (Suur-)Kottuun ja Vähä-Kottuun, joista jälkimmäisestä kehittyi ajan mittaan nykyinen (Kirkonkylän) Saksan tila. Kottu siirtyi 1700-luvun puoliväliin mennessä, ilmeisesti mainittuun jakoon liittyen, nykyiselle tontilleen Kirkkotien rannanpuoleiselle penkalle.[83] Vuonna 1899 Kottu halottiin Ali- ja Yli-Kottuun, jolloin Ali-Kotun tilan sekä vanhan päärakennuksen talousrakennuksineen osti Tuusulan vallesmanni Johan Viktor Frostell[84] (1845-1927). Frostellin myötä vanhaan asuinrakennukseen rakennettiin myös putka.[85]

Kotun vanha päärakennus on aivan tien vieressä, pitkä sivu tielle päin. Se on satulakattoinen, pystyvuorattu ja pitkänurkkainen hirsirakennus. Pohjakaavaltaan se on ns. epäsymmetrinen paritupa[86], jossa pohjoisempaa tupaa on jatkettu kahdella vierekkäisellä kamarilla.[87] Talo on rakennettu vähintään kahdessa vaiheessa siten, että pohjoispäädyn kamarilaajennus on noin 1850-luvulta ja vanhin osa 1700-luvun lopulta.[88] Yksityiskohdista kiinnittävät huomiota nurkkasalvokset, joiden kaksi ylintä hirttä on pappilan sivurakennuksen tapaan muotoiltu ulostyöntyviksi konsoleiksi. T-ikkunat ja kaksi kuistia ovat nuorempia: suurempi lasikuisti muodostaa taloon poikkipäädyn ja se on sijoitettu pihanpuoleisen julkisivun keskilinjaan. Avokuisti on talon eteläpäädyn erillisasunnon sisäänkäynnin katos ja on jälkeenpäin tehty lisäys. Kirkkotien korotukset ovat vahingoittaneet rakennuksen ja tien suhdetta. Ali-Kottu ja Pappilan ovat ainoat alkuperäisillä paikoillaan Kirkonkylän kylänmäellä säilyneet talot ja niillä on suuri maisemallinen merkitys.

Pihapiirin länsipuolelle on 1990-luvulla rakennettu rivitaloja, missä yhteydessä talli ja navetta on purettu. Samalla pihapiiri on hajonnut. Ainoa jäljellä oleva ulkorakennus on luhtiaitta (**57b; luokka2**). Ali-Kotun talo ja aitta on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä. **1 LUOKAN KOHDE.**

57 Ali-Kotun päärakennus on tiessä kiinni ja osittain tienpintaa alempana.

57 Ali-Kotun päärakennuksen huonekoko näkyy julkisivulla.

57 Ali-Kotun pääkuisti kunnostustöiden aikana 2013.

82 Jaakko Sarkamo, Suur-Tuusulan historia I, s. 278.
83 Risto Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 15.
84 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 21-22.
85 Anne Tarsalainen, Kodin kuvalehti 3/2003 Villa Rosan omistaja Eija Reinikainen haastateltavana. Tiedon varmisti 6.10.2013 Ali-Kotun taloa kunnostanut omistajan poika.
86 Anne Vähätalo vieraili talossa 6.10.2013, jolloin talo oli kunnostuksen alla. Museovirasto myönsi 2014 varoja talon ikkunoiden kunnostukseen.
87 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 35.
88 Ikäanalyysia tukee talon sisätilojen paljastuneet pintakäsittelyt ja perustamistavat. Talo on kuitenkin rossipohjainen, mutta erittäin matalalla ryömintätilalla.

Ali-Kotun mailla on myös Villa Rosa (**57a; luokka 2**), joka on alkujaan ollut pieni tuvan ja kamarin käsittävä hirsirakenteinen muonamiesmökki. Tuusulan vallesmanni Frostell laajennutti mökkiä, silloista ”vita sidania” vuonna 1912 nykyisiin huvilamaisiin mittoihinsa. Frostellin tytär Bertha avioitui Keravan Puusepäntehtaan toimitusjohtajan Knut Peltosen kanssa ja tämä teetti huvilaan hienon kiinteän sisustuksen, joka on pääosin säilynyt. Pariskunta asui talossa Berthan kuolemaan asti eli vuoteen 1957, jonka jälkeen talo oli vuoden Sirkus Sariolan käytössä ja sittemmin aina vuoteen 1978 asti Peltosen suvun käytössä kunnes annettiin vuokralle ja vähitellen talo jäi autioksi; uusi omistaja muutti taloon vuonna 1984 ja lopulta osti sen 1986. Hän suurennutti ikkunat, jolloin talo sai huvilamaisen ilmeen mutta muutoin talo on säilyttänyt entisen asunsa ja tullut myös kunnostetuksi. Puutarhalla on ikää noin vuosisadan verran eli se on Frostellin perustama.[89]

57 Ali-Kotun pihapiiri pohjoisesta.

57A Villa Rosa pilkistää Ali-Kotun aitan takaa.

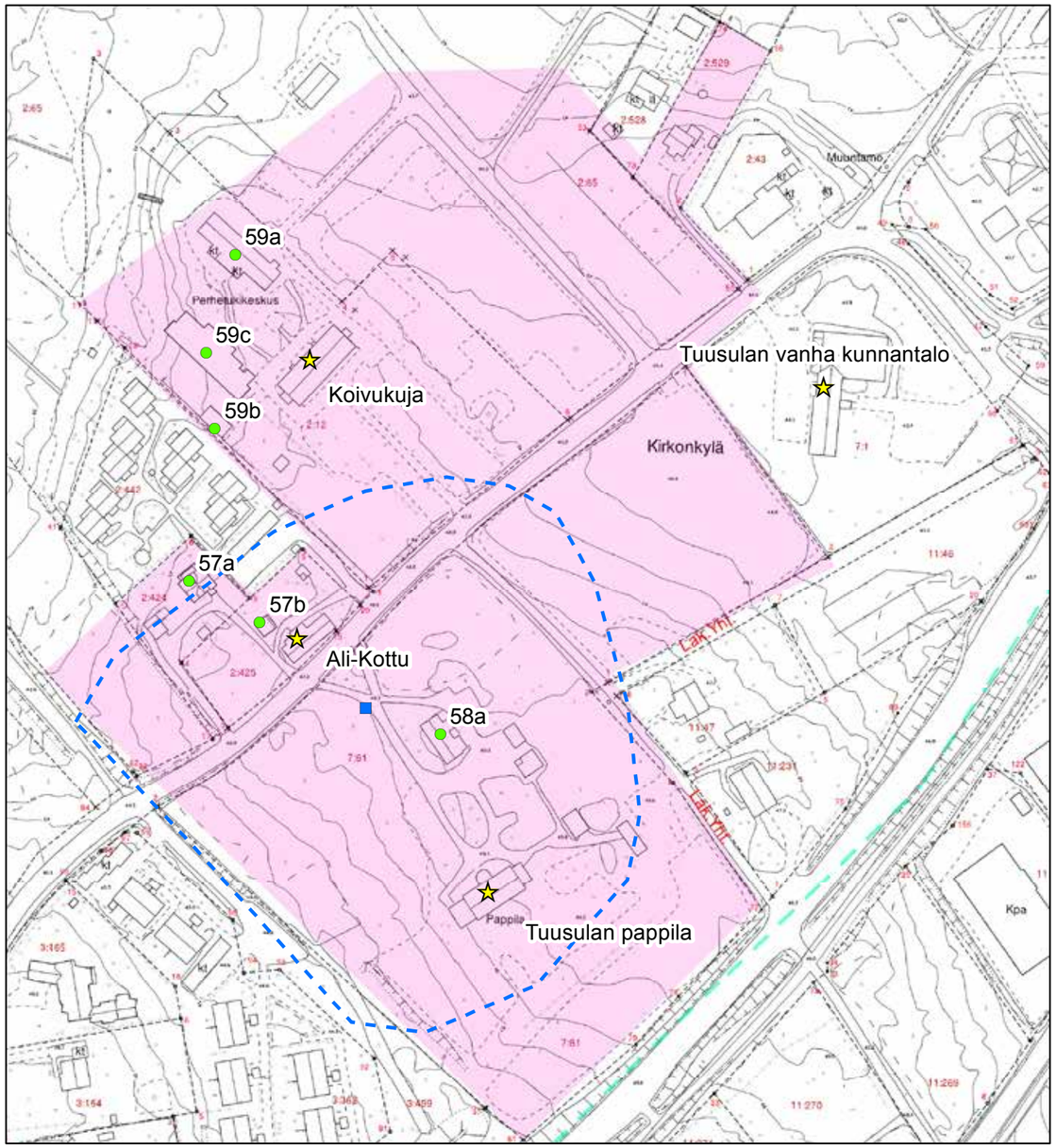

57B Ali-Kotun kolmihuoneinen luhtiaitta.

89 Anne Tarsalainen, Kodin kuvalehti 3/2003 Villa Rosan senhetkinen omistaja Eija Reinikainen haastateltavana.

58. Tuusulan pappila

Pappiloiden asema maaseutupitäjien kulttuuri- ja rakennushistoriassa on monin tavoin keskeinen. Papisto oli merkittävintä maaseudun sivistyneistöä ja sen käsissä oli kirkollisten asioiden lisäksi monien maallisten kysymysten hoito. Pappilat ovat sotilasvirkatalojen ohella se maaseuturakennusten ryhmä, josta säilynyt aineisto mahdollistaa varsin tarkatkin rakennushistorialliset tutkimukset. Niiden avulla voidaan seurata rakennustaiteellisten ja teknisten uutuuksien leviämistä. Juhana III:n ajoista asti ohjeita oli tulkittu siten, että kukin ohjeissa määrätyistä huoneista tuli sijaita oman kattonsa alla - käytännössä tämä noudatti ajalleen tyypillistä, kirvesveistoon perustunutta yksinkertaista maaseudun hirsirakentamistapaa. Tämä käytäntö jatkui aina 1720-luvulle asti; tuohon asti pappilan pihapiiri käsitti seuraavat rakennukset: tupa, paistinhuone (=pakari), lato, vilja-aitta, ruoka-aitta, makuutupa ja navetta, mutta käytännössä rakennuksia saattoi olla pihapiirissä nelisenkymmentä. Suuri rakennusmäärä oli useasti seurausta pappilan suuresta koosta, maatalouden harjoittamiseen tarvittavista palkollisista ja pappilan eräänlaisesta velvollisuudesta majoittaa vieraita. Keskiajalta alkaen annetut, tarpeen mukaan annetut ja uusitut pappiloita koskevat määräykset, tärkeimmät vuosien 1727[90] ja 1734[91] määräykset, joista jälkimmäinen oli yleinen kaikkia isoja taloja koskeva (vierastupa) ovat siten luoneet sen taustan, jonka pohjalta pappiloita on paikallisten mahdollisuuksien rajoissa rakennettu.

90 Elias Härö, Kartanoarkkitehtuuri artikkeli ARS 2, s. 232-233.
91 Veikko Anttila, Kansanelämä 1700-luvulla, Suomen historia 4, s. 387.

Vuonna 1777 laaditulla isojakokartalla Pappila (RN:o 7) on nykyisellä paikallaan Saksan taloa (RN:o 1) vastapäätä. Pappilan tontin etelälaidalla on ollut pieni asuinrakennus. Pappilan ikkunat on esitetty kaksilasisina ja kahdesta piipusta päätellen pappilassa on ollut karoliininen pohjakaava ja uloslämpiävät uunit; isojakokartalla kun esitetään samalla tuon ajan verojen perusteet kuten piiput ja ikkunalasit. Nykyisin jäljellä oleva väentupa esiintyy mahdollisesti kartalla. Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egokarta och delningsbeskrifning 1777-1777 (B50:3/7-13). KA.

Pappila on samalla paikalla kuin vuonna 1777, mutta rakennus on uusi. Pihapiirissä on runsaasti rakennuksia, joista nykyisin on jäljellä vain väentupa, joka esiintyy mahdollisesti jo vuoden 1777 kartalla. Vanhat karjasuojat, aitat, pakaritupa ja muut rakennukset on purettu vuosikymmenten saatossa.
Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

Risto Peltovuori on Tuusulan historian toisessa osassa kuvannut perusteellisesti pappilan 1600- ja 1700-lukujen rakentamista. Tuusulan kirkkoherra sai virkatalon asiaankuuluvine maineen pian seurakunnan perustamisen jälkeen 1640-luvulla. Ison vihan aikana tuhoutuneet rakennukset korvattiin uusilla 1720-1730 -lukujen kuluessa. Tuolloinen päärakennus on mittojensa (7x19,2m) ja kolmen savupiippun perusteella ollut parituparatkaisu. Päärakennuksen tukena oli kaksi siipirakennusta ajan virkataloille tyypilliseen tapaan. Toisen siipirakennuksen, pakarituvan, alla oli kivistä muurattu kellari. Ajalle tyypilliseen tapaan rakennukset olivat pitkänurkkaisia hirsitaloja, joista säädynmukaiseen asumiseen tarkoitetut rakennukset sekä talli oli katettu lautakatteella. Näiden lisäksi pihapiiriin kuului muutama aitta ja eläinsuoja sekä ulompana riihi. Uusi päärakennus pystytettiin jo 1750-luvun lopulla. Se oli aiempaa päärakennusta syvempi ja lyhyempi, joten siinä on tällä perusteella saattanut olla toisessa päädyssä kaksi kamaria, keskeissali tai suuri kamari sekä tupa tai sali toisessa päädyssä. Keskeissalin käyttöön perustunut ns. karoliininen pohjakaava oli tuolloin jo vallitsevana pappiloissa.

Tyypillistä oli se, että pappilan rakennusten toistuva uusiminen ja ylläpito oli tuusulalaisille epämieluinen rasitus. Tyypillistä oli myös se, ettei pappila liene koskaan ollut “valmis”, vaan rakennuksia paloi ja rappeutui sitä mukaa kuin toisia saatiin valmiiksi.[92]

Vielä 1800-luvun alussa vanha päärakennus vuorattiin ja punamullattiin. Kun sen kunnostus tuli seuraavan kerran puheeksi mm. vuotavan, kaksinkertaisen lautakaton takia[93], päättivät pitäjäläiset vuonna 1826 uuden rakentamisesta. Vanhakylän (Gammelbyn) kartanon omistajan, sotakomissaari Carl Petter Nybergin veli, eversti G.G. Nyberg laati uuden päärakennuksen piirustukset, tontin asemapiirroksen sekä kustannus- ja materiaalilaskelmat.[94] Rakentamisessa noudatettiin 1700-luvun lopulla levinnyttä käytäntöä, jossa talollisten päivätöiden sijasta käytettiin rahalla maksettuja urakoijia. Työn laatua seurattiin huolella, ja eversti Nyberg antoi kaikille yksityiskohtaiset ohjeet töiden suorittamisesta. Rakennusmestariksi valittiin Sipoon suomenkielisen seurakunnan lukkari Gustaf Ollberg, joka kuitenkin vaihtui Axel Magnus Tolpoon. Abraham (Åkesten/)Kersten Tuusulan Jäniksenhinnasta nikkaroi ikkunat, ja nurmijärveläinen Elias Nikander huusi itselleen muurarintyöt. Hyvinkääläinen nikkari Simon Olander vastasi lattioista, välipohjista ja muistakin viimeistelytöistä, Järvenpään Malmin Gustaf Gesten ikkunoiden lasittamisesta.

Rakennus oli pääosin valmis vuonna 1829, vaikka vielä seuraavana vuonna mm. punamullattiin lautakatto. Seinät vuorattiin ja punamullattiin vuonna 1836. Päärakennus liittyi tyylillisesti jo väistymässä olleeseen kustavilaiseen rakennusperinteeseen. Leimallisia piirteitä olivat taitekatto ja karoliinisen pohjakaavan käyttö. Rakennus oli vanhaa, vuonna 1829 huutokaupattua pappilaa hieman suurempi, mitoiltaan 36 x 17 kyynärää.[95] Keskeissalipohjaa on sovellettu lisäämällä rakennuksen koillispäätyyn kaksi huonetta ja erottamalla puolet eteisestäkin asuinkäyttöön. Varsinaisia huoneita oli näin kahdeksan. Eteisestä veivät portaat ullakolle, jonka molemmissa päädyssä oli huone[96]. Myöhemmin ullakolle on rakennettu lisää huoneita.

Pappila on yhä käytössä, mutta verotussyistä kirkkoherroista Korppi-Tommola oli viimeinen siellä asunut kirkkoherra. Eteisen väliseinän poistoa lukuun ottamatta se on säilyttänyt vanhan huonejakonsa, tosin Korppi-Tommolan jälkeen pappila jaettiin kahdeksi asunnoksi kunnes otettiin uudelleen toimistokäyttöön jo ennen Tuusulan seurakuntakeskuksen purkua.[97] Keskellä luoteissivua oleva sisäänkäynti on 1800-luvun lopulla koristettu seitsensivuisella, pieniruutuisin ikkunoin varustetulla umpikuistilla. Samaan muutokseen liittynevät myös alunperin ilmeisesti kuusiruutuisten ikkunoiden vaihto kolmijakoisiksi ns. T-ikkunoiksi ja julkisivuverhoilun hillitty nikkarityylin pysty-vaakavuoraus listoituksineen.[98] Koillispäädyn eteiskuisti on mahdollisesti jo alunperin ollut nykyisen suuruinen. Vastakkaiseen päätyyn on vuonna 1936 lisätty tiilinen, rapattu, tasakattoinen kirkkoherranvirasto arkistoholveineen[99]. Betonitiilikatto lienee hieman varhaisempi.

92 Risto Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 316-323.
93 Matti Korppi-Tommola, Tuusula-seuran aikakirja VII, s. 29.
94 Nyberg laati samaan aikaan Vanhakylän kartanon pihapiiriin uuden päärakennuksen suunnitelmia ja vanhan päärakennuksen kunnostussuunnitelmia. SLS:n arkistossa on nippu rakennussuunnitelmia, joita ei ole kyetty sijoittamaan Vanhakylän kartanon pihapiiriin. On mahdollista, että osa pappilan pihapiiriin aiottujen ja ehkä toteutettujenkin rakennusten piirustuksista onkin Vanhankylän kartanon arkistossa.
95 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 482-486.
96 Matti Korppi-Tommola, Tuusula-seuran aikakirja VII, s.29.
97 Jaana Koskenranta 2011.
98 Arkkitehtuurianalyysi julkisivun osalta Anne Vähätalo.
99 Matti Korppi-Tommola, Tuusula-seuran aikakirja VII, s.31.

58 Pappilan pääjulkisivu lasikuisteineen Kirkkotien suunnasta.

G.G. Nybergin vuoden 1826 asemapiirroksessa on kuusi muutakin rakennusta, jotka muodostavat symmetrisen, kaakkois-luoteissuuntaisen pihasommitelman. Aidoilla on rajattu kolme pihaa, joita ympäröi geometrinen puistosommitelma. Piirros antaa mielikuvan siitä, että vanha päärakennus olisi sijainnut noin 20 metriä uudesta rakennuksesta luoteeseen, sen kanssa samansuuntaisesti. On vaikea sanoa, mitkä Nybergin piirtämistä rakennuksista toteutuivat ja mitkä olivat jo tuolloin olemassa. Yhtä siipirakennusta lukuun ottamatta ne ovat joka tapauksessa hävinneet. Tuon koillissivun siipirakennuksen päälle Nyberg on kirjoittanut “Gamla Flygel Byggningen”. Rakennus vastaa mitoiltaan ja sijainniltaan tontilla yhä olevaa, pappilan maiden vuokraajan ja työväen asumaa rakennusta. Pitkänurkkainen, satulakattoinen rakennus on paritupa **(58a; luokka 1)**, jonka toiselle sivulle on lisätty kaksi kuistia.[100]

Pappila sijaitsee lähellä Tuusulan kirkonkylän vanhalla kylänmäellä. Puistomainen tontti on maisemallisesti varsin hallitsevalla paikalla ja päärakennus sen korkeimmalla kohdalla. Ennen Järvenpääntien rakentamista on pappilan itäpuolelle avautunut peltomaisema. Tontilla on 1900-luvulla tehty parikin istutussuunnitelmaa. Pappila ja vanha väentupa on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä.

Pappila on niin rakennushistoriallisesti kuin historiallisestikin arvokkaimpia yksittäisiä kohteita Tuusulassa. 1 LUOKAN KOHDE.

100 Härö. Tässä kohden pitää muistaa, että Nyberg laati samanaikaisesti Vanhankylän kartonon korjaus- ja laajennussuunitelmia ja on mahdollista, että piirustuksia ja laskelmia on vahingossa arkistoitu ristiin.

58A Väentuvan kuistilla on koristeelliset ikkunat.

58 Pappilan kahdeksankulmainen kuisti on myöhempi lisäys. PS.

58A Pappilan väentupa,jossa kurkihirren sekä katto-orsien päät ovat näkyvillä.

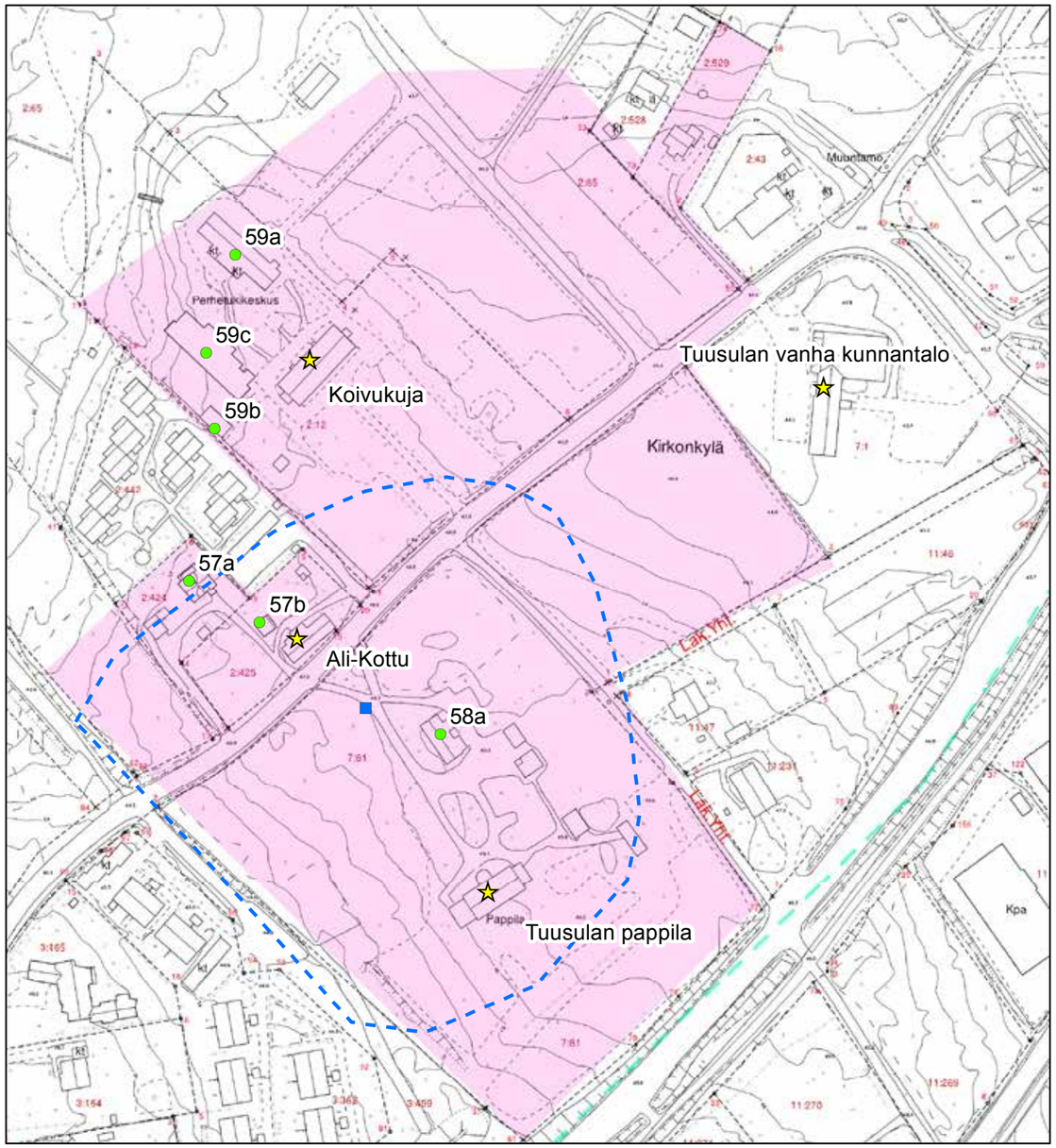
58A Tuusulan pappilan väentupa.

59. Koivukuja ja Kotoranta (59a)

Kuntien köyhäin- ja vaivaistenhoidossa siirryttiin viime vuosisadan lopulla vaivaisruoduista ja avustuksista kiinteämpiin muotoihin. Euroopassa oli 1700-luvun lopulla muotoutunut käsitys, että maatilavaivaiskodit olivat ratkaisu köyhäinhoidon pulmiin. Suomen maalaiskunnissa niitä perustettiin 1860-luvulta lähtien. Läänien kuvernöörit ryhtyivät 1880-luvulla vauhdittamaan niiden perustamista. Tuusulan kunnan tilintarkastajat ehdottivat vuonna 1886 tällaisen vaivaiskodin perustamista. Perustelut olivat taloudelliset. Talo tarjoaisi hoidokeilleen asunnon, elanto puolestaan tulisi tilan pelloilta, ja kunta säästäisi.[101]

Kunta osti vuonna 1891 Kotun tilasta Koivukujana tunnetun määräalan. Kauppakirjan mukaan Kotun vanhalle isännälle ja emännälle taattiin syytinkiasuntona Kotun talosta salin takaiset kamarit;[102] vaivaiskotia ei kuitenkaan tyydytty perustamaan vanhoihin tiloihin, vaan vuonna 1893 laskettiin uuden rakennuksen peruskivi. Rakennus otettiin käyttöön kaksi vuotta myöhemmin. Rakennukseen sijoitettiin myös erityinen “houruinhoito-osasto”, joka oli käytössä Kellokosken piirimielisairaalan perustamiseen asti 1910-luvulle.[103]

Kunnalliskodin piharakennus muutettiin jo vuonna 1935 kulkutautisairaalaksi ja vuonna 1964 lastenkodiksi, joka tunnetaan nykyisin Kotorantana (59a; luokka 2).[104] Piharakennus sai pitää 1900-luvun vaihteen niukan nikkarityylisen ilmeensä toisin kuin uuden kunnalliskodin valmistuttua kunnan eläinlääkärin ja kamreerin virka-asunnoiksi vuonna 1937 muutettu päärakennus. Päärakennus oli alunperin kolmijakoinen: keskellä oli umpikuistin ja poikkipäädyn merkitsemä sisäänkäynti, sivuilla tasavälein kuusiruutuiset ikkunat. Sisäänkäynti poikkipäätyinen poistettiin ja korvattiin tasavälein sijoitetuilla ikkunoilla, sivuosien ikkunat yhdistettiin kahdeksi funkishenkiksi ulokeikkunakentäksi ja uudet sisäänkäynnit avattiin päätyihin, joihin rakennettiin pylväiden kannattamat avokuistit. Lisäksi julkisivuihin lisättiin joitakin klassistisia koristeaiheita. Sisätilat uusittiin täysin. (59; luokka 2). Pihamaalle toteutettiin ulkohuone ja sauna-autotalli (59b; luokka 2) vuonna 1935.1930-luvun muutossuunnitelmat laati rakennusmestari Heikki Siikonen.[105] Saunarakennuksen alakerran sikalaan rakennettiin sairastallit kolmelle hevoselle.[106]

© Tuusulan pohjakartta 2016

101 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 448.
102 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja X, s.35.
103 Ritva Nurminen, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 29.
104 Ritva Nurminen, Tuusula-seuran aikakirja X, s.29.
105 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 424 sekä kunnalliskodin valokuva 1920-luvulta, Tuusulan museo.
106 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 434-435.

Koivukuja ja Kotoranta sijaitsevat Kirkkotien varrella, kunnan vanhassa hallintokeskuksessa. Kumpainenkin talo on hirsirakenteinen, satulakattoinen, vaakavuorattu ja keltaiseksi maalattu. Päärakennukselle johtaa, nimensä mukaisesti, kaunis koivukuja; Kotoranta on Kotorannankujan varrella, alkuperäisestä koivukujasta katsoen oikealla puolen päärakennuksen takana. Rakennusta on jatkettu vanhantyylisellä lisäosalla. Molempia rakennuksia on viime aikojen kunnostustöissä uusittu jonkin verran kovakouraisesti ikkunoiden osalta. Molemmat rakennukset ovat läpikäyneet vuosina 2010-2012 perusteelliset korjaukset, joissa on pyritty korjaamaan aiempien muutostöiden virheitä. Lisäksi pihapiiriin on noussut vuosina 2010-2011 uutta arkkitehtuuria edustava lisärakennus, jossa on otettu huomioon olemassaolevan rakennuskannan mittasuhteet ja materiaalit sekä arkkitehtonista ilmettä, mutta lopputulos on selkeästi moderni. (59c; luokka 2). Koivukuja ja piharakennus Kotoranta on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä; Kotorannasta suojelumerkintä sr on kohdistettu vanhaan osaan.

Koivukujan mahdolliset alkuperäiset piirustukset eivät ole säilyneet. [107]
2 LUOKAN KOHDE.

59 Koivukujan pitkä pääjulkisivu.

107 Härö.

59A Kotorannan uudisosa toistaa vanhan osan muotoa.

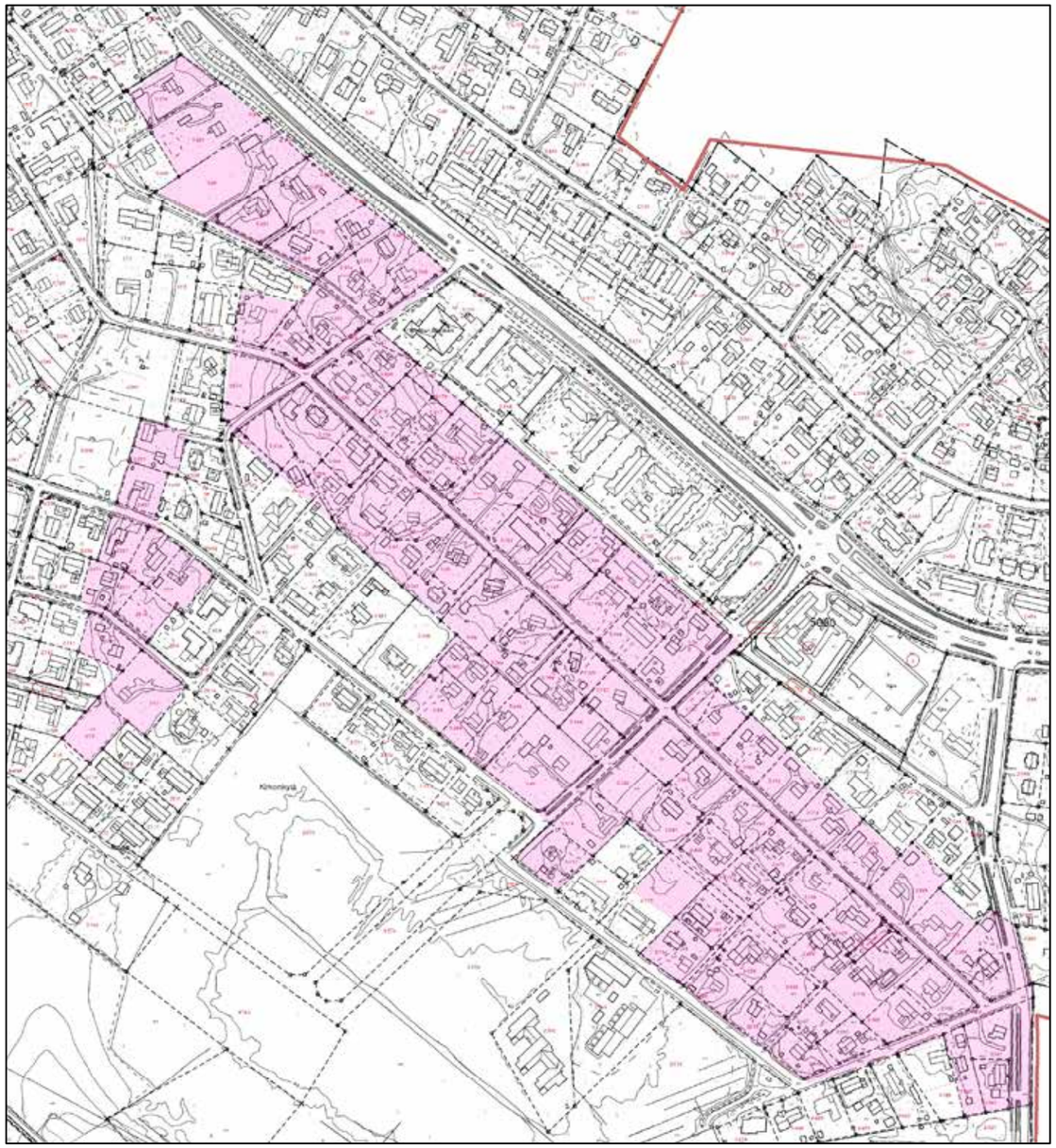
Koivukujan autotalli 59B ja uudisrakennuksen pääty 59C sekä Koivukuja.

59C Koivukujan uudisrakennus noudattaa vanhojen muotokieltä suurpiirteisesti.

218. Mattilan alue

Mattilan alue on muodostettu Gustavelundin pelloista sodanjälkeisen maanlunastuslain nojalla mutta vapaaehtoisella kaupalla. Alue on saanut nimensä Gustavelundin tuolloin omistaneen Viola Parviaisen (synt Cederholm) miehen Matti Parviaisen mukaan. Ensimmäiset rintamamiestalot nousivat pelloille ja metsiin 1945-47.[108] Alue sijoittuu Keravantien molemmin puolin, pääosan alueesta ollessa tien eteläpuolella.Vanhemman rakennuskannan joukkoon on noussut runsaasti uutta, etupäässä 1980-luvulta eteenpäin. 2 LUOKAN ALUEKOHDE. Kohde sisältää kaksi eri aluetta.

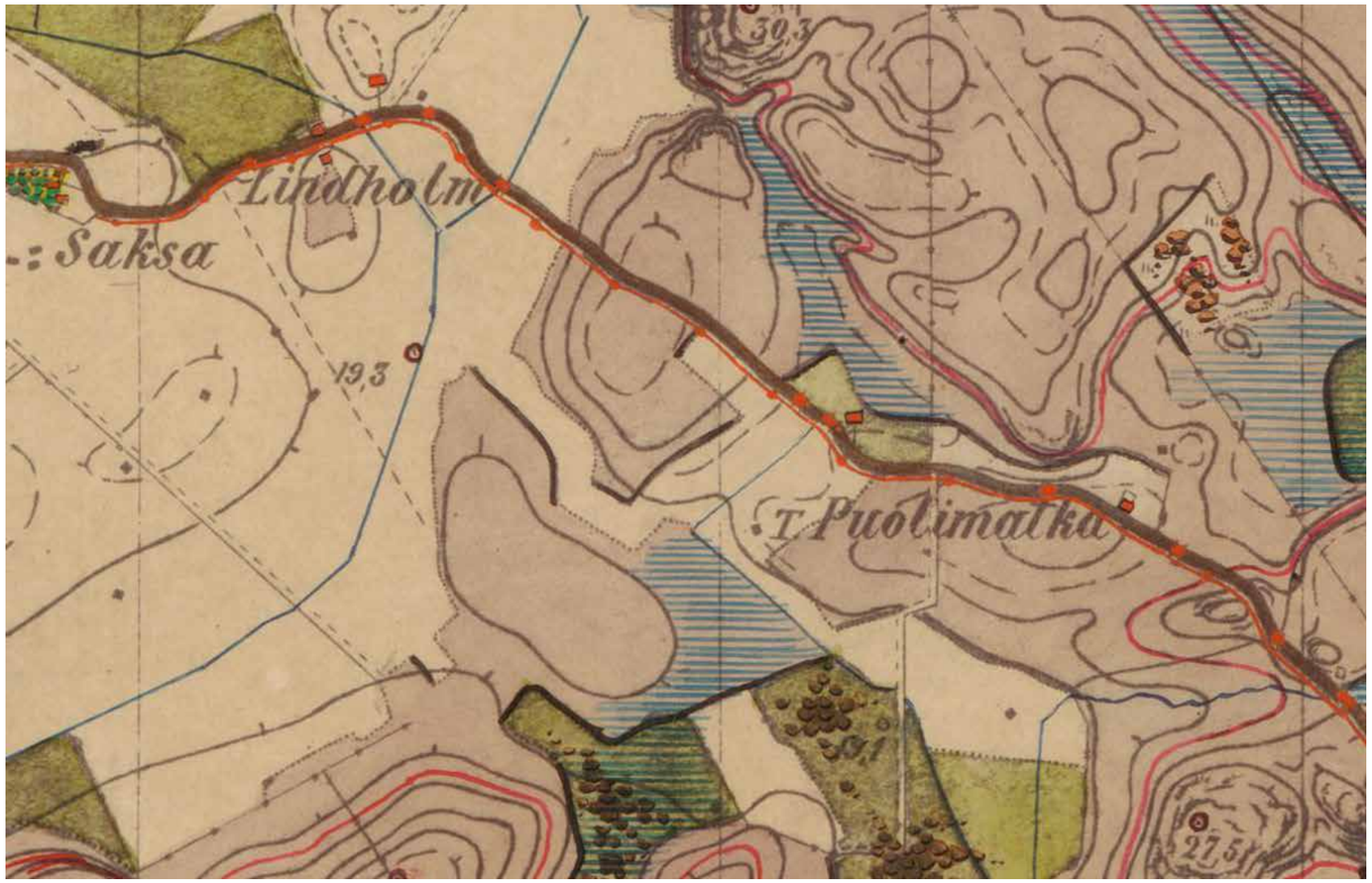
© Tuusulan pohjakartta 2016

- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

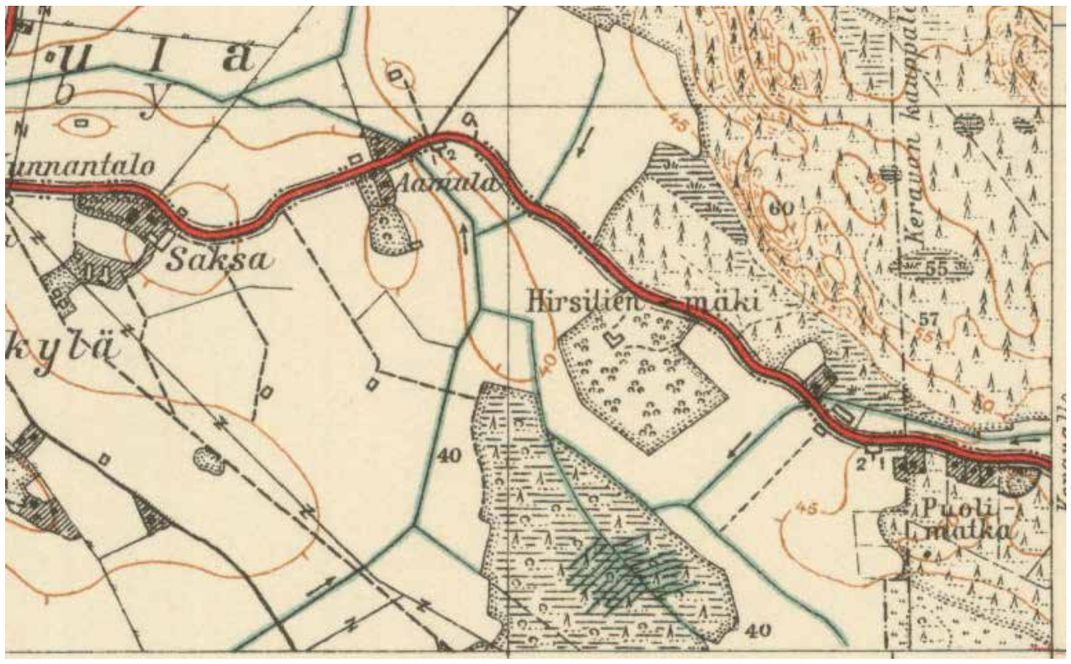
0 50 100 200 Metriä

N

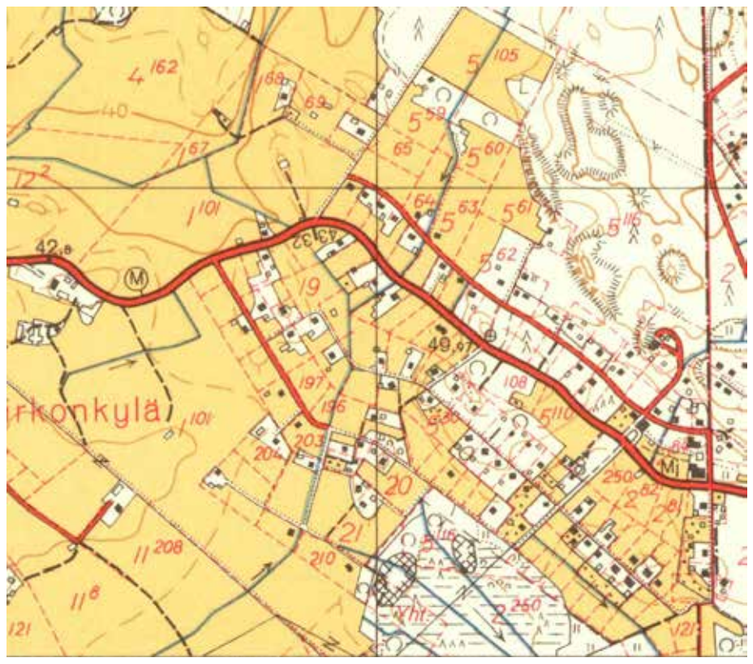
108 Aarne Kostiainen, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 94-95.

Mattilan alue on 1800-luvun lopussa pelkkää peltoa ja metsää, vain muutama talo tien varrella. Karttalehti IX 30. KA.

Juuri sodan jälkeen Mattilan alue on edelleen rakentamatta, vain Suotie on jo rakennettu. Kartta 0204306_1945 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat

Mattilan alue on jo laajentunut lähes nykyiseen mittaansa, tontit ovat vielä suuria ja välissä rakentamattomia tontteja. Kartta 0204306_1963 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

218 Mattilan alue, eteläpuoli

218 Kaarnatie 3 tyylipuhdas jälleenrakennuskauden talo.

218 Kaarnatie 34 oli samantyyppinen kuin Kaarnatie 3, purettu.

218 Sompiontie 5.

218 Kaarnatie 5 eroaa muista telttakattoisella lasikuistillaan.

218 Multatie 2 ja omintakeinen tornilisäys.

218 Suopurontie 3 edustaa uudistulkintaa jälleenrakennuskauden taloista.

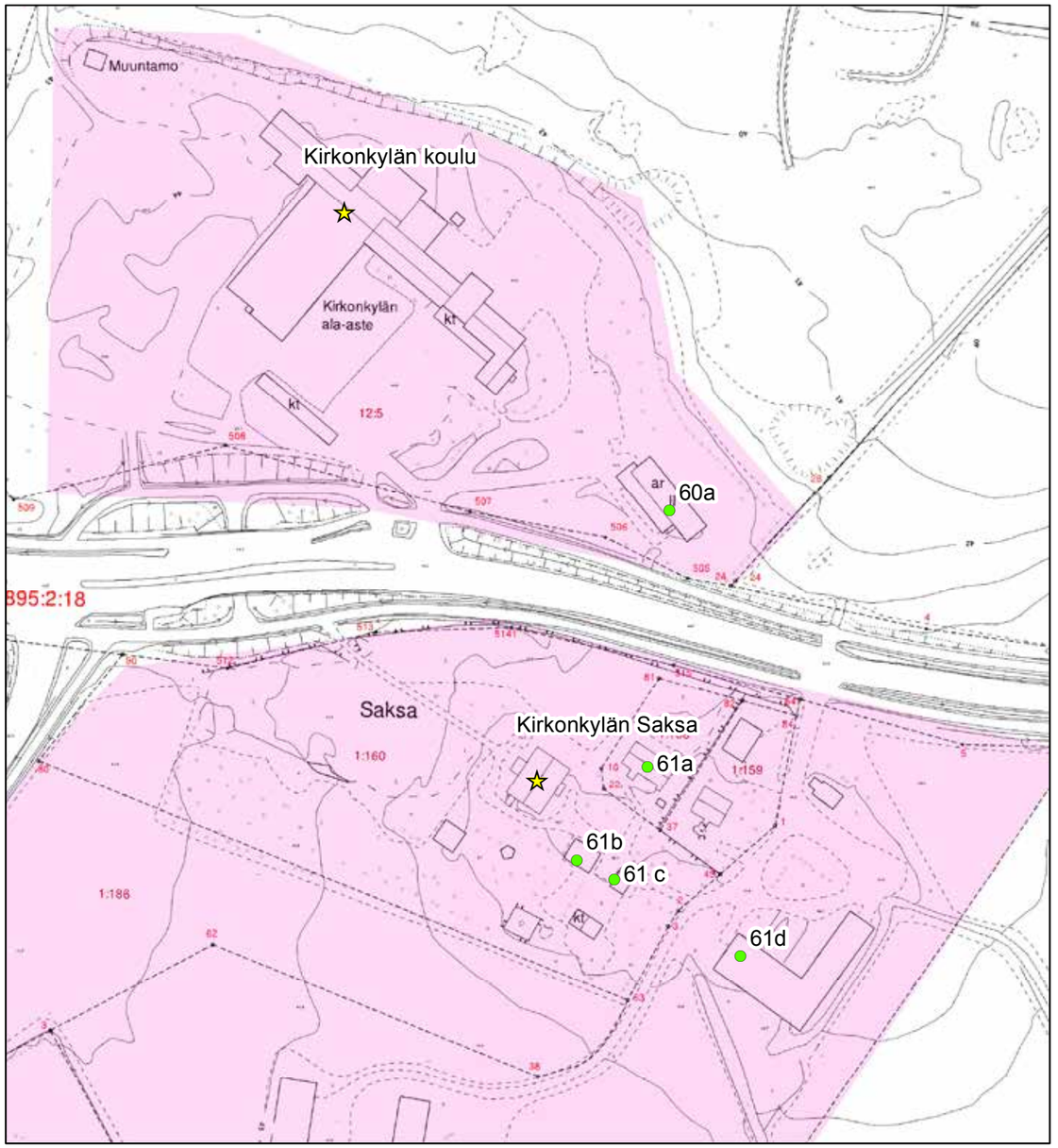
218 Kaarnatie 6 on laajennettu kahteen suuntaan ja osittain alkuperäiseen henkeen.

218 Multatie 9 on tyypillinen 1960-luvun matala tyyppitalo.

60. Kirkonkylän koulu

Kirkonkylän uusi kansakoulu rakennettiin vuosina 1957-1958 tuolloisen kunnantalon läheisyyteen, Järvenpäähän ja Sipooseen vievien teiden risteykseen. Rakennustoimisto Heikki Siikosen laatimat suunnitelmat hyväksyttiin vuonna 1957. Koulukompleksia täydennettin 1959 opettajien asuntolarakennuksella.[109]

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

0 20 40 80 Metriä

N

109 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirjat X, s.63-65.

Siikosen koulu on ansiokas, ajalleen ominainen koulurakennus. Se on pohjakaavaltaan pitkänomainen suorakaide, joka on 1940-1950-lukujen julkiselle arkkitehtuurille tyypillisesti pätkitty neljään, osin lomittaiseen osaan. Kaksikerroksisen, muuten satulakattoisen rakennuksen pulpettikattoista keskiosaa on korostettu nostamalle se muuta rakennusta korkeammaksi. Myös sen tiilikoristelu ja aukotus poikkeaa rakennuksen siivistä. Keskiosaan on sijoitettu koulun keittiö, ala- ja yläaula sekä opettajainhuone. Länsisiivessä on molemmissa kerroksissa sivukäytävän varrelle sijoitettuja luokkia, itäsiivessä veistosali ja vahtimestarin asunto sekä toisessa kerroksessa juhla- ja voimistelusali. Koulun vieressä on erillinen opettajien asuinrakennus (**60a; luokka 2**) ja laaja pihamaa. Rakennus on hyvin näkyvällä paikalla.

Koulu on maisemallisena kiintopisteenä sijaitseva rakennus, joka edustaa 1950-luvun kouluarkkitehtuurin tyypillisiä piirteitä ja tavoitteita. Rakennusta on vuonna 1989 laajennettu varsin hyvin istuvalla laajennuksella, jonka on suunnitellut Oy Kaupunkisuunnittelu Ab.[110] Tuoreempi laajennus valmistui 2009. **2 LUOKAN KOHDE.**

60 Kirkonkylän koulun vanhaa osaa idästä eli opettajain asuntolan puolelta.

110 ibid.

60 Kirkonkylän koulu Krapin pelloilta talvella.

60 Kirkonkylan koulu PS.

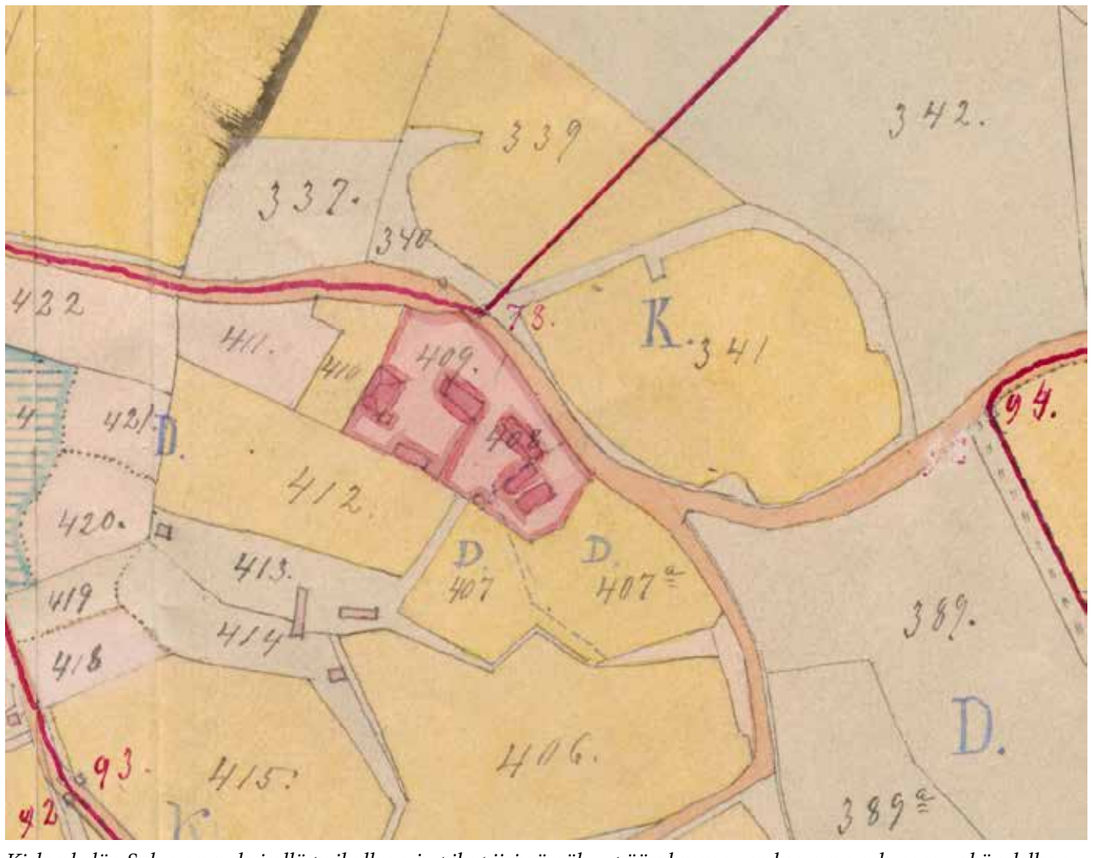

60A Kirkonkylän koulun opettajain asuntola.

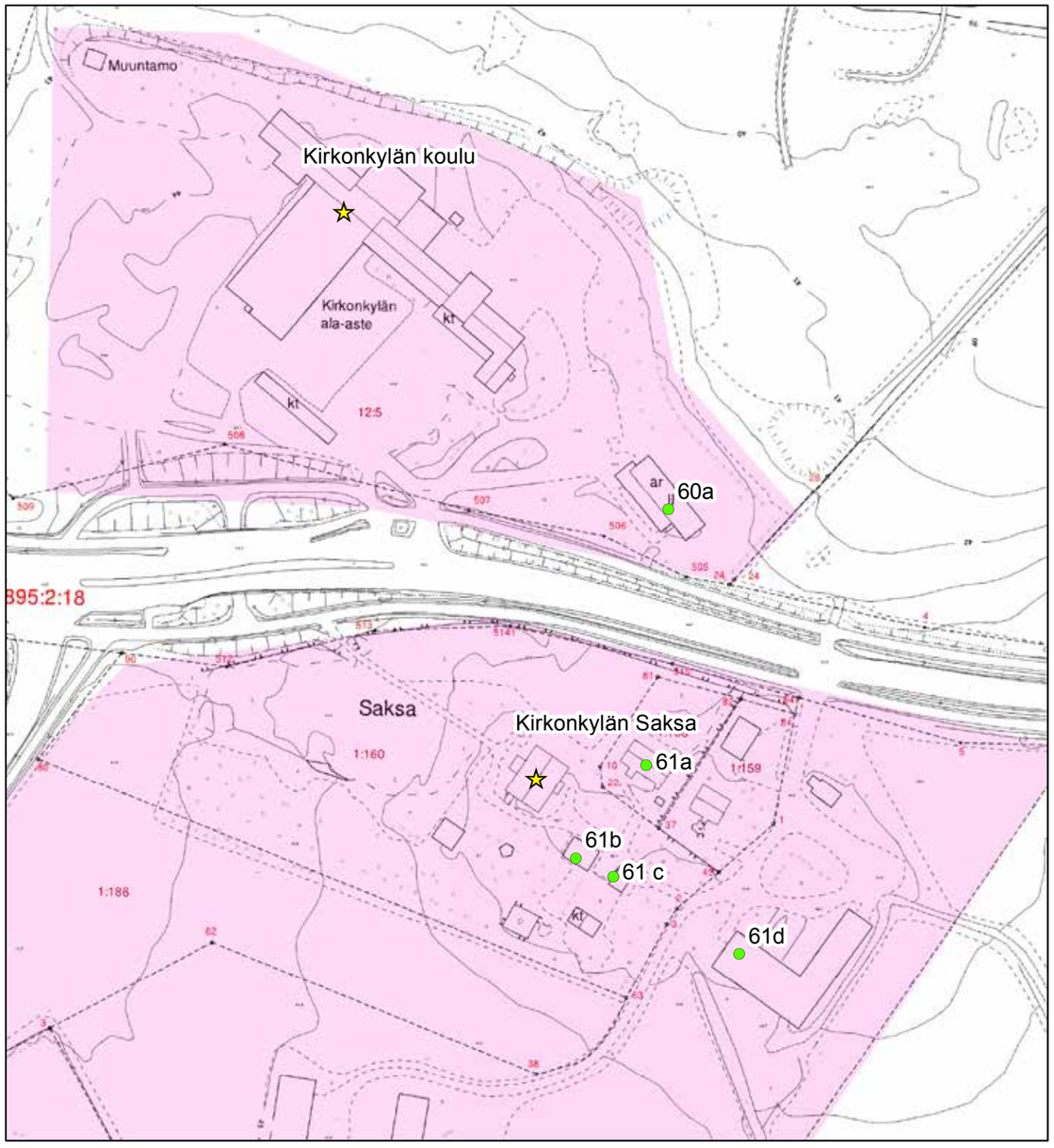
61. Saksa

Saksa (RN:o 1) on Kirkonkylän Kotun (RN:o 2) tilasta jo 1700-luvun alussa halottu puolisko, joka tunnettiin aluksi nimellä Kotun Alastalo ja Vähä-(Lill)Kottu. Kottu sijaitsi alkujaan pappilan naapurissa. Vuoden 1758 kartan mukaan Suur-Kottu, tilan toinen puolisko, oli siirretty Kirkkotien toiselle puolen, Eggertasin koillispuolelle ja Vähä-Kotun talo jäi paikoilleen aivan pappilan viereen, sen eteläpuolelle. Tila siirtyi hetimiten halkomisen jälkeen säätyläisomistukseen; aluksi tilaa viljeli kappalainen Johan Sevonius, sitten nimismies Isak Uhrväder ja lopuksi kirkkoherra Benedikt Ignatius poikineen.[111] Vuonna 1769 Kotun Alastalon tilan osti Hyökkälän Antti Juhonpoika Johansson Saksa, jonka mukaan tila sai nimensä. Saksan tilakeskus on siirretty nykyiselle tontilleen Sipoosta tulleen Keravan maantien (nykyisen Tuusulantien) varteen vasta vuonna 1855. Saksan nykyinen pihapiiri sen sijaan on ollut peltomaisemaa niittylatoineen jo 1700-luvulla.

111 Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 15.

Kirkonkylän Saksa on nykyisellä paikallaan ja pihapiirissä näkyy päärakennus vanhassa muodossaan sekä edelleen pihassa oleva väentupa ja aitat. Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

0 20 40 80 Metriä

N

Saksa oli tunnettu pitotalo, jossa mm. vietettiin Aleksis Kiven hautajaisia tammikuussa 1873.[112] Talon suuressa salissa istuttiin myös käräjiä ja toisen maailmansodan aikana Saksan salissa toimi väliaikaisesti rovastin toimisto. Tilan nykyiset rakennukset ovat vanhimmilta osiltaan Pappilanmäeltä muuton ajalta ja jo tuolloin vanhoina, olemassaolleina rakennuksina siirrettyjä. Karl Paulus Winqvist uudisti isäntänä ollessaan päärakennuksen vuosina 1933-34 Heikki Siikosen suunnitelmien mukaan, tosin ikkunoiden ja ovien koristeellisuudesta on tingitty reippaasti suhteessa suunnitelmiin. Rakennus on samalla paikalla, samankokoinen ja melko samanmallinenkin kuin vanha päärakennus. Pohjakaava on kuitenkin erilainen ja vain osa rakenteista on vanhoja; vanhat seinähirret, kattorakenteet, osa lattialankuista ja peiliovista tuotiin uuden perustuksen päälle sommiteltuun rakennukseen. Rakennus on hieman entistä korkeampi ja asiemman puutarhanpuoleisen avokuistin sijalla on lasikuisti, jonka päälle rakennettiin vuonna 2000 parveke. Vanhassa talossa oli myös pienehkö sisäpihan puoleinen siipiosa, jota ei uuteen rakennukseen tehty. Talossa on myös vanhoja kaakeliuuneja mm. yksi jugend-tyylinen Andstenin kaakelitehtaan Gesellius-Saarinen-Lindgrenin suunnittelema.[113]

Päärakennuksen itäpuoleinen, pienempi asuinrakennus (**61a; luokka 1**) on rakennettu kahdessa vaiheessa 1850- ja 1930-luvuilla. Myös tämä rakennus on Pappilanmäeltä siirretty ja pystytetty uudelleen Tuusulantien vanhan linjauksen suuntaisesti. Tämän rakennuksen vanhin osa lienee 1700-luvun puolelta Kotun Alastalon rakennus Kirkonkylän vanhalta kylänmäeltä eli Pappilanmäeltä pappilan naapurista. Harjakattoisen talon eteläseinällä on sekä umpi- että avokuisti. Erityinen piirre talossa on erittäin leveästä laudasta tehty pystylaudoitus kustavilaiseen tyyliin koristehöylättyine pystyrimoineen ja räystäiden koristeelliset nurkkatuet, vinoruutuiset viistotut vintin päätyikkunat sekä entisen mallin mukaiset 6-ruutuiset ikkunat ja niiden yläosan kallistus sisäänpäin. Rakennus on peruskorjattu 1970-luvulla yhden perheen asunnoksi. Tässä sivurakennuksessa toimi toisen maailmansodan aikana mm. haavoittuneiden toipumispaikka ja synnytystupa.[114]

Sivurakennusta vastapäätä pihan etelälaidalla sijaitsevat kaksi luhtiaittaa: vilja-aittana toiminut pariluhti (**61b; luokka 1**) ja liha-aitta (**61c; luokka 1**). Aitat ovat viimeistään 1850-luvulta, mutta erittäin todennäköisesti talonmuuton yhteydessä vanhasta pihapiiristä siirrettyjä. Aiemmin aitat olivat osa pitkää riviaittaa: kokonaisuuteen kuului myös kaksikerroksinen kalustovaja sekä puuvaja rivin itäpäädyssä.

Talous- ja työväenrakennukset siirrettiin osittain Saksan pihapiiriin vasta 1890-luvulla. Uusi paksuseinäinen tiilinavetta (**61d; luokka 2**) rakennettiin päärakennuksen uudistamisen kanssa samanaikaisesti 1933.[115] Navetassa oli myös puurakenteinen tallisiipi. Kun karjataloudesta luovuttiin 1970-luvulla, navetasta tehtiin puusepänverstas. Navetan länsipääty muutettiin vuonna 2013 asuinkäyttöön.

Pääsisääntulo pihapiiriin kävi aikanaan portista suoraan maantieltä pääja sivurakennuksen välistä. Vanhasta kulusta muistuttavat vielä pari kivipaatta ja ohikulkijoiden hevosten juottamista palvellut entinen vintti-kaivo. Päärakennuksen länsipuolella on kaunis, puistomainen piha-alue luonnonsuojelualueineen, jossa kasvaa mm. pähkinäpensaita, jaloja lehtipuita kuten metsälehmusta, tammea, saarnea sekä jäänteitä 1800-luvun kuusiaidasta. Ensimmäisen puutarhasuunnitelman tilalle on tehnyt H. Salmi ja toisen vuonna 1950 puutarha-arkkitehti Katri Luostarinen.

Saksan vanhasta pihapiiristä on purettu vuosikymmenien mittaan alkuperäistä rakennuskantaa, mm. hirsinavetta, paja, verstasrakennus, puuvajoja, jäävarasto, aittarivin välirakennukset sekä viimeksi pihasauna vuonna 2013..Pihapiirissä on myös uudempi 1960-luvun saunarakennus, huvimaja 1980-luvulta ja uusi rakennusarkkitehti Taina Pelinin suunnittelema kalustovaja, jossa on hyödynnetty talon 1800-luvun ikkunoita. Pihapiirin itäosassa omalla tontillaan on 1970-luvun omakotitalo, jota on laajennettu 1990-luvulla.

Tilaan kuulunut vanha riihi pitkine latoineen purettiin 1970-luvun alussa ja korvattiin viljankuivurilla ja konehallilla; nämä hallitsevat edelleen Saksan tilan peltomaisemaa. Muut peltomaisemaa täydentäneet talousrakennukset, jotka ovat olleet etupäässä latoja, on purettu viimeistään 1970-luvulla. Osayleiskaavassa pihapiiri on varustettu sr(15)-merkinnällä. **2 LUOKAN KOHDE.**

112 Kirsti ja Lars Winqvist: Tuusulan kunta kiinnitti 100 vuotta tapahtuman jälkeen muistolaatan talon seinään.
113 Kirsti ja Lars Winqvist 2.3.2015.
114 Kirsti ja Lars Winqvist, kyläläisten muistitietojen perusteella koottu; mm. Saksan naapurissa sodan aikana asunut Eino Malkki muisti nähneensä talon täynnä potilasvuoteita.
115 Kirsti ja Lars Winqvist, Tuusula-seuran aikakirja X, s.20-25.

61 Kirkonkylän Saksan päärakennus itäpuolelta ja keittiön sisäänkäynti.

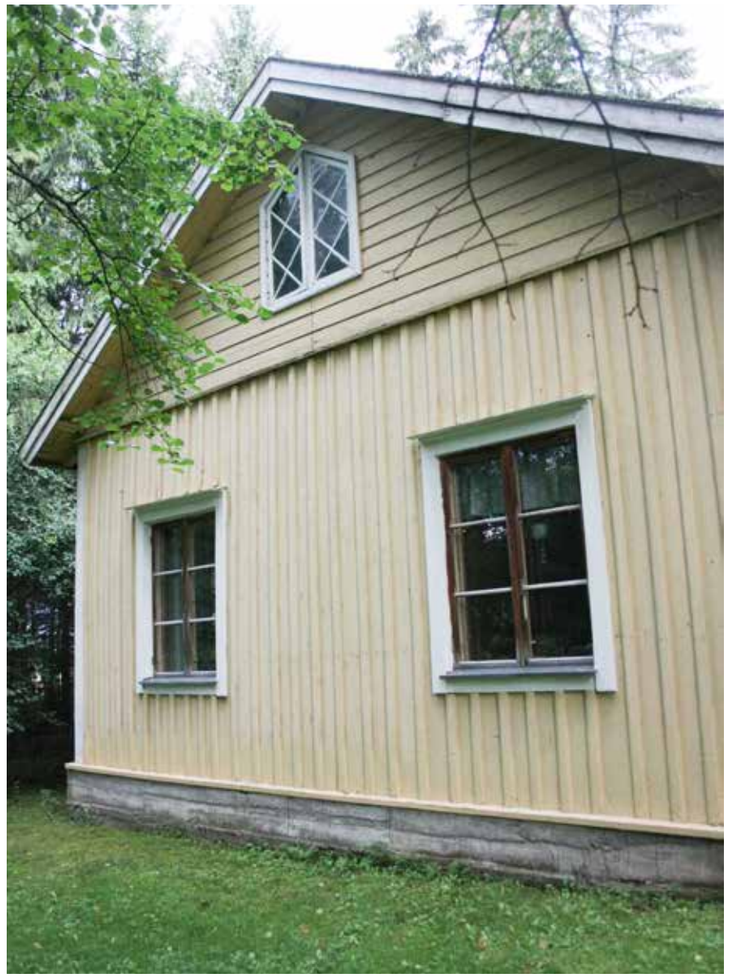
61D Saksan navetta puustoisen piha-alueen päätteenä.

61 Kirkonkylän Saksan viljankuivurit ja ladot keskellä peltoa.

61A Kirkonkylän Saksan väentupa on säilyttänyt vanhan muotonsa siirrosta huolimatta.

61A Kirkonkylän Saksan väentuvan länsipääty ja koristeelliset, 1800-luvun vinoruutuiset ikkunat.

61A Yksityiskohta Saksan väentuvan ulkovuorauksesta: peitelistojen koristeura.

61 Kirkonkylän Saksan päärakennus länsipuolelta ja juhlasisäänkäynti.

61 Kirkonkylän Saksan päärakennuksen eteläpääty eri kokoisine ikkunoineen.

61B Saksan kolmihuoneinen luhtityyppinen vilja-aitta.

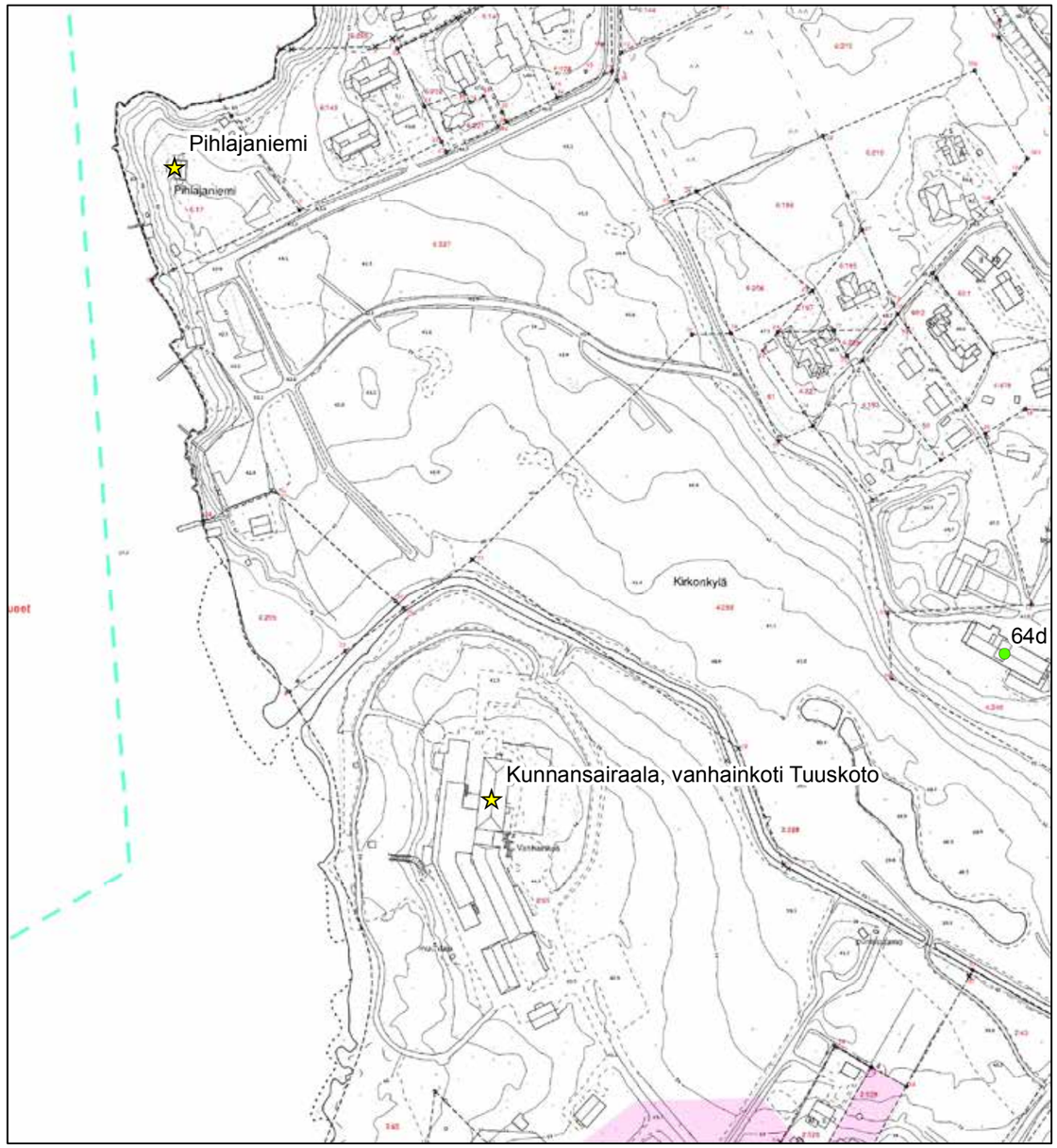
61C Saksan kaksihuoneinen luhtityyppinen liha-aitta ja vellikello.

61D Saksan tiilinavetta ja asumiskäyttöön muutettu länsipääty.

62. Vanhainkoti Tuuskoto (vanha, alkuperäinen vanhainkoti/kunnallissairaala)

Kunnan vaivaiskodin, myöhemmän kunnallis- tai vanhainkodin laajentamisesta keskusteltiin pitkin 1900-luvun alkua. Koivukujan vaivaiskodin ilmeinen ahtaus ja uusi lainsäädäntö pakottivat kunnan konkreettisiin toimiin 1920-luvun lopussa. Toimikunnan mielestä vanhaa rakennusta ei kannattanut korjata. Se ehdotti 60-paikkaista, tulenkestävästä aineesta rakennettavaa taloa. Kunta joutui kuitenkin anomaan lain mahdollistamaa lykkäystä kodin rakentamisessa.[116]

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

N

0 35 70 140 Metriä

116 Heidi Ekroos, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 37.

Arkkitehti Axel Mörnen suunnitelmat olivat valmiit keväällä 1933. Mörne oli sosiaalihallituksen arkkitehti ja näin kokenut laitossuunnittelija. Talon urakoijaksi valittiin rakennusmestari Emil Salin.[117] Vanhainkoti vihittiin käyttöönsä tammikuussa 1935. Se on kaksikerroksinen, aumakattoinen, rapattu tiilirakennus. Julkisivuissa kiinnittää huomiota ovien ja niiden yläpuolelle jäävien porrashuoneiden jäsentely yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, johon vielä liittyy avokuistin päälle sijoitettu parveke. Toisen porrashuoneen alkuperäiset piirteet ovat myöhemmissä kunnostuksissa hävinneet. Samaten on toinen avokuisti muutettu umpikuistiksi. Vanhainkotia on laajennettu 1960- ja 1980- lukujen alussa. Ensimmäisen, lisäosastot ja henkilökunnan asuntolan käsittäneen laajennuksen suunnitteli arkkitehti Elsa Laisaari. 1980-luvun laajennuksen (lisää osastoja ja toimistorakennus) suunnitteli Into Pyykön toimisto. Viimeisin peruskorjauksen käsittänyt laajennus valmistui 1997-98 ja siitä vastasi Paavo Sollamo, jolloin kunnalliskotina aloittanut sairaala muuttui lopullisesti palveluasumiseen soveltuvaksi hoivalaitokseksi.[118] Rakennus sijaitsee maisemallisesti kauniisti Tuusulan vanhan hallintokeskuksen pohjoisreunassa, golfkentäksi muutetun peltoaukean laidassa. Rakennus on monissa muutoksissa ja korjauksissa menettänyt osin alkuperäiset, viehättävät arkkitehtoniset yksityiskohtansa. **2 LUOKAN KOHDE.**

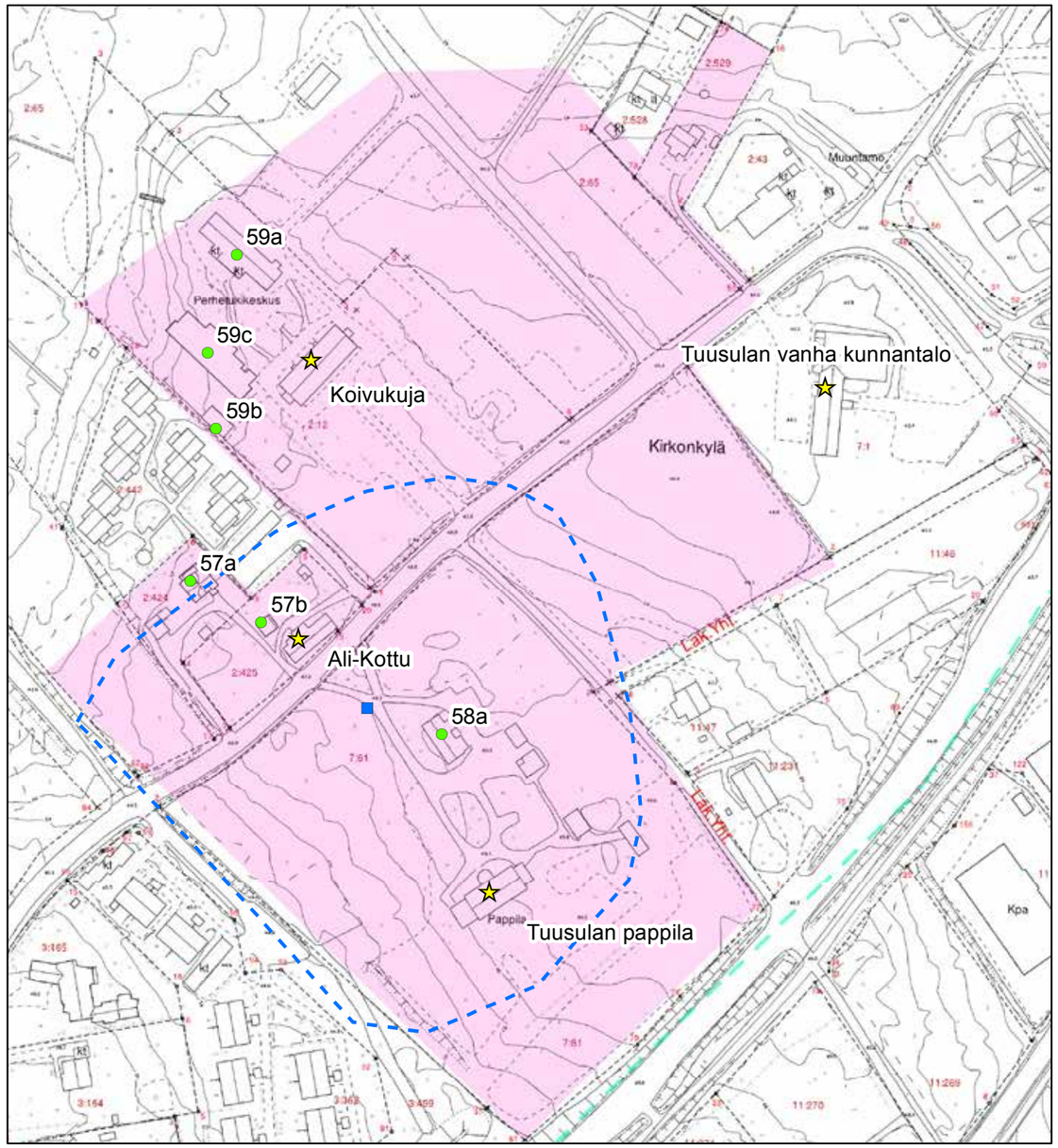

62 Tuuskoto eli kunnallissairaalan vanhin osa - katolla oleva laitteisto on myöhempää lisäystä.

117 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 442-443.
118 Heidi Ekroos, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 38-39.

63. Tuusulan entinen kunnantalo

Maalaiskuntien toimialojen laajeneminen ja taloudellinen kasvu johtivat 1900-luvun vaihteesta alkaen erityisten kunnantalojen rakentamiseen. Nämä arkkitehtonisesti usein edustavatkin rakennukset korvasivat vanhat pitäjäntuvat ja erilaiset tilapäisratkaisut, kuten seurakuntien tai koulujen tilojen käytön kunnallishallinnon tarpeisiin.

© Tuusulan pohjakartta 2016

Tuusulan hallintoelimet toimivat alkuaikoinaan seurakunnan tiloissa, kunnalliskokous kokoontui kirkossa ja kunnallislautakunta pappilassa. Vuonna 1875 kunnallislautakunta muutti Kirkonkylän uuteen koulutaloon ja vuodesta 1893 lähtien vaivaiskotiin. Ajatus “kunnanhuoneen” rakentamisesta näyttää olleen esillä jo 1800-luvun lopussa. Vuonna 1909 päätettiin talon rakentamisesta[119] ja valittiin sen arkkitehdiksi Yleisten rakennusten ylihallituksessa työskennellyt E. A. Kranck. Hanke lykkääntyi, kunnes kunta vuokrasi tontin seurakunnalta liikenteellisesti edullisesta paikasta, Helsinki-Lahden ja Porvoon maanteiden risteyksestä. E. A. Kranckin lopulliset suunnitelmat on päivätty tammikuussa 1912, ja seuraavan vuoden helmikuussa rakennus oli valmis. Kunnantalon rakensi paikallinen urakoitsija Karl Sandberg seurakunnan osallistuessa kustannuksiin saadakseen itselleen kunnollisen arkiston.[120]

Jugend-tyylisen rakennuksen käyttö oli ajateltu monipuoliseksi. Suurin, muita korkeampi sali oli varattu kuntakokousten ja käräjien käyttöön. Käräjätuomarilla, nimismiehellä ja Tuusulan Säästöpankilla oli omat huoneensa. Kunnalla, seurakunnalla ja pankilla oli kullakin oma holvinsa. Pohjakerroksessa oli lisäksi selli, keittiö ja ruokala sekä vahtimestarin asunto. Ullakkohuoneille ei ollut osoitettu käyttöä. Kunta päätti, että taloa saisi käyttää myös hyväntekeväisyysseurojen kokouksiin ja julkisiin näyttelyihin, ei sen sijaan poliittisiin tai pääsymaksullisiin tilaisuuksiin eikä elokuviin.[121] Tuusulan Säästöpankki siirtyi ensimmäisenä pois kunnantalolta vuonna 1928..[122]

Rakennusta on jatkettu pihasivultaan kerran. Ensimmäisen, sodan takia toteutumatta jääneen puurakenteisen laajennuksen suunnitteli rakennusmestari Heikki Siikonen vuonna 1941. Tiilirakenteinen, rapattu, alkuperäistä suunnitelmaa huomattavasti suurempi jatke on vuodelta 1957; lisärakennusta tarvittiin kunnan kasvaneiden tehtävien ja niistä vastaavan uuden henkilökunnan toimistotilaksi. Tätä ennen kunnantalon polttopuuvarasto ja toiletit sijaitsivat rakennuksen takana pitkässä, yksikerroksisessa piharakennuksessa.[123] Vanha puurakenteinen osa kunnostettiin 1959 ja uudelleen 1990-luvulla, jolloin se menetti suurimman osan alkuperäisistä detaljeistaan. Ikkunat on vaihdettu uuden tyylisiin ja yksityiskohtia on hävinnyt, nykyinen pelkistetty väritys poikkeaa huomattavasti alkuperäisestä. Hyrylän uuden kunnantalon valmistuttua 1980-luvun alussa on vanhassa rakennuksessa toiminut posti, koulu ja virastoja ja sittemmin pienyrityksiä ja työpajoja.[124] Nykyisin vanhaan kunnantaloon on sijoittunut Tuusulan seudun vesilaitoksen toimistotilat ja Keski-Uudenmaan musiikkiopiston tiloja, mm. Aino-sali. Asemakaavaan vanha kunnantalo on merkitty sr-merkinnällä. **2 LUOKAN KOHDE.**

63 Tuusulan vanhan kunnantalon pääjulkisivu ja myöhemmin lisätty ramppi sekä lasierkkeri.

63 Vanhan kunnantalon muoto on alkuperäinen pohjoisesta päin. PS.

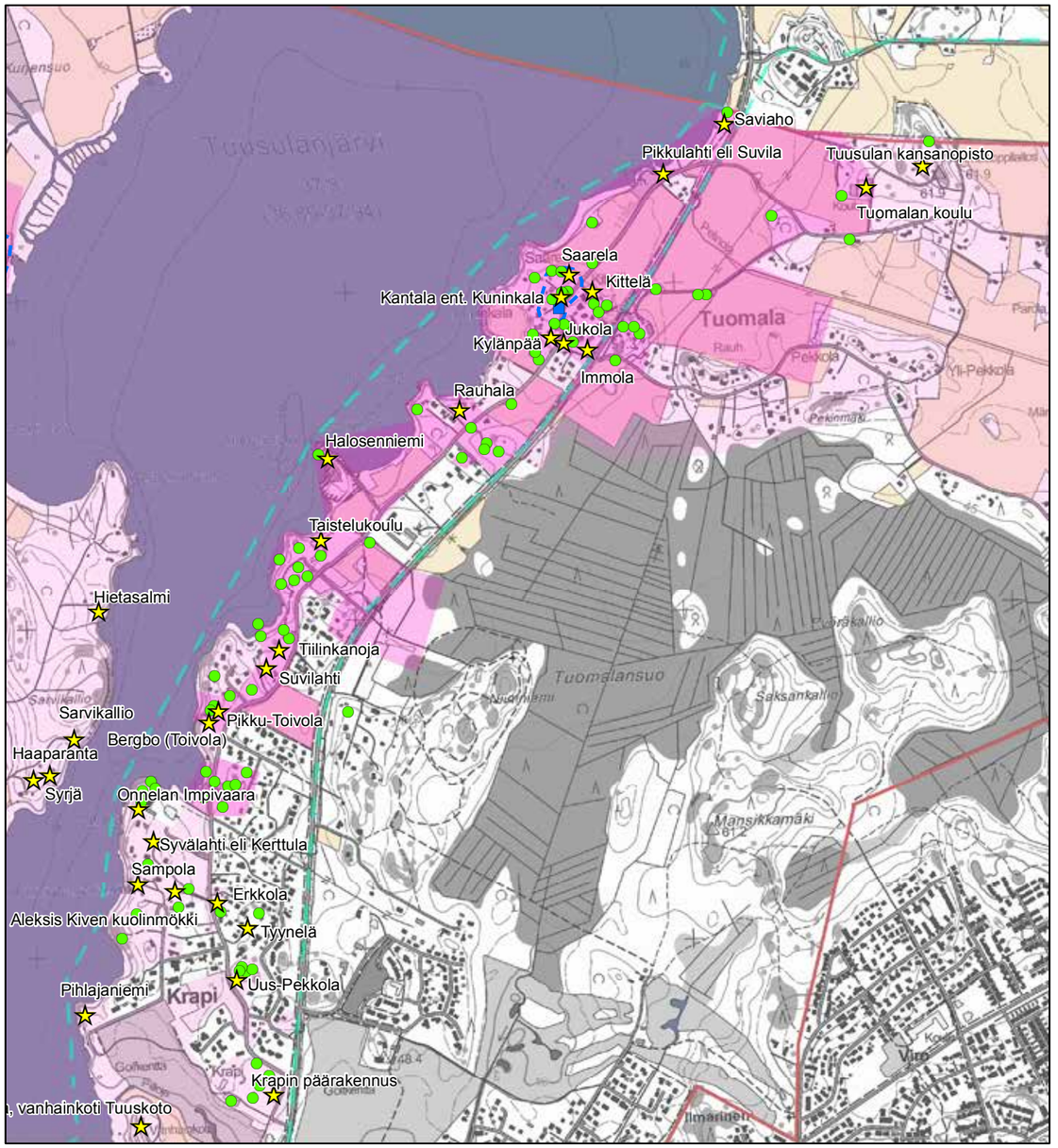

63. Vanhan kunnantalon julkisivu lisärakennuksineen kohti etelää.

119 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 436.
120 Ritva Nurminen, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 26.
121 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 438.
122 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 261. Säästöpankki hankki vuonna 1928 kauppias Worobjeffin talon paremman ja keskeisemmän sijainnin takia uudeksi konttorikseen, missä toiminta alkoi vuonna 1929
123 Lars Winqvist, Tuusula-seuran aikakirja XX, s. 70 kuvateksti.
124 Ritva Nurminen, Tuusula-seuran aikakirja X, s. 27-29.

TUUSULAN RANTATIE

Rantatie alkaa nykyisin varsinaisesti Krapin kohdalta: vanhalta kunnantalolta tuleva pyörätie ylittää Piilojan vanhaa tielinjausta noudattaen. Rantatien maisema on muuttunut ja erityisesti ahtautunut eteläpäästään huomattavasti 1970-luvun alusta lähtien, kun huvila-asutuksen sekaan on noussut runsaasti vanhaan rakennusmaisemaan sopeutumattomia asuintaloja. Tästä huolimatta alue on historiallisesti, rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin merkittävä osa Tuusulan ja Suomen kulttuuriympäristöjä. Erityisesti tulee vaalia järvinäkymiä ja palauttaa avointa pelto- ja niittymaata siellä, missä niitä ei ole rakennettu. Uusien kuusi- ja pensasaitojen istuttaminen pelto- ja niittyalueille on ehdottomasti kielletty. Maisemallisesti arvokkain osuus Rantatiestä löytyy nykyisin sen pohjoispäästä, Tuomalan kylästä. Rantatiestä vuonna 2000 laadittu hoitosuunnitelma tulee ottaa täytäntöön. Rantatie on RKY 2009 alue. 1 LUOKAN ALUE.

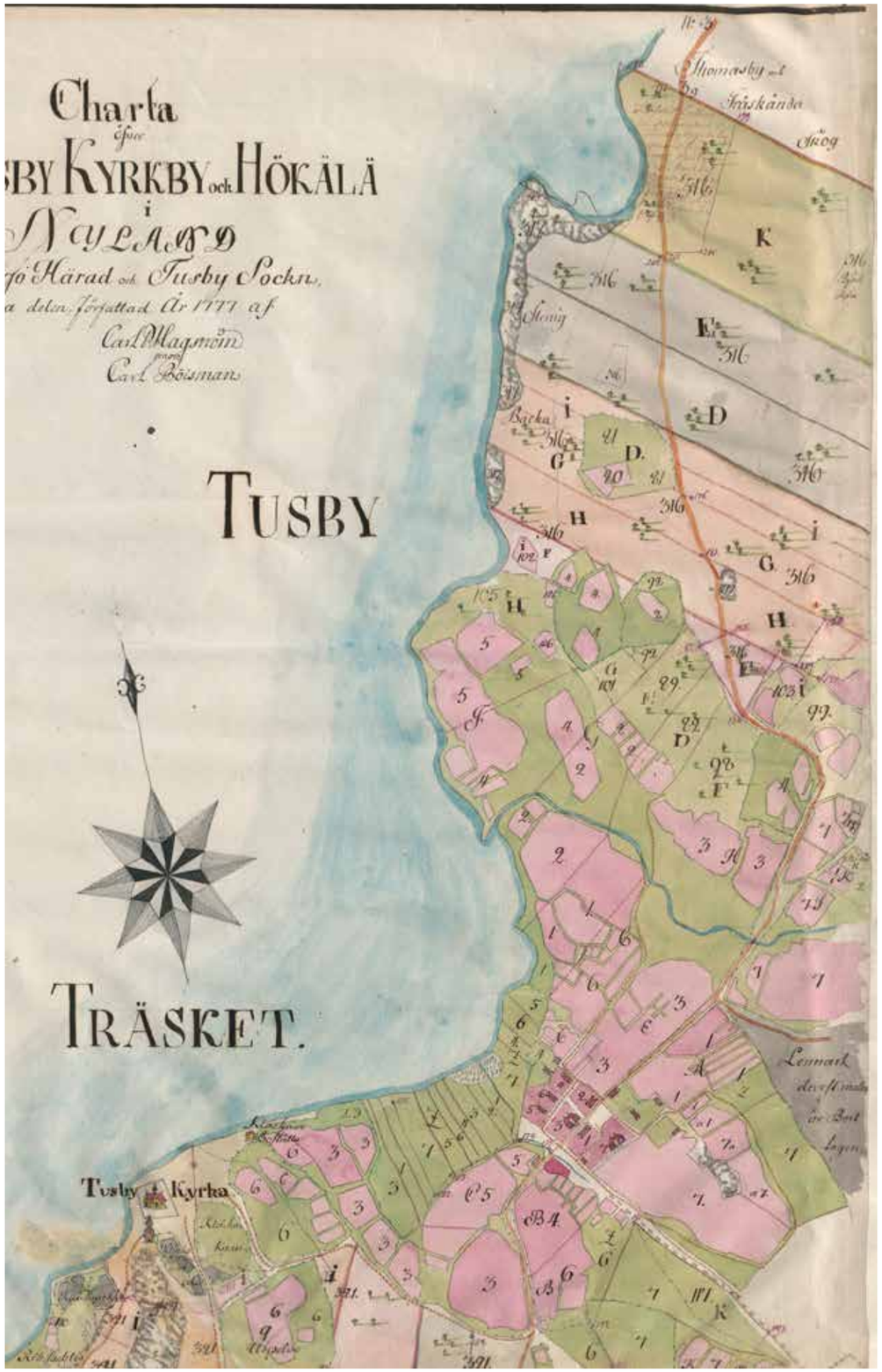

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue
Maaseudun kulttuurimaisema-alue

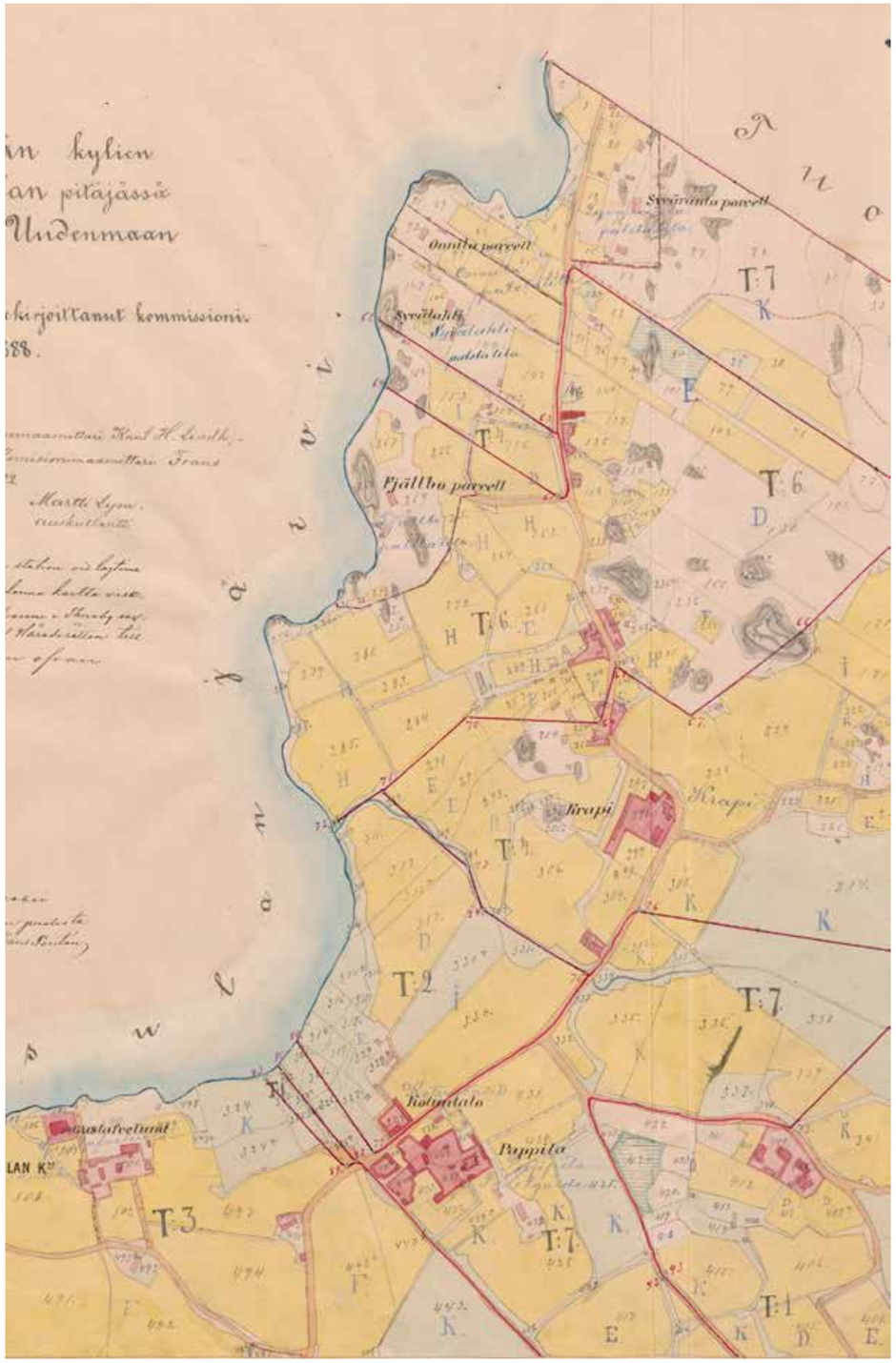
© Maanmittauslaitoksen peruskarttarasteri 2016
CC BY 4.0

N

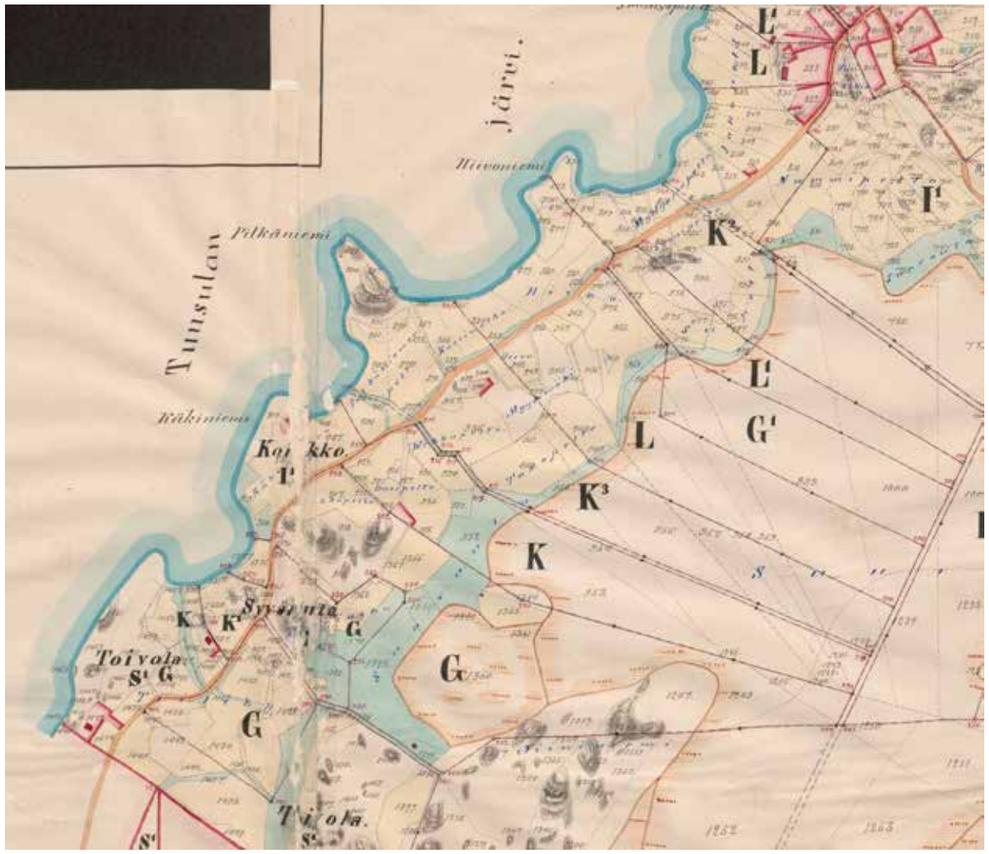
0 250 500 1 000 Metriä

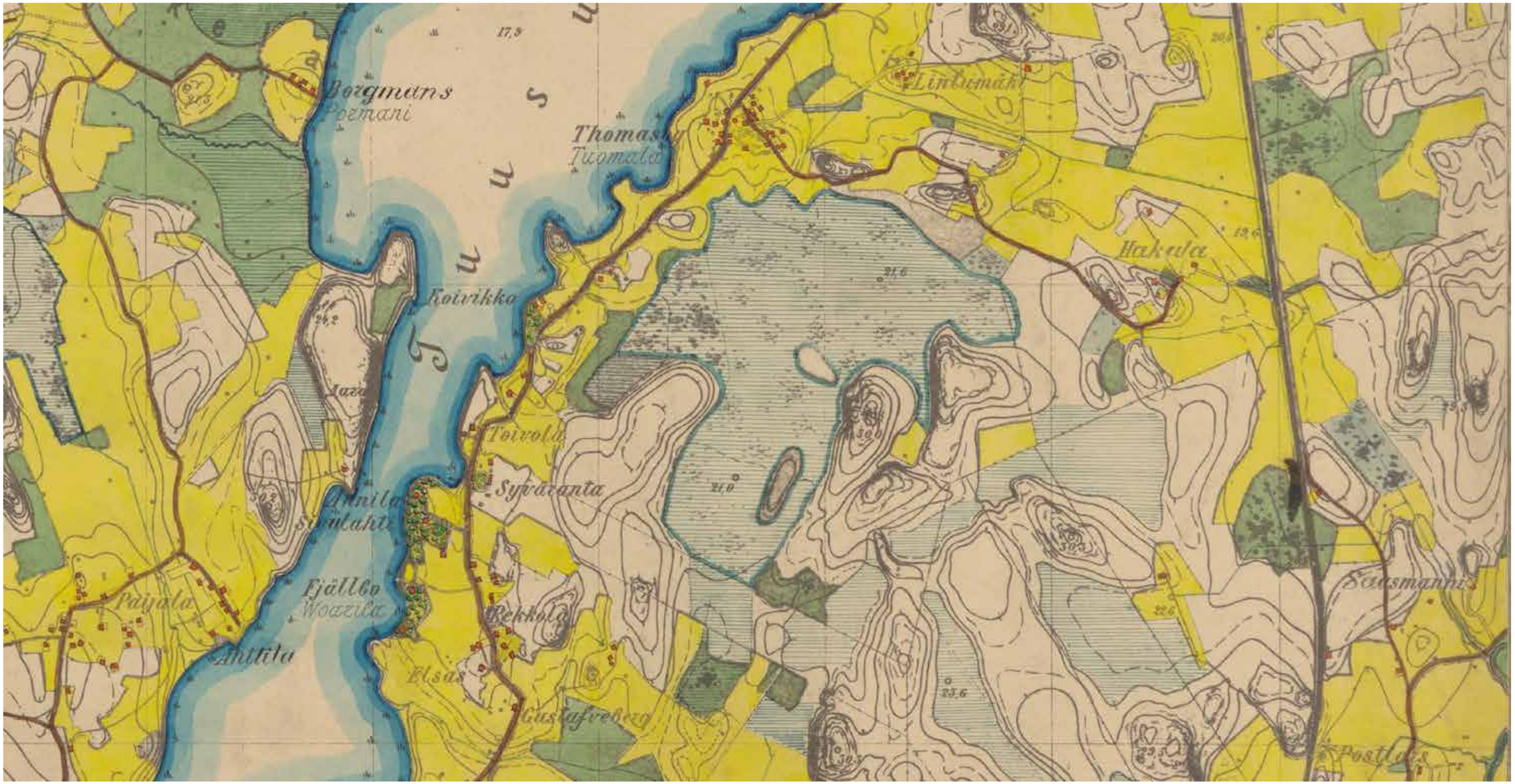
Rantatien eteläpäätä 1777 isojakokartalla. Krapin pellot ovat kylän pohjoisimmat, lisäksi Fjällbon ja Aleksis Kiven kuolinmökin tienoilla on ollut pienehköt niittyjen ympäröimät pellot. Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egokarta och delningsbeskrifning 1777-1777 (B50:3/7-13). KA.

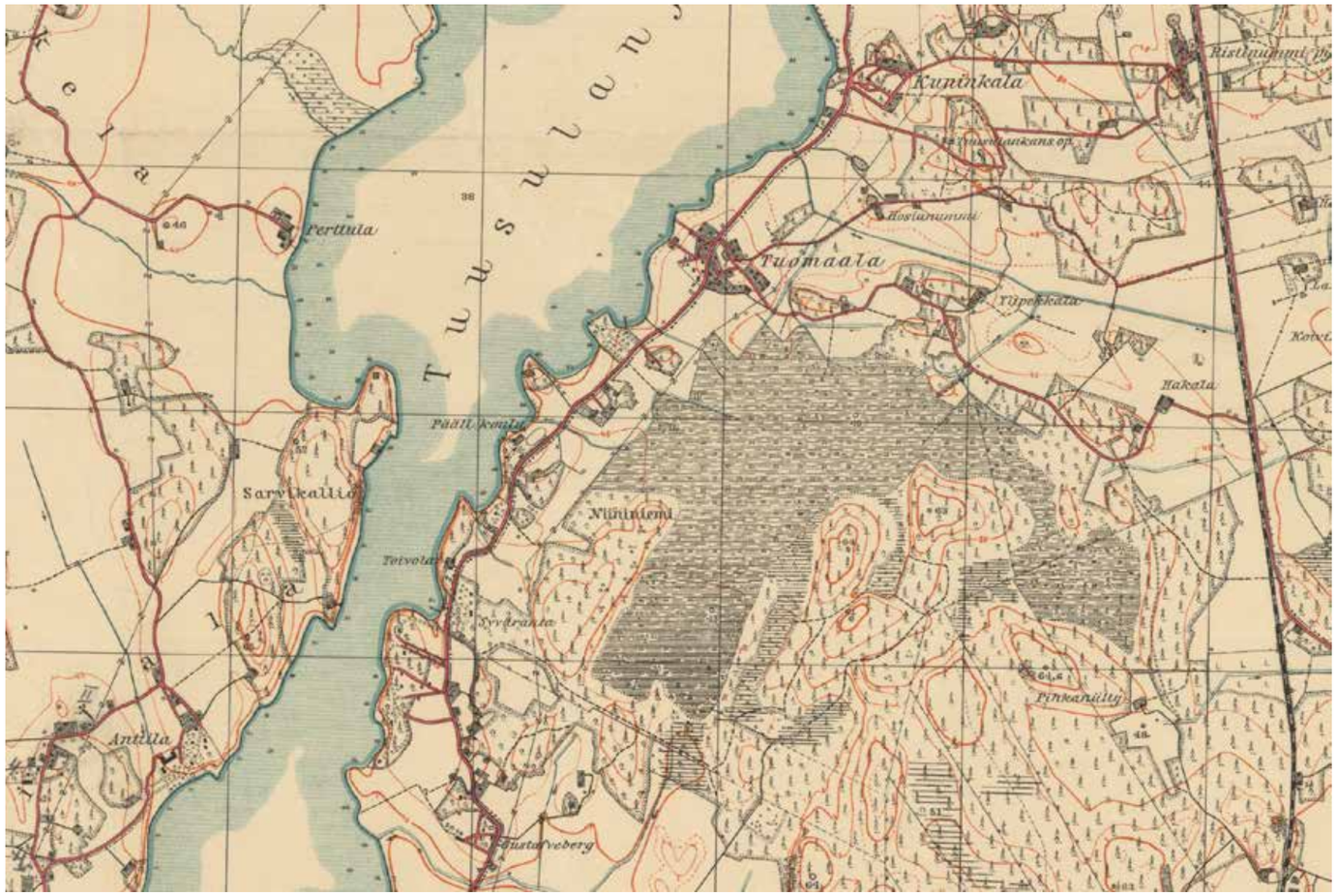
Rantatien eteläpää on Kirkonkylää. Kartalla näkyy tarkasti vuoden 1888 rakennuskanta. Kulttuuriympäristö on muotoutunut rakennetun maiseman sekä niitty- ja peltomaiseman vuoropuheluksi. Metsää ja puustoa on erittäin vähän, lähinnä kallioilla, jotka eivät ole kelvanneet viljelykseen. Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA

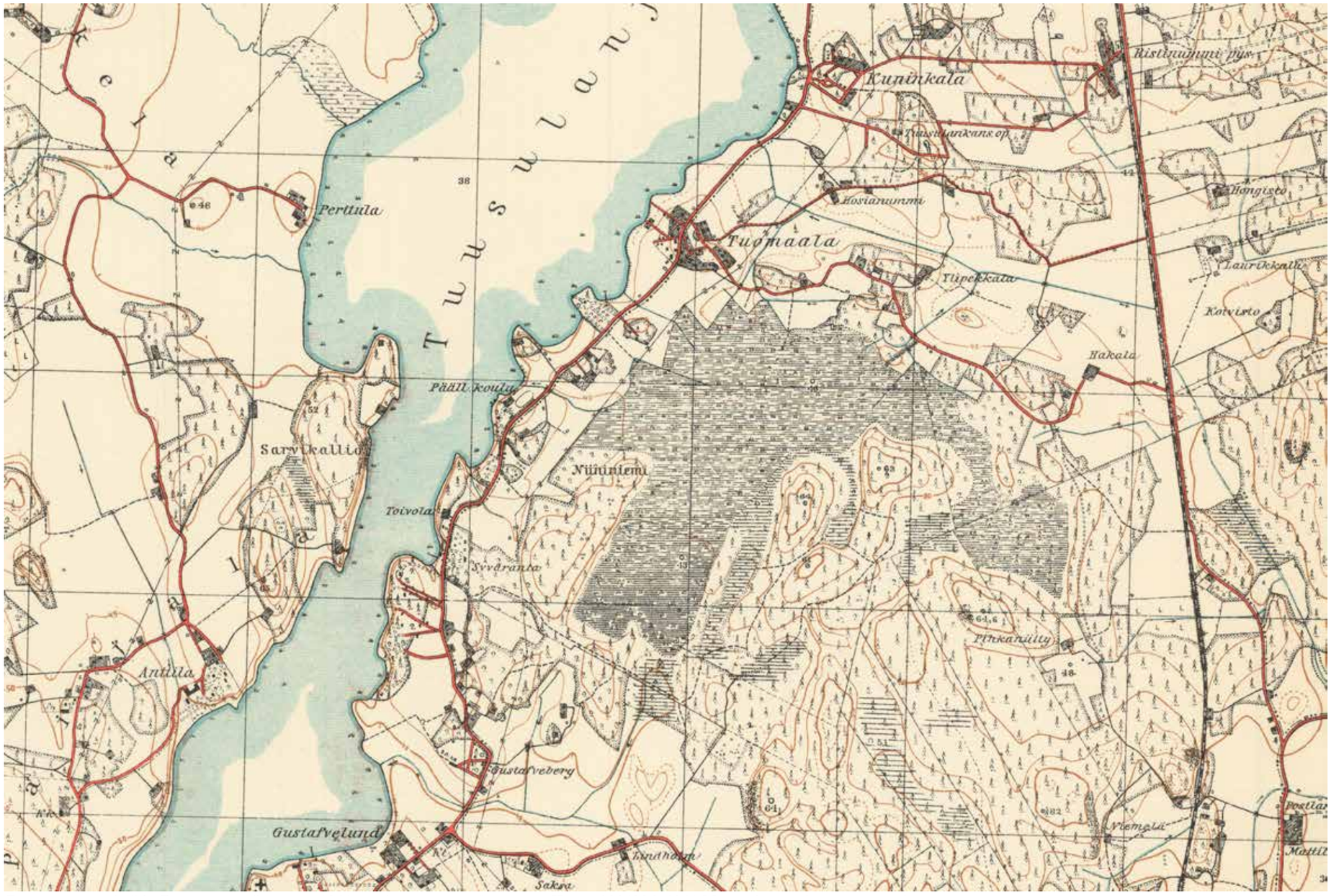
Rantatien pohjoispäätä ennen Tuomalan kylää vuonna 1883 isojaon järjestelyitä varten. Vain pääraken-nukset on kuvattu kartalle. Maisemassa on enemmän metsälöitä kuin eteläisemmässä päässä Rantatietä. Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86)

Tuusulan Rantatietä ja Tuomalan kylä vuonna 1898 laaditussa venäläisen topografikunnan täydennys kartassa. Rantaan on ilmaantunut uusia rakennelmia ja rakennuksia ja osa vanhoista on hävinnyt tai jäänyt esittämättä. Karttalehti IX 30. KA.

Tuusulan rantatietä ja Tuomalan kylä vuonna 1928 laaditussa topografikartassa. Kartta 0204306_1928 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

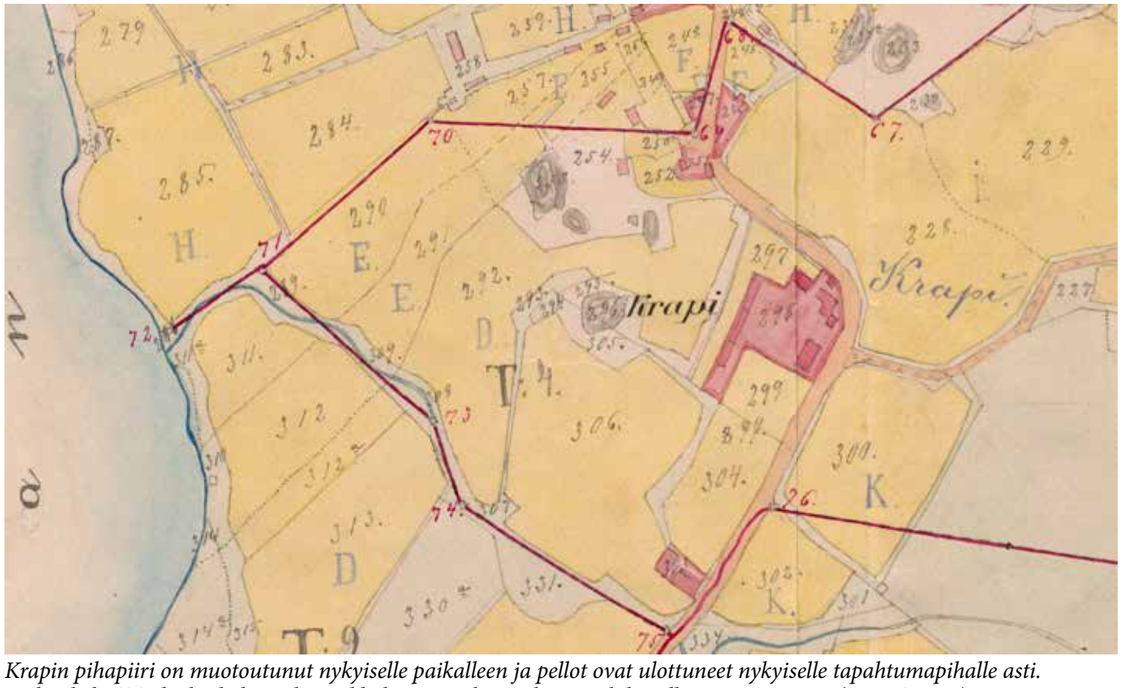

Tuusulan rantatietä ja Tuomalan kylä vuonna 1941 laaditussa topografikartassa. Kartta 0204306_1941 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

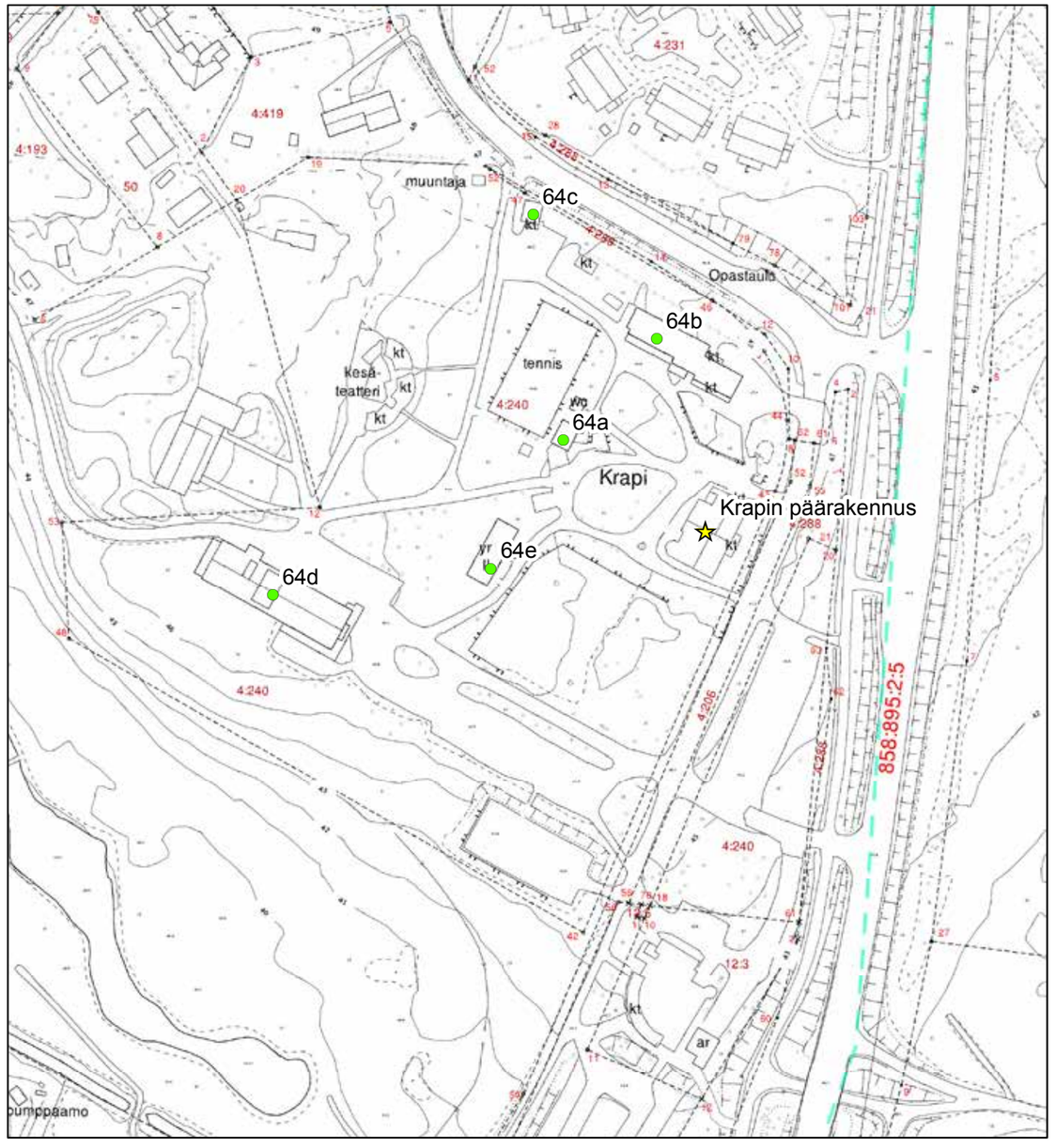
64. Krapi

Krapi (RN:o 4) on yksi Tuusulan kylän eli sittemmin Kirkonkylän kantatiloista, jonka isäntiä ja näiden edesottamuksia sekä tilan veronmaksukyvyttömyyttä saattaa seurata ensimmäisestä maakirjamerkinnästä vuodesta 1543 lähtien. Talo varusti 1600-luvun alussa hakkapeliittojen jalkaväen esimiehistöä. [125] 1600-luvun jälkipuoliskolla Krapi oli vaihtelevasti erilaisten sotilastointen vaapatilana mm majoittajan, asekirjurin vakiintuen lopulta korpraalin vapaatilaksi. Ison vihan (1713-21) aikana talo ryöstettiin ja hävitettiin, mutta oli muutoin jatkuvasti veronmaksukykyinen ja halottiin 1760-luvulla. Vuonna 1776 toista puoliskoa anottiin halottavaksi edelleen, mutta kyläläiset ja lopulta myös virkamiehet vastustivat toimituspyyntöä, sillä kylässä ei ollut jäljellä raivauskelpoista maata.[126]

125 Jaakko Sarkamo, Suur-Tuusulan historia I, s. 276-283.
126 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 15-16.

Krapin pihapiiri on muotoutunut nykyiselle paikalleen ja pellot ovat ulottuneet nykyiselle tapahtumapihalle asti. Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

0 20 40 80 Metriä

N

Taloa isännöi 1800-luvulle tultaessa Hendrik Krapi ja hänen poikansa Michelin aikana talon takametsät Jokelassa erotettiin vuonna 1835 omaksi, kantatilaa pinta-alaltaan suuremmaksi tilaksi. Vuodesta 1867 eteenpäin tilaa hallitsi Michelin poika Karl August Michelsson Krapi, joka siirsi talonpaikan vanhalta kylänmäeltä Pappilan kohdalta Rantatielle; vanha talo jäi niille sijoilleen Pappilanmäelle vanhan isännän ja hänen uuden perheensä asunnoksi ja Rantatielle nousi uusi asuinrakennus. Ainakin osa vanhan talouskeskuksen rakennuksista siirrettiin nykyiselle paikalleen Rantatien eteläpäähän, Piillojan varteen. Vanhan isänsä kuoltua vuonna 1869 Karl purki vanhan asuinrakennuksen ja pystytti sen käyttökelpoisista hirsistä asunnon äitipuolelleen ja tämän lapsille sekä mökin työväelle Syvälahden rantapalstalle kahden huoneen mökin aputiloineen. Tämä työväkeä varten rakennettu mökki myytiin seuraavana vuonna räätäli Albert Stenvallille. Karl Michelsson Krapi ajautui vuonna 1879 maksuvaikeuksiin, jolloin kunnan nimismies Johan Frostell osti pakkohuutokaupatun tilan ja myi sen edelleen vuonna 1882 juuri eläkkeelle jääneelle senaatin esittelijäsihteeri, valtioneuvos Gustaf Souranderille kesänviettopaikaksi.

Sourander rakennutti seuraavana vuonna kesähuvilansa Krapin päärakennusta nostamalla ja korottamalla sekä siirrätti sen täydennykseksi ja jatkeeksi Keravalta Jokimiehestä Wanhantalon tilalta omistamansa asuintalon hirret. Rakennuksen muutos- ja laajennustyöt suunnitteli arkkitehti F.W. Mieritz, joskaan suunnitelmia ei noudatettu aivan viimeistä piirtoa myöten. Vanha, kahdella päätykamarilla jatkettu paritupa jäi osaksi huvilan alakertaa. Rakennusta sekä levennettiin että korotettiin. Souranderin ajan vuoteen 1905 tila kulki Gustafsbergin nimellä, mutta talo myytiin jo vuonna 1902 leski Adelaide Hinkulalle sittemmin Fabritius ja edelleen vuonna 1905 tukkukauppiaan leski Alina Häklille. Hän puolestaan hankki Pekkolan maat vuonna 1907 ja palstoitti sen alueella oleville mäkituville tontit ja möi suuren määrän huvilatontteja. Tilan toiseksi omistajaksi tuli vuonna 1909 agronomi Johan Gulin, mutta omistusjärjestelyiden osoittauduttua hankaliksi, tila myytiin nykyiselle omistajasuvulle eli Holmalle vuonna 1911. Tilan nuori isäntä Klas Holma tuli surmatuksi sisällissodan melskeissä ja taloon tuli leskiemännän puolisoksi agronomi Onni Lustig, jonka tunnetuin ja rakastetuin hanke oli epäilemättä Krapin hiekkarannan eli Tuusulan rivieran rakentaminen samana vuonna kuin Gustavelundin hotellitoiminta alkoi 1933.[127]

Souranderin rakennuttama huvila on nykyisin ravintola. Se on satulakattoinen, leveärunkoinen, keskeltä ristikeskuksella korotettu komea hirsirakennus. Sitä rakennettaessa on käytetty osin pystyhirsiä. Talon nelikulmainen torni purettiin jo ennen 1900-luvun alkua. Siitä on muistona pieni uloke rakennuksen pihasivulla; erkkeri etelänpuoleisessa pihakulmassa sensijaan on ollut aina yksikerroksinen. Kaksikerroksinen parveke on vailla suunnitelmissa näkynyttä katosta ja kaidelaudoitus on suunnitelmaa huomattavasti yksinkertaisempi nykytilassaan.Vaakaponttivuoraus on jaettu listoilla useisiin kenttiin ja yläosa vuorattu pystyllä peiterimalla. Talo on pääosin säilyttänyt vanhan huonejakonsa, myös aiemman parituvan huoneet. Alakerran huoneissa on myös säilynyt alkuperäiset kaakeliuunit ja pariovet painikkeineen.

64 Krapin päärakennus 2016.

64 Krapin päärakennuksen länsijulkisivu ja pääsisäänkäynti.

64 Krapin päärakennus pihan puolelta.

127 Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 28-39.

Väljällä tontilla päärakennuksen itäpuolella on ollut kaksi aiemmalta talonpaikalta siirrettyä luhtiaittaa ja niiden välissä matalampi väliaitta, mahdollisesti jo 1700-luvulta: näistä on jäljellä vain toinen pariluhtiaitta (**64a; luokka 2**), jossa toimii kesäkahvila. Niiden eteläpuolella on ainakin leipomona, pyykkitupana ja asuntona käytetty pienehkö vuorattu hirsirakennus ”Alitupa”(**64e; luokka 3**). Alitupa käytännössä ”katosi” kun rakennusta laajennettiin ja jatkettiin vuosina 2012-13 uudella keittiö-osalla juhlatilaksi, jossa erikoisuutena on ohjelmakeittiö. Pihapiirissä on myös Rantatietä vasten uusi Mankeliaitan (**64b; luokka 3**) nimellä kulkeva ravintolarakennus ja palvaamo vuodelta 2007; näiden paikalla ollut, pappilanmäeltä puretun vanhan päärakennuksen hirsistä koottu aittakennus paloi vuonna 2006 yhdessä päädyssä olleen puuliiterin kanssa.[128] Näiden vieressä on myös vanha viljankuivuri (**64c; luokka 2**), joka on rakennettu vanhan hirsirungon päälle 1930-luvulla. Tämä rakennus toimi myöhemmin myös hevostallina 1970-90-luvulla, sittemmin lahjatavaramyymälänä ja 2000-luvulla Rantatien taiteilijayhteisön esittelytilana.[129]

Vuonna 1917[130] rakennettu paksuseinäinen tiilinavetta (**64d; luokka 2**) on 1990-luvulla kunnostettu hotelliksi. Sitä on laajennettu ja muutettu voimakkaasti.

Krapin rakennuksista päärakennus, luhtiaitta ja ns viljankuivuri on merkitty asemakaavaan sr-19-merkinnällä. Pihapiiriin koillisnurkassa on maakellari, joka on merkitty srk-1 merkinnällä.

Krapi on rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti tärkeä osa Rantatietä. Krapin arvo liittyy niin sen talonpoikaiseen menneisyyteen kuin 1800-luvun lopulla alkaneeseen huvilakäyttöön. Se on yksi Rantatien vanhoista suurhuviloista. Päärakennus 1 LUOKAN KOHDE, alue 2 luokka.

64A Krapin luhtiaitta miltei alkuperäisessä asussa 2010.

64A Krapin luhtiaitta muutosten jälkeen kesällä 2016.

64E Krapin Ali-tupa pohjoisesta alkuperäisessä asussaan.

64E Krapin Ali-tupa etelästä alkuperäisessä asussaan.

64E Uusi Ali-tupa.

64 Krapin päärakennuksen eteläpääty ja ullakon pikkuruutuinen ikkuna.

128 Tuusulan rakennusrekisteri ja Krapin omat historiasivut.
129 Jaana Koskenranta, tiedot viljankuivurista ja sen historiasta.
130 Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 36 kuvateksti.

64D Krapin navettahotelli etelästä, kunnansairaalan suunnasta.

64B Krapin uusi mankeliaitta kuisteineen.

64B Krapin mankeliaitta kesällä 2016.

64D Krapin navetasta rakennettu hotelli.

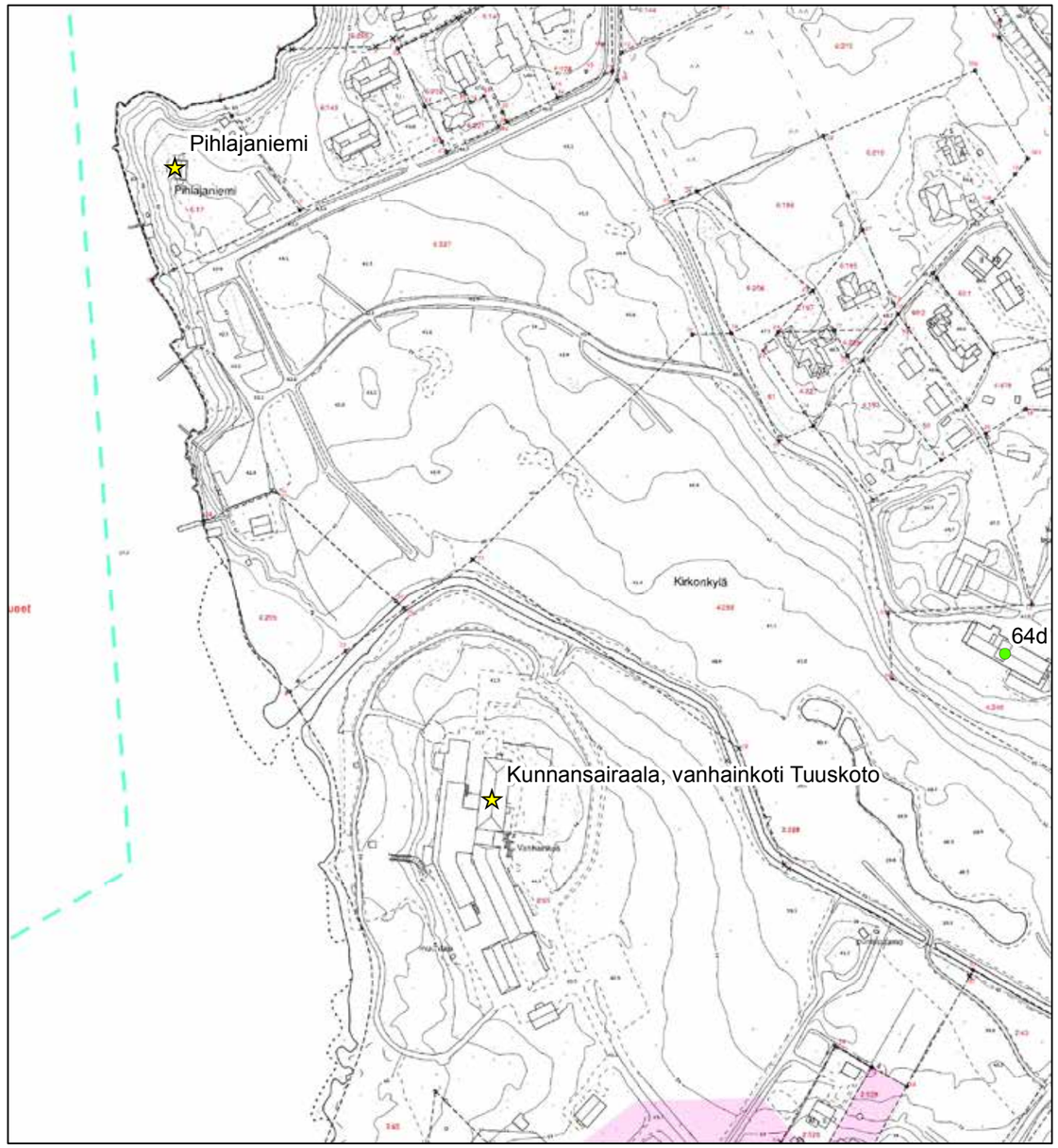
64 Krapin suojeltu maakellari.

64C Krapin vanha kuivuri.

65. Pihlajaniemi

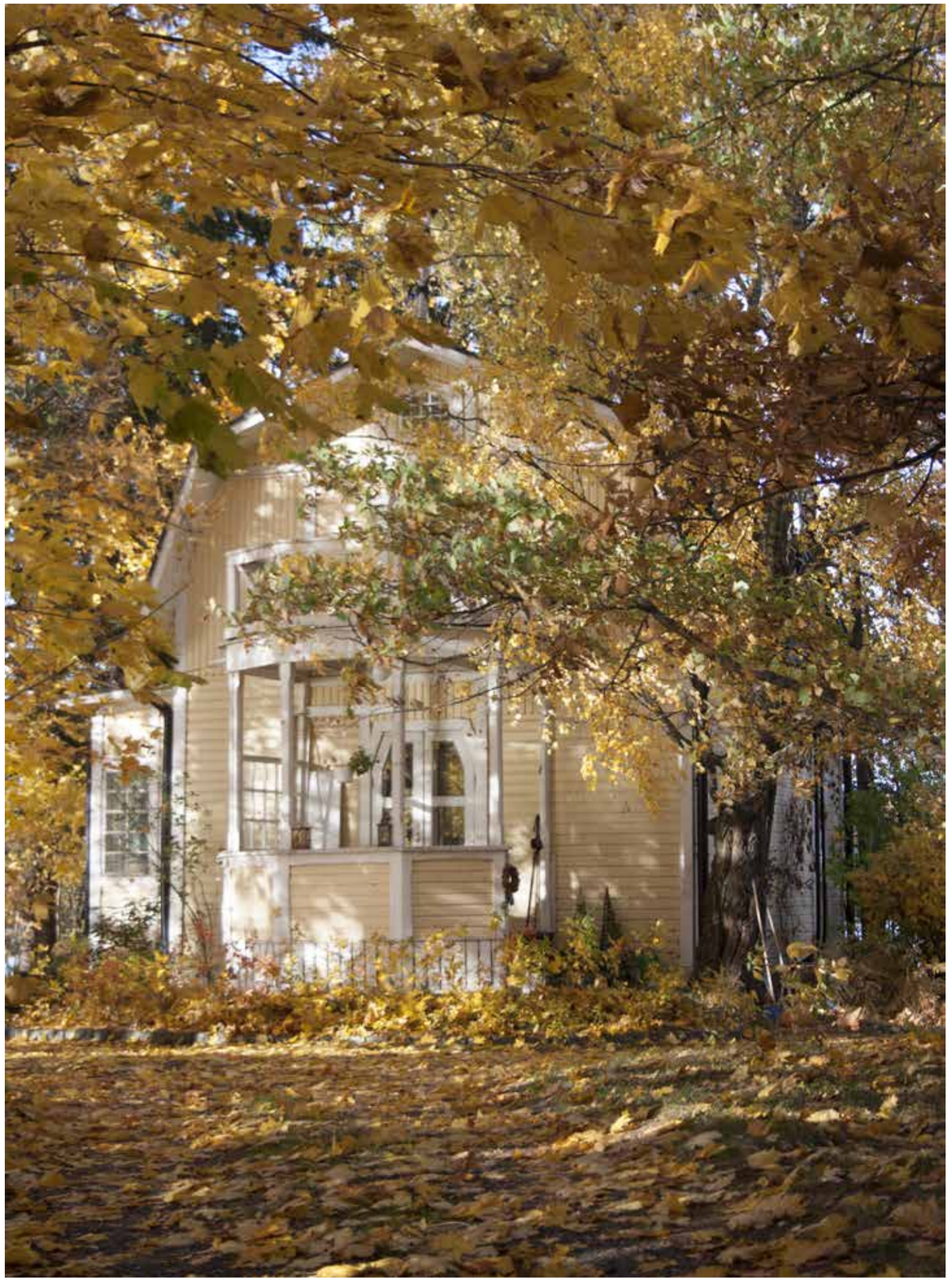
Pihlajaniemi on yksi vanhan Fjällbon huvilan lähistölle 1900-luvun alussa palstoitetuista huviloista. Se sijaitsee Tuusulanjärven itärannalla nykyisen Ilmari Kiannon kujan päässä, aivan vastapäätä länsirannan Anttilaa ja Uutta Rannankoukkua. Pihlajaniemen palstan myi vuonna 1907 Alina Häkli Pekkolan maista teollisuusneuvos Frans Paloheimolle, joka suunnitteli itse vuonna 1908 valmistuneen jugend-tyylisen hirsihuvilan kesänviettoa varten. Teollisuusneuvoksen kuoltua vuonna 1926 tapaturmaisesti huvila jäi hänen poikiensa Laurin ja Erkin kesäkäyttöön. Eero ja Leena Paloheimolle huvila siirtyi vuonna 1973, jolloin siitä tehtiin talviasuttava ja perhe jäi asumaan rantahuvilaan.[131]

131 Kotiseutumme Tuusula-kirja, s. 483.

Huvila on kaunis, taitekattoinen jugend-rakennus. Huomiota kiinnittävät torni, yläkulmistaan viistetyt ikkunat ja ovet sekä vuorausta jaottelevat pystylistat. Talon molemmissa päissä ja myös toisella sivulla on avo- tai umpikuisti. Rakennuksen julkisivut ovat säilyttäneet vähäisiä detaljimuutoksia lukuun ottamatta vanhan asunsa, sen sijaan eri kerrosten huonejaot ovat muuttuneet. Alun perin karulle, pihlajia kasvaneelle niemelle on istutettu runsaat parikymmentä eri puulajia käsittävä puisto. Tontti on maan puolelta rajattu kuusiaidalla, joka on kutakuinkin itse huvilan ikäinen. Huvila on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä.

Pihlajaniemi on yksi Rantatien arvokkaimmista 1900-luvun alun huviloista. 1 LUOKAN KOHDE.

65 Pihlajaniemen jugendvaikutteisen huvilan eteläpääty.

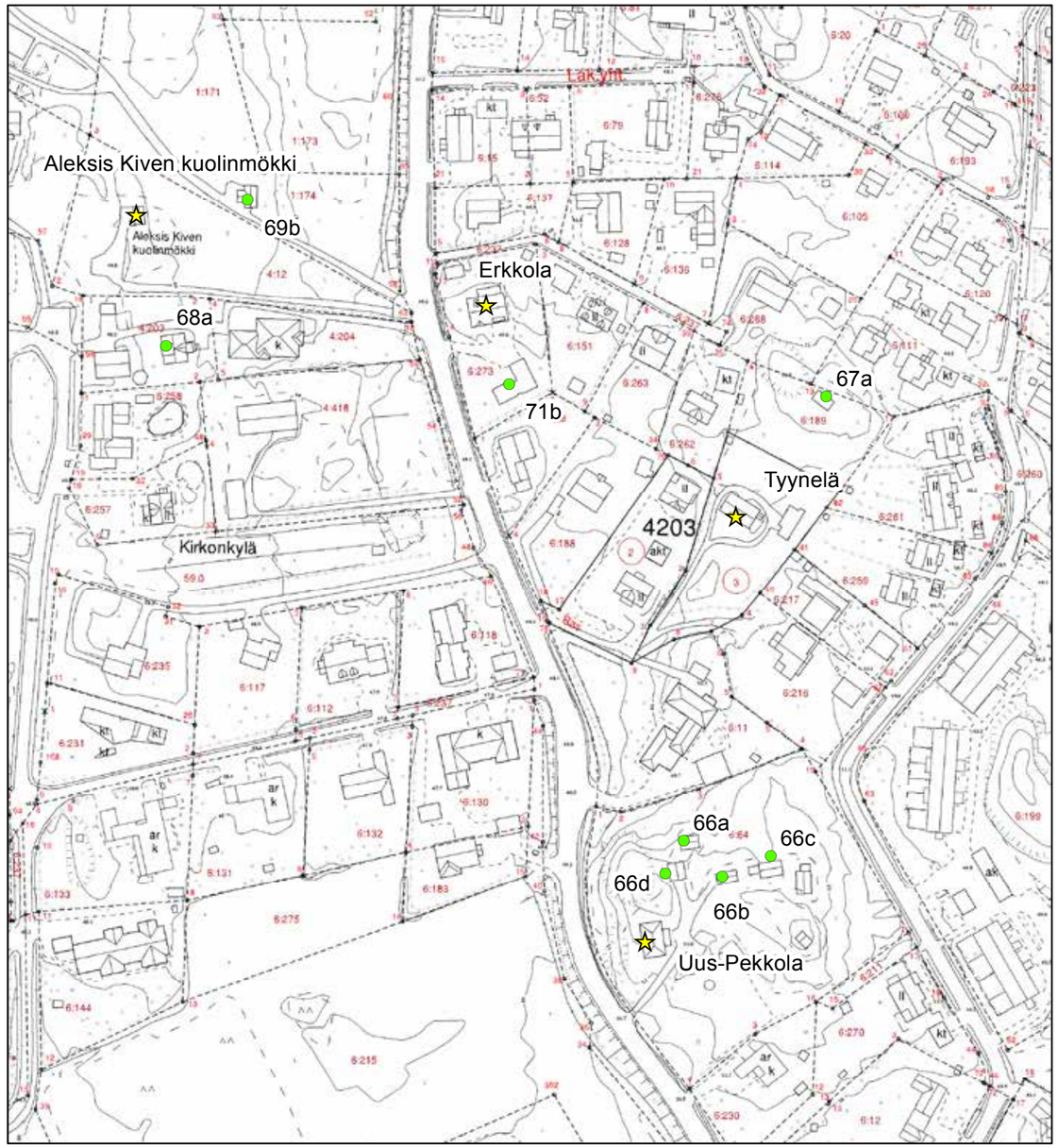
66. Uus-Pekkola

Pekkola esiintyy muiden kantatilojen tapaan jo vuoden 1543 maakirjassa tunnistettavana talona, joka on saman suvun hallussa kuin Krapi. Vuosisadan lopulla tila käväisee autiotilaluettelossa ja vuonna 1581 tilaa tuolloin omistanut amiraali Pentti Söyringinpoika Juusten oli joutunut palauttamaan sen kruunulle.[132] Pekkola (RN:o 6) on siis yksi Kirkonkylän kantatiloista, joka oli luutnantin ja korpraalin vapaatilana, 1600-luvun lopun autiona ja myöhemmin majuri Johan von Schrowen rälssitilana ja lopulta päätyi augmentiksi.[133] Krapin tapaan Pekkolan takamaat eli ulkotilukset Jokelassa erotettiin vuonna 1835 ja tilan pinta-ala puolittui. Tuolloin tilaa isännöi Carl Gustaf Andersson, joka oli viides sukupolvi Pekkolan tilan omistajana. Hänen Jacob poikansa siirsi uusjaoen myötä tilan rakennukset Pappilanmäeltä vuonna 1870 nykyiselle Uus-Pekkolan tontille. Siirron yhteydessä yksikerroksisen parituvan toinen eli pohjoisen puoleinen[134] tupa jaettiin neljäksi kamariksi, sillä isännän leskeytynyt sisar ja kaksi setää asuivat myös Pekkolassa. Päärakennus sijaitsi nykyisen Uus-Pekkolan omenatarhan sijoilla ja sen edestä kulki suora tie järvelle ja piharakennukset mm. navetta, talli ja muut talousrakennukset olivat tämän tien eteläpuolella.

132 Jaakko Sarkamo, Suur-Tuusulan historia I, s. 276-281.
133 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 16.
134 Keski-Uusimaa 12.1.1986 tieto jaetun tuvan ilmansuunnasta.

Pekkolan pihapiiri sijoittuu molemmin puolin Rantatietä; päärakennus on tien itäpuolella, talouskeskus on länsipuolella nykyisellä peltoaukealla. Tyynelän talo näkyy Pekkolan pitkästä päärakennuksesta suoraan pohjoiseen numeron 238 vieressä punaisena laatikkona. Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

N
0 25 50 100 Metriä

Jacob kuoli 1897 jättäen jälkeensä Hilda-vaimon ja lapsikatraan, josta nuorin oli vain kaksivuotias. Taloon naitiin uusi isäntä mutta liitto jäi lyheksi, joten maat annettiin vuokralle ja myytiin lopulta Krapin uudelle omistajalle Alina Häklille 1907. Pekkolan ulkorakennukset purettiin vähitellen ja päärakennuksessa asui Krapin palveluskuntaa ja toisen päädyn kamareissa toimi kauppa: ensimmäinen kauppias oli Turkin suutarin vanhin tytär Maria Henriksson, joka hankki kauppaa pitämään Lydia Lindemanin ja lopuksi kauppaa piti Olga Nurmenheimo vuosina 1917-20. Alina Häkli palstoitti käytännössä kaikki Pekkolan maat mäkitupalaisille ja muille: Häklin loppuunsuorittama palstoitus jatkui aina Onnelaan asti.[135]

Vanha Pekkolan asuinrakennus sai olla paikoillaan kunnes Krapilla oli aika tehdä sukupolven vaihdos ja Maiju ja Onni Lustig tarvitsivat oman talon: paikka löytyi Pekkolan tontilta. Suunnitelman uudesta talosta laati arkkitehdiksi valmistuva Jorma Paatola lopputyönään. Talosta tuli funktionalistinen, kaksikerroksinen asuinrakennus, oikeammin huvila, joka valmistui syksyllä 1939.[136] Se on tasakattoinen ja rapattu tiilitalo, jossa oli erityisen hienot valetut räystäät - räystäät tosin muuttuivat hieman 2000-luvun alussa toteutetun kunnostuksen yhteydessä. [137]

Ulkorakennukset on mahdollisesti toteutettu rakennusmestari Heikki Siikosen[138] mallirakennuksia noudattaen ja ne on toteutettu kierrättämällä vanhan Pekkolan talon hirsiä. Rantatielle näkyy pieni keltamullattu, pieniruutuisin ikkunoin varustettu pikkumökki (**66a; luokka 2**), jossa on saattanut olla kanala (luukku ikkunan alla) ja sisemmällä pihaa on kaksi lisää, joiden välissä on matala lisäosa, näistä reunimmaiset edustavat samaa tyyliä kuin Rantatielle näkyvä pikkumökki (**66b_c; luokka 2**); Rantatien puoleinen rakennus on vajarakennus (66b) ja kauempana on pihasauna (66c).. Näiden kolmen lisäksi on pihapiirissä neljäs, näkymättömiin jäävä samanikäinen piharakennus (**66d; luokka 2**). Puutarhasuunnitelman laati puutarha-arkkitehti Katri Luostarinen vuonna 1947.[139] Uus-Pekkola sijaitsee Rantatien varrella, hieman Krapista pohjoiseen tien itäpuolella olevalla mäellä. Uus-Pekkolan takana oli ns. Kyanderin tai Nevalan mökki, osin hirsiosin lautarakenteinen pieni asumus, johon liittyi myös taloustiloja purettiin 1980-luvun lopulla[140] mutta tontilla on edelleen sodan aikana kierrätyshirsistä rakennettuja talousrakennuksia. Uus-Pekkolan huvila, joka yhdessä Einolan ja Tiilikanojan kanssa edustaa Rantatien 1930-luvun lopun funktionalistista rakentamista, on alueen ”uudesta” rakennuskannasta edustavimpia ja onnistuneimpia. Pekkolan päärakennus on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä. **1 LUOKAN KOHDE.**

66A Uuspekkolan talousrakennus, mahdollisesti kanala.

66 Uus-Pekkolan pihan laidalla vanha rajapyykki.

66 Uuspekkolan päärakennus Rantatieltä.

66B ja C Uus-Pekkolan vaja ja pihasauna.

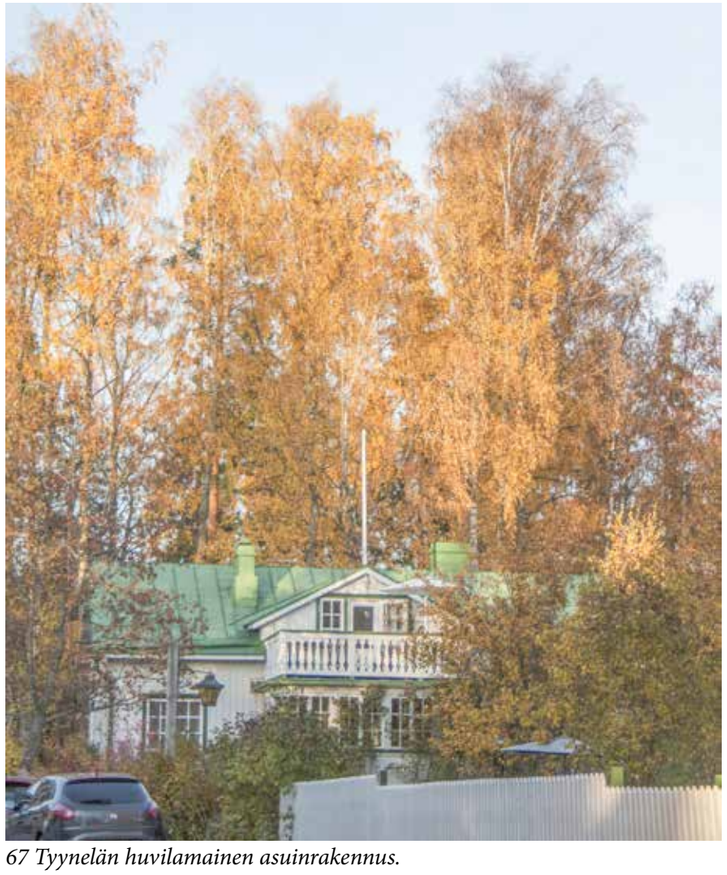
135 Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 40-41.
136 Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 42.
137 Keskustelu Jaakko Holman kanssa 9.8.2010.
138 sähköposti Jaakko Holma 19.1.2015. Epäilee, että suunnitelmissa on ehkä käytetty /sovellettu jotain Siikosen suunnittelemaa maatalouden tyyppirakennusta mutta toteaa myös, ettei ole löytänyt mitään mallia, jota olisi tyylipuhtaasti noudatettu.
139 Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 42.
140 Jaana Koskenranta, kommentti 2011.

67. Tyynelä

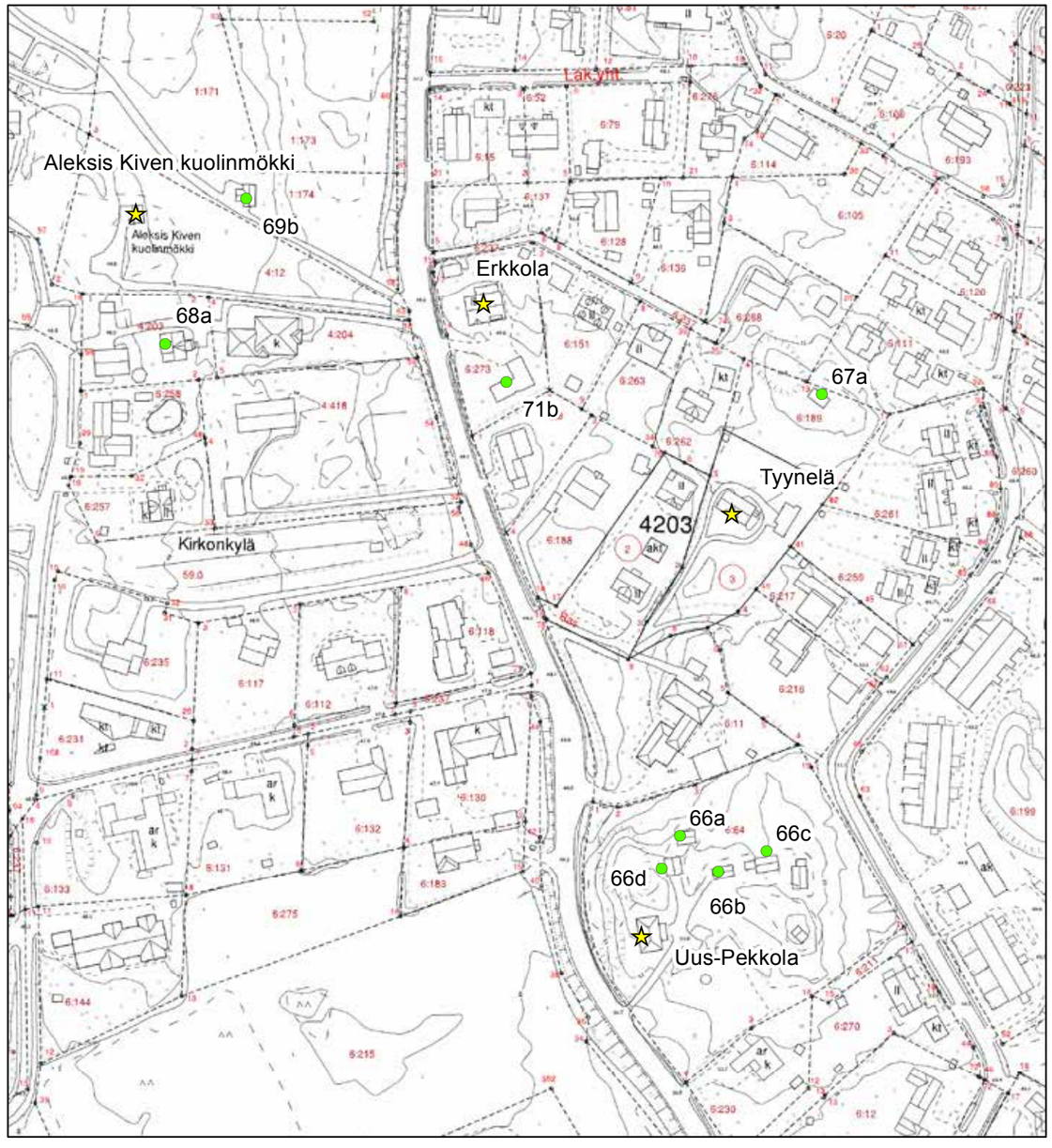
Tyynelä on erotettu vuonna 1937 Pekkolasta, mutta itse mökkipalsta on tätä huomattavasti vanhempi.[141] Tyynelän sinertävän valkoinen, kaksikerroksinen ja vihreäksi maalatulla harjakatolla varustettu huvilaon saanut nykyisen asunsa 1920-luvun lopussa, jolloin kuopiolainen rakennusmestari Antti Rantanen suunnitteli tontilla jo olleen ns. Mobergin mökin laajennuksen. Vanhassa mökissä oli kaksi huonetta, joista toinen on säilynyt myös uudessa rakennuksessa.[142] Tyynelä on varsin tyypillinen, asunsa säilyttänyt 1920-luvun asuin- tai huvilarakennus. Se on harjakattoinen ja Rantatien puoleisella pääjulkisivulla keskifrontoniin on sijoitettu lasiveranta ja verannan päälle parveke, runko on osin hirsi- ja osin lautarakenteinen ja pystyvuorattu..

Tyynelän takapihalla on ollut ns. Haagin mökki, joka sijaitsee nyt omalla tontillaan, Tyynelä II:lla. Haagin mökki käsittää hirsituvan ja lautaeteisen.[143] Tyynelän tontti on Rantatien itäpuolella, jonkin verran Krapista pohjoiseen. Tyynelän päärakennus on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä. **2 LUOKAN KOHDE.**

141 Tuusulan kiinteistörekisteri.
142 Härö, tietolähde varmentamatta.
143 Haagin mökki on ollut olemassa vielä 1999-2000, sillä se esiintyy Marja Mikkolan Rantatien hoitosuunnitelmassa valokuvattuna. Edelleenkin vuonna 2015 mökki näkyy ajantasaisessa ilmakuvassa.

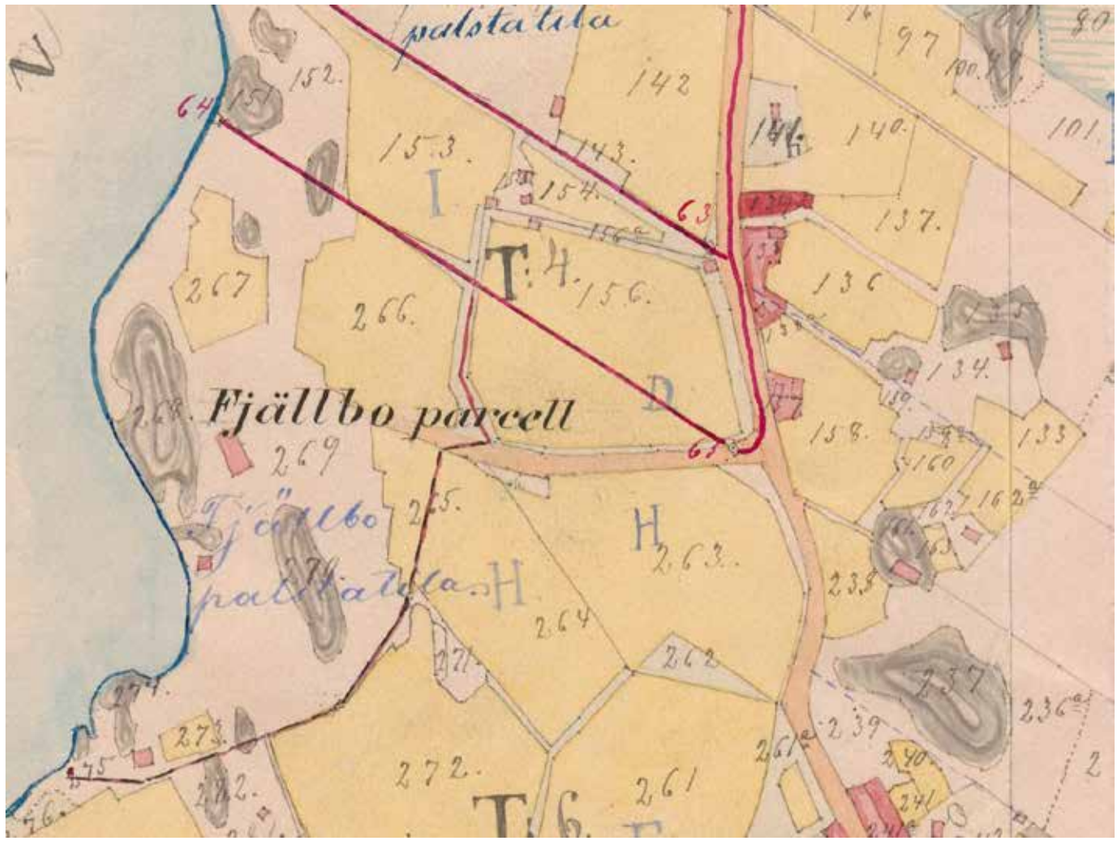
67 Tyynelän huvilamainen asuinrakennus.

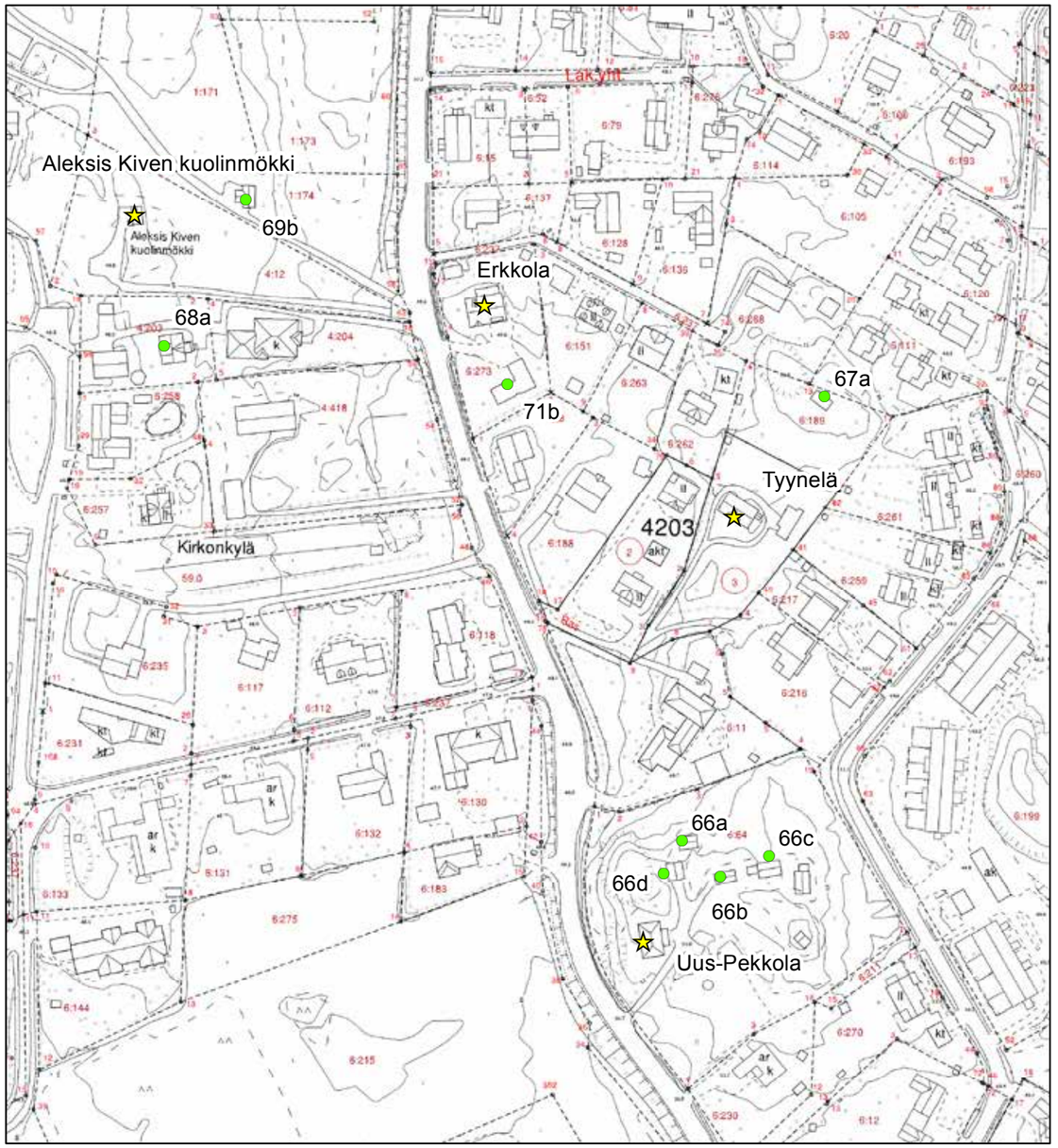
© Tuusulan pohjakartta 2016

68. Aleksis Kiven kuolinmökki

Kansalliskirjailija Aleksis Kiven Albert-veli toimi Tuusulassa räätälinä. Hän oli vuokrannut Krapin tilalta pienen maapalan, Syvälahden haan, ja ostanut sillä sijainneen vastavalmistuneen mökin helmikuussa 1870. Kevättalvella 1872 mielisairas Aleksis Kivi luovutettiin Lapinlahden sairaalasta veljensä hoitoon. Hän kuoli saman vuoden viimeisenä päivänä.

Kiven kuolinmökin tontilla näkyy useampikin rakennus ja myös pihatien liittymässä on ollut pieni rakennus. Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

N

0 25 50 100 Metriä

Vuonna 1910 Albert Stenvall myi mökkinsä Helsingin yliopiston ylioppilaskunnalle[144], ja vuonna 1912 tontti erotettiin omaksi palstakseen. Albert uusine vaimoineen asui mökissä väkivaltaiseen kuolemaansa eli vuoteen1913 saakka. Rakennus ”entisöitiin” vuonna 1952-53 purkamalla pääosa Stenvallien aikaisesta mökistä pois mukaanlukien ullakko, jossa Kivi vietti aikaansa sekä eteinen, sen takana ollut suuri salimainen kutomakamari ja eteiskamari. Purkamisen perusteeksi on ajateltu ilmeisesti Museovirastossa säilyneen mittauspiirustuksen[145] perusteella puretun osan rakenteita: kuvaa tulkitsemalla se on saattanut hyvinkin olla kevytrakenteinen, ns. piirurangalla rakennettu ja lautaverhoiltu kevät-syyskauden asuttava laajennus, jollaista ei nähtävästi osattu kuvitella rakennetun ennen 1900-lukua, vaikka rakennustapa on ollut yleisesti käytössä jo 1800-luvulla.

Mökki sijaitsee joitakin kymmeniä metrejä Rantatien länsipuolella. Pihapiiriin kuuluvat nykyisin asuinrakennus ja Stenvallien jälkeen pystytetty sauna, muut ulkorakennukset ovat hävinneet. Vaatimaton mökki sisältää tuvan ja kamarin. Hirsirakennus on pystyvuorattu ja lautakattoinen sekä varustettu pienellä avokuistilla. Sauna on vuoraamaton, pitkänurkkainen hirsirakennus. Molemmat rakennukset ovat maalaamattomia. Molemmat on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä.

Mökki on merkittävä kansallinen muistomerkki. 1 LUOKAN KOHDE.

68 Aleksis Kiven retusoitu kuolinmökki.

68 Kuolinmökin pihapiirissä oleva pieni talousrakennus.

144 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 669.
145 Tuusulan aikakirjat X, s. 108 kuva.

68 Stenvallin pihasaunan alimmat hirret on vaihdettu. Saunassa lienee maalattia.

68 Stenvallin mökin pihasaunan nurkka ja uusi lautakatto.

Stenvallin pihasaunan vihjataan olleen savusauna. Ikkuna on erittäin matalalla - myös itse sauna on poikkeuksellisen matala ja siinä lienee maalattia.

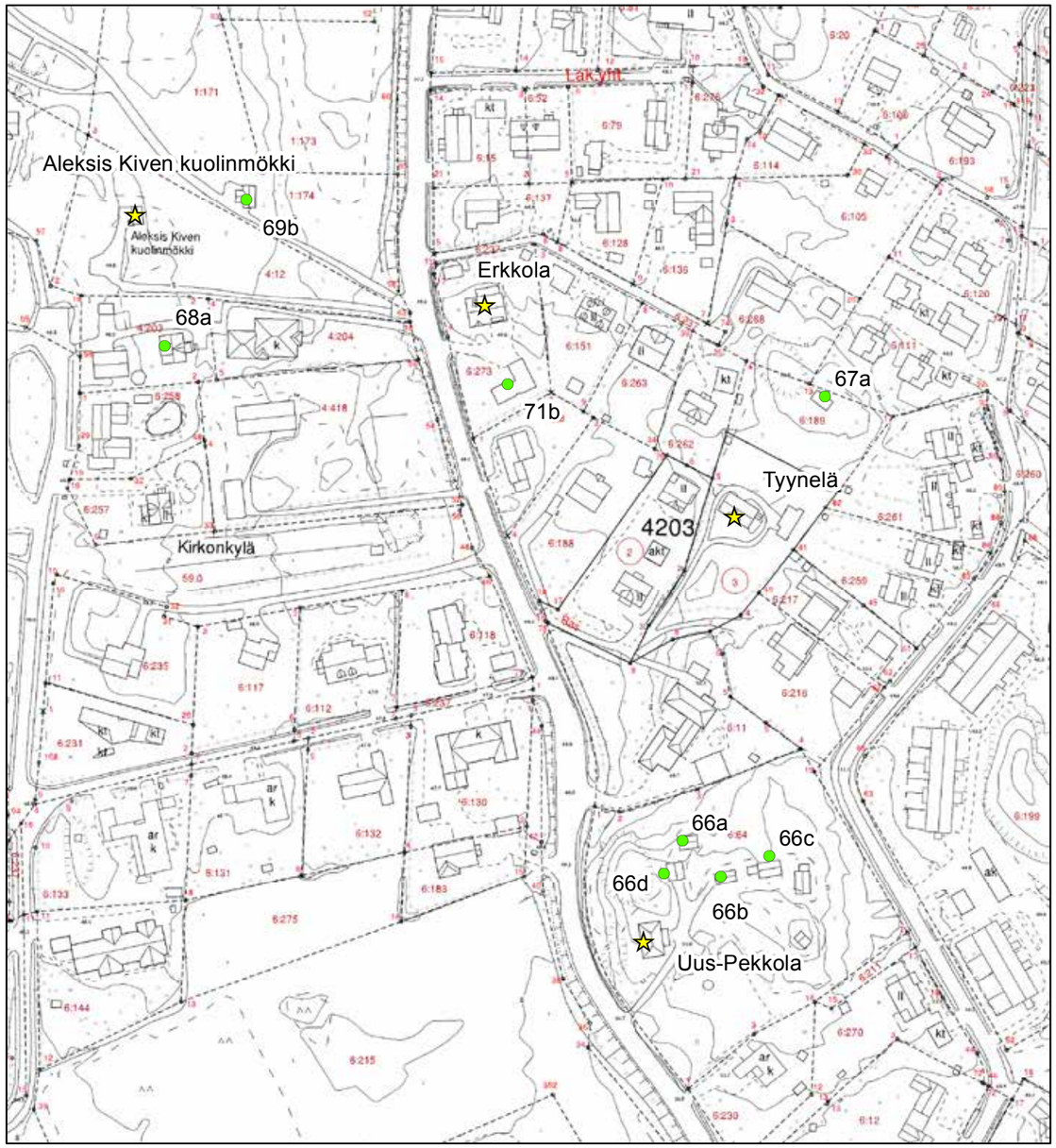
68 A. Villa Ruusu (Åminne, Tuulentupa)

Sampolan ja Aleksis Kiven kuolinmökin naapurissa on Villa Ruusu, joka tunnettiin aiemmin nimellä Tuulentupa (tilan nimi on Jukola). Tuulentuvan huvila siirrettiin nykyiselle paikalleen Kirkkotieltä vuonna 1913, jossa se oli ollut esittelijäsihteeri Collinin omistuksessa.[146] Esittelijäsihteeri eli Klaavolan talon poika, Karl Gustaf Kollin (1844-1930) rakennutti huvilan itselleen vuonna 1880 Kirkkotien eteläpäähän mistä se sai myös toisen nimensä: Åminne. Huvila ehti olla paikoillaan muutaman vuosikymmenen.[147] Perhe myi huvilan työmies Johan Sainiolle, joka purki ja pystytti sen uudelleen nykyiselle paikalleen Aleksis Kiven kuolinmökin viereen. Sainio oli ostanut tontin Alina Häkliltä ja myöhemmin huvilasta tuli turkulaisen kasvitieteen[148] professori Linnaniemen perheen kesäpaikka kunnes Ruusun perhe osti talon vakituiseksi asunnokseen vuonna 1992. Taloa oli alettu entisöidä jo 1980-luvulla vanhaa kunnioittaen.[149] (68A; luokka 2)

146 Kotiseutumme Tuusula -kirja s. 534.
147 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 24.
148 Professuurin laatu: Toivo Mäkinen puhelinhaastattelu 22.2.1986. Tuusulan kotiseutukokoelma, kirjasto.
149 Kotiseutumme Tuusula -kirja s. 534.

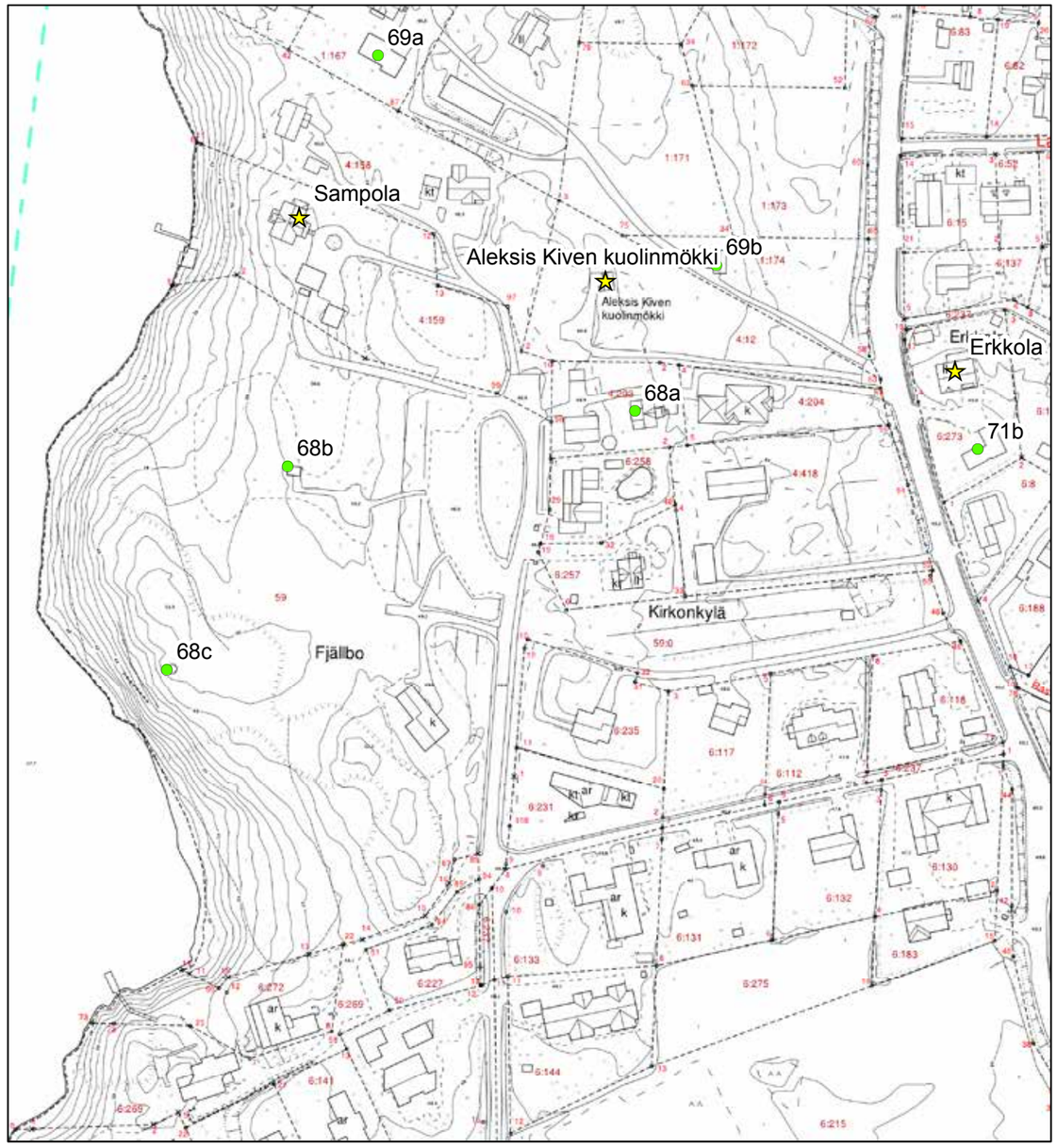

68A Tuulentupa eli Villa Ruusu on lähistöltä 1900-luvun alussa siirretty huvila.

68 B. ja C. Fjällbon leikkimökki ja huvimaja

Fjällbo on Pekkolasta vuonna 1875 erotettu 3,5ha rantapalsta Tuusulanjärven itärannalla. Palstan osti tuolloin Tuusulan nimismieheksi vuonna 1871 nimitetty Johan Viktor Frostell. Välittömästi palstan ostettuaan hän aloitti asuin- ja virkahuvilan rakennustyöt; korkealle ja jyrkälle rantakalliolle noussut talo sai nimekseen Fjällbo. Huvila oli puolitoista kerroksinen, harjakattoinen ja siinä oli pääjulkisivulla klassistisvaikutteinen lasikuisti sekä eteläpäädyssä matalampi, vuonna 1919 Damsténin rakentama siipirakennus.[150]

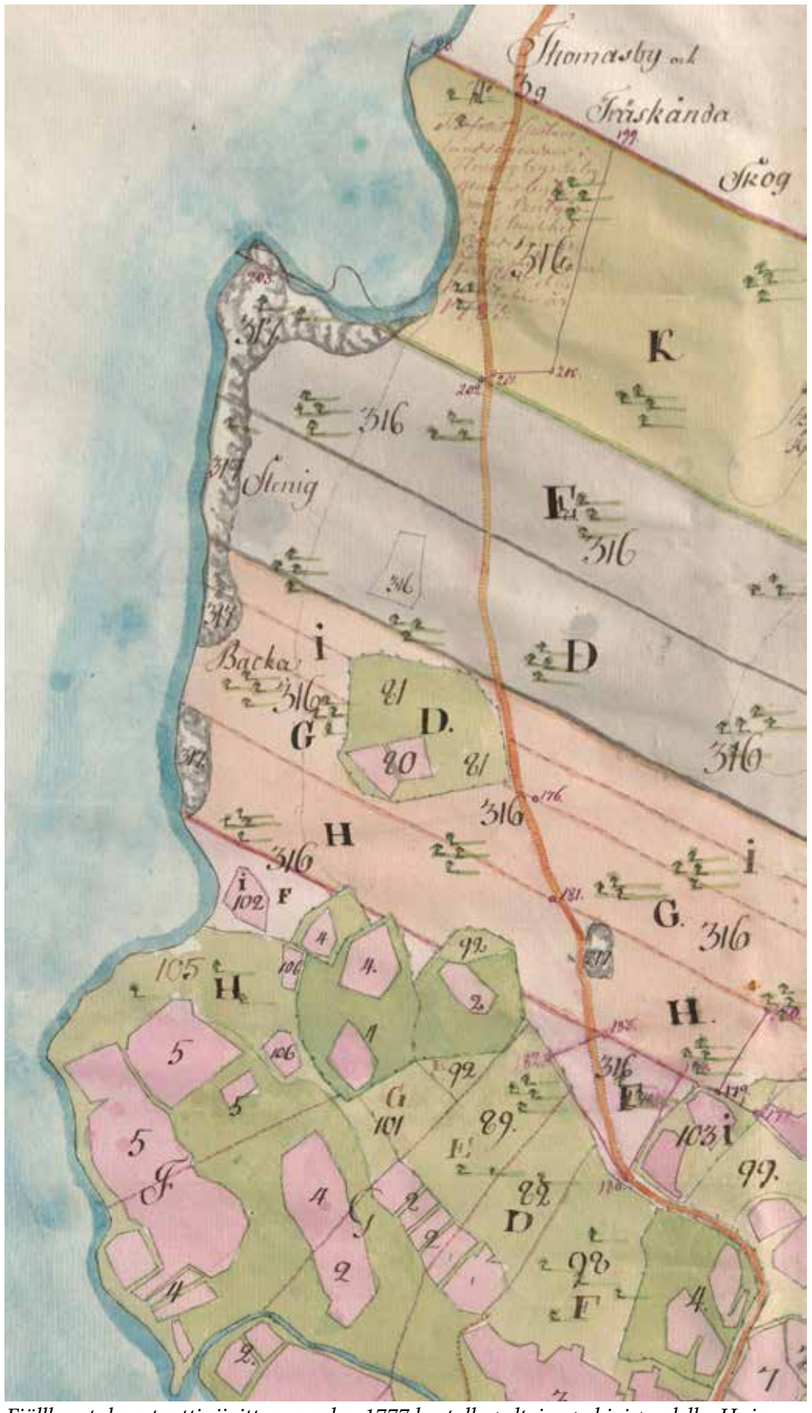
© Tuusulan pohjakartta 2016

- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

N

0 25 50 100 Metriä

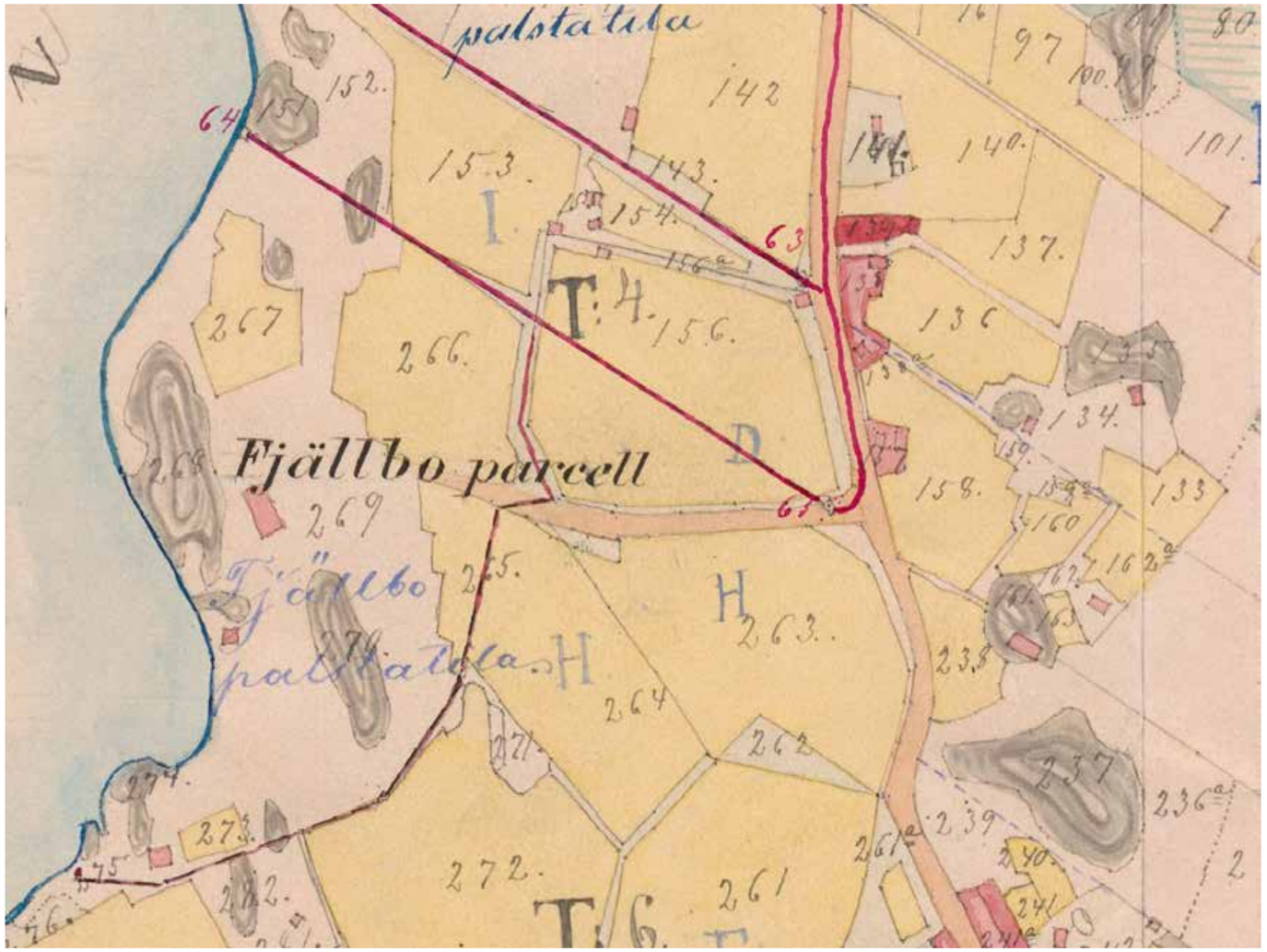
150 Siipirakennus tieto: Keski-Uusimaa 18.5.1986.

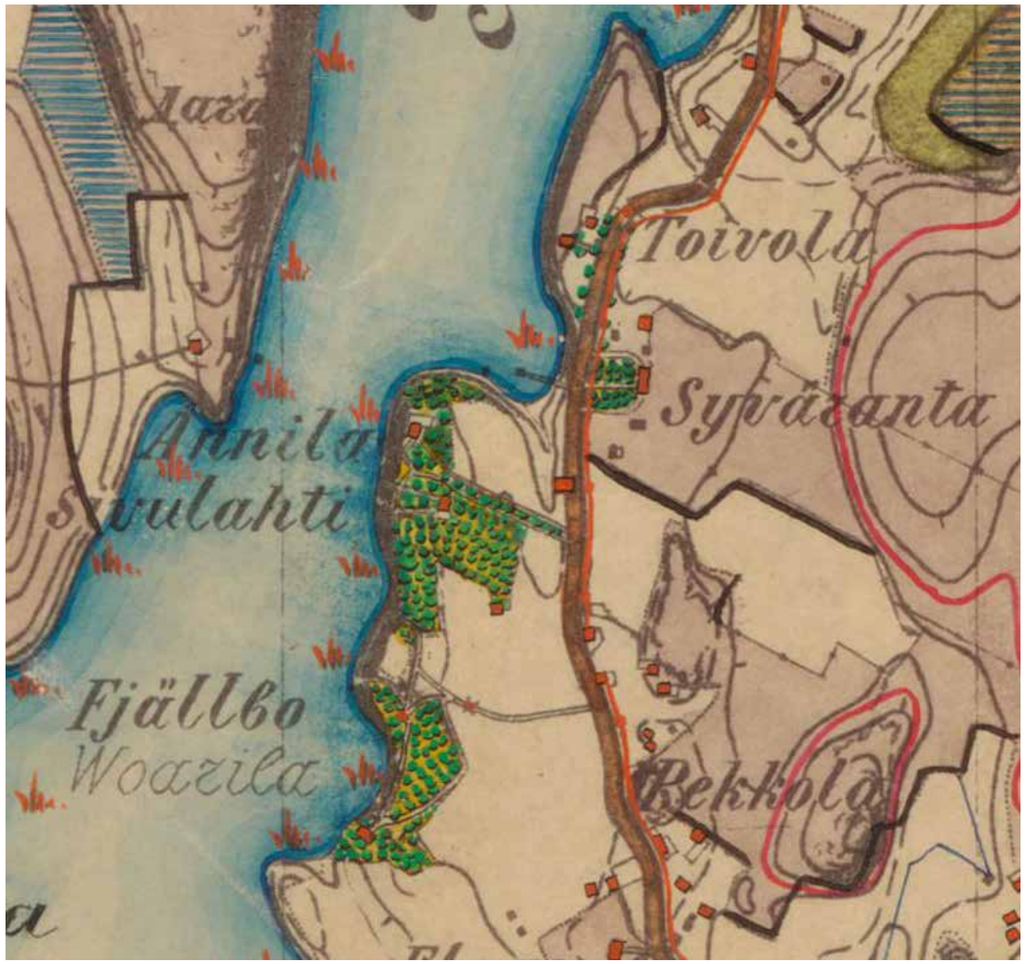
Fjällbon tuleva tontti sijoittuu vuoden 1777 kartalla peltojen pohjoispuolelle, H- ja G-kirjaimin merkitylle palstalle. Peltoalue nro 102 esiintyy vuoden 1875 tonttikartalla numerona 2.
Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egokarta och delningsbeskrifning 1777-1777 (B50:3/7-13). KA.

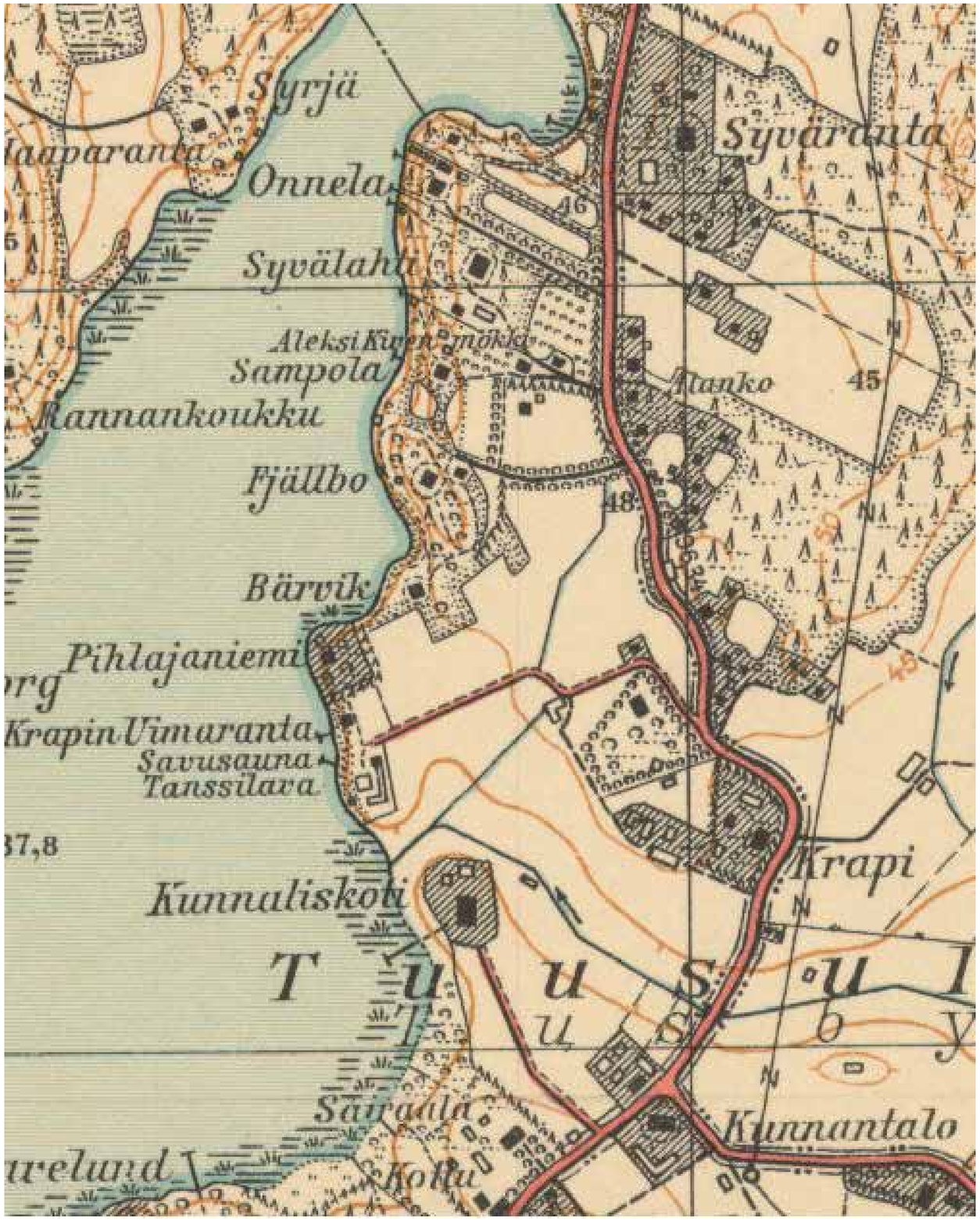
Fjällbon tontti, jolla mainitaan olevan vanha multava mutta pensoittunut peltoalue (2) sekä useita avokallioita (3-15). Talolle johtava tie on reunustettu kahdella istutetulla puurivillä. Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; Pekkola hemman: karta öfver villan Fjällbo, protokoll samt ego- och rösebeskrifning 1875-1875 (B50:3/27-28). KA.

Fjällbon tontille on tullut kaksi rakennusta lisää ja kaikki viljelykelpoiset alueet on otettu käyttöön; myös 1700-luvulla käytössä olleet pellot lähellä Kiven mökkiä ovat palautuneet pelloiksi.
Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

Senaatin ylimääräisellä karttalehdellä Fjällbo esitellään peltojen ympäröimänän puistomaisena puutarhatonttina samoin kuin Suvilahti, Onnela ja Syväranta.
Karttalehti IX 30. KA.

Fjällbon pihapiirissä näkyy päärakennuksen edustalla toinen asuinrakennus sekä etelämpänä Bergvik (Bärvik) sekä muutama piharakennus mukaanlukien rantasauna. Pihapiirissä näkyy polkuja ja puistomaista istutusta sekä puurivejä. Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Frostell asui huvilassa vuoteen 1912 asti, jolloin hän jäi eläkkeelle. Eläkepäivänsä hän vietti vuonna 1899[151] hankkimallaan Kotun tilalla.[152]

Fjällbon huvilatonttiin kuului myös tallirakennus[153] sekä vanha punainen suorakaiteenmuotoinen päärakennus[154] mikä ilmeisesti on ollut Bergvikinä tunnettu, toinen asuintalo[155], jossa oli vinoruudutetut ikkunat, kolme sisäänkäyntiä (keskikuistin molemminpuolin lapekuistit), vaakapanelointi ja erittäin pitkät räystäät; Bergvikistä tuli myöhemmin ilmeisesti talonmiehen asunto, rantasauna, venevaja, leikkimökki ja huvimaja.[156] Bergvik on purettu.[157]

Kaksihuoneinen, löylyhuoneen ja pesutuvan käsittävä rantasauna oli rakennettu aivan rantaviivaan; pesuhuoneen ovelta lähti pyykki- ja uimalaituri suoraan järveen. Puutarhurin asuinrakennus ilmaantui pihapiiriin vuonna 1881 ja sen taakse nousi työpaja, liiteri ja jääkellari sekä makasiini, talli ja käymälä. Samana vuonna rakennettiin myös leikkimökki (68B).[158]

Rantaviivaan oli rakennettu pitkä kivetty, rannansuuntainen kävelysilta ja rantaan vei huvilalta rantasaunalle betoniset portaat. [159] Betoniportaat olivat Damsténin itsensä valamat[160] ja ne ovat edelleen olemassa samoin kuin rannan kävelysilta, laiturin jäänteet sekä rantasaunan perustukset rantaviivassa. Betoniportaita koristaa luonnokivistä sommitellut, valuvaiheessa upotetut ihmis-, kasvi- ja eläinaiheet sekä erilaiset aurinko- ja ornamenttikuviot.

Frostell myi Fjällbon sukulaiselleen Severin Damsténille kesähuvilaksi vuonna 1922. Damstén oli J.E.Cronvallin Rautakaupan toimitusjohtaja ja pääosakas. Damstén rakennutti ensitöikseen rantaan venevajan ja kunnostutti olemassaolleita rakennuksia. Hän myi huvilan edelleen vuonna 1929 helsinkiläiselle liikemiehelle Ilmari Helanderille kesähuvilaksi. Helander huolehti rakennuksista ja asui huvilalla kesäisin aina kuolemaansa, vuoteen 1975 asti. Perheetön Helander kaavaili Fjällbosta vanhusten lepokotia, mutta tämä rakennus toteutui Haagaan ja Helanderin jälkeen perustettu säätiö myi kiinteistön Tuusulan kunnalle 1979.[161]

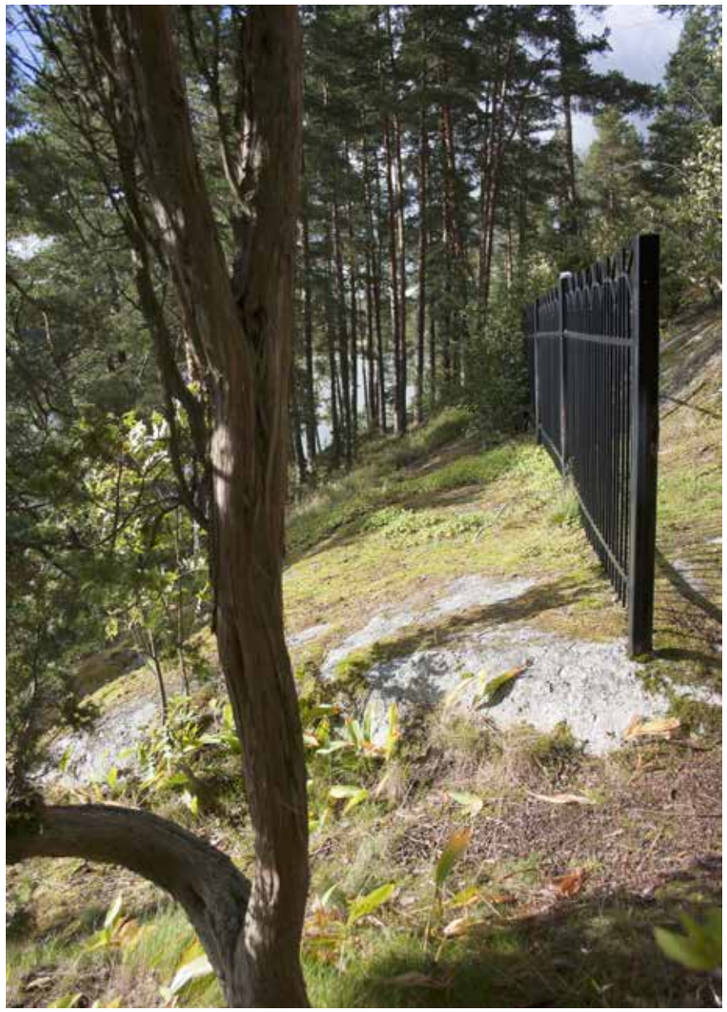
Tuusulan kunta kaavaili Fjällbosta edustustilaa ja kulttuurikylää ja kunnostutti huvilaa yhteiseen käyttöön. Kunnostuksen ollessa loppusuoralla huvila kuitenkin paloi 17.12.1981.[162] Rakennus olisi ollut edelleen kunnostettavissa, joskin sisäpuolelta uudelleen rakennettava.[163] Kunnostustöiden aikana venevaja ja sauna oli purettu kesällä 1981 ja puutarhurin asunto purettiin vuonna 1983.[164]

151 Keski-Uusimaa 13.4.1986.
152 Tuusulanjärven Viikkouutiset 22.10.1989.
153 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja XVIII. s. 7-9.
154 Kuva vanhasta päärakennuksesta Keski-Uusimaa 12.5.1982.
155 Keski-Uusimaa 13.4.1986.
156 Kuva vanhasta päärakennuksesta Keski-Uusimaa 12.5.1982.
157 Keski-Uusimaa 10.12.2000
158 Tuusulanjärven Viikkouutiset 22.10.1989.
159 Kuva rantaviivan kiveyksestä Keski-Uusimaa 18.5.1986
160 keski-Uusimaa 18.5.1986.
161 Tuusulanjärven Viikkouutiset 22.10.1989
162 Keski-Uusimaa 19.12.1981. Lehti on ilmestynyt lauantaina 19.12.1981 ja jutussa mainitaan perjantain vastaisena yönä eli 17.-18. välisenä (torstain ja perjantain välisenä) yönä.
163 Rakennuksen sisätiloissa oli väliovet jätetty auki mikä edesauttoi tuhoa. Korjaustöitä teki Rakennus Seitsola Ky (Martti Seitsola) Keski-Uusimaa 19.12.1981.
164 Tuusulanjärven Viikkouutiset 22.10.1989

Jäljelle jäivät talon pohjoispuolella ollut koristeellinen, vinoruuduin ja venytetyin 6-kulmioiden koristamien ikkunoiden aukottama huvimaja (**68C; luokka1**) ja Erkkolaa ja Aleksis Kiven mökkiä palvelevan parkkialueen reunalle leikkimökki, joka kunnostettiin vuonna 2000. (**68B; luokka 1**)

Fjällbon tonttia kaavailtiin 1980-luvun puolivälissä ateljeeasuntolan paikaksi ja työryhmään kutsuttiin Juhani Pallasmaa[165] ja Markku Komonen. 1990-luvun puolivälissä alueelle laadittiin diplomityönä kotiseutumuseota.[166] Alueella on s-merkintä asemakaavassa.

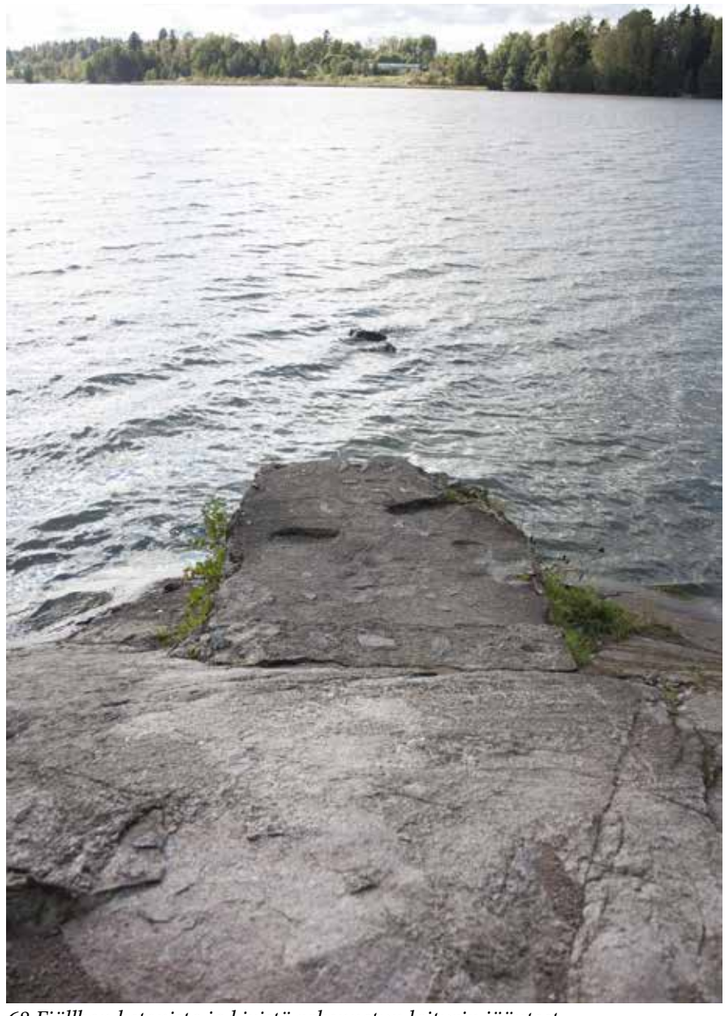
165 Keski-Uusimaa 17.12.1985
166 Keski-Uusimaa 14.4.1995.

68 Fjällbon rantamännikköä ja jyrkännettä suojaava takorauta-aita.

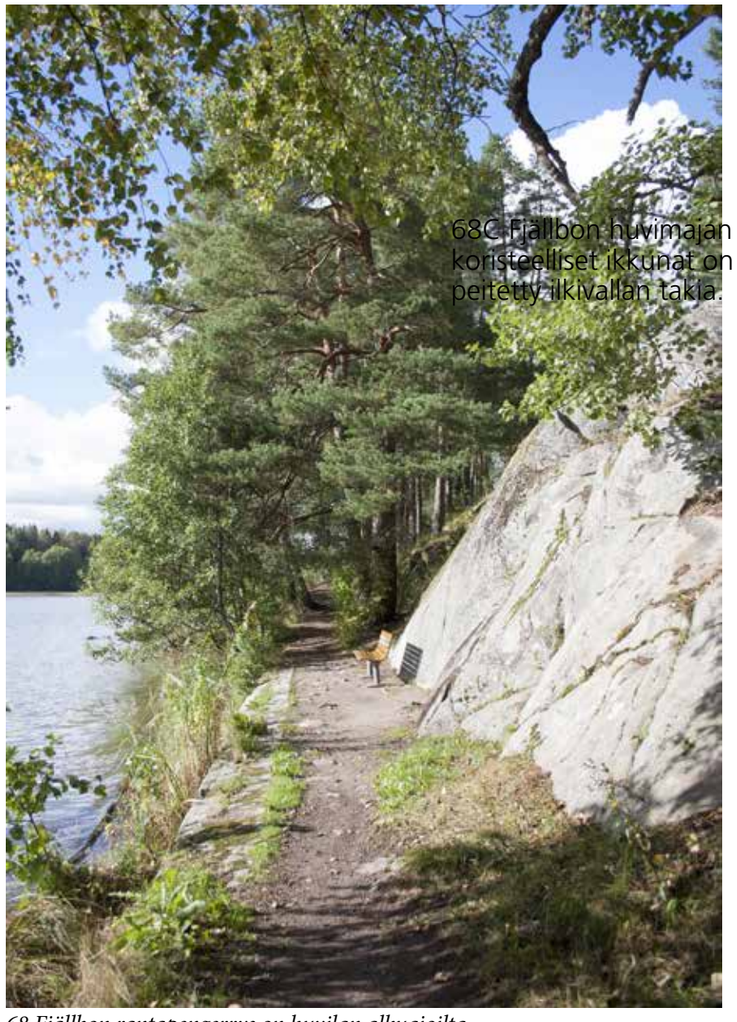
68B Fjällbon leikkimökki koristeellisine ikkunoineen.

68 Fjällbon betonista ja kivistä rakennetun laiturin jäänteet.

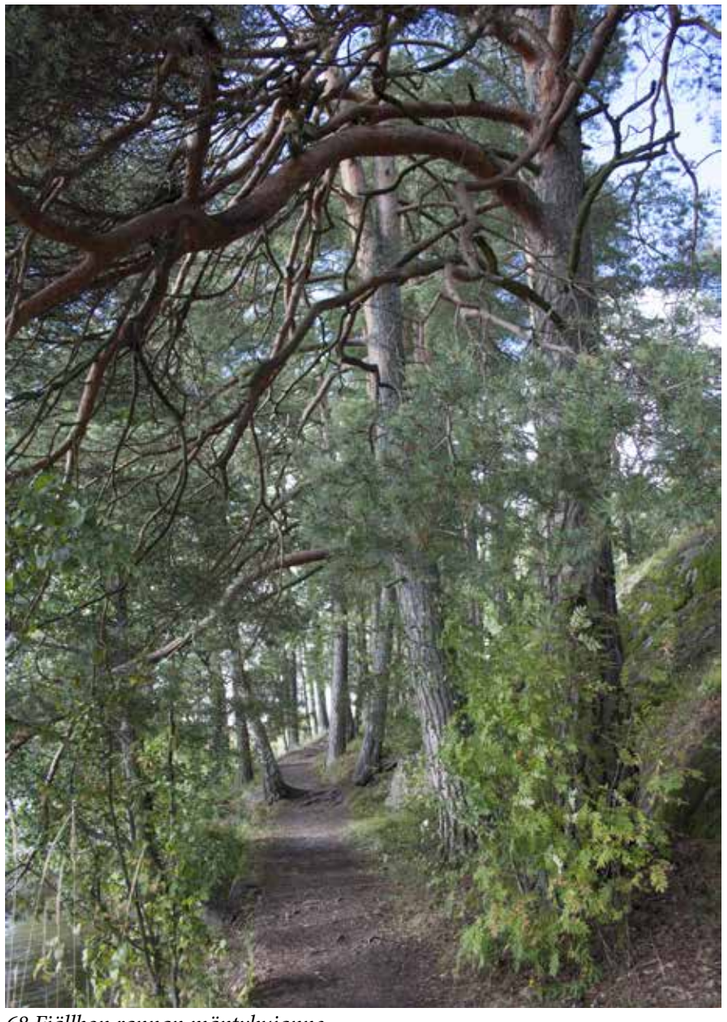

68 Fjällbon huvimajan ympäristö pusikoituu ja uhkaa vanhoja puita.

68C Fjällbon huvimajan koristeelliset ikkunat on peitetty ilkivallan takia.

68 Fjällbon rantapengerrys on huvilan alkuajoilta.

68 Fjällbon rannan mäntykujanne.

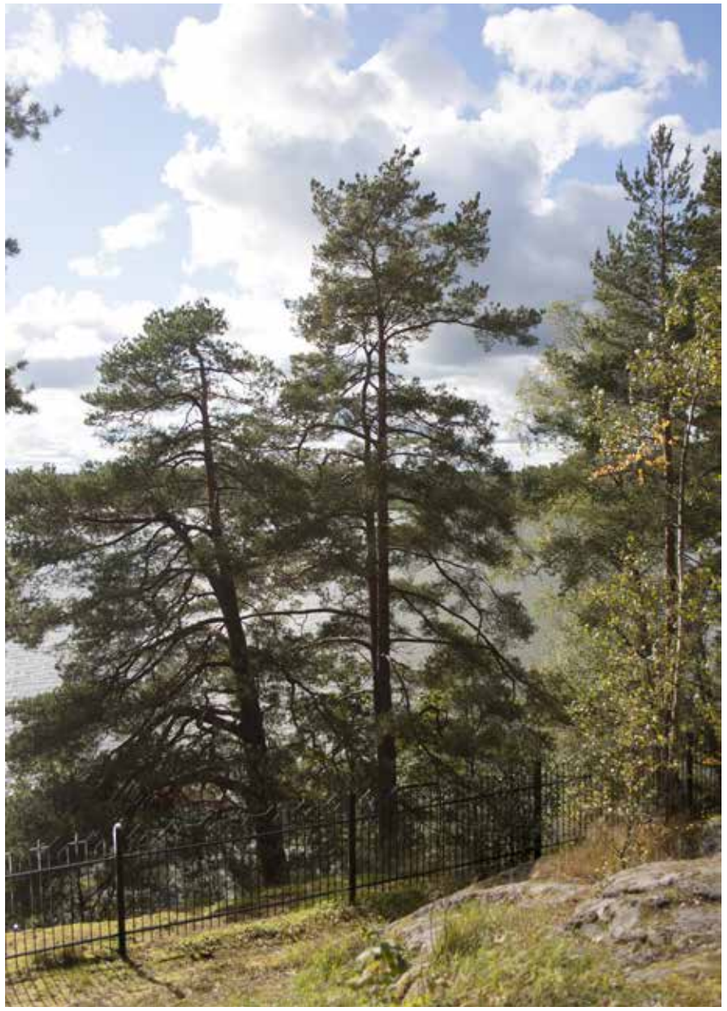
68C Fjällbon huvimajan koristeelliset ikkunat on peitetty ilkivallan takia.

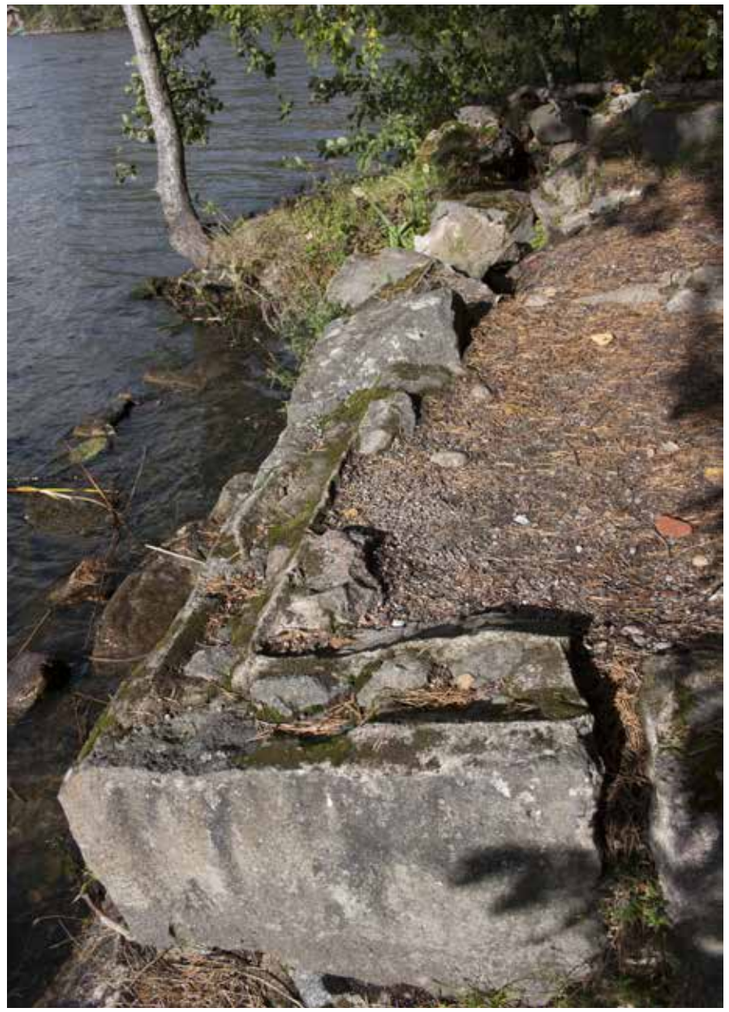
68 Fjällbon rantaan vievät koristeelliset portaat ovat 1920-luvulta.

68 Fjällbon rantaportaiden yksityiskohta: ihmishahmo ja kukkasia.

68 Fjällbon rantamännikköä ja järvimaisemaa - pusikon raivaus on tarpeen tehdä piakkoin.

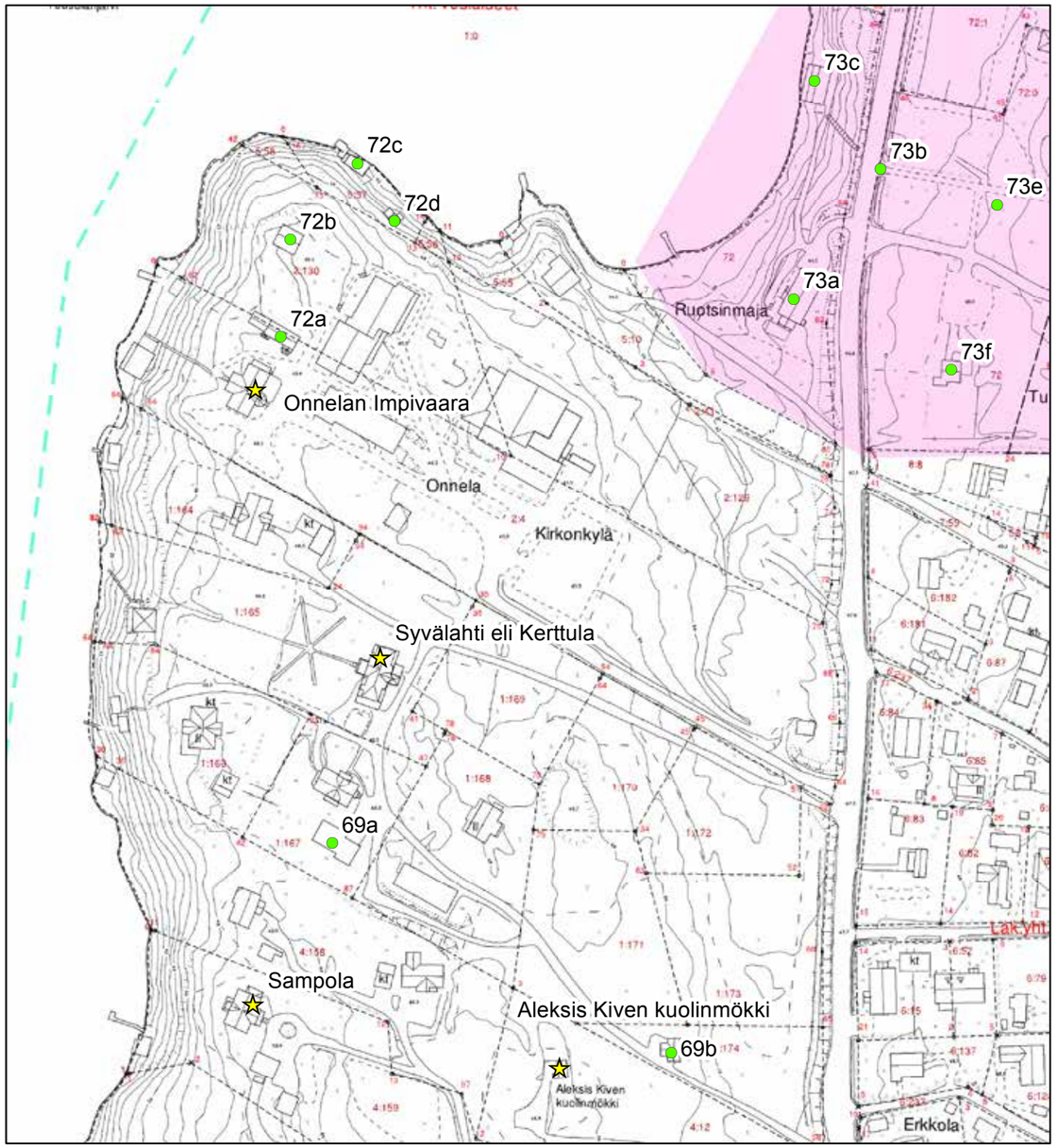
68 Fjällbon rannassa näkyy vielä rantasaunan kivijalan jäänteitä.

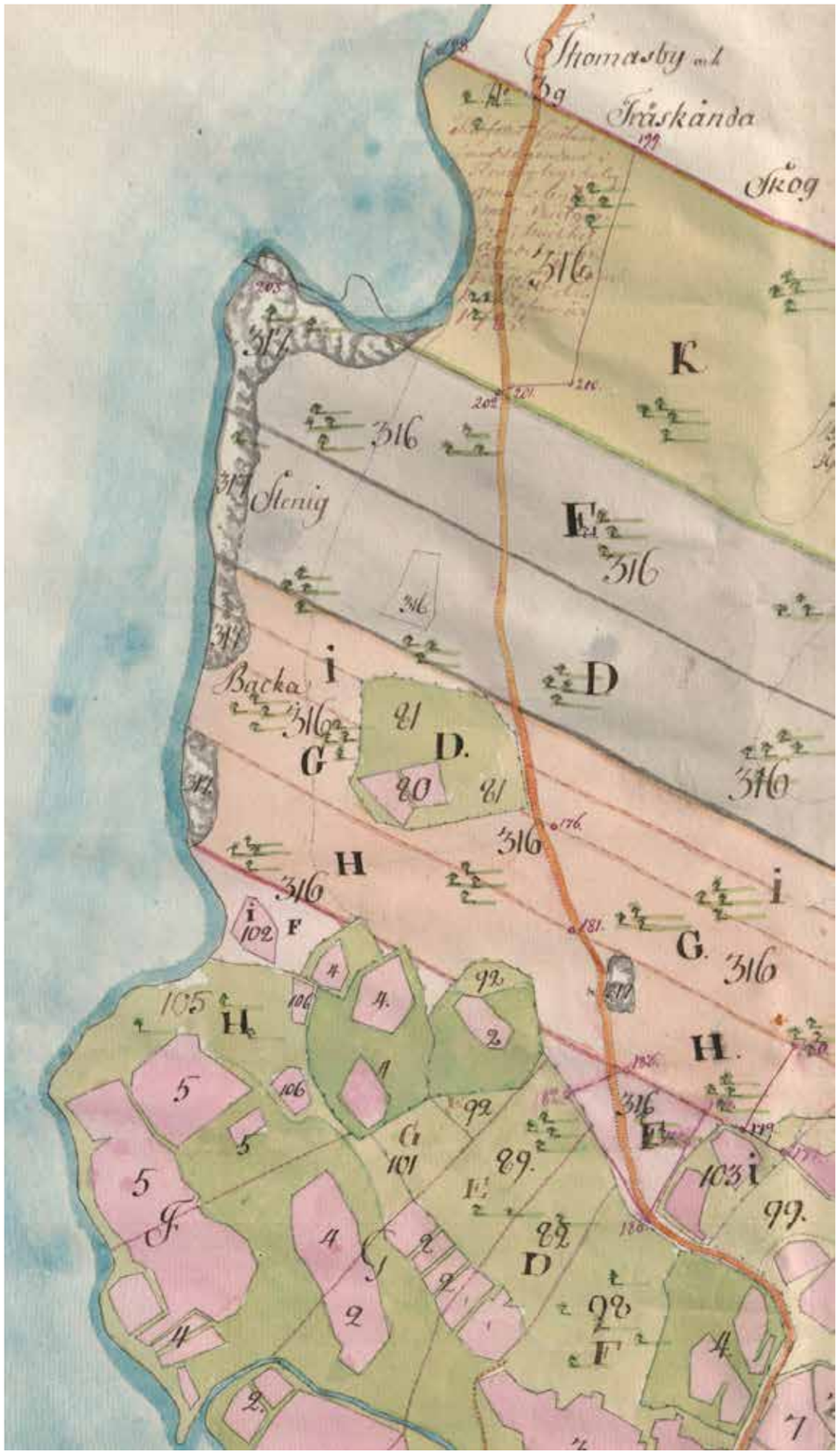
68 Fjällbo vuonna 2011 ennen ikkunoiden levyttämistä.

69. Syvälahti

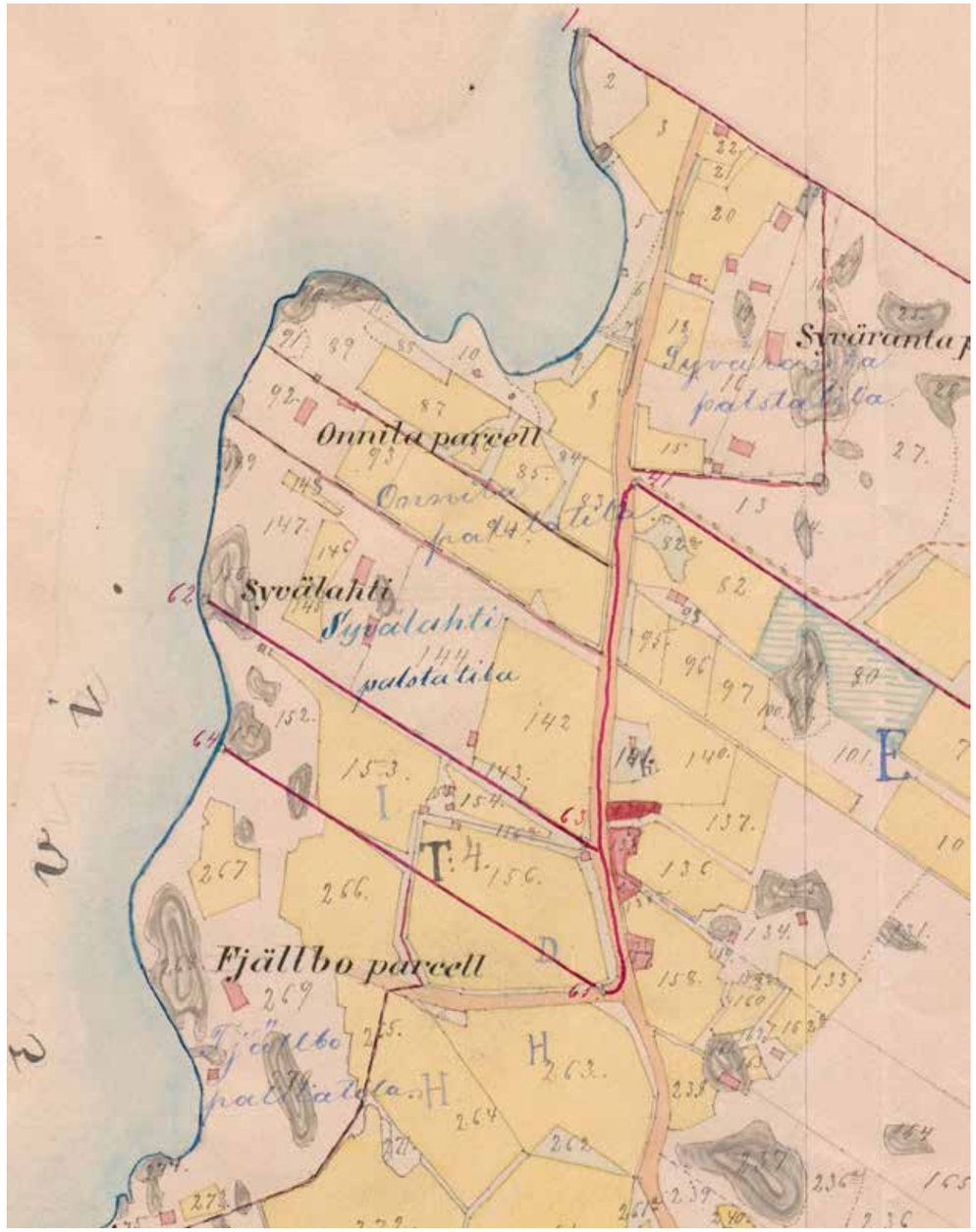
Syvälahden 4 hehtaarin palstatila erotettiin Kirkonkylän Saksan tilasta vuonna 1878.[167] Sen osti kenraalikuvernöörinkanslian entinen virkamies Birger Lundahl (1822-1890), joka oli juuri hankkiutunut eroon rakennuttamastaan Syvärannan tilasta rakennuksineen. Lundahl rakennutti huvilan rantakalliolle ja piti huvilatonttia hallussaan aina vuoteen 1910 asti, jolloin hän myi sen vapaaherra Otto Nordenskiöldille, joka oli juuri luopunut Johannisbergin kartanosta. Nordenskiöld viihtyi huvilallaan kissojen, koirien, häkkilintujen ja ratsujensa kera vuoteen 1920 asti, jolloin huvila siirtyi edelleen E. Aleksandroff-nimiselle puolalaiselle liikemiehelle, jonka kerrotaan olleen Venäjän Itämeren-laivaston hiilenhankkija. Hän harrasti maalausta ja kopioi huvilan oviin vanhoja mestariteoksia. Huvilasta oli tarkoitus Onnelan tapaan tehdä täysihoitola, mutta hanke kariutui ja perheen Olga-tytär myi huvilan tontteineen jo vuonna 1925 Hyvinkään[168] Kaukasten kylässä ja Jokelassa toimineelle Suomen Vanutehdas Oy:n isännöitsijälle insinööri Georg Ignatiukselle.[169] [170] Insinöörin pikkuserkku Hannes Ignatius oli tunnettu eversti, joka oli tuonut Pietarista omat huonekalunsa turvaan vallankumouksen melskeissä - ja näitä huonekaluja on edelleen huvilalla sodan merkein varustettuna.[171]

167 Tuusulan kiinteistörekisteri.
168 Tuolloin Kaukasten kylä kuului Hausjärveen.
169 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 22.
170 Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1853-1899 nro 26298
171 Yrjö Ignatiuksen kertomat tarinat lapsuudestaan, sukutaulut.

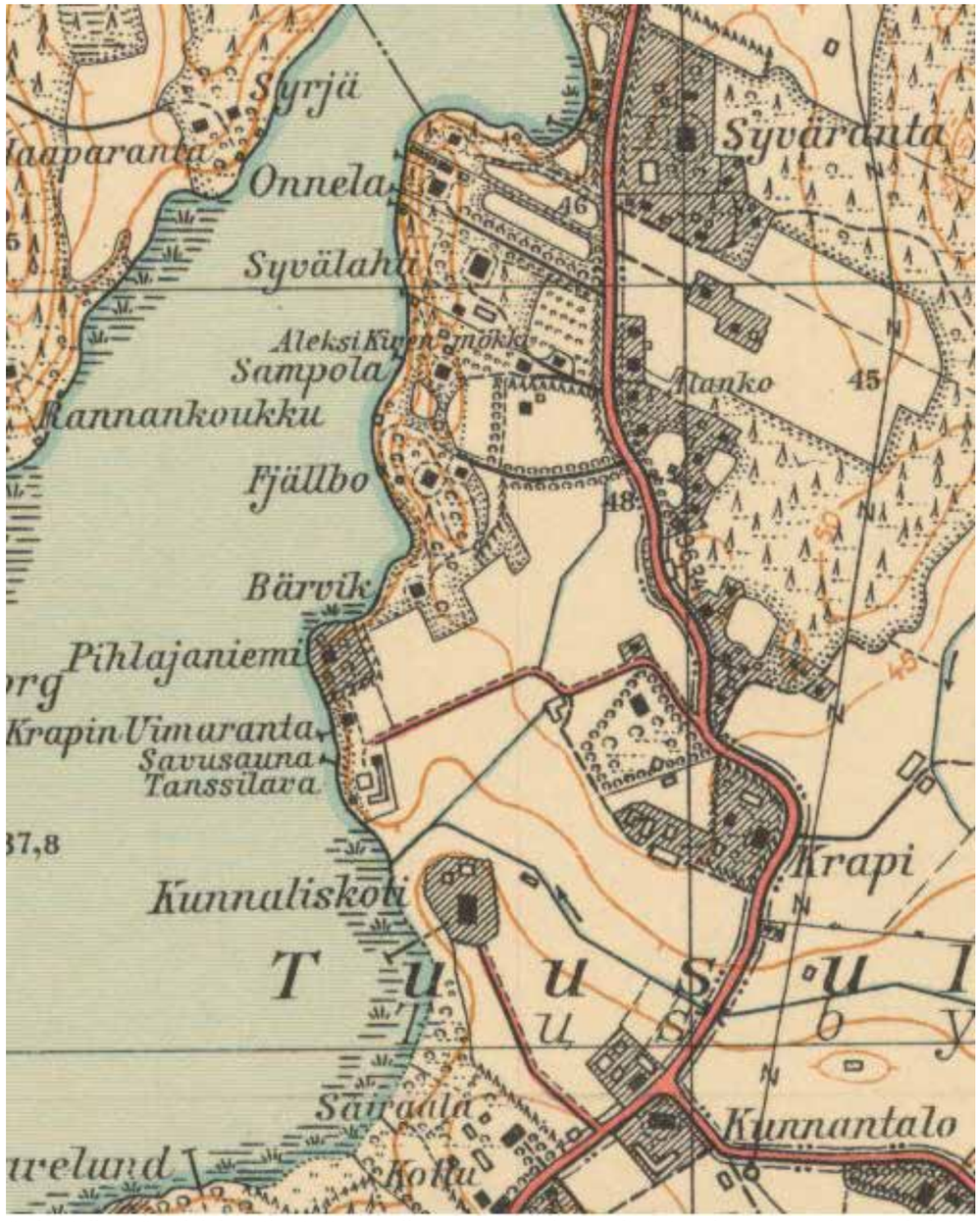
Syvälahden tontti on vuonna 1777 ollut raivaamatonta metsää (palsta D) ja sille on piirretty yksi mahdollinen uusi peltoalue (316). Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egokarta och delningsbeskrifning 1777-1777 (B50:3/7-13). KA.

Vuosisata myöhemmin Syvälahden palstalle on raivattu peltoaluetta ja puutarhapalstoja. Päärakennus, sivurakennus ja Fiinan mökki ovat kaikki tontilla. Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

Senaatin kartalla peltoalueen keskellä sijaitseva Syvälahti on esitetty puiutarhapalstana, jolle johtaa puukujanne. Rannanpuoleinen puistoalue on yhteydessä viereiseen Onnelaan pihakäytävien ja puutarhan kautta.
Karttalehti IX 30. KA.

Sodan jälkeen Syvälahden pihapiiriin on tullut muutama rakennus lisää ja pelto on otettu hyötytarhaksi. Tontin erottaa Rantatiestä havupuista istutettu aita. Pihapiirissä näkyy edelleen polkuja ja puistomaista istutusta. Puistoyhteys Onnelaan on katkaistu. Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Syvälahti on Rantatien länsipuolella, Onnelasta etelään. Vuosina 1888-1892 laaditun isojaon järjestelykartan mukaan tontilla sijainnut päärakennus on nykyisen päärakennuksen kohdalla, mutta piharakennusta ei ole. Fiinan mökkinä tunnettu asumus sen sijaan esiintyy vuoden 1898 topografikartassa.[172] Piharakennus ilmaantuu topografikarttoihin vuoden 1928 jälkeen.

Härön laatimassa inventoinnissa on esitetty nykyisen päärakennuksen siirretyn 1900-luvun alussa Karjalan kannakselta, mutta ottaen huomioon aiemman puolalaisomistajan harrastuksen, on olettavaa, että tässä on jokin sekaannus Kannakselta tuotujen huonekalujen ja itse huvilan välillä.

Päärakennus on puolitoistakerroksinen, taitekattoinen, jugend-tyylinen rakennus. Hirsirunkoa on ilmeisesti jo alunperin täydennetty lautarakenteisilla osilla ja kuisteilla - mikä on yleensäkin ollut tapana: lämpimät osat tehdään hirrestä, vilpoiset kuistit piiru- ja lautarakenteisina. Huvila on säilyttänyt sisätilojensa vanhan asun, mm. aiemmin mainitut ovipeiliensä maalaukset. Myös puiset välikatot ovat koristeellisia. Listoitus jakaa rakennuksen julkisivut pienempiin kenttiin, lisäksi on jonkin verran käytetty jugend-ornamentiikkaa.

Päärakennuksen eteläpuolella on hieman pienempi, harjakattoinen huvilarakennus (**69a; luokka 3**), joka ilmaantuu topografikarttaan vuoden 1928 jälkeen. Sitä on 2000-luvun alussa laajennettu massiivisella lisäsiivellä. Syvälahden tontti jaettiin osiin vuonna 1999 suvun kesken ja osalle tonteista on rakennettu uusia rakennuksia: osa on uudisrakennuksia, osa toisaalta siirrettyjä vanhoja rakennuksia. Huvilapalstan alkuperäinen rakenne on muutosten yhteydessä jonkin verran hävinnyt. Palstalla säilynyt ns. Fiinan mökki **(69b; luokka 1)**, jossa mm. huvilan taloudenhoitaja asui, esiintyy sekin isojaon järjestelykartalla. Se on läheisen Aleksis Kiven kuolinmökin kaltainen muistuma maaseudun vähempiväkisen asujaimiston oloista 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Lisäksi alueella, aivan Onnelan rajassa kiinni, on edelleen vanha huvimaja (**69c; luokka 2**), joka kaipaa kunnostusta. Vanha päärakennus ja Fiinan mökki on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä. **1 LUOKAN KOHDE.**

172 Isojaon järjestelykartta 1888-1892 (4144), Tuusulan kunnan mittausarkisto.

69 Syvälahden rannanpuoleinen julkisivu lasikuisteineen.

69 Syvälahden huvilan keittiönpuoleinen sisäänkäynti. PS.

69 Syvälahden päärakennus ja myöhemmin rakennettu uudisrakennus.

69 Syvälahden ullakonikkuiden muoto on poikkeuksellinen.

Peippolan päärakennus on vuonna 2002 Ilmajoelta siirretty ja keskiosaltaan venytetty kansakoulu. Esitelty 2.8.2017 Keski-Uusimaassa.

69 Syvälahdesta erotetun Peippolan piharakennus ja päärakennus.

69B Fiinan mökki on Syvälahden alkuperäistä rakennuskantaa.

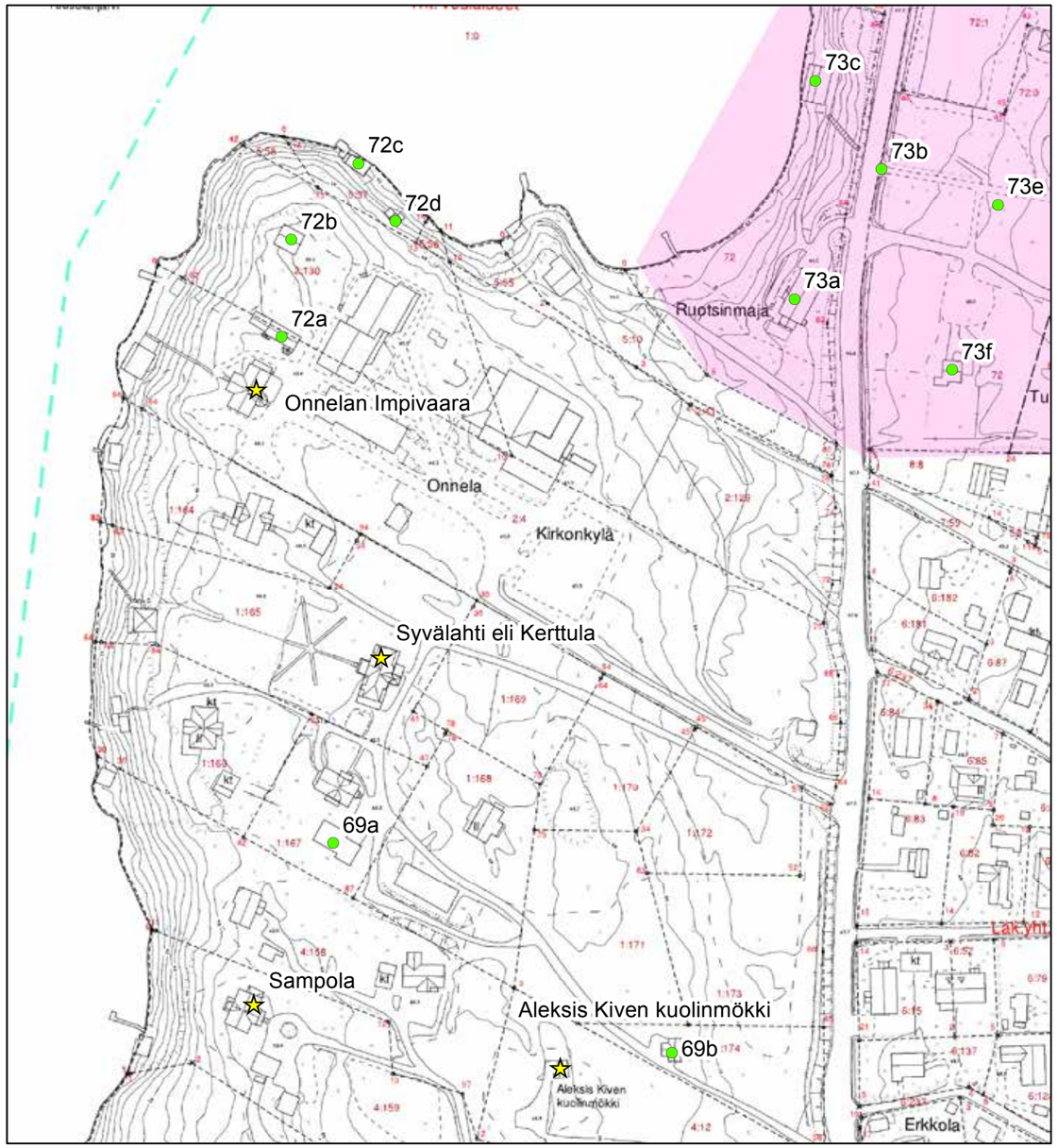
69C Syvälahden vanha huvimaja.

69B Fiinan mökki on Syvälahden alkuperäistä rakennuskantaa.

70. Sampola

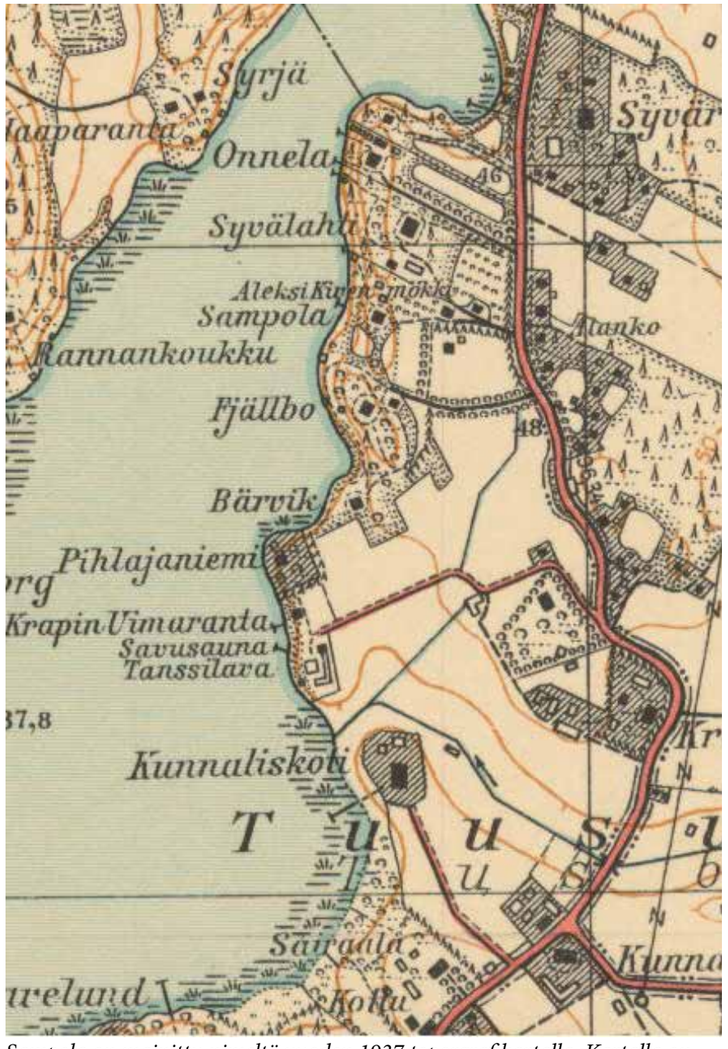
Sampola on hyvä esimerkki Rantatien 1910-luvulla syntyneistä huviloista. Sampolan palsta on lohkaistu vuonna 1917 neljä vuotta vanhemmasta Krapin maista murretusta Kukkulan huvilapalstasta.[173] Sampolan asuinrakennus on vuodelta 1913 ja sen pystytti itselleen kirvesmies ja seppä Kalle Sampola (Karl Sulin alkujaan), joka rakensi myös Mahlamäen Sampolan sekä osallistui mm Keravan asemarakennuksen ja Kirkonkylän puukoulun laajennustöihin[174]. Rakennuksen runko on Härön mukaan tuotu muualta.[175] Sampola oli alkujaan ympärivuotisesti asuttu, mutta jäi sodanjälkeisenä aikana aina vuoteen 1977[176] asti kesäasunnoksi, minkä jälkeen se on kunnostettu ympärivuotiseen asuinkäyttöön.

173 Tuusulan kiinteistörekisteri.
174 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirjat XIV, s. 92-94.
175 Härön selvitys, tiedon alkuperäislähde?
176 Tuusulan rakennustietokanta, käyttötarkoituksen muutos.

Sampola sijaitsee Syvälahden eteläpuolella, lähellä Tuusulanjärven rantaa. Asuinrakennus on kohtalaisen hyvin säilyttänyt alkuperäisen asunsa. Se on harjakattoinen, puolitoistakerroksinen ja ristipäätyinen hirsitalo. Umpikuistin päällä oleva parveke eli altaani tehtiin 1930-luvulla.[177] Vuoraus on rakentamisajalle tyypillinen kolmiosainen pysty-vaaka-pysty -laudoitus. Tyypillisiä ovat myös yläosastaan pieniruutuiset ikkunat. Rannan sauna on vuodelta 1958. Päärakennuksen edessä on pieni puistosommitelma. Sampolan päärakennus on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä. **2 LUOKAN KOHDE.**

177 Härön selvitys, tiedon alkuperäislähde?

Sampola on mainittu nimeltä vuoden 1937 toporgrafikartalla. Kartalla on esitetty myös hieman ympäristöä ja pihalla oleva puutarha-aukea. Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

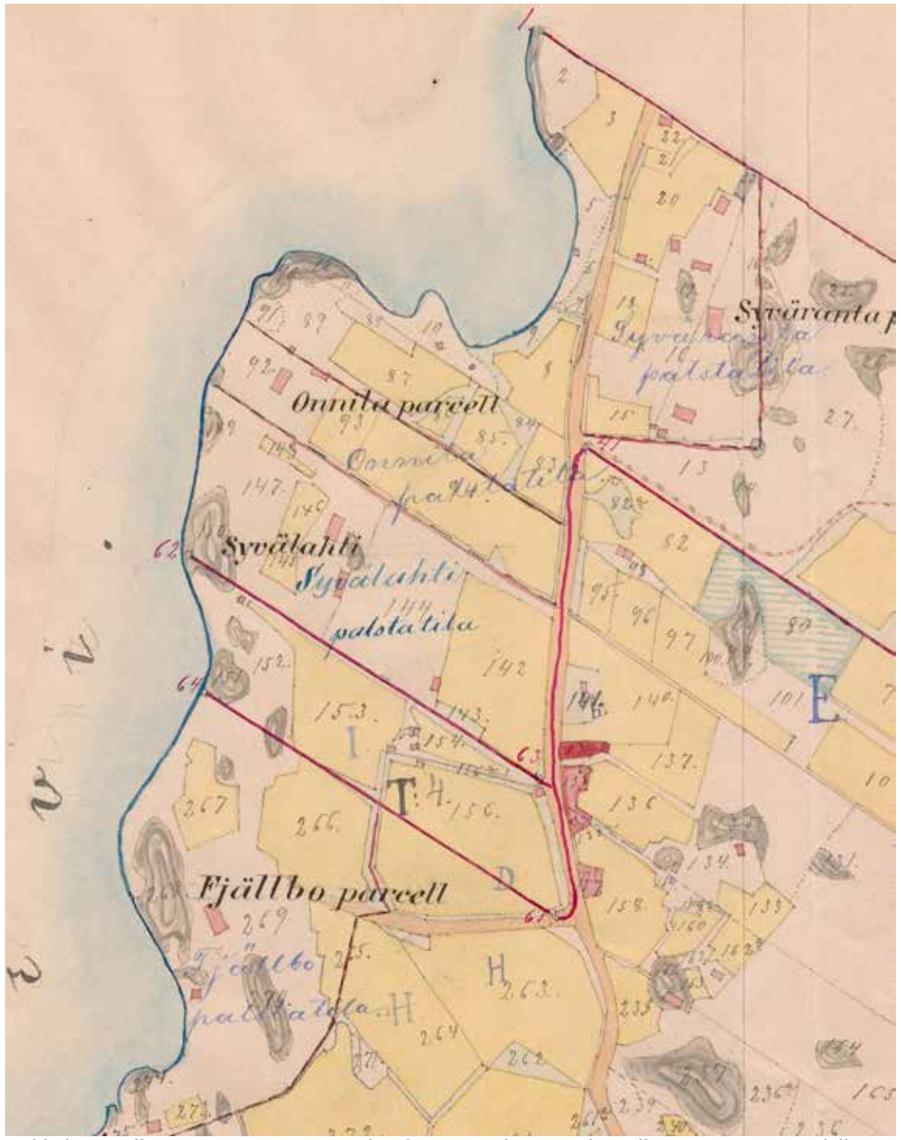
70 Sampolan huvila idästä katsottuna.

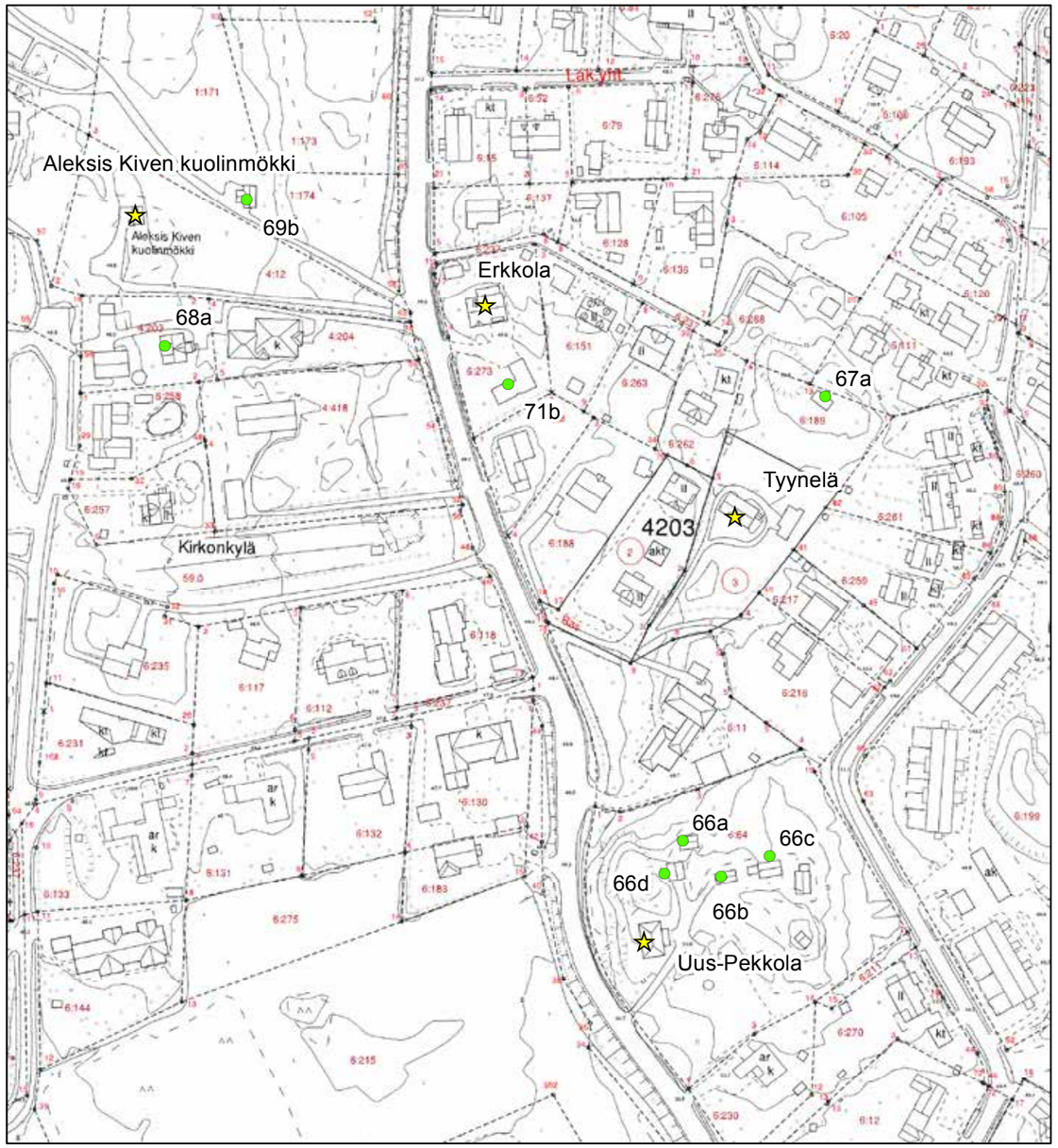
70 Sampolan huvilan eteläpääty ja kaksikerroksinen terassi järvelle.

71. Erkkola

Johan Henrik (Juhana Heikki) Erkko (1849-1906) oli elinaikanaan Suomen ehkä tunnetuin ja pidetyin lyyrikko, jonka runoista monet ovat aikojen saatossa muuttuneet “kansanlauluiksi” ja “kansanrunoiksi”. Erkko valmistui opettajaksi vuonna 1872, mutta oli pari vuotta aikaisemmin jo julkaissut ensimmäisen runokokoelmansa. Vuodesta 1892 alkaen hän toimi miltei yksinomaan kirjailijana.

Erkkolan sisälle jäänyt pieni torppa näkyy hyvin vuoden 1888 kartalla Rantatien itäpuolella numeron 138 yläpuolella pienenä laatikkona.
Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

© Tuusulan pohjakartta 2016

Erkon tuotanto ja toiminta liittyvät läheisesti 1800-luvun jälkipuoliskon kansallisuusliikkeeseen ja siihen kuuluneeseen järjestötoimintaan. Erkko otti tuotannossaan aktiivisesti kantaa yhteiskunnallisiin ja poliittisiin kysymyksiin ja oli mm. suosittu juhlapuhuja.

Erkko vietti viimeiset elinvuotensa suureksi osaksi Tuusulassa. Hän tuli Tuusulaan tuttaviensa Ahon, Halosen ja Sointeen perheiden jäljissä. Erkko asusti aluksi kirkonmäellä olleessa talossa, mutta aikoessaan avioitua Klaavon talon tyttären Thyra ”Tuiju” Nyqvistin kanssa hän ryhtyi rakentamaan itselleen omaa taloa. Erkko osti Pekkolan talosta tontin, jolla sijaitsi kruukkumaakari Gröönroosin omistama Oksalan mäkitupa Syvälahtea ja Aleksis Kiven kuolinmökkiä vastapäätä, Rantatien itäpuolelta. Savenvalaja Grönroosin talo, mäkitupa, käsitti tuvan ja kamarin eteistiloineen ja Erkkola rakennettiin näiden ympärille: nykyinen keittiö ja kamari ovat mäkituvan jäänteet.[178] Grönroosit olivat erityisen tunnettuja uunikaakeleistaan, joita oli ollut mm. Pariisin vuoden 1900 maailmannäyttelyssä.[179] Grönroosin suku oli asunut Rantatiellä vuodesta 1837, jolloin he tulivat Kellokosken ruukilta tehtaan omistajan vaihduttua.[180] Koko Gröönroosin suku oli “ruukkumaakareita”.

Pekka ja Antti Halonen laativat sen piirustukset. Erkkola rakennettiin samalla Antti Halosen johtamalla työporukalla, joka pystytti myös Halosenniemen. Rakennus valmistui vuonna 1902. Erkkolasta tuli kaksikerroksinen, harjakattoinen, yleisilmeeltään paljossa Halosenniemeä muistuttava rakennus. Se on tosin tätä sekä pienempi että yksinkertaisempi. Halosenniemeä muistuttavat kooltaan ja ruudutukseltaan vaihtelevat ikkunat, parvekkeet ja kuistit sekä pitkälle ulos työntyvät räystäät. Erkkola on kuitenkin salvottu lyhytnurkkaiseksi. Rakennus ei alkuaikoina näy nykyiseen tapaan olleen vuorattu. Myös jotkin yksityiskohdat ovat vuosien varrella hieman muuttuneet. Huvilarakennus edustaa Halosenniemen kanssa Tuusulanjärven huvilakulttuurin kansallisromanttista osaa. Erkkola on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä. *Erkkolan vuonna 1972 rakennettu sauna (71b; luokka 2) on koottu Vanhankylän kartanon vuonna 1969 palaneen viljamakasiinin hirsistä.*[181] **1 LUOKAN KOHDE.**

178 Saara-Maria Paakkinen, Tuusulan aikakirjat XIV, s. 6-7. Kotiseutuneuvos Sirkka Holman käsikirjoitukset.
179 Härö, tietolähde?
180 Tuusula-seuran aikakirja 2000, s. 60.
181 Keski-Uusimaa lehti, Jouko Miettisen haastattelu.

71 Erkkolan lasitetuista tiilistä rakennettu takka.

71 Erkkolan pääsisäänkäynti etelään parvekkeineen 2010.

71 Erkkolan pohjoisjulkisivu ja suuri lasikuisti.

71 Erkkolan pääjulkisivu syksyllä.

71A Erkkolan turvekattoinen savusauna 2010.

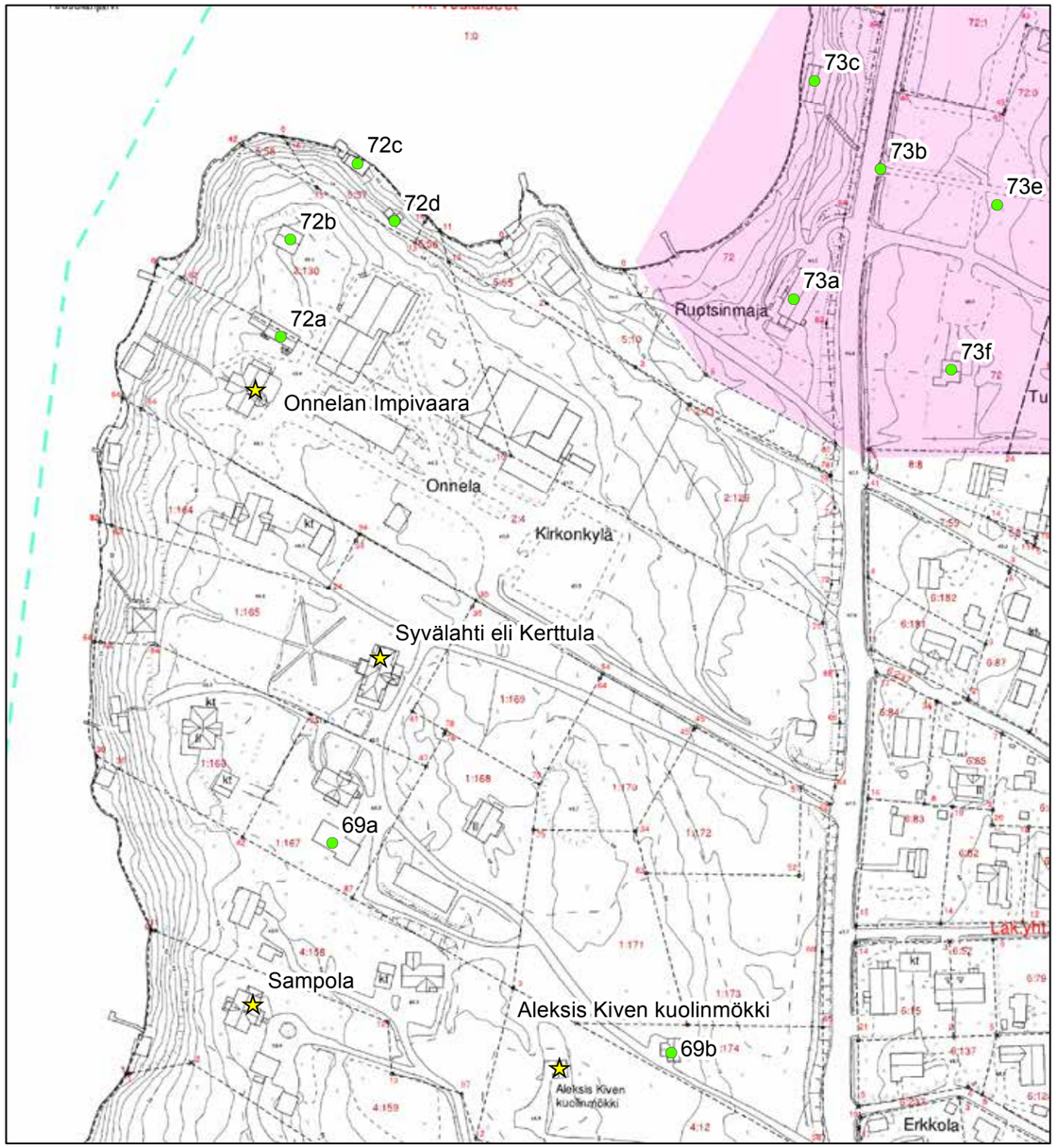
71B Erkkolan uusi sauna, jossa on käytetty Vanhankylän kartanon makasiinin hirsiä.

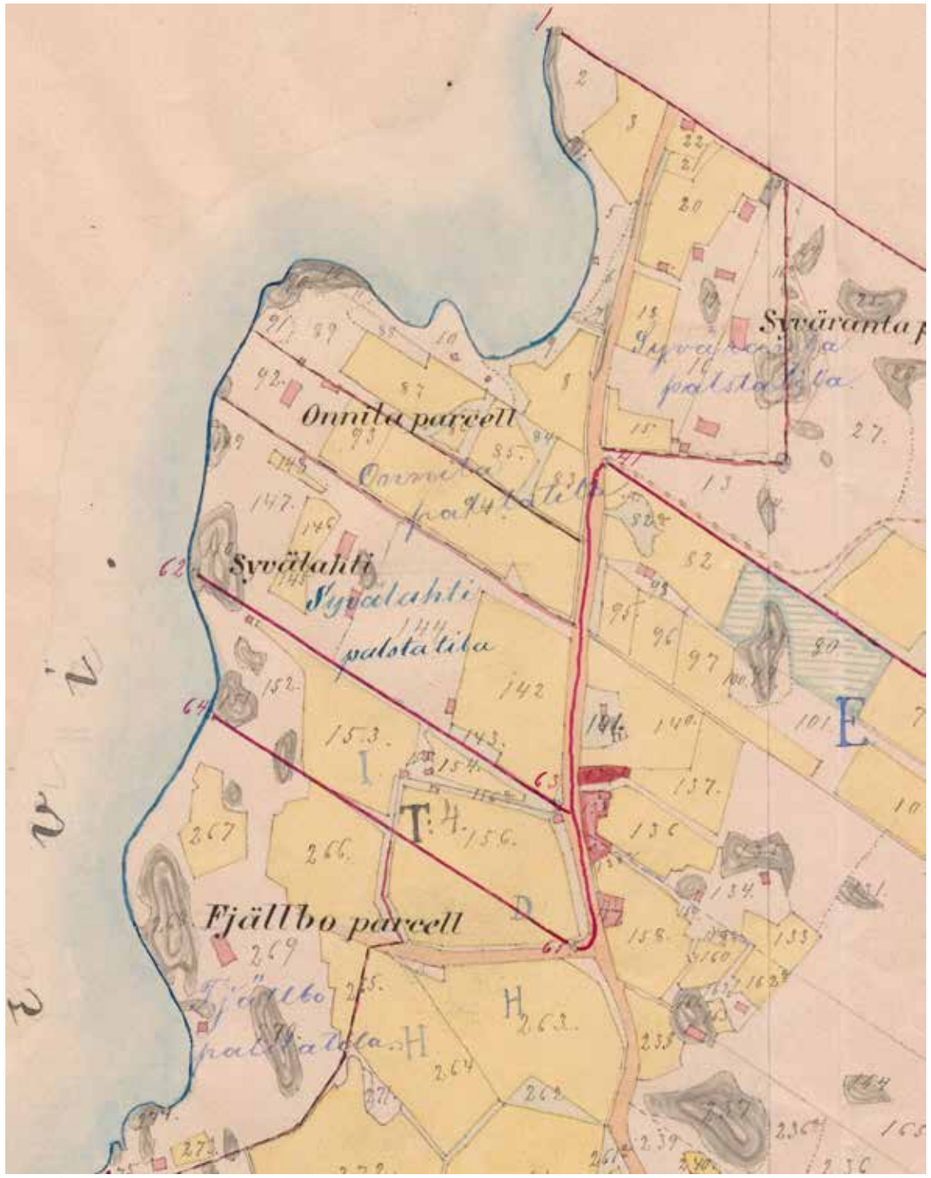
71A Erkkolan saunan pääty, turvekatto on purettu.

72. Onnelan lomakoti

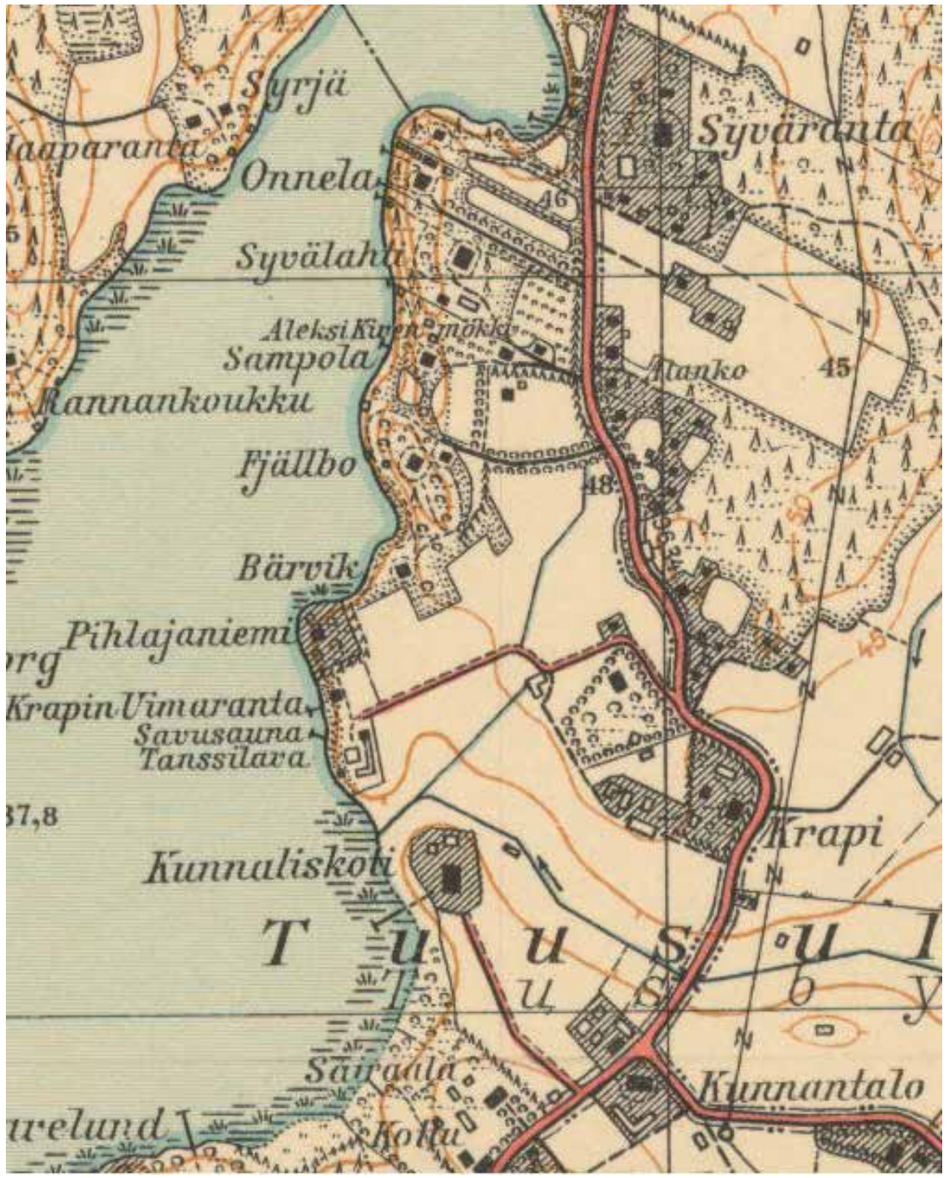
Onnelan palstatila erotettiin vuonna 1885 Kirkonkylän Kotun tilasta esittelijäsihteeri Karl Forssellille. Tuolloin tilalla oli huvilan lisäksi ainakin talli, sillä siellä oli ympärivuotisesti kuski ja naispalvelija.[182] Forssellilta huvilan osti Syvärannan omistaja, merikapteeni Gotthard Björklund. Onnelan huviloineen päätyi Björklundin tyttärelle Johanna Sofia Björklundille syntymäpäivälahjana 11.11.1906, mutta lahjoittajana oli todennäköisesti neidin rakastaja Schabelskij tai rouva Björklund, sillä itse kapteeni Björklund oli kahta vuotta aiemmin ajautunut konkurssiin. Kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikovin adjutantti, sotilasuransa kenraaliluutnanttina päättänyt Pavel (Paul) Schabelskij kuului Onnelan vakituisiin vieraisiin ja asettui tänne pysyvästi Venäjän vallankumouksen jälkeen - aluksi perheensä kanssa.[183]

182 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 23.
183 Timo Lehtonen, Tuusula-seuran aikakirja VI, s. 40-42.

Onnelan vanhimmat rakennukset näkyvät vuoden 1888 kartalla Onnila parcell- tekstin yläpuolella. Enin osa Onnelan kaksi lohkoa käsittävästä tilasta on peltona.
Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

Vuonna 1937 Onnelan tontilla on vanhojen rakennusten lisäksi ilmaantunut useampi pieni mökki ja pihaan johtava tie on puukujanteen keskellä. Pellot ovat vaihtuneet avoimeen puutarhaan.
Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Kartta isojaon järjestelystä 1890-luvun vaihteesta osoittaa vanhan päärakennuksen, nykyisen ns. Jukolan (**72a; luokka 1**) olleen tuolloin jo olemassa. Sen voikin olettaa valmistuneen samoihin aikoihin kuin palstakin ostettiin eli vuonna 1885. On tosin mahdollista ja luultavaakin, että rakennusta on myöhemmin laajennettu sekä muutettu. Sivurakennus Impivaara (**72; luokka 1**) on nuorempi, todennäköisesti 1890-luvun lopulta tai aivan 1900-luvun alusta. Pavel Schabelskij sijoitti rahojaan huvilan ja sivurakennuksen kunnostukseen, sillä naapuriin Syvärantaan muuttaneen Uschkovien kanssa täytyi kilpailla. Venäjän vallankumouksen jälkeen Onnelasta tuli joksikin aikaa emigranttien turvapaikka. Emigranttien siirryttyä eteenpäin Onnelasta tuli täyshoitola, jonne majoittui useita kirjailijoita ja lehtimiehiä; sen parasta aikaa oli 1920-luku, jolloin paikan asukkaita olivat mm. Unto Karri, Eino Leino ja Uuno Kailas. Schabelskijn kuolema vuonna 1935 järkytti neiti Björklundin niin pahasti, että hän päätyi Kellokosken sairaalaan ja kuoli vajaata vuotta myöhemmin.[184]

Sokeain Lomaliitto ry, nykyinen Näkövammaisten Loma ry osti Onnelan vuonna 1936 lomakodikseen. Vuonna 1907 perustettu yhdistys on maamme näkövammaisten ensimmäinen oma järjestö.[185] *Yhdistys rakennutti palstalle kolme uutta rakennusta, jotka ovat mökkimäistä lukuunottamatta vuonna 1985 rakennettua suurta kokous- ja ravintolakeskusta.[186] Vuonna 2009 Onnelan omistajaksi tuli Sokeain Ystävät ry.[187]*

Onnelan palsta on säilyttänyt vanhan muotonsa ja kokonsa. Se muodostaa kapean, pitkänomaisen kaistan Tuusulanjärven ja Rantatien väliin. Onnelan pohjoispuolella on Syväranta, eteläpuolella Syvälahden palsta. Vanhat rakennukset, Jukola ja Impivaara (nimet ovat uudempia) sijaitsevat tontin länsipäässä, järvelle viettävän töyrään harjalla. Molemmat ovat kaksikerroksisia, harjakattoisia hirsitaloja. Niiden leimallisia piirteitä ovat vaihteleva vuoraus ja erilaiset, osin uusitut ikkunat sekä kuistit.

Jukolan rannanpuoleinen, päätyeteisen käsittävä yksikerroksinen osa lienee talon vanhin vaihe, sillä porrastettu sokkelin yläpinta talon takaseinällä (pohjoisen puolella) ei ole tyypillistä myöhemmälle hirsirakentamiselle. Tässä osassa on säilynyt myös alkuperäiset ulkoikkunat ja nikkarityylille tyypillinen julkisivujaottelu. Rakennuksen keskiosa on poikkeuksellinen Suomessa: yläkerta on alakertaa leveämpi; lähin tunnetut sukulainen löytyy Seurasaaren vahtimestarin talosta, joka edustaa norjalaista lohikäärmetyyliä. Talon takajulkisivulla ovat yläkertaa ”kantavat” konsolit nähtävillä, etupuolelta ne ovat kadonneet. Itäpääty on yhtä leveä kuin keskiosan yläkerta ja jaoteltu samaan henkeen julkisivulta kuin länsipääty. Kaksi kulmiin sijoitettua pientä kuistia edustavat pikemmin kaupunkien kauppatalojen asiakaseteisiä kuin asuinrakennuksille tyypillisiä kuisteja. Arkkitehtoniset piirteet ovat tyypillisiä nikkarityylille ja koristelussa ja etenkin itäisen kuistin kattomuodoissa on havaittavissa lohikäärmetyylin piirteitä. Kokonaisuutena Jukola on hyvin poikkeuksellinen rakennus Tuusulan rakennetussa kulttuuriperinnössä Impivaara on tyyliltään ja kokonaisuutena yhtenäisempi - ja siinä on havaittavissa samoja julkisivun jäsentelyyn liittyviä yksityiskohtia Jukolan kanssa. Järvenpuoleisen lasikuisti ikkunoissa on sama puitejako kuin sisäänkäynnin kuistissa ja Jukolan itäisessä kulmakuistissa. On hyvin todennäköistä, että tämä arkkitehtuurikerrostuma on 1900-luvun ensimmäiseltä vuosikymmeneltä, ajalta, jolloin Schabelskij kunnostutti Onnelan rakennuksia. Ikkunoiden yläkonsoleiden koristelu on yhtenevä Jukolan vastaavien kanssa, mutta logiikka, jolla koristeita on sijoiteltu ikkunoihin on omintakeinen.

Vuonna 1983 on valmistunut suurehko rantasauna Impivaaran länsipuolelle vesirajaan ja 1965 pitkä majoitusrakennus Impivaaran itäpuolelle. Vuonna 1965 valmistunut pitkänurkkainen ja valkoisin ikkunaluukuin varustettu hieman ajalleen tyypillinen romantisoitu hirsimökki ”Männistö” (**72b; luokka 2**) sen sijaan hieman kauempana kallioharjanteen pohjoiskärjessä.[188] Männistön pohjoispuolella, jyrkän rannan rinteessä pari metriä vesirajan yläpuolella on pieni vuonna 1950 valmistunut Elvilä (**72c; luokka 2**) pitkänurkkainen hirsitupa, johon kuuluu myös sauna. Elvilä on perusteellisesti kunnostettu vuonna 2012. Vanhaa rantasaunakerrostumaa 1900-luvun alusta edustaa pienenpieni lyhytnurkkainen ns. Jannen sauna (**72d; luokka 3**) Elvilän naapurissa. Tämä sauna on kunnostettu 2013, tosin käytännössä vanha runko on kierrätetty ja vanhaa saunassa on vain ja ainoastaan uudelleenveistetty vanha hirsirunko; sauna on moderni tulkinta.[189] Palstalla on jäänteitä vanhasta puistosta, mm. portille johtava kuusikuja.

Rakennushistoriallisesti arvokkaat, Rantatien suurhuvilakauteen liittyvät rakennukset. Onnelalla on merkitystä myös ns. sosiaalisen lomatoiminnan historiassa. Onnelan Impivaara ja Jukola on merkitty asemakaavaan sr-merkinnällä. Rantatien puoleinen entinen puistoalue on merkitty asemakaavaan s-4-merkinnällä. **1 LUOKAN KOHDE, 2 LUOKAN ALUEKOHDE.**

184 Timo Lehtonen, Tuusula-seuran aikakirja VI, s. 40-42.
185 Yhdistyksen kotisivut.
186 Tuusulan rakennusrekisteri.
187 Majatalo Onnelan nettisivut kesällä 2015.

188 Tuusulan rakennusrekisteri.

189 Tuusulan rakennusrekisteri ja Majatalo Onnelan nettisivut kesällä 2015.

72 Onnelan Impivaara ja Jukola.

72A Jukolan persoonallinen ja ajalleen tyypillinen pääsisäänkäynti.

72 Onnelan Impivaaran länsijulkisivu sisäänkäynteineen.

72 Onnelan Impivaaran itäjulkisivu ja viisikulmainen lasikuisti.

72A Onnelan Jukolan porrastettu länsipääty.

72A Onnelan Jukolan eteläjulkisivu.

72B Onnelan Männistön mökki 1950-luvulta.

72C Onnelan Elvilä on vanha, kunnostettu rantasauna.

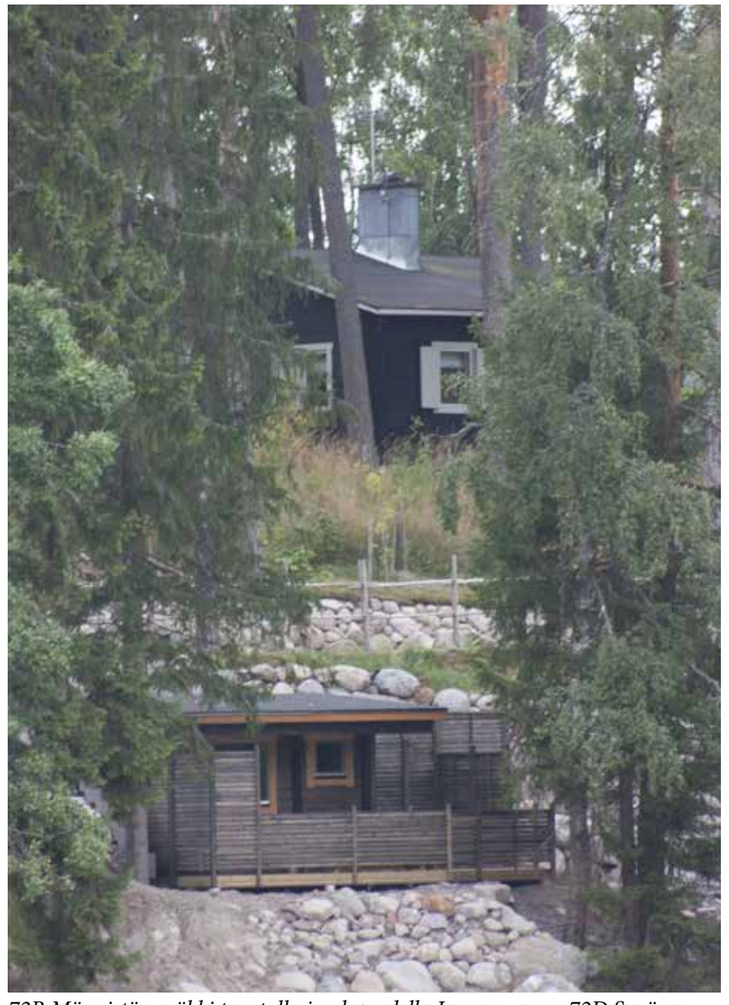
72 Onnelan huvimajan, myöhemmän kioskin kivijalan jäänteet metsittyneessä puutarhassa.

72 Onnelan talonnumero hakattuna portinpylvääseen.

Edustalla Onnelan Jannen sauna 72D ja taustalla Elvilä 72C.

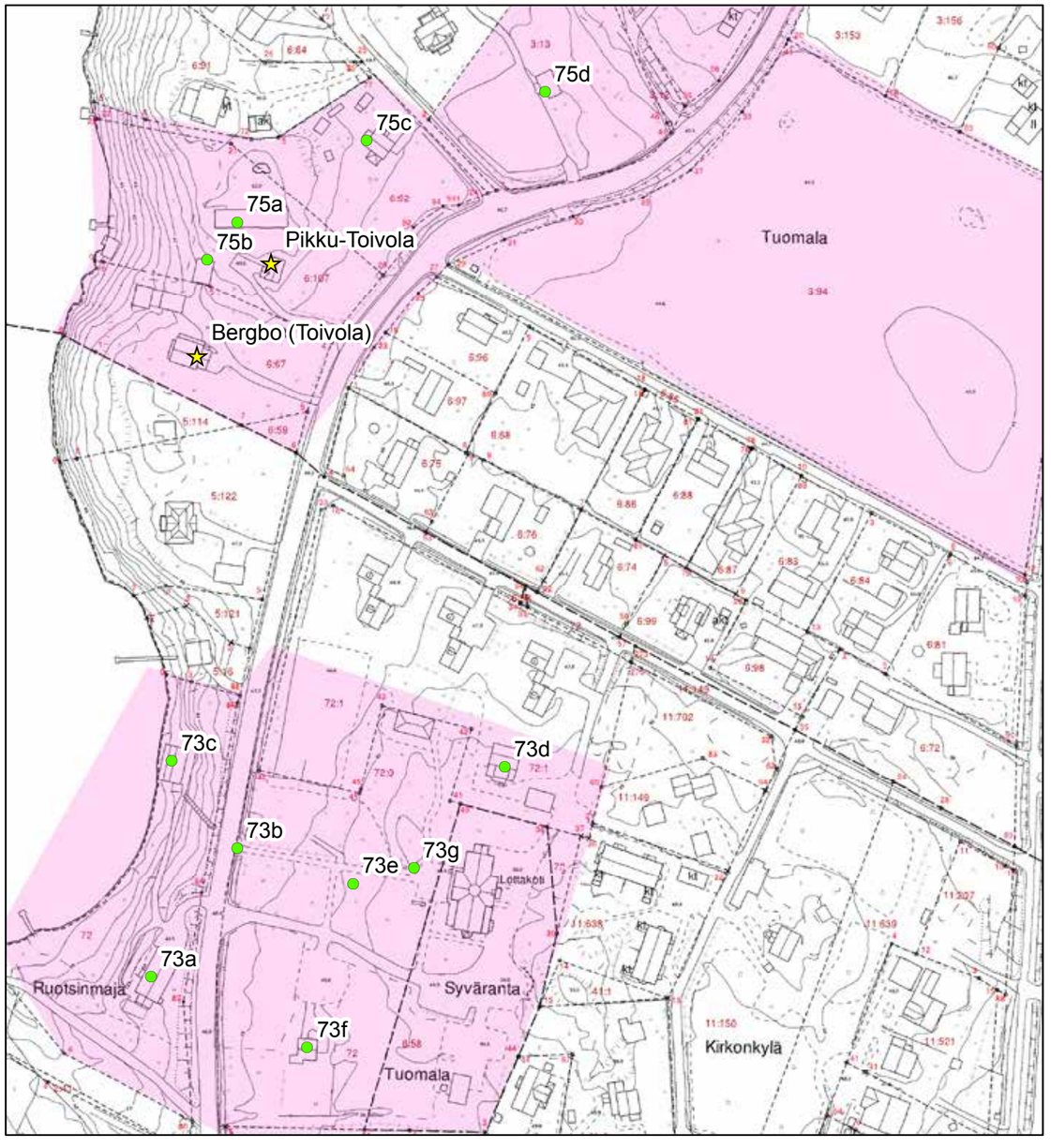
72B Männistön mökki taustalla ja alapuolella Jannen sauna 72D Syväränan saunalta nähtynä.

72 Onnelan rantaa saunoineen.

73. Syväranta

Syväranta on Tuusulanjärven vanhimpia huvilapalstoja; palstat syntyivät uusjaon yhteydessä 1869-1885 ja varsin moni päätyi myyntiin tarpeettomina kantatilojen kannalta. Syvärannan osti vuonna 1869 entinen kenraalikuvernöörikanslian virkamies Birger Lundahl Gustavelundin kartanon omistajalta, kanslianeuvos Alexander de la Gardielta. Lundahl myi paikan vuonna 1876[190] senaattori Viktor von Haartmanille, joka piti tonttia huviloineen hallussaan vain kolme vuotta myyden sen lokakuussa 1879 (kaartin)kapteeni Gotthard Björklundille (1837-1914)[191]. Lundahlin ja Haartmanin ajalta on säilynyt kolme palovakuutusasiakirjaa.[192] Björklundin perhe omisti paikan vuoden 1904 loppuun asti. Kapteeni Björklundin vuonna 1895 tapahtuneen konkurssin jälkeen tila hankittiin kapteenin vaimon nimiin vuonna 1896 ja myytiin moskovalaiselle nimineuvos Konstantin Ushkoville vuonna 1904. Björklundien aikana Syvärannassa asui pääasiassa vuokralaisia. Syvärannan viereinen Onnelan tila huviloineen oli kuulunut niinikään Björklundille, ja Onnela siirtyi perheen Johanna-tyttärelle seuraavana vuonna.[193]

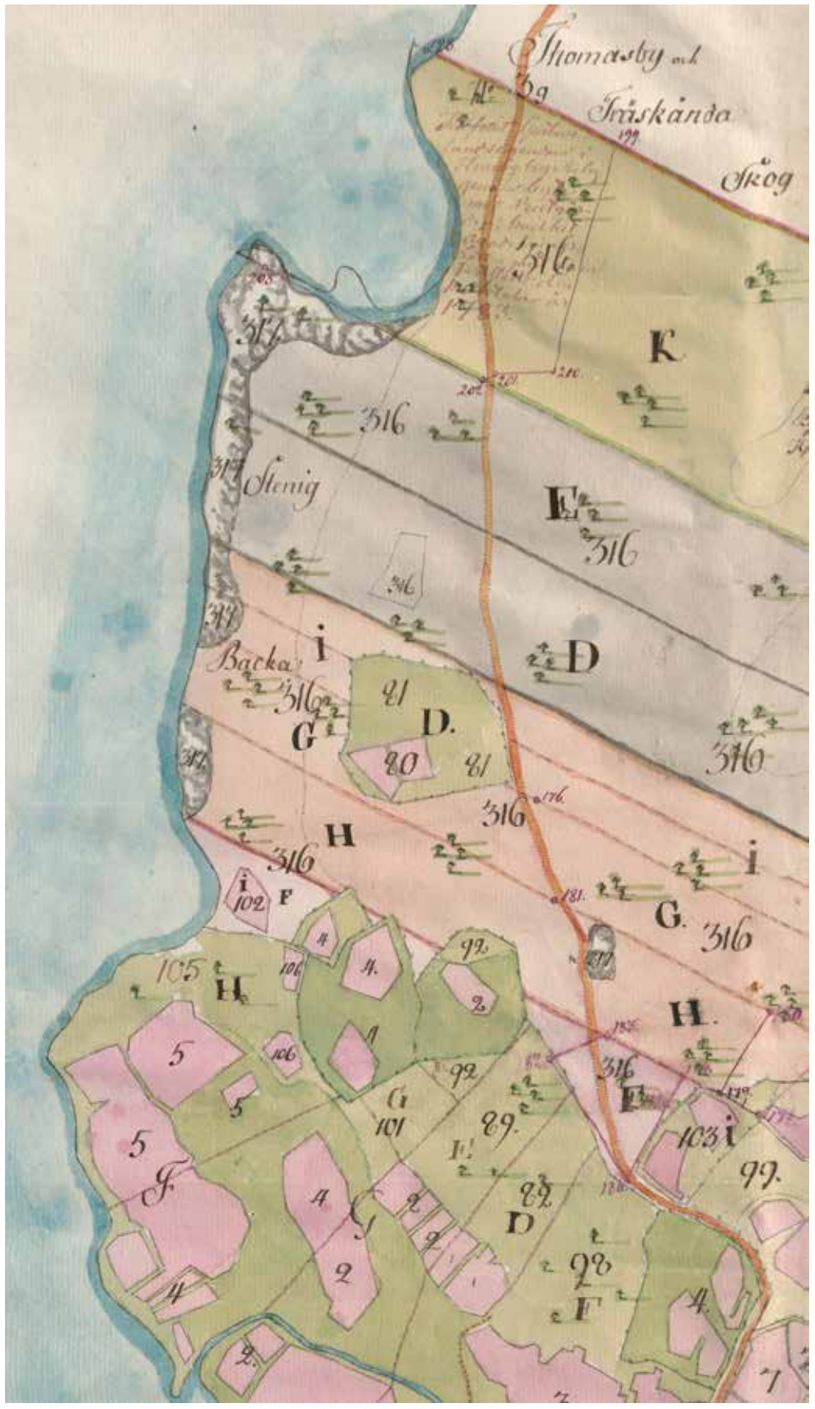

© Tuusulan pohjakartta 2016

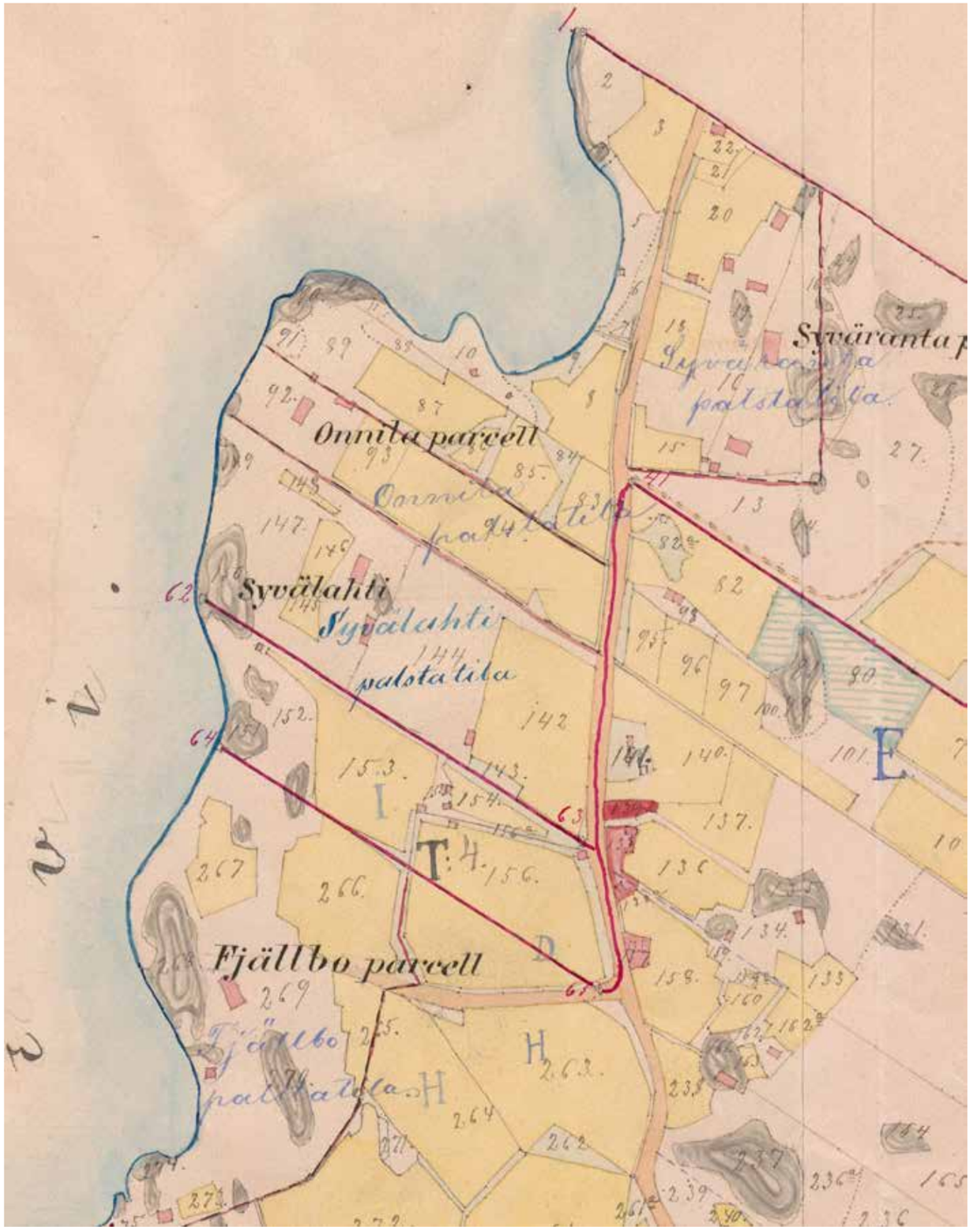
Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

N
0 25 50 100 Metriä

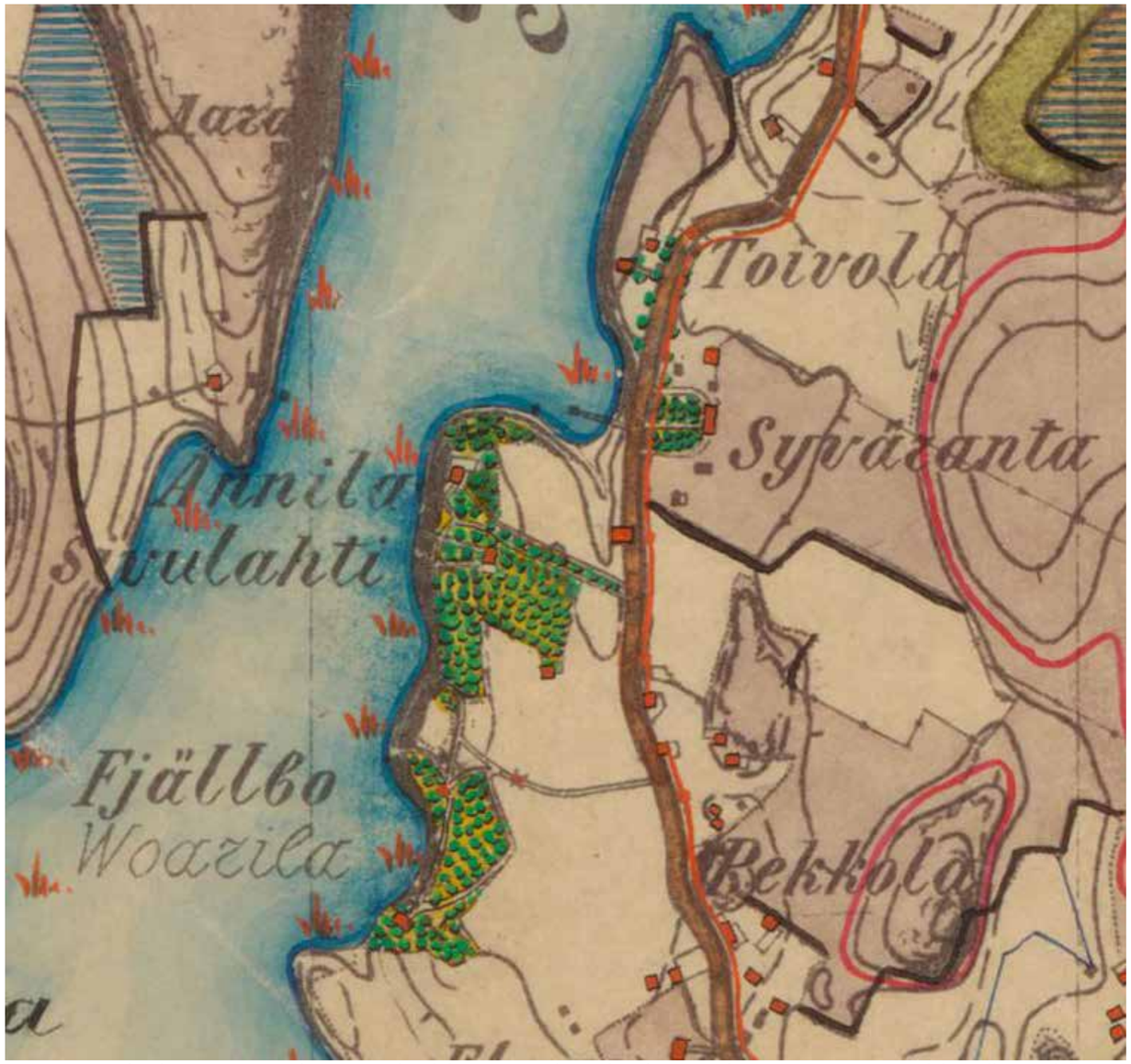
190 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja VII, s. 46.
191 Timo Lehtonen, Tuusula-seuran aikakirja VI, s.40
192 Härö.
193 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja VII s. 46-53

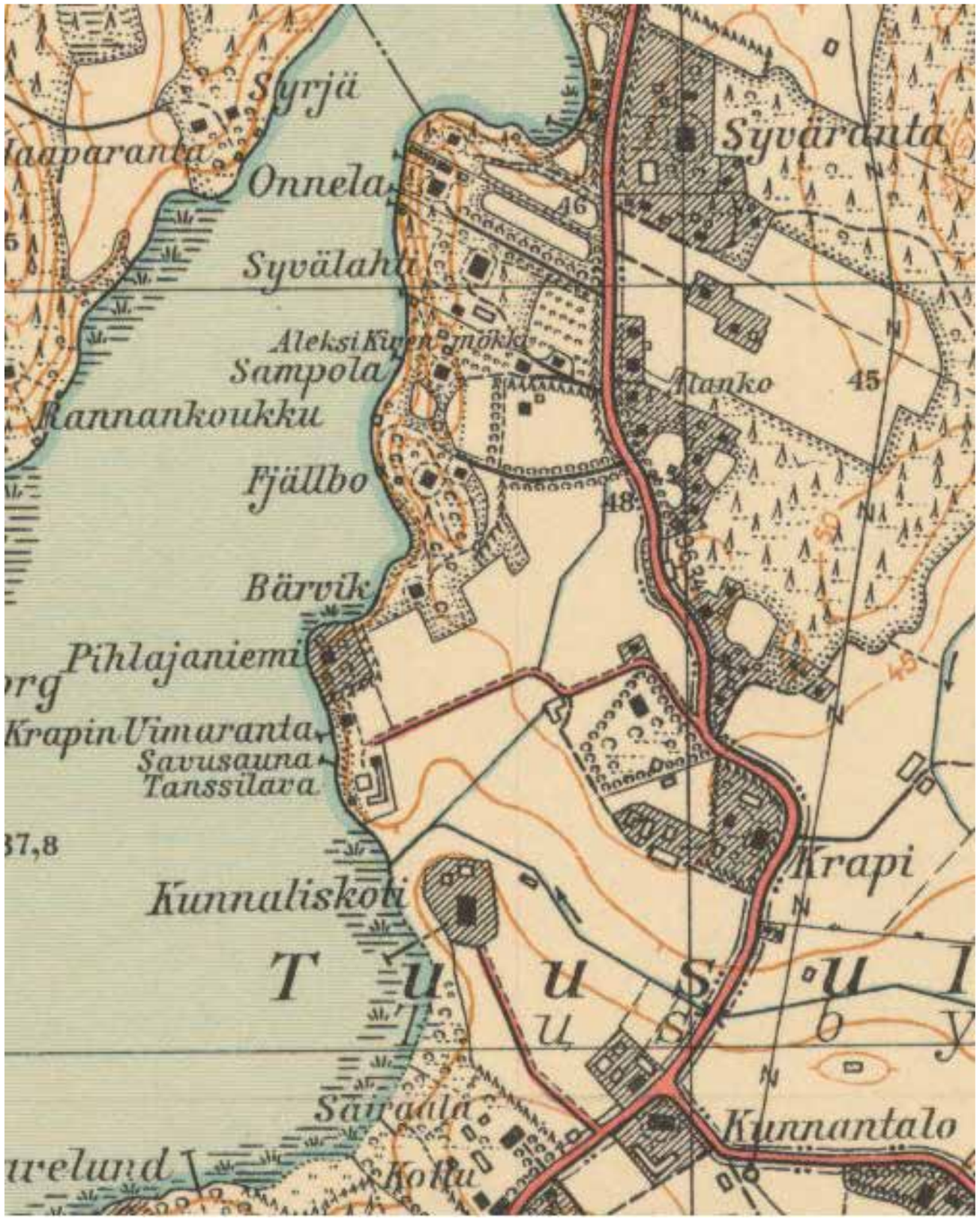
Syvärannan tontti on 1700-luvun lopulla pelkkää metsikköä.
Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egokarta och delningsbeskrifning 1777-1777 (B50:3/7-13). KA.

Syvärannan tontilla näkyy jo päärakennus, eteläinen sivurakennus talousrakennuksineen, puutarhurintalo tontin pohjoislaidalla sekä keskellä tonttia talousrakennuksia.
Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

Vuonna 1898 laaditussa Senaatin kartassa näkyy lähes samat rakennukset kuin vuoden 1888 isojaonjärjestelykartalla. Lisäksi etupiha on esitetty puistomaisena puutarhana kaarevine pihateineen.
Karttalehti IX 30. KA.

Vuonna 1937 topografikartalla esiintyy edelleen moni vuonna 1888 kuvattu rakennus, vaikka perimätiedon mukaan rakennuksia on purettu ja myyty pois jo 1920-luvun alussa.
Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Syvärannan alkupuolen vuosikymmenistä ei ole juurikaan tietoja. Palsta oli laaja, se käsitti maata Tuusulanjärven Syvälahden kohdalla sekä Rantatien länsi- että itäpuolelta. Vuosisadan alussa myytiin pieni osa maata Toivolan huvilapalstan omistaneelle kapteeni Georg Fraserille.[194]

Vanhoista topografikartoista selviää, että vuoden 1871 tienoilla Syvärannassa on suureellisempi ja selkeämpi pihapiiri ja rakennuskanta kuin vuoden 1898 topografikartalla, jossa myös pihan paikka on siirtynyt ja toisaalta naapuritonttien Onnelan ja Syvälahden rakennuskanta on jäänyt merkitsemättä, vaikka sitä todistetusti on ollut olemassa 1870-luvun alusta asti. Näiden kahden venäläisajan kartan geometria ja monet maastonmuodot eroavat toisistaan myös merkittävästi. Hieman yllättäen vuoden 1871 ja vuoden 1928 topografikartat ovat miltei yhtenäisiä toisiinsa verrattuna myös topografian suhteen, joten vuoden 1898 karttaa ei voi pitää luotettavana ja myös kertomus Ushkovien ajasta jää kaipaamaan tarkempaa arkistotutkimusta.[195]

Härön mukaan Ushkovien kymmenen vuoden aikana Syväranta oli suureellisin ja kansainvälisin Tuusulanjärven huviloista. Päärakennuksesta laajennettiin komea, nikkarityylinen ja tornillinen huvila ja rakennettiin viisi pienempää vierashuvilaa sekä palvelijoiden talo. Huvilan puisto muokattiin uuteen asuun suihkulähteineen ja rantaan rakennettiin laituri uimakoppeineen sekä pumppuhuone - ja pumppua pyörittämään tuikiharvinainen sähkögeneraattori. Huvilassa vierailleet taiteilijat vetivät maineeltaan täysin vertoja Tuusulanjärven suomalaiselle taiteilijayhteisölle. Syvärannassa vierailleet muusikot olivat aikakautensa merkittävimpiä kansainvälisiä tähtiä, huvilalla viihtyivät mm. Serge Koussevitzky ja Fedor Shaljapin.[196]

73 Syvärannan uusi päärakennus. PS.

73 Syvärannasta näkyy järvelle, maisemaa on avattu.

73 Syvärannan pihassa on purettujen rakennusten kivijalkoja kerätty kukkapenkeiksi.

73 Syvärannan puistoa 2016.

73G Syvärannan kunnostettu suihkuallas.

194 Mikko Härö. Fraserin suvulla oli yhteyksiä järven toiselle puolen Vanhankylän kartanoon naimakaupan kautta. (Anni Åströmin, Anni-tädin muistelmat)
195 Karttavertailu; Vähätalo.
196 Mikko Härö; perustaa väitteensä Antti Halosen kirjoitukseen ”Syvärannan bojaarisatu” teoksessa Taiteen juhlaa ja arkea. (1952). Tämän ”muistelman” todenperäisyys on hieman arveluttavaa ja vailla arkistolähteitä (kirjeet jne).

Vuodet 1916-1922 Syväranta oli norjalais-puolalaisen lääkäri Herman Hansenin omistuksessa. Hansen myi ensialkuun vierashuviloita[197] ja palvelusväen talon Keravalle Hakalan talon asuinrakennukseksi palaneen tilalle ja lopulta koko palstan Onni W. Tuiskun säätiölle, joka perusti Syvärantaan sanomalehtimiesten lomakodin. Erään tiedon mukaan myös Ala-Kuninkaala eli vanhempi Kallio-Kuninkalan asuinrakennuksista olisi Syvärannan tontilta lähtöisin.[198] Eräiden Hansenien sukualbumissa olevien valokuvien perusteella nykyisestä päärakennuksesta kaakkoon on sijainnut taitekattoinen, hirsipintainen mökki, jonka itäpäädyssä on niinikään ollut taitekattoinen umpikuisti. Samaisissa valokuvissa on myös nähtävissä, että päähuvilan eteläpuolella, pääty kohti Rantatietä, on sijainnut miltei yhtä suuri mutta ulkoasultaan hieman vaatimattomampi huvila, jonka ikkunoiden koristelu on hyvin yhtenevä päärakennuksen kanssa. Tämä huvila on saattanut olla jopa suurempi kuin itse Syvärannan päärakennus, sillä eräässä talvella Tuusulanjärveltä otetussa valokuvassa näkyy päärakennuksen eteläpuolella erittäin suuri vaalea rakennus samoilla kohdin: nykytilanteessa tämä rakennus sijoittuisi nykyisen sisääntulotien paikalle ja Tikka-talon pohjoispuolelle, osittain jopa päälle. Rannassa on nykyisen Rantasaunan kohdalla samankokoinen ja henkinen rantarakennus, jossa on nykyisestä poiketen kaksikerroksinen ja telttakattoinen päätyosa; voi hyvin olla, että vuonna 1937 rakennetuksi mainittu rantasauna onkin muodistettu ja tornipääty purettu.[199]

197 Kaisa Kinnunen, Tuusula-seuran aikakirja XXIV, s. 13-20.
198 Jaana Koskenranta, kevät 2015.
199 http://89.66.1.16/hansen/index.htm

73B Syvärannan kunnostettu portti 2016.

Lomakoti toimi vuoteen 1936. Tuolloin paikan osti Lotta Svärd -järjestö, joka muutti sen lomakotinsa ohella kurssikeskukseksi. Näin järjestö sai koulutuskeskuksen läheltä suojeluskuntajärjestön vastaavaa laitosta, nykyistä Taistelukoulua. Päärakennuksen sisätilat uusittiin perin pohjin, kun taloon rakennettiin uusi keittiö ja yli kaksikymmentä asuinhuonetta. Lisäksi torni poistettiin ja rantaan rakennettiin uusi rantasauna Matti Heusalan piirustusten mukaan; Lottakoti oli valmis 1937. Rantatien toiselle puolelle, järven rantaan, pystytettiin vuosina 1940-1941 ruotsalaisen sisarjärjestön lahjoittama Ab Svenska Trähus-valmistalo, ns. Ruotsinmaja **(73a;1 luokka)**. Vuonna 1944 Syväranta siirtyi lakkautetulta lottajärjestöltä Suomen Naisten Huoltosäätiölle. Vanha päärakennus paloi maan tasalle aprillipäivänä vuonna 1947. Samana vuonna Puutalo Oy lahjoitti järjestölle Tikka -valmistalonsa (**73f; luokka 2**), joka sijoitettiin palstalle. Nykyään paikalla sijaitsee arkkitehti Irmeli Visannin suunnittelema ja vuonna 1995 rakennettu betonielementtirunkoinen Lottamuseo, joka mukailee palaneen huvilarakennuksen muotoa ja kokoa. Syvärannan tontin pohjoisreunaan on uuden päärakennuksen kanssa samanaikaisesti rakennettu uusia pieniä paritaloja[200], jotka ovat sopeutuneet varsin hyvin vanhaan rakennuskantaan edustaen kuitenkin samalla modernia puurakentamista.

73 Syvärannnan lottapatsas.

Vuosisadan alussa luotu puisto on nykyisin kulttuurihistoriallisesti keskeisin osa vanhaa huvilapalstaa ja sen erityinen helmi on Josefinaksi kutsuttu marmoriveistos, joka on viimeistelemättömän selkäpuolensa perusteella lähtöisin jonkin rakennuksen/rakennelman seinustalta ja otettu uuteen käyttöön. (**73e; luokka 1**). Josefinan betonijalusta ja betoninen suihkuallas (**73g; luokka 1**) ovat keskenään saman ikäisiä ja todennäköisesti samalta ajalta kuin porttikin eli Ushkovien hankintoja.[201] Puiston reunalla sijaitseva valkoinen asuinrakennus on Ushkovien aikainen ja heidän rakennuttama puutarhurin asunto (**73d; luokka 1**).[202] Rannan Ruotsinmaja on sekin jäljellä.

200 Tuusulan rakennusrekisteri.
201 Kaisa Kinnunen, Lottamuseon amanuenssi; tarkennus inventointiin syksy 2014.
202 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja VII s.46-53. Perustanee väitteensä Härön ja Halosen teksteihin.

73E Syvärannan Josefinaksi kutsuttu patsas.

Syvärannan tyylikäs funkista ja klassismia yhdistelevä lyhytnurkkainen, hirsirakenteinen betonikivijalalla/kellarikerroksella varustettu rantasauna on rakennettu vuonna 1930[203] (**73c; 2-luokka**) ja Syvärannan portti on vuosina 1903-04 valmistettu Tampereella Tuomas Wikholmin kuparisepänliikkeessä.[204] (**73b; 1-luokka**); portti kiviaitoineen on varustettu s-6 merkinnällä asemakaavassa. Syvärannan rakennuksista rantasauna ja Ruotsinmaja on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä; ns. Puutarhurin asunto on varustettu sr-11-merkinnällä.Koko alue on asemakaavaan merkitty YM-1/s merkinnällä.

Syvärannan huvilapalstalla on kulttuurihistoriallista, henkilöhistoriallista ja erityisesti maisemallista arvoa. Erityisen arvokas on pihapiirin ja puiston sekä päärakennuksen sijainnin ja järven välinen suhde. Päärakennuksen ja puistoakselin sekä järven välistä asetelmaa ei saa rikkoa rakentamisella: keskeinen alue tulee pitää vastaisuudessakin avoimena, kukkaistutuksin elävöitettynä ja järvenrannan tiheää kasvustoa on avattava niin, että järvi näkyy portilta; huvilapalstaa erotti jo 1800-luvun lopulla pölyisestä maantiestä leikattu kuusiaita. 2 LUOKAN ALUEKOHDE.

73C Syvärannan funkistyylinen rantasauna etelästä.

73A Syvärannan vierasmaja eli Ruotsinmaja.

73 Syvärannan rantasaunan 73C puukatos noudattaa saunan tyyliä.

73C Syvärannan rantasaunan terassin pohjoispäässä on pyöreä ikkuna-aukko.

73C Syvärannan rantasaunan terassi ja kaareva sisäänkäynti.

203 Tuusulan rakennusrekisterissä vuosi 1920 kaikkien Syvärannan rakennusten kohdalla on virheellinen.

204 Kaisa Kinnunen, Lottamuseon amanuenssi. Tarkennus inventointiin syksy 2014. Portti kunnostettiin vuonna 2011 ja tuolloin selvitettiin sen alkuperä ja tekijä.

73D Syvärannan vanha puutarhurintalo on ainoa alkuperäinen rakennus huvila-ajalta.

73A Syvärannan Ruotsinmajan eteläpääty.

73F Tikkatalo toiselta puolen pihaa.

73D Syvärannan puutarhurintalo etelästä.

73A Syvärannan Ruotsinmajan länsijulkisivu rannalta.

73F Syvärannan Tikka-tyyppitalo.

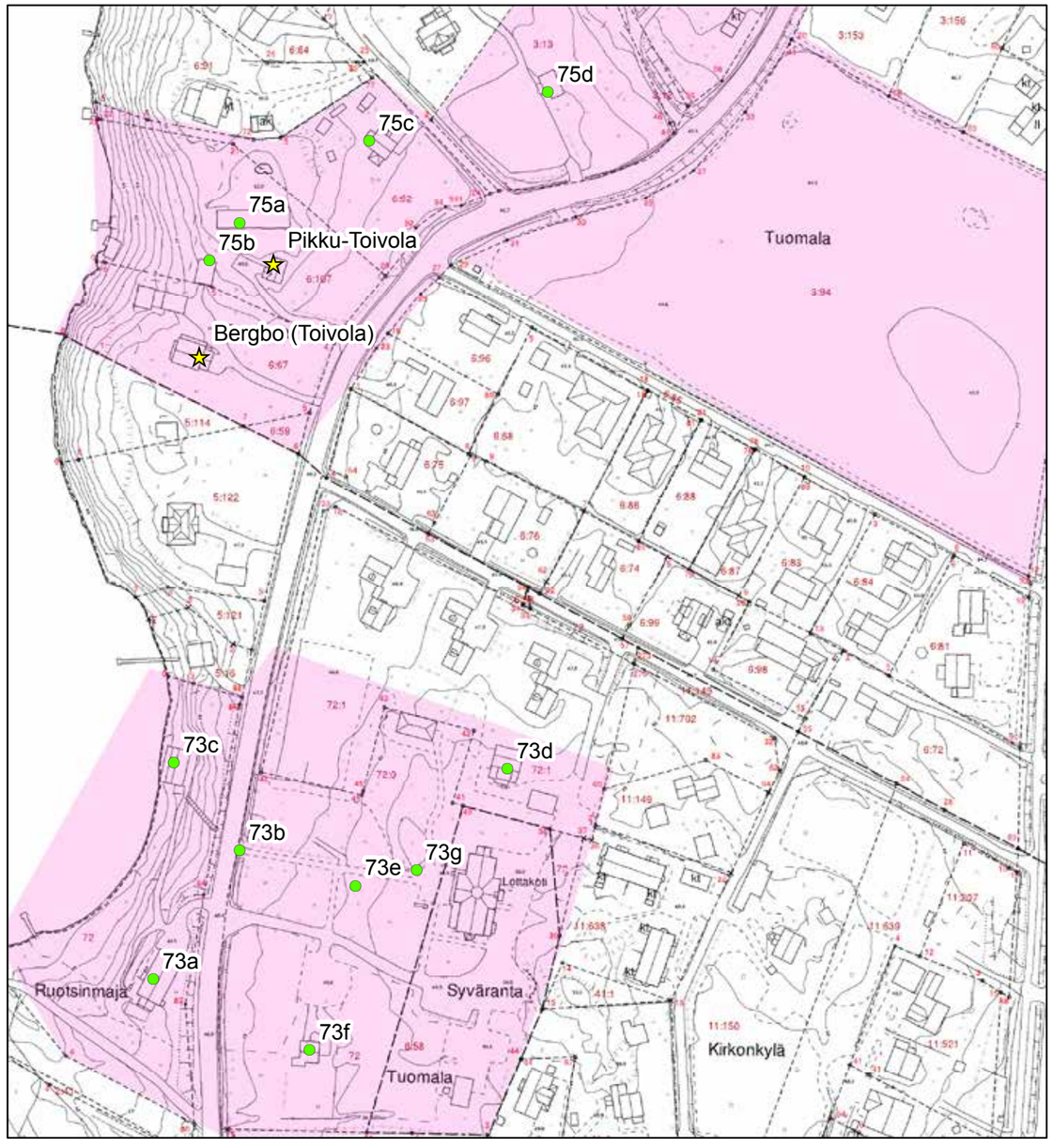
73D Syvärannan puutarhurintalon itäpääty.

73D Syväranta puutarhurintalo.

74. Bergbo (Vanha Toivola)

Vanha-Toivola on jäänne Pöngön tilasta vuonna 1872 erotetusta Toivolan huvilapalstasta.[205] Toivolan ensimmäinen omistaja oli Viaporissa palvellut eversti F.W. Fraser ja hänen jälkeensä hänen poikansa, kaartin kapteeni Georg Fraser.[206] Toivola halottiin vuonna 1903 Toivola ja Kaistaleen palstatiloihin, Toivola jaettiin edelleen vuonna 1939 Toivolan ja Bergbon palstoiksi.[207]

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

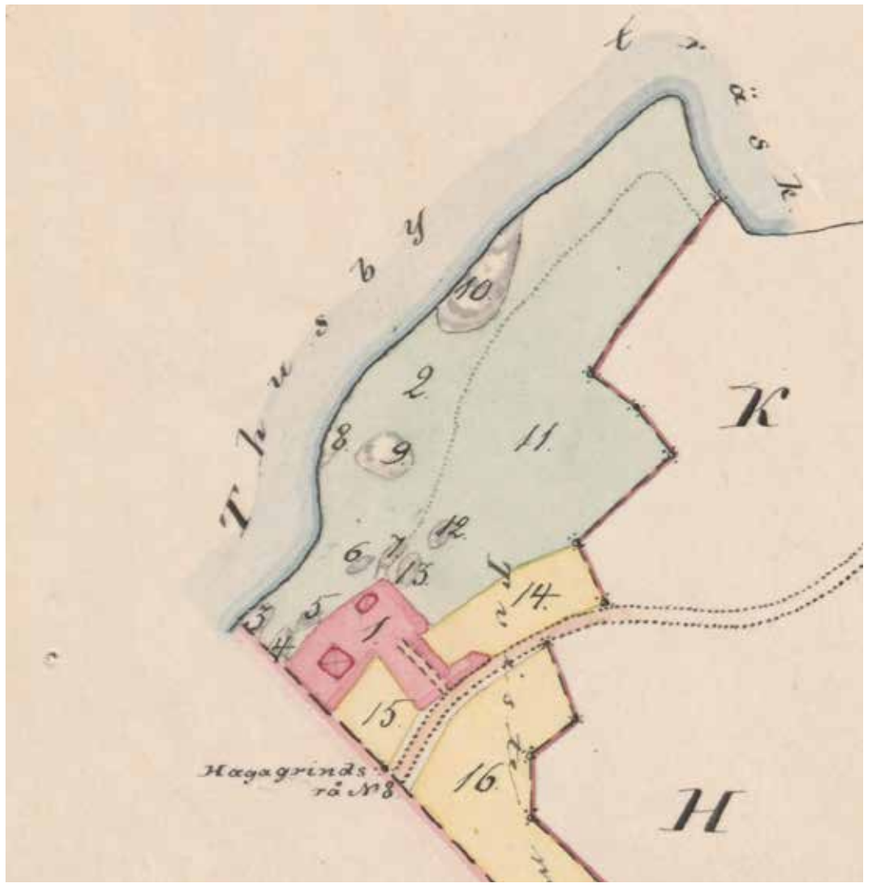
N

0 25 50 100 Metriä

205 Tuusulan kiinteistörekisteri
206 Kotiseutumme kirja, s. 223.
207 Tuusulan kiinteistörekisteri

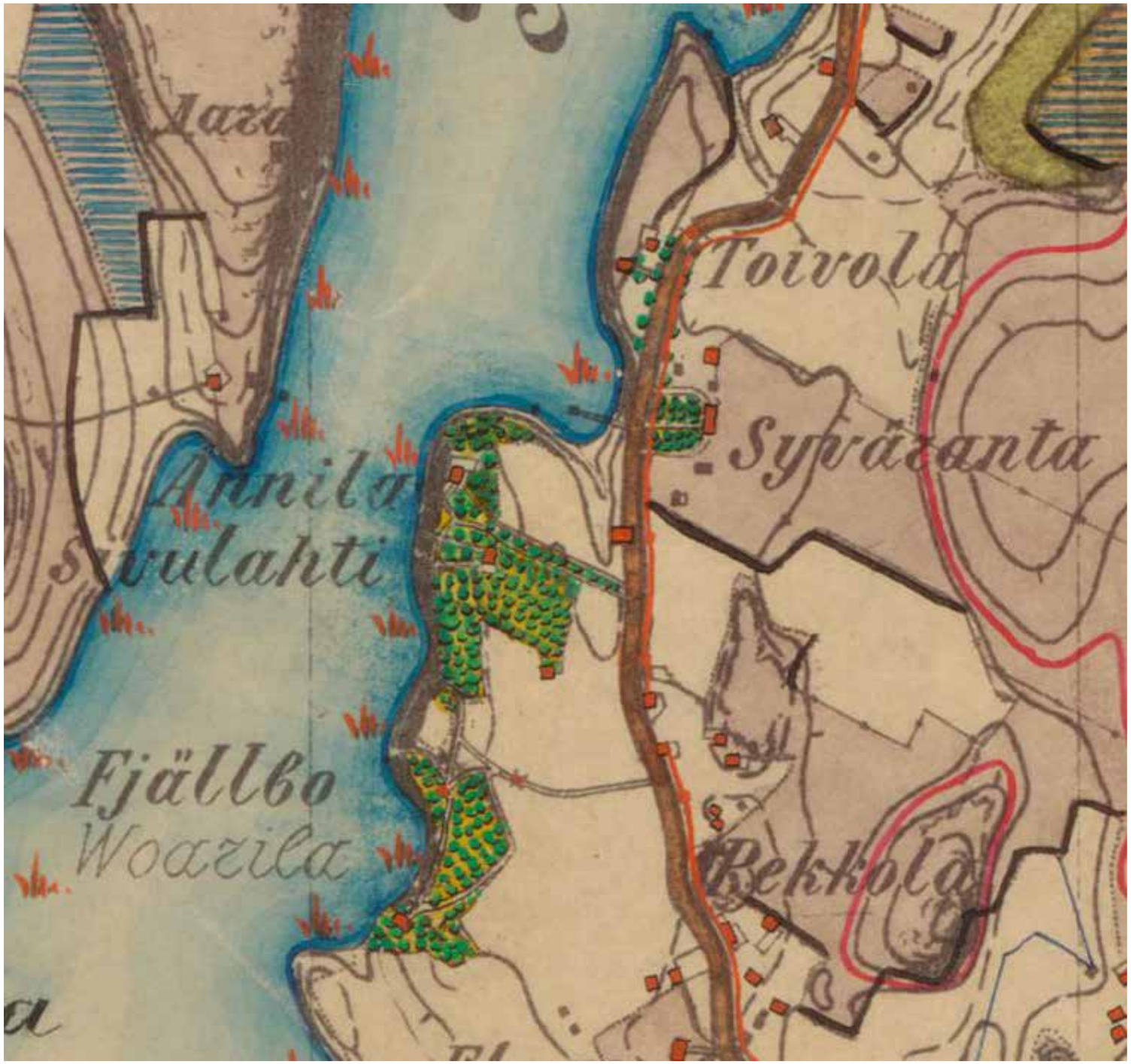
1700-luvun lopulla Toivolan tontti on metsäistä maata, jonka pohjoisosat on raivattu aitojen ympäröimäksi pelto- ja niittypalstoiksi.
Carl Petter Hagström ja Carl Boisman vuonna 1779.
Tuomala / Thomasby; Thomasby och Träskända: Egokarta med karta- och delningsbeskrifning samt rösebeskrifning öfver omkretsråerne 1779-1780 (B50:2/3-26). KA.

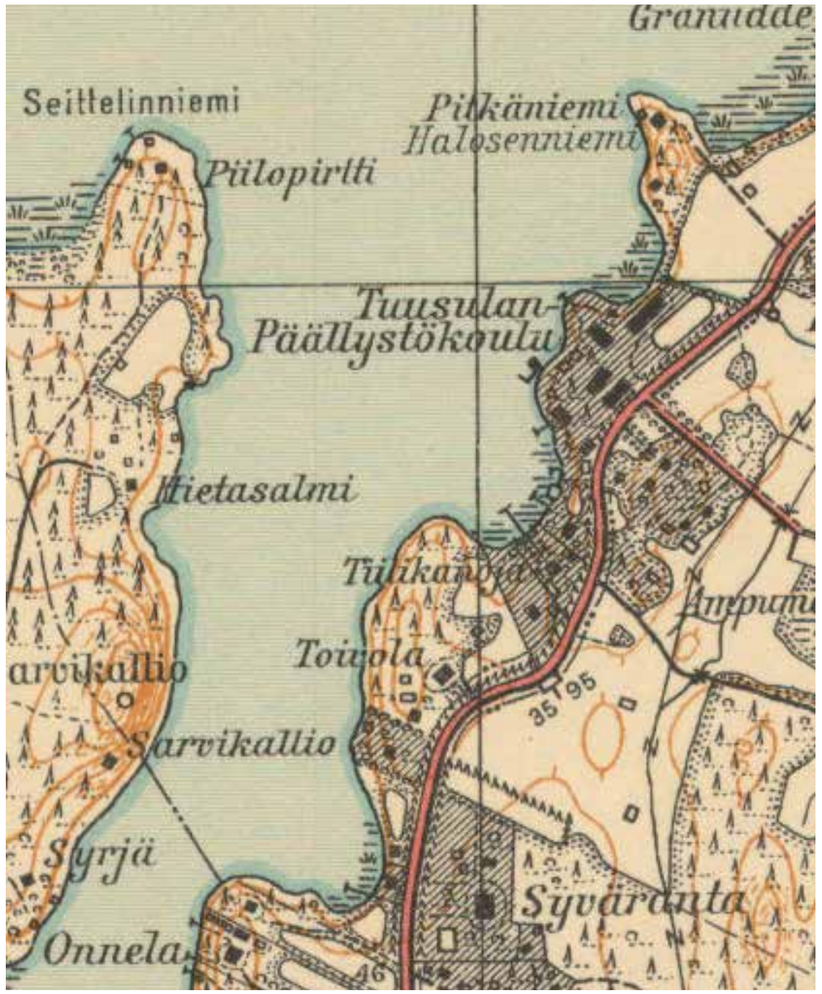
Pöngön eli Puotilan ja Hakalan jakokartalla vuonna 1868 näkyy Bergbon aumakattoiseksi merkitty asuinrakennus ja pieni piharakennus.
Tuomala / Thomasby; Kittilä, Pekkola, Puoti, Kuninkala och Pöngö hemmanen: karta och instrument öfver egobyte 1870-1870 (B50:2/46-48)

Vanhan Toivolan huvila on piirretty vuonna 1883 laaditulle kartalle telttakattoisena. Pikku-Toivolaa ei vielä ole. Rantatien ympärillä on peltoja.
Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

Vuonna 1898 laaditussa Senaatin kartassa näkyy Vanha Toivola eli Bergbo ja Pikku-Toivola sekä Rantatietä tässä kohden reunustavat puut.
Karttalehti IX 30. KA.

Bergbon ja Toivolan rakennuksia on kartalla nykyisinkin olemassa oleva määrä.
Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Nykyinen Bergbon päärakennus on Toivolan vanha asuinrakennus, jonka F.W. Fraser rakennutti itselleen 1870. Pihapiiriin kuului myös navetta ja tallirakennukset,[208] jotka jäivät pojan, Georgin vaimon sisaren, Anni Åströmin (Anni-täti) ostamaan Pikku-Toivolan puolikkaaseen ja ne ovat edelleen olemassa. Georg rakennutti itselleen huvilan Fredriksbergiin, mikä tunnettiin myöhemmin Suvilahtena. Hanna Fraser, Anni-tädin sisko hankki Toivolan huvilan takaisin itselleen vuonna 1936.

Rakennusta on aikojen kuluessa muutettu erittäin vähän:Rantatien puoleinen, lautarakenteinen, kaksikerroksinen jatkekin on vuodelta 1870, sillä se esiintyy taiteilija Fanny Lundahlin vuonna 1874 maalaamassa taulussa. Fanny oli kesänvietossa Syvärannassa setänsä luona ja maalasi tuolloin vastapäisen naapurinsa harjoitusmielessä.[209] Se on kaksikerroksinen, harjakattoinen hirsirakennus, jonka sivuilla on matalammat, yksikerroksiset siivekkeet. Länsipään toiseen kerrokseen on puhkaistu parveke, itäpäässä on edellä mainittu koristeellinen kuisti. Talo on osin pysty-, osin vaakavuorattu. Ikkunat on viime aikojen korjauksissa muutettu 12-ruutuisiksi. Bergbo sijaitsee Rantatien mutkassa, paikalla jolta se näkyy kauniisti tielle. Asuinrakennus on merkitty asemakaavaan sr-merkinnällä. **1 LUOKAN KOHDE.**

74 Bergbon huvilan pohjoisjulkisivu.

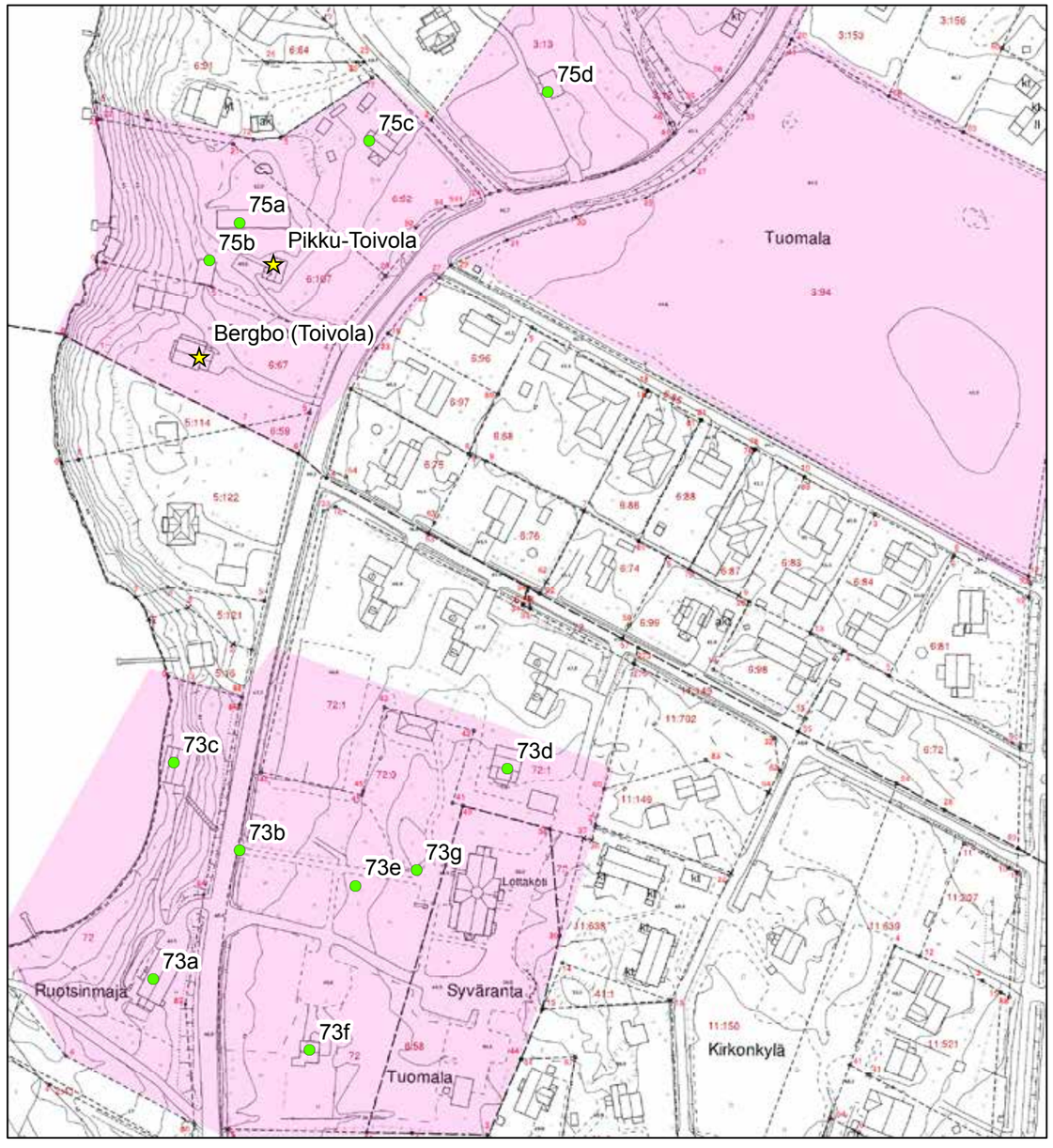

74 Bergbon itäpääty ja koristeelliset ikkunat.

208 Kotiseutumme kirja. s.223.
209 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 21.

75. Pikku-Toivola

Pikku-Toivola on vuonna 1947 muodostettu osa vanhaa Toivolan palstatilaa.[210] Sen ensimmäinen omistaja Anni Åström, Vanhankylän kartanon tyttäriä, muutti paikalle kuitenkin jo vuonna 1913 ja asui täällä kuolemaansa 1949 asti.[211] Pikku-Toivolan rakennukset ovat jo Anni Åströmiä edeltävältä ajalta eli ne ovat Toivolan vanhat talousrakennukset ja palvelijoiden mökki, jota hieman laajennettiin Annia varten eteiskuistilla.[212]

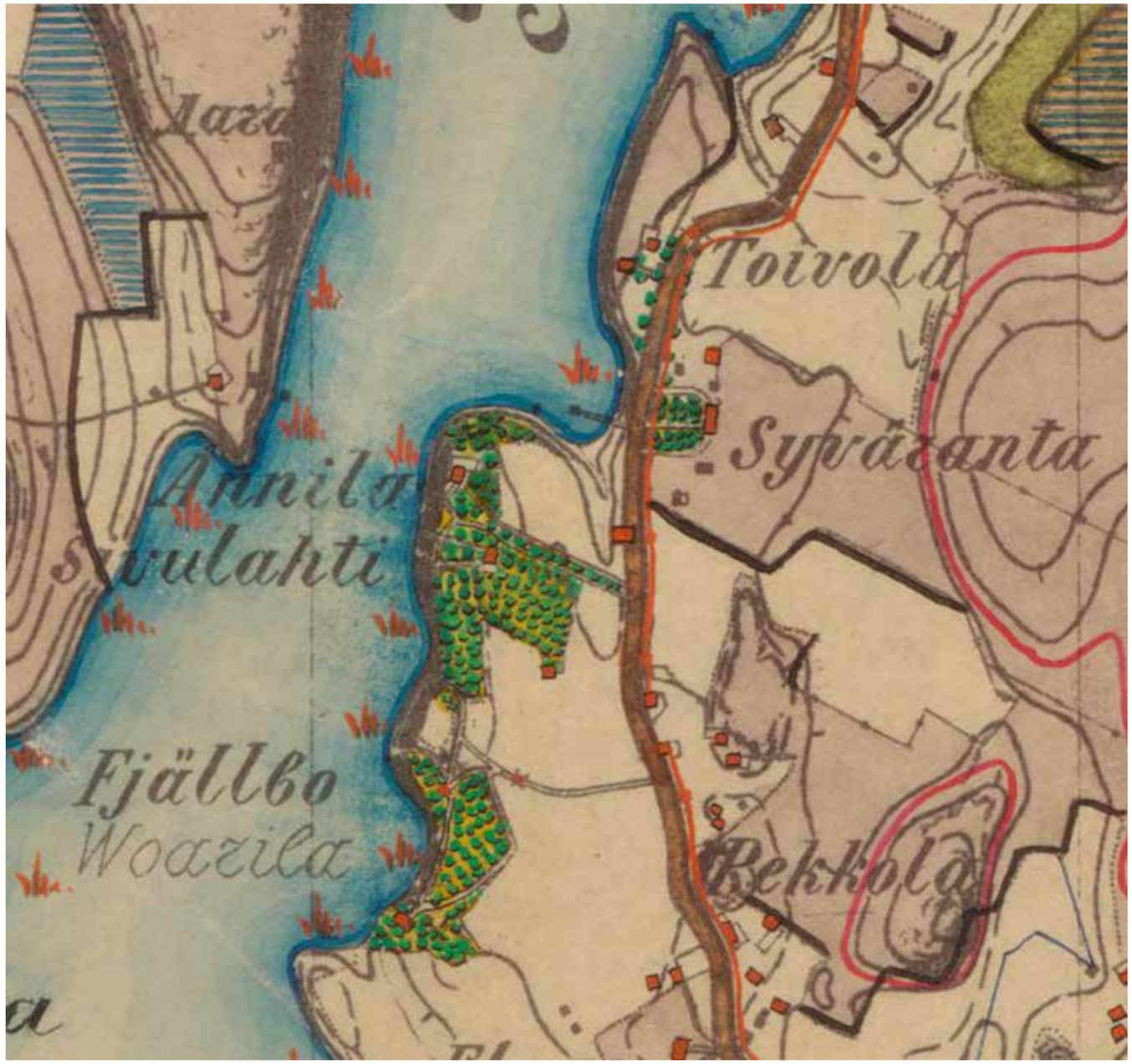

© Tuusulan pohjakartta 2016

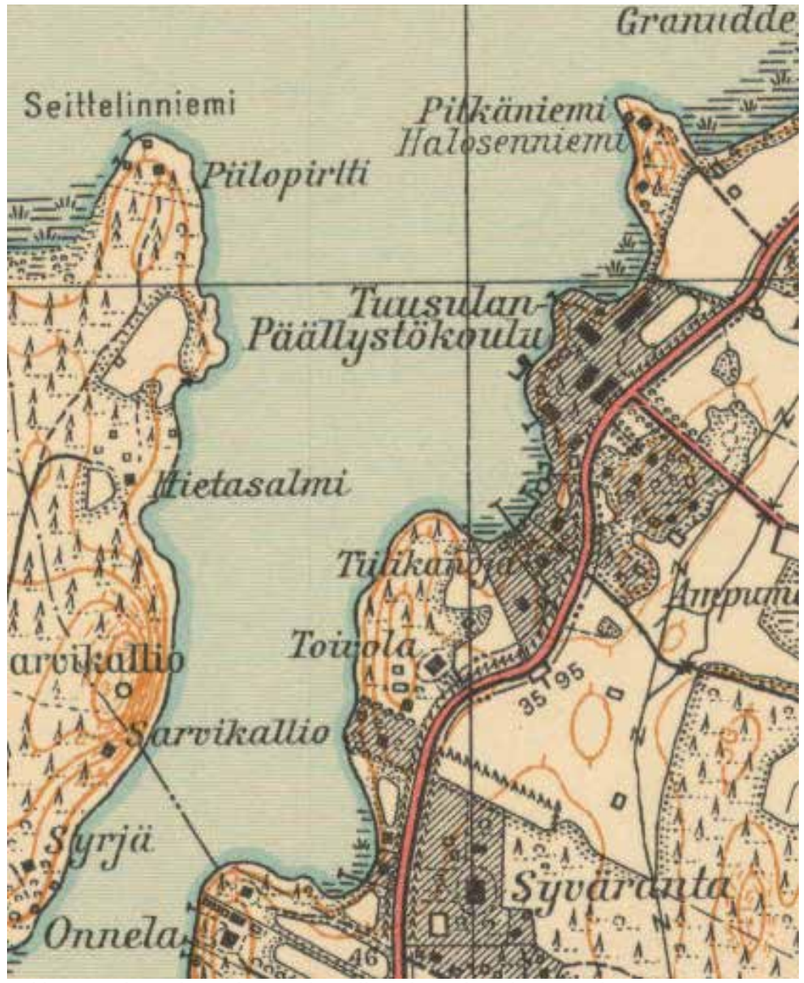
Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

N
0 25 50 100 Metriä

210 Tuusulan kiinteistörekisteri
211 Esther Hjelt-Cajanus, Vanhankylän kapteenska ja Anni-täti
212 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 21.

Vuonna 1898 laaditussa Senaatin kartassa näkyy Vanha Toivola eli Bergbo ja Pikku-Toivola sekä Rantatietä tässä kohden reunustavat puut. Karttalehti IX 30. KA.

Pikku-Toivolan rakennuksia on kartalla nykyisinkin olemassa oleva määrä, Kesäranta on merkitty jopa suurempana kuin Pikku-Toivola.
Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Palstan rakennukset muodostavat idyllisen kokonaisuuden Rantatien länsipuolelle, kapeahkolle kaistaleelle tien ja järven välissä. Kuusiaita suojaa tielle päin pientä parin huoneen hirsimökkiä. Punaiseksi maalattu mökki on yksikerroksinen, satulakattoinen ja pystyvuorattu. Sitä vastapäätä on kaunis luhtiaitta osittain pitkänurkkainen, yläkerrastaan kaksihuoneinen; luhdin sola on lyhytnurkkainen (**75b; luokka 2**). Aitta on muutettu asunnoksi. Asuinrakennus ja aitta on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä. Pihan pohjoissivulla ovat kärryliiteri ja navetta (**75a; luokka 3**) päädyt kiinni toisissaan. Kohteella on maisemallista ja historiallista merkitystä.

Pikku-Toivolan naapuritontilla, niinikään vuonna 1947 Toivolasta murretulla[213] Kesärannan 1910-20-luvun asuinrakennusta muistuttavalla kesäasumuksella (**75c; luokka 2**) on maisemallista arvoa. Alkujaan Kesäranta on ollut ympäri vuoden asuttu.[214]

Kesärannan läheisyydessä on myös Bovik, eläinlääkäri Varpion rakennuttama 1960-luvun modernismia edustava huvila. Varpion jälkeen huvilassa asusti parin vuosikymmenen ajan kuvataitelija Martti Könönen. (**75e; luokka 2**)

Rantatien maisemaan kuuluu myös pieni Toivolan vanhoilla mailla sijaitseva pieni lyhytnurkkainen vuoraamaton hirsimökki, jonka historiasta ei ole tarkempaa tietoa. Mökki on kunnostettu ja sille on rakennettu uusi avokuisti. (**75d; luokka 2**). **2 LUOKAN KOHDE.**

213 Tuusulan kiinteistörekisteri
214 Kesärannasta ja Pikku-Toivolasta on Syvärannan Hansen ottanut kuvia vuosina 1916-22 ja näissä Kesäranta on talvella asuttu ja vielä vaalealla hirsipinnalla.

75A Pikku-Toivolan navetta ja ikkunat.

75 Pikku-Toivolan päärakennus.

75B Pikku-Toivolan pariluhtiaitta on muutettu asunnoksi.

75D Toivolan naapurissa oleva kunnostettu mökki.

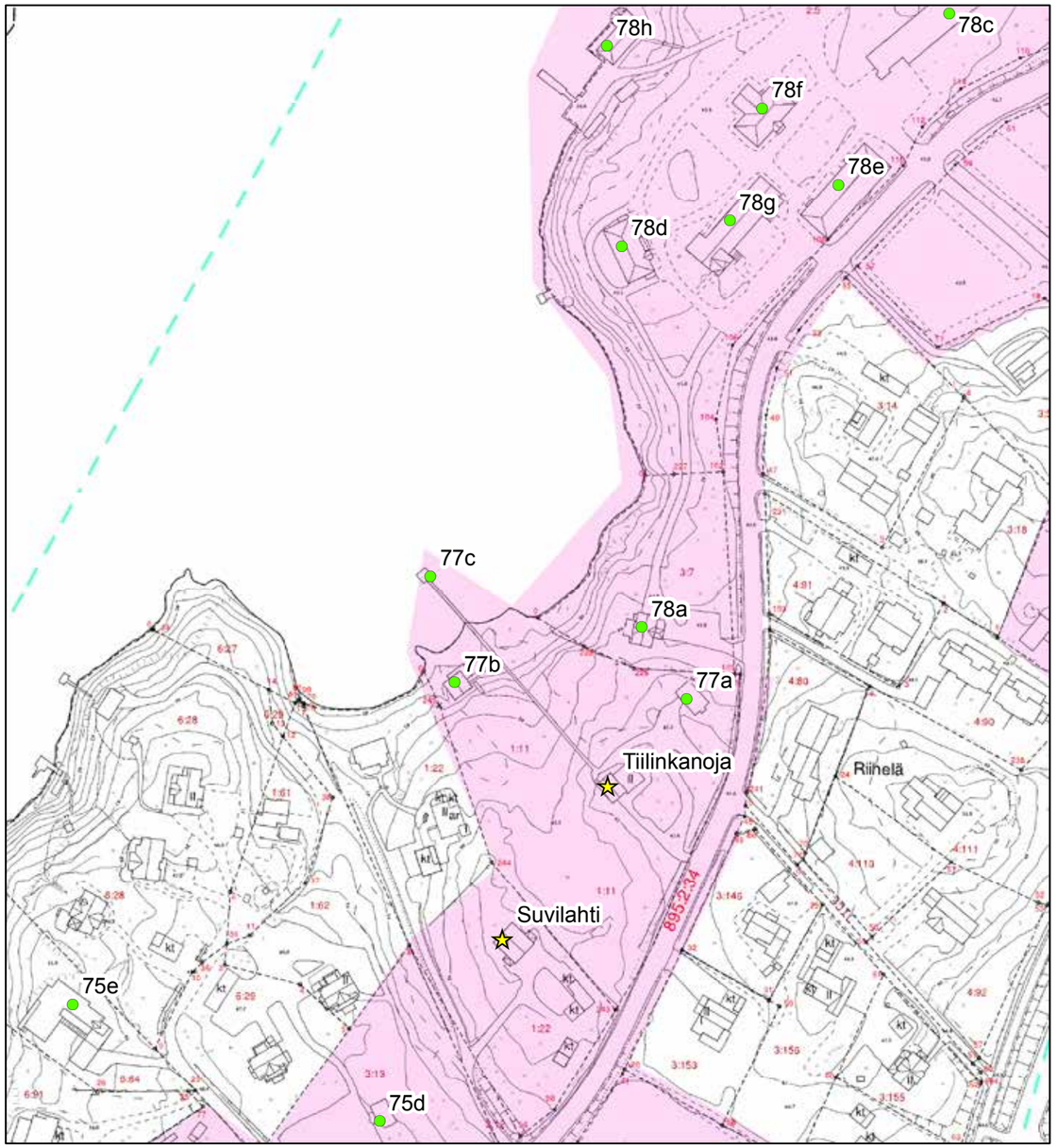

75A Pikku-Toivolan puurakenteinen navetta.

75C Kesärannan pieni kesähuvila.

75C Kesärannan huvilan pääsisäänkäynti ja terassi.

76. Suvilahti

Suvilahden huvilapalsta on erotettu leskirouva Fraserin poikineen omistamasta Toivolasta[215] vuonna 1877 Georg Fraserin avioiduttua Hanna Åströmin kanssa. Tuolloin rakennettiin myös Fredriksbergiksi kutsuttu huvila. Vuonna 1912 huvila myytiin rakennusmestari Gustaf Adolf Waltoselle[216], joka todennäköisesti suunnitteli palstansa muut rakennukset. Aluksi huvila oli koko perheen kesäpaikka, sittemmin samaisen Valtosen perheen naimattomien tyttärien kesäasuntona[217].

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

N

0 25 50 100 Metriä

215 Sirkka Holma, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 21
216 Kotiseutumme Tuusula-kirja, s. 494.
217 Sirkka Huotari, Tuusula-seuran aikakirja VI, s. 53.

Suvilahden huvila on piirretty vuonna 1883 laaditulle kartalle telttakattoisena. Rantatien ympärillä on peltoja ja Suvilahden eteläpuolella on niittyjen ympäröimä laskuoja. Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

*Senaatin kartalla Syvälahden huvila on sijoitettu omalle paikalleen keskelle peltoaukeaa ja ilman mitään pihapiiriin viittaavaa.
Karttalehti IX 30. KA.*

*1930-luvulla Syvälahden pihapiiri on puutarhamainen ja sitä erottaa Rantiestä kuusiaita.
Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.*

Asuinrakennus on puolitoistakerroksinen hirsitalo. Se on pääosin säilyttänyt vanhan asunsa, kuten yläosan koristenauhan, kuusiruutuiset ikkunat ja kuistien vinoruutuiset ikkunat. Talon nykyiset värit, ruskea ja nurkkien vihreä ovat 1940-luvulta. Rannan sauna on samanikäinen kuin itse palstakin, vuodelta 1913. Suvilahti sijaitsee Rantatien länsipuolella, Tiilikanojan kesäkodista etelään. Ja sen toisella puolen olivat Saarelan pellot. Tontille on tien varteen noussut kaksi uudisrakennusta, jotka noudattelevat asuinrakennuksen arkkitehtuuria ja värimaailmaa. Päärakennus on asemakaavassa merkitty sr-merkinnällä. **1 LUOKAN KOHDE.**

76 Suvilahden huvila on kauniisti säilynyt. PS.

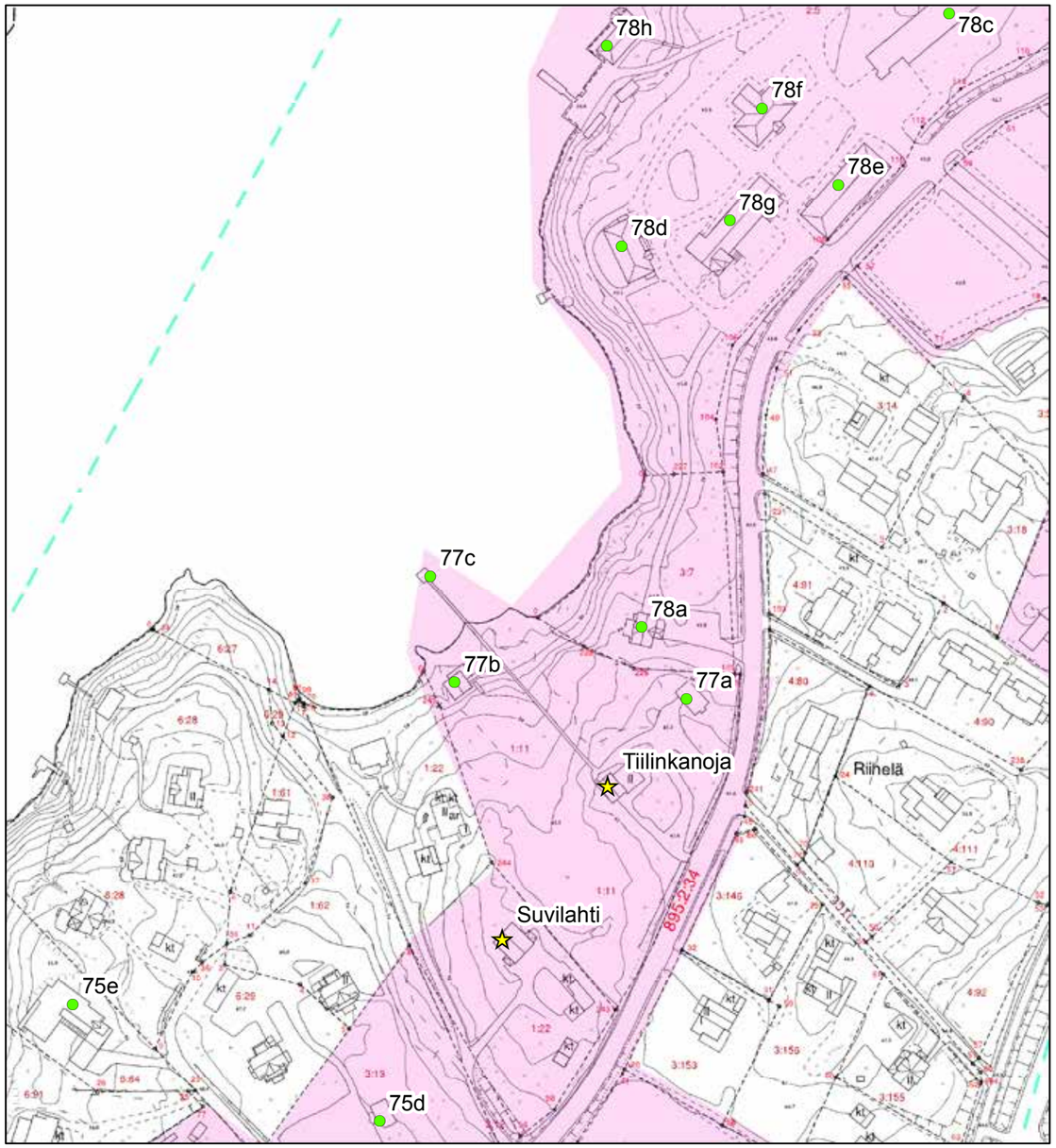
76 Suvilahden piha-aluetta.

76 Suvilahden piharakennukset.

77. Tiilikanoja

Vuodesta 1964 lähtien Helsingin seurakuntien kesäkotina ollut Tiilikanoja on Sofielundin nimellä vuonna 1884 muodostettu palstatila. joka on murrettu Puotilan kantatilan toisesta neljänneksestä. Ensimmäinen merkintä palstan murtamisesta on jo vuodelta 1871, mutta se on toteutettu 1884.[218] Palstalla ei kuitenkaan juuri ole muistoja sen varhaisvaiheista, mutta vuoden 1928 topografikunnan kartalla näkyy nykyisen päärakennuksen tienoilla huvila.

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

N

0 25 50 100 Metriä

218 Tuusulan kiinteistörekisteri

Sofielundin huvila on piirretty vuonna 1883 laaditulle kartalle telttakattoisena, mutta sitä ei ole väritetty punaiseksi kuten Suvilahtea. Huvila on sijoitettu kallion päälle ja näkyy karttaotteella ”Syväranta”-tekstin S:n päällä hailakkana laatikkona.
Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

Senaatin kartalla Sofielundin huvila on sijoitettu aivan Rantatien viereen keskelle peltoaukeaa ja ilman mitään pihapiiriin viittaavaa. Paikka on eri kuin vuoden 1883 kartalla, mutta vastaa pihassa edelleen olevaa punaista paviljonkia.
Karttalehti IX 30. KA.

1930-luvulla Tiilikanojan pihapiiri on puutarhamainen ja sitä erottaa Rantiestä kuusiaita. Huvilan paikka on jälleen sama kuin vuoden 1883 kartalla.
Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Nykyisen kaksikerroksisen asuinrakennuksen on rakennuttanut lasitehtailija A.J. Leppälä vuonna 1938.[219] Se on varsin erikoinen, romantisoivilla yksityiskohdilla maustettu funkistalo. Taloa voi pitää esimerkkinä aikansa edustus- ja huvilarakentamisesta. Yhdessä Einolan ja Uus-Pekkolan kanssa se muodostaa ajallisesti ja tyylillisesti yhtenäisen ja kiintoisan kerrostuman Rantatien rakentamista.Tiilinkanoja on esiintynyt myös suomalaisen elokuvanteon kultakauden tuotoksessa ”Kersantilleko Emma nauroi?”.[220]

Palstan vanhimmista vaiheista on muistuttamassa kolme rakennusta. Rannassa on kaunis, harjakattoinen hirsisauna (**77b; luokka 2**) .[221] Laiturin päässä on harjakattoinen, saunan tavoin profiloiduilla pylväillä ja ristikkokaiteella koristettu uimahuone (**77c; luokka 1**) 1890-luvulta.. Myöhäisempää uusklassistista rakennustyyppiä edustaa kolmas, aivan Koivulahden huvilan rajalla oleva aumakattoine paviljonkirakennus (**77a; luokka 2**); rakennus lienee 1920-luvulta. Palsta sijaitsee Rantatien mutkassa, tiestä sitä rajaa jonkin matkaa korkeaksi kasvanut kuusiaita. Päärakennus on asemakaavassa merkitty sr-merkinnällä. **1 LUOKAN KOHDE.**

77 Tiilikanojan huvilan pääsisäänkäynti.

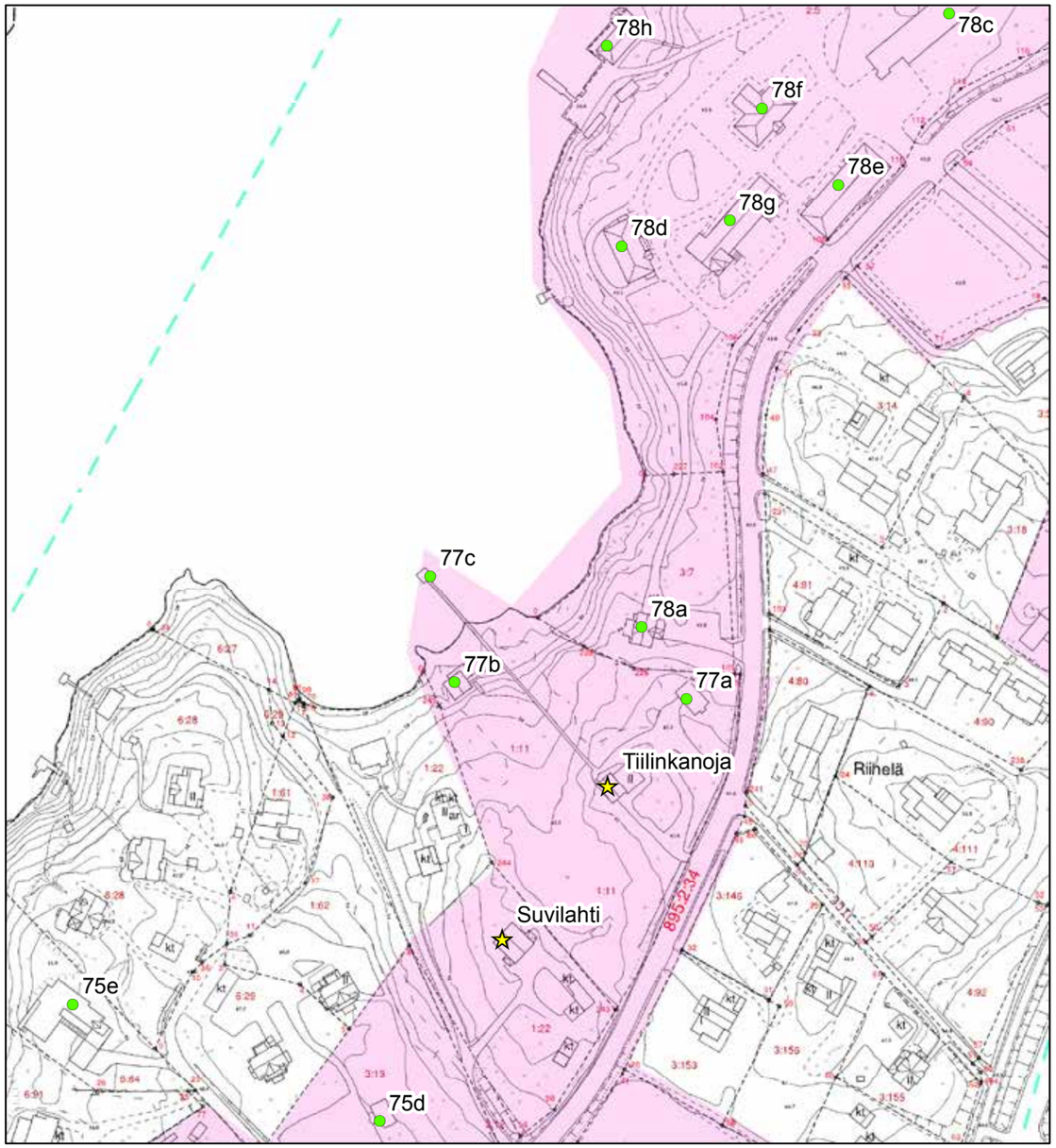

77A Tiilikanojan paviljonkirakennus.

219 Härö; rakennusvuosi löytyy Tuusulan rakennusrekisteristä.
220 Jaana Koskenranta.
221 Rakennusrekisterin mukaan sauna on vuodelta 1938.

78. Taistelukoulu

Laurikkalan tilasta[222] vuonna 1879 lohkaistun Koivikon huvilatontin tienoilla sijaitsee Taistelukoulu. Koivikon huvilatontin alkuperäinen omistaja oli valtioneuvos Karl Robert Åkerblom, joka rakennutti tontille yksikerroksisen lautaverhoillun, pystyhirsistä rakennetun huvilan ja piharakennuksen. Tämä hirsiosa muodostaa nykyisen kerhorakennuksen vanhimmat osat. Åkerblom kuoli vuonna 1891 ja hänen vaimonsa 1893, jolloin huvila tontteineen jäi perikunnan eli neljän aikuiseksi varttuneen lapsen haltuun vielä neljäksi vuodeksi. Huvilapalstan perikunnalta osti Åkerblomilta tamperelaisen rautakauppiaan leski Bertha Sandberg, joka muutti huvilaan tyttärensä ja sisarensa kanssa. Rouva Sandberg teetätti arkkitehti Woldemar Aspelinilla huvilaan nikkarityylisen julkisivu-uudistuksen ja huomattavan laajennuksen. Laajennuksessa huvilan tiilirakenteinen, mutta lautaverhoiltu osa oli varattu perheen taidekokoelmalle.Laajennusen lisäksi huvilaan rakennettiin kolmikerroksinen torni Sandberg luopui huvilasta vuonna 1900 ja muutti taidekokoelmineen Tukholmaan.

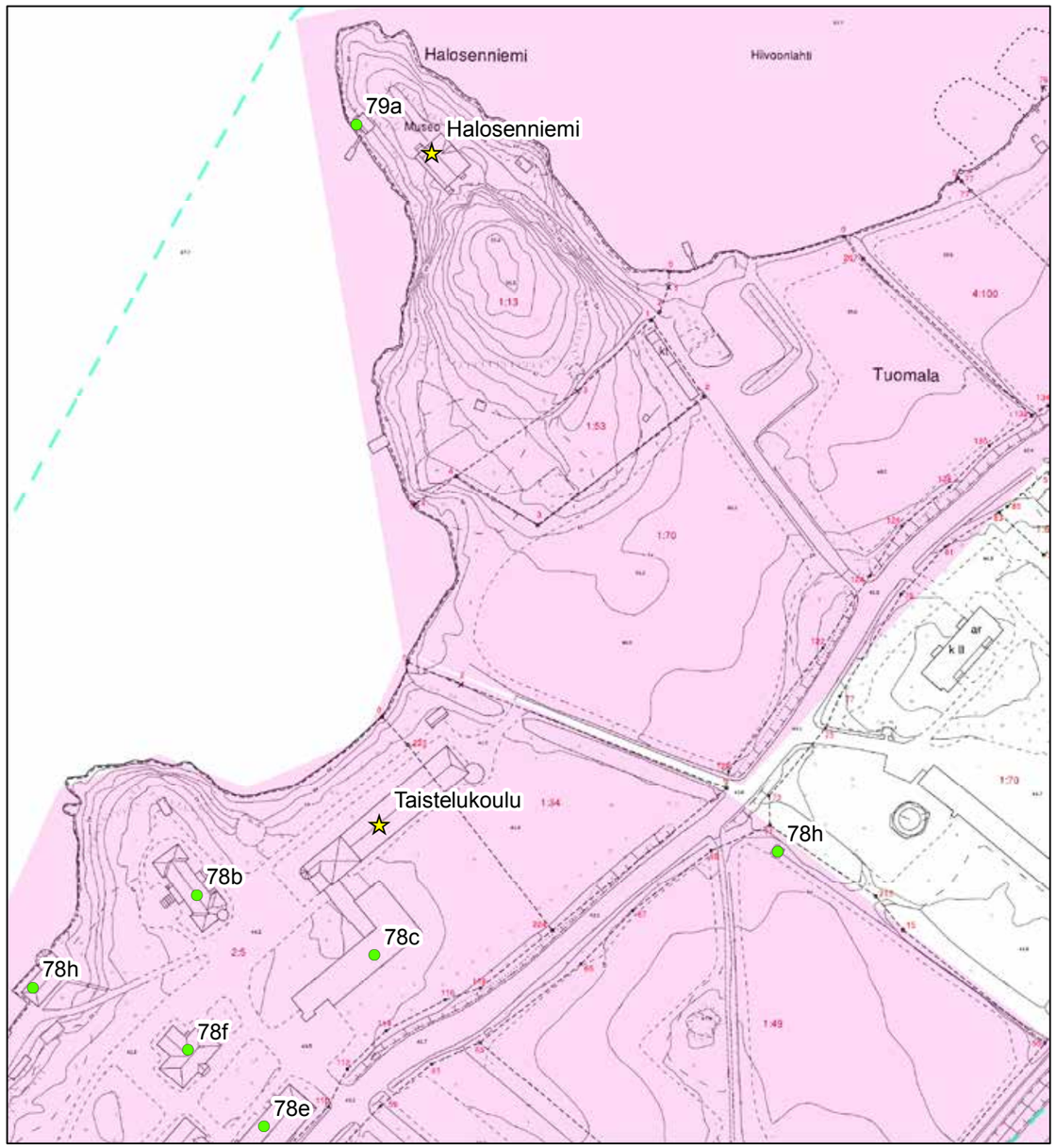
© Tuusulan pohjakartta 2016

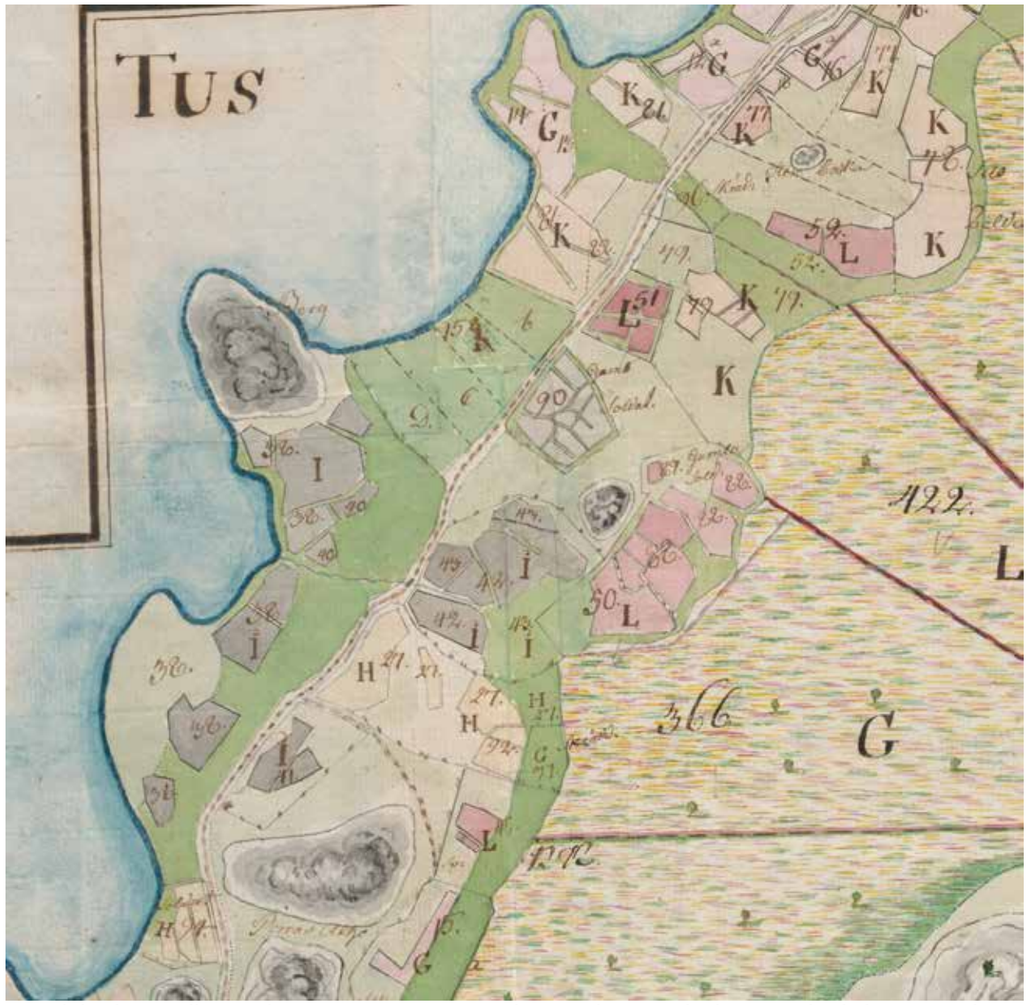
- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

N

0 25 50 100 Metriä

222 Sampo Ahto &al, Taistelukoulu 1927-1977, s. 92.

Taistelukoulun sijoilla on peltomaita, joista osa on merkitty vanhojen sotilaiden ja näiden leskien omistukseen, itse uusi torppa on kylänmäellä. Tuomalan isojakokartta, jonka on laatinut Carl Petter Hagström ja Carl Boisman vuonna 1779.
Tuomala / Thomasby; Thomasby och Träskända: Egokarta med karta- och delningsbeskrifning samt rösebeskrifning öfver omkretsråerne 1779-1780 (B50:2/3-26). KA.

Koivikon huvila on jo merkitty vuonna 1883 kartalle ja pihapiirissä on viite myös piharakennuksesta, vaikka kartta onkin tällä kohden nuhjautunut pahasti.
Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

Vuonna 1898 Koivikon huvilatontilla näkyy päärakennuksen lisäksi pakaritupa ja saunarakennus. Karttalehti IX 30. KA.

Vuoden 1937 kartalla näkyvät lähes kaikki nykyisinkin Taistelukoulun alueella olevat vanhat rakennukset, ainoastaan Vihmalan ja Koivulahden huvilan välissä ollut asuinrakennus ulkorakennuksineen on purettu vuoden 1963 jälkeen. Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Uusi omistaja oli leipurimestari Gustaf Sandberg perheineen; leipurimestari oli toinen Suomen Sokerin perustajista. Uusi varakas omistaja rakennutti tontille lisää talousrakennuksia ja yhden uuden asuinrakennuksen. Puistoon tuotiin patsaita, istutettiin kukkapenkkejä ja rakennettiin kasvihuone eksoottisine kasveineen. Sandberg kuitenkin myi huvilan vuonna 1912 varatuomari Valter O. Parviaiselle, joka vietti huvilassaan lähinnä kesät. Parviaiset myivät Koivikon sisällissodan kynnyksellä helmikuussa 1917 agronomi Uno Hernbergille, jonka vanhempi sisar Gertrud Paloheimo asusti läheisessä Kallio-Kuninkalassa. Uno Hernberg perheineen ehti asua Koivikossa nelisen vuotta, kunnes Uno yllättäen kuoli 1921 ja perikunta möi tilan pikimmiten toimipaikkaa etsivälle Suojeluskuntain Yliesikunnalle, joka[223] siirsi Hämeenlinnasta pari vuotta aiemmin perustetun päällystökoulunsa toiminnan paikalle. Päällystökoululle ostettua palstaa laajennettiin useaan kertaan 1920-1930-luvuilla lunastamalla etupäässä naapuritontteja ja -tiloja. Lopulta alue oli 88 ha:n kokoinen. Viereistä metsä- ja suoaluetta käytettiin maastoharjoituksiin ja ampumaratana. Vuonna 1922 lunastetun Grönroosin huvilan **(78a; luokka 1)** eli Koivulahden tilan ja Vihmalan välisessä lahdessa, järvenrannassa oli jopa vesilentoasema lentokonehalleineen.[224] Grönroos rakennutti porakivien varaan perustetun hieman nikkarityylisen, mutta yksinkertaisen puolitoistakerroksisen T- ikkunaisen huvilansa vuonna 1901. Talossa on kaksi kuistia, joista järvelle päin oleva on tyypillinen lasikuisti ja tiellepäin oleva vanhanmallinen sisääntulokuisti, jossa ovi on maantasossa ja portaat nousevat lattian tasalle kuistin sisällä.[225]

Sandbergien huvila **(78b; luokka 2)** muutettiin alkuun kouluksi ja asuntolaksi. Rannassa sijainnut sivurakennus muutettiin leipomoksi ja henkilökunnan majoitustiloiksi [226] ja rakennusta jatkettiin neljällä tuvalla ja näitä yhdistävällä sivukäytävällä.[227] Rannan uimalaitos saunoineen **(78h; luokka 1)** hyppytorneineen valmistui 1922 ja urheilukenttä kolme vuotta myöhemmin; uimalaitos on purettu ja sauna on myöhäisempi: vuodelta 1938. Ensimmäiset varsinaiset uudisrakennukset olivat palstan eteläosaan vuosina 1925 ja 1926 valmistuneet puurakenteiset ja keltaiseksi maalatut Hersala ja Levälä. Hersala oli tarkoitettu opetus-, majoitus- ja varastotiloiksi. Levälä oli voimistelu- ja urheilutalo, lajissaan ilmeisesti maamme ensimmäinen. Samoihin aikoihin valmistui myös koulun johdon asuinrakennus Vihmala. Sandbergien vanha huvila korotettiin ja uusittiin ulkoasultaan vuonna 1931. Samanaikaisesti huonokuntoiseksi ja ahtaaksi tullut leipomorakennus päätettiin purkaa ja rakentaa tilalle uusi kurssirakennus.[228]

Tilantarpeen kasvaessa pyydettiin arkkitehti Martti Paalaselta uuden kurssirakennuksen **(78; luokka 1)** piirustukset. Ne saatiin vuonna 1932, minkä jälkeen rakennusmestari Oskari Wilamo urakoi rakennuksen vuosina 1933-1934 . Rannan uusi sauna valmistui vuonna 1938. Koulu oli vuodet 1945-1949 Suomen Punaisen Ristin hallussa.[229] Tämän jälkeen paikalla on toiminut puolustuslaitoksen Haminasta siirtynyt ja tuolloin Adolf Ehrnroothin johtama[230] Taistelukoulu, upseeriston jatkokoulutuskeskus. Taistelukoulu toimi pitkään vanhoissa tiloissa. Hersalan yläkerta muutettiin 1950-luvulla asunnoiksi. Paalosen kurssirakennuksen sisätilat muuttuivat olennaisesti saman vuosikymmenen lopun peruskorjauksessa ja katto muutettiin taitekatosta loivaksi harjakatoksi[231] ja ulkoseiniä korotettiin vajaan kerroksen verran, mikä näkyy nykyisin ikkunoiltaan muita matalampana neljäntenä/kolmantena kerroksena. Kurssirakennus sai uuden siiven **(78c: luokka 2)** vuonna 1971; suunnittelijoina arkkitehdit Ålander ja Packalen, jotka vastaavat muistakin 1960-70-luvun aikana rakennetuista lisärakennuksista.[232]

Taistelukoulu sijaitsee Rantatien varrella, Tuusulanjärven rannalla vastapäätä Seittelinniemeä. Vanhan huvilan lähimmät naapurit olivat Halosenniemi ja Sofielund eli Tiilikanoja. Palsta on pitkänomainen ja lounais-koillissuuntainen. Sen lounaispäässä sijaitsee kaksikerroksinen, aumakattoinen **Vihmala (78d; luokka 1)**. Se on vanhaan tapaan asuinkäytössä. Klassistisen rakennuksen yksityiskohdista kiinnittävät huomiota kulmien nelikulmaiset, ulkonevat kuistit altaaneineen sekä risaliiteiksi muotoillut porrashuoneet.

78B Sandbergin huvila ja pakaritupa pienoismallissa 1890-luvulla.

78B Sandbergin huvilan eteläjulkisivu ulokkeineen.

78D Vihmala ja koristeelliset porrashuoneiden ikkunat.

78B Sandbergin huvila upseerikerhoksi muutettuna ja korotettuna.

223 Juhani Vakkuri, Tuusula-seuran aikakirja XXV, s. 34-38.
224 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 524-528.
225 Jaana Koskenranta, virtuuali-Tuusula; Tiilikanoja ja Koivulahti.
226 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 524-528.
227 Jouko Kaivonurmi, Tuusula-seuran aikakirja XXII, s. 153.
228 Sampo Ahto, Taistelukoulu 1927-1977, s. 98-100.
229 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 528.
230 Heikki Simola, Tuusula-seuran aikakirja XIX, s. 31.
231 Sampo Ahto, Taistelukoulu 1927-1977, s. 123.
232 Pentti Multanen, Taistelukoulu 1927-1977, s. 184-199.

78H Taistelukoulun sauna ja uimalaitos takapuolelta. Uimahyppytorni on purettu.

78A Grönroosin huvila eli Koivulahden huvila.

78C Kurssirakennuksen funkista ja klassismia yhdistelevä länsijulkisivu.

78B Rantamon-Seittelin suunnalta.

78C Taistelukoulun pääjulkisivu etelään.

78C Kurssirakennuksen uudissiipi ja takaa pilkahtava museotorni.

Levälä (78e; luokka 1) on sekin aumakattoinen ja kaksikerroksinen mutta Hersalaa pelkistetympi. Rakennuksen koillispäädyssä on kahdessa kerroksessa asuntoja, lounaispää on varattu urheilutiloiksi kuten suuret ikkunatkin osoittavat. Levälän arvoa lisää erityisesti alkuperäiset ikkunat ja ulko-ovet.

78E Levälä pihan puolelta sisäänkäynteineen.

78E Levälä asuntola ja liikuntasali.

78E Levälän vanha puuikkuna.

Kaksikerroksinen, korkealla kellarikerroksella varustettu **Hersala (78f; luokka 2)** on muotoiltu jykevän linnamaiseksi. Vaikutelmaa korostavat kellarikerroksen betonipintaan muuratut luonnonkivilohkareet ja romaanishenkinen portaali. Rakennuksen keskiosaa on korostettu hieman ulos työntyvällä risaliitilla, takasivulla on siipiosa. Hersalalle on muita rakennuksia selvemmin pyritty antamaan jonkinlainen sotilaallinen, kansallinen, vanhasta linna- ja kartanoarkkitehtuurista ajatuksia ammentava ilme. Valitettavasti rakennuksen ikkunat ja ulko-ovet on vaihdettu uusiin ja lisälämmöneristys on muuttanut rakennuksen ulkonäköä oudon pullahtaneeksi.

Vanhan huvilan, nykyisen esikunta- ja kerhotalon, vuoden 1931 muutostyöt ovat jatkaneet Hersalan romanttis-sotilaallista rakentamista. Sen huomattavin yksityiskohta on kahdeksankulmainen torni, joka toistaa alkuperäisen nikkarityylisen tornin muodon äärimmilleen yksinkertaistettuna mutta vailla kartionmuotoista torninhuippua ja maiseman tarkkailuun soveltunutta, räystäslinjassa ollutta kattamatonta sivukäytävää.

Alueen etelälaidalla oleva savenvalaja Johan Aleksander Gröönroosin nikkarityylin sävyttämä hirsirakenteinen maalaishuvila valmistui 1901 ja palveli asuinkäytössä myös Taistelukoulua. Huvila kunnostettiin 2000-luvun alussa vanhaa kunnioittaen[233].

Martti Paalosen suunnittelema kurssirakennus **(78)** on kolmikerroksinen, tyylikäs funkistalo. Vanhemmista rakennuksista poiketen sen rakennusaiheena on käytetty jo tiiltä. Rakennusten eri osien ja kerrosten ikkunat vaihtelevat ja jäsentelevät mielenkiintoisesti sen julkisivuja. Erityistä huomiota kiinnittävät lounaispään pyöreä porrashuone valokuiluineen ja koillispään romanttinen harmaakivirundelli, jonka innoittajana on mahdollisesti ollut Rantatien varteen 1927 rakennetun kiviaidan koristeaiheet ja portti. Aita ja portti olivat kapteeni Haapakosken suunnittelmat; aita portteineen purettiin 1956, koska se oli käynyt liian ahtaaksi kulkea. Rakennuksen ruokalassa on säilynyt suojeluskunta-aiheisia maalauksia.[234] Rannan sauna on lähinnä funktionalistinen. Tontin uusin rakennus on Rantatien varressa sijaitseva valkoiseksi maalattu tiilirakennus **Yrjölä (78g;luokka 2)** vuodelta 1974.[235] Taistelukoulun rakennukset rantasaunaa, opistorakennuksen laajennusta ja Yrjölää lukuunottamatta on merkitty sr-merkinnällä asemakaavaan.

Taistelukoulun maisemaan liittyy oleellisesti myös koulua vastapäätä oleva muuntajatorni **(78i, luokka 2)**, joka on malliltaan Tuusulanseudun Sähkölaitoksen tyyppitorni.

Taistelukoulu liitettiin osaksi Maanpuolustuskorkeakoulua 1993 ja Tuusulan toimipiste on vuodesta 1996 lähtien toiminut Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskuksena.[236] **2 LUOKAN ALUEKOHDE.** ***Taistelukoulu on rakennushistoriallisesti arvokas ja osa RKY 2009 kohdetta.***

233 Jarmo Helenius, Tuusula-seuran aikakirjat XVI, s. 121.
234 Sampo Ahto, Taistelukoulu 1927-1977, s. 100-101.
235 Pentti Multanen, Taistelukoulu 1927-1977, s. 187.
236 Heikki Simola, Tuusulan aikakirjat XI, s. 18-22.

78F Hersala.

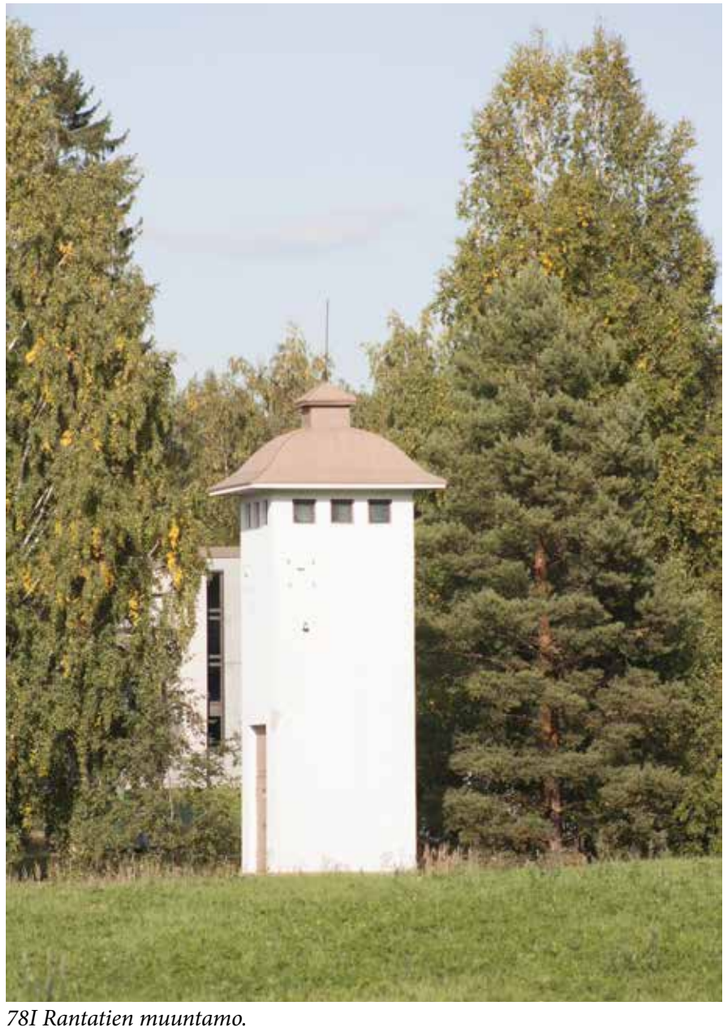
78F Hersalan helma.

78F Hersala.

78I Rantatien muuntamo on kuin huutomerkki maisemassa.

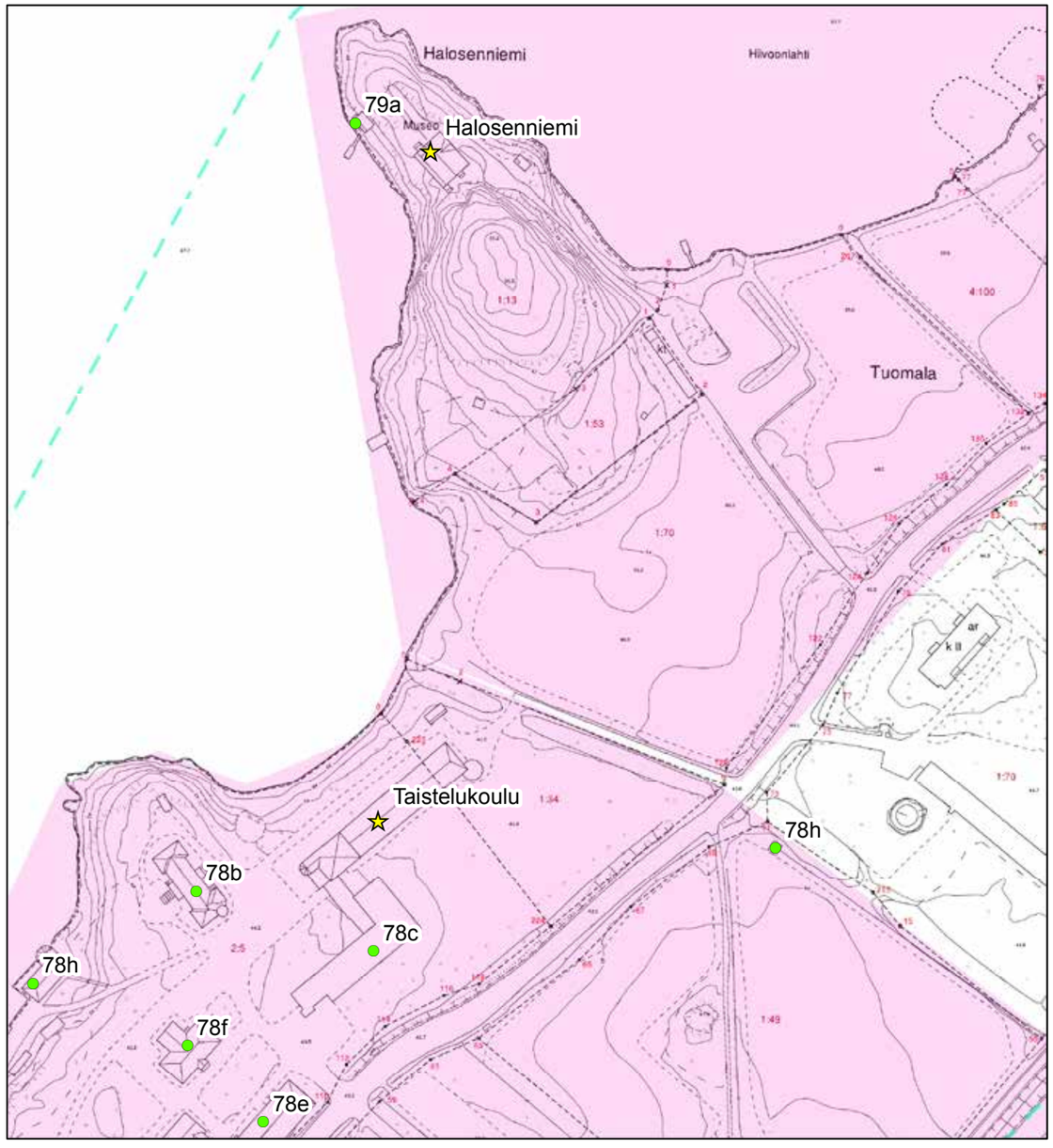
78I Rantatien muuntamo.

78G Yrjölä edustaa 1970-luvun kerrostumaa.

79. Halosenniemi

Pekka Halonen (1865-1933) oli yksi Suomen taiteen ns. kultakauden mestareista. Pohjois-Savossa Lapinlahdella syntynyt taidemaalari rakensi vuosisadan vaihteessa itselleen ateljeehuvilan Tuusulanjärven rannalle. Täällä syntyi suuri osa hänen keskeisestä tuotannostaan. Halonen on tunnettu erityisesti talvimaisemistaan, joiden aiheet hän löysi ateljeensa lähimaastosta.

© Tuusulan pohjakartta 2016

Pitkäniemessä on vuonna 1883 vain peltoa, avokalliota ja metsikköä.
Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

Vuonna 1898 Pitkäniemeen johtavan tilustien varrella on kaksi latoa.
Karttalehti IX 30. KA.

Vuoden 1937 kartalla Pitkäniemessä on Huvilan ja saunan lisäksi kaksi piharakennusta puutarhassa sekä niemeen tuovan tien varrella vanhat ladot.1950-luvun kartalla latoja ei enää ole.
Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

79 Halosen ateljeetalon pohjoisjulkisivu ja ateljeen suuri ikkuna.

Vuonna 1898 Tuusulaan muuttaneen Halosen perheen ensimmäiset asuinpaikat Tuusulassa olivat maalaistalo myöhemmän Kallio-Kuninkalan kohdalla ja Öljymäen nimellä tunnettu, edelleen olemassaoleva mökki Rantatien varressa. Työtilana toimi Perttilän talon avara pirtti. Hiihtomatkoillaan Halonen löysi Tuusulanjärveen pistävän Pirtti- eli Pitkäniemen, joka oli seudulle poikkeuksellisen jylhä ja kallioinen. Hän valitsi niemen talonsa paikaksi ja osti palstan keväällä 1899.[237] Näin Halonen liittyi niiden taiteilijoiden joukkoon, jotka 1890-luvun alusta lähtien olivat rakennuttaneet itselleen "erämaahuviloita" Helsingin ulkopuolelle. Ilmiö oli itse asiassa kansainvälinen. Euroopassa oli 1800-luvun lopulla syntynyt uusi rakennustyyppi, taiteilijakoti joita esiteltiin lukuisissa taide- ja arkkitehtuurilehdissä. Vaikutukset levisivät myös Suomeen, erityisesti Skandinavian maiden ja Venäjän kautta.

Suomessa nämä asuin- ja ateljeetalot liittyivät kansallisromanttisen arkkitehtuurin kehitykseen, "kansallisen tyylin" etsimiseen. Ne eivät aina ehkä olleet aikansa arkkitehtuurin parhaita edustajia, mutta kuvastivat hyvin sen pyrkimyksiä. Eräät olivat taiteilijoiden itsensä suunnittelemia. Halosenniemen lisäksi tällaisia olivat mm. 1890-luvulla rakennetut Gallen-Kallelan Kalela Ruovedellä, Emil Wikströmin Visavuori Sääksmäellä ja Robert Kajanuksen huvila Kirkkonummen Obbnäsissä. Taiteilijat halusivat huvilansa Helsingin ulkopuolelle, lähelle luontoa ja kansaa, irti päivänpolitiikasta ja kaupunkielämän houkutuksista - ja luonnollisesti pääkaupunkia halvempiin paikkoihin. Tämä sopi myös talonpoikaiselle Haloselle.

Pekka Halonen oli tunnettua rakentajasukua. Niinpä Halosenniemen vuosina 1900-1902 rakennettu ateljeehuvila syntyi perheen ja suvun työnä. Pekka vastasi pääosin suunnittelusta ja hänen veljensä Antti rakentamisesta. Ensimmäisenä valmistui rannan savusauna keväällä 1901. Kaksi talvea ja yhden kesän ajan rakennetusta päärakennuksesta tuli massiivinen, parhaiten hirsilinnaksi kuvattava rakennus. Punahonkaiset hirret tuotettiin Keski-Suomesta Konginkankaalta ja Suolahdelta. Kolmikerroksista rakennusta ei vuorattu, vaan veistetyt pinnat ja pitkänurkkaiset salvokset jätettiin sellaisenaan näkyviin. Rakennus oli pelkistetympi kuin useimmat kansallisromantiikan monumentit. Siinä ei käytetty koristeellisia yksityiskohtia. Seinäpintoja jäsenneltiin ikkunoiden vaihtelevalla, sisätiloja osoittavalla ryhmityksellä, niiden vaihtelevalla ruudutuksella ja salvoksilla. Taloon tuli myös jokunen parveke. Huomiota herättää pohjoissivun koko rakennuksen korkuinen, frontonilla kruunattu ateljeeikkuna. Alakerrassa oli ateljeen lisäksi keittiö ja ruokasali sekä pirtti. Yläkertaan tuli makuuhuoneet ja palvelijoiden kamarit.

Halosenniemi oli kokonaistaideteos sisätiloja myöten. Pekka Halonen mm. sommitteli itse talon uunit ja niiden lasitetut kaakelit valoi paikallinen mestari Johan Grönroos. Huonekaluja tehtiin kelohongasta varta vasten Halosenniemeä varten.[238] Ei ihme, että Halosen ateljeesta tuli Rantatien taiteilijasiirtolan keskipiste, jossa istuttiin joukolla iltaa ja harrastettiin kulttuuria. Talon kuuluisiin vieraisiin liittyi myös venäläinen, virkavaltaa paossa ollut kirjailija Maksim Gorki.

Halosenniemi siirtyi Pekka ja Maija Halosen perikunnalta Tuusulan kunnalle museokäyttöön vuonna 1949. Rakennuksessa toimi ensin kotiseutumuseo ja vain ateljee oli omistettu taidemaalarille. Pirtti, keittiö ja ruokasali oli varattu museonhoitaja-talonmiehen asunnoksi vielä 1980-luvulla. Halosenniemi palautettiin Pekka Halosen aikaiseen asuun vuonna 1990[239] ja nykyisin siellä pidetään taidenäyttelyiden lisäksi kamarikonsertteja vanhaa, Halosten aikaista perinnettä kunnioittaen. Alueeseen kuuluu erottamattomana osana sauna (**79a; luokka 1**) ja Maijan vaalima hyötypuutarha maakellareineen että metsäinen ja villihkö kukkatarha, jota on otettu esille ja entisöity 1990-luvulta lähtien.

237 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 682-684.
238 Johanna Rinta-aho, Tuusulan aikakirjat XIV, s. 4-5.
239 Johanna Rinta-aho, Tuusulan aikakirjat XIV, s. 5.

79 Halosen ateljeetalon länsipääty ja pääsisäänkäynti.

79A Halosenniemen rantasauna idänpuolelta.

Halosenniemen ateljee ja saunarakennus on asemakaavassa merkitty sr-7 - merkinnällä. Halosenniemen lipunmyyntipaviljonki on 2000-luvun alusta.

Kyseessä on kokonaistaideteos ja rakennusmuistomerkki, johon liittyy niin historiallisia kuin henkilöhistoriallisia arvoja. Se on Tuusulanjärven kulttuurimaiseman ja Rantatien tärkeimpiä yksittäisiä kohteita. 1 LUOKAN KOHDE.

79A Halosenniemen rantasauna rannan puolelta terasseineen.

79 Halosenniemen osittain kunnostettu maakellari.

79 Pitkäniemi eli Halosenniemi kuvattuna Halosen puutarhan rannasta.

79 Halosenniemen lipunmyynti- ja palvelupaviljonki etelästä.

79 Halosenniemen hyötypuutarha liittyy saumattomasti puutarhaan.

79 Halosenniemen hyötytarhaa ja näkymä kohti Taistelukoulua.

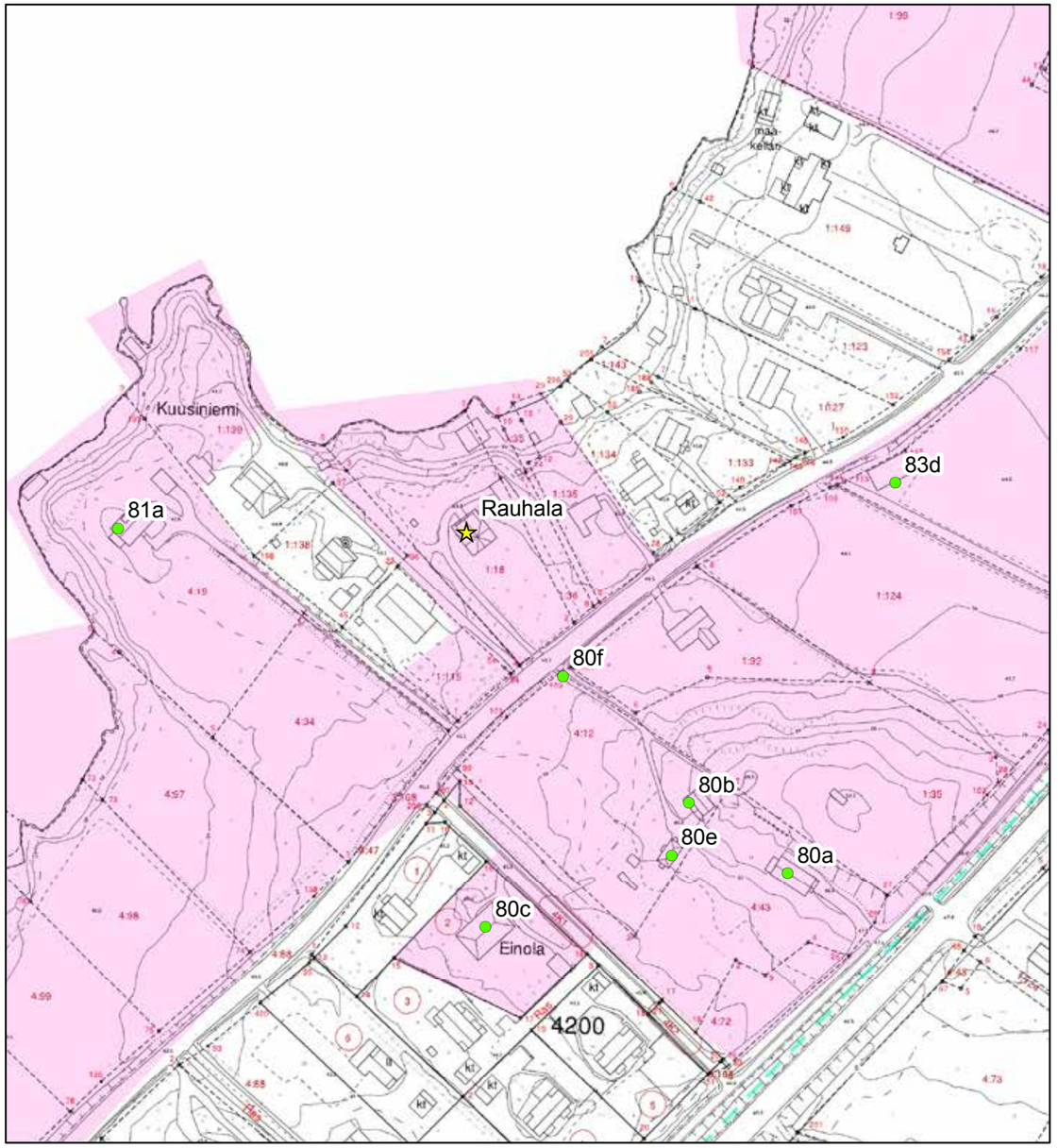
79 Halosenniemen lipunmyynti- ja palvelupaviljonki pohjoisesta.

79 Halosenniemen puutarhan omenapuita ja istutuksia.

80. Suopelto, Öljymäki, Einola ja Annivaara

Suopelto eli virallisesti Öljymäki I (80a; luokka 2) ja Öljymäki (80b; luokka 2) ovat vierekkäisiä, Rantatien itäpuolella sijaitsevia palstatiloja. Suopelto eli Öljymäki I on erotettu vuonna 1936 Suopellon tilasta, jonka kantatila oli Kylänpää. Kauppaan kuuluivat myös sen tuolloiset kaksi rakennusta. Öljymäki on mainittu paikkana, jossa Pekka Halonen on viettänyt varhaisia aikojaan Tuusulassa. Varsinainen Öljymäki sensijaan on erotettu Tuomalan Kuninkalan maista vuonna 1900.[240] Öljymäen harjakattoinen asuinrakennus on yksikerroksinen, pitkänomainen hirsitalo, jossa koko etelänpuoleista pitkää julkisivua peittää umpikuistin ja avokuistin kokonaisuus. Luonnonkivisokkelille perustetussa talossa ikkunat on kuistia lukuunottamatta uusittu. Öljymäki (80b) on asemakaavalla suojattu (sr-14) . Öljymäen aumakattoinen, punaiseksi maalattu talousrakennus, jossa on sauna- ja varastotiloja, on julkisivun yksityiskohdiltaan jugendvaikutteinen. Talousrakennus (80e; luokka 2) on merkitty asemakaavaan sr-11 merkinnällä eli sen ulkoasua ei saa muuttaa. Asemakaavaalla on suojeltu myös pihapiiriin tuova porttiaihe (80f; luokka 2) eli portin kivipilarit (s-6) merkinnä.

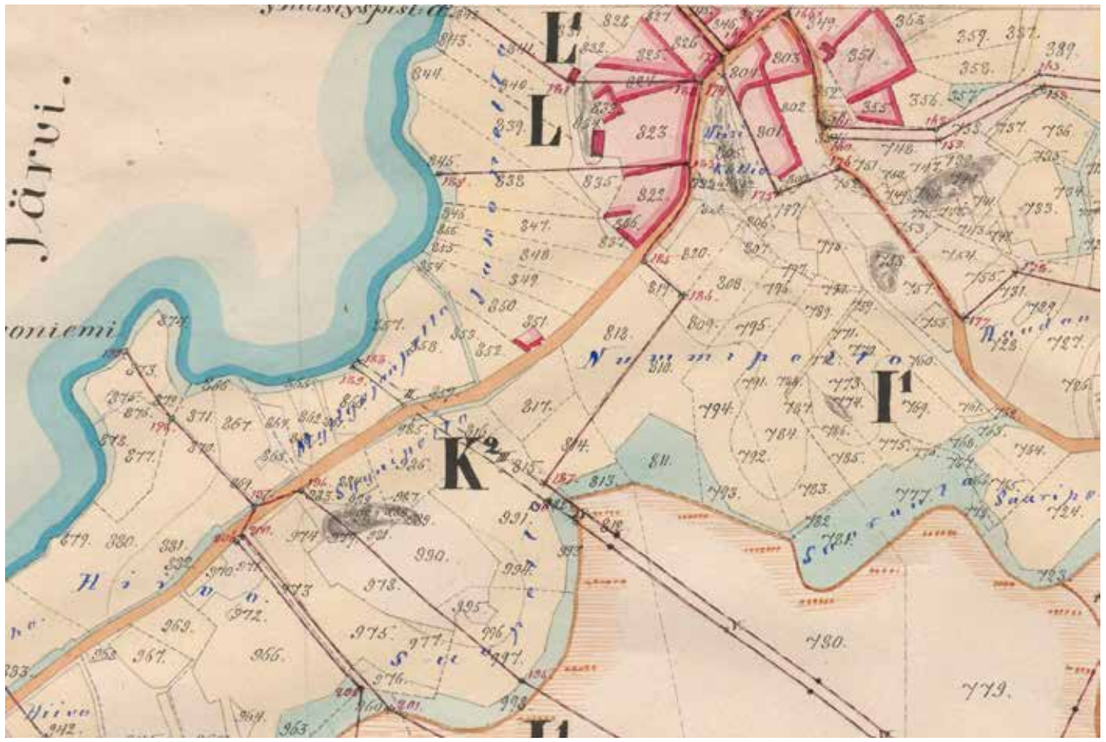
© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

N

0 25 50 100 Metriä

240 Tuusulan kiinteistörekisteri.

Vuoden 1883 kartalla Suopelto ja Oljymäki ovat peltoa ja metsäinen kallionnyppylä.
Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

Vuoden 1937 kartalla näkyvät jo Suopelto, Öljymäki ja Einola piharakennuksineen. Samat rakennukset Einolaa lukuunottamatta näkyvät jo vuoden 1928 topografikartalla.
Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Suopellon päärakennus asemakaavalla suojeltu (sr-11) asuinrakennus (80a; luokka 2) on siirretty paikalleen Helsingistä, nykyisen Kallion kirkon tuntumasta. Se oli aluksi Kallio-Kuninkalan työväenasuinrakennus ja jaettuna ainakin kahteen asuntoon. Vuonna 1923 talo siirrettiin ja uusittiin arkkitehti Martti Paalosen suunnitelmien mukaan vuorineuvos K.A. Paloheimon pojan Paavo Paloheimon kesäasunnoksi. Ulkoasultaan pitkänomainen ja loivalla harjakatolla varustettu hirsitalo on vuorattu vaakaan ja muodistettu aikansa klassistiseen henkeen: länsipäädyssä on kaari-ikkuna ja pohjoisseinällä koreilee pyöreä ikkuna. Länsipäädyssä on suuri avokuisti ja itäpäädyssä on persoonallinen kellariporrasta suojaava katos.

Suopellon ehkä tunnetuin asukas oli kuitenkin taiteilija Martta Wendelin. Wendelin tuli vuonna 1937 Syvärannan lomakotiin, etsi itselleen taloa ja Maija Halosen ohjaamana[241] vuokrasi Paloheimon omistaman Suopellon käyttöönsä. Hän asui täällä 1940-luvun jälkipuoliskolle, kunnes hänen oma, itse suunnittelemansa Annivaaran talo (80d; luokka 2) valmistui Rantatien läheisyyteen vuonna 1946.Annivaaran harjakattoinen ja ateljeepäädyllä varustettu talo edustaa ulkomuodoltaan 1940-50-luvun romantisoivaa rakentamista: maantasokerros on rapattua tiiltä ja ylempi asuinkerros vaakalaudoitusta, vinovuoria, joka tunnetaan myös nimellä karjalapontti (samaa käytettiin paljon myös funkiksen puutaloissa). Pääporras on muotoiltu ja ulko-ovi on alunperin ollut ruutuikkunainen pariovi. Puutarha on aikoinaan ollut näyttävä runsaine ´kukkaistutuksineen. [242] **3 LUOKAN KOHDE.**

Einolan (80c; luokka 2) rakennutti vuosina 1938-39 Gurli Svinhufvud leskeksi jäätyään. Gurlin mies, Eino Svinhufvud, istuvan presidentti Svinhufvdin poika, toimi Maatalousnormaalikoulun yliopettajana vuosina 1934-38 ja perhe asui tuolloin koulurakennuksessa. Rantatien huvilaan Gurli ja neljä lasta muuttivat talvisodan kynnyksellä; isoisä eli Ukko-Pekka vieraili luonnollisesti useasti myös Rantatiellä. Myöhemmin tontille vievä tie sai itseoikeutetusti nimekseen Ukko-Pekantie edesmenneen presidentin mukaan.[243]

SR-11 merkitty Einola edustaa Uus-pekkolan ja Tiilikanojan kanssa Rantatien huvila-arkkitehtuurin funktionalistista vaihetta. Rakennuksen tontti on metsittynyt ja tontti on myös jaettu; uudet täydennysrakennukset poikkeavat suuresti Einolan ankarasta noppamaisesta muodosta ja koristelemattomasta funkistyylistä. **2 LUOKAN KOHDE.**

80C Einolan hieno funkistalo pihoineen.

80C Einolan itäjulkisivu.

241 Härö, lähteet?
242 Alma Korppi-Tommola, Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 80.
243 Raili Kuusjärvi ja Jouko Kaivonurmi, Tuusula-seuran aikakirja IV, s. 37.

80A Suopelto pihan puolelta.

Annivaaran talo 1950-luvulla. Tuusulan museo.

80B Öljymäen asuinrakennus.

80F Öljymäen portti ja pihatie.

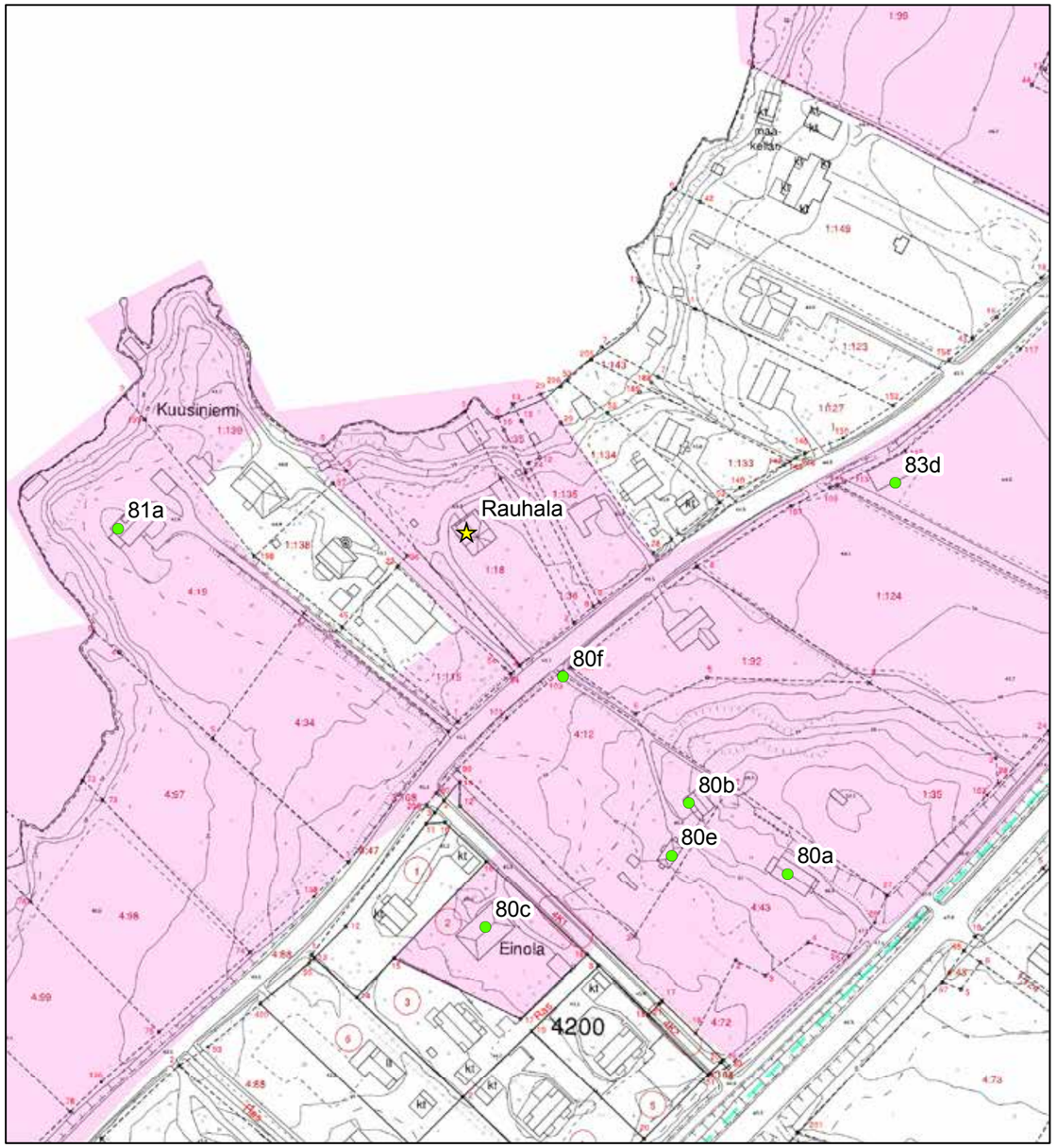
80A Suopelto Järvenpääntieltä.

80E Öljymäen talousrakennus.

81. Rauhala

Rauhala sijaitsee Kuusiniemen (81a; luokka 2) pohjoispuolella, Rantatien varrella jonkin verran Tuomalan kylän eteläpuolella. Se on esimerkki Rantatien 1900-luvun alussa kiihtyneestä palstoituksesta ja uusista huviloista, joiden myötä huvilanomistajien joukko laajeni myös sosiaalisesti.

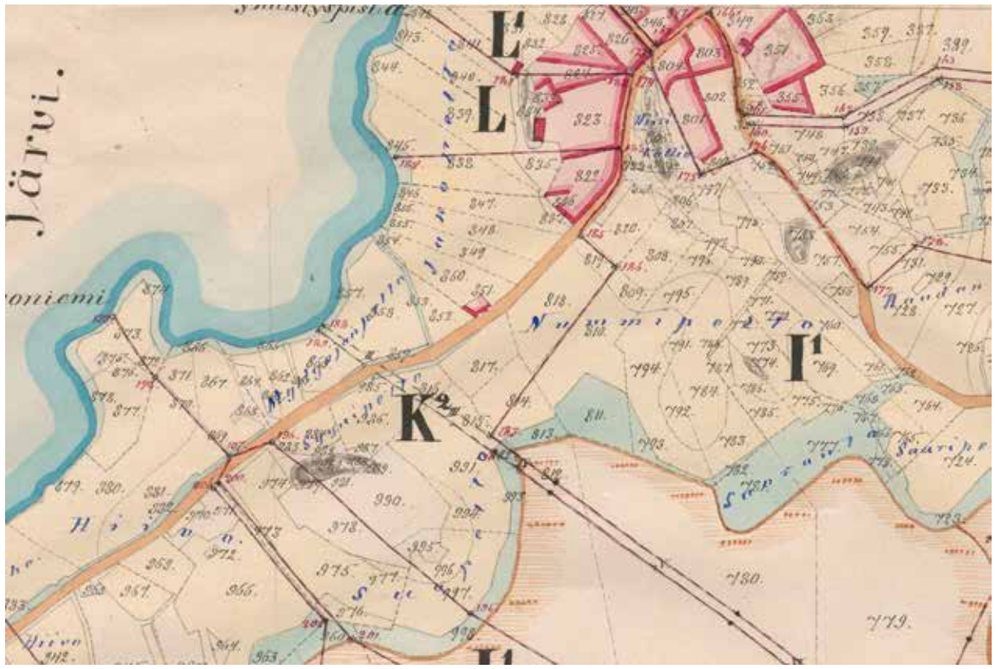

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

N

0 25 50 100 Metriä

Vuoden 1883 kartalla Hiivooniemi eli Kuusiniemi on peltoa.
Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

Rauhalan huvilan lisäksi Kuusiniemen huvila näkyy kartalla ja huvilat sijaitsevan yhteisen, puistomaisen tontin alueella. Kuusiniemen huvilalle johtaa suora kuja, jonka molemmin puolin on kaarevat, symmetrisesti sijoitetut puistokäytävät. Asetelma on sittemmin hävinnyt.
Kartta 0204306_1928 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Mustavalkoinen dokumentointi valokuva Rauhalan huvilasta, joka piiloutuu taitavasti, kuvannut István Kecskemét 1989. TM.

Vuoden 1937 kartalla näkyy Rauhala naapureineen ja piharakennuksineen. Peltoalueista pihapiiri on rajattu kuusiaidalla ja istutuksilla.
Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Helsinkiläinen “kaupunkitalon omistaja”, muurarimestari Aron Henrik Snygg osti itselleen Kylänpään tilasta vuonna 1907 erotetun Rauhalan palstan. Samanaikaisesti syntyi myös viereinen Kuusiniemen palsta, jonka osti toinen talonomistaja, maalarimestari Karl Henrik Lehtinen. Kaupat oli tehty jo vuonna 1906.

Rauhalan päärakennus on pääosin Snyggin ajalta, mutta sen ulkomuoto on talon vuonna 1918 ostaneen pankinjohtaja Vilho Viidan ajalta. Rakennuksen järven puoleista sivua on jatkettu vuonna 1920. Satulakattoinen jatke on klassistinen kaarevine ikkunoineen ja risaliitteineen. Viita rakennutti myös tontilla olevan pihasaunan vuonna 1921.

Huvila on puolitoistakerroksinen, satulakattoinen, ristipäädyllä, umpikuistilla ja altaanilla koristettu rakennus. Rakennuksen yksityiskohtia, mm. ikkunoita on jonkin verran muutettu. Viita myi talon pois 1928 liikemies Abel Häyriselle. Tämän jälkeen talo vaihtoi useasti omistajaa;[244]

Rauhalan osti vuonna 1938 Laina Tuomioja kesäasunnoksi lapsilleen ja lapsenlapsilleen. Tontille rakennettiin 1940-luvulla toinen mökki, ”Pikku-Mökki”. Rauhalan väritys oli vuoteen 1975 asti kermanvalkoinen, jolloin se maalattiin marjapuuronpunaiseksi. Vuonna 1954-56 rakennetun rantasaunan on suunnitellut arkkitehti Aarne Nuortila.[245] Sittemmin talon väritys on jälleen muuttunut ja se on nyt vaaleansiniharmaa, tyylilleen sopivampi.

Rauhala on sr-merkinnällä varustettu asemakaavassa. **2 LUOKAN KOHDE.**

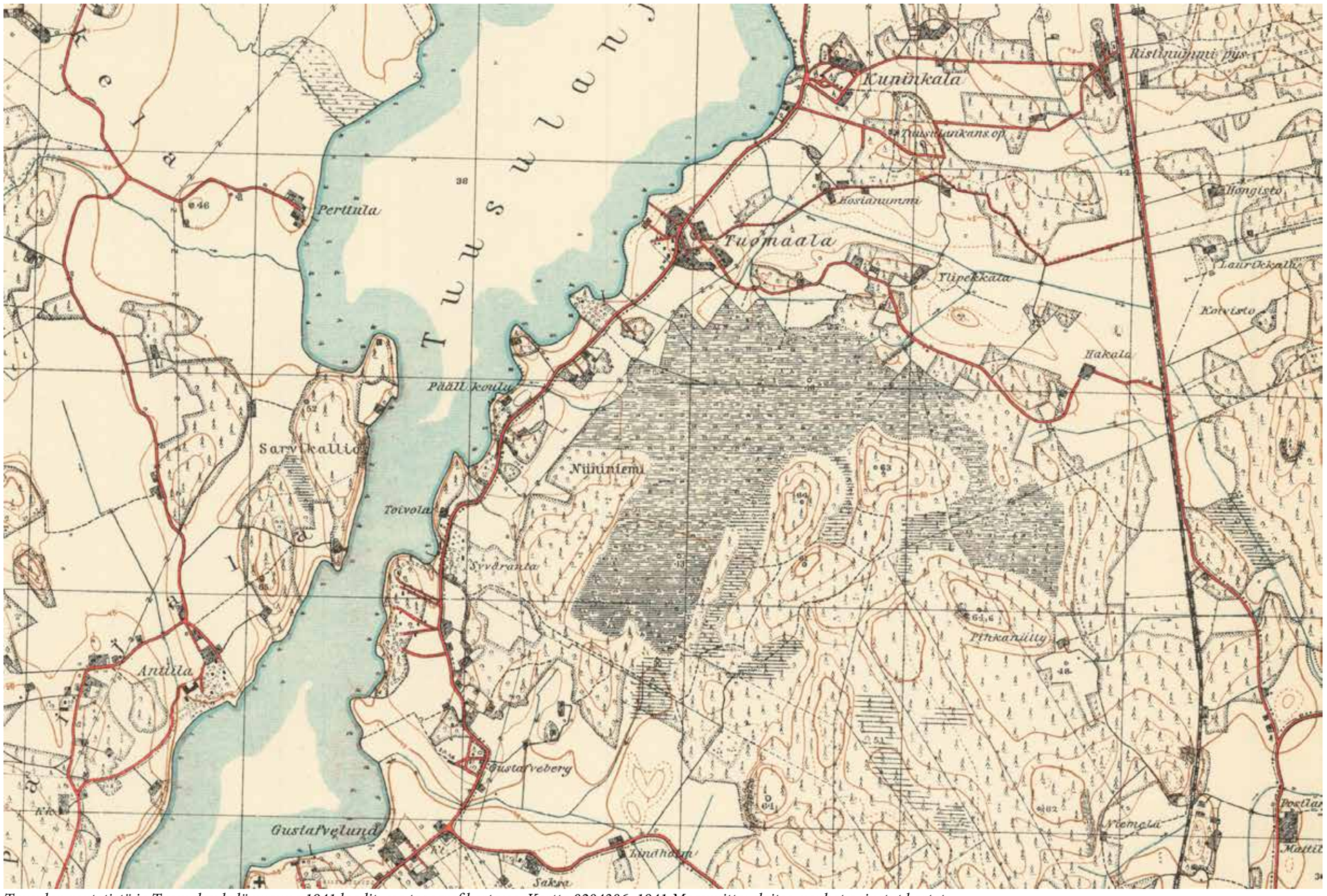
81 Rauhala piiloutuu kuusiaidan ja pihapuuston taakse.

244 Kotiseutumme Tuusula-kirja, s. 499-500.
245 Sirkka Huotari, Tuusula-seuran aikakirja VI, s.53-55.

TUOMALAN KYLÄALUE

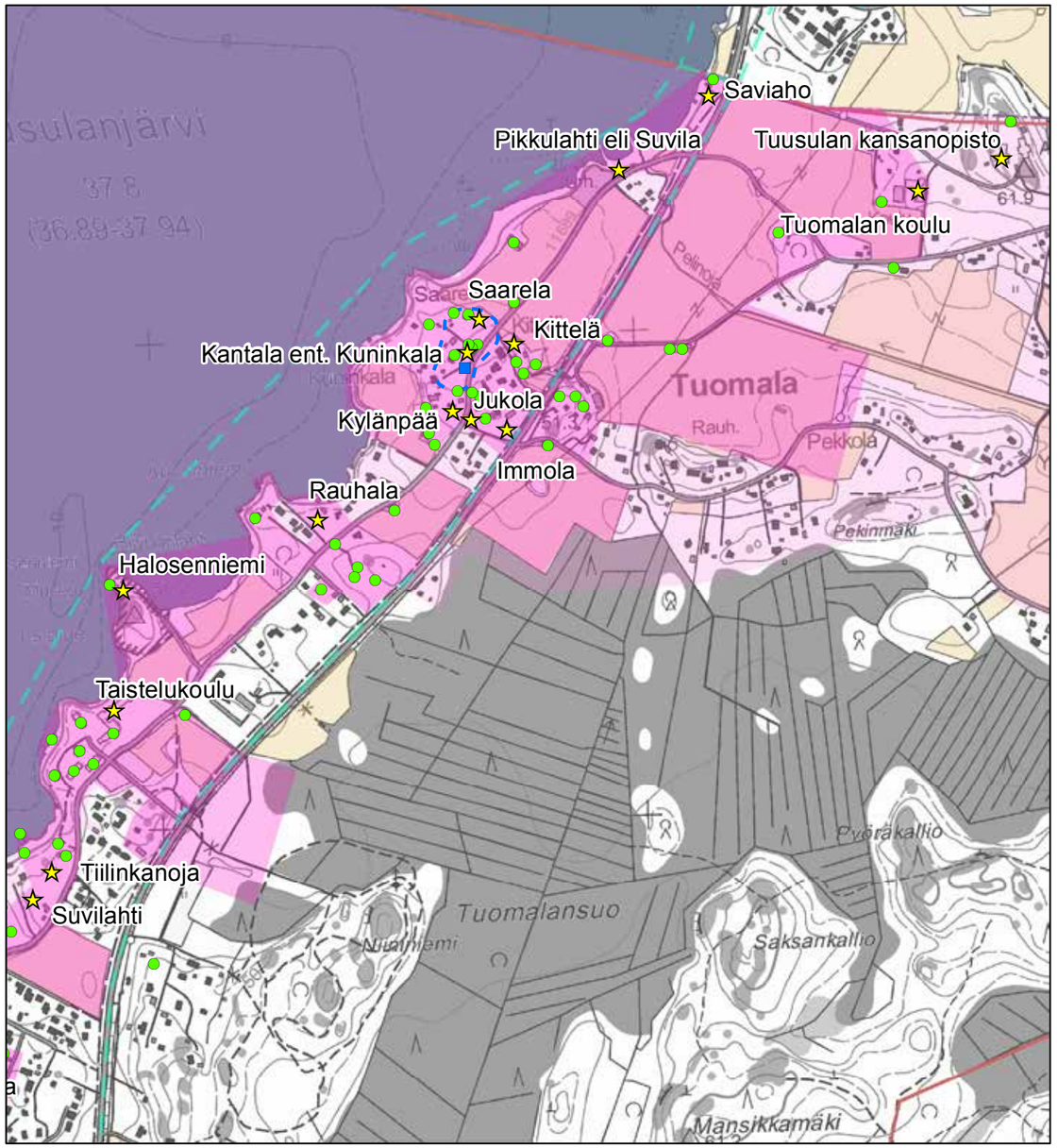
Tuomala vuonna 1870 laaditussa venäläisen topografikunnan kartassa. Karttalehti IX 30. KA.

Tuusulan rantatietä ja Tuomalan kylä vuonna 1941 laaditussa topografikartassa. Kartta 0204306_1941 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

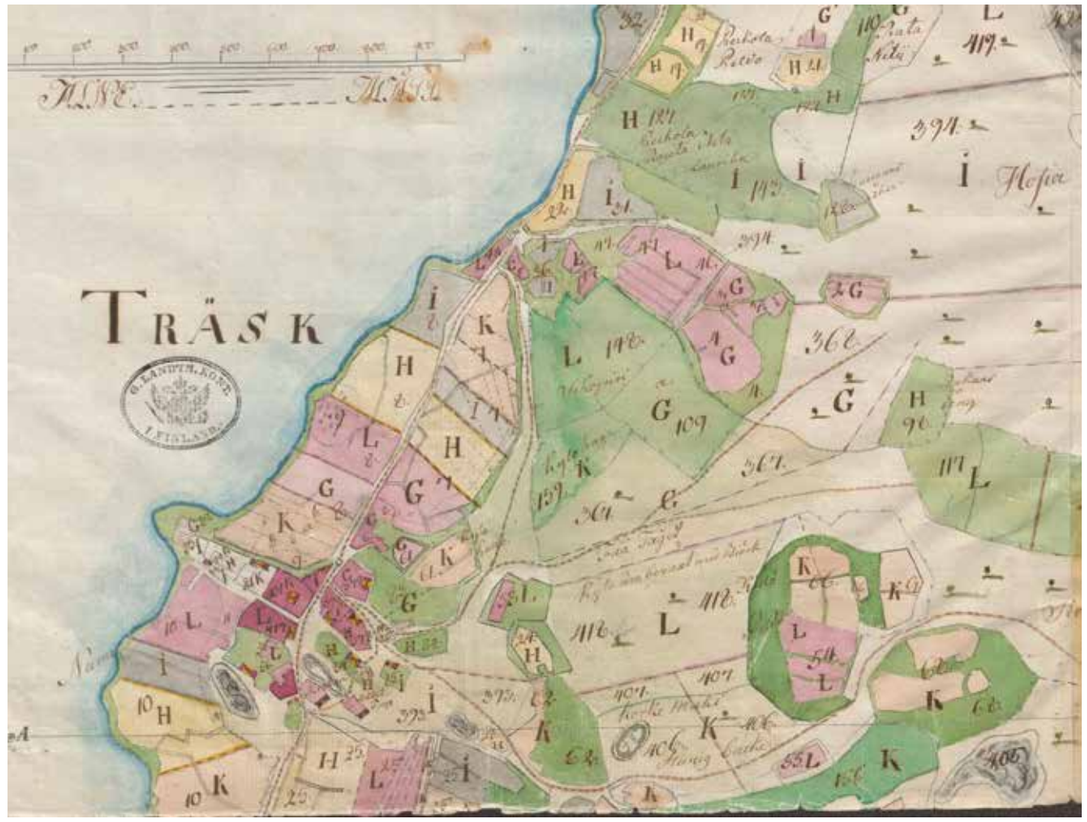
231. Tuomalan kylä

Tuomala on yksi Tuusulanjärven rantatien vanhoista kylistä. Tuusulan Rantatiestä kertovassa kirjallisuudessa se on aina muistettu mainita idyllisenä, perinteisen ilmeensä ja tietä reunustavat rakennuksensa säilyttäneenä kokonaisuutena. Kylä onkin poikkeuksellisen hyvä esimerkki siitä, miltä vanha ryhmäkylä on näyttänyt.

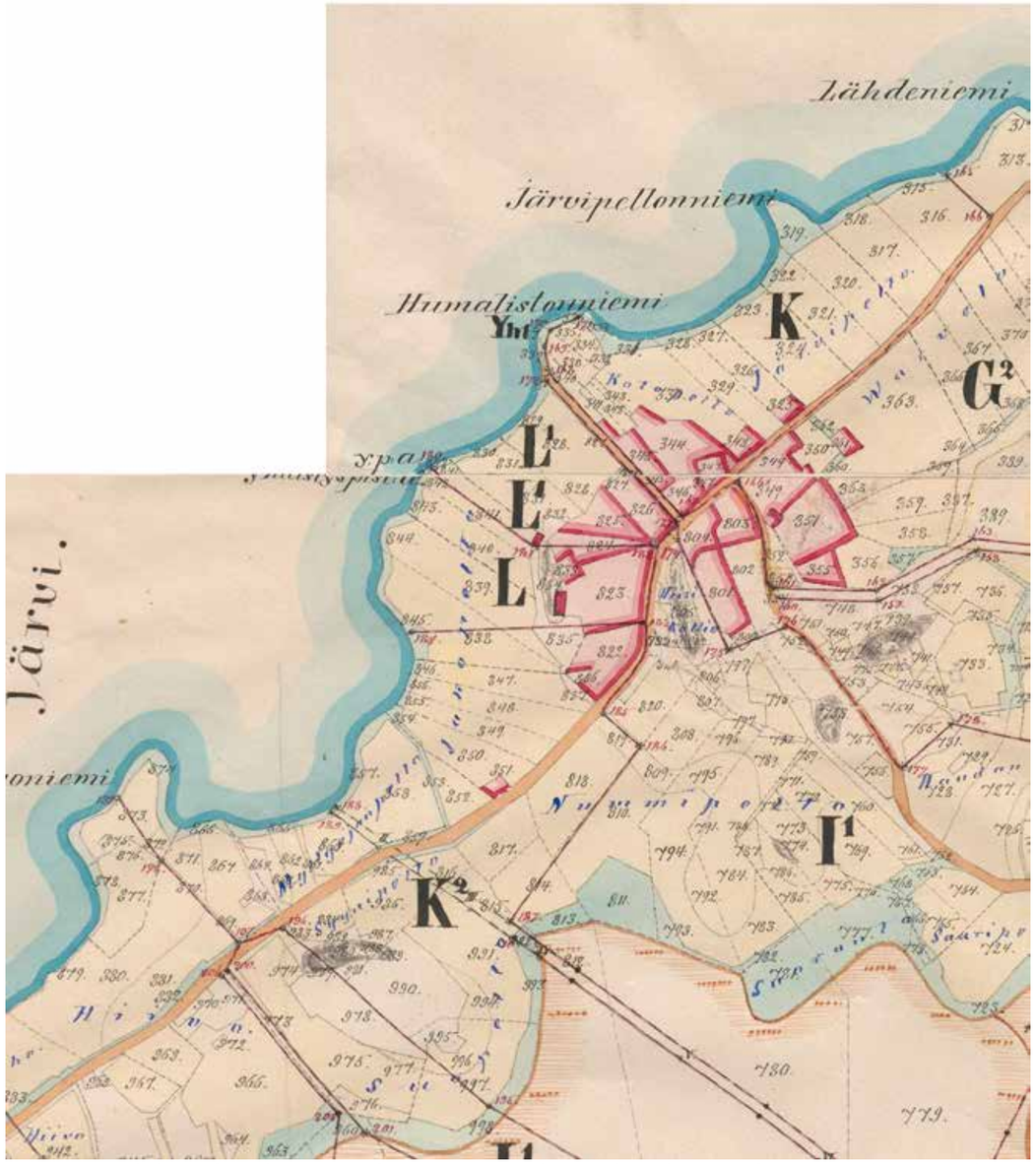

Samuel Broteruksen vuonna 1697 laatimalla maakirjakartalla Tuomalan kallioisella kylänmäellä näkyy viisi taloa, joista kaksi on Rantatien järven puoleisella sivulla ja loput tien itäpuolella. Kylänmäkeä ympäröi peltosarat ja niityt.
Hyökkälä; Hyökkälä, Gammelby, Tuomala (Thomasby) och Träskända: Egokarta med beskrifning 1679-1679 (B49:3/1-3). KA. (vuosiluku väärin: oikea on 1697)

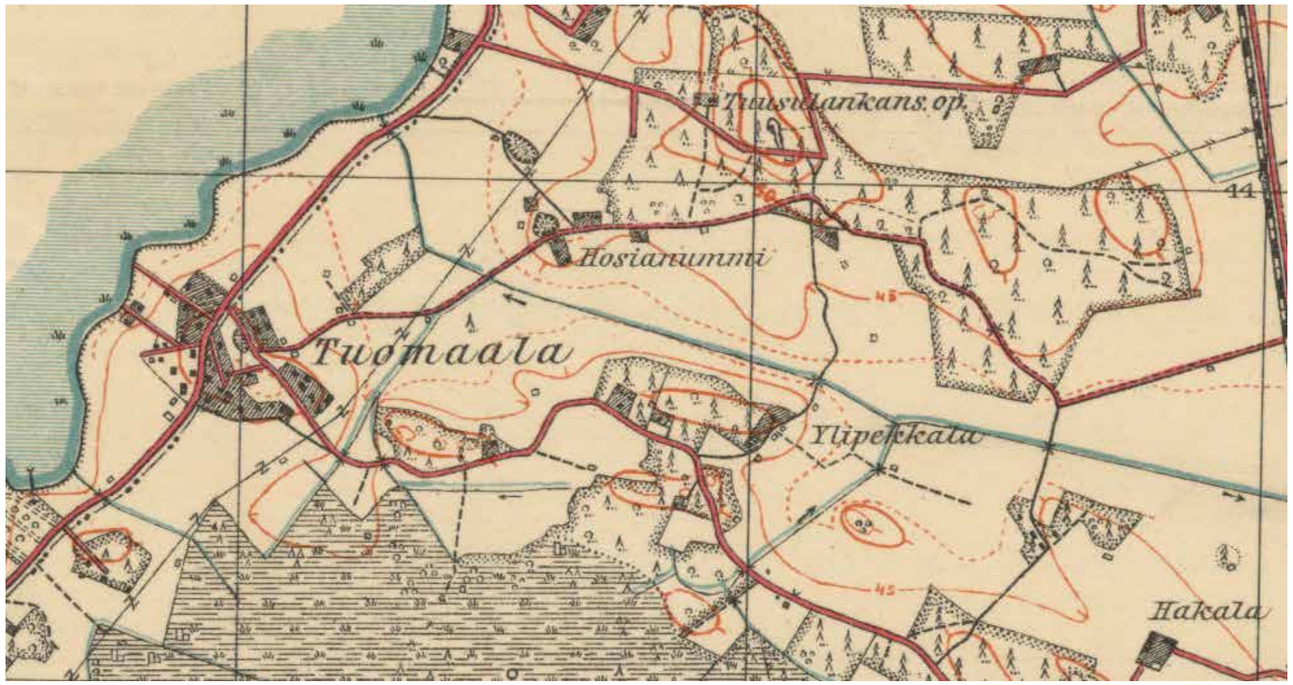
Vuonna 1779 laatimalla isojakokartalla kylänmäellä on esitetty 13 asuinrakennusta, joista yksi on mainittu olevan sotilastorppa. Tiivis kylärakenne on samalla paikalla kuin edellisellä vuosisadalla, lähinnä peltojen ja niittyjen määrä on kasvanut.
Tuomala / Thomasby; Thomasby och Träskända: Egokarta med karta- och delningsbeskrifning samt rösebeskrifning öfver omkretsråerne 1779-1780 (B50:2/3-26). KA.

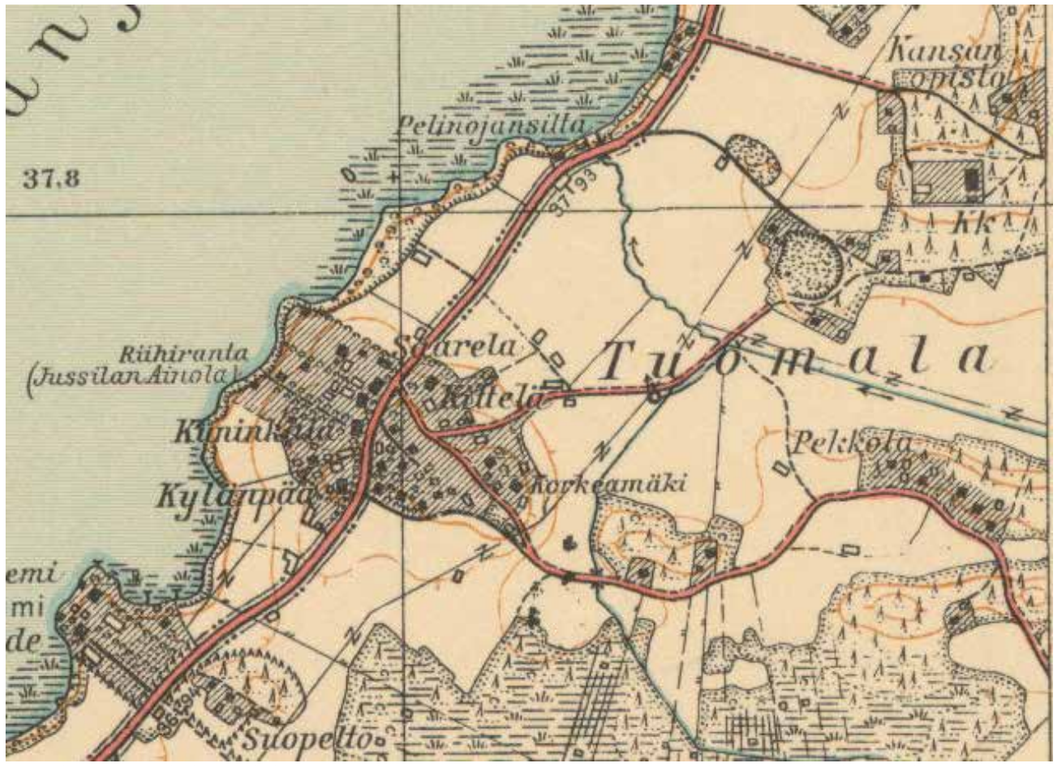
Vuonna 1883 kylänmäki on laajentunut huomattavasti sadan vuoden takaisesta tilanteesta. Kylän asuinrakennuksista on poikkeuksellisesti esitetty vain kolme, muutoin on esitetty pihapiirien rajaukset.
Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

Vuoden 1898 topografikartta paljastaa Tuomalan kylänmäen runsaan rakennuskannan.
Karttalehti IX 30. KA.

Vuoteen 1928 rakennuskanta on lisääntynyt kylänmäellä mutta myös levinnyt muille, rakentamiseen hyvin soveltuville paikoille.
Kartta 0204306_1928 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Vuosikymmenen kuluessa kehitys on jatkunut entisellään, kylänmäen asutuksen keskellä olevia peltoja on täytetty asuin- ja talousrakennuksilla.
Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Järvenpään kylän kanssa yhteisen yhteismetsien jakokunnan muodostaneessa Tuomalassa oli ensimmäisessä maakirjassa vuonna 1543 merkittynä kaksi täysveroa, joihin liittyi kuusi viljelmää. Tuolloin tilannimistä tunnettiin Järvenpään puolelle jäänyt Kuninkala ja Tuomalan puolelta Laurikkala ja Kittelä, vuosikymmentä myöhemmin mainitaan Pekkola ja Puotila. Tiloja joutui kuitenkin 1600-luvun mittaan vararikkoon, jolloin ne merkittiin autioiksi. [246] Tilaluku alkoi kasvaa vasta 1800-luvun vaihteessa, kun tilojen halkomiset yleistyivät. Samalla uudet tilakeskukset rakennettiin vanhan kylämäen ulkopuolelle. Kantatiloja ei kuitenkaan muutettu kylämäeltä, minkä vuoksi vanha ryhmäkylä säilyi.[247]

Tuomalan kylässä muodostui viisi kantatilaa: Puotila (RN:o 1), joka oli 1640-luvulla ratsutila, sitten sotilashenkilöiden vapaatila ja lopulta augmentti. Tila halottiin 1740-luvulla ja jaettiin 1780-luvulla neljään osaan; varsinainen Puotila on Järvenpään puolella, kylänmäelle jäi Kylänpäänä tunnettu osa. Laurikkala eli Laurila (RN:o 2) oli Puotilan tapaan ratsutila ja palkkatila; 1680-luvulla siitä tuli Paijalan Koukun augmentti. Tila halottiin 1800-luvun alussa ja kylänmäellä on Saarelana tunnettu puolikas. Kittilä eli Kittelä (RN:o3) on edelleen paikoillaan ja Kuninkala (RN:o 4) on Puotilan tavoin kahden kunnan alueella. Se oli 1600-luvun aikana useasti autiona ja 1690-luvulta lähtien Kirkonkylän Eggertasin augmenttina ja halottiin 1760-luvulla, jolloin muodostui Kallio-Kuninkala ja Kuninkala. Viides, Pekkola (RN:o5) oli aluksi rälssinä ja Kuninkalan tavoin 1680-luvulta lähtien Eggertasin augmentti.[248] Isojaon järjestelyissä talo siirtyi kylänmäeltä kauemmas itään kohti Ristinummea. Tilojen luku on myöhemmissä halkomisissa noussut ja viimeistään 1800-luvun lopun isojaon järjestelyssä tiloja on siirretty kylästä muualle. Neljän kantatilan tontit ovat kuitenkin kylämäellä yhä käytössä.Tilojen rakennukset ovat kaikki yli satavuotiaita. Kylänpään päärakennus on vuodelta 1860, Saarelan vuodelta 1876 ja Kittelän vuodelta 1905. Kuninkalan aivan Rantatiessä kiinni ollut vanha päärakennus on purettu vuonna 1982[249] ja mutta vastapäätä Saarelan aittoja on edelleen Kuninkalasta lohkaistun Kantalan (232) päärakennus vuodelta 1802.[250] Saarela on ulkorakennuksineen kylämäen parhaiten säilynyt ja samalla arvokkain tilakeskus ja muodostaa Kantalan kanssa mielenkiintoisen hyppäyksen vanhaan ryhmäkylätunnelmaan.

Vanhojen tilojen lisäksi mäelle on ryhmittynyt joitakin 1900-luvun vaihteen huviloita sekä jokunen vanhempi hirsimökki. Niillä on arvoa ennen kaikkea osana kyläkuvaa. Kylän läpi kiemurtelevaa Rantatietä reunustaa paikoittain myös kaunis puusto.

Uusi Järvenpääntie halkaisi kylänmäen kahtia nostaen Vainionmäen ja Korkeamäen uuden tiemaiseman kiintopisteiksi. Eniten huomiota kiinnittää Vainionmäen lautaverhoiltu, lyhytnurkkainen 1910-luvun asuinrakennus (**231g; luokka 2**), jossa on sekä poikkipääty että kulmaan sijoitettu korkea kuisti. Vainionmäen asuinrakennuksen alapuolella pohjoisrinteessä on pieni hirsirakenteinen, pystyverhoiltu sauna (**231f; luokka 2**). Näiden takaa näkyy Korkeamäen harjakattoinen, suuri betonitiilinavetta (**231e; luokka 2**) 1930-luvulta. Nummimäen lato (**231h; luokka 2**) on näkyvä elementti kylänmäen eteläreunalla.

246 Suur-Tuusulan historia 1, s. 269, 273-276.
247 Karttatutkimus.
248 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 28-29.
249 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirja IX, s.7. Tieto Kuninkalasta.
250 Tuusulan rakennustietorekisteri, Kotiseutumme Tuusula-kirja, s.

Alueeseen kuuluu myös erinäisiä yksittäisiä maisematekijöitä, jotka ovat irrallaan muusta kylärakenteesta ja joilla on maisemallisesti merkittävä rooli. Tuomalan peltoaukean itäreunalla on yksinäinen 1910-20-luvun asuinrakennus Mäntymäki[251] (**231a; luokka 2**), jonka keltamullattu värjätty rimalaudoitettu lautavuoraus ja poikkeuksellisen koristeelliset ikkunanpuitteet muodostavat näyttävän kokonaisuuden. Yksi tällainen on Kittelän pitkänurkkaiset, hieman kenollaan oleva parilato (**231d; luokka 3**) Korkeamäen pohjoispuolella.Tuomalantien varrella Latoja reunustaa muutama maisemapuuksi hyvää vauhtia kehittymässä oleva mänty. Samaisen Tuomalantien varrella on myös yksi Tuusulanseudun sähkölaitoksen tyyppitorneista (**231i; luokka 2**), joka on osayleiskaavassa varustettu sr-merkinnällä. Tornin itäpuolella on suuri harmaantunut Korkeamäen vinkkelilato (**231c; luokka 3**) 1930-luvulta. Kauempaa löytyy hyvin säilynyt pieni Syrjälän taitekattoinen, poikkipäädyllinen muonamiesmökki (**231b; luokka**) vuodelta 1925.

Tuomalan kylämäki on osa Rantatien valtakunnallisesti huomattavaa rakennettua kulttuuriympäristöä, joka on säilyttänyt poikkeuksellisen hyvin vanhan ryhmäkylän rakenteen, vaikka rakennuskanta on osittain uusiutunut. 1 LUOKAN ALUE

251 Tuusulan rakennustietorekisteri antaa rakennusvuodeksi 1942. Talo on vanhempi: esiintyy mm. 1920 vuoden topografikartalla.

231B Syrjälän muonamiesmökki.

231A Mäntymäen 1920-luvun tyylipuhdas asuinrakennus.

231D Kittelän parilato.

231C Korkeamäen vinkkelilato.

231I Tuomalan muuntamotorni.

231H Nummimäen lato on näkyvä maamerkki.

231G Vainionmäen päärakennus.

231F Vainionmäen pihasauna ja 231E Korkeamäen betonitiilinavetta.

231 Tuomalan kylänmäkeä Kylänpään kohdalla, taustalla Kylänpään lato.

231 Tuomalan kylänmäkeä - Rantatie tekee jyrkän mutkan Kylänpään kohdalla.

231 Tuomalan kylänmäkeä ja Kuninkaalan uusi päärakennus Rantatieltä.

231 Kylänpääntie kohti Järvenpääntietä.

231 Saarelankuja Rantatieltä katsottuna.

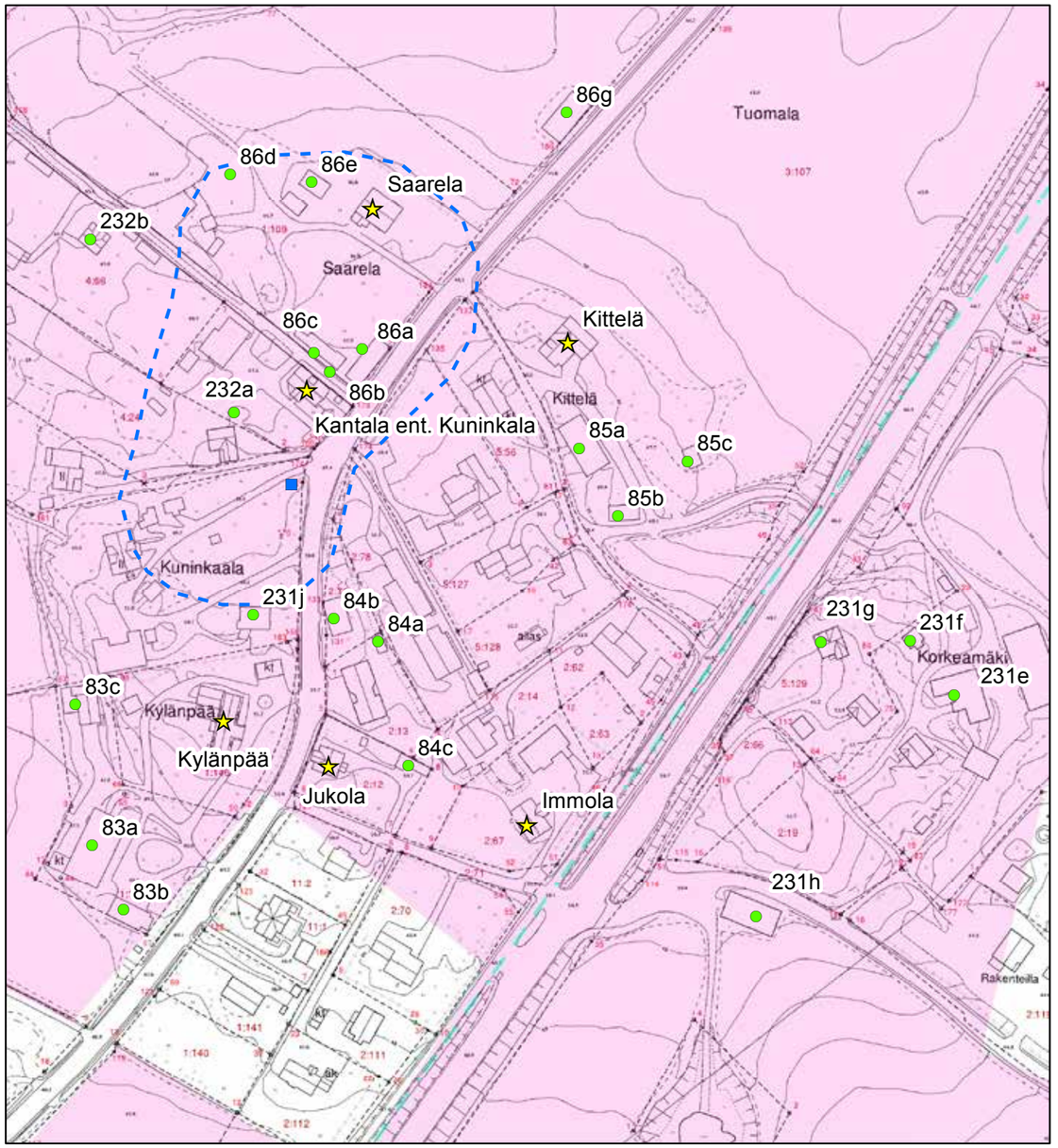
231 Saarelankuja kohti Rantatietä.

231 Kittelän pihapiiriä.

253. Tuomalan kyläalue

Tuomalan kyläalue on osa laajempaa kokonaisuutta, joka muodostuu Tuomalasta Ristinummelle ulottuvasta polveilevasta peltomaisema-alueesta. Alueen keskeisimmät tekijät ovat Pelinojaa ympäröivät peltoaukeat ja sen keskelle sijoittuvat pienet hiekkaiset ja kiviset mäennyppylät, joille myöhempi asutus on sijoittunut sekä metsänreunat, joille sijoittuu pääosa alueen itä- ja länsipäätä yhdistävistä tielinjoista. Erityisen huomionarvoista alueella on rakennetun ja rakentamattoman suhde sekä näiden keskinäinen sijoittuminen: asutus väistää viljelyksiä rakentamiselle edullisemmille paikoille: savikko on säilynyt peltona, asutus sijoittunut hiekkasärkille ja mäkimaastoon.2 LUOKAN ALUEKOHDE.

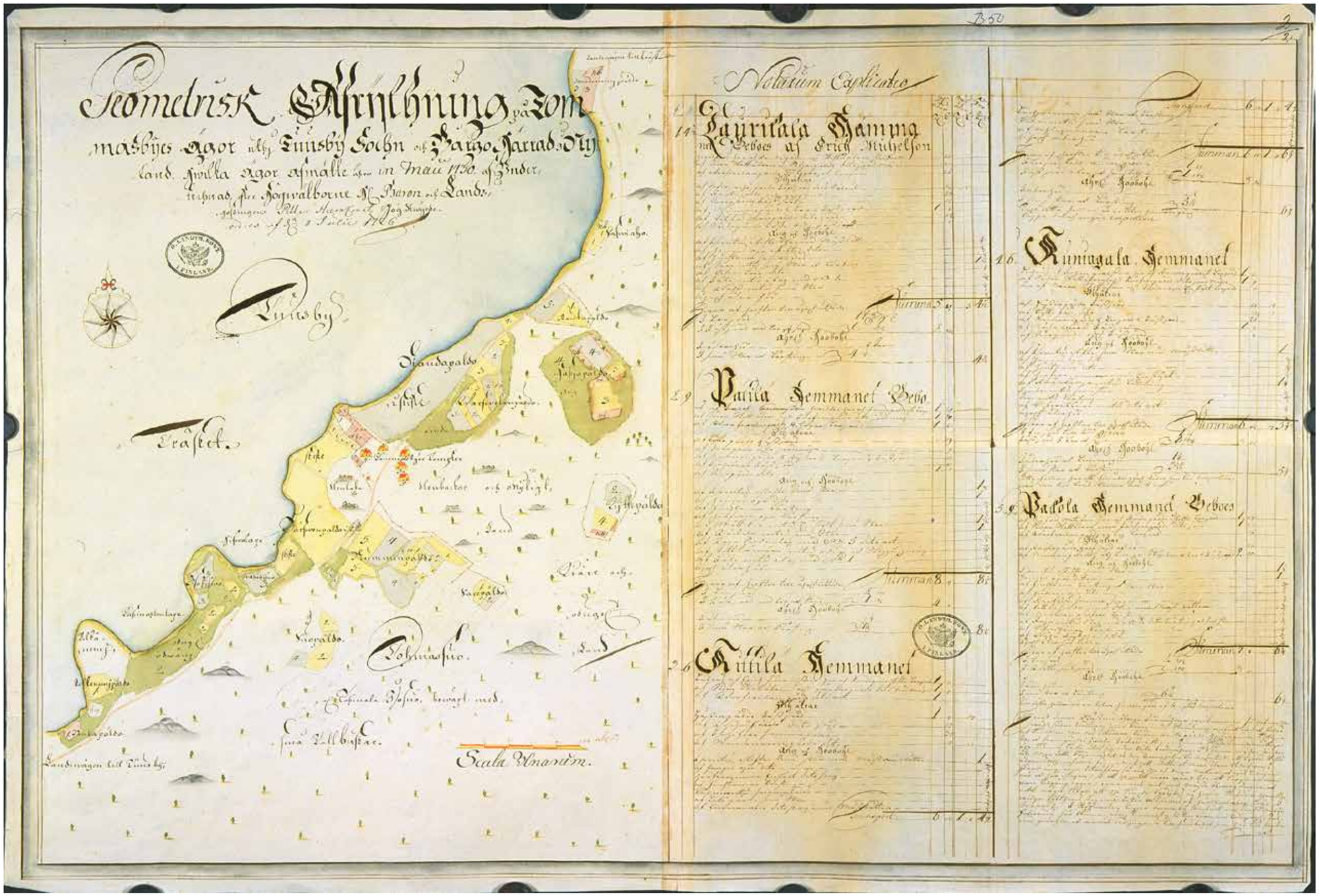

© Tuusulan pohjakartta 2016

- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

N

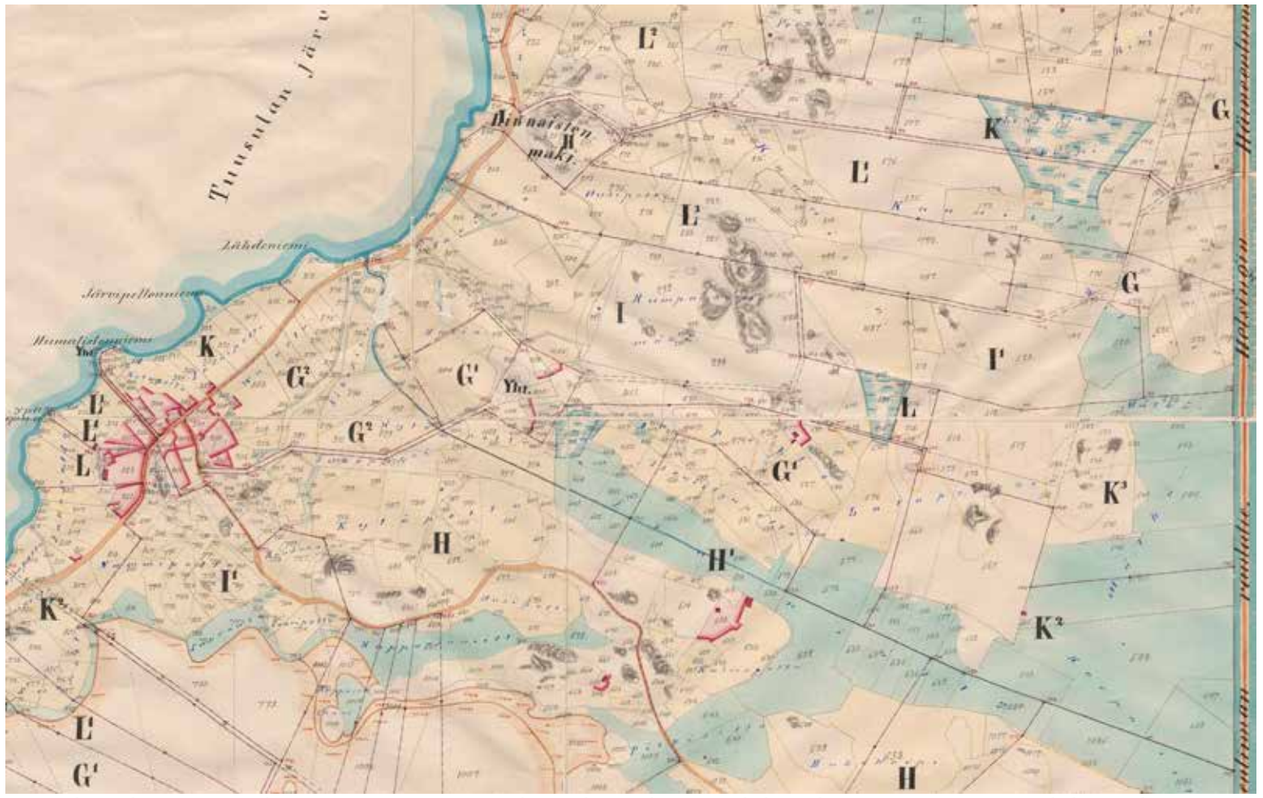
0 25 50 100 Metriä

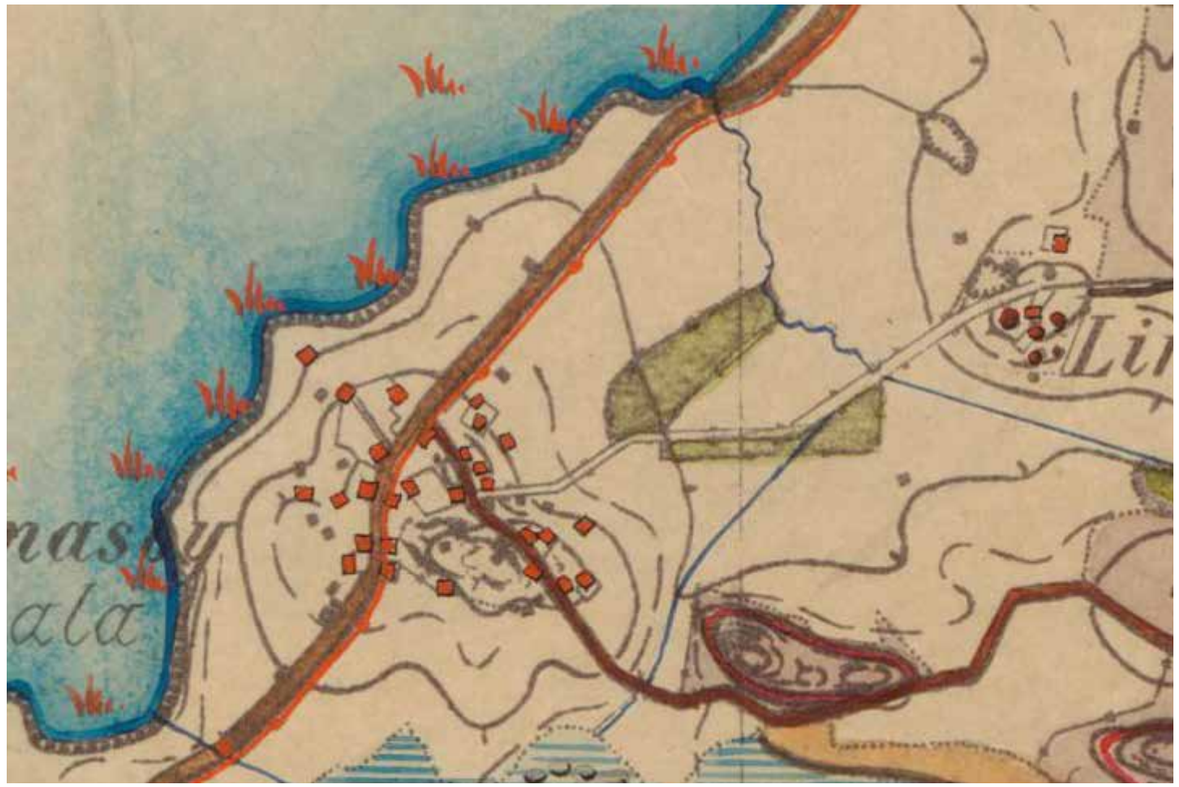
Tuomalan kylä taloineen ja peltoineen; Adam Giökerin laatima maakirjakartta vuodelta 1726, puhtaaksipiirretty 1730. KA b50: 2/1-2 www.vanhakartta.fi

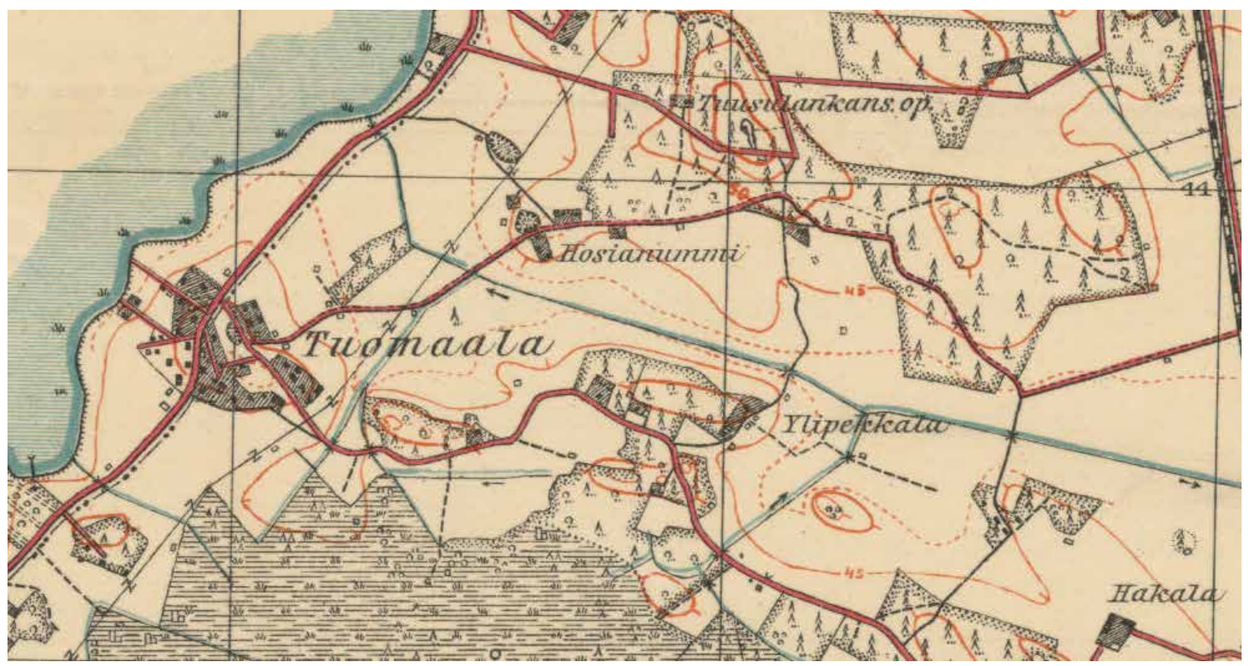
Tuomala / Thomasby; Thomasby och Träskända: Egokarta med karta- och delningsbeskrifning samt rösebeskrifning öfver omkretsråerne 1779-1780 (B50:2/3-26). KA.

Tuomalan pelto- ja niittyaukeat ovat saavuttamassa nykyisen laajuuden ja osa kylän taloista on jo siirtynyt pois kylänmäeltä. Kansanopiston tuleva paikka sijaitsee metsäisellä Rumpukallionmäellä.
Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

Tuomalan maiseman avaruus hahmottuu parhaiten senaatin kartastolla: suora, avoin näkymälinja ulottuu rautatieltä aina Tuusulanjärvelle asti.
Karttalehti IX 30. KA.

Maiseman avaruus on säilynyt, koulua ei vielä ole rakennettu mutta kansanopisto on jo noussut Rumpukalliolle.
Kartta 0204306_1928 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

253 Tuomalan kyläalue.

253 Tuomalan kyläalue - Korkeamäkeä Tuomalantieltä nähtynä.

253 Tuomalan kyläalue - Kylämaisemaa Järvenpääntieltä kohti Pekkolaa.

253 Tuomalan kyläalue - Tuomalantien männyt ja Kittelän rakennuksia.

253 Tuomalan kylämaisema Kittelän peltoa.

253 Tuomalan kyläalue - näkymä Tuomalan koululta Tuusulanjärvelle.

253 Tuomalan kyläalue - Tuomalan kylänmäki pilkistää Mäntymäen hiekka-kuopan takaa.

253 Tuomalan kyläalue - Kittelän pelto-aukea.

253 Tuomalan kyläalue - näkymä Tuomalantieltä kohti Korkeamäkeä.

253 Tuomalan kyläalue - Tuomalantie 99 pikkuhuvila.

253 Tuomalan kyläalue - Tuomalanpolun kuusiaitaa.

253 Tuomalan kyläalue - Tuomalantien kuusiaitaa.

253 Kittelän peltoa-aukea.

253 Tuomalan kyläalue - Järvenpääntie halkaisee kylänmäen.

253 Tuomalan kyläalue - Tuomalantien alkupää.

253 Tuomalan kyläalue - Nummimäen lato kylänmäellä.

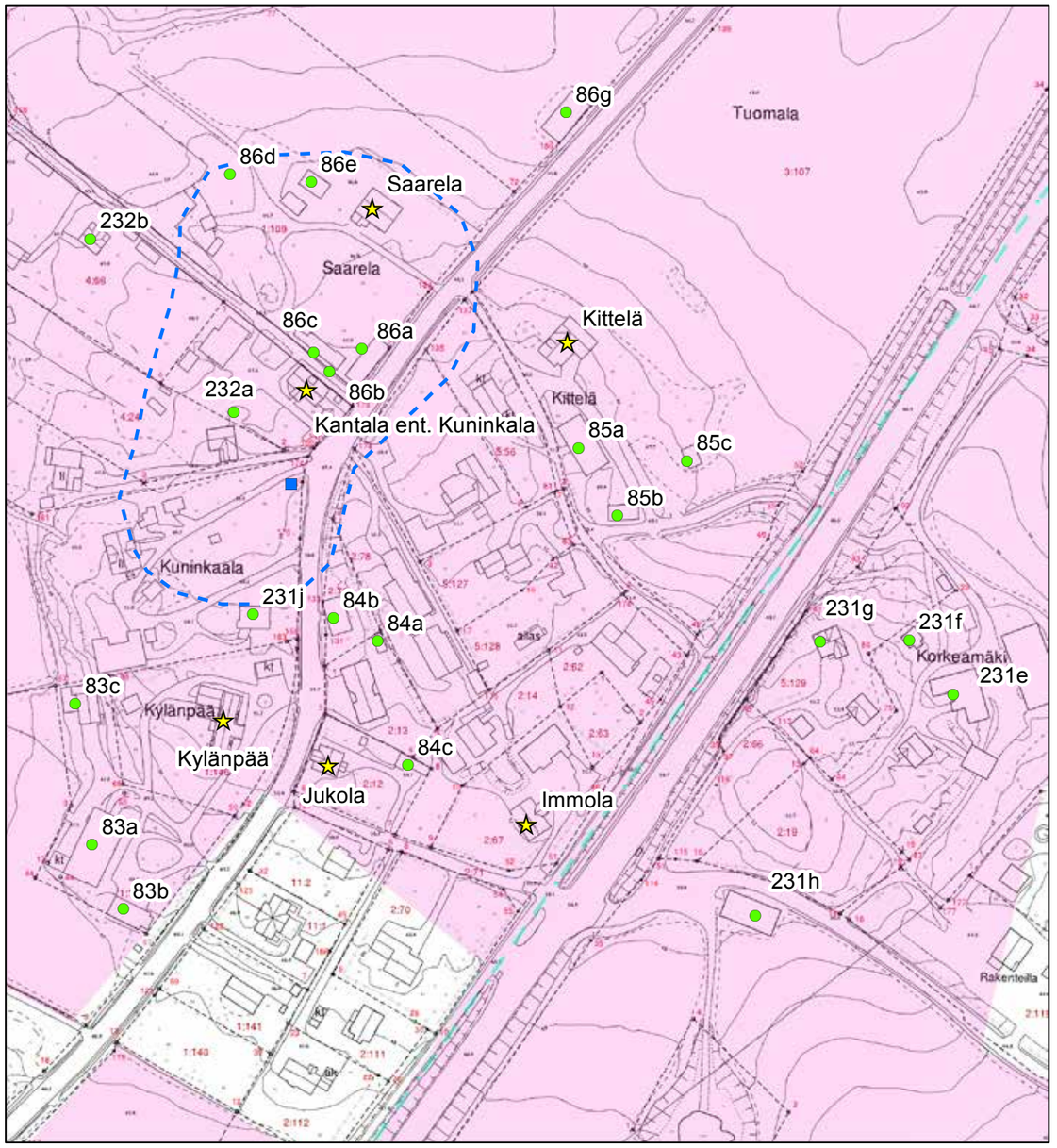
253 Tuomalan kyläalue - Tuomalantien ladot ja muuntamotorni.

253 Tuomalan kyläalue - Rantatien päätettä Saviahon tienoilla.

82. Immola

Immolan huvilapalsta on suhteellisen nuori verrattuna itse rakennukseen: se on muodostettu vasta vuonna 1959 Hovilan ja Nummipellon palstoista, jotka puolestaan on muodostettu isojaon järjestelyissä vuonna 1910.[252] Huvilapalstan ostajaksi mainitaan Olavi Ilmari Metsola.[253] Se sijaitsee Tuomalan kylämäen kaakkoiskulmassa, nykyisen Kylänpääntien vieressä.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

N

0 25 50 100 Metriä

252 Tuusulan kiinteistörekisteri.
253 Härö, tietolähde?

Immolan rakennus lienee vanhimmilta osiltaan huomattavasti itse palstaa vanhempi, sillä sen hirsistä on löydetty vuosiluvut 1891 ja 1897.[254] Immolan talon nykyinen asu sopii vuosisadan vaihteeseen, mutta voi olla hieman nuorempikin. Rakennus on harjakattoinen, umpikuistilla varustettu hirsitalo. Sen ikkunat on 1970-luvun korjauksessa muutettu kuusiruutuisiksi. Punaiseksi maalatussa talossa on tavanomainen pysty-vaaka-pysty-vuoraus, johon päädyissä liittyy samaten tyypillinen sahalaitareuna. Immolan rakennus on tärkeä osa Tuomalan kyläkuvaa. Sillä on myös rakennushistoriallista merkitystä. Immola on sr-merkinnällä varustettu asemakaavassa.

2 LUOKAN KOHDE.

82 Immolan päärakennuksen itäpääty.

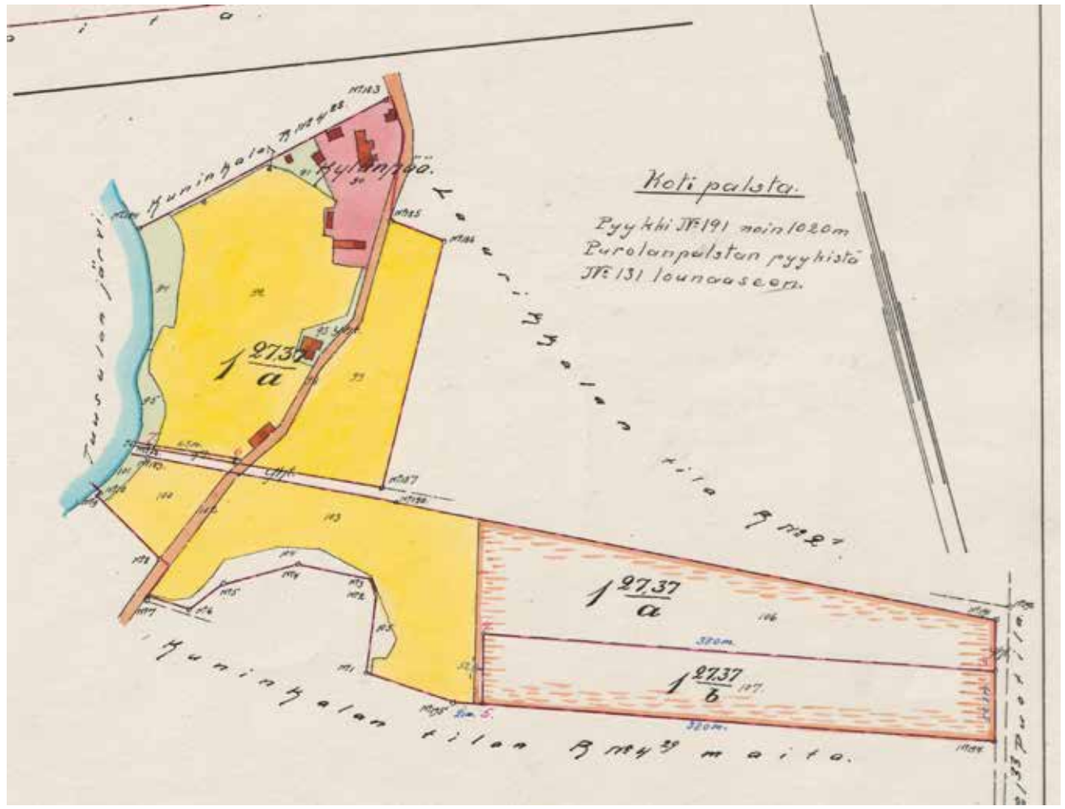
82 Immolan päärakennuksen eteläjulkisivu ja katolle lisätty uusi lapeikkuna.

254 Härö, tietolähde?

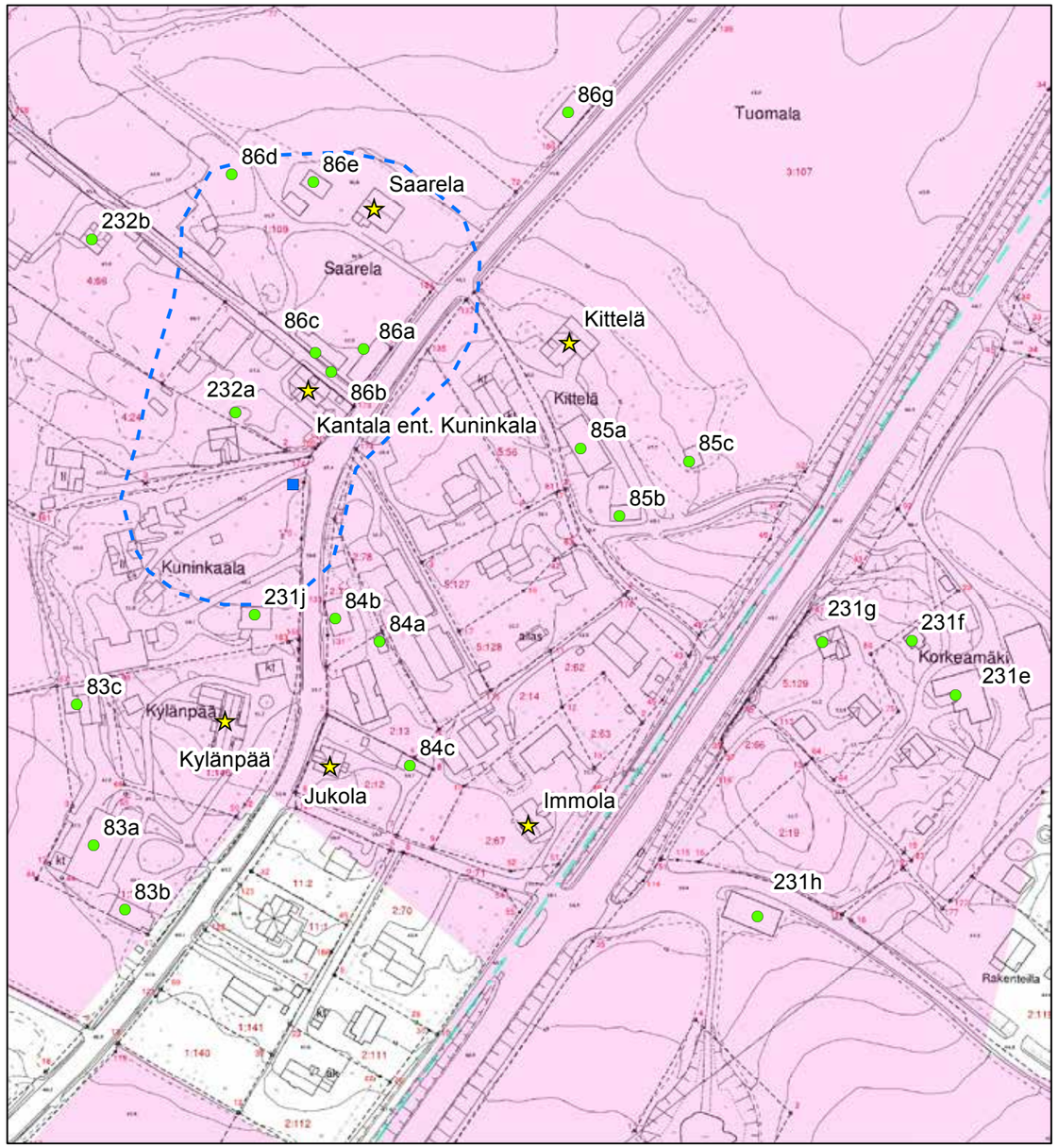
83. Kylänpää

Tuomalan kylämäen eteläreunassa oleva Kylänpään tila jatkaa 1640-luvun ratsutila Puotilan (RN:o 1) kantatilan perinteitä (sittemmin muiden sotilashenkilöiden vapaatilana mm. piiskuri, kengittäjä, lopulta augmenttina). Puotila halottiin 1740-luvulla ja edelleen 1780-luvulla neljään osaan, toimitus suoritettiin 1802. Kylänpää on yksi tuolloin halotuista tiloista.[255]

255 Suur-Tuusulan historia 2, s. 28.

Kylänpään talon rakennuskanta kylänmäellä vuonna 1925 tilan lohkomiskartalla. Tuomala / Thomasby; 0,3394 N:o 1 Kylänpää, RN:o 1:41-42, lohkominen 1925-1925 (B50:2/97-100). KA.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

N

0 25 50 100 Metriä

Tilan päärakennus on vuodelta 1860.[256] Pitkänomainen, pystyvuorattu hirsitalo poikkeaa jonkin verran aikansa rakentamisen valtalinjasta. Talo on rakennettu taitekattoiseksi. Nykyinen asu on peräisin 1950-luvun kunnostus- ja muutostöistä, jolloin rakennus sai mm. suuriruutuiset ikkunansa. Kirkkaan sininen väritys poikkeaa suuresti kyläkuvasta ja ilmentää tyypillistä 1950-luvun väritysmaailmaa myös siinä, että räystäslautojen alapinnat on maalattu italianpunaisella ja vuorilaudat valkoisella.[257] Päärakennus on sr-merkinnällä varustettu asemakaavassa.

Kylänpään pihapiirin etelärinteessä on komea 1930-luvun betonitiilinavetta (**83a; luokka 2**), joka punaiseksi maalattuinen ovineen ja ikkunoineen on nykyisin kunnostettuna työtila- ja myymäläkäytössä. Navetta on asemakaavassa merkitty sr-15 merkinnällä. Maisemallisesti jossain määrin merkittävä hirsi- ja piirurakenteinen, lautaverhoiltu talli **(83b; luokka 2**) rajaa pihapiiriä etelään. Lisäksi pihalla päärakennuksen ja järven välissä on toinen, pienempi asuinrakennus (**83c, luokka 3**), joka on 1900-luvun alusta. Tätä on muokattu huomattavasti alkuperäisestä. Kylänpää rakennuksineen on ratkaiseva osa Tuomalan kyläkuvaa. Rakennushistorialliset arvot ovat monelta osin hävinneet 1950-luvun uudistuksissa. Rakennuksen alkuperäinen hahmo on kuitenkin jäljellä. Maisemallisesti tärkeässä asemassa on Kylänpään Rantatien varrella säilynyt piirurakenteinen, lautaverhoiltu ja punamullattu heinälato (**83d; luokka 2**) 1930-luvulta[258]. **2 LUOKAN KOHDE.**

256 Tuusulan rakennustietokanta.
257 Inventoinnin aikana tehty havainto.
258 Lato esiintyy vuonna 1943 otetussa ilmakuvassa; sotavuosina ei ole ollut varaa rakentaa uusia latoja.

83 Tuomalan Kylänpään päärakennuksen itäjulkisivu ja räystäiden alta pilkistävä punaväri.

83 Tuomalan Kylänpään päärakennuksen eteläpääty ja länsipuolen kaksikerroksinen parveke.

83 Tuomalan Kylänpään päärakennuksen kahdella erillisellä ovella varustettu pääkuisti.

83B Tuomalan Kylänpään puurakenteinen talli.

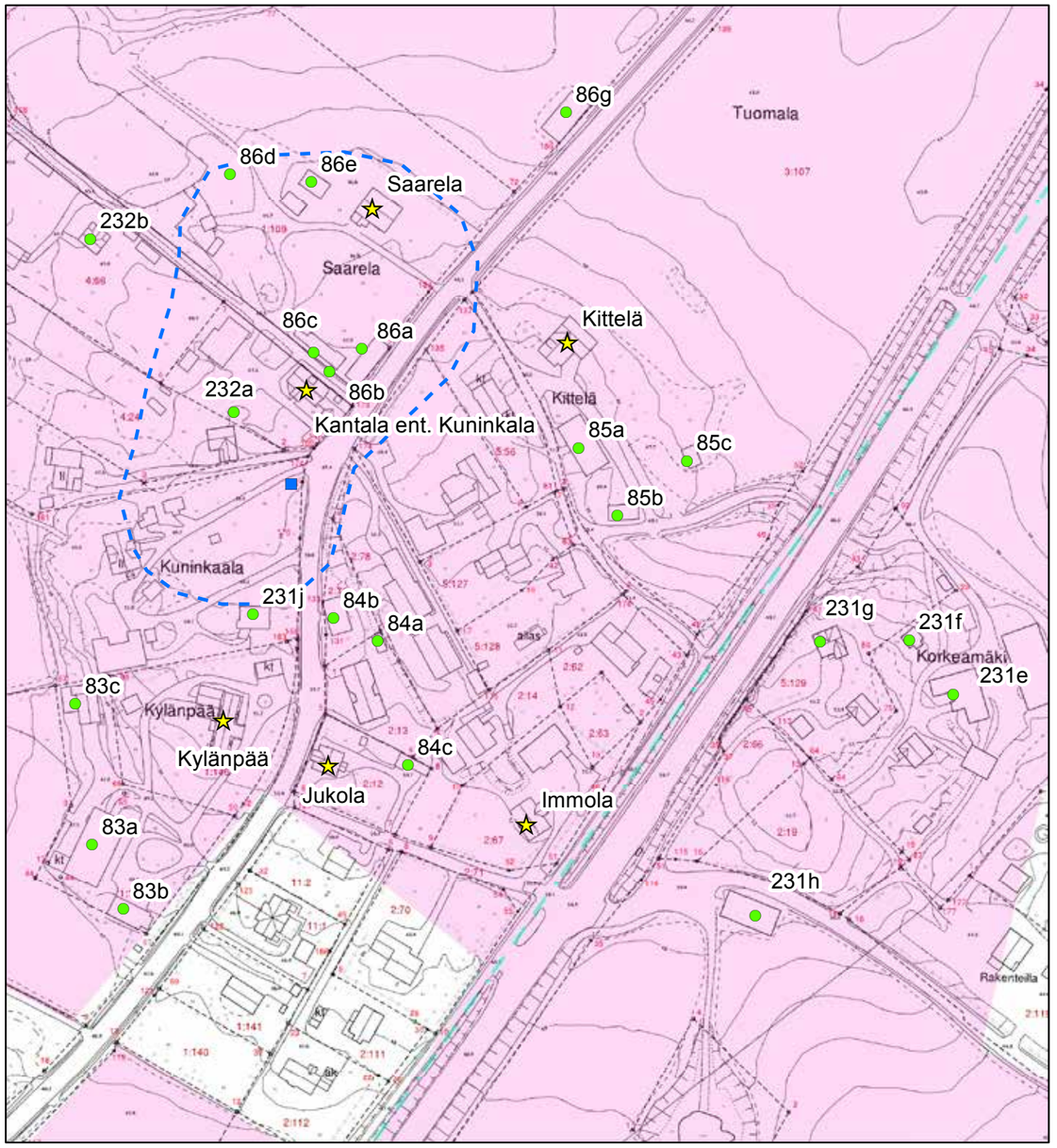
83A Tuomalan Kylänpään puodiksi muutettu navetta.

83C Tuomalan Kylänpään syytinkitupa piiloutuu pihakoivujen katveeseen.

84. Jukola

Jukola on yksi Laurikkalan (RN:o 2) tilasta 1910-luvun vaihteessa lohotuista palstoista[259], samanikäinen kuin esimerkiksi viereinen Perhelä eli Nummela. Se sijaitsee Tuomalan kylässä, vastapäätä Kylänpään tilan päärakennusta.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

N

0 25 50 100 Metriä

259 Tuusulan kiinteistörekisteri.

Magnus Kuninkaala rakennutti Jukolan tyttärelleen kesäpaikaksi 1900-luvun alussa. Hieman ennen vuotta 1910 talo siirtyi helsinkiläisen liikemies Finerin haltuun ja edelleen Vallilan Kaljatehtaan omistajan P.J. Komulaiselle, jonka jälkeen talon ostivat tammelalaiset Järvisen sisarukset. Sisarukset olivat kaikki opettajia: Aino ja Hertta opettivat Tuusulan kansanopistossa ja Arvo-veli oli töissä Joutsenossa opettajana hänkin. Nykyinen omistajaperhe hankki Järvisten perikunnalta talon haltuunsa; isäntä on itse asunut nuoruutensa lähistöllä Saviahon talossa.[260]

Puolitoistakerroksinen hirsirakennus on satulakattoinen. Siinä on Rantatien puolella ristipääty. Vuorauksena on tyypillinen kolmiosainen pysty-vaaka-pystylaudoitus. Pohjoispuolisella Perhelän tontilla on jäljellä vanha Nummelan mäkitupa (**84A; luokka 2**).[261] Aivan mäkituvan länsipuolella on kärryliiteri tai vastaava talousrakennus (**84B; luokka 2**), joka reunustaa Tuomalan kyläraittia. Sen vastinparina on tien länsipuolella hieman isompi talousrakennus (**231J; luokka 2**) Kuninkalan pihalla. Jukolan asuinrakennuksella on tärkeä merkitys Tuomalan kyläkuvalle. Rakennuksen Rantatiestä erottava aita voisi olla hieman matalampi, jotta kaunis julkisivu tulisi paremmin esiin raittimaisemassa.

Jukolan pitkä harjakaton alle sijoittunut punamullattu piharakennusrivi (**84C; luokka 2**) toistaa sympaattisella tavalla asuinrakennuksen ikkunakoristelua. **2 LUOKAN KOHDE.**

260 Kotiseutumme Tuusula-kirja, s. 512-513.
261 Tuusulan kiinteistörekisteri.

84A Nummelan mäkituvan eteläpääty.

84B Vanha kärryliiteri aivan kylänraitin kupeessa.

84A Nummelan pieni mäkitupa lännestä.

84C Jukolan piharakennuksen ikkunat toistavat päärakennuksen teemaa.

231J Kuninkaalan talousrakennus.

231J Kuninkaalan talousrakennus.

84 Jukolan asuinrakennus jää korkeahkon aidan peittoon.

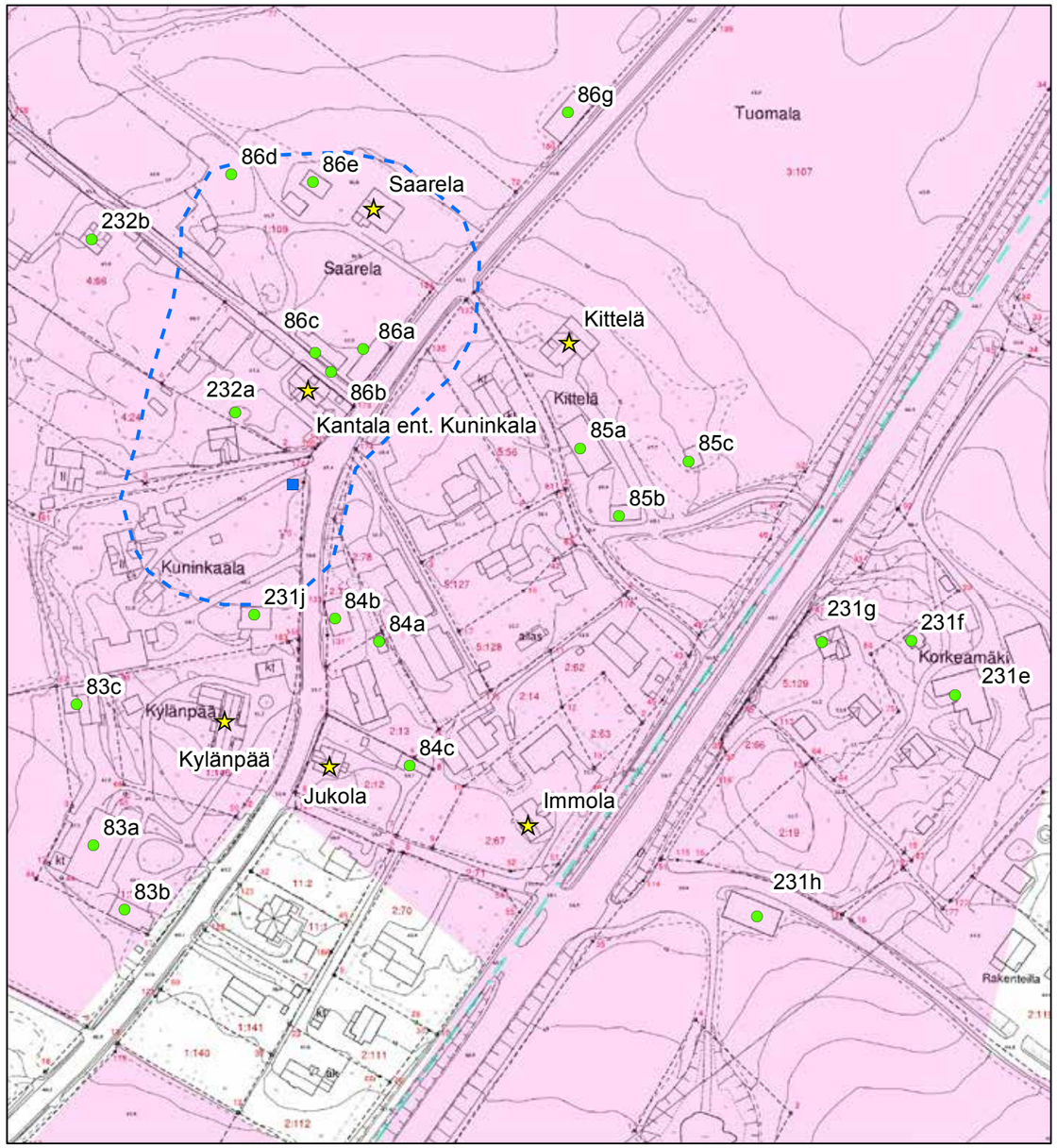
85. Kittelä

Saarelaa vastapäätä Rantatien itäpuolella sijaitseva Kittelä on Tuomalan kantatiloja, osa vanhaa Kittelän tilaa (RN:o 3). Nykyisellä omistajasuvulla tila on ollut vuodesta 1864 lähtien.[262] Tilan päärakennus on näkyvällä paikalla kylämäen pohjoisreunassa. Hirsirakenteinen talo valmistui vuonna 1905 ja sitä laajennettiin siivellä 1917. Se on satulakattoinen vinkkelitalo, jonka pihasivulla on myöhäisempi avoveranta. Rakennus on merkitty asemakaavassa sr-merkinnällä.

262 Riitta Nybäck.

Kittelän talon rakennuskanta vuonna 1876 ja Pekkolan rakennuskanta 1852 esitettynä samalla kartalla antaa pienen vihjeen millainen kylänmäki on ollut 1800-luvun lopulla kaikkine talousrakennuksineen.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

N

0 25 50 100 Metriä

Talo on mahdollisesti vuorattu ensimmäisen kerran vasta 1930-luvun alussa. Harjakattoinen, sementtitiilistä rakennettu navetta on vuodelta 1926 (**85a; luokka 2**).[263] Tontin länsireunassa olleet pieni hirsimökki ja aitta on purettu mutta itäreunalla on edelleen lyhytnurkkainen (**85b; luokka 2**), lautaosalla jatkettu lato sekä pienempi, pitkänurkkainen savusauna (**85c; luokka 2**). Rakennuksen arvo perustuu sen merkitykseen Tuomalan kyläkuvassa.
3 LUOKAN KOHDE.

85 Kittelän päärakennus Rantatieltä.

85 Kittelän päärakennus on tärkeä Rantatien maamerkki Järvenpääntieltä nähtynä.

85 Kittelän päärakennus ja kiviset aitatolpat.

263 Kotiseutumme Tuusula-kirja, s. 470.

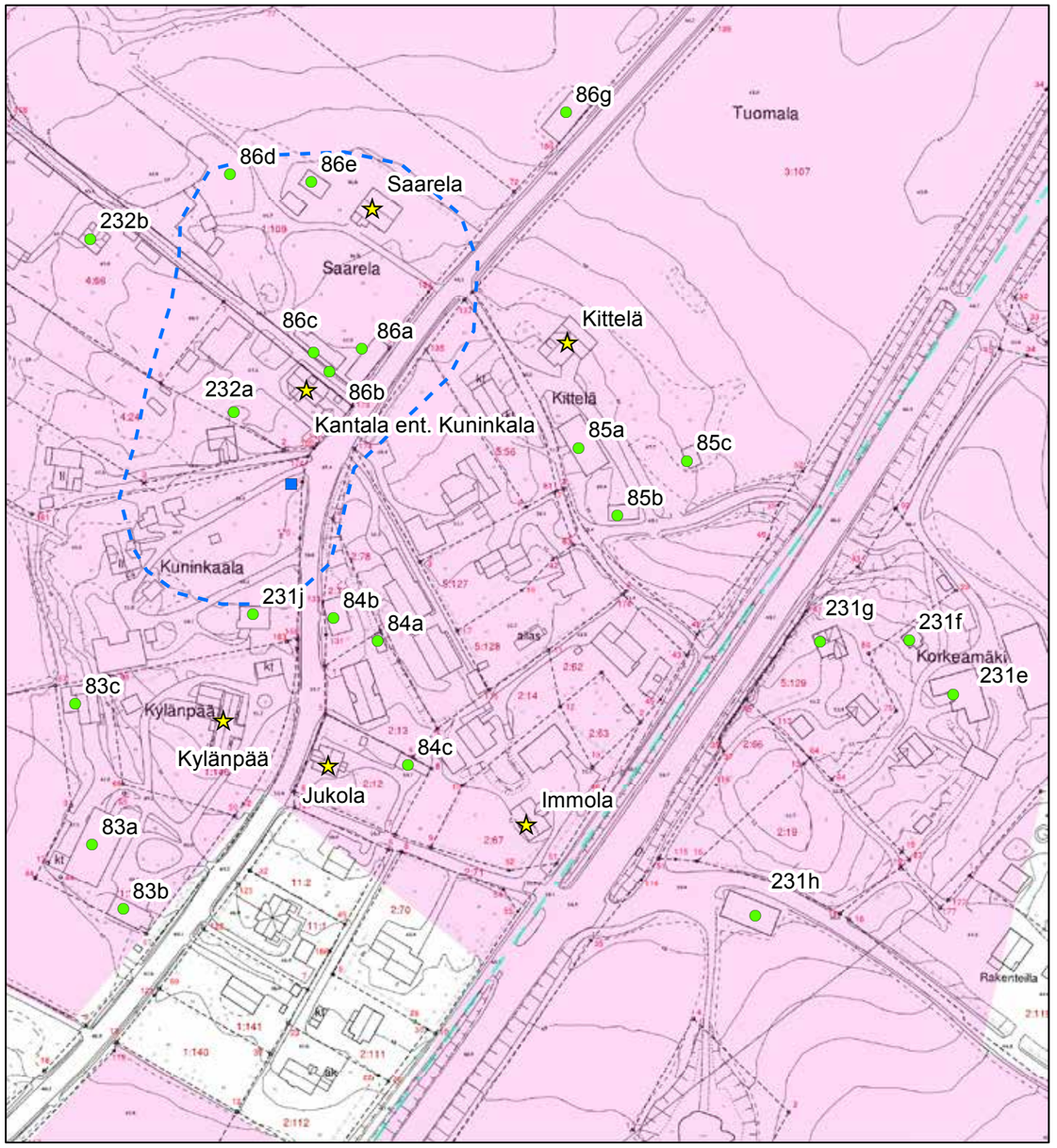

85 Kittelän talouspihaa rakennuksineen.

85B Kittelän lyhytnurkkainen pihalato jatkeineen.

85C Kittelän pitkänurkkainen pihasauna.

232. Kantala

Vanha Kuninkalan Rantatien suuntaisesti sijainnut pitkänurkkainen hirsipinnalla ollut maalaistalo oli Kantalan naapuri pääty Kantalaan päin. Vuonna 1802 valmistunut ja myöhemmin samansuuruisella lisäosalla jatkettu Kantala on harjakattoinen ja kaksikerroksinen asuinrakennus; uudisosa on järvenpuoleinen jatke.[264] Uudisosa toistaa vanhan, alkuperäisen arkkitehtuuria muodoltaan: poikkipääty sisäpihalle, sama ikkunajako tosin uudisosassa Saarelankujalle on sijoitettu pienemmät aputilojen ikkunat, jopa kottarainen katolla kohti pohjoita on molemmissa. Kantala on tärkeä osa Saarelankujan näkymää ja Tuomalan kylän raittia. Itse talon historiasta on toistaiseksi vain vähän tietoa saatavilla. Kantalan talo asemakaavassa merkitty sr-merkinnällä. Tontilla on myös toinen, huomattavasti pienempi rakennus, joka on merkitty sr-merkinnällä.(232a).

© Tuusulan pohjakartta 2016

- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

N

0 25 50 100 Metriä

264 Tuusulan rakennusrekisteri.

Aivan Kantalan ja Saarelan pihapiirissä kiinni länsipuolella on Kuninkalasta aikanaan erotetun Kujalan pihapiiri, jonka asuinrakennus (**232b; luokka 2**) on 1910-luvulta.[265] Tämä talousrakennuksineen täydentää Saarelankujan päätteenä Saarelan pihapiiriä. **2 LUOKAN KOHDE**.

232 Kantalan asuinrakennus etelästä nähtynä on kiintopiste Rantatien pohjoispäässä.

232 Kantalan talo; Rantatien puoleinen puolisko alkuperäinen talo, lähempänä järveä myöhempi jatke.

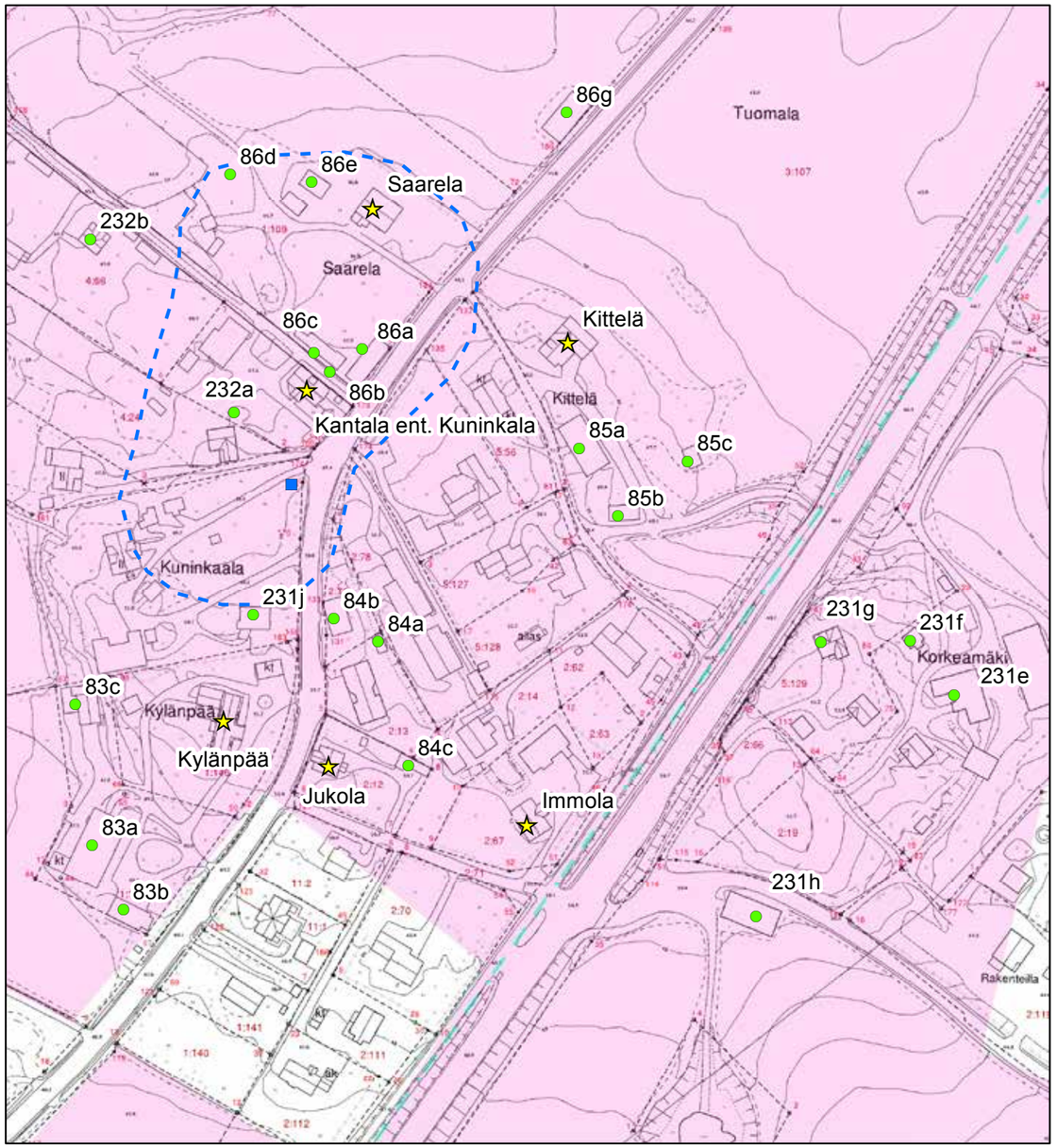

232B Kujalan torppa pihapiireineen.

265 Tuusulan rakennusrekisterissä 1932, Riitta Nybäckin mukaan vuosien 1906-1919 väliltä.

86. Saarela

Saarela on osa 1700-luvun puolimaissa halottua ja 1780-luvulla neljään osaan jaettua Puotilan kantatilaa.[266] Sen tilakeskus on vanhalla paikallaan Tuomalan kylämäen pohjoislaidassa, laakealla Tuusulanjärvelle viettävällä tontilla.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

N

0 25 50 100 Metriä

266 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 28.

Kuusirivit reunustavat avaraa pihamaata. Pihan pohjoissivun asuinrakennus on vuodelta 1876.[267] Sydänseinäinen, kuusihuoneinen hirsitalo on satulakattoinen ja pystyvuorattu. Kuusiruutuiset ikkunat on varustettu leveillä vuorilaudoilla. Ullakon päätyikkunat ovat yläosaltaan vinoruutuisia. Pihasivulla on leveä, satulakattoinen umpikuisti, jonka pohjamuoto poikkeaa tavanomaisesta: yksi neljännes on ”leikattu” pois: kuistin sijaan syntyy vaikutelma eteiskamarista.

Pihan kaakkoiskulmassa, Tuomalan vanhassa kylätiessä kiinni, on pitkänomainen keskisolallinen kaksoisluhtiaitta (**1800; 86a luokka 1**), joka on hyvin todennäköisesti ainoa laatuaan Tuusulassa.[268] Aittarivi on asemakaavaan merkitty sr-tunnuksella. Pihan lounaissivulla Saarelankujan varressa on kaksikerroksinen otsallinen päätyluhti, aitta (**1800; 86b; luokka 1**) ja pitempi ulkorakennus (puuvaja) (**86c; luokka 2**). Molemmat ovat pitkänurkkaisia ja vuoraamattomia ja asemakaavassa varustettu sr-merkinnällä. Pihan länsisivulla sijainnut navetta on purettu, mutta harjakattoinen, poikkipäädyllä varustettu saunatupa (**86d; luokka 2**) vuodelta 1933 ja ratasvaja katoksineen (**86e; luokka 2**) ovat säilyneet; saunatupa on merkitty asemakaavaan sr-merkinnällä ja ratasvaja srk-merkinnällä (kivijalan päälle voi rakentaa uuden vastaavan) .

Saarelan pohjoispuolella, maisemallisesti keskeisellä paikalla Rantatien ja Tuusulanjärven välissä on tilan vuonna 1911 valmistunut komea riihi (**86f, luokka 2**) ja aivan Rantatiessä kiinni on toinen, vähän huonommassa kunnossa oleva harmaantunut lato (**86g; luokka 2**), joka on tärkeä osa Rantatien alkunäkymää. Saarela on rakennushistoriallisesti arvokas tilakeskus, joka on erittäin tärkeä osa Tuomalan kyläkuvaa. **1 LUOKAN KOHDE.**

86 Saarelan päärakennuksen poikkeuksellinen kuistikamari.

86 Saarelan päärakennuksen itäpääty.

86 Saarelan päärakennuksen eteläjulkisivu.

267 Tuusulan rakennusrekisteri.

268 Tuusulassa rakennetaan ja tkuvasti ja myös vanhoja, muualta tuotuja rakennuksia pystytetään, joten tieto ei voi olla täysin absoluuttinen. Nuppulinnassa on nimittäin pystytetty läpiajatteva uudisrakennus, joka on luonnehdittavissa keskisolalliseksi aitaksi muttei toki luhdiksi. kohde nro 140D Nuppulinnan ja Huikon välillä.

86A Saarelan solallinen pariluhti pihan puolelta.

86F Saarelan näyttävä punamullattu rantalato ja harmaantunut tienvarsilato 86G.

86A Saarelan keskisolallinen kaksoisluhtiaitta; ainoa lajinsa edustaja Tuusulassa.

86D Saarelan saunatupa.

86E Saarelan ratasvaja.

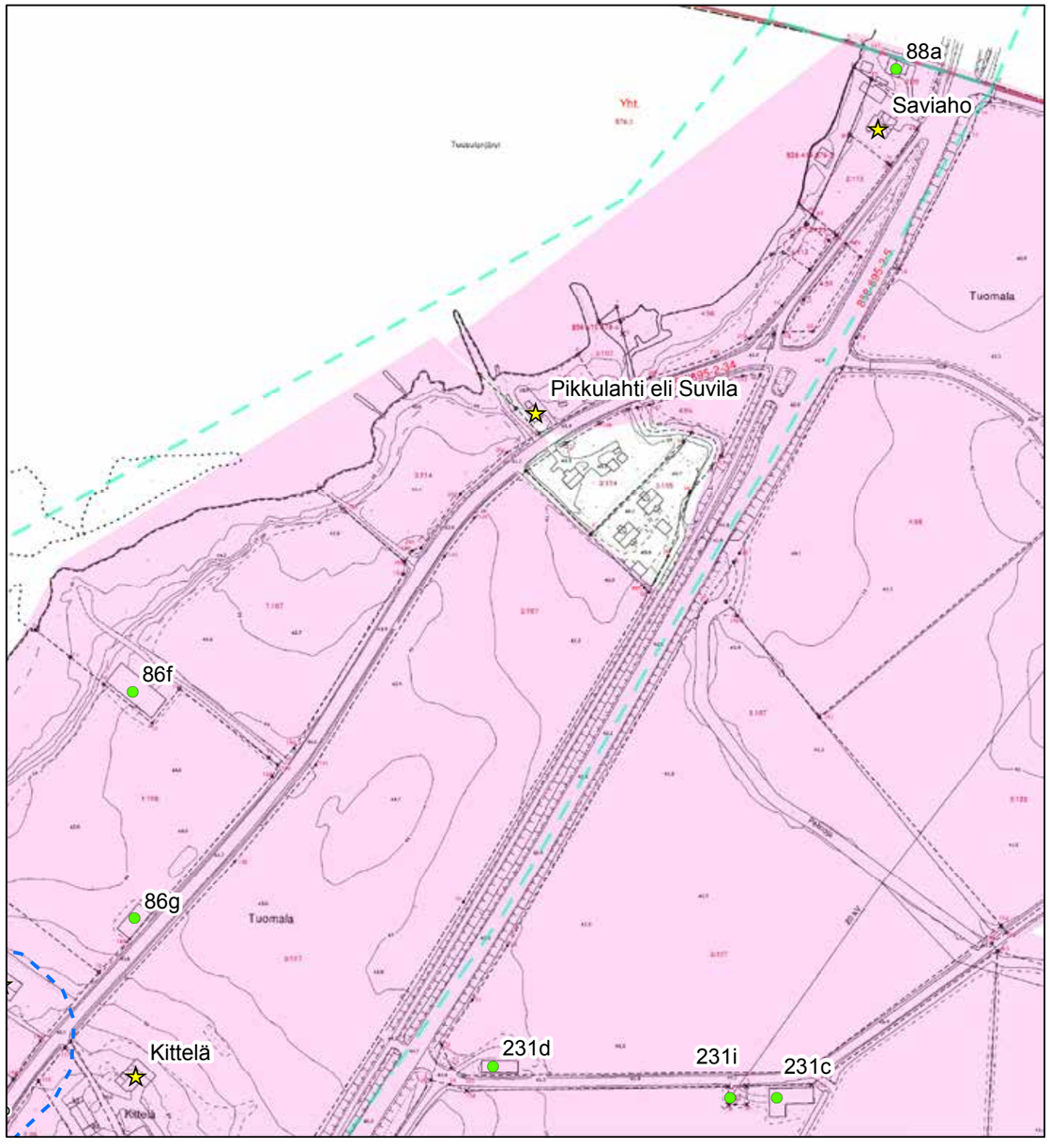
86B Saarelan otsallinen päätyluhti ja 86A pariluhdin eteläpäädyn poskea.

86A Kaksoisluhti vasemmalla ja keskellä 86B otsallinen päätyluhti.

87. Pikkulahti eli Suvila

Pikkulahden palsta erotettiin Kittelän tilasta 1920-luvun vaihteessa. Sen osti suutari Johan H. Sirén, joka asiakirjoissa mainitaan mäkitupalaisena. Paikalla oli jo tuolloin mökki, joka kuitenkin paloi 1930-luvun alussa. Sirén rakensi mökkinsä uudestaan, käyttäen palossa säästyneitä hirsiä uudenkin rakennuksen runkona.[269] Tuloksena oli idyllisen näköinen, satulakattoinen, vaakavuorattu mökki jota kaunistavat ikkunaluukut ja ristikkokaiteella koristettu pieni avokuisti. Rakennus sijaitsee Rantatien pohjoispäässä, tien ja rannan väliin jäävälä kapealla kaistaleella. 3 LUOKAN KOHDE.

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

N

0 35 70 140 Metriä

269 Härö, tietolähde varmentamatta.

1880-luvun alussa Pikkulahden ranta on pelkkää peltoa ja niittyä.
Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

1937 Pikkulahden ranta on nykyisen kaltainen.
Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

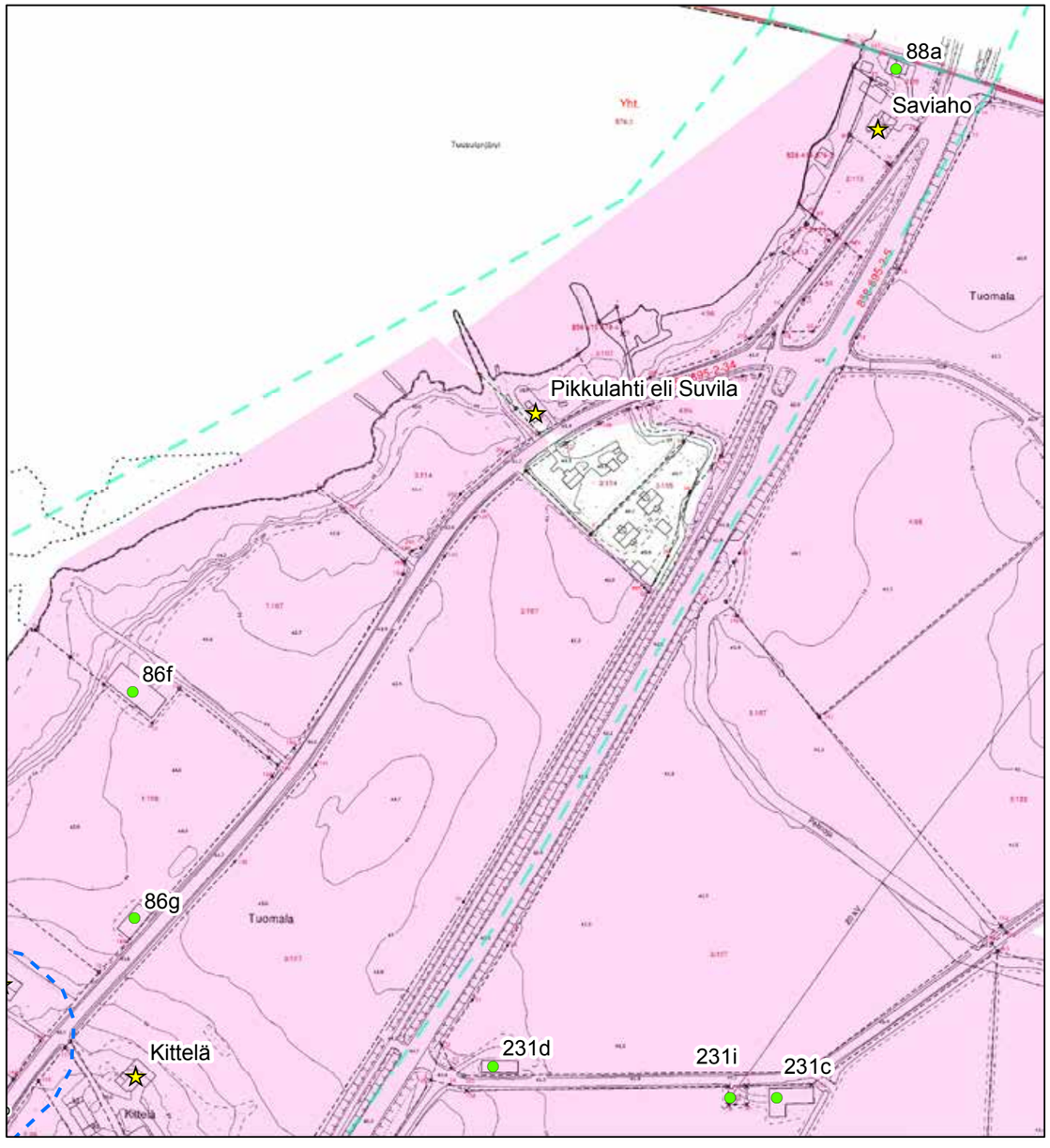
87 Pikkulahden eli Suvilan huvila etelästä nähtynä.

87 Suvilan pääsisäänkäynti pohjoispuolella avokuisteineen.

88. Saviaho

Helsingin Seurahuoneen vahtimestari Erik V. Ek[270] osti vuonna 1906 Laurikkalan tilalta pienen Saviahon rantapalstan ja rakennutti sille huvilan. Tuolloisesta markan juomarahasta paikkakuntalaiset saivat aiheen kutsua paikkaa Markan villaksi. Ekin jälkeen paikan omisti sveitsiläinen juustomestari Jacob Egger, joka pelästyi vuoden 1918 tapahtumia ja halusi muuttaa maasta pois laittaen huvilansa myyntiin, jolloin Tuusulan kansanopiston johtaja Vihtori Raevuori osti sen vuoden 1918 lopussa.[271] Samalla suvulla huvila on edelleen. Tämä kapea rantakaista rakennuksineen ja huolellisesti leikattuinen kuusiaitoineen muodostaa nykyisin Rantatien Järvenpään puolisen eräänlaisen päätepisteen ja maamerkin.

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

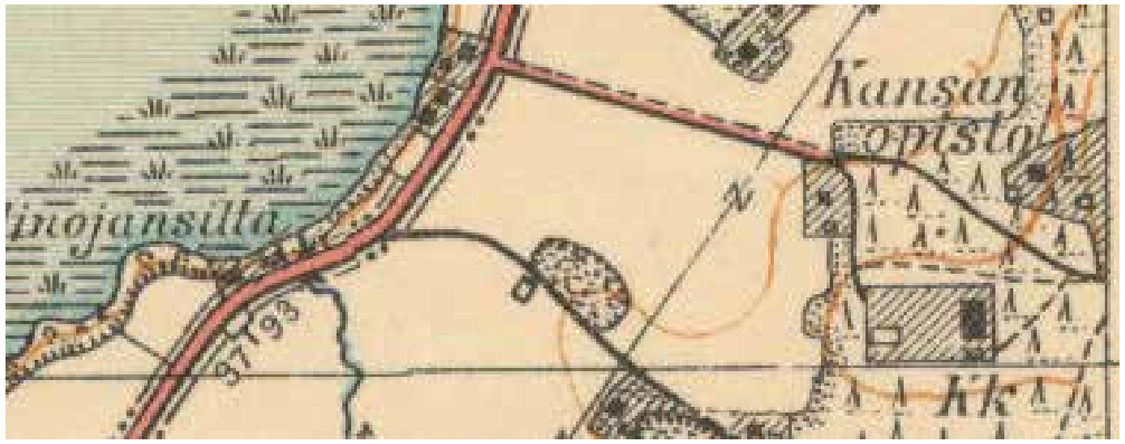
N

0 35 70 140 Metriä

270 Kotiseutumme Tuusula-kirja, s. 513.
271 Tuusula-seuran aikakirja IX, s. 49-50.

1880-luvun alussa Saviahon ranta on pelkkää peltoa ja niittyä.
Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

1937 Saviahon ranta on nykyisen kaltainen ja myös naapuritontti on rakennettu.
Kartta 0204306_1937 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Saviaho on vuosisadan alulle tyypillinen hieman vaatimattomampi huvila, jolla on hieman poikkeuksellinen väritys: vaalean siniharmaa. Se on puolitoistakerroksinen, harjakattoinen ja frontonilla varustettu hirsitalo, jossa on etelänpuoleisesta päädystä pyöristetty koko länsijulkisivun pituinen umpikuisti. Tyypillisiä piirteitä ovat kolmiosainen vuoraus ja ns. T-ikkunat. Erityistä huomiota on kiinnitetty ikkunoiden vuorilautojen koristeaiheisiin sekä räystäiden alapuolinen jäsennys ja koristelu. Tontti on rajattu kuusiaidalla. Huvila on erityisesti maiseman kannalta tärkeä osa Rantatietä ja se on asemakaavaan merkitty sr-merkinnällä.

Saviahon pohjoispuolella oleva Päivärannan punainen puolitoistakerroksinen, harjakattoinen, T-ikkunoilla ja pienellä umpikuistilla varustettu pikkuhuvila (**88a; luokka 2**) on hieman nuorempi (vuodelta 1932) ja huomaattomampi, mutta yhtälailla osa Rantatien rakennettua pohjoispäätä. **2 LUOKAN KOHDE.**

88 Saviahon itä- ja pohjoisjulkisivut.

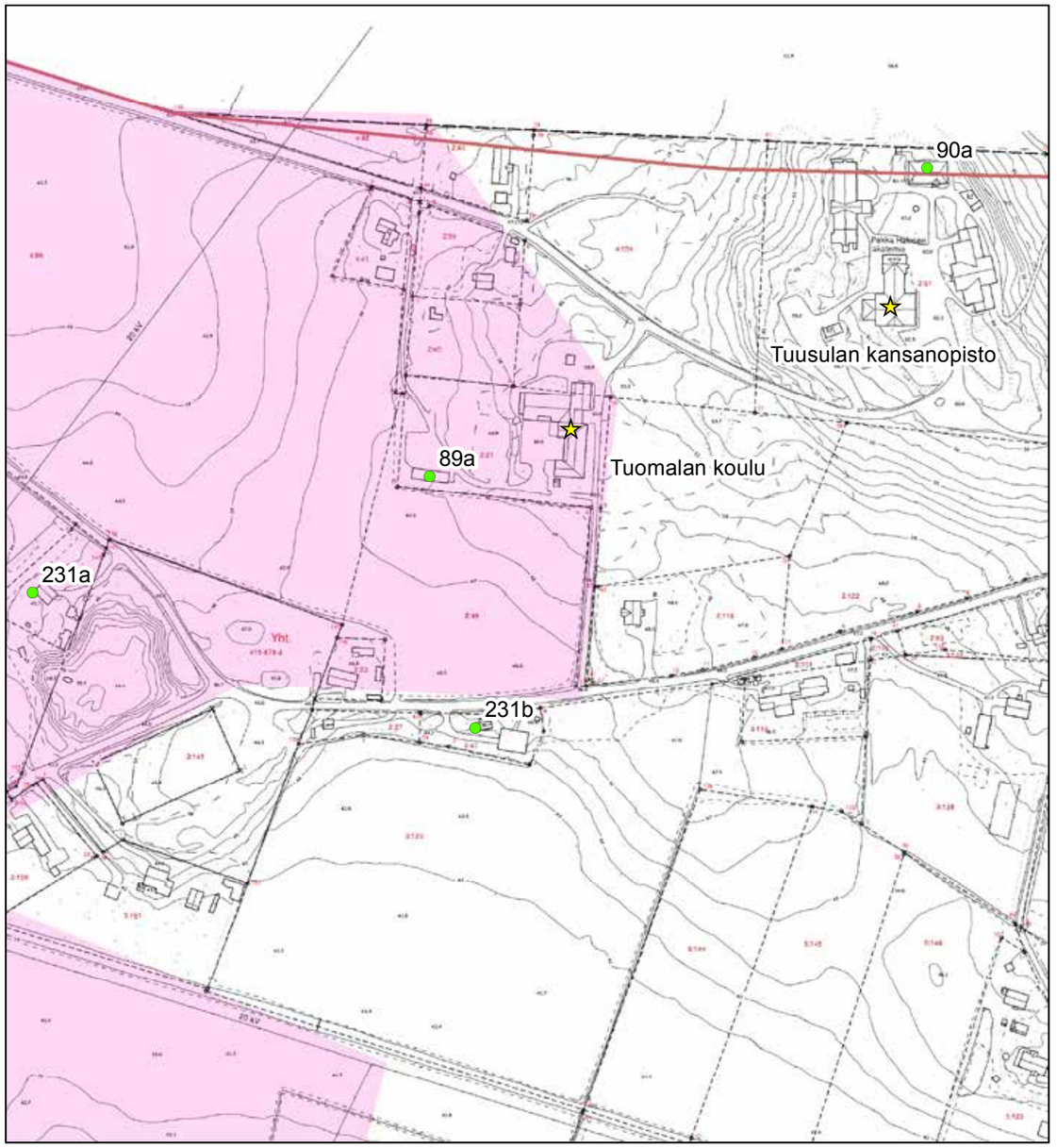
88 Saviahon itäjulkisivua Järvenpääntieltä.

88A Päivärannan pieni lasikuistillinen huvila.

89. Tuomalan koulu

Tuomalan ja Järvenpään yhteinen ns. Notkon koulu rakennettiin vuonna 1892 ns. Myllymäen tontille. Paikka osoittautui ajan oloon koulun toiminnan kannalta huonoksi sijainniltaan ja koulu kävi nopeasti ahtaaksi 1910-luvun alussa alkaneen Järvenpään kartanon palstoitustoiminnan myötä. Koulupiiri jaettiin kahtia ja järvenpääläiset saivat ns. Kilpisen koulun Kinnariin[272] ja Tuomalan kylä rakensi omansa. Tontti hankittiin vuonna 1926, ja seuraavana vuonna kouluhallitus vahvisti rakennusmestari Heikki Siikosen laatimat piirustukset. August Nystenin urakoima rakennus oli valmis vuonna 1928.

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

N

0 35 70 140 Metriä

272 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 586-589.

Koulun pohjakaava on suorakaide, jonka pihasivulta erkanee kaksi siipeä. Siipien väliin jäävä alue on terassoitu ja osin katettu avokuistilla. Siipiin sijoitettiin kaksi asuinhuoneistoa ja koulukeittola. Kolme luokkaa: alakoulu, yläkoulu ja veisto olivat rakennuksen toisella pitkällä sivulla, peräkkäin käytävän varrella.

Satulakattoinen, peiterimoitetulla pystylaudalla vuorattu hirsirakennus on yleisilmeeltään ja yksityiskohdiltaan klassillinen. Koulua on muutettu ja laajennettu vuosina 1963 ja 1975.[273] Myös joitakin yksityiskohtia on uusittu. Koululla on maisemallista ja rakennushistoriallista arvoa.

Koulun pihapiirissä on myös samanikäinen ulkorakennus, joka on säilyttänyt alkuperäisen ulkoasunsa. Pitkässä, yksikerroksisessa ja satulakattoisessa, päistä aumatussa rakennuksessa on opettajalle sauna, puuliiteri, pihakalustovarasto ja ulkohuoneet. (**89a; luokka 2**). Koulu on osayleiskaavassa merkitty sr-merkinnällä. **2 LUOKAN KOHDE.**

273 Tuusulan rakennusrekisteri.

89A Tuomalan koulun aumakattoinen piharakennus pohjoisesta.

89 Tuomalan koulun länsijulkisivu on samalla pihan puoli.

89 Tuomalan koulun pääsisäänkäynnin pilarein koristettu porrasterassi.

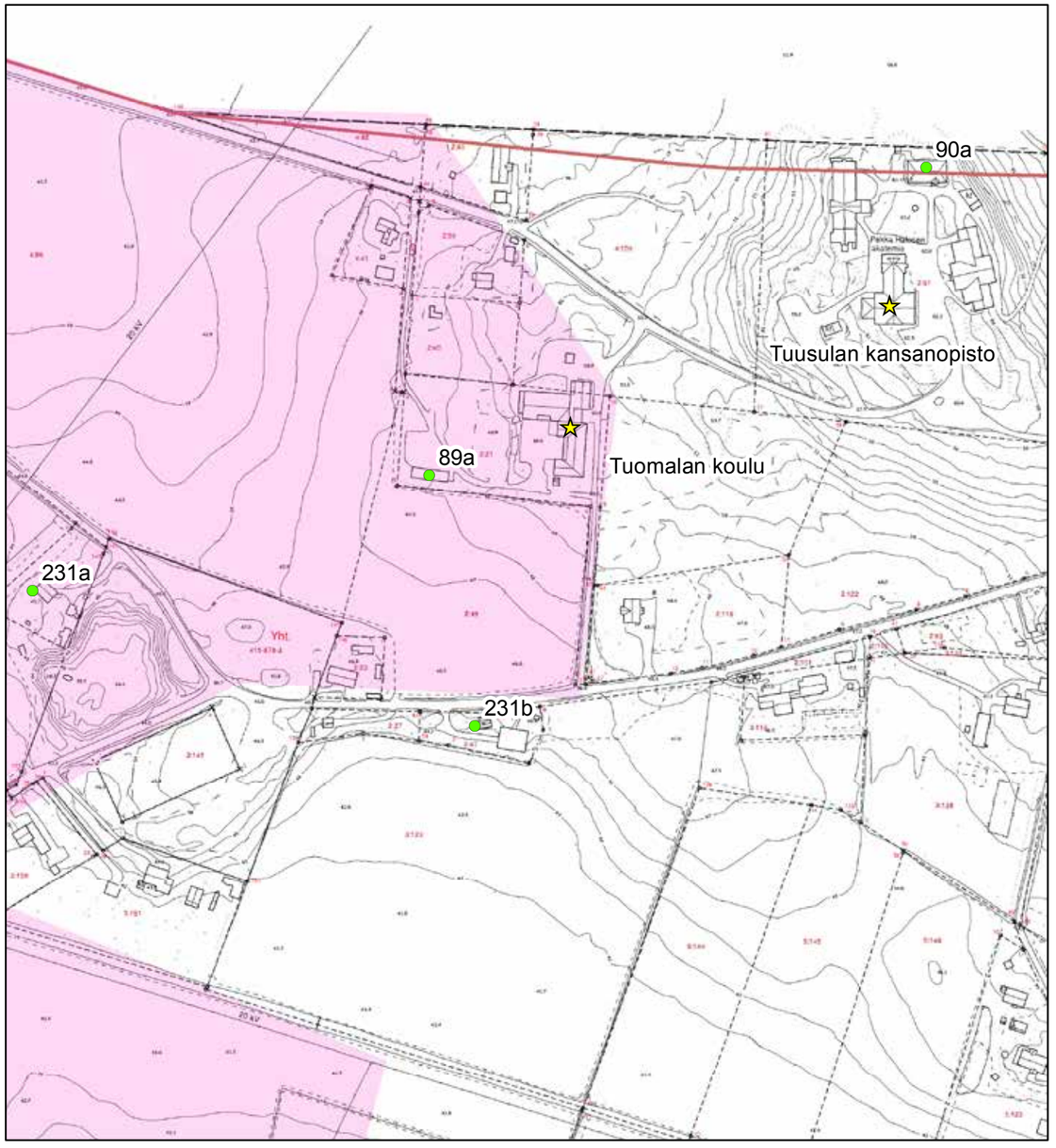
89A Tuomalan koulun piharakennuksen itäpääty.

89 Tuomalan koulun pitkä itäjulkisivu uudisosineen.

90. Tuusulan kansanopisto

Kansanopistot ovat Pohjoismaissa laajalle levinnyt kansansivistystyön muoto, jonka perustajana pidetään tanskalaista N.F.S. Grundtvigiä. Opistot ovat sisäoppilaitoksia, joiden tavoitteena on ollut lisätä kansalaisten sivistystasoa, ammatillisia valmiuksia ja oppivelvollisuuden jälkeisiä jatko-opintomahdollisuuksia. Suomessa kansanopistoista puhuttiin 1860-luvulta alkaen, ja ensimmäiset perustettiin 1890-luvun vaihteessa. Tuusulan kansanopiston perustaminen vuonna 1907 osuu vaiheeseen, jolloin venäläisten viranomaisten ote vuosisadan alun poliittisesti vaikeiden vuosien ja suurlakon jälkeen oli höllentymässä, ja yhteiskunnallinen toimeliaisuus vastaavasti vilkastumassa. Aloite opiston perustamisesta lähti Tuusulanjärven molempien rantain huvilayhteisöjen piiristä. Keravalle kokoontuneet satakunta perustajaa olivat niin Uudenmaan sivistyneistöä kuin maanviljelijöitä.

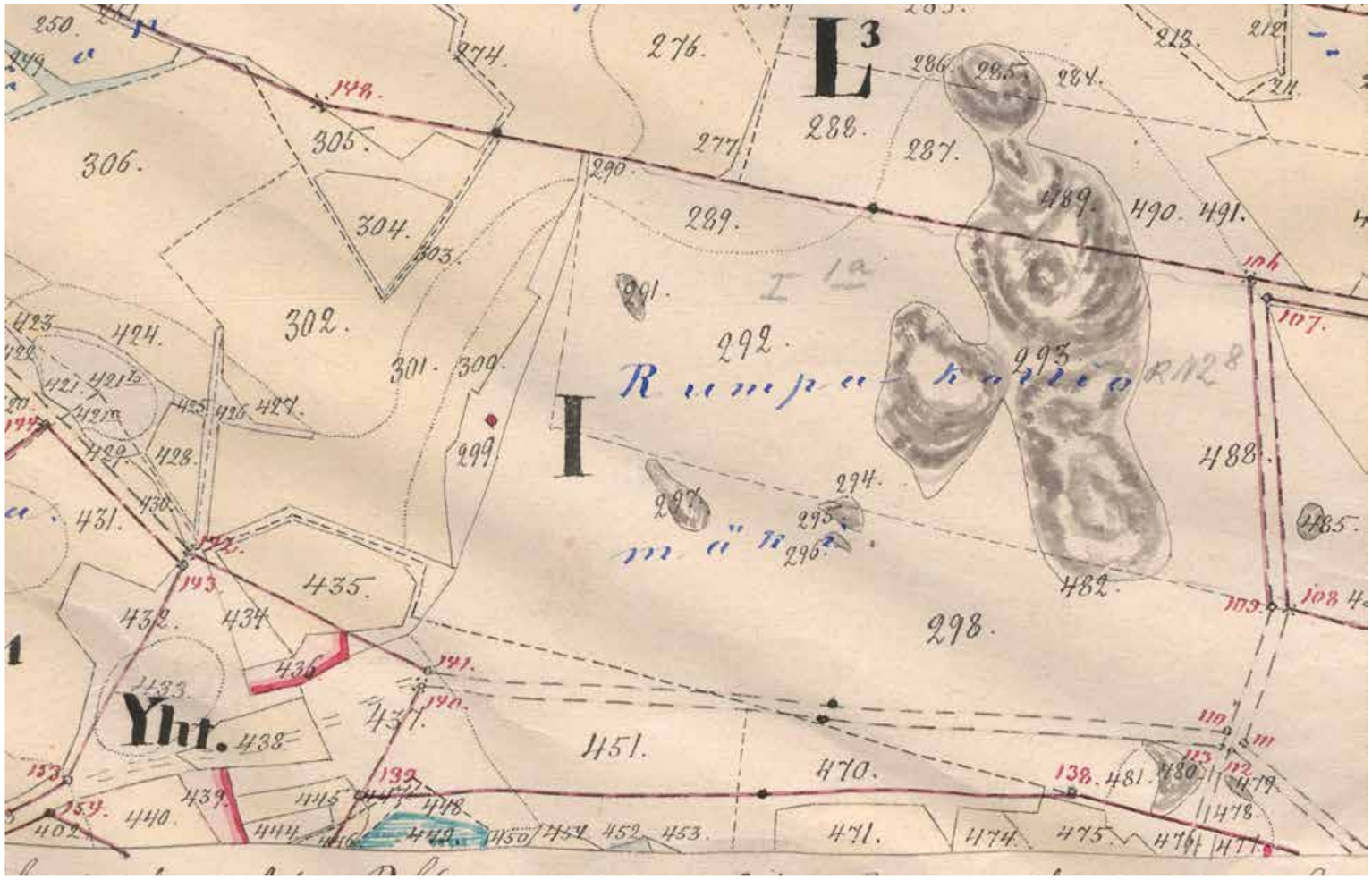

© Tuusulan pohjakartta 2016

Rakennuskulttuurikohde
Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
Rakennettu kulttuurialue

N

0 35 70 140 Metriä

Vuonna 1883 Rumpukalliolla ei ole vielä yhtään raken nusta, vain länsipuolella olevan pellon reunassa on pieni lato.
Tuomala / Thomasby; Egoregleringskarta och handlingar 1883-1893 (B50:2/53-86). KA.

Vuonna 1928 Kansanopiston rakennus on korkealla mäellä ja sinne johtavien teiden varsilla, mutta samana vuonna Kansanopiston eteläpuolelle rakennettu Tuomalan kansakoulu ei vielä näy kartalla.
Kartta 0204306_1928 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Opistolle osoitettiin tontti Rumpukalliolta Tuomalan kylän Laurikkalan tilalta. Kesällä 1908 valmistui yleisten rakennusten ylihallituksessa työskennelleen arkkitehti Yrjö Sadeniemen (Sadenius) piirtämä komea rakennus. Rakennuspaikka oli kalliolla, jolta oli avara näkymä yli Tuusulanjärven rantamaiseman. Ennen puuston kasvua rakennuksen linnamainen hahmo näkyi kauas ympäristöön ja näkyy taas jälleen 2000-luvun alun metsänhakkuiden jälkeen.

Opiston päärakennus on poikkeuksellisen suuri hirsirakennus. Kaksikerroksinen rakennus on tyyliltään lähinnä jugendia, ominaisia ovat mm. jyrkkä satulakatto, jo hävinneet torniaiheet, jotka olivat lähempänä kattoratsastajia kuin varsinaisia torneja, päätyjen soikeat ikkunat, ikkunoiden pieniruutuiset yläosat sekä vuorauksen yksityiskohdat. T-mallinen pohjakaava jakautuu kahteen pääosaan. Poikittaiseen, leveän suorakaiteen muotoiseen sakaraan Sadeniemi keskitti luentosalit sekä lisäksi ruokasalin, eteishallin ja toiseen kerrokseen joitakin opettajien ja oppilaiden asuintiloja. Varsiosaan arkkitehti sijoitti keittiön, kanslian ja pääosan asuinhuoneista, mm. opiston johtajan huoneiston.[274] Alusta lähtien suunniteltu varsinainen asuntolarakennus (**90a. luokka 2**) valmistui vuonna 1939.[275]

Rakennuksessa toimii nykyään Pekka Halosen akatemia. Vanhassa asuntolarakennuksessa on työtiloja, ja pihapiiriin on 1985 ja 2000-luvun alussa valmistunut kaksi uutta, suhteellisen kookasta kansanopiston arkkitehtonista ilmettä jäljittelevää lisärakennusta; vanhempi lisärakennuksista on oppilasasuntola.

Rakennuksen suunnittelija Yrjö Sadeniemi teki elämäntyönsä lähinnä rakennushallinnossa ja päätti uransa virastonsa ylijohtajana. Hän laati mm. maalaiskansakoulujen mallipiirustukset, joita Tuusulassakin sovellettiin 1910-1uvulla. Pihapiiri on osayleiskaavassa rajattu ja merkitty sr-merkinnällä.

Kansanopisto on yksi Tuusulan arvokkaimmista rakennushistoriallisista kohteista.
1 LUOKAN KOHDE.

90A Tuusulan kansanopiston vanha funkisasuntola.

90 Tuusulan kansanopisto pääjulkisivu itään pihan puolelle.

90 Kansanopiston toisen kerroksen detaljointia.

90 Kansanopiston asuntolarakennus 1980-90-lukujen vaihteesta.

90 Kansanopiston asuntolarakennus 1980-90-lukujen vaihteesta.

274 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 610-615.
275 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia

90 Kansanopiston itä- ja eteläjulkisivut.

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Tuusulan kirkonkirjat, lastenkirjat 1809-1826. TK319

Tuusulan kunnan kiinteistörekisteri ja rakennusrekisteri.

Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1640-1852

Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1853-1899

Museoviraston matkaraportit ja tarkastuskertomukset Tuusulassa.

Lauri Putkonen, Klaavolan päärakennuksen kulttuurihistoriallinen inventointi syyskuu 1981

Teppo Korhonen, tarkastuskertomus matkasta Tuusulaan 19.11.1987, Museovirasto matkaraportin liitekartta. kirjoitettu 3.12.1987.

Tuusulan museon arkistot

Tuusulan museo, asiakirja 608. Jäljennös vuonna 1931 heinäkuun 28. päivänä laaditusta katselmusasiakirjasta.

Toivo Mäkisen haastattelu 9.4.1983, nauha 2. Kauko Holma haastattelijana.

Lääninhallituksen kehoitus rakennuskaavan laatimiseksi , kirjelmä 3.8.1960

Koskenranta, esitelmä vuodelta 1995 Riihikallio-päivältä.

Varpu-Liisa Kristiina Tapissier-Määttänen, 2005. Muistio 16.4.2009 Tuusulan kunta ja Keski-Uudenmaan maakuntamuseo

KARTAT

Kuninkaankartaston karttalehdet vuosilta 1766-1805.

Isojaon järjestelykartta 1888-1892 (4144), Tuusulan kunnan mittausarkisto.

1600-luvun maakirjakartat (http://www.virtuaaliyliopisto.fi/maakirjakartat)

Maanmittaushallituksen arkisto.

Isojakokartat ja niiden konseptit.

Kalmbergin kartta vuodelta 1855.

Kansallisarkisto - digitoitu aineisto

Topografikunnan ja Senaatin kartat 1870-1890-luku

Pitäjänkartat

Kellokosken kartanon jakokartta

Vanhankylän kartanon isojakokartat 1784-86

Karttapaikka (http://www.kartta.nls.fi)

Topografikartat ja peruskartat 1920-80-luku

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Arela, Kari 1980. Tuusulan kulttuurihistoriallinen inventointi. Museoviraston rakennushistorian osaston arkisto.

Donner, Julia 2005. Hyrylän kasarmialue. Rakennusinventointi. Senaatti-kiinteistöt.

Helasvuo, Olli, 1999. Kellokosken ruukin historia. Kellokosken ruukinalueen ja sen rakennusten kehitys. Kaksiosainen diplomityö, TKK arkkitehtiosasto.

Härö, Mikko 1986. Tuusulan Kulttuurimaisema ja rakennettu ympäristö. Tuusulan kunta.

Nieminen, Matti, 1991/1992, Nybergin koulun historia. Keravan museo. (Tuusulan pääkirjaston kotiseutukokoelma)-

Niinikoski, Annikka, 1999. Tuusulan rantatie.Rakennus- ja ympäristöarviointi ja suosituksia

alueen detaljikaavan kehittämiselle. Diplomityö, TKK arkkitehtiosasto.

Putkonen, Lauri. Rakennettu Uusimaa. Uudenmaan kulttuuriympäristön inventointi. Keskeneräinen luonnos.

Ropponen, Pirkko 1988. Wiklundin talo. valokopioitu tutkielma. Jokelan kirjasto.

Vuoristo, Katja 2009. Tuusulan historiallisen ajan muinaisjäännösinventointi 4.-15.5.09. Museovirasto. Rakennushistorian osasto.

PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Ahto, Sampo, Multanen, Pentti ja Rusama, Sakari, 1977. Taistelukoulu 1927-1977

Hiltunen, Petri, 1988. Tuusulan rantatie Ruotsin vallan aikana. Tielaitos, Uudenmaanpiiri, 1988.

Hjelt-Cajanus, Esther, 1944. Moster Anni berättar. Söderström.

Hjelt-Cajanus, Esther, 1950.Vanhankylän kapteenska ja Anni-täti. WSOY

Holma, Sirkka, 1991. Tuusulan rantatie Pekka Halosen aikaan. Tuusulan rantatieyhdistys. Pieksämäki 1991.

Honkanen, Erkki (toim), 2002. Kellokosken kyläkirja. Itämerikeskussäätiö.

Hovi, Antti (toim.), 2005. Matka Etelä-Suomen perinnemaisemiin ja historiaan. Hollola 2005.

Iisakkila, Leena, 1977. Perustietoa maisemaan vaikuttavista luonnontekijöistä.

Jokelan tiilitehdasperinneyhdistys. Tehdasalueen kartta 1920-50-luku.

Jutikkala, Eino ja Nikander, Gabriel. Suomen kartanot ja suurtilat. SKS ja Kustannusosakeyhtiö Kivi, 1939.

Kotiseutumme Tuusula. 2009. Tuuri, Pohjoismainen kirjatuotanto 2009.

Lehtonen, Timo, 1991. Pyhän Nikolaoksen kirkko. Tuusula-seura ry 1991.

Lilius, Henrik, 1985. Suomalainen puukaupunki. Anders Nyborg ja Akateeminen kirjakauppa.

Manneri, Raimo (koonnut), 2004. Tarinaa Nahkelan kylästä ja sen ihmisistä. Tuusula 2004.

Meri, Veijo, 1981. Tuusulan rantatie. Otava, Porvoo 1981.

Peltovuori, Risto O.1975. Suur-Tuusulan historia II. Tuusulan kunta ja Keravan ja Järvenpään kaupungit. Vammala 1975.

Perkiönmäki, Rainer 1970. Ilmatorjuntamuseon opas 1 (1970)

Putkonen, Lauri, Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt. Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto. Tutkimus 4/1988. Helsinki 1989.

Putkonen, Lauri (toim.) 1998. Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16. Helsinki 1993. 2. painos 1998

Rakennuskulttuuri Vantaalla. Inventointi 1981. Vantaan kaupunki 1981.

Rakennusperintömme, kulttuuriympäristön lukukirja. Toim. Irma Lounatvuori ja Lauri Putkonen. Julkaisijat ympäristöministeriö ja Museovirasto. Rakennustieto 0y. Hämeenlinna 2001.

Rosenberg, Antti ja Selin, Rauno. Suur-Tuusulan historia III. Tuusulan kunta,1995.

Rosenberg, Antti 1998. Tuusulan historia 1920-1985. Omakustanne, Jyväskylä 1998.

Seuna, Heikki 1961.Tuusulan maamiesseura 1901-1961. Järvenpää. Lehtikarin Kirjapaino. 1961

Siikonen, Heikki. 1928. Pientilojen rakennuspiirustusten valintaopas. Pienviljelijäin keskusliitto. Helsinki 1928.

Siikonen, Heikki: Pienviljelijän rakennusopas. Maatalousseurojen keskusliitto, Helsinki 1926.

Siiriäinen, Ari ja Sarkamo, Jaakko, 1983, Suur-Tuusulan historia I. Tuusula-Kerava-Järvenpää, Lehtikari Järvenpää.

Soiri-Snellman, Helena, 1985. Ruissalon huvilat. Turun maakuntamuseo.

Spoof, Sanna Kaisa 1997. Savikkojen 155 valtias. Jokelan Tiilitehtaan sosiaalinen ja fyysinen miljöö. Kansatieteellinen arkisto 43. Helsinki.

Suomen maatilat I. Uudenmaan lääni. Toim. F. Jansson, A Kivialho ja K. Kivialho. Porvoo 1931.

Suomen pienviljelijät IV, Uusimaa. Turku : Turunmaan kirjankustantajat 1968.

Suuri maatilakirja III Uusimaa. Helsinki, Kustannustuote.1965.

Tenkanen, Marjaana, 2005. Kellokosken ruukki, Mariefors bruk. Teollisuusalue rakennusmuistomerkkinä. Like, Helsinki 2005.

Tommila, Päiviö, 1958-59. Nurmijärven pitäjän historia I-II. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala.

Tuovinen, Sirkka Liisa, 1990. Kellokosken sairaala 1915-1990. Gummerus, Jyväskylä 1990.

Totta ja tarinaa Jokelasta, 2004. Jokelaseura ry 2004.

Tuusula-Seuran aikakirjat 1-25 (1989-2014). Tuusula-Seura ry.

Valkeapää, Risto, 1993. Egyptin pimeydestä järjen valoon, Tuusulan seudun sähkölaitoksen 75-vuotiselta taipaleelta. Porvoo 1993.

Viertola Juhani, 1984. Suomen teiden historia I, Pakanuuden ajalta Suomen itsenäistymiseen. Tie- ja vesirakennusten ylihallitus, Helsinki 1984.

Artikkelit kokoomateoksissa

Korhonen, Teppo, 1989. Kansanomainen rakennustaide keskiajalta 1800-luvun lopulle. Teoksessa Salme Sarajas-Korte (toim.) ARS, Suomen taide 2. Otava, Keuruu, 18-48.

Härö, Elias 1989. Kartanoarkkitehtuuri . Teoksessa Salme Sarajas-Korte (toim.) ARS, Suomen taide 2. Otava, Keuruu, 214-236.

Petterson, Lars, 1989. Ristikirkot. Teoksessa Salme Sarajas-Korte (toim.) ARS, Suomen taide 3. Otava, Keuruu, 243-255.

Anttila, Veikko, 1986. Kansanelämä 1700-luvulla. Teoksessa Paula Avikainen ja Erkki Pärssinen (toim). Suomen historia 4, Amer yhtymä, Espoo, 387.

VERKKOLÄHTEET

Aikalaiskirja 1934. http://runeberg.org/aikalais/1934/0229.html (kuka kukin on 1934)

Metsävaltio - Metsähallitus ja Suomi 1859-2009. http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2006/mwp021.pdf

https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/mtt/esittely/luonnonvarakeskus. LUKE.

http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2006/mwp021.pdf

Jokela, Kauhanen. Artikkeli Metlan asiakaslehti 4/2007.

www.maasalo.fi - teolistaus

Majatalo Onnelan nettisivut kesällä 2015

Sokeain Lomaliitto ry, nykyinen Näkövammaisten Loma ry Sokeain Ystävät ry.

http://89.66.1.16/hansen/index.htm

Laki metsätieteellisen tutkimuslaitoksen saattamisesta välittömästi maatalousministeriön alaiseksi 449/1929.

Finna-järjestelmä; Tuusulan taidemuseo, Halosenniemen taidekokoelma Inventaarionumero Tla TM T 34

Aatu Moilanen, ”OTETAAN VASTUU OMISTA ASIOISTA.” Suomen sokeainkoulut kansakoululaitoksen rinnalla vuosina 1865–1939” väitöskirja (Joensuun Yliopisto), s. 170.

SANOMALEHDET

Arkkitehti-lehti 11/1955

Arkkitehti 1961

Arkkitehti 1969

Matti K. Mäkinen ”Oma tupa - oma lupa” Arkkitehti-lehti 7/1970

Arkkitehti 1982

Maarit Malisen kirjoitus Taiteentutkija 1/2000 lehdessä Toivo Jäntin arkkitehtuurista Kellokoskella.

Tuusulanjärven Viikkouutiset 22.10.1989.

Keski-Uusimaa 19.12.1981.

Kuva vanhasta päärakennuksesta Keski-Uusimaa 12.5.1982.

Keski-Uusimaa 17.12.1985

Keski-Uusimaa 12.1.1986

Keski-Uusimaa 13.4.1986.

Keski-Uusimaa 18.5.1986.

Keski-Uusimaa 14.4.1995

Keski-Uusimaa 10.12.2000

Keski-Uusimaa joulukuu.2009

Keski-Uusimaa 21.3.2013

Keski-Uusimaa 7.8.2015

Keski-Uusimaa lehti, Jouko Miettisen haastattelu.

Kotikeskari 18.12.1983

Anne Tarsalainen, Kodin kuvalehti 3/2003 Villa Rosan omistaja Eija Reinikainen haastateltavana.

Projektiuutiset 4/2004.

SUULLISIA TIETOJA ANTANEET

Anne Melart

Riitta Nybäck.

Arne Deckwirth, syksy 2014

Mikko Lamminpää ja Lasse Lovén.

Reija Lappalainen

Taru Penttilä.

Anna-Leena Alivirta, haastattelu 11.7.2010

Haastattelu, Miikka Hanhilahti 12.7.2010.

Laila Malisen haastattelu heinäkuu 2010.

Keskustelu Jaakko Holman kanssa 9.8.2010.

Arne Deckwirth, haastattelu elokuu 2011.

Leena Väyrynen, haastattelu elokuu 2011.

21.10.2013, Jarno Salmisen haastattelu.

Keskustelu Hans ja Maija Malmlundin kanssa 5.5.2014, AV.

Matti Turtolan muistelu entisen lapsuudenkotinsa taustoista. 16.8.2014.

Matias Korkiavuoren haastattelu 20.9.2014.

Monica Erlander-Heinon haastattelu 29.11.2014.

sähköposti Jaakko Holma 19.1.2015.

Kirsti ja Lars Winqvist 2.3.2015.

Reija Lappalainen, sähköposti 11.9.2015.

Antti ja Hannele Vainio, haastattelu.

Keskustelu Marttilan pihalla; Sonja Mantere 9.10.2016.

Tuusula

www.tuusula.fi